



Academia
Dănilor de Știință
din România



Biblioteca Județeană
Ioan N. Roman
Conștanta



Muzeul de Istorie
Națională și Arheologie
Conștanta



DOBROGEA

ÎN CONTEXTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL



Coordonatori:

Prof. univ. dr. VALENTIN CIORBEA
Dr. CORINA MIHAELA APOSTOLEANU
Dr. DELIA ROXANA CORNEA

DOBROGEA ÎN CONTEXTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

ACADEMIA OAMENILOR DE ȘTIINȚĂ DIN ROMÂNIA
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „IOAN N. ROMAN” CONSTANȚA
MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA
ASOCIAȚIA DOBROGEA – ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE

DOBROGEA ÎN CONTEXTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Coordonatori:

**prof. univ. dr. Valentin CIORBEA
dr. Corina Mihaela APOSTOLEANU
dr. Delia Roxana CORNEA**

Editura Top Form
București
2017

Lectori volum / Book assistants: dr. Angela-Anca Dobre, dr. Luminița Stelian
Traducere / Translate: dr. Corina Mihaela Apostoleanu
Machetare / Layout: Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța
Senior editor / Cristina Simileanu

Volumul este realizat în cadrul Proiectului cultural nr. P 1052 / 02 iunie 2017 **Dobrogea în contextul Primului Război Mondial: valorificări cultural-educaționale**, aria tematică PATRIMONIUL CULTURAL MATERIAL.

Responsabilitatea conținutului articolelor aparține autorilor.

Coperta 1:

Placă comemorativă cu eroii Colegiului Național „Mircea cel Bătrân” din Constanța, profesori și elevi morți în Primul Război Mondial.

Opera sculptorului Ion Jalea, fost elev al liceului.

CIP nr. 20329 / 29.09.2017

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dobrogea în contextul Primului Război Mondial / colectiv. coord.: prof. univ. dr. Valentin Ciorbea, dr. Corina Mihaela Apostoleanu, dr. Delia Roxana Cornea. - București: Top Form, 2017

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-8550-54-1

I. Ciorbea, Valentin (coord.)

II. Apostoleanu, Corina (coord.)

III. Cornea, Delia Roxana (coord.)

94

Copyright © 2017

Editura Top Form

- Abilitată CNATDCU, Comisia pentru Științe Militare, Informații și Ordine Publică, Categoria Edituri A2, poziția 16
 - Recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior - cod CNCIS 325
- www.geopolitic.ro, editura.topform@yahoo.com; geopolitica.magazine@yahoo.com

*La împlinirea celor 100 de ani de la Primul Război Mondial, în pragul sărbătorii **Centenarului Marii Unirii a românilor**, coordonatorii dedică volumul de față dobrogenilor aflați și chemați sub drapel în 1916, sutelor de eroi căzuți pe câmpurile de bătălie dintre Dunăre și Marea Neagră, din Muntenia și Moldova, pe fluviu, locuitorilor care au cunoscut drama pribegiei și celor rămași la vetrele lor, oprimați de regimul militar de ocupație instalat de Puterile Centrale, intelectualilor patrioți, prietenilor din străinătate ai țării noastre care și-au pus condeiul și talentul diplomatic pentru apărarea dreptului imprescriptibil al României asupra Dobrogei.*

CUPRINS

Valentin CIORBEA, Argument	9
 SECȚIUNEA I	
PRIMUL RĂZBOI MONDIAL REFLECȚII ȘI ANALIZE	
Dan BERINDEI, <i>Gânduri despre o mare conflagrație</i>	13
Alexandru ZUB, <i>România în Marele Război. Secvență ego-istorică</i>	18
Cătălin TURLIUC, <i>Geografie și tehnologie: repere ale primei conflagrații mondiale</i>	21
Radu Ștefan VERGATTI, <i>Problema izbucnirii Primului Război Mondial.</i>	
<i>Contacte politice la cel mai înalt nivel</i>	30
 Angela-Anca DOBRE, <i>Nicolae Iorga - jurnalul Marelui Război (Note despre Dobrogea)</i>	33
Valeriu AVRAM, <i>Aviatori francezi pe cerul României 1916-1917</i>	41
Andreea ATANASIU-CROITORU, <i>Organizarea Marinei Militare Române la intrarea României în Primul Război Mondial</i>	58
Luminița GIURGIU, Teodora GIURGIU, <i>Concepția Marelui Stat Major la apărarea frontierei de sud-vest a Dobrogei</i>	67
Mihai D. DRECIN, <i>Fundamentul economic al Unirii Transilvaniei cu România</i>	92
 SECȚIUNEA II	
DOBROGEA ÎN CONTEXTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL	
Paul DOMINTE, <i>Constanța în anii neutralității (1914-1916)</i>	97
Iulian Stelian BOȚOGHINĂ, <i>Considerații privind potențialul defensiv al Dobrogei în martie 1916, în opinia colonelului Tatarinoff, atașatul militar rus</i>	108
Carmen-Irène ATANASIU, <i>Operații de minare și dragaj la Marea Neagră, în documente românești și germane (1914-1923)</i>	120
Remus MACOVEI, <i>Militari constănțeni în Primul Război Mondial</i>	133
Luminița STELIAN, <i>Aspecte ale participării Regimentului 34 Infanterie în bătălia de la Turtucaia</i>	142
Petr BOICEV, Radoslav SIMEONOV, <i>Formarea și participarea Diviziei I de voluntari sârbi în bătăliile de pe frontul din Dobrogea, în timpul Primului Război Mondial</i>	151
Daniel NICULAE, <i>Contribuții la istoria înființării instituției comisariatului civil al guvernului român pe lângă comandantul armatelor ruse din Dobrogea și Moldova (august - decembrie 1916)</i>	159
Alin SPÂNU, <i>Activitatea contrainformativă desfășurată de Mihail Moruzov în 1917</i>	165

Tiberiu TĂNASE, <i>Serviciul de Informații și Siguranță al Deltei - Serviciul de Siguranță al Dobrogei</i>	175
Dan SAMBRA, 1916-1918: <i>Hidroscalele germane în Dobrogea</i>	180
Valentin CIORBEA, <i>Situația Dobrogei între anii 1916-1918, în izvoare istorice de epocă</i>	197
Costel COROBAN, <i>Mărturii ale infirmierelor scoțiene din Dobrogea Primului Război Mondial</i>	216
Lavinia DUMITRAȘCU, <i>Cercetași elevi, absolvenți și profesori ai Liceului „Mircea cel Bătrân” din Constanța. Și ei sunt eroi ai Războiului de Reîntregire a României</i>	227
Ligia DIMA, <i>Primul Război Mondial și distrugerile provocate pe teritoriul nord-dobrogean</i>	237
Angela POP, <i>Revistele „Arhiva Dobrogei” și „Analele Dobrogei”. Contribuții la istoriografia Războiului pentru Reîntregire Națională</i>	246
Traian BRĂȚIANU, <i>Remember. Presa dobrogeană și Primul Război Mondial</i>	259
Nicoleta (GRIGORE) PARASCHIV, <i>Situația demografică a populației din Dobrogea în perioada 1916-1919</i>	264
Valentin CIORBEA, Luminița Stelian, <i>Evaluările lui Marin Ionescu-Dobrogianu privind ocupația bulgară în județul Tulcea (1916-1918)</i>	270
Elena ZÎRNĂ, <i>Organizarea și administrarea orfelinatelor din unitățile militare dobrogene, după Războiul Întregirii</i>	288
Răzvan LIMONA, <i>Dimensiunea umană a Primului Război Mondial în Dobrogea Veche (1914-1919)</i>	299
<u>Virgil COMAN</u> , Luminița STELIAN, <i>Memorii de război ale unui ofițer dobrogean, în baza unor documente de arhivă</i>	312
Constantin CHERAMIDOGLU, <i>Arhivele dobrogene în vremea războiului (1916-1918)</i>	318
Iulia-Cristina BULACU, <i>Amintiri din Război - 1916 - Turtucaia</i>	331

SECȚIUNEA III VARIA

Josef SALLANZ, <i>Scurt istoric al germanilor din Dobrogea</i>	339
Corina-Mihaela APOSTOLEANU, <i>Literatură și război: George Topârceanu pe frontul dobrogean - Ecouri memorialistice.</i>	352

SECȚIUNEA IV DOCUMENTE FOTOGRAFICE

Radu CORNESCU, <i>Cărți poștale ilustrate și fotografii realizate de trupele de ocupație în Dobrogea, în timpul Primului Război Mondial</i>	357
MUZEUL MARINEI ROMÂNE, <i>Marina Română în Primul Război Mondial în imagini de epocă</i>	379
Remus MACOVEI, <i>Monumente comemorative în localități dobrogene</i>	396
Angela-Anca DOBRE, Luminița STELIAN, <i>Primul Război Mondial - anul 1916. Bibliografie selectivă</i>	427

ARGUMENT

Vreme de aproape 40 de ani, ce a urmat istoricelor evenimente consemnate în hronicul Dobrogei pentru anul 1878: Unirea cu România, hotărâtă de Congresul Internațional de la Berlin (13 iunie - 13 iulie 1878), intrarea trupelor și instalarea reprezentanților administrației de stat, începând cu 14 noiembrie 1878 între Dunăre și Marea Neagră, provincia transdunăreană a parcurs până în toamna anului 1916 o etapă majoră a evoluției sale, caracterizată prin integrare, modernizare și progrese economice, în consens cu societatea românească din stânga fluviului, confirmând totodată rolul său geopolitic de deschidere către căile maritime internaționale, înregistrând sporuri semnificative ale populației, concomitent cu crearea modelului interetnic de conviețuire între români - populația băștinașă - și diverși alogeni, așezați în timp în spațiul provinciei transdunărene.

După reîntregirea din anul 1913 cu județele Durostor și Caliacra, conform hotărârii Tratatului de Pace de la București (10 august 1913), i se creează Dobrogei noi premise pentru dezvoltare.

Intrarea României în Marele Război în vara anului 1916 alături de Antantă (Franța, Anglia și Rusia), din rațiuni naționale istorice, a pus țara în conflict armat cu Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria), cărora li s-au alăturat Imperiul Otoman și Bulgaria.

La sud de Dunăre, dar mai ales în apropierea fâșiei de frontieră româno-bulgare se concentraseră importante efective bulgare, germane și turce care constituiau o amenințare serioasă pentru sistemul de apărare românesc. De subliniat că factorii de decizie politică și militară de la București au orientat efortul militar principal spre eliberarea Transilvaniei.

În Dobrogea, apărarea a fost concepută pe patru poziții concentrate, aproximativ de la frontiera româno-bulgară către interior. Prima era în faza de constituire din așa-zisele „capete de pod” de la Turtucaia, Silistra și Bazargic, a doua pe linia Canlia - Mangalia, a treia pe fâșia Rasova, Cobadin și Agigea. Dacă aceste linii erau străpunse de inamic se preconiza organizarea apărării în zona Casimcea - Babadag, prin valorificarea pantelor podișului. Apărarea portului Constanța și a zonei de litoral a revenit unei escadre ruse, iar la Dunăre, flota fluvială română și-a asumat misiuni ofensive și de apărare.

În sprijinul trupelor terestre din Dobrogea a fost dislocat de către Rusia Corpul 47 al generalului Andrei Zaioncikovski, căruia i se alăturase Divizia 1 sârbă voluntari.

Asigurându-și o netă superioritate, trupele inamice au obținut, la Turtucaia, între 1 și 6 septembrie 1916, o victorie cu efecte strategice majore pentru abordarea noilor campanii de către comandamentul român. Între Dunăre și Marea Neagră, cu toate eforturile și spiritul de sacrificiu probat de militarii români și sârbi, unitățile germane, bulgare și turce și-au continuat înaintarea, astfel că, până la sfârșitul lunii decembrie 1916, cea mai mare parte a Dobrogei, mai puțin Delta Dunării, a fost ocupată de trupe ale Puterilor Centrale, unitățile românești, rusești și sârbe retrăgându-se peste Dunăre.

Progresele Dobrogei au fost brusc întrerupte, regiunea simțind din plin efectele războiului. Timp de mai bine de doi ani, între octombrie 1916 și primăvara anului 1919, provincia românească transdunăreană a trecut prin cea mai grea și devastatoare perioadă din istoria ei modernă.

Luptele din Dobrogea au avut efecte directe asupra populației regiunii, cu precădere a celei românești. În fața invadatorilor, autoritățile și o parte a locuitorilor au luat drumul pribegiei, dincolo de fluviu.

Încă din primele momente ale invaziei, trupele bulgare au purces la distrugeri, intimidări, asasinate și jafuri de bunuri. Concomitent și-au instalat cu rapiditate propria administrație, intrând în conflict cu guvernul german care avea o altă abordare în ceea ce privește cârmuirea Dobrogei. Berlinul s-a văzut nevoit să-și constituie o structură administrativ-militară în zona centrală a provinciei, impunând măsuri de siguranță și reluarea unor activități productive. Întreaga politică a vizat asigurarea condițiilor pentru preluarea tuturor bunurilor ce puteau susține războiul și hrănirea populației germane.

În aceste condiții, deosebit de grele, demografia regiunii a înregistrat scăderi semnificative. Marginalizați și maltratați de ocupanții bulgari, românii au continuat, conform unor recensăminte din epocă, realizate de Administrația de Etapă Germană, să se mențină majoritari.

Treptat, din 1917, prin măsurile adoptate de Administrația de Etapă, iar după retragerea acesteia în noiembrie 1918, prin grija autorităților române până în primăvara anului 1919, refugiații au revenit treptat la vetrele lor, în sate și orașe, unde i-au întâmpinat realități dezolante. Foametea și deznădejdea i-a cuprins nu numai pe locuitori, dar și pe autoritățile române lipsite de mijloace pentru a soluționa numeroasele probleme, cu precădere cele privind asigurarea alimentelor, refacerea podului de la Borcea și a căii ferate pentru reluarea transporturilor sigure și rapide cu restul țării. Un sprijin important a venit de la guvernul SUA, care a adus în portul Constanța cantități apreciabile de produse agroalimentare, prin care s-au diminuat efectele lipsei cronice de alimente.

La împlinirea centenarului intrării României în Marele Război, Academia Oamenilor de Știință din România, în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța și Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, au pregătit proiectul *„Dobrogea în contextul Primului Război Mondial”*, accesat de Muzeul de Istorie pe fondurile puse în concurs de Administrația Fondului Cultural Național. Asociația „Dobrogea - istorie și civilizație” a susținut, de asemenea, proiectul prin sume puse la dispoziție de sponsori. Obiectivul echipei de pregătire a proiectului și a tuturor colaboratorilor la realizarea volumului de studii a pornit din dorința de nu lăsa uitarea să se așeze peste un eveniment cu consecințe perene în istoria românilor și, desigur, și a regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră.

Proiectul a vizat, de asemenea, și organizarea unei sesiuni științifice internaționale și a unui program special pentru elevii și tinerii constănțeni ce îndrăgesc istoria și doresc rememorarea trecutului, prin activități specifice: expoziții, concursuri ș.a.

Cum se va putea constata, au onorat invitația noastră personalități proeminente ale istoriografiei românești actuale, domnii academicieni Dan Berindei și Alexandru Zub, cărora li s-au alăturat valoroși cercetători de la București, Iași, Oradea, Pitești, Constanța și Tulcea, din Germania și Bulgaria, care au elaborat 38 de studii și articole. Tuturor le exprimăm gratitudinea și recunoștința noastră pentru efortul depus, care se constituie într-o mărturie față de generațiile de astăzi și viitoare a interesului ce-l suscită istoria Dobrogei, îndrăgita noastră provincie.

Volumul este structurat pe patru secțiuni:

- I. Primul Război Mondial reflecții și analize**
- II. Dobrogea în contextul Primului Război Mondial**
- III. Varia**
- IV. Documente fotografice.**

Sunt incluse, cum se va putea vedea, într-o secțiune specială, imagini privind participarea flotei militare la Primul Război Mondial, puse la dispoziție de Muzeul Marinei Române, precum și imagini de epocă legate de Constanța, din colecția arhitectului Radu Cornescu. Prin grija domnului colonel(r) Remus Macovei, președintele Filialei Constanța a Asociației „Cultul Eroilor”, s-au grupat cu informații succinte, pentru prima dată într-o lucrare de asemenea amploare, fotografiile tuturor monumentelor ridicate în localitățile județului Constanța în cinstea eroilor căzuți la datorie în Primul Război Mondial.

În final aducem mulțumiri domnilor Mihai Daraban, președintele **Camerei de Comerț și Industrie a României**, Dănuț Jugănar, director general al **Camerei de Comerț, Industrie, Navigație și Agricultură Constanța**, domnului Mircea Boldea de la **GMB Computers** și domnului Gabriel Nicolae, managerul **Societății Verasig Broker de Asigurare**, care au sprijinit prin diferite sume realizarea programului destinat elevilor constănțeni.

Calde sentimente de recunoștință adresăm doamnelor Floricica Apostolescu și Aida Popovici, profesioniste desăvârșite din compartimentul IT al Bibliotecii Județene „Ioan N. Roman”, care s-au aplecat cu răbdare asupra textelor, pregătind volumul pentru editare.

Prof. univ. dr. Valentin Ciorbea,

Membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România

20 iulie 2017

Constanța

SECȚIUNEA I

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

REFLECȚII ȘI ANALIZE

GÂNDURI DESPRE O MARE CONFLAGAȚIE

Academician Dan BERINDEI

Jumătatea de deceniu în care s-a desfășurat Primul Război Mondial a reprezentat o etapă decisivă în istoria umanității, care a înregistrat o cotitură în evoluția ei. N-a fost vorba doar de locul pe care aveau să-l dețină mai departe puterile și mai ales marile puteri, ci mai ales de o reșezare socială a echilibrului dinăuntrul națiunilor. A fost o consecință a conflagrației, dar și a evoluției lumii. Transformări social-politice au avut loc pretutindeni și - fără îndoială - marea înclăștare care avusese loc a fost decisivă pentru schimbările capitale care s-au înregistrat. De fapt, *noul* secol a început după încheierea teribilei confruntări care avusese loc. Ritmul accelerat pe care-l avuseseră procesele de înnoire și progres în veacul al XIX-lea s-a intensificat și consecințele aveau să fie hotărâtoare și într-un sens pozitiv și într-unul negativ. Mutații multiforme au avut loc și progresul a înregistrat însemnați pași înainte, dar, în același timp, puterea distructivă avea să fie sporită, deschizându-se drum către era atomică, care s-a manifestat începând de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, un sfert de veac după încheierea celui dintâi.

Primul Război a izbucnit fără ca popoarele să realizeze ceea ce avea să le aștepte. A ființat credința într-o grabnică desfășurare a sa și, mai ales, nu se credea că fusese inaugurată o etapă în istoria umanității, care avea să dureze un atât de lung răstimp și cu urmări atât de grele. Realitatea avea să se înfățișeze în toată duritatea ei, constrângând însă pe toți să se integreze și să se adapteze proceselor dureroase ce au avut loc. Momente de entuziasm au marcat adeziunea unei mari părți a populațiilor la evenimentele în curs de desfășurare, în care, într-un fel sau altul, au fost participanți sau victime locuitorii țărilor implicate în marea conflagrație, dar indirect, aproape întreaga planetă.

Toate conflictele interstatale provoacă participarea și implicarea unui mare număr de persoane, dar cifrele înregistrate în Primul Război Mondial de combatanți, dar și de decedați și răniți, au fost copleșitoare și, în egală măsură, pierderile materiale înregistrate și efectele distrugătoare multiforme produse asupra noncombatanților. Războiul și-a pus pecetea pe

întreaga viață, provocând suferințe și pierderi cumplite, pretutindeni unde a fost prezent și indirect în întreaga lume într-o măsură până atunci neatinsă.

Omenirea și, mai ales cei aflați la cârma statelor implicate în conflagrație, s-au găsit în situația tragică a ucenicului vrăjitor, neputând stăpâni *mătura* și în fața unei succesiuni de evenimente și probleme la care nu se așteptaseră și pe care nu le prevăzuseră. Războiul, prin lunga sa desfășurare, dar mai ales prin cursul său și urmările imediate, a favorizat mutații în mentalul oamenilor, mari schimbări impunându-se și ele, trebuind să fie acceptate de către toți oamenii politici.

Oricum, după război lumea avea să se afle în fața unei noi realități, la care va trebui să se adapteze. Ea a căpătat o nouă înfățișare și diferențele care vor apare față de starea anterioară aveau să fie nu numai evidente, dar totodată să nu reprezinte decât momente de început ale unei noi realități. Putem să ne punem întrebarea dacă - într-o viziune globalizantă a evenimentelor și cursului istoriei - sacrificiile, suferințele și jertfele n-au contribuit într-un fel extrem de dureros la o grăbire a ritmului istoric și la străbaterea mai rapidă de către omenire a unei etape a existenței ei?

Implicările în această adevărată dramă a umanității au avut motivații diverse. Marile puteri au urmărit realizarea propriilor obiective de afirmare și expansiune, continuând cu acest mijloc politica lor dominatoare și străduindu-se de a-și realiza, pe această cale, cu un ceas mai devreme, țelurile. Micile puteri au ajuns să fie cuprinse în conflagrație în umbra marilor puteri, dar și pentru realizarea unor obiective până atunci neatinse, prin care se urmărea împlinirea programelor naționale. Veacul al XIX-lea fusese veacul națiunilor, când se înfăptuise un număr de state naționale, dar unele națiuni nu reușiseră încă să-și construiască sau să-și reconstruiască statul și nici să-și realizeze deplina unitate statală. Primul Război Mondial avea să ofere prilejul realizării programelor naționale, ceea ce avea să reprezinte una din urmările sale pozitive. Europa avea să capete o altă înfățișare, statele naționale cuprinzând-o în mare măsură în locul imperiilor prăbușite succesiv la sfârșitul mării conflagrații, un rol decisiv avându-l jertfele lor, dar contribuind și unele mari puteri, în primul rând Franța, care a dobândit o poziție dominantă, în urma victoriei și care a căutat să transforme „beneficiarii” în secundanți ai ei în perioada următoare, dar și președintele Wilson, prin susținerea acordată națiunilor, în vederea realizării obiectivelor lor.

Lumea a căpătat o altă înfățișare după marea conflagrație. Mutațiile au fost impresionante. Prăbușirea imperiilor a marcat perioada de încheiere a războiului. Începând cu Imperiul Țarist, urmând cel austro-ungar și cel german și încheindu-se cu cel otoman, această formă de stat a fost înlăturată, deși schimbarea n-a avut totdeauna urmările așteptate. Dacă pentru un număr de ani, s-a ajuns la instaurarea unor regimuri democratice în spațiul austro-german, în celelalte părți ale zonei „desimperializate” s-a asistat la înlocuirea imperiilor prin dictaturi și, între acestea, s-a aflat și republica bolșevică în Rusia. Prevederile de pace extrem de dure pentru învinși și mai ales pentru Germania au favorizat dezvoltarea acțiunilor de extremă dreaptă, concretizate în Italia fascistă și Germania național-socialistă, dar indirect, printr-un fenomen de osmoză politică, a unor regimuri dictatoriale, în multe alte state situate mai ales în Europa de Răsărit și de Sud-Est. În 1938 și România avea să fie cuprinsă în această rețea, prin dictatura regelui Carol al II-lea, urmată apoi de cea a generalului - apoi mareșalului - Antonescu.

În realitate, mutațiile care au avut loc, fie ele pozitive sau negative, nu au fost doar urmări ale mării conflagrații, ci și efecte ale schimbărilor multilaterale, pe multe planuri. Războiul a accelerat mutațiile social-politice, a impus cesiuni celor care dominaseră până atunci societățile, drepturile electorale și implicit politice au cuprins noi categorii sociale, ceea ce va avea firești urmări și totodată răsturnătoare ale realităților de până atunci. Totodată această mutație fundamentală a determinat schimbări uriașe în peisajul politic, atât la nivelul liderilor, cât și al celor implicați, într-o privință favorizând democratizarea, dar, în același

timp, cuprinderea maselor în actul politic a fost exploatată de sistemele dictatoriale. Ritmul alert al progresului, noi invenții, înzestrarea umanității cu mijloace noi în multe domenii, mai ales în privința comunicațiilor și a transportului, au avut urmări decisive inaugurând noi căi ale viitorului. Într-o anumită măsură aceasta era și urmarea marelui război care se desfășurase, însângărând omenirea.

Sistemul de la Versailles n-a contribuit la o reșezare a lumii, în așa fel încât să se intre într-o fază a păcii, perioada interbelică, căpătând într-o perspectivă istorică, aspectul unui armistițiu armat, Germania național-socialistă fiind în special marea putere care avea să contribuie la declanșarea unui nou și catastrofal - prin desfășurare și urmări - mare război. Cel de-al Doilea Război Mondial a fost o conflagrație de dimensiuni planetare, cu urmări și mai complicate pentru umanitate ca cel dintâi, sfârșitul său marcând de fapt încheierea unui proces, doar aparent împlinit prin sistemul de la Versailles și totodată lăsând în contenciosul omenirii probleme nesoluționate sau chiar prost soluționate, rezultate din apartenența marilor puteri biruitoare unor poziții, nu numai diferite, dar, în multe privințe, opuse, însă și din compromisurile lor.

Dar, revenind la cel dintâi război mondial, trebuie evidențiată uriașa provocare pe care el a făcut-o nu numai statelor și națiunilor implicate, dar și întregii lumi, inclusiv puterilor neutre. Totodată, timp de o jumătate de deceniu, războiul și-a pus pecetea pe existența aproape a tuturor oamenilor și, cu atât mai mult, asupra celor implicați în conflict. Pierderile umane au fost copleșitoare, atât pe câmpurile de luptă, cât și în rândul populației civile. N-a fost familie în țările implicate în conflagrație, care să nu sufere pierderi, celor decedați adăugându-li-se răniții și cei dispăruți. Pierderile materiale, ocupațiile militare, distrugerile locuințelor sau constrângerea la părăsirea acestora și a rosturilor uneori seculare ale familiilor au caracterizat și ele grelele zile ale războiului.

Caracterul multinațional al imperiilor a provocat ființarea altor probleme, deoarece într-o lume în care conștientizarea națională se acutizase și într-un proces istoric care atrăgea firesc schimbări majore, nu în puține rânduri cei care aveau aceiași conștiință națională au fost constrânși să se situeze pe poziții opuse și chiar să lupte împotriva unor conaționali aflați, prin forța împrejurărilor, în hotarele altor state devenite inamice celui care-i aparțineau ei. Aceste contradicții naționale aveau să contribuie la destrămarea unor imperii și, în primul rând, a monarhiei austro-ungare.

În anii de sfârșit ai conflagrației, rigurile războiului au contribuit la favorizarea curentelor extreme și, în special, a celor de extremă stângă. În rândul forțelor armate s-a înregistrat un curent radicalizant și revendicări privind perioada următoare, în care urma să se încheie conflictul, curent care s-a manifestat în ambele tabere și care avea să capete accente acute în imperiul Rusiei, ducând la instaurarea sistemului bolșevic. Dar aceste tendințe comunizante vor ființa și în alte state, mai ales din tabăra celor învinși, în Ungaria instaurându-se chiar, pentru un răstimp, o republică bolșevică, care avea să fie lichidată prin intervenția armatei române, care s-a dovedit imună față de îndemnul bolșevic.

Pentru România războiul a adus mutații decisive. Aflarea în fruntea statului a unor regi înțelepți a contribuit în mare măsură la aceasta. Carol I a murit de inimă rea, deoarece țara - la zidirea modernă a căreia contribuse - a refuzat prin liderii ei politici să-l urmeze într-o direcție care lui i se păruse singura posibilă în a-i asigura viitorul. Monarh constituțional, se înclinase, acceptând să urmeze calea pe care i-o impuseseră cei care reprezentau majoritatea și care, de fapt, ducea la alăturarea României în tabăra adversarilor patriei sale inițiale germane. Urmașul său, Ferdinand, a avut tăria de a se alinia acestei tabere, alegând în mod evident România și părăsind Germania. Ca prim-ministru la cârma statului, Ionel I.C. Brătianu a dat dovada deosebitelor sale înzestrări, a tactului, discreției și înțelepciunii sale. După exemplul tatălui său din 1875-1877, el a apărat neutralitatea țării timp de doi ani, știind să tragă foloasele pentru România a nealinierii ei și totodată negociind strâns și intransigent

implicarea ei într-o grea conflagrație, având în vedere și situarea ei geografică izolată față de majoritatea aliaților ei.

Cu o sută de ani în urmă, în august 1916, oștirea română a trecut Carpații, România intrând în război printr-o acțiune simbolică, prin care se evidenția obiectivul ei: eliberarea unor frați. La rândul lor, românii aveau să cunoască toate fațetele unui război. Acțiunea ofensivă a fost rodnică în prima fază, dar apoi forțele adverse, mai ales puternica armată germană, aveau să preia inițiativa. Rezistența a fost eroică, dar în câteva luni după ce i s-a impus retragerea din Transilvania, armata română - luptând cu înverșunare - a fost constrânsă la retragerea din partea de sud a țării, pierzând și capitala supusă ocupației dușmane. Dar rezistența a continuat, de data aceasta încununată de succes, în Moldova, unde în vara anului 1917 aveau să fie repurtate biruințele de la Mărăști și Mărășești.

Războiul a impus suferințe grele. N-a fost vorba numai de retragere și de ocupația străină a unei mari părți a teritoriului, dar și de urmările directe ale operațiilor militare care au afectat, atât pe cei din cadrul armatei, cât și populația civilă. Mari pierderi umane dar și pierderi grele materiale au fost înregistrate, dar România s-a dovedit o insulă a rezistenței și în același timp a fost afectată, în slabă măsură, de propaganda bolșevică. Comportamentul familiei regale, al regelui Ferdinand și al reginei Maria, în special, s-au dovedit la înălțime, iar primul ministru Ionel Brătianu a dat și el măsura însușirilor sale. Este lipsit de îndoială că acest lucru a contribuit la acceptarea suferințelor și a grelelor jertfe de către români.

Prăbușirea Rusiei țariste a dus în toamna anului 1917 la pierderea în zonă a singurului mare aliat - și el îndoielnic! - deci la o izolare care avea să impună acceptarea unei păci separate. Reîntruparea, la 27 martie, a Basarabiei în România a reprezentat o pagină luminoasă în timpuri grele, care au premers totodată evenimentelor care se vor succeda în 1918 aducând nu numai o răsturnare a situației militare, ci și succesiva și strălucita împlinire a idealului național. Într-un singur an va avea loc pacea separată de la București - din fericire neratificată de rege -, unirea Basarabiei și apoi încheierea marelui război și unirea prin voința mării majorității a locuitorilor, a Bucovinei, Transilvaniei și Banatului cu România. Întregirea statului românesc în hotare naționale, apariția pe harta Europei a României Mari, a reprezentat un moment important, atât pentru istoria națională, cât și pentru cea universală.

Aspectul zonei continentului, căruia îi aparținea statul român, s-a modificat fundamental. Au dispărut imperiile și s-au format sau desăvârșit statele naționale. Dacă în timpul domniei regelui Carol I, România se afirmase ca cel mai de seamă stat al zonei, exceptând imperiile, ea își va păstra poziția însemnată și în perioada interbelică și stabilitatea ei avea să fie confirmată în perioada următoare, când va reuși să depășească criza celui de-al Doilea Război Mondial și jumătatea de veac de dictatură comunistă, cu pierderi teritoriale relativ mai mici decât alte state ale zonei.

Construcția păcii prin sistemul de la Versailles a dus la mutații însemnate. Sistemul colonial s-a menținut, dar Germania și-a pierdut coloniile. Ducându-se mai departe tentativele de apropiere a puterilor cu gândul conservării în viitor a păcii și al rezolvării litigiilor interstatuale pe calea negocierilor a fost creată - ca o consecință a învățămintelor transmise umanității de marele și sângerosul război ce avusese loc - Societatea sau Liga Națiunilor, în care România, mai ales prin Nicolae Titulescu, a deținut o poziție importantă. Cu toate acestea, neînregistrarea noii societăți cu puterile și mijloacele necesare, pentru ca ea să-și poată exercita pe deplin atribuțiile care i se conferiseră, a făcut ca Liga Națiunilor să nu poată avea rolul important care se nădăjduse.

Primul Război Mondial a contribuit la importante mutații social-politice. Pe de o parte, democratizarea s-a accentuat și sistemele electorale au îngăduit un cu mult mai larg acces la dreptul de vot, dar pe de altă parte s-au accentuat curente politice extremiste, atât de dreapta cât și de stânga. Fascismul și național-socialismul au fost produsul acestei situații în Italia mussoliniană și în Germania nazistă, iar extrema stângă a supus Rusia dictaturii

comuniste bolșevice. Statele democratice aveau să-și demonstreze slăbiciunea și n-au putut să evite izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. A trebuit să treacă încă o jumătate de deceniu de război, până ce principalele dictaturi de dreapta aveau să fie lichidate, iar în ceea ce privește cea de extremă stânga, ea avea să se mai mențină încă aproape o jumătate de secol, continuând în forme noi și specifice în China.

Primul Război Mondial aparține marilor momente ale omenirii. După un veac de la desfășurare, el își păstrează, în multe privințe, însemnătatea ca etapă de cotitură în istoria universală, ca moment de încheiere al unor stări de fapt, dar și ca fondator al unei perioade care a marcat decisiv mersul înainte al umanității.

ROMÂNIA ÎN MARELE RĂZBOI. SECVENȚĂ EGO ISTORICĂ

Academician Alexandru ZUB

Fără să mă ocup anume de Primul Război Mondial, eveniment decisiv în istoria lumii, am avut unele ocazii de a-i studia diverse aspecte, pornind de la figuri reprezentative sau de la istoriografie, ceea ce a făcut posibilă o anume viziune asupra lucrurilor. M-am și referit ocazional la memorialistica respectivă, îndeosebi la rolul unor istorici în acel eon apocaliptic, de la Xenopol și Iorga, la Pârvan și Lupaș, de la Ursu și Dragomir, la Ghibu și Brătianu, ultimul amintit, viitor mare istoric, luptând voluntar în marea conflagrație și evocând-o memorabil în volumul *File rupte din cartea războiului*.

Scriitorii contemporani sau de mai târziu m-au ajutat, în egală măsură, să înțeleg acel moment fatidic, oameni și împrejurări totodată, de n-ar fi să amintesc aici decât textele semnate de F. Aderca, O. Goga, E. Lovinescu, Camil Petrescu, L. Rebreanu, M. Sadoveanu, Șt. Zeletin, dar mai cu seamă fresca realizată de Cezar Petrescu în romanul *Întunecare*.

Căutând a defini apoi atitudinile istoricilor noștri în Războiul de Întregire, am inserat un capitol destul de amplu în studiul monografic *Istorie și istorici în România interbelică* (1989, 2003), o bună ocazie de a-mi apropia oameni, fapte, contexte, idei din acel timp. *Sistemul Versailles*, care a „parafat” geopolitic *Marele Război*, m-a interesat de asemenea istoriografic, alături de noile accente identitare din deceniile care au urmat.

Să mai notez că, la începutul noului secol, răspunzând unei rugăminți colegiale, a trebuit să mă refer la același context ego-istoric, într-o prefață la *România în Primul Război Mondial, 1916-1918*, Editura Ager-Economistul, 2005, studiu elaborat de regretatul profesor Emil Răcilă. Reproduc mai jos acel text, fără alte indicații, socotind că el mai prezintă un anume interes, fie și doar sub unghi ego-istoric:

Un nou studiu despre *România în Primul Război Mondial*, studiu întemeiat pe explorări de arhivă și pe o bună cunoaștere a literaturii de specialitate, nu putea fi decât binevenit. Ni-l oferă acum profesorul Emil Răcilă, după îndelungi stăruințe în acest domeniu.

Noua lucrare nu avea, desigur, nevoie de vreo prefață. Autorul s-a impus demult ca un cercetător serios și avizat al istoriei noastre, îndeosebi al epocii de care se ocupă și în aceste pagini. Cu ani în urmă, a publicat un impunător volum de *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial* (1981), iar de atunci n-a conținut a extinde baza documentară a temei și a se ține la curent cu noile interpretări. Dacă revine azi asupra unui subiect atât de frecventat de istorici este pentru că orizontul însuși de înțelegere s-a extins, odată cu documentația și cu sistemul restitativ.

Nu am de gând să comentez de aproape lucrarea, deși eram ispitit să o fac, dată fiind convenția ce funcționează pe acest tărâm. Prefer să caut a explica angajamentul său științific și, pe cât posibil, reușita sa, care este, totodată, și de natură educativă. Am fost colegi la Universitatea din Iași, am parcurs căi în viață ce păreau diferite, dar erau, în fond, animate de același spirit. Este spiritul pe care amândoi îl aduceam din mediul țărănesc (el din Transilvania natală, eu dintr-un sat moldav) și din formația noastră pedagogică, de „normalieni” pregătiți să se devoteze, prin cultură, binelui comun. Un anume *pathos* se degajă, în consecință, din lucrările sale, al căror timbru paideic îmi pare evident. O mică paranteză de

„ego-istorie” s-ar impune aici.

În 1953, când Emil Răcilă și-a început studiile universitare, un „dezgheț” timid începea să se producă în mediul academic, dezgheț care n-a mers nicicând până la a permite opțiuni pluraliste, dar a putut crea multe iluzii printre studenți. În sistemul „democrației populare”, istoria constituia o disciplină sever controlată, ca și dreptul sau filosofia, domenii strâns legate de discursul legitimant al regimului. De unde atenția particulară ce se acorda programei didactice, ca și textelor ce țineau loc de manuale sau tratate. În linii mari, programa și cărțile didactice erau pur și simplu traduse din rusește sau vag adaptate. Loc pentru poziții personale, cercetări proprii, interpretări originale nu rămânea, după un deceniu de dominație străină și sovietizare treptată. Ultimii ani, după reforma învățământului, au coincis cu marea campanie proletcultistă și cu o teribilă represiune pe seama a tot ce reprezentase, în structurile socio-politice sau în spirit, vechiul regim. Consecința acestei politici a fost, pretutindeni în țară, un declin dramatic al învățământului, modificat în esența lui, ca și în ce privește „cadrele” puse la lucru. Elita universitară fusese drastic selectată de-a lungul unui deceniu, astfel că, în 1953, Universitatea din Iași nu mai avea decât puțini profesori de real prestigiu, în domeniile umanisticii. Al. Dima, V. Pavelcu, Th. Simenschi erau deja *rara avis*, a căror prezență publică era strict limitată.

În pofida acestei situații, sumbră în ansamblu și fără să se poată întrezări vreo ieșire, învățământul istoric a dispus totuși de unii profesioniști capabili a întreține interesul pentru domeniu și chiar un anume profesionalism. Este cazul istoriei antice, unde accentul pus pe arheologie și pe latura „tehnică” a perioadei făcea ca intruziunile ideologului să fie reduse și ca interesul câtorva studenți să poată fi cultivat eficient.

S-a întâmplat oarecum la fel și cu istoria medievală, unde, restituții fragmentare, în spiritul școlii lui Ilie Minea, lăseau impresia că medievistica mai putea fi abordată serios. Chiar și epoca modernă, privită în ansamblu mai polemic, a profitat de exemplul unui profesor (D. Berlescu) mai atent la nuanțe de fond și la stil. Cea mai sever constrânsă la adecvație, în raport cu discursul politic oficial, era, desigur, perioada contemporană, care însemna, practic, interstițiul dintre cele două războaie mondiale. Pentru această perioadă, exista un singur discurs, construit cu mijloace sumare și având în ansamblu un aer de pamflet la adresa lumii „burghezo-moșierești”. Era mai ales o istorie politică, pigmentată cu „relații internaționale” și elogi la adresa angajamentului prosovietic al țării, după al Doilea Război Mondial.

Evident, nici programa analitică, nici textele de care se foloseau profesorii, traduse din limba rusă ori încropite pe cont propriu, nu puteau satisface nevoia de informație concretă și de interpretare judicioasă a istoriei. Adevărul era subsumat exigențelor politice și înlocuit din mers, destul de frecvent, în funcție de conjunctură. E destul de insolit faptul că, în asemenea circumstanțe, cu orizontul închis și resurse modice pe toate planurile, s-au putut forma totuși câțiva istorici de bună condiție. Amintesc, alfabetic și numai ilustrativ, câteva nume: M. Brudiu, Gh. Bujoreanu, V. Căpitanu, Georgeta Crăciun, Adrian Macovei, Mara Nicorescu, D. Rusu, I. Saizu, V. Ursachi.

L-am lăsat la urmă, *last but not least*, pe Emil Răcilă, care după absolvirea facultății a lucrat la Arhivele Statului din Pitești (1957-1969), apoi ca profesor la Liceul „Zinca Golescu” și cadru didactic asociat la Institutul Pedagogic din aceeași localitate, până în 1979, dată după care a parcurs treptele unei cariere universitare la Academia de Studii Economice din Capitală, ca lector (1979), conferențiar (1991) și profesor (1994). Se poate sesiza, în acest *curriculum*, o anume periodicitate a schimbării de statut, pe care înclin să o explic, mai cu seamă, prin voința de autodepășire. Școala medie îi instilase poate acest spirit, iar împrejurările vieții l-au pus la lucru din plin.

Au rezultat din acest tip de angajament social două serii de împliniri, asupra cărora nu e cazul să insist aici. Voi spune numai că prima serie, în ordine cronologică, s-a înfiripat din munca lui de arhivist, pe care a știut să o desfășoare și ca istoric, unul preocupat îndeosebi de

războiul întregirii statale. Așa s-au născut, pe temei arhivalic, unele studii de amănunt și mai ales acele *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial*, de care se leagă intim și volumul de față. Peste două treimi din trupul țării s-au aflat atunci sub ocupație străină. Numeroase fonduri de documente i-au relevat autorului acel dramatism indicibil, pe care corespondența din epocă, memorialistica, literatura, artele plastice îl sugerează numai. Emil Răcilă a avut posibilitatea să-l și „măsoare” cumva, în sensul cuantificării situațiilor produse în acel interval.

A reveni acum asupra anilor 1916-1918, ani de tragică încordare, nu e decât firesc. Autorul pune la contribuție noi documente și o mai bună cunoaștere a epocii în ansamblu, pentru a zugrăvi mai bine, mai nuanțat, tabloul sumbru al ocupației și izbânda aproape miraculoasă de la urmă. Mircea Vulcănescu ilustra „norocul românesc” tocmai prin acest episod tragic și înălțător totodată. Mai rămân încă de lămurit destule aspecte, autorul însuși anunțând un studiu despre *Desăvârșirea unității statale românești în 1918*. El a plecat însă de atunci *ad patres*, cum se spune, iar cartea continuă să-l recomande ca pe un istoric capabil să aducă date noi despre Marele Război, soldat cu desăvârșirea unității noastre politice, fenomen nespus de complex, a cărui însemnătate istorică ni se dezvăluie tot mai mult în perspectiva apropiatului centenar.

GEOGRAFIE ȘI TEHNOLOGIE: REPERE ALE PRIMEI CONFLAGRAȚII MONDIALE

Cătălin TURLIUC
Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” Iași

Rezumat: Primul Război Mondial a fost rezultatul unei decade de rivalitate între două mari alianțe și a implicat toate marile puteri ale Europei și nu numai. A fost numit astfel, în 1920, de colonelul Thomas Repington, corresponsent de război al ziarului *The Times*. Caracterul acestui război a fost total diferit de conflictele anterioare, fiindcă s-a bazat pe producerea în masă a armamentului, pe transportul mecanizat și pe rolul extrem de important al *frontului de acasă*. Economiiile statelor au resimțit puternic războiul, iar pierderile de vieți omenești au fost enorme. Lucrarea discută influențele geografice și tehnologice, în desfășurarea Primului Război Mondial, prezentând impactul acestora asupra strategiei și tacticii militare. În cazul României, geografia a jucat un rol fundamental, atât în ceea ce privește strategia generală, concepută și pusă în practică de factorii militari decidenți, cât și asupra tacticii folosite pe câmpurile de luptă.

Cuvinte cheie: condiții geografice, tactică, strategie militară, tehnologie militară, *frontul de acasă*

Abstract: World War I was the result of a decade of rivalry between two large alliances and it involved all the great powers in Europe and outside our continent. It was first called like that by colonel Thomas Repington, war correspondent for *The Times*. The nature of this war was totally different, related to the previous conflicts, as it was based by a mass production of weapons, mechanized transportation and the very important role played by the *home front*. States' economies felt the effects of war and human lives losses were huge. The paper examines the geographical and technological influences upon World War I's development, presenting their impact upon the military strategy and tactics. For Romania, the geographical conditions played a fundamental role, both for the general strategy, designed and put into practice by the deciding military factories, and the tactics used on the battle fields.

Key words: geographical conditions, tactics, military strategy, military technology, *home front*

În orizontul atât de variat al lucrărilor dedicate primei conflagrații mondiale, orice cititor - fie el și mai puțin avizat - poate discerne o pletoară de abordări și poziții diferite, nu numai în rândul lucrărilor care provin din câmpuri distincte ale investigației științifice fie ele istorie, politologie, teoria relațiilor internaționale, polemologie, sociologie ș.a.m.d. ci, chiar din rândul aceluiași domeniu al cunoașterii¹. Putem afirma, cu mult temei, că istoria este un exemplu peremptoriu în acest sens. Iată, a trecut deja mai bine de un veac de la declanșarea primei mari conflagrații mondiale - primul război total cunoscut de umanitate - și nu avem încă un consens „legitim” asupra originilor și cauzelor sale, nici chiar al consecințelor, chiar dacă istoria evenimentială a clarificat aproape pe ore și minute tot ceea ce s-a întâmplat atunci, iar numărul celor care au ales drept subiect al reflecției și cercetării lor această adevărată bornă în istoria umanității s-a multiplicat spectaculos. O explicație simplă a acestei stări de lucruri ar fi aceea că omenirea nu a trecut încă, în mod convenabil, de trauma pe care acest conflict de mari proporții a generat-o, în ciuda unor conflicte de mai mare amploare

¹ Reiau, în cuprinsul articolului de față, fragmente considerabile din studiile mele anterioare pe această temă, publicate, cu precădere, în limbi străine.

(prin participare și forțe implicate) care i-au succedat. Alte explicații pot fi găsite în urmele adânci din mentalul colectiv pe care „Marele Război” - cum este și astăzi numit, pe drept cuvânt - le-a lăsat. În fine, faptul că această confruntare titanică la scară planetară a fost prima desfășurată în epoca industrială, când totul a fost mecanizat, produs pe scară largă, inclusiv moartea, a generat o nouă realitate tehnologică ce a marcat, de atunci până astăzi, dezvoltarea umanității. În opinia mea - și nu numai - reziliența de care dă dovadă amintirea și, firește, interesul de cercetare pentru această secvență cronotopică din destinul colectiv al omenirii rezidă, în primul rând, în faptul că, din acel moment, am intrat într-o ordine mondială nouă care este încă de mare actualitate. Pentru a o defini, voi spune clar și concis că ea este ordinea statelor-națiuni, cărămizile fundamentale ale realității politice a lumii în care încă trăim. Poate fi acesta și motivul pentru care mi se pare potrivit să folosim, în cazul țării noastre, formula azi mai puțin uzitată, care fixa acest moment seminal din istoria națională sub numele de Războiul Reîntregirii Neamului.

Primul Război Mondial, așa cum l-a numit colonelul Thomas Repington, corespondent de război al ziarului *The Times*, în 1920, a fost, sub aspect general, rezultatul unei decade de rivalitate între două mari alianțe și a implicat, pentru prima oară după războaiele napoleoniene și cel din Crimeea, toate puterile importante ale Europei și nu numai. Până în momentul declanșării războiului, în 1914, termenul „Marele Război” a fost folosit pentru a denumi conflictul de douăzeci de ani între Marea Britanie și Franța, în timpul perioadei revoluționare și napoleoniene. Totuși, încă înainte ca ostilitățile să se fi încheiat, în anul 1918, termenul a fost atribuit Primului Război Mondial. Scara globală a acestui conflict a fost aproape imediat evidentă pentru actorii săi. Faptul că principalii beligeranți aveau colonii, deseori în apropiere una față de alta, a asigurat extinderea războiului în afara „Vechiului Continent”, în special datorită ciocnirilor desfășurate în Africa și în alte părți, în decadele precedând 1914. Termenul de „Război Mondial” a fost atribuit conflictului destul de devreme, de exemplu, cea de-a douăsprezecea ediție a „Encyclopaedia Britannica”, publicată în 1922, în fapt o reeditare a celei publicate în 1911, îl menționează frecvent în cele trei volume adiționale adăugate dedicate „Războiului Mondial”. Războiul, așa cum bine se știe, a fost global, afectând diferite regiuni ale lumii. În estul Africii, generalul german Paul von Lettow-Vorbeck a condus o excelentă campanie militară de-a lungul întregului război, cauzând de trei ori mai multe victime forțelor imperiale britanice decât au avut acestea în timpul războiului burilor; în Pacific, coloniile germane au fost rapid cucerite de forțele britanice și japoneze; țări mici și îndepărtate au declarat război - Nicaragua fiind un bun exemplu în acest sens - etc. Totuși, aceste evenimente au fost considerate, pe bună dreptate, ca fiind de importanță secundară, comparativ cu principalele zone de conflict din Europa.

Caracterul acestui război a fost în mod fundamental diferit față de conflictele anterioare, fiind bazat pe producerea în masă a armamentului, pe transportul mecanizat, pe rolul mult mai important al „frontului de acasă” (*Home Front*) etc. De fapt, a fost primul **război total**, în care beligeranții au fost obligați să-și mobilizeze toate resursele militare, industriale și umane într-un conflict nemaiîntâlnit ca scară și impact. Pierderile de vieți omenești din Balcani - zona declanșării războiului - au fost enorme; economiile statelor au fost devastate atât de invazii și jafuri, cât și de nevoile purtării războiului; unele state au fost distruse și au dispărut la sfârșitul conflictului, iar altele au apărut sau și-au desăvârșit unitatea națională. Când războiul a izbucnit, cea mai mare parte a militarilor, ca și a politicienilor, secondați de opinia publică, au prezis un război scurt, de mișcare, care s-ar fi terminat până la Crăciunul anului 1914. Nimeni însă nu a evaluat corect efectul puterii sporite al armelor moderne, cele care au oferit avantaje uriașe apărării pozițiilor, defensivei în general. Iluzia unui „război scurt” a persistat și s-a extins în cercurile militare, ca și în cele politice și ale opiniei publice în general. Aceasta nu înseamnă că liderii militari nu se așteptau la pierderi grele, însă pentru marea lor majoritate, durata războiului a fost mult peste estimările lor cele mai pesimiste.

Populația civilă a ambelor tabere beligerante a întâmpinat inițial războiul cu patriotism și fervoare națională, însă entuziasmul a scăzut, gradual, odată cu pierderile uriașe din marile confruntări și, în special, datorită bătăliilor din cadrul războiului de poziție, ale căror rezultate nu erau marcate de mari schimbări ale liniilor frontului. În ciuda războaielor care au urmat - Al Doilea Război Mondial, de exemplu - prima conflagrație mondială a rămas cunoscută drept una din cele mai teribile conflicte ale istoriei moderne. Voi încerca să explic în cele ce urmează modul în care geografia (geografia fizică a teatrelor de război) și tehnologia au afectat și/sau determinat desfășurarea Marelui Război. Vom face comparația între influențele **geografice** și **tehnologice** în derularea Primului Război Mondial, prezentând impactul acestora asupra strategiei și tacticii.

Mă voi ocupa mai întâi (doar din motive metodologice) de elementele geografice care au influențat modul de purtare a războiului. Magnitudinea conflictului a acoperit o imensă porțiune din suprafața planetei (pământ și apă deopotrivă), dar a fost concentrată, în special, asupra Europei și a platformei sale continentale.

Geografie și strategie. Cel mai important factor care a determinat strategia celor două tabere beligerante a fost faptul că Puterile Centrale erau continentale, predominant terestre, dominând largi suprafețe ale uscatului, fără prea mult acces la mări și erau practic înconjurate de inamici (Franța, Rusia, și mai târziu Italia și România). Puterile Antantei au avut un larg acces la ocean și mările libere, multe colonii răspândite în întreaga lume și una dintre ele - Marea Britanie - a fost cea mai puternică putere maritimă a lumii în ciuda eforturilor Germaniei de a o concura și de a construi o flotă comparabilă cu cea britanică. Datorită poziției geografice, singura alternativă luată în considerare de strategii germani a fost concentrarea majorității armatei lor împotriva principalului inamic - Franța - căutând astfel o victorie rapidă și decisivă pe frontul de vest. Acesta a fost faimosul plan Schlieffen, din nefericire pentru germani, schimbat mai târziu de Moltke, care aștepta un atac masiv francez în Alsacia și Lorena și o reacție puternică în est, datorită progreselor înregistrate de armata țaristă în ultimii ani care au precedat marele conflict. Ca rezultat al acestor modificări ale planului Schlieffen, atacul german în Belgia și Franța din august 1914 i-a găsit pe germani cu o superioritate de doar trei la unu; totuși, cele patru armate germane folosite în această manevră au depășit un milion de luptători. Scopul inițial al Austro-Ungariei, în termeni geopolitici, a fost să obțină controlul complet asupra bazinului Dunării, mai mult acces la mare și împiedicarea oricărei încercări rusești de a ajunge la Strâmtori. Imperiul Otoman a dorit să-și păstreze integritatea teritorială și să îndeparteze frica și presiunea exercitată de Rusia. Bulgaria, căutând război pentru înfrângerea din al doilea război balcanic, spera să își extindă teritoriul, așa cum era stipulat în tratatul de la San Stefano („Bulgaria Mare”). Pe de altă parte, Franța a vrut să recâștige Alsacia și Lorena, Rusia să îndeplinească visul lui Petru cel Mare, Marea Britanie să își securizeze imensul imperiu colonial, Italia să câștige noi teritorii austro-ungare, România să-și desăvârșească unitatea națională și Japonia, noua națiune industrială în creștere, să capete control politic în Orientul Îndepărtat, capturând coloniile germane (Tsingtao, în China, și câteva insule din Pacific).

Influentele geografiei asupra strategiei pot fi ușor urmărite în separarea celor două principale teatre de război, fronturile de vest și de est, mai ales după închiderea Strâmtorilor de către Imperiul Otoman; în blocada impusă Puterilor Centrale (în special de puternica flotă britanică); în coordonarea militară și economică stabilită de ambele părți în timpul războiului; în politica de a determina țările neutre să se implice în război; în războiul naval în care un alt Trafalgar nu a mai fost posibil ș.a.m.d. Geografia a determinat, de asemenea, și strategia Frontului de acasă („*Home Front*”). Toate statele implicate în război au trebuit să adopte atât anumite măsuri interne, cât și externe, determinate de propriile posibilități de a susține în mod continuu războiul și, în același timp, să asigure materia primă și mâncarea necesară

industriei și populației. În multe cazuri, solul și materiile prime au fost în mod irațional exploatate sau uneori distruse (de exemplu, instalațiile și câmpurile petroliere românești, diverse stabilimente industriale și, firește, unele recolte). Marea Britanie a trebuit să renunțe la politica *Business as usual*; Germania s-a pregătit din plin pentru un război economic, până în 1916; Ungaria, grâнарul dublei monarhii, și-a închis granițele economice în 1915 etc. În general, toate conducerea statelor implicate au trebuit să realizeze că interferența publică în economie era absolut necesară pentru a susține și câștiga războiul.

În cazul țării noastre, este ușor de constatat că geografia a jucat un rol fundamental atât în ceea ce privește strategia generală concepută și pusă în practică de factorul decident militar, cât și tactica folosită pe câmpurile de luptă. Putem afirma că, în cele mai multe dintre cazuri, geografia, și mai puțin situația noastră geopolitică în context, a avut un rol determinant în ceea ce a privit „echilibrarea” unui raport de forțe net defavorabil nouă, atât în ceea ce privește aspectul numeric al personalului implicat în conflict, cât și calitatea dotării cu armament de mai toate tipurile. Trecătorile Carpaților, Dunărea, marile râuri au fost în general bine folosite, mai ales în faza defensivă, lucru care a determinat sporirea capacității noastre de rezistență, atâta cât a existat ea, în fața forțelor Puterilor Centrale.

Geografie și tactică. Eșecul planului Schlieffen și al „goanei către mare” au încheiat prima etapă a războiului în vest - perioadă caracterizată printr-un război de mișcare care a durat până în primăvara anului 1915 - și a deschis o nouă etapă, aceea a războiului de poziție. Sistemul de tranșee pe frontul de vest avea o lungime de aproximativ 670 de km de la coasta Belgiei până în Elveția. Precum a formulat, de acum clasicul, Paul Fussel: „Au existat stiluri naționale” în realizarea tranșeelelor ca și în alte domenii. Tranșeele franceze erau obraznice, eficiente și temporare. Kipling își amintea mirosul unei mâncări delicioase emanat de tranșeele alsaciene. Tranșeele englezești erau realizate în mod amator, vag, *ad hoc*, temporar. Cele germane erau eficiente, curate, pedante și permanente. Ocupanții acestora păreau că își propun să se așeze de-a binelea acolo”². Sistemul tranșeelelor era la început constituit dintr-o serie de adăposturi primitive, dar în ciuda „stilurilor naționale”, acestea au devenit în curând foarte sofisticate, cu săpături adânci capabile să reziste artileriei grele. Fiecare armată și-a construit sistemul de tranșee în trei linii - cea din „față”, cea de „suport” și cea de „rezervă”. - legate între ele prin tranșee de comunicare. Condițiile de viață în tranșee erau adesea mizerabile, în special când ploua, așa cum ne-o relevă multe dintre imaginile păstrate dar, mai ales, fragmentele de memorii ale celor nevoiți să se protejeze în aceste șanțuri. Combinația acestor condiții precare, cu păduchii, paraziții de tot felul și o dietă adesea săracă și insuficientă a condus la îmbolnăvirea multor militari, scoși astfel din luptă. Până și geografia fizică s-a schimbat datorită tranșeelelor, multe dintre ele rămase vizibile până astăzi pe teritoriul Belgiei și Franței. Recunoaștem, în războiul de poziție, imaginea centrală, memorabilă, a Primului Război Mondial, în ciuda faptului că generalii, politicienii și publicul larg al statelor europene se așteptau, cu toții, la un război scurt și dinamic.

Pe frontul de est (inclusiv cel balcanic), care acoperea distanțe mult mai mari (aproape duble față de frontul de vest) și unde formele de relief erau mai diverse, și, de asemenea, existau mai multe obstacole naturale (munți, lacuri, dealuri, mari râuri etc.), tactica războiului de tranșee nu a fost niciodată aplicată la scară mare, așa că războiul pe acest front era deseori fluid cu mari întinderi de pământ, care treceau sub controlul beligeranților în mod alternativ. În Africa și în Asia Mică (Palestina și Mesopotamia), datorită condițiilor specifice acelor regiuni și forțelor implicate, războiul nu a fost caracterizat de factura sa de poziție, cum s-a întâmplat pe fronturile din Franța. Influența geografiei asupra tacticii a fost uneori decisivă, precum în cazul României, unde obstacolele naturale au fost din plin folosite de generalii și

² Paul Fussel, *The Great War and Modern Memory*, Oxford University Press, Oxford, 1975, p. 45.

armata română, pentru a rezista inamicilor superiori din punct de vedere al dotării și numeric. Situații similare au fost întâlnite pe întreg frontul balcanic și turcesc (în special în Gallipoli și în Caucaz). Trebuie menționat faptul că tactica și geografia au fost într-o strânsă interrelație. De exemplu, nu numai geografia a determinat tactica (direcția vântului și utilizarea gazului toxic pe frontul de vest de exemplu), dar, mai târziu, a influențat, de asemenea, mediul înconjurător. Pe frontul de vest, anumite zone au fost transformate „geografic” în scopuri militare (sistemul tranșeelor, distrugerea spațiului dintre fronturi, așa numitul *no man's land* etc.). Același fenomen s-a întâlnit, de asemenea, pe frontul balcanic, unde câteva trecători montane (în Carpați, în special) au fost „ameliorate” în scopuri militare.

Tactica războiului pe mare a fost și ea determinată de prezența golfurilor, porturilor naturale, insulelor etc. și de poziția geografică a surselor principale de aprovizionare (colonii, porturi aliate ș.a.). Flotele Antantei au putut controla majoritatea țărmului vest-european. Dacă flota germană din Marea Nordului ar fi vrut să pătrundă în Atlantic, ar fi fost forțată să treacă prin nordul Scoției sau prin Canalul Mânecii, ambele puternic apărate de flota britanică și de cea franceză. De asemenea, mica flotă austro-ungară avea acces la Marea Mediterană doar printr-un canal strâmt. În Mediterana răsăriteană, flota britanică nu a reușit să controleze Strâmtoarele (Bosfor și Dardanele) și acest fapt a costat multe vieți ale aliaților din Antantă, în atacul terestru de la Gallipoli, eșuat în cele din urmă. Bătălia navală pentru Iutlanda a confirmat, din nou, că blocada era o tactică bună și dezirabilă, în condițiile de atunci. Poziția geografică a statelor combatante a determinat, de asemenea, războiul submarinelor (varianta Puterilor Centrale pentru blocadă) și un răspuns tactic în privința apărării convoaielor. În timp ce submarinele încercau să blocheze Marea Britanie, Antanta a inițiat o contra-blocadă împotriva Germaniei și a Austro-Ungariei. Blocada Antantei a atras o confruntare între Marea Britanie și Suedia în 1916, prima fiind nevoită să trateze în mod precaut problema, din moment ce avea atâta nevoie de minereul de fier al Suediei. Totuși, blocada Antantei a avut un mai mare succes decât cea încercată prin războiul submarin, și a devenit mai eficientă pe măsură ce războiul evolua, privând din ce în ce mai mult Puterile Centrale de rezervele de hrană și de materii prime din Europa neutră, Orientul Îndepărtat, Africa și America. Blocada aliaților a început să-și facă efectul simțit în Viena, înainte de sfârșitul anului 1914. Impactul a fost mai puțin evident în Germania, dar a devenit serios în 1917 și 1918. Blocada a avut o contribuție deosebită pe parcursul întregului război, la modul în care acesta s-a desfășurat și finalizat.

Alt factor geografic important, care a influențat derularea războiului, a fost clima. Anotimpurile și vremea, în general, au influențat în mod categoric operațiunile militare, logistica, războiul aerian etc. în toate zonele de conflict. În cazul României, mai ales iarna grea a anului 1917-1918, a jucat un rol important în ceea ce privește operațiunile militare și refacerea trupelor proprii.

Voi analiza în cele ce urmează influența tehnologiei în ceea ce privește desfășurarea primei conflagrații mondiale. Prima remarcă este aceea că tehnologia militară, în special a noilor arme destinate să încline balanța pe frontul de vest, prezintă încă un interes sporit pentru istorici. Utilizarea tancului și a gazului toxic, dezvoltarea aviației militare sunt principalele exemple, deși și alte câteva arme inclusiv, de exemplu, mitraliera și aruncătorul de flăcări (acesta din urmă fiind asociat mai ales cu al Doilea Război Mondial), și-au făcut apariția pe câmpul de bătălie în timpul Primului Război Mondial.

Bătăliile navale aveau să fie și ele influențate de noi tehnologii și arme. Cea mai mare influență asupra operațiunilor navale a avut-o de fapt submarinul, care a făcut ca puterile navale să devină precaute în privința uzului operațional al propriilor nave de război. Submarinul a avut, de asemenea, un impact devastator asupra navelor de transport până când a fost introdus sistemul convoaielor, sistem păstrat și în următoarea conflagrație mondială.

Tehnologie și strategie. Este evident că influențele reciproce între tehnologie și strategie au devenit din ce în ce mai importante pe măsură ce am întâlnit evenimente militare majore mai apropiate de zilele noastre. În cazul Primului Război Mondial, putem urmări astfel de influențe manifestate atât în câmpul operațional, cât și pe frontul de acasă. Pe câmpul de bătaie, am fost martorii creșterii numerice a artileriei grele cu rază lungă de acțiune, folosită pentru îndeplinirea obiectivelor strategice (tunurile „Big Bertha” de exemplu) și a bombardierelor cu rază lungă de acțiune, sau a zeppelinelor, pentru raiduri aeriene la distanță mare. Deși zborul de recunoaștere în sprijinul forțelor terestre a fost considerat drept principalul rol al puterii aeriene, în 1914-1915, a devenit în curând evident că bombardamentul strategic va deveni o latură importantă a aviației militare încă în timpul Primului Război Mondial. Primul avion utilizat în războiul aerian a fost cel trimis de italieni împotriva turcilor, în Libia, în 1911. În același timp, armatele franceze și germane experimentau utilizarea avioanelor, în timp ce corpul aerian britanic s-a format, în 1912, cu mai puțin de o duzină de piloți. În 1914, națiunile beligerante aveau mai puțin de 2.000 de avioane utilizabile și, în ciuda experimentelor încercate, efectul unui război aerian rămânea un mister pentru mulți. Rolul esențial al aviației militare, la începutul războiului, a fost acela de recunoaștere, dar, curând, avioanele de recunoaștere au fost atacate de avioane inamice, deci au avut nevoie să fie protejate de avioane de vânătoare. Pe la mijlocul războiului, avioanele de vânătoare erau trimise în misiune în special pentru a câștiga superioritatea aeriană, astfel încât misiunile de recunoaștere și de bombardament planificate să poată fi duse la bun sfârșit. În timpul Primului Război Mondial, raidurile de bombardament erau în primul rând dirijate spre obiective militare. La începutul anului 1916, Italia a început să bombardeze, trecând peste Marea Adriatică, orașele și bazele militare austro-ungare. Germanii au bombardat obiective militare din aer, în 1914, utilizând o flotă formată din unsprezece zeppeline. Totuși, războiul aerian de-abia se contura. În timpul războiului, puterea aeriană a crescut considerabil: avioanele și armamentul (mai ales sistemul de sincronizare ce permitea mitralierei să tragă printre palele elicei) au fost îmbunătățite constant, iar numărul personalului implicat în diferitele domenii ale aviației a crescut. Cu toate acestea, forța aeriană a jucat un rol minor și a fost în general folosită în mod auxiliar tradiționalei tactici militare terestre ori acvatice. Au existat bătălii între avioane de vânătoare, defensiva antiaeriană s-a dezvoltat rapid și s-a extins, iar pierderile umane au fost relativ ridicate: aproape 50.000 de piloți au fost uciși în timpul conflictului.

Strategia războiului pe mare a fost, de asemenea, afectată de utilizarea în premieră a crucișătoarelor, portavioanelor, forței aeriene și, bineînțeles, prin dezvoltarea noilor clase de submarine. Totuși, chiar și la sfârșitul războiului, concepte precum folosirea masivă a portavioanelor sau a bombardamentelor strategice erau încă în faza embrionară, ele urmând să se dezvolte, în plan teoretic și practic, în perioada interbelică. Eșecul tacticienilor și al strategilor de a prevedea natura războiului și a cerințelor sale a creat un impact imens asupra strategiei de pe frontul de acasă, unde aproape totul trebuia să se schimbe pentru a putea susține efortul de război și pentru a putea suporta costurile sale, din ce în ce mai mari. Această nouă strategie nu a afectat doar resursele fizice și tehnologice, ci și „capitalul uman”, care a fost și este încă cel mai prețios. De exemplu, Marea Britanie a trebuit să introducă conscripția generală. Tehnologia dezvoltată permitea femeilor să-i înlocuiască pe bărbați în anumite funcții care cereau forță fizică. În fine, așa cum istoricul britanic J.M. Roberts a afirmat: „Schimbările în tehnologia militară și navală au avut efecte indirecte deosebit de importante. Cererile acestora au revoluționat economiile beligeranților”³ (și, pot adăuga, după cum am observat, nu numai pe acestea).

Pentru România și alte țări din arealul geopolitic căruia i-am aparținut, constatarea că

³ J. M. Roberts, *Europe 1800-1945*, 2nd ed., Longman, 1989, p. 284.

dependența masivă de tehnologia importată și retardul în ceea ce privește procesul modernizării generale și a celei tehnice cu precădere au fost factori agravanți în ceea ce privește afectarea capacității de luptă este ușor de făcut. Chiar dacă a existat capacitate creativă în domeniul tehnologic, ea nu a putut fi transferată convenabil la nivelul producției, lucru perpetuat multă vreme și după încheierea ostilităților.

Tehnologie și tactică. Inovațiile tehnologice din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea au revoluționat modul în care se desfășurau războaiele. Aplicațiile practice ale acestora, în timpul Primului Război Mondial, sunt extrem de relevante în ceea ce privește relația stabilită între tehnologie și tactică (în mod special pe frontul de vest). Principala armă a infanteriei, în 1914, a fost o pușcă, care și-a demonstrat capacitățile letale în războaiele precedente (războiul franco-prusian fiind un bun exemplu, în acest sens). Statele majore ale diferitelor țări europene erau deja la curent cu eficiența acestei arme. Ea a constituit un stimul pentru generali și tacticieni, să experimenteze și să folosească atacurile pe flanc ale infanteriei. Problema însă - care s-a întâlnit mai ales pe frontul de vest -, a fost că nu au existat flancuri care să poată fi atacate. Situația a fost oarecum diferită pe frontul de est, unde frontul era de două ori mai lung și unde densitatea apărătorilor era mai redusă; atacurile flancurilor erau posibile în acest caz, deși nu au fost încercate întotdeauna. Trebuie, de asemenea, să menționăm, pe lângă această armă clasică, mitraliera (care avea rata de foc de treizeci de ori mai mare decât cea a celei mai bune puști de infanterie) cu rolul său tactic nedefinit încă (ofensivă, asalt, defensivă?). Dacă statele majore din 1914 au apreciat eficiența carabinei, ele nu erau încă sigure de cea a mitralierei. Cu cât existau mai multe mitraliere, cu atât mai puțini oameni puteau fi trimiși într-un atac decisiv la baionetă. De asemenea, mitralierele erau arme relativ noi, nu întotdeauna desăvârșite constructiv și tehnic, iar în plus, consumau cantități uriașe de muniție. În ceea ce privește artileria, în momentul izbucnirii războiului, putem menționa faptul că a fost la fel de bine concepută, dar în scopul unui război dinamic, de mișcare. Majoritatea armatelor erau în principal echipate cu tunuri de câmp ușoare și rapide. Totuși, aceste arme aveau o rază scurtă de acțiune și nu puteau fi folosite pentru a distruge tranșee sau adăposturi subterane. Pe frontul de est, situația era diferită și acesta a fost motivul uriașelor pierderi de vieți omenești și invaziilor masive cu consecințe dezastruoase.

Încleștarea statică a conflictului de pe frontul de vest a determinat apariția de noi tehnologii militare. Două noi armamente au fost folosite: gazele toxice de luptă și tancurile. Impactul războiului chimic îl regăsim mai ales în știrile ce apăreau în ziare: „Germanii, utilizând din plin artileria, lansau atacuri ale infanteriei în modul lor obișnuit. În acea marți, germani au aruncat în luptă în mod neașteptat bombe asfixiante, care fără îndoială au devenit celebre în acest război. Natura gazelor transportate de proiectilele germanilor rămâne un mister. Orice gaz ar fi, se răspândește rapid și rămâne aproape de pământ. ... Misiunea trimiterii acestor vapori a fost realizată de tranșeele avansate ale germanilor. Soldați echipați cu costume ca cele ale șoferilor și înarmați cu retorte și generatoare de gaz conectate cu țevi lungi de trei picioare trimiteau gazul în direcția tranșeelelor franceze. Câțiva martori susțin că germanii împrăștiu pe pământul din fața tranșeelelor un fluid care, aprins, trimitea vaporii. Trupele germane, care profitau de acest avantaj cu un atac direct, țineau aparate de respirat în gură, pentru a nu fi afectate de vapori”⁴.

Noi forme de gaz toxic de luptă (fosagenul, în 1915, și gazul muștar, în 1917) și noi metode de a-l folosi au fost descoperite pe măsură ce războiul evolua. Gazul muștar a devenit cel mai utilizat gaz, acesta fiind inodor, incolor și evaporându-se greu provocând, printre altele, vomă puternică și serioase arsuri. În același timp, erau create noi măști de protecție împotriva gazelor, iar trupele erau învățate cum să răspundă atacurilor cu gaze de luptă. În

⁴ Louis L. Snyder (ed.), *Historic Documents of World War I*, Van Nostrand Reinhold Co., Princeton, New Jersey, 1958, p. 94.

total, această metodă a războiului chimic a provocat scoaterea din luptă a aproximativ 800.000 de oameni de pe câmpurile de luptă, între 1914 și 1918. Tancurile au fost folosite în număr semnificativ în a doua perioadă a războiului (1917-1918), dar, din cauza tacticii inadecvate, nu au produs efectul dorit și multășteptat. Mulți comandanți în ierarhia militară au rămas sceptici și nu au știut să folosească tancurile, în ciuda furorilor provocate de acestea în bătălia de la Cambrai, din noiembrie 1917. Ceea ce este curios este faptul că nici Italia și nici Rusia, care aveau dezvoltată tehnologia producerii motoarelor, nu au reușit să construiască tancuri, în timpul Primului Război Mondial. În afară de noile arme menționate, a fost dezvoltată și artileria grea, destinată să lanseze proiectile mari, puternic distructive, în sistemul de tranșee sau proiectile cu șrapnel, care să scoată din luptă efectivele aflate în afara tranșeeilor. În acest mod, tactica a fost influențată, în sensul că aproape orice ofensivă militară era pregătită de un bombardament greu efectuat de artileria specializată.

Forța aeriană a fost în general utilizată în timpul Primului Război Mondial în misiuni tactice și, mai târziu, ca o forță independentă. Sârma ghimpată și sistemul de tranșee au scăzut considerabil rolul cavaleriei. Unele arme vechi, precum grenada sau mortierele au început să fie folosite din nou și adaptate luptei din tranșee. Dar, așa cum am menționat anterior, în ciuda îmbunătățirilor și inovațiilor tehnologice, trebuie să recunoaștem că tactica, în special pe fronturile din est, Balcani, Africa, Turcia etc. nu s-a schimbat foarte mult până în anul 1918.

Datorită faptului că aprovizionarea - logistica - a fost una din marile probleme ale Primului Război Mondial, primul semn al aprecierii valorificării noilor condiții (tehnologie, inovații etc.) a apărut în spatele frontului, unde caii și calea ferată au fost concuși și sprijiniți tot mai mult de vehicule cu motoare cu ardere internă (tractoare și camioane), toate necesare asigurării întreținerii unor armate uriașe. Nimeni dintre beligeranți nu a prevăzut cantitatea de muniție necesară ducerii unui război de asemenea proporții. Drept consecință, industria muniției în Europa, înainte de război, nu era pregătită pur și simplu să producă la scară necesară armatelor mobilizate. Dar, așa cum afirmă Clive Emsley: „Producția armelor și a echipamentului militar era doar jumătate din problemă”⁵ în timp ce transportul rămânea încă o chestiune greu de rezolvat. Putem realiza astfel imensul rol al tehnologiei în logistică, poate mai mult decât în operațiunile pur militare. Descoperirile în privința procesării hranei și cele din domeniul medical au ajutat la rândul lor logistica, și, drept consecință, Primul Război Mondial a fost primul conflict militar de proporții în care principalii combatanți (cu excepția statelor mai puțin dezvoltate) au suferit mai multe pierderi din cauza inamicului, decât din cauza variatelor boli care făceau ravagii în armatele vremii.

Războiul pe mare a fost „îmbunătățit” prin minele și torpilele ieftine și, de asemenea, prin tunurile de mai mare calibru instalate pe navele de luptă. „Străpungerea” tehnologică a fost realizată în acest domeniu prin construirea și folosirea crucișătoarelor și a noilor clase de submarine. Totuși, aceste îmbunătățiri aduse modalităților de ducere a războiului maritim nu au afectat prea mult vechea tactică navală, excepție făcând războiul submarin și tactica convoaielor.

Armata română a fost insuficient dotată, în vremea acestei mari înclăștări militare, cu mijloace adecvate, cel puțin la nivelul adversarilor de pe câmpul de luptă, nu numai în privința armamentului individual și al artileriei, dar și din punct de vedere logistic. Așa cum numeroase mărturii o demonstrează, doar capacitatea și voința extraordinară a personalului înrolat a salvat în multe situații producerea unui colaps militar rapid. Reziliența și rezistența personalului nu au fost însă suficiente pentru a suplini lipsa dotărilor, iar în fața unor condiții meteo și epidemiologice adverse, organismul militar român a fost mult slăbit.

În concluzie, putem aprecia că geografia (în mod special) și tehnologia au fost factori

⁵ Clive Emsley, *World War I and Its Consequences*, Open University Press, Buckingham, 1990, p. 18.

importanți în desfășurarea Primului Război Mondial. Trebuie să menționăm că, încetul cu încetul, factorul tehnologic a devenit mult mai implicat în modul de purtare a războaielor și tinde să ajungă și chiar să depășească uneori rolul factorilor geografici. De fapt, Al Doilea Război Mondial și toate conflictele, de atunci până în zilele noastre, par să întărească această idee. Totuși, dacă ar trebui să descriem desfășurarea generală a Primului Război Mondial și, în aceste circumstanțe, să evaluăm cu maximum de precizie contribuția factorilor geografici și tehnologici în tactica și strategia conducerii luptelor, ne-am afla încă în fața unei sarcini extrem de dificile. În opinia mea, o evaluare mai precisă ar necesita și folosirea metodei contra-factuale, lucru care ne va preocupa într-o viitoare abordare a subiectului.

Bibliografie:

- B. Bond, *War and Society in Europe 1870-1970*, Leicester Univ. Press, 1983
M. Brown, *The Imperial War Museum book of the First World War*, London, Sidgwick&Jackson, 1991
A. Bruce, *An Illustrated Companion to the First World War*, London, Michael Joseph, 1989
C. Emsley, *World War I and its Consequences*, Open University Press, Buckingham, 1990
P. Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers*, London, Unwin Hyman, 1988
J. M. Roberts, *Europe 1880-1945*, 2nd ed., Longman, 1989
L. L. Snyder, *Historic Documents of World War I*, Princeton, New Jersey, Van Nostrand Reinhold Co, 1958
R. Stromberg, *Europe in the Twentieth Century*, Prentice Hall, 1980
J. Terraine, *The First World War 1914-1918*, London, Secker&Warburg, 1965

PROBLEMA IZBUCNIRII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL. CONTACTE POLITICE LA CEL MAI ÎNALT NIVEL

prof. univ. Radu Ștefan VERGATTI

Membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România

Rezumat: În preajma izbucnirii Primului Război Mondial, relațiile dintre Regatul României și Imperiul Țarist nu erau calde. Țarul Nicolae al II-lea a decis să facă o vizită în România. Urmărea îmbunătățirea raporturilor cu regele Carol I. La 1 iunie 1914 a sosit în portul Constanța. A fost prima vizită oficială a unui șef de stat rus, în secolul al XX-lea, în România. A avut convorbiri cu regele Carol I, cu primul ministru Ion I. C. Brătianu și cu ministrul de externe, Emil Porumbaru. Țarul a fost secondat de ministrul de externe al Imperiului Țarist, Serghei Dmitrievici Sazonov. Consecința acestei vizite oficiale a fost rămânerea Regatului Român în stare de neutralitate între anii 1914-1916.

Cuvinte cheie: națiune, identitate națională, istorie modernă, istoria românilor

Abstract: The outbreak of the first world war. Contacts at the highest political level. The relationship between the Romanian Kingdom and Czar's Empire were not the finest in the eve of the World War I. Therefore, the Czar Nicholas II decided to visit Romania. He aimed to improve the reports with the King Carol I. On the June, 1st 1914 the Czar arrived in Constanța. This was the first official visit payed by a Russian head of state in Romania in the twentieth century. He held talks with the King Carol I, the Prime Minister Ion I. C. Brătianu, and the Foreign Minister, Em. Porumbaru. Czar mission was later followed by his Foreign Ministre Serghei Dmitrievich Sazonov. The extremely important consequence of this highest level official visit was Romanian Kingdom's neutrality between 1914-1916.

Key words: nation, national identity, modern history, Romanian history

S-a scris în mai multe rânduri, poate în prea multe, în mod nejustificat, că perioada cuprinsă între războiul franco-prusac (1870-1871) și declanșarea Primului Război Mondial (iulie - august 1914) a fost o perioadă de pace. Nu este real. În acei ani a fost o liniște aparentă, în timpul căreia atmosfera era încărcată cu tensiunea prevestitoare a unei noi furtuni. Marile puteri, în frunte cu Imperiul German, participau la o cursă a înarmărilor. Ea putea duce la un singur rezultat: verificarea eficienței armelor pe câmpul de luptă. Situația tensionată, apăsătoare, era accentuată de existența celor două blocuri militare - Tripla Alianță și Antanta.

Tripla Alianță, formată din Imperiul German, Imperiul Austro-Ungar, Italia, la care aderase și Regatul României, nu era suficient de bine încheiată. Amenința chiar să se destrame. România, în profunzime, în rândurile oamenilor obișnuți, manifesta o nemulțumire împotriva Triplei Alianțe: în timpul războaielor balcanice, Viena se situase hotărâtă pe poziția Bulgariei, împotriva țării noastre, iar Berlinul nu făcuse nimic în sprijinul Bucureștilor¹.

La Sankt-Petersburg, țarul Nicolae al II-lea primea informații asupra stării de spirit antigermane și anti-austro-ungare din România. El știa că această atitudine era accentuată de politica antiromânească, de persecuție a românilor din Transilvania, dusă de guvernul Kálmán Tisza de la Budapesta². Se mai cunoșteau sentimentele pro-rusești ale unor oameni politici, ca Emil Costinescu³.

¹ Cf. I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. I, ediția I, Jon Dumitru Verlag, München, 1981, p. 31.

² *Ibidem*.

³ Cf. Al. Marghiloman, *Note politice 1897-1924*, vol. I, 1897-1915, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., București, 1927, p. 230.

În acele condiții, s-a proiectat o alianță matrimonială între marea ducesă Olga Nicolaevna, fiica cea mai mare a țarului Rusiei, și principele Carol, moștenitorul tronului României. În memoriile sale, Al. Marghiloman mărturisește că la 22 februarie 1914, în timpul unei discuții cu regele Carol I, acesta i-a declarat că acea căsătorie putea fi bună pentru familie, dar că ea nu va duce la schimbarea politicii de stat⁴. Regele nu a avut încredere în promisiunea țarului că marea ducesă Olga va primi, drept zestre, Basarabia. Țarul a căutat să îmbunătățească situația și să încline balanța în favoarea apropierei României de Rusia. A propus și a obținut efectuarea unei vizite la 1 iunie 1914, în portul Constanța, în România. El venea cu plăcere, deoarece putea s-o întâlnească pe verișoara sa, principesa Maria, căreia încercase să-i facă oarecum curte în tinerețe.

I. Gh. Duca povestește, în memoriile lui, că înainte cu o zi de venirea țarului a făcut o plimbare spre Tuzla, cu principesa Maria. Aceasta i l-a descris pe Nicolae al II-lea în culori calde, îndepărtând răutățile vehiculate la adresa lui. Un singur aspect, de natură pur feminină, nu l-a omis principesa Maria. Vărul ei, țarul Nicolae al II-lea, nu era pentru ea la fel de frumos, ca restul familiei imperiale, în care se găseau bărbați înalți, bine făcuți, cu figuri seducătoare, cu o conversație spumoasă, cuceritoare, însă a subliniat că țarul Nicolae era un om foarte plăcut⁵.

A doua zi, a sosit în Constanța țarul Nicolae al II-lea. El a venit din portul crimeean Yalta, pe yachtul său somptuos, *Standard*, impresionant prin magnificență și eleganță. Era însoțit de familia sa restrânsă: țarina Alexandra, țareviciul Alexei și cele patru fiice ale lor.

Pe cheu a fost așteptat de regele Carol I, îmbrăcat în uniformă și cu baston de mareșal rus, de moștenitorul tronului, principele Ferdinand, îmbrăcat și el în uniformă rusă de colonel din garda țarului, precum și de fiul acestuia, principele Carol, purtând uniforma de aghiotant imperial. I-au dat onorul țarului. Apoi au organizat o mare paradă militară. C. Bacalbașa a notat că țarul a fost impresionat de prestația regimentului local dobrogean, ai cărui soldați purtau fesuri⁶. Primirea militară de gală a fost completată de un *Te Deum*, o masă oficială și un bal.

Țarul s-a arătat extrem de binevoitor și a avut, pe yachtul lui, lungi discuții cu premierul Ion I. C. Brătianu și cu ministrul de externe, Em. Porumbaru. Monarhul Rusiei le-a declarat oamenilor politici români că, în cazul în care se va intra în Serbia, el nu va sta deoparte, nu va rămâne indiferent⁷. Era vorba de pan-slavism și de apărarea popoarelor slave. Regele Carol I a rămas în expectativă. Brătianu a trimis imediat note informative la Berlin și la Viena despre discuțiile avute cu țarul Nicolae al II-lea⁸.

Țarina Alexandra Feodorovna s-a arătat extrem de amabilă cu familia regală din România. Cei din jur au fost uimiți, deoarece, de obicei, erau obișnuiți cu figura ei acră, puțin comunicativă. S-ar putea ca ea să fi avut acest comportament amabil datorită principesei Ileana. Mica, jucăușa, exuberanta și vesela principesă (care avea pe atunci 5 ani) s-a dus la suferindul țarevici Alexei, l-a luat de mâini, a început să se joace cu el, l-a scos din starea lui de sfială și l-a făcut să râdă.

În final, vizita s-a încheiat seara, atunci când, sub lumina lunii pline, s-a dat onorul țarului de către garda regală română, comandată de regele Carol I, iar splendidul yacht

⁴ *Ibidem*, pp. 212-213.

⁵ Principesa Maria i-a spus lui I. G. Duca: „Ca toată lumea ai auzit despre Niky (țarul Nicolae al II-lea, n.n.) că e prost, lipsit de orice atracție fizică. E adevărat că dacă îl compari cu alți membri ai familiei Romanoff, toți bărbați înalți și de o mare frumusețe, Împăratul nu este un Adonis, dar vei vedea mâine că nu este deloc așa cum s-a creat legenda în jurul lui. Ca Suveran nu-i iau apărarea, dar ca om te asigur că nu e prost și, în orice caz, că e plin de simplitate și de farmec” (cf. I. G. Duca, *op. cit.*, vol. I, ed. cit., pp. 33-34).

⁶ Cf. C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. IV, 1910-1914, ediția a doua, Editura Ziarului „Universul” S.A., București, 1936, p. 172.

⁷ Cf. I. G. Duca, *op. cit.*, vol. I, ed. cit., p. 32.

⁸ *Ibidem*. Deși ministrul de Externe al Rusiei, Serghei Dmitrievici Sazonov sosise cu o zi înainte la Constanța, cu trenul, căci nu suporta călătoriile pe mare, el nu a participat la discuțiile de la Constanța dintre țar și oamenii politici români.

Standard s-a îndepărtat, ca într-o imagine dintr-un basm.

Consecințele acestei vizite au fost deosebite.

În primul rând, s-a amânat căsătoria între marea ducesă Olga și principele Carol. Una dintre cauzele acestei amânări, cea principală, a constat în opoziția principesei Maria a României. Aceasta, fiind membră a familiei țarului, știa că în cadrul ei se transmitea, prin femei, o boală care-i afecta pe bărbați. Dovada evidentă era țareviciul Alexei. Ea a vrut să evite ca urmașii principelui Carol să sufere de acea maladie⁹.

În al doilea rând, nu s-a obținut ieșirea României din Tripla Alianță. Rusia cerea ca România să rămână neutră în cazul în care nu-și schimba aliații. Acest punct de vedere a fost înșușit și susținut de Ion I. C. Brătianu.

În epocă, la începutul Primului Război Mondial, în București, circula o glumă în legătură cu neutralitatea României. Se spunea că domnul Carp afirma că a sosit ceasul intrării României în război. Domnul N. Filipescu, antantofil și francofil, spunea că nu a sosit încă ceasul să intrăm în luptă alături de Antantă. În fine, domnul Brătianu credea că este mai bine... să nu ne uităm la ceas.

Este foarte probabil ca decizia României de a rămâne neutră, adoptată de Consiliul de Coroană de la Sinaia (21 iulie/3 august 1914), să fi fost determinată și de venirea în București, imediat după vizita țarului, a ministrului de externe al Rusiei, Serghei Dmitrievici Sazonov. A stat nu mai puțin de patru zile în România, la București și Sinaia, unde a discutat cu factorii de decizie din guvernul României. Când se afla la Sinaia, Sazonov, împreună cu Brătianu, au plecat să se plimbe până la Predeal. Acolo, în apropierea localității, era granița dintre România și Austro-Ungaria. Deliberat, dar spunând că au greșit, cei doi au trecut hotarul. Atunci, Sazonov i-a arătat lui Brătianu către Transilvania și i-a spus că acesta ar putea fi darul primit de România dacă va rămâne în neutralitate. În orice caz, s-a obținut ceea ce a dorit Rusia, implicit Antanta: România a rămas neutră și, astfel, în urma unei vizite la înalt nivel, a fost slăbită Tripla Alianță.

⁹ Cf. Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. I, ed. cit., p. 223.

NICOLAE IORGA - JURNALUL MARELUI RĂZBOI (Note despre Dobrogea)

dr. Angela-Anca DOBRE
Biblioteca Județeană „I. N. Roman” Constanța

Rezumat: Nicolae Iorga, personalitate renașcentistă a epocii sale, a fost martor ocular al unor etape hotărâtoare ale istoriei noastre, între care și desăvârșirea statului național unitar român. Astfel, el a consemnat în jurnalul pe care l-a ținut pe perioada Primului Război Mondial o serie de evenimente importante, inclusiv pe cele legate de luptele din Dobrogea. În volumele „Războiul nostru în note zilnice”, publicat la Craiova, Editura „Ramuri”, s. a., el vorbește, într-un mod caracteristic, plăcut, dar și cu aplecare științifică, despre evenimente importante legate de războiul din Dobrogea, precum bătălia de la Turtucaia, bombardarea orașului Constanța cu hidroavioanele sau date despre invazia bulgară și distrugerile provocate de aceasta în Dobrogea. Toate aceste date vin să pună într-o lumină nouă situația grea în care s-a aflat Dobrogea, în anii 1916-1918.

Cuvinte cheie: Nicolae Iorga, Primul Război Mondial, note dobrogene, jurnal, Dobrogea

Abstract: Nicolae Iorga, encyclopaedic personality of his age, was an eyewitness of decisive stages of our history, as the fulfilment of the Romanian unitary state. Thus, in his diary written during World War I, Iorga put down a series of important events, including those connected with the confrontations in Dobruja. In the volumes „Războiul nostru în note zilnice”, published at „Ramuri” Publishing House, Craiova, s. a., the author speaks, in a characteristic manner, pleasantly, but also from a scientific point of view, about essential events connected with the war, in Dobruja, as the battle of Turtucaia and air raids upon Constanța, by hydroplanes; Iorga also provided data about the Bulgarian troops invasion and destructions provoked by them in Dobruja. All these data bring forward Dobruja's difficult situation between 1916-1918.

Key words: Nicolae Iorga, Word War I, Dobrujan notes, diary, Dobruja

Nicolae Iorga este o personalitate de prim rang a culturii române. Opera sa prodigioasă se întinde pe câteva decenii și acoperă nu numai aria istoriei (din toate epocile), ci și alte științe conexe, cum ar fi: filosofia, literatura, dramaturgia și poezia, în special, studiile de genealogie etc. Să nu uităm și latura sa de pedagog și om politic, prim ministru al unei Româнии aflate în criză și care a încercat, fără prea multe șanse de reușită, datorită epocii și contextului social-politic în care a trăit, să facă din România un stat modern, democratic, guvernat de lege. Această activitate politică militantă și uneori naționalistă și anti-extremistă se pare că i-a adus sfârșitul tragic, din toamna teribilului an 1940.

Vasta sa operă cuprinde numeroase lucrări referitoare la istoria românilor și cea universală, lingvistică, istorie și critică literară, note de călătorie și jurnale. În acest cadru se înscriu cele trei volume dedicate Primului Război Mondial, în care autorul și-a exprimat, uneori cu mult patos și într-un mod plastic, cu certe valențe literare și chiar dramatice (o caracteristică generală a scrierilor sale fiind tocmai exprimarea frumoasă, ușor de înțeles și accesibilă publicului larg) opiniile despre evenimentele interne și internaționale ale epocii, despre oameni și acțiuni, despre confruntări militare și despre contemporani¹.

Dintre savanții români, Nicolae Iorga este cel care și-a pus condeiul, cu pasiune,

¹ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, (1914-1918), Editura „Ramuri”, Craiova, s. a.

consecvență și dăruire, în slujba intereselor Dobrogei și ale dobrogenilor. Cu elocința caracteristică, el a făcut cunoscute, în mediile culturale și politice contemporane, drepturile românilor asupra spațiului etnogenezei românești. A scris articole în care a argumentat justetea acestor drepturi, caracterul românesc și peren al Dobrogei, a străbătut de nenumărate ori aceste meleaguri și a lăsat pagini nemuritoare posterității, pagini pline de imagini și impresii cu impact și cu forță sugestivă asupra generațiilor care le-au parcurs și le parcurg și astăzi cu emoție și respect².

Opera sa în slujba adevărului istoric a abordat adesea și teme dobrogene, demonstrând cu argumente de ordin istoric, demografic și moral drepturile statului român asupra pământului dintre Dunăre și Mare, pornind de la ideea că Dobrogea este leagănul etnogenezei românești și, trecând prin milenii de istorie, în care elementul românesc greu încercat nu a dispărut, a rezistat secolelor de ocupație și de conflicte. Momentul 1878 a însemnat doar o reparație istorică, o revenire la normalitate, o revenirea a acestui străvechi teritoriu la patria mamă. În acest context este de menționat și activitatea sa susținută privind drepturile românești asupra Cadrilaterului, bazate pe argumente de ordin istoric și demografic³.

A scris adesea despre război care îi supune pe oameni la grele încercări și care dă măsura integrității unui neam: „La încercări mari, dar hotărâtoare, supune războiul sufletele oamenilor în deosebi, ca și al națiunilor în totalitatea lor! Și ferice de acel popor care în acest foc cumplit dovedește că aurul său moral era fără amestec”⁴.

În volumul al doilea din „Războiul nostru în note zilnice” apare consemnarea denumită „Atacul bulgar”, în care marele savant vorbește despre sentimentele antibulgarie determinate de atitudinea vecinilor sud-dunăreni în legătură cu populația creștină după revenirea Dobrogei la România spunând că: „am fost bucuroși atunci, la 1877, că stăpânirea turcească de peste Dunăre a fost înlăturată printr-o nouă stăpânire creștină plină de făgăduințe”⁵. Autorul vede aici o invidie, un mod de a privi lucrurile greșit din partea bulgară și dă vina doar pe ei pentru deteriorarea relațiilor bilaterale: „Relațiile nu s-au înrăit din vina noastră. Crescuți în aspirații uriașe, gata să se ia de păr pentru realizarea lor cu toată lumea, ei au văzut în noi, pe lângă un vecin mai fericit, căruia trebuia cu orice preț să i se strice, din invidie oarbă, mulțămirea, ieșită din cultură și muncă, un zăgaz în calea înaintării lor”⁶.

1916 este anul în care România intră în război, după semnarea tratatului politico-militar cu Antanta și declararea războiului împotriva Austro-Ungariei și au loc bătăliile bine cunoscute pentru recuperarea Transilvaniei, cele de la Sibiu, Turtucaia, din defileul Jiului și de pe Argeș și Neajlov, înscrise în cartea de aur a neamului românesc. Anul în care începea, după neutralitatea și negocierile cu cele două tabere aflate deja în conflict și care suferiseră mari pierderi, etapa finală a luptei românilor, pentru desăvârșirea statului național unitar⁷.

Nicolae Iorga vorbește în notițele sale despre cele două războaie balcanice în care românii au acordat ajutor Bulgariei, pentru a-i înfrânge pe turci și savantul reproduce spusele regelui Carol I, în acest context: „N-am nici o invidie pentru progresele Bulgariei. Nu mă supără deloc că ea își urmărește scopurile ei naționale. Sunt contra unui războiu care ar sprijini decadența fatală a Turciei. N-am luptat de tânăr pentru liberarea creștinilor din Balcani⁸, ca să-i împiedec la bătrânețe de a-și atinge dreptatea”⁹. Despre cel de-al doilea,

² Stoica Lascu, *Nicolae Iorga și Dobrogea*, în „România de la Mare”, an V, nr. 6, 1996, p. 6.

³ Radu-Ștefan Vergatti, *Nicolae Iorga și problema Dobrogei*, în „Ex Ponto. Text. Imagine. Metatext”, an XII, nr. 1, ian.-mar. 2014, p. 178.

⁴ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. III. (1917-1918), Editura Ramuri, Craiova, s. a., p. 111. Am respectat grafia din epocă în redarea fragmentelor de jurnal.

⁵ Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. II (1916-1917), p. 98.

⁶ *Ibidem*, p. 97.

⁷ Ion Cupșa, *Mărăști, Mărășești, Oituz*, Editura Militară, București, 1967, p. 5.

⁸ Aluzie la războiul ruso-turc din 1877-1878, soldat cu revenirea Dobrogei la România.

⁹ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 99.

Nicolae Iorga spune că nu a pornit din ură și laudă atitudinea armatei române care nu i-a tratat pe bulgari, militari sau civili, ca pe dușmani. În acest sens, aduce ca argument scrisori de mulțumire ale unor cetățeni bulgari.

Legat de aceste evenimente, autorul spune că nu înțelege „ura nebună care se repede asupra noastră” și arată că „Ei luptă la Dunăre pentru ca Ungurii să rămâie în Ardeal”¹⁰. Urmează o plastică evocare a ceea ce a însemnat bătălia de la Turtucaia (1-6 septembrie 1916). Despre evenimentele din 6 septembrie 1916 de la Turtucaia s-au scris o serie de studii pertinente, așa cum este acela al lui Leonida Moise¹¹, care descrie în amănunt îndârjita confruntare dar, multe dintre cărțile de istorie a Dobrogei și de istorie militară au trecut oarecum sub tăcere „episodul Turtucaia”, din cauza înfrângerii suferite de către trupele române. De altfel, cei care vorbesc despre participarea României la „războiul de reîntregire”, tind să accentueze evenimentele eroice și să minimalizeze, pe cele mai puțin faste.

Presa contemporană și marii oameni politici ai vremii au înțeles situația, au considerat Turtucaia ca un moment al luptelor din 1916, iar unii autori au consemnat marile sau micile fapte de vitejie ale românilor.

Despre rușinoasa înfrângere de la Turtucaia (6 septembrie 1916) s-a scris și se va mai scrie. Ea a fost pusă de mai marii vremii pe seama incompetenței și lășității comandanților (generalii Aslan și Teodorescu), trupele române din „capul de pod fără pod”, așa cum spunea Alexandru Averescu, au fost încercuite și anihilate, cu un bilanț de 160 ofițeri și 6000 de soldați morți și răniți și 480 ofițeri și 28000 de soldați luați prizonieri. Numai 5500 de oameni au scăpat din încercuire¹².

Un alt fruntaș român al epocii, Constantin Argetoianu, vedea însemnătatea înfrângerii de la Turtucaia și spunea în „Memorii” că: „Turtucaia înseamnă o dată mare în evoluția politică a țării noastre. Cu Turtucaia a început la noi ura împotriva partidelor, Turtucaia a pus în lumină goliciunea oamenilor cărora țara le încredințase soarta ei, aproape fără nici un control. Cu Turtucaia a luat naștere la noi o mentalitate nouă și se poate zice că, o dată cu dezastrul de la Turtucaia, s-a trezit și opinia noastră publică la conștiința și datoriile ei”¹³.

Episodul tragic de la Turtucaia a fost trăit pe viu de poetul George Topîrceanu, care, în calitate de sergent într-un regiment de artilerie grea, era însărcinat cu amenajarea pozițiilor române de pe malul drept al Dunării. El notează că „infanteriștii erau toți rezerviști sau milițieni, unii concentrați încă de pe iarnă - în cea mai mare parte oameni trecuți de patruzeci de ani ... În ochii lor nu citeai dorul tinerească de «acasă», ci numai grija mohorâtă și senină de «nevastă» și «copilași», părăsiți fără sprijin, cine știe unde, în mijlocul unei gospodării dărăpănate. (...) De la o vreme, chipurile pământii, roase de același gând îndărătnic, începeau să-mi strecoare în suflet o teamă nelămurită, o dezamăgire surdă: vor fi oamenii aceștia necăjiți în stare să înfrunte războiul? (...) Erau mai ales țărani de prin județele de câmp ale Munteniei - cei mai oropsiți dintre toți. Mă uitam la ei cu strângere de inimă. Nu se potriveau deloc cu imaginea «ostașului român», de acum și de pe vremuri, așa cum mi-o zugrăvisse în suflet strălucitoarele defilări ale regimentelor găsite de paradă și, mai cu seamă, galeriile tragice ale istoriei noastre naționale, atât de aspră și eroică.”¹⁴.

Același autor nota că: „În după-amiaza zilei de 23 august, în ajunul căderii, era vădit și pentru ochii unui profan că garnizoana nu mai poate ține piept și că orașul va trebui să cază. (...) Ce a fost s-a dus. Înfrângerea de la Turtucaia, oricât de dureroasă, nu poate avea nici o semnificație în privința însușirilor neamului nostru, care și-a făcut proba de-a lungul

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Leonida Moise, *Confruntări militare în Dobrogea, Operațiile Armatei a 3-a Române pe frontul din Dobrogea în campania din anul 1916*, Editura Paideia, [București], [2002], *passim*.

¹² Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 259.

¹³ Constantin Argetoianu, *Memorii*, apud Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 260.

¹⁴ George Topîrceanu, *Prin Planina. Episoduri tragice și comice din captivitate*, Editura Națională - Ciornei, București, s.a., p. 29.

veacurilor. Am avut Turtucaia, dar am avut și Mărășești! ... și la Turtucaia au fost destule pilde de eroism, zadarnic, dar înălțător.” El a fost luat prizonier alături de mulți alți soldați români și a fost eliberat abia la sfârșitul războiului.

Din păcate, războiul nu a ocolit Dobrogea, afectată direct prin acțiunile Puterilor Centrale și cele ale aliaților lor bulgari. Regiunea maritimă se va afla sub ocupația acestora și va suferi grave consecințe, mai ales din partea vecinilor noștri de la sud, care nu se împăcaseră cu revenirea Cadrilaterului la România, cu doar câțiva ani mai devreme. După dezastrul de la Turtucaia (1-6 septembrie 1916), trupele germano-bulgaro-turce au ocupat orașele Bazargic, Caverna și Balcic.

Prin consecințele sale, bătălia de la Turtucaia a fost foarte importantă, în economia războiului. În privința frontului de sud (de pe frontiera româno-bulgară), ea a permis trupelor bulgaro-germane să atace Dobrogea (pe care ulterior au și ocupat-o). Cel mai grav a fost însă faptul că pe frontul de nord (din Transilvania) ofensiva desfășurată de trupele române împotriva trupelor germane și austro-ungare a fost oprită, fiind luate din acest sector șapte divizii care au fost transferate pe frontul de sud. Chiar dacă, ulterior, șase dintre acestea au revenit pe frontul de nord, oprirea ofensivei din Transilvania a permis, pe de o parte, concentrarea trupelor germane și austro-ungare, care au putut declanșa o ofensivă care s-a soldat cu împingerea trupelor române pe linia Carpaților, și, pe de altă parte, a permis ulterior invazia Munteniei¹⁵.

A urmat ceea ce s-a numit „bătălia Dobrogei”, în cursul căreia s-au remarcat soldați și ofițeri români, dar și din rândul naționalităților dobrogene. Vitejia lor nu a putut împiedica ocuparea Dobrogei, Constanța este atacată aerian pe 6 octombrie, urmează atacuri de artilerie asupra principalelor așezări, care sunt ocupate pe rând, deși opun o dârză rezistență (în cadrul căreia bătălia de la Cernavodă, din 24 octombrie, este semnificativă). Trupele române și aliații lor se retrag pe malul stâng al Dunării, lăsând provincia pontică la mila ocupanților¹⁶. Ocupația străină, germană și bulgară, a Dobrogei, a durat până în 2 decembrie 1918.

Catastrofa de la Turtucaia a obligat factorii de decizie politici și militari să conștientizeze faptul că efortul de război va fi de lungă durată și că trebuia să fie foarte bine pregătit. Generalul Averescu a inițiat, pentru a face față situației create pe frontul de sud, o operație militară care consta în trecerea armatei române la sud de Dunăre, pe la Flămânda, pe teritoriul bulgar, și înconjurarea inamicului prin acțiunea combinată a forțelor trecute pe malul drept al fluviului, cu trupele româno-ruse din Dobrogea. Manevra a eșuat datorită vremii potrivnice, dar și a acțiunii combinate a flotei de război austro-ungare, plasată pe Dunăre, cu aceea a trupelor germano-bulgare, comandate de feldmareșalul von Mackensen¹⁷.

Despre Turtucaia, Nicolae Iorga nota, pe 27 august 1916: „Acolo, la Turtucaia cea cu «zece atacuri violente», cu pământul răscolit de obusurile tunurilor grele germane și udat de sângele românesc, la Turtucaia, unde urlă bucuroasă, patima neînfrînată, se comite astăzi o crimă. Nu numai o crimă împotriva acestei Românii, despre care se știe la Sofia lucruri care, spre rușinea Bulgarilor, vor apărea mai târziu, ci contra unei solidarități balcanice pe baza dreptului național satisfăcut pretutindeni, și contra Bulgarilor înșiși”¹⁸. Autorul invocă aici solidaritatea balcanică și dreptul național, pe care vecinii de la sud au ales să le încalce atunci când, în alianță cu germanii, au atacat Turtucaia și apoi au ocupat Dobrogea. Din aceleași rânduri reiese și modul în care Nicolae Iorga vedea impactul ocupației bulgare din Dobrogea, modul în care aceasta s-a manifestat și cum faptele ocupanților au adus atâta suferință și distrugeri.

Evocarea „rușinoasei înfrângeri” de la Turtucaia i-a prilejuit lui Nicolae Iorga o plastică

¹⁵ Gheorghe Romanescu, *Marile bătălii ale românilor*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p. 177.

¹⁶ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1996, pp. 384-386.

¹⁷ Florin Constantiniu, *op. cit.*, *loc. cit.*

¹⁸ Nicolae Iorga, *op. cit.*, pp. 99-100.

definire a războiului pe care îl vede ca pe un „lucru mare, mare și greu, cel mai mare și mai greu lucru ce se poate pentru o societate omenească întreagă, cercetarea adâncă, pînă la cel mai neînsemnat factor care, contează, și el, puterilor acelei societăți, examenul integral, care atrage după sine pedeapsa umilinței și a decăderii, și, de atîtea ori, pentru Stat, a desființării chiar, deci a robiei politice pentru aceia cari nu s-au știut lupta, fiecare la locul lui și fiecare din toată conștiința și energia lui”¹⁹.

Aproape profetic, având în vedere momentul în care scria, el afirma despre același război că „izbucnește prin voia unor puteri pe care credem că le-am trezit noi, pe când tocmai pe noi ne-au trezit ele, acesta (războiul) înseamnă că lumea nu mai poate sta pe temelia ei de pînă atunci. Între țeri și popoare lucrurile se cer altfel decît sînt... Puterile zvînesc, de-o parte, căutând hotar nou, de alta, ele lîncezesc, ne mai putînd umplea cu vitalitatea lor vechi hotare. Și atunci ciocnirea se produce, oricît am căuta să o zăbovim, cu oricîtă știință de stat sau frică de stat. Din acel moment, nicio formă nu mai are valoare, ci singură realitatea severă, neîndurată, domnește, peste toți și peste toate. Nimeni n-o poate ascunde, nimeni n-o poate înșela pînă la capăt”²⁰. Transpare de aici nu numai ideea că istoria este ciclică, statele urmează o evoluție previzibilă, condiționată de factori complecși, dar și faptul că un conflict de dimensiuni mondiale, așa cum era cel izbucnit în 1914, fusese generat de interesele unor mari puteri și că statele mici erau simpli pioni în acest „joc”, al cărui rezultat putea să le fie favorabil sau nu. Un asemenea conflict, primul cu caracter „mondial” pe care l-a cunoscut omenirea, avea să aibă ca rezultat schimbarea dramatică a granițelor Europei și nu numai, nașterea și pieirea unor state și entități politice, pe lângă consecințele asupra popoarelor implicate.

În cele trei volume despre război, marele om de cultură vorbește, în stilul caracteristic, cronicăresc și literar, totodată, dar fără a pierde acribia istoricului, poate și cu un strop de scriere gazetărească, despre Dobrogea, despre care spune, într-o însemnare din 11 octombrie 1916, că „în luptele din August și Septembre ca și în cele noi plătim încă odată această Dobroge, care e pentru existența economică și politică a țerii noastre o necesitate, o elementară și absolută necesitate”²¹. Prin aceste cuvinte, Nicolae Iorga arăta că a înțeles pe deplin importanța pămîntului dobrogean, veche vatră de locuire românească, așa cum a spus în nenumărate scrieri istorice, teritoriu de importanță economică incontestabilă, cu o poziție geostrategică de prim rang în economia spațiului sud-est european, ceea ce făcea din el un „țel”, un obiectiv al politicii cuceritoare, atât a unor vecini, cât și a unor imperii mai mult sau mai puțin apropiate geografic.

Deși au urmat evenimentele grave, din toamna și iarna anilor 1916-1917, marele savant și om politic a văzut mai departe în viitor spunând: „Vom fi ce-am fost și mai mult decît atît”. A fost o premoniție fastă deoarece, la sfârșitul războiului, s-a realizat obiectivul de secole al românilor, România Mare, care cuprindea Ardealul, Basarabia și Bucovina, adică aproape toate teritoriile locuite de români. Deși nu a avut o viață prea lungă (evenimentele care au precedat al Doilea Război Mondial și cele de la finalul acestuia au dus la „ciuntirea” României Mari), statul român, desăvârșit în urma a ceea ce se mai numește și „războiul de reîntregire”, este un moment de seamă al istoriei naționale.

În octombrie 1916, la puțin timp după ce țara noastră intrase în marea conflagrație mondială, „profesorul” întrevedea sfârșitul ei, nefavorabil statelor agresoare, spunând: „Vom ajunge la capăt, cu oricâte efortări și peste oricîte suferinți. Planul de dominație universală al Germaniei nu va izbuti, pentru că lumea nu-l primește, nu-l poate primi, n-are de ce să-l primească. Și atunci ziua socotelilor va sosi. Dobînda se îngreue, și ea va fi strivitoare pentru cel care, la urmă, va fi silit să plătească”²². Vede acum și viitorul Dobrogei, un teritoriu

¹⁹ *Ibidem*, p. 106.

²⁰ *Ibidem*, pp. 106-107.

²¹ *Ibidem*, p. 204.

²² *Ibidem*, p. 205.

românesc în care ambițiile ocupanților vor fi îngropate pentru totdeauna, alături de eroii care s-au sacrificat în luptă. Cuvintele sale sunt încărcate de emoție și de trăire națională: „Și atunci și din partea aceasta vom avea liniște. În țăra noastră Dobrogei am coborât mii de ai noștri, naționalizînd-o pentru totdeauna. Și Rușii își vor aduce aminte veșnic de ce au căzut aicea atîția din soldații lor, uciși de cele mai ingrate arme. Dar Bulgarii, cu Turcimea și Nemțimea lor ajutătoare, își vor da samă că au îngropat în Dobrogea rîvnită de ei cu patimă mai mult de cît atîtea trupuri de soldați: că au îngropat o ambiție nedreaptă și o nebună lăcomie”²³.

Deosebit de interesantă este o însemnare de jurnal din 13 octombrie 1916, cu titlul „Constanța”, în care autorul vorbește despre ocuparea orașului de către inamic. Ea începe cu o descriere scurtă a localității, așa cum era ea la 1878, când Dobrogea a revenit la România, și spune că orașul actual este rodul muncii autorităților românești: „Acest frumos oraș de pe malul Mării Negre este creațiunea noastră. Am găsit un biet tîrg turcesc, unde se opriau cîteva luntrii fără adăpost, și în mai bine de jumătate de veac, cu bani grei, din sărăcia noastră, am făcut un centru înfloritor, un mare port, în care unii vedeau o viitoare rivală a Odesei înseși”²⁴.

Nicolae Iorga este convins că ocupația străină a Constanței este vremelnică, spunând: „Nu e nimeni care să nu fi aflat cu durere pierderea, de sigur repede trecătoare, a Constanței... Astăzi printre ruinele făcute de luptă se poartă acolo hoarda bulgară ca să vadă ce n-a fost în stare să facă însăși pe tot țărmul care-i aparține și ce nu va fi în stare, cum îi e firea, să facă niciodată și nicăieri”²⁵. Din aceste rînduri răzbate și disprețul autorului față de armata de ocupație, pe care o consideră barbară, lipsită de principii, așa cum erau invadatorii cu sute de ani în urmă. Compară situația României, cu aceea a altor state lovite de război: „Au văzut alții, mai tari decît noi, lucruri mai grele pentru mîndria și interesele lor. Franța și-a văzut usinele confiscate, comorile de artă risipite, biserica de încoronare a vechilor ei regi sfîrtecă și pîngărită, mii de cetățeni mînați în robie și dezonoare”²⁶.

Toate aceste greutăți și traume ale războiului sunt văzute de autorul jurnalului de război, drept încercări ale tăriei spiritului național, obstacole menite să ne întărească și nu să ne descurajeze, motive de a rezista, prin credință și prin mîndrie națională. Autorul aduce un omagiu eroilor, cei care au căzut în luptele pentru apărarea Dobrogei și a Constanței, cei pentru care vor fi ridicate monumente și vor fi pomeniți pentru eternitate: „Și va veni în curînd vremea cînd în această Constanță, liberată și curățită, vom pune în umbra steagurilor umflate de victorie cununi pe mormintele acelor cari la 10 Octombrie 1916 au sîngerat fără a putea smulge victoria”²⁷.

Nicolae Iorga dedică mai multe pagini de jurnal situației Dobrogei de după război. În însemnarea din 27 octombrie 1916, cu titlul „Ce trebuie să fie Dobrogea după războiu”, el vorbește despre confruntările militare care au dus la pierderea Dobrogei de către statul român, despre actele de distrugere și vandalism comise de ocupanți (despre Mackensen „făcătorul de minuni” și armatele germano-bulgaro-turce pe care le conduce, spune că ei „ard satele”, satele românești înfloritoare, dezvoltate prin munca a două generații de români) și propune, în termeni categorici, dar bine argumentați, motive pentru insuccesele militare și căi de urmat, pentru ca situații de acest gen să nu se mai repete.

Marele istoric și om politic îndeamnă la reconstrucția Dobrogei, după ce războiul se va fi încheiat și arată că trebuie să fim ceea ce nu am fost până atunci, „colonisatori”. Prin aceasta, înțelege o naționalizare a proprietății în Dobrogea, care trebuia făcută după 1878, ceea ce nu ar fi permis o atât de mare proliferare a proprietăților bulgarilor, pe care îi vede ca pe niște dușmani, favorabili ocupanților și exploatatori ai populației românești sărace.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 209.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

Soluția propusă este aceea a împrumutării veteranilor cu pământuri, în Dobrogea, fapt care va duce la consolidarea situației social politice în străvechea provincie românească, cu avantaje care se vor răsfrânge la nivel național: „În marea operă de răsplătire pentru zdravănul țaran ostaș, Dobrogea are un loc de frunte, și cine-l va înțelege și va aduce la îndeplinire ceea ce trebuie făcut va fi dat României, tot odată, o garanție socială, militară și națională”²⁸.

La 29 octombrie 1916, savantul nota câteva impresii despre orașul Hârșova, care era distrus de trupele de ocupație. El spune că bulgarii au prădat casele părăsite în grabă de locuitori, după care le-au dat foc. Nostalgic, își amintește despre vizita făcută la ruinele romane și la alte obiective turistice pe care le descrie cu sensibilitate și dramatism: „Parcă văd supt cerul greu de nori al toamnei, în mărunta ploaie înceată, elegantul vaporeș particular care ne-a dus la peretele de piatră goală prăvălit drept în Dunăre, cu sfărâmurile romane ce dorm în prăpăstii, sușul pe strada netedă, casa părintelui sus pe culme, luminată prietenos pentru venirea noastră și, în față, bisericuța din cimitirul părăsit în care se păstrau chipiile stricate ale ofițerilor înecați cu puțin timp înainte, de un vapor austriac”²⁹. Descrierea orașelului bucolic continuă cu muzeul profesorului Cotovu, biserica monumentală, alături de bordeiele sărăcicioase ale populației tătare și țigănești dar și de casele frumoase și noi cu olane trandafirii vegheate de „horbota de fier depărtată a faimosului pod”³⁰. Prin contrast, Nicolae Iorga descrie imaginea tristă a caselor care ard, tabloul apocaliptic al orașului distrus de război.

Iarna lui 1916 a adus refugiul și a lăsat mare parte din țară ocupată. La 27 ianuarie 1917, Nicolae Iorga scria în jurnal: „Germania stăpînă pe văile și șesurile muntene, lăsînd Dobrogea „anexată” în sama bunilor camarazi bulgari, s-a îngrijit să n-aibă martori ai teritoriului „pus în exploatare” ca o simplă pădure bătrînă, bogată în esențe prețioase”. Țara, aflată sub ocupație suferă, la toate nivelurile societății, populația orașelor se luptă cu frigul și foamea, la sate se moare de foame în timp ce propaganda trupelor de ocupație distribuie afișe și bonuri cu conținut denigrator, la adresa aliaților României. Și autorul se întreabă retoric dacă: „Să plângem?”, tot el răspunde, cu un ton optimist, cu încredere în puterea neamului românesc de a rezista și de a se reface: „Nu! Avem altceva de făcut. Și apoi nația aceasta nu e la cea dintîiu din grozavele încercări care alcătuiesc toată povestea ei. Multe le-am făcut la loc: le vom face și pe acestea. Și le vom face mai bine, mai trainic și mai frumos”³¹.

În martie 1917, savantul vorbea despre refacerea țării de după război: „Va fi însă o refacere după aceasta, refacerea socială, prin înlocuirea pierderilor, de glonț și de boală, pe care ni le-a căsunat acest războiu, cu toate urmările sale. Întreaga noastră viață, așa de mult stirbită, va trebui să se reformeze, cum am zice, cu reformă”³².

Așa cum Nicolae Iorga a iubit Dobrogea și s-a luptat pentru acest străvechi pământ românesc, și dobrogenii au avut pentru savant un veritabil cult, datorită personalității sale covârșitoare și consecvenței cu care a apărut interesele locale. La 1 august 1911, H. Aznavorian scria în gazeta locală „Dobrogea nouă” despre dimensiunea uriașă a personalității profesorului: „Impresia cea mai profundă pe care ți-o lasă e aceea a unui suflet uriaș, în care au picurat din toate vremurile și mai ales din timpul lui toate elementele sufletului românesc”³³.

În epoca interbelică, presa locală a continuat să scrie elogios despre marele savant, apărător al drepturilor dobrogenilor. În 1930, când Nicolae Iorga a venit la Constanța pentru a susține o conferință (una dintre numeroasele sale conferințe constănțene, ultima este cea din

²⁸ *Ibidem*, p. 238.

²⁹ *Ibidem*, p. 243.

³⁰ *Ibidem*, p. 244.

³¹ Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. III, p. 81.

³² *Ibidem*, p. 334.

³³ Stoica Lascu, *op. cit.*, p. 19.

1940, cu puțin înainte de tragica sa dispariție), ziaristul Ion Neicu scria în „Dacia” din 21 decembrie: „Acum, când omul care sintetizează inteligența românească, spiritul românesc, aspirațiile românești, vine între noi dobrogenii, se cuvine să ne amintim cu recunoștință cât îi datorăm. Să ne amintim lupta dusă de el pentru recunoașterea de către cei mari de la Versailles, a drepturilor noastre asupra Dobrogii, a romanității acestui colț de țară. Să știm că dacă toate condeiele românești au sărit atunci și au dus lupta vitejească, munițiile au fost găsite cu îndelungată și însuflețită trudă de către uriașul gânditor și mai înainte de toate animator care este d. profesor N. Iorga..... Vine Iorga! Cu toții în jurul lui!”³⁴.

Prin activitatea sa științifică, mai ales în calitate de istoric și om politic, Nicolae Iorga este legat de Dobrogea, pe care a iubit-o și ale cărei interese le-a susținut și apărut, de-a lungul întregii sale vieți. Despre provincia pontică și despre oamenii ei ne-a lăsat pagini nemuritoare, încărcate de emoție și spirit și de sentiment național.

Bibliografie:

- Bușe, Constantin (coord.), *Nicolae Iorga. 1871-1940. Studii*, Editura Universității, București, 2006
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999
- Cupșa, Ion, *Mărăști, Mărășești, Oituz*, Editura Militară, București, 1967
- Iorga, Nicolae, *Războiul nostru în note zilnice*, vol I, II, III (1914-1918), Editura „Ramuri”, Craiova, s. a.
- Iorga, Nicolae, *Regele Ferdinand. Cu prilejul încoronării*, Atelierele Socec. S. A., București, 1923
- Lascu, Stoica, *Nicolae Iorga și Dobrogea*, în „România de la Mare”, an 5, nr. 6 (1996), pp. 6-20
- Moise, Leonida, *Confruntări militare în Dobrogea, Operațiunile Armatei a 3-a Române pe frontul din Dobrogea în campania din anul 1916*, Editura Paideia, [București], [2002]
- Rădulescu, Adrian, Bitoleanu, Ion, *Istoria Dobrogei*, Editura ExPonto, Constanța, 1996
- Romanescu, Gheorghe, *Marile bătălii ale românilor*, Editura Sport -Turism, București, 1982
- Topîrceanu, George, *Prin Planina. Episoduri tragice și comice din captivitate*, Editura „Naționala - Ciornei”, București, s. a.
- Vergatti, Radu-Ștefan, *Nicolae Iorga și problema Dobrogei*, în „Ex Ponto. Text. Imagine. Metatext”, an XII, nr. 1, ian.-mar. 2014, pp. 178-182

³⁴ *Ibidem*.

AVIATORI FRANCEZI PE CERUL ROMÂNIEI 1916 1917

prof. univ. dr. Valeriu AVRAM

Rezumat: La intrarea României în Războiul de Întregire Națională, aviația militară avea în dotare 44 de avioane, un efectiv de 1293 soldați, subofițeri și ofițeri, din care 97 de piloți și 84 de observatori aerieni. Deficitul de aparate de zbor și personal militar era evident, față de necesitățile frontului. În toamna anului 1916, în fața unei situații critice, când armata română era nevoită să lupte pe două fronturi, România a cerut ajutor Antantei și, în special Franței. Guvernul francez a reacționat imediat și o Misiune militară franceză condusă de generalul Henri Mathias Berthelot a sosit în România. Aviatorii francezi au luptat eroic, alături de camarazii lor români, la Mărăști, Mărășești și Oituz.

Cuvinte cheie: Primul Război Mondial, aviația română, aviația franceză, Henri Mathias Berthelot, colaborare franco-română

Abstract: When Romania joined World War I, the military aviation owned 44 planes; there were 1,293 soldiers, non-commissioned officers, officers, of which 97 pilots and 84 air observation posts. The lack of planes and military stuff was obvious, compared to the front needs. In autumn 1916, facing a critical situation, when the Romanian army was compelled to fight on two fronts, Romania asked for help to the Entente and especially to France. The French government reacted immediately and a French military Mission, led by general Henri Mathias Bethelot, came to Romania. French pilots fought heroically, together with their Romanian comrades at Mărăști, Mărășești and Oituz.

Key words: World War I, Romanian air force, French air force, Henri Mathias Bethelot, French-Romanian cooperation

1. ORGANIZAREA AERONAUTICII MILITARE ROMÂNE. PRIMELE MISIUNI DE LUPTĂ ÎN ANUL 1916

La începutul lunii august 1916, pregătirile politico-diplomatice și militare în vederea intrării României în război, alături de Antantă, în vederea realizării întregirii statale, erau finalizate. Planul de campanie român, cunoscut sub numele de „Ipoteza Z” prevedea, conform contextului geopolitic est și sud-est european, desfășurarea următoarelor operații militare: în nord și nord-vest, ofensivă contra Austro-Ungariei și defensivă în sud, în cazul unei acțiuni a Bulgariei, aliata Puterilor Centrale. Comandanții armatei române considerau că, printr-o ofensivă viguroasă, trupele noastre vor putea respinge forțele austro-ungare din Transilvania înainte ca Puterile Centrale să concentreze noi efective în sud.

În noaptea de 14/27-15/28 august 1916, armata română a trecut Munții Carpați pentru eliberarea Transilvaniei, aflată sub ocupația străină. Intrarea noastră în război s-a făcut la presiunile Antantei, într-un moment cu totul nefavorabil, din cauza situației precare a operațiilor militare de pe frontul oriental de la Salonic; armata franceză n-a pornit ofensiva în acest sector, așa cum se obligase. Prin intrarea țării noastre în război împotriva Austro-Ungariei, germanii au retras imediat de pe frontul Verdunului 6 divizii, care au fost trimise pe frontul românesc.

La intrarea României în Războiul de Întregire Națională, aviația militară avea în dotare 44 de avioane, dintre care 24 de aparate de zbor „bune de îndeplinit misiuni aeriene în prima zi de mobilizare” (8 Maurice Farman tip 9-11, 5 Bleriot, 4 Voisin L.3/5, 4 Morane Saulnier, 1

Henri Farman tip 20, l Caudron G.3, l Aviatik), toate nearmate și de modele vechi¹; alte 20 de avioane se aflau în reparații și puteau fi folosite în misiuni de luptă (cum erau cele 4 Voisin) sau pentru instruirea elevilor - piloți². Cu un efectiv de 1.293 de soldați, subofițeri și ofițeri, din care 97 de piloți și 84 de observatori aerieni, aviația română avea un deficit de 1.462 de oameni, față de necesitățile frontului.

Corpul de Aviație român, care coordona activitatea Aeronauticii militare, dispunea de trei baze aeriene importante: Cotroceni, Băneasa și Pipera. În Raportul nr. 260/1916 al Comandamentului Corpului de Aviație către Direcția Generală a Munițiilor, se preciza: „Mobilizarea ne-a surprins în plină organizare și în cea mai mare lipsă de material, lucru de care Corpul de Aviație nu poate fi făcut răspunzător, căci de un an de zile, am atras atențiunea în mod serios asupra lipsurilor ce aveam, cerând să se comande cele necesare și mai ales aeroplanelor în străinătate. De altfel, în situația aparatelor de zbor în serviciu, în prima zi de mobilizare, reiese clar faptul că avioanele apte, nu pot face față decât pentru scurt timp necesităților tuturor armatelor, având în vedere pierderile inevitabile ce se vor produce chiar din prima lună de război”³.

În ceea ce privește calitățile tehnice ale aparatelor de zbor din dotarea Aeronauticii militare, acestea fuseseră fabricate între anii 1913/1914, cu autonomie limitată la aproximativ trei ore de zbor și viteze mai mici cu 50 km/oră, decât cele din înzestrarea Puterilor Centrale. Randamentul scăzut al acestor avioane, care trebuiau să acopere 1.200 km de front, a creat mari greutăți aviației. În același timp, cea mai mare parte a personalului navigant se afla în unitățile terestre de unde provenea, astfel că, în prima lună de război, s-a simțit o lipsă acută de piloți și observatori aerieni capabili să execute misiuni de recunoaștere și supraveghere, în diferite sectoare ale frontului⁴.

În ceea ce privește conducerea aviației militare, aceasta era formată din ofițeri de stat major care nu zburaseră niciodată și nu aveau cunoștințele necesare folosirii aeronauticii în luptă. Maiorul de stat major Gheorghe Rujinski, comandantul Corpului de Aviație român, urmase un curs de observatori aerieni, dar nu știa ce anume trebuia să facă aviația pe front.

Comandanții din Marele Cartier General român nu cunoșteau încă rolul precis pe care îl avea aviația în sprijinirea operațiilor terestre; cei mai mulți dintre generali, în frunte cu Alexandru Averescu și Constantin Teodorescu, își manifestau direct neîncrederea în această armă nouă, care își dovedise timp de doi ani, pe toate fronturile, marea ei utilitate. „Înainte de război, aviația, în loc să fie sprijinită material, dotată cu ceea ce era nevoie, a fost considerată ca un sport, iar cei care se făceau zburători erau cotați ca nebuni și considerați oameni care se duc la moarte sigură. Ministerul de Război, Statul Major General, comandamentele de armă, cât și toate corpurile de trupă, nu erau animați de alte sentimente pentru aviație”⁵, se arăta într-un document oficial militar al vremii.

Mobilizarea a surprins aviația națională cu o dotare modestă, dar cu un personal navigant - atât cât era - bine pregătit, în privința tehnicii pilotajului și a navigației aeriene, aviatorii români fiind capabili să zboare la distanțe mari, chiar în condiții meteorologice dificile.

Corpul de Aviație român a trebuit să acopere cu avioane și personal navigant un front întins, repartizând fiecărei armate câte un grup de aviație redus, din cauza numărului mic de avioane, la mărimea și dotarea unei escadrile. Astfel, Armatei 1-a, care opera în sectorul dintre Valea Oltului și Porțile de Fier, i-a fost repartizat Grupul 1 escadrile, comandat de căpitanul av.

¹ Arhivele Militare Române - AMR, fond Direcția Aeronautică, dosar - ds. 12, fila - f. 112.

² *Ibidem*, ds. 22, f. 114.

³ *Ibidem*, ds. 6, f. 114.

⁴ Valeriu Avram, *Aeronautica română în Războiul de Întregire Națională 1916-1919*, Editura Militară, București, 2012, p. 18.

⁵ AMR, fond Secretariatul general al Ministerului de Război, ds. 235, f. 9; Fond Marele Cartier General - MCG, ds. 1485, f. 587-588.

Alexandru Sturdza. Cu terenul de zbor la Tălmăciu (lângă Cislădie), grupul avea în subordine 11 piloți: căpitan Alexandru Sturdza, căpitan Mircea Zorileanu, locotenent Scarlat Ștefănescu, sublocotenent Adrian Cașolțeanu, sublocotenent Constantin Mincu, sergenții Theodor Iliescu, Paul Magălea, Constantin Popa, Simion Bărbulescu, Nae Cicei și Ion Georgescu, precum și 5 observatori aerieni: locotenent Ovidiu Cepleanu, locotenent Ioan Anastasiu, sublocotenent Ilie Antonescu, caporal-bombardier Alexandru Georgescu, caporal Gheorghe Racoviță. Personalul navigant va ajunge la Tălmăciu în etape, începând cu ziua de 19/1 septembrie 1916⁶.

Grupul 1 avea în subordine două escadrile de recunoaștere: Escadrila „Farman” (comandant, căpitan av. Mircea Zorileanu), dotată cu 1 Morane Saulnier și 2 Maurice Farman, aparate de zbor nearmate și aflate într-un stadiu avansat de uzură tehnică.

Escadrila „Voisin”, comandată de locotenentul Scarlat Ștefănescu, avea în serviciu 8 avioane tip Voisin L.3/5. Dintre acestea, numai jumătate erau în stare de zbor (avioanele Voisin nr. 2 - sergent pilot Constantin Popa, nr. 3 - sergent pilot Simion Bărbulescu, nr. 6 - sublocotenent pilot Constantin Mincu, nr. 8 - sergent pilot Nae Cicei). Escadrila avea în dotare un hangar demontabil franțuzesc tip Bessoneau, 2 corturi, 2 camioane (Mulag și Fiat) și 2 automobile (Benz și Fiat). Serviciul fotografic al grupului era sub comanda sublocotenentului Theodor Radu, care avea în subordine 8 specialiști cu renume în arta fotografică, printre aceștia aflându-se C. Durazzo și Rudolf Zalewski.

Grupul 2 escadrile a fost repartizat Armatei a 2-a; unitatea de aviație opera pe frontul dintre Olt și Valea Buzăului. Comandantul grupului, locotenentul av. Alexandru Pașcanu, avea în dotare 4 avioane: 3 Maurice Farman și 1 Morane Saulnier. Personalul navigant era format din 4 piloți: locotenent Alexandru Pașcanu, locotenent Ioan Peneș, locotenent Ion Mărășescu, sublocotenent Cicerone Olănescu și 6 ofițeri observatori aerieni: căpitan Ioan Ferderber, sublocotenent Emil Gheorghiu, sublocotenent Ioan Chirițescu, sublocotenent Ștefan Popovici, sublocotenent Nicolae Beștelei. Grupul 2 escadrile avea baza pe aerodromul de la Brașov. Personalul navigant s-a prezentat la unitate în decurs de 10 zile, inclusiv comandantul Alexandru Pașcanu, care a îndeplinit în această perioadă misiuni la ordinul M.C.G român în sudul țării și în nordul Bulgariei.



Aviatori francezi și români din Grupul 3 aviație București, noiembrie 1916.
(Arhiva prof. dr. Valeriu Avram)

⁶ *Ibidem*, fond Direcția Aeronautică, ds. 36, f. 58; dosar 3011, f. 170.

Grupul 3 escadrile, comandat de căpitanul av. Constantin Beroniade, a fost pus la dispoziția Marelui Cartier General, cu terenul de zbor pe aerodromul de la Băneasa-București; ulterior, datorită evoluției frontului, această unitate de aviație a trecut în subordinea Armatei a 3-a, care opera în sudul țării, până la Marea Neagră. Grupul 3 escadrile avea în subordine: Escadrila „București” dotată cu 8 avioane (2 Maurice Farman, 2 Morane Saulnier, 4 Voisin), Escadrila „Alexandria” care avea în dotare 2 avioane (1 Maurice Farman și 1 H. Farman) și Escadrila „Budești”, înzestrată cu 2 avioane (1 Maurice Farman și 1 Henri Farman tip 20)⁷.

Armata de nord avea în subordine Grupul 4 escadrile, comandat de locotenentul av. Haralambie Giossanu, dotat numai cu un singur avion Maurice Farman, terenul de zbor se afla în apropiere de orașul Piatra Neamț. În septembrie 1916, unitatea va primi câteva avioane, care vor executa misiuni de recunoaștere în sectorul de front cuprins între Toplița și Borsec.

Școala de zbor de la Băneasa, care pregătea piloți și observatori aerieni, constituia partea sedentară, neoperativă, a Corpului de Aviație român.

Serviciul fotografic al aviației militare (înființat la 11/24 mai 1916), aflat sub comanda căpitanului ing. Nicolae Teodoru, avea în subordinea sa specialiști de marcă, așa cum era Gheorghe Ionescu-Cioc, fotograf, care se ocupa și cu cinematografia. Acesta a achiziționat un aparat de filmat pe care l-a instalat la bordul unui avion, realizând primele filmări din aer, în timpul campaniei. În urma demersurilor făcute, Școala Politehnică i-a repartizat căpitanului ing. Nicolae Teodoru un număr important de studenți, încadrați imediat în secțiile de fotografie aeriană. Acești tineri specialiști, prin munca și talentul lor, vor aduce mari servicii Aeronauticii militare, în anii Primului Război Mondial.

La 15/28 august 1916, Aerostația militară, comandată de căpitanul observator Ion Iarca, a mobilizat patru secții⁸, dotate fiecare cu câte un balon german (draken); ulterior, secțiile s-au transformat în companii. Uzina de hidrogen mobilă, comandată de locotenentul (r) ing. Henri Oteteleşanu, producea 500 m³ de gaz în 24 de ore, acesta era comprimat cu ajutorul unui compresor german și introdus în tuburi de oțel cu o capacitate de 5 m³. Fiecare secție de aerostație avea o trăsură - macara, care ridica balonul până la 600 m înălțime, acesta fiind ancorat la punct fix.

Înființat la 9 august 1916, Corpul Apărării Antiaeriene avea misiunea să ducă lupta cu inamicul aerian. În fapt, acest corp era reprezentat de artileria antiaeriană, care la mobilizare dispunea de 113 tunuri⁹ pregătite pentru a executa trageri antiaeriene. Numărul de piese era următorul: 4 tunuri de 75 mm „Deport” (Italia); 4 tunuri 75 mm (Franța); 40 tunuri de 57 mm cu afet sistem „Negrei”; 4 tunuri 57 mm cu pivot sistem „Burileanu”; 45 tunuri 75 mm Md. 1880 (2 pentru Cernavodă, 20 pentru Capitală); 13 piese pentru apărarea stabilimentelor industriale din teritoriu. Apărarea antiaeriană a Bucureștiului era asigurată de Serviciul Apărării Capitalei Contra Aeroplanelor, comandat de căpitanul Gheorghe Ciurea¹⁰, care se afla în organica Cetății București, dar subordonat din punct de vedere administrativ Corpului 2 Armată. Acest serviciu includea și subunitățile luptătoare din Capitală, fiind încadrat cu 14 ofițeri și 709 militari în termen. În ceea ce privește elementele luptătoare din subordine, situația acestora se prezenta astfel:

În apărarea antiaeriană a Bucureștiului se aflau: 11 secții de tunuri la Rahova, Ghencea, Șerban Vodă, Văcărești, Dudești, Floreasca, Băneasa, Cotroceni, Obor și Chitila - triaj, dotate cu 20 de tunuri de 75 mm Md. 1880 și 2 piese de 57 mm „Negrei”; 8 secții de proiectoare dispuse la Ghencea, Dudești, Văcărești, Obor, Floreasca, Băneasa, Cotroceni și Chitila, dispunând de șase proiectoare de 60 cm și două de 90 cm. La diferite instituții publice importante din

⁷ *Ibidem*, fond Secretariatul general al Ministerului de Război, ds. 3011, f. 170.

⁸ *Ibidem*, fond Direcția Aeronautică, ds. 1B, f. 1-9.

⁹ *xxx Istoria artileriei și rachetelor antiaeriene române*, vol. I, Editura Modelism, București, 1996, p. 49.

¹⁰ AMR, fond 1704, ds. 57, f. 2-3.

București se mai aflau, de asemenea, dispuse în poziție de tragere, 16 mitraliere de diferite modele. În apărarea antiaeriană a zonei interioare existau 16 tunuri de 75 mm Md. 1880 și 6 piese de 57 mm tip „Negrei”, repartizate astfel: la Cernavodă 7 tunuri de 75 mm; la Pulberăria Armatei din Dudești - 4 tunuri de 75 mm; 4 piese de 57 mm și 3 mitraliere antiaeriene; la Teiș - Târgoviște - 3 tunuri de 75 mm și o secție de proiectoare; la Lăculețe - 2 tunuri de 75 mm, 2 piese de 57 mm și 2 mitraliere; la Depozitul de armament din Târgoviște - 3 mitraliere. Muniția asigurată pentru aceste tunuri se cifra la 560 lovituri pentru fiecare gură de foc de 75 mm și câte 300 lovituri pentru cea de 57 mm¹¹. La aceste mijloace terestre, amenajate pentru trageri antiaeriene, aveau să li se adauge o baterie de tunuri (două secții a câte două piese fiecare) calibru 75 mm „Deport”, din Italia și încă două tunuri de 75 mm Md. 1915 tip „Puteaux”, din Franța, care, însă, nu au fost întrebuințate în primele zile ale războiului.

Pentru observarea îndepărtată și înștiințare existau 22 posturi de observare, încadrate cu câte 8 militari, dispuse la 50-60 km în jurul Bucureștiului (Comana, Movilița, Hotarele, Budești, Târgoviște, Bilciurești, Drăgănești, Frătești, Cartojani, Călugăreni, Frătești, Crevedia, Băneasa (Giurgiu), Greaca, Gostinari, Bila (Ilfov) etc.

Toate aceste posturi erau dotate cu mijloace telefonice necesare înștiințării asupra direcției de deplasare a aeronavelor inamice, începând de la frontieră, până la sosirea lor deasupra Capitalei. În afară de acest sistem, mai exista o rețea de informare, prin prefecturile județene.

Amploarea operațiunilor militare și lungimea mare a frontului au determinat Înalțul Comandament german să mobilizeze, pe frontul românesc, 158 de avioane, dislocate pe bazele aeriene din nordul Bulgariei, precum și cinci dirijabile-zeppelin. În portul Varna, germanii și bulgarii aveau o escadrilă de hidroaviație, echipajele acestei unități aeronautice au primit misiunea să execute zboruri de recunoaștere în Dobrogea, fiind vizate porturile Constanța și Sulina, podul de la Cernavodă, alte obiective militare.

Forțele aeriene austro-ungare dispuneau, pe frontul românesc, de 12 escadrile cu 150 de avioane, inclusiv rezervele, la care se adăugau 10 companii de aerostație¹².

Aeronautica bulgară atașată Armatei a 3-a, comandată de generalul Toșev, a mobilizat pe frontul românesc două baloane captive de fabricație germană. Personalul aerostier fusese mutat, încă din februarie 1916, de la Niș la Ruse și făcea parte din organica Armatei a 3-a. Până la intrarea în război împotriva României, aerostierii bulgari au învățat cu instructorii germani dirijarea din balon a tragerilor artileriei. La sfârșitul lunii iulie 1916, Aerostația bulgară s-a deplasat pe baza aeriană germană de la Iampol (Iamboli), echipajele au continuat în ritm alert antrenamentele cu instructorii germani, personalul acesteia fiind integrat în Grupul nr. 18 german, dotat cu dirijabile de tip zeppelin. Personalul navigant al grupului, în colaborare cu aerostierii bulgari, avea misiunea să survoleze litoralul Mării Negre și să atace vasele rusești aflate în porturile românești¹³.

Până la venirea în țară a Misiunii aeronautice franceze, la sfârșitul lunii octombrie 1916, aviația română a trebuit să facă față unei forțe aeriene germane și austro-ungare deosebit de puternice, care mobilizase în prima linie aproximativ 250-300¹⁴ de avioane moderne, piloții Puterilor Centrale având o experiență de doi ani de front.

Înalțul Comandament rus mobilizase pe frontul nostru aproximativ 40 de avioane moderne - aviatorii ruși au făcut față în confruntarea cu echipajele inamice, producându-le, în mod surprinzător, pierderi însemnate.

Marele Cartier General român era interesat să cunoască precis dacă armata bulgară își

¹¹ Valeriu Avram, *op. cit.*, p. 21.

¹² Idem, *Crucile negre. Aviația Puterilor Centrale deasupra României 1916-1917*, Editura Pro-Historia, București, 2001, pp. 29-32.

¹³ Iordan Mihailov, *Aviația i vozduhoplavanetona na Bălgaria prez voinite 1912-1945*, Sofia, Ciast pârva, Izdevatelstvo na Ministerstvo Otbranata, 1995, p. 117.

¹⁴ Valeriu Avram, *Crucile negre. Aviația Puterilor Centrale deasupra României, 1916-1917*, p. 33.

concentra trupele la granița noastră, în vederea intrării în luptă, ca aliată a Puterilor Centrale. În acest scop, nordul Bulgariei trebuia survolat de avioanele Grupului 3 escadrile, unitate aeronautică ce executa misiuni la ordinul conducerii M.C.G. român.

În ziua de 15/28 august 1916, echipajul format din locotenentul pilot Athanase Enescu și sergentul Gheorghe Marcovici a primit ordinul să survoleze zona cuprinsă între localitățile Rusciuk - Razgrad - Turtucaia; sergentul Gheorghe Marcovici a fotografiat sectorul din jurul Razgradului, unde numeroase unități de infanterie și artilerie părăsiseră garnizoana orașului, îndreptându-se spre Dunăre. Informațiile și fotografiile trimise conducerii M.C.G. român au confirmat pregătirile intense ale bulgarilor pentru a ataca România, din clipă în clipă, și din sud. În zilele următoare, locotenenții aviatori Gheorghe Negrescu și Ștefan Petrescu au executat recunoașteri aeriene în zona Rusciuk - Razgrad, confirmând pregătirile armatei bulgare în vederea atacării țării noastre.

În ciuda promisiunilor unui înalt demnitar de la Berlin, potrivit căruia românii „nu vor avea război aerian”, Bucureștiul a fost a treia capitală europeană - după Paris și Londra -, bombardată de aviația germană. Chiar din prima noapte după declararea războiului, un zeppelin german a survolat sudul țării și Capitala. La ora 01.15, artileria antiaeriană română a deschis focul asupra lui, aeronava inamică a trecut pe deasupra cartierelor periferice, survolând Calea Călărașilor și Uzinele „Lemaitre”.

La ora 02.45, o altă aeronavă a survolat Cernica și Dudeștii. În aceeași noapte, postul de observare de la Giurgiu a semnalat trecerea Dunării de către un dirijabil german, care a zburat numai până la Călugăreni, ulterior nava aeriană s-a îndreptat spre Turtucaia. Zeppelinele au lansat 8 bombe pe Calea Călărașilor asupra Uzinelor „Lemaitre”, cele mai multe dintre ele au căzut în râul Dâmbovița.

În Comunicatul oficial nr. 2 din 16/29 august 1916 al Marelui Cartier General al armatei române, se arătau următoarele: „Aeroplanele inamice au aruncat bombe asupra localităților Balcic și Piatra Neamț, fără a cauza victime, iar artileria noastră antiaeriană a deschis focul și le-a alungat”¹⁵. Evenimentul a fost prezentat pe larg în presa bucureșteană și din provincie.

După încetarea contraofensivei române pe Frontul de sud, în Dobrogea s-a restabilit liniștea pentru o scurtă perioadă de timp. M.C.G. român s-a folosit de acest răgaz pentru a-și concentra atenția asupra Frontului de nord, organizând apărarea de-a lungul munților cu ajutoarele trimise de la Dunăre și din Dobrogea. Singurul avion disponibil al Grupului 4 aviație a executat două recunoașteri pe Valea Oituzului, cu rezultate satisfăcătoare, întrucât timpul a fost nefavorabil, cu plafon jos.

Liniștea pe frontul din Dobrogea era numai aparentă. În spatele frontului său, feldmareșalul von Mackensen pregătea cu febrilitate și metodă marea ofensivă, care trebuia să-l pună în stăpânirea obiectivului râvnit: linia Cernavodă - Constanța. Armata sa primise ajutoare importante în trupe și materiale, cele mai bune unități de infanterie și artilerie au fost concentrate în fața localității Topraisar.

La 6/19 octombrie 1916, feldmareșalul von Mackensen a dezlănțuit ofensiva pe toată linia frontului, lung de 70 km. Un uragan de fier și foc pornit din sutele de guri de foc ale tunurilor de toate calibrele, se abătu la ora 6.30 dimineața asupra frontului românesc, apoi infanteria germano-bulgaro-turcă a pornit la atac. Și aviatorii Grupului 3 aviație au dat pilde de curaj în acele momente deosebit de tensionate, cooperând cu trupele terestre în efortul de stăvilire a ofensivei dușmane. Personalul navigant al Escadrilei „Mircea Vodă” a executat numai în câteva zile, zeci de misiuni de recunoaștere și bombardamente în liniile inamice. S-au remarcat printr-o activitate deosebită echipajele formate din sublocotenentul pilot Vasile Ștefanopol - sublocotenentul observator Adrian Dimitriu, plutonierul pilot Răducanu Vâscea - sublocotenentul Alexandru Mavrache, plutonierul major tr. pilot Nicolae Tănase -

¹⁵ AMR, fond 1704, ds. 101, f. 2.

sublocotenentul de marină observator Dumitru Darian, care au survolat continuu zona frontului, riscându-și viața.

După două zile de lupte înverșunate, centrul frontului, apărat de Grupul Simasky, între Caceamac și Cobadin a cedat, trupele ruse s-au retras și, în această situație grea și cu flancurile descoperite, eroii de la Topraisar au fost nevoiți să se repleze. Cucerind localitățile Cobadin și Topraisar, trupele Puterilor Centrale aveau deschisă calea spre Constanța. Sosirea unei escadrelor de hidroavioane rusești n-a contribuit cu nimic la oprirea ofensivei agresorului. Distrugerile provocate de adversar cu ocazia pătrunderii în oraș, la 9/22 octombrie 1916, au fost deosebit de mari. Înaintarea inamicului era însoțită de „fâșii de foc și nori de fum... Aeroplanele dușmane se roteau ca imense păsări de pradă, aruncând bombe asupra orașului în agonie, asupra trenurilor și gărilor, asupra podului de la Cernavodă, asupra convoiurilor, asupra spitalelor de răniți”¹⁶.

În Raportul nr. 1487/1916 al M.C.G. român se menționa că, din 55 de zile de război, orașul și portul Constanța a fost bombardat timp de 30 de zile, înregistrându-se zeci de morți și răniți, avarierea navei rusești „Bezpokoine”, portul fiind bombardat și de hidroavioanele inamice cu baza în portul Varna. În urma deselor bombardamente, a fost distrusă complet aripa dreapta a Cazinoului și incendiată Banca Comercială.

Prin pătrunderea trupelor inamice în Constanța, la 9/22 octombrie 1916 și la Cernavodă, la 12/25 octombrie 1916, s-au întrerupt temporar legăturile pe calea ferată, între Dobrogea și restul țării. Linia frontului a fost stabilizată pentru un timp scurt, pe aliniamentul Dăeni - Babadag.

2. AVIATORI FRANCEZI PE FRONTUL DIN DOBROGEA

Desfășurarea operațiilor militare, în toamna anului 1916, pe un front întins la sud și nord-vest, faptul că Rusia nu și-a respectat angajamentele față de România, trimițând pe front trupe puține și slab instruite - multe unități rusești au părăsit de mai multe ori frontul, în timpul ofensivei germane în Dobrogea - cât și amânarea ofensivei aliate pe frontul de la Salonic, au favorizat succesul trupelor Puterilor Centrale, comandate de feldmareșalul August von Mackensen.



Generalul Henri Berthelot, șeful Misiunii Militare franceze în România, decorând personalul navigant român și francez din Escadrila F. 5, comandată de căpitanul de marină av. ing. Radu Irimescu, iunie 1917.
(Arhiva prof. dr. Valeriu Avram)

¹⁶ xxx *România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1987, p. 387.

În fața acestei situații critice, când armata noastră trebuia să lupte pe două fronturi, România a cerut ajutor Antantei și, în special, Franței. Guvernul francez a reacționat imediat și a trimis, la cererea Marelui Cartier General român, o Misiune militară condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, ofițerii francezi urmând să colaboreze la elaborarea planurilor de operații, împărțășind din experiența lor (de doi ani de război), comandanților români.

Parte integrantă a Misiunii militare franceze, sosită la Iași¹⁷ în 11/24 octombrie 1916, Misiunea aeronautică comandată de lt. colonelul av. De Vergnette Delamotte era formată, conform telegramei trimise din Paris de colonelul Vasile Rudeanu, Ministerului de Război român, din 42 de ofițeri, 45 subofițeri, 36 caporali și 162 soldați și civili¹⁸.



Generalul av. De Vergnette Delamotte,
directorul Aeronauticii române în perioada 1 ianuarie 1917 - 28 februarie 1918
(Arhiva prof. dr. Valeriu Avram)

Aceasta a fost precedată de venirea în România, în perioada 16 iulie - 12 august 1916, a primilor aviatori francezi: locotenentii Jules De Lareinthy de Tholozan și Rene Chambe, sergentul pilot Gilbert Adam și mecanicii Billet și Derozier. De remarcat faptul că locotenentul av. de Tholozan, care fusese în anul 1915 în Serbia cu o misiune de aviatori francezi, vizitase România de câteva ori, luând contact cu aviatorii români, pe care i-a apreciat de la început ca fiind buni piloți, dar lipsiți de experiența frontului.

Personalul navigant aliat, venit pe frontul românesc pe bază de voluntariat, s-a integrat perfect în escadrilele românești și, după o acomodare de câteva zile, a trecut la îndeplinirea unor misiuni de recunoaștere pe Frontul de sud.

În conformitate cu Ordinul nr. 645/1916, comandamentul Corpului de Aviație l-a numit pe locotenentul av. Rene Chambe la comanda Escadrilei de Luptă, unitate dotată cu 6 avioane de vânătoare Nieuport XI Bebe armate, înlocuindu-l pe căpitanul Constantin Beroniade, care nu se remarcase printr-o activitate deosebită. Locotenentul Rene Chambe, pilot de vânătoare cu mare experiență, a primit ordinul să apere Capitala de atacurile avioanelor de bombardament germane, a zeppelinelor. Totodată, prin Ordinul nr. 658/1916, locotenentul De Tholozan a fost numit la comanda aviației de recunoaștere, urmând să preia

¹⁷ AMR, fond MCG, ds. 311, f. 116.

¹⁸ Valeriu Avram, *Misiunea aeronautică franceză în România 1916-1918*, Editura Militară, București 1998, p. 14.

noile avioane F. 40 și F. 42 sosite de curând din Franța.



Aviatori români, francezi, englezi și ruși, pe aerodromul de la Ciulnița, noiembrie 1916
(Arhiva prof. dr. Valeriu Avram)

În perioada 1 august 1916 - 1 ianuarie 1917, aviația română a primit, din Franța, următoarele avioane: 11 Breguet tip V, 12 Breguet-Michelin de bombardament, dotate cu tunuri de bord de 37 mm, 10 Caudron G. 4 bimotoare de recunoaștere îndepărtată și bombardament, 18 Nieuport XI Bebe, 10 Nieuport tip XXI de vânătoare, 91 F. 40, F. 42 de recunoaștere și bombardament ușor. Se mai adăugau câteva mii de bombe de avion de tipurile „Gros” (10 kg) și „Michelin” (10-12 kg). Avioanele de recunoaștere și bombardament ușor au fost înzestrate cu aparatură de bord, lansatoare de bombe și aparate de vizat. Pentru adaptarea unor avioane pentru bombardamentul de noapte, s-au achiziționat din Franța 23 lansatoare tip „Herard”, 12 aparate de ochire (vizat) cu lămpi electrice, 145 busole, 54 vitezometre tip „Eteve”, 72 hărți de front pe sectoare. În ceea ce privește armamentul de bord, s-au achiziționat: 81 mitraliere de bord tip Hotchkiss de calibru 8 mm, 45 Lewis (calibru 7,7 mm), 16 aparate de ochire-vizare pentru bombardierele Breguet-Michelin, 3872 fuzee-rachetă tip „Le Prieur”, 10 baloane captive tip „Caquot”, 6472 proiectile de tun de 37 mm, 740.000 cartușe pentru mitralierele de bord, 2.000 de săgeți de aruncat din avion, 44 de camioane, 25 de remorci cu prelate etc¹⁹.

Prin Înaltul Ordin de Zi nr. 11/1916 (Ordinul M.C.G român nr. 324/1916), maiorul av. De Malherbe a fost numit comandantul aviației militare române²⁰, maiorul de stat major Gheorghe Rujinski a rămas adjunctul comandantului francez, ocupându-se cu problemele administrative.

Aviatorii francezi încadrați în Grupul 3 escadrile au executat misiuni de luptă pe Frontul de sud și în Dobrogea. Astfel, la 6/19 noiembrie 1916, sublocotenentul pilot francez Mahieu a plecat în patrulare, în sudul Dobrogei. În timpul misiunii, a interceptat o escadrilă de avioane germane Taube care se întorcea dintr-o misiune de bombardament executat asupra Bucureștiului și a satului Letca Nouă. Aflat la 2.500 m altitudine, pilotul s-a lansat în picaj în

¹⁹ AMR, fond Direcția Aeronautică, ds. 6, f. 28.

²⁰ *Ibidem*, ds. 40, f. 226.

mijlocul formației care, la acest atac neașteptat, s-a dispersat. Sublocotenentul av. Mahieu a pornit în urmărirea avioanelor inamice și, deasupra localității bulgărești Drama, atacă două avioane germane, pe care le doboară în flăcări²¹.



Aviatori francezi și români care au luptat pe fronturile din Dobrogea și la Mărășești.
În centru, lt. comandorul de marină av. ing. Radu Irimescu. În dreapta, cu manta și guler de blană,
maiorul av. Andrei Popovici, comandantul Grupului 2 Aeronautic Tecuci,
septembrie 1917. (Arhiva prof. dr. Valeriu Avram)

În zilele de 8/21 - 9/22 noiembrie 1916, tot sudul țării, inclusiv Dobrogea, a fost survolat de aviatorii Corpului de Aviație și de zburătorii francezi. Astfel, echipajul, format din caporalul pilot De Triquerville și sublocotenentul observator Adrian Dimitriu, a informat M.C.G. român despre modul de organizare a pozițiilor inamice din Dobrogea. Linia principală de rezistență începea de la Dunăre, pe înălțimile de la nord de satul Boascic, spre localitățile Băltăgești și Saragea, trecea pe la cota 203, spre satul Ghelengic Tepe, urmând linia înălțimilor dintre satul Ester și lacul Tașaul, cuprinzând tranșee bine organizate pentru trăgători, adăposturi, șanțuri de comunicații și rețele de sârmă ghimpată, pe mai multe rânduri. În tot lungul acesteia, la 300 m înapoi, poziția inamică era dublată de cea de-a doua linie de tranșee, iar între Dunăre și Băltăgești, la nord de Dorobanțul, se afla o a treia linie de lucrări, întrerupte pe alocuri. A doua poziție era organizată pe aliniamentul: Seimeni - Docuzal - Tortomani - Cartal - Horolar, cu lucrări de fortificații incomplete²².

Echipajul, format din subofițerul pilot Du Ram și căpitanul observator Constantin Cristescu, din Escadrila de recunoaștere și bombardament de la Ciulnița, a completat informațiile aduse de echipajul De Triquerville - Dimitriu, fotografiind zona Cara Tepe - Băltăgești, întrucât „toată această linie dublă este foarte puternic fortificată. Între Tașpunar și sud-est de Bazargic, până la Dorobanțul sunt trupe numeroase. Am văzut artilerie masivă, iar la Chior Cișmea un balon (captiv) tip Draken care poate fi bombardat de avioane. O singură linie de lucrări fortificate se găsește între Seimeni și Dunăre, la nord de Cernavodă și trece prin Tortomani-Carachioi. Prima linie inamică de tranșee duble din nord este o foarte serioasă

²¹ *Ibidem*, ds. 28, f. 363; ds. 9, fi. 115; vezi și Valeriu Avram, *Misiunea aeronautică franceză în România 1916-1918*, p. 19.

²² Valeriu Avram, *Aeronautica română în Războiul de Întregire Națională 1916-1919*, p. 103.

linie de apărare pentru a opune o rezistență puternică în caz de atac. Liniile noastre încep de la Dunăre spre Carachioi și merg paralel cu cele inamice într-un arc de cerc, dar sunt insuficient organizate în raport cu cele inamice și pot fi ușor străpunse de un atac inamic”²³, nota în raportul său căpitanul observator Constantin Cristescu. Echipajul Dumitrescu - Cristescu a survolat, în cea de-a doua misiune a zilei, această zonă, fotografiind liniile inamice din perimetrul localităților Tortomanu - Cernavodă și mamelonul de la Dolartar, unde ascensiona balonul captiv german. Echipajul, format din sergentul pilot Dumitru Teodorescu și subofițerul observator francez Caradec, a observat mari mișcări de trupe între Rusciuk și Șiștov, coloane lungi pe mai mulți kilometri, de trăsuri, căruțe și camioane și multe garnituri de trenuri, în gărilor Șiștov și Rusciuk. „O recunoaștere de aviație executată în dimineața zilei de 9 (22) noiembrie 1916, a descoperit 15 pontoane aruncate în portul Rusciuk, pe malul bulgar, la adăpostul insulei ce este imediat la sud-est de Rusciuk, 16 pontoane, 2 monitoare și o vedetă; lângă Ostrovul Dinu patru monitoare, o vedetă și patru șleपुरi, iar pe brațul drept al Dunării în dreptul Ostrovului Batin, două șleपुरi”²⁴, se arăta în Raportul telegrafic nr. 1393 al Comandamentului Grupării Apărării Dunării.



Adjutantul av. De Triquerville, pilot francez din Grupul 3 escadrile București.

A executat în noiembrie 1916 misiuni de recunoaștere în Dobrogea.

(Arhiva prof. dr. Valeriu Avram)

La mijlocul lunii noiembrie 1916, organigrama Grupului 3 aviație, unde luptau și aviatori francezi, pe Frontul de sud și în Dobrogea, era următoarea²⁵:

Comandant - căpitan Ioan Capșa. Terenul de zbor se afla la Băneasa. Unitatea avea în subordine:

Escadrila de recunoaștere și bombardament. Comandant-căpitan Panait Cholet. Piloți: căpitan Leblanc, locotenent de marină av. ing. Radu Irimescu, plutonier major Ioan Dumitrescu, plutonier Ioan Gruia, plutonier Dumitru Naidinescu, plutonier Dumitru Teodorescu.

²³ AMR, fond 949, ds. 344, f. 244.

²⁴ *Ibidem*, fond Direcția Aeronautică, ds. 139, f. 175.

²⁵ *Ibidem*, ds. 36, f. 3.

Observatori: căpitan Constantin Cristescu, locotenent Gheorghe Pravilă, sublocotenent Gheorghe Damian, sublocotenent Alexandru Mavrache, sublocotenent Ballet.

Escadrila de vânătoare Nieuport. Comandant - căpitan Constantin Beroniade.

Piloți: căpitan Nicolae Capșa (Nieuport nr. 1412), locotenent Kergorlay (N. nr. 1416), sublocotenent De Maille (N. nr. 1413); sublocotenentul Feodoroff - pilot rus în aviația franceză -, zbura pe avionul Nieuport nr. 1418, adjutantul Charles Revol-Tissot (N. nr. 1411).

În a doua jumătate a lunii noiembrie 1916, Înalțul Comandament german a considerat că, pe teatrul de război românesc, evenimentele au ajuns, în desfășurarea lor, la un punct hotărâtor. Sosise momentul potrivit ca o armată să treacă peste Dunăre, spre a lua parte împreună cu generalul Erich von Falkenhayn, la o înaintare concentrică asupra Bucureștiului. Ideea atacării simultane a țării noastre din două direcții, dinspre nord - peste Carpați - și dinspre sud - peste Dunăre - era, după cum se știe, ideea inițială și fundamentală a planului strategic german. Planul fusese elaborat de Marele Cartier General german, îndată după bătălia de la Brașov, la 8/21 octombrie 1916.

Momentul așteptat pentru executarea acestei operații sosise. Străpungerea frontului dobrogean a permis feldmareșalului von Mackensen să construiască o puternică linie de apărare în regiunea cea mai îngustă a Dobrogei, observată și fotografiată din aer de aviatorii români și francezi. Von Mackensen a constituit o nouă armată, destinată invadării Munteniei. El o completează cu unități de cavalerie și artilerie luate de pe frontul macedonean, cu trupe din Divizia a 12-a bulgară, care până atunci făcuse paza Dunării, și cu o divizie turcă. Aceasta era „Armata de Dunăre”, trupele din subordine au primit misiunea să treacă fluviul între Șiștov și Zimnicea. Misiunea a fost fixată pe 10/23 noiembrie 1916, când armata generalului Kuhne, înaintând în urmărirea armatei române de la Jiu, înfrântă, se apropia de Olt.

Marele Cartier General român a primit numeroase informații, din care reieșea clar intenția inamicului. Aviatorii englezi, sosiți din insula Lemnos, au raportat că, în zborul lor peste teritoriul bulgar, au văzut o coloană lungă de peste 20 km, mergând de la est la vest, pe șoseaua Osman - Pazar, la Târnovo. Alte echipaje româno-franceze au observat mari concentrări de trupe în jurul Plevnei. Pentru a înșela atenția Comandamentului român, inamicul a început o bombardare intensă în tot lungul Dunării, în ziua de 9/22 noiembrie 1916, și a ocupat mai multe ostroave.

În dimineața zilei de 10/23 noiembrie 1916, o ceață deasă acoperea fluviul și malurile. La ora 4.00, primele trupe inamice au debarcat pe malul românesc. Când dușmanii au fost descoperiți de posturile românești, artileria grea germană, aflată pe malul bulgăresc, a dezlănțuit un bombardament puternic, despărțind, printr-o perdea de foc, zona de debarcare de la Zimnicea de satele vecine, unde se aflau trupele române. Sub protecția acestui baraj, remorcherile au trecut grosul trupelor celor șase divizii inamice, pregătite pentru invazie. Bombardarea malului românesc a fost generală, de la Izlaz până la Giurgiu. În scurt timp, invazia devenea generală, în spațiul dintre râurile Argeș, Neajlov și fluviul Dunărea urma să se deruleze cea mai sângeroasă și cea mai dramatică bătălie de pe frontul românesc, al cărei deznodământ avea să aibă profunde implicații asupra întregii campanii, în anii Războiului de Întregire.

La 6 decembrie 1916, Bucureștiul a fost ocupat de trupele Puterilor Centrale, unitățile de aviație române și voluntarii aviatori francezi s-au retras pe aerodromurile de la Tecuci, Galați, Bârlad, Vaslui și Iași. Aviatorii francezi, care luptau în Grupul 3 de aviație Galați, în escadrilele F.5, N.10 și B.M.8, vor executa, în perioada decembrie 1916 - iulie 1917, misiuni de recunoaștere și bombardament, mai ales asupra trupelor inamice din Dobrogea.

În zilele de 14/27-15/28 decembrie 1916, aviatorii din Escadrila F.5 - Galați au executat misiuni de recunoaștere în zona: Viziru - Făurei - Giurgeni - Tulcea - Isaccea - Babadag, echipajele: Dumitrescu - Houlon și Minier - Meyer; aviatorii români și francezi, sesizând tendința inamicului de a ataca în zona Tulcea - Greci - Ceacârul, întrucât acesta concentrase în

zonă numeroase forțe, inclusiv artilerie de mare calibru. Echipajul Dumitrescu-Houlon a lansat bombe asupra trupelor inamice aflate în apropiere de Tulcea²⁶.



Aerodromul de la Galați al Grupului 3 Aeronautic, mai 1917
(Arhiva prof. dr. Valeriu Avram)

Prin ordinul M.C.G. român, începând cu 17/30 decembrie 1916, grupurile de aviație au primit numele de *grupuri aeronautice*, care cuprindeau unități de aviație și companii de aerostație²⁷.

În zilele de 17/30 - 18/31 decembrie 1916, au executat misiuni de luptă echipajele din Escadrila F.5, formate din subofițerul pilot Ioan Dumitrescu - locotenentul observator Meyer, locotenentul pilot Minier - locotenentul observator Houlon, sublocotenentul pilot O. Benoit - locotenentul Gustave Minier, locotenentul de marină av. ing. Radu Irimescu - locotenentul observator Albert Ballet, plutonierul pilot Anghel Gânțoiu - sublocotenentul observator Mihail Filotti. Au fost survolate sectoarele frontului din Dobrogea și zona Buzău-Dunăre. La sud de calea ferată Făurei-Brăila se duceau lupte grele, podul de cale ferată de la Râmnicu-Sărat era distrus, iar cel peste râul Buzău scăpase neatins; la Isaccea s-a văzut un balon captiv german ascensionat.

3. MISIUNI ȘI LUPTE AERIENE ÎN LINIILE INAMICE

Aviația germană și-a stabilit bazele pe aerodromurile din localitățile Focșani, Dragosloveni (13 km sud-vest de Focșani), Soveja, Brăila (două escadrile), Măcin, Hagilar, Hatmangea, Tulcea Babadag (teren de rezervă), Isaccea, Făurei (teren de rezervă), Buzău, Râmnicu Sărat, Târgu Secuiesc și Sihlea²⁸. Cea mai mare bază aeriană germană se afla la Focșani, dotată cu trei aerodromuri, unde își avea sediul Grupul aviației de bombardament

²⁶ *Ibidem*, fond MCG, ds. 196, f. 31

²⁷ *Ibidem*, ds. 176, f. 196.

²⁸ *Ibidem*, ds. 816, f. 32.

înzestrat cu avioane D.F.W., L.V.G. și A.E.G., comandat de căpitanul von Boelcke²⁹. Din această mare unitate de aviație făceau parte Staffels (escadrile) nr. 267, 42 și 20, care aveau în dotare fiecare câte 10 avioane. La Tg. Secuiesc se afla un grup de aviație, dotat cu avioane de vânătoare tip Aviatik și Fokker D. I, D. II și E. III, precum și cu avioane de recunoaștere și bombardament ușor tip Rumpler și L.V.G.³⁰.

În primăvara anului 1917, Înalțul Comandament german va trimite pe frontul românesc noi unități de aviație, înființându-se aerodromuri la Covasna, Hârșova, Szentmiklos, Tuzla, Gijera (Miercurea Ciuc) Soveja, Toplița. La Brăila - Lacu Sărat și Constanța s-au înființat două noi escadrile de hidroavioane, care vor executa misiuni în zona Galați - Nămolosa; echipajele germane au survolat și porturile Chilia, Sulina și Sf. Gheorghe, lansând bombe asupra vaselor rusești staționate.

31/12 ianuarie 1917. Ninsoarea nu mai contenea de câteva zile, termometrul înregistrând o temperatură de -20°C. După-amiază, ninsoarea a încetat și echipajul din Escadrila F.5, format din subofițerul Ioan Dumitrescu și lt. observator Meyer, a plecat într-o recunoaștere pe itinerarul Galați-Vădeni-Siret-Buzău-Brăila-Măcin. S-au fotografiat mai multe baterii de artilerie germane ce se găseau în acțiune în apropiere de localitatea Latinul.

Linia frontului a fost fotografiată în ziua de 1/14 ianuarie 1917, de echipajul Dumitrescu-Minier din Escadrila F.5. Pozițiile amice se întindeau de la Cota 23 (sud-vest de Tichilești) - calea ferată Brăila-Buzău- Romanul, alte două recunoașteri au fost efectuate de echipajele Irimescu - Meyer și Teodorescu - Popovici, semnalând numeroase trupe inamice în Dobrogea. În satul Ianca s-a observat o mare circulație, aviatorii au văzut aproximativ 500 de camioane și căruțe, precum și numeroase trupe între Ianca și Făurei.

Galațiul a fost bombardat în mai multe rânduri de o baterie germană de artilerie aflată în Dobrogea, pe care aviatorii ruși, deși au survolat un teritoriu întins, n-au reușit s-o localizeze. Echipajele franco-române din Escadrila F. 5 au efectuat, în zilele de 2/15 - 3/16 ianuarie 1917, mai multe zboruri pentru reperarea acesteia. Echipajul format din locotenentul av. ing. Radu Irimescu și sublocotenentul observator Ballet a identificat bateria inamică dotată cu tunuri marine de 150 mm și, „colaborând direct cu bateriile românești și rusești, echipajul nostru a dirijat tragerea așa de bine prin telegrafia fără fir (t.f.f.), transmițând coordonatele unei baterii românești de 120 mm lung, încât la a opta salvă, a încadrat-o, ca apoi să fie lovită și distrusă”³¹. Echipajul format din ajutorul de sublocotenent pilot Ioan Dumitrescu și locotenentul observator Henri Meyer a descoperit, la nord de Brăila, între calea ferată și șosea, un aerodrom german cu șase avioane aflate în fața hangarelor. În timpul misiunii, echipajul româno-francez s-a luptat cu un avion inamic, care a părăsit lupta.

Vremea nefavorabilă și terenul acoperit cu zăpadă au favorizat Comandamentul germano-bulgar să concentreze importante forțe în zona frontului cuprinsă între Brăila și Galați. Acest sector era apărat de Armata a 6-a rusă; nevoile de informații erau foarte mari, mai ales că trupele Puterilor Centrale se pregăteau de ofensivă în acest sector. Aviatorii Grupului 3 Aeronautic Galați au primit ordinul să execute zilnic misiuni de recunoaștere pentru trupele ruse, folosind pentru zbor fiecare oră prielnică.

Personalul navigant al Escadrile F. 5 a îndeplinit misiuni foto executate de echipajele: sublocotenent pilot Benoit - sublocotenent observator Ștefan Popovici, ajutor de sublocotenent pilot Ioan Dumitrescu -sublocotenent observator Ioanid Ralea Ion și adjutant pilot Du Ram - locotenent observator Ballet. S-au fotografiat bateriile inamice din Dobrogea, situate la Cota 86, portul Brăila și linia ferată Făurei - Ianca, observându-se un mare trafic, trenurile militare se îndreptau toate spre Brăila. Pe baza acestor date, aviatorii din Escadrila

²⁹ *Ibidem*, ds. 294, f. 665-666.

³⁰ *Ibidem*, ds. 820, f. 80.

³¹ *Ibidem*, fond Direcția Aeronautică, ds. 72, f. 167.

de bombardament B.M. 8 au bombardat, în două rânduri, bateriile germane de 150 mm de la Cota 86 din Dobrogea, echipajele au lansat 14 bombe rusești de 32 kg și 9 bombe de 18 kg fiecare. Avioanele Breguet-Michelin au fost puternic bombardate de artileria A.A. germană, însă nici un avion n-a fost lovit. Piloții și bombardierii acestei escadrilei, comandați de căpitanul av. Armand Delas, își făceau debutul pe frontul nostru.

21/3 aprilie 1917. Aviatorii Grupului 3 Aeronautic Galați au bombardat câteva zile la rând bateriile germane din Dobrogea, situate la cotele 86 și 72. Subofiterul De Bentzmann din Escadrila N. 10 a asigurat protecția, apărând formația de atacul unor avioane germane. Iată ce nota pilotul francez într-un raport: „La ora 11.00 dimineața, am plecat să interceptez avioanele inamice care survolau Galațiul pentru reglarea tirului bateriilor din Dobrogea. Pe unul l-am atacat deasupra portului Reni, forțându-l să amerizeze pe apa canalului Măcin. Am deschis focul asupra hidroplanului inamic, apa a început să țâșnească în jurul lui; am tras până când aparatul german lovit în planuri, s-a răsturnat”³².

Structura Grupului 3 Aeronautic Galați era, la 18/1 mai 1917, următoarea³³:

Comandant-căpitan av. Nicu Capșa. Comandamentul se afla la Tecuci. Avea în subordine unitățile:

- *Escadrila F. 5*, cu terenul de zbor la Vânători și Galați. Comandant - căpitan de marină av. ing. Radu Irimescu. Zbura pe avioanele F. 40 nr. 3248 și 3208.

Piloți: locotenent Gustave Minier - F.40 nr. 3235 și 2492; ajutor de sublocotenent Ion (Iancu) Dumitrescu - F. 40 nr. 3197, adjutant Paul De Ram - F. 40 nr. 2580, sergent Dumitru Teodorescu - F. 40 nr. 2636 și 3193, sergent Nae Iliescu - Mitrălieră - F. 40 nr. 2794 și 2519.

Observatori: locotenent Albert Ballet, sublocotenent Ștefan Popovici, sublocotenent Ioanid Ralea Ion, locotenent de marină Aurelian Păunescu.

- *Escadrila N. 10.* Comandanți: căpitan av. Paul Blery (N tip XXI nr. 1923), locotenent av. Vasile Craiu (N. nr. 1534). Terenul de zbor se afla la Vânători și Galați.

Piloți: adjutant Brun - N. tip XVII nr. 1863 și N. tip XXI nr. 1951, adjutant Tresch - N. nr. 1348, plutonier Marin Popescu - N. nr. 1403, sergent Carol Pauckert - Morane Saulnier nr. 286, sergent Paul Magălea - Morane Saulnier nr. 4. Escadrila va fi dotată cu un Caudron G. 4 nr. 1815, pilotat de căpitanul Bernard.

Observatori: căpitan De Pauniat, căpitan Meyer, sublocotenent Amedee de Flers, caporal Alexander Henri Schwartz.

- *Escadrila B.M. 8.* Comandant - căpitan av. Armand Delas. Zbura pe bombardierele Breguet nr. 266 și Breguet - Michelin nr. 572, armat cu un tun de bord de 37 mm tip Hotchkiss.

Piloți: locotenent Cachet - Breguet (BR.) nr. 264, caporal Enel - BR. nr. 255, caporal Blanchet - BR -252, caporal Bourgey - BR. nr. 251, caporal Pigrenet - BR. nr. 270. La sfârșitul lunii mai, o perioadă de timp va lupta în această escadrila și adjutantul Gerard - BR. nr. 270.

Bombardieri: caporal Mercier, soldat (caporal) Labric, soldat (caporal) Siguret, soldat Pain, soldat Guimon, soldat Maringer.

20/3 mai 1917. Timp frumos dimineața, după-amiaza a început să plouă. Aviatorii din Escadrila N.10 au îndeplinit trei misiuni. Personalul navigant din Escadrila N.10 a efectuat două misiuni între orele 8.45 - 10.15. Echipajele Minier - Popovici (F. 40 nr. 3235) și Dumitrescu - Ioanid (F. 40 nr. 3197) au primit misiunea din partea Corpului 47 Armată rus să fotografieze frontul în zona localităților Romanul - Nazarul. Locotenentul Vasile Craiu asigura protecția formației. „Jurnalul de front” al Escadrilei F. 5 consemnează: „Artileria A.A. inamică a deschis focul și o schijă de obuz lovește planul superior al avionului sublocotenentului Minier. La ora 9.00, reîncepe bombardamentul de către bateria inamică din Dobrogea. Primele 7 obuze cad în jurul hangarului nr. 2, cel mai sudic, al 8-lea lovește hangarul în plin, iar al 12-lea,

³² *Ibidem*, ds. 56, f. 280.

³³ *Ibidem*, ds. 68, f. 32.

din nou lovește hangarul în plin. Pânza hangarului complet sfâșiată, tirul era reglat de un avion inamic însoțit de un altul de protecție. La ora 10.00, se întorc din recunoaștere aparatele noastre, locotenentul Craiu (Vasile) atacă avionul de protecție inamic iar sublocotenentul Ioanid Ralea avionul de reglaj, fără șovăire, de la 150 m. Nu aterizează decât după ce a tras toate cartușele.”³⁴.

Și echipajul format din sergentul pilot Carol Pauckert și sublocotenentul observator De Flers a adus informații importante, după ce a survolat zona frontului cuprinsă între Tulcea și Isaccea. S-au descoperit depozite noi de materiale, o rețea nouă de tranșee, precum și o baterie de artilerie marină de calibru 130 mm, care trăgea asupra pozițiilor românești. În zilele următoare, artileria grea română, dirijată din aer de echipajele româno-franceze din F. 5, a deschis focul asupra ei, distrugând-o³⁵.

Plecat, în dimineața zilei de 26/9 mai 1917, echipajul format din căpitanul pilot Bertrand și caporalul observator Alexander Schwartz, aflat la bordul avionului G. 4 nr. 1815, a pătruns în spatele liniilor inamice survolând Dobrogea, fotografiind podurile peste Dunăre și orașul Hârșova. S-au bombardat cu succes, cu 8 bombe „Gros”, obiectivele militare de la Cernavodă și Constanța, avionul G. 4 ajungând până la marginea Bucureștiului, unde a lansat manifeste. Misiunea a durat 5 h și 30 minute, avioanele bimotoare tip Caudron G. 4 dovedindu-se deosebit de performante pentru efectuarea recunoașterilor îndepărtate.

Rezultatele foarte bune obținute de aviatorii Grupului 3 Aeronautic Galați au fost consemnate în Buletinul informativ nr. 171/1917 al M.C.G. român, care preciza că, în urma recunoașterilor aeriene, aviatorii din Escadrilele F. 5 și N. 10 au descoperit „între Brăila și Cernavodă un pod de pontoane peste Dunăre. În apropierea gării din Ciulnița se găsește un depozit de munițiuni, inamicul se întărește în Dobrogea, construind noi linii de tranșee. Același lucru intens se constată în regiunea (cuprinsă) între râul Buzău și Dunăre, iar între localitățile Traian și Romanul s-a pus în funcțiune o porțiune nouă de cale ferată”³⁶.

În ultima parte a lunii iunie 1917, luptele aeriene se desfășurau zilnic deasupra frontului, avioanele germane și austro-ungare decolau de pe aerodromurile aflate la Hârșova, Isaccea, Tulcea, Babadag și Brăila. În raportul înaintat M.C.G. român, căpitanul Nicolae Capșa, comandantul Grupului 3 Aeronautic, propunea decorarea echipajului Blanchet - Guimon, din Escadrila B.M. 8, care executase mai multe recunoașteri și bombardamente aeriene asupra pozițiilor inamice din Dobrogea, deoarece: „Am remarcat activitatea și sângele rece cu care pilotul Charles Blanchet și-a condus aparatul, care literalmente a fost făcut ciur de schije și gloanțele inamice. Numai stăpânirea excepțională a tehnicii pilotajului și curajul deosebit al echipajului au făcut ca aparatul să nu se prăbușească...”³⁷.

Prin Ordinul nr. 4161/1917 al M.C.G. român (din 7 iulie 1917), au fost stabilite zonele de acțiune ale grupurilor aeronautice în ceea ce privește recunoașterile îndepărtate. În acest sens, personalul navigant român și francez al Grupului 3 Aeronautic Galați avea misiunea să urmărească traficul de nave inamice pe Dunăre, drumul Măcin - Cernavodă; aviatorii Escadrilei F. 5 trebuia să urmărească cu prioritate „observarea activității pe liniile ferate Brăila - Făurei - Buzău și Făurei - Cernavodă, survolarea Dunării în zona portului Brăila și a modului în care inamicul utilizează navigația pe fluviu pentru aprovizionare și transporturi de trupe. Se va urmări concentrarea vaselor de război inamice și mijloacele de navigațiune în Dobrogea prin executarea de recunoașteri în zona Măcin - Cernavodă, a circulației pe șoselele Tulcea-Constanța și Medgidia - Babadag”³⁸.

Pe frontul din Dobrogea, locotenentul de marină observator Aurelian Păunescu, pilot,

³⁴ *Ibidem*, ds. 53, f. 145.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Valeriu Avram, *Misiunea aeronautică franceză în România 1916-1918*, p. 70.

³⁷ AMR, fond Direcția Aeronautică, ds. 17, f. 34.

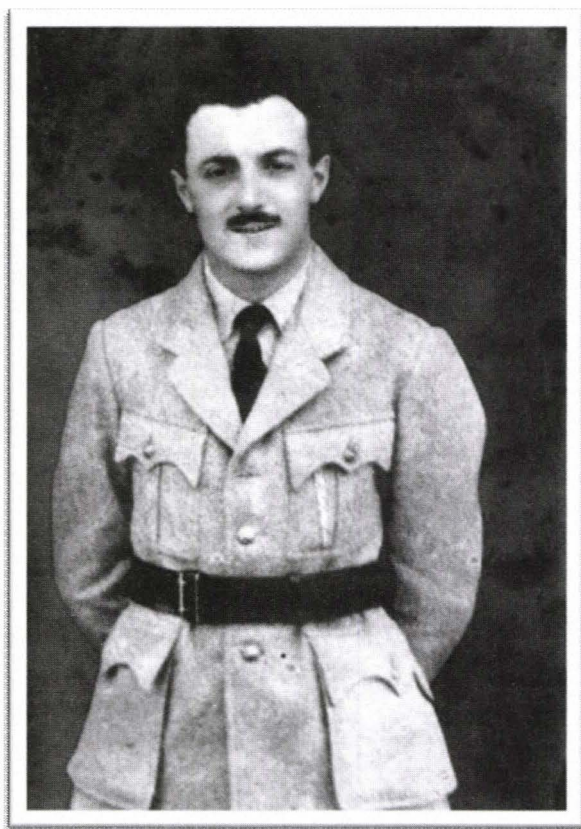
³⁸ *Ibidem*, ds. 149, f. 52.

lt. av. Gustave Minier „a dirijat tragerea artileriei cu ocaziunea bombardării bateriilor bulgare de la Tulcea din 30/13 iulie 1917. A zburat 4 ore deasupra bateriilor inamice, cu toate că era bombardat în mod violent”, se arată în brevetul de decorare 581, prin care temerarul ofițer de marină observator și camaradul său francez au fost recompensați cu Ordinul „Steaua României” cu spade, în grad de cavaler³⁹.

În vederea unei colaborări strânse între trupele terestre și aeronautice, în timpul ofensivei armatei române din vara anului 1917, în conformitate cu Ordin nr. 2454 al M.C.G. român din 20 iulie 1917, Grupul 3 Aeronautic Galați a fost desființat⁴⁰, Escadrila F. 5 a fost pusă la dispoziția artileriei grele; terenul de zbor a fost stabilit la Domnești (Vaslui). Personalul navigant se subordona Grupului 2 Aeronautic;

- Escadrila N. 10 s-a deplasat pe aerodromul de la Botoșani, apărând spațiul aerian rămas liber datorită plecării unor unități de aviație rusești de pe frontul bucovinean;

- Escadrila de bombardament B.M.8. a fost trecută în subordinea directă a M.C.G. român, personalul navigant francez și român urma să îndeplinească misiuni de luptă pentru Armata 1-a română.



Adjutantul av. James Texier, pilot de vânătoare francez, căzut la datorie, în luptă aeriană, la Mărășești, în ziua de 16 august 1917. (Arhiva prof. dr. Valeriu Avram)

Aviatorii francezi au luptat cu mult eroism, împreună cu camarazii lor români, la Mărăști, Mărășești și Oituz. În perioada 19 noiembrie 1916 - 29 octombrie 1917, zburătorii francezi au obținut, pe frontul românesc, 28 victorii aeriene. La 28 februarie 1918, Misiunea militară condusă de generalul Henri Berthelot va părăsi România, întorcându-se, prin Rusia, în Franța.

³⁹ *Ibidem*, ds. 31, f. 62 -120.

⁴⁰ *Ibidem*, fond MCG, ds. 815, f. 33; fond Armata I-a, ds. 157, f. 202.

ORGANIZAREA MARINEI MILITARE ROMÂNE LA INTRAREA ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

dr. Andreea ATANASIU-CROITORU
Muzeul Marinei Române

Rezumat: La intrarea în Primul Război Mondial, România dispunea de 40 de nave fluviale și maritime din care enumerăm câteva: 4 monitoare, 8 vedete torpiloare ușoare de fluviu, vase accesorii la Dunăre și un singur crucișător, navă considerată deja învechită, „Elisabeta”.

În ceea ce privește organizarea structurii, aceasta era următoarea: Comandamentul Marinei Militare Române aflat sub ordinele contraamiralului Eustațiu Sebastian, comandantul inspector general al Marinei, depozitele generale de la Galați și atelierele de mine și torpile; tot la Galați exista și un arsenal de întreținere și reparații. Comandamentul Marinei avea toate serviciile unui corp de armată și un serviciu al transporturilor pe apă. În subordinea sa intrau Divizia de Dunăre și Divizia de Mare. În Ministerul de Război exista un „Directorat pentru Marină” care se ocupa cu probleme de asigurare materială și „Serviciul Marinei” în Marele Stat Major, având ca principală activitate organizarea și rezolvarea problemelor tactico-strategice. Marina era reprezentată, la București, de contraamiralul Constantin Bălescu, în calitate de director superior al Marinei și subșef de stat major general pentru Marină în Marele Stat Major. În timp de război, comanda efectivă revenea comandantului Marinei Militare, iar directorul superior pentru Marină trecea la Marele Cartier General.

Cuvinte cheie: marină militară, nave fluviale, nave maritime, război, Marea Neagră

Abstract: When Romania joined World War I, the country owned 40 river ships, of which we mention the following: 4 monitors, 8 river light torpedo boats, supply ships, at the Danube and a cruiser, „Elisabeta”, considered already out of use.

The military structure was the following: Romanian Marine Headquarters, led by rear-admiral Eustațiu Sebastian, Marine general inspector commander, general storage in Galați and the mines and torpedoes workshops; maintenance and repairs arsenal was also in Galați. Marine Headquarters included all the departments of an army body and also a department for river transportation. Marine Headquarters subordinated the Danube and Sea Division.

The Ministry of War included a „Department for Marine” which was in charge with supplying materials and „The Marine Service”, in the General Staff which was in charge with the tactical-strategical problems. Marine was represented in Bucharest by the rear-admiral Constantin Bălescu, as superior director of Marine and General Staff chief assistant, for Marine, in the General Staff.

At war, the effective command devolved to the Military Marine commander and the superior director for Marine was assigned to the General Staff.

Key words: military structure, military marine, war, endowment, ships

Odată cu revenirea Dobrogei în cadrul statal românesc, la nivelul conducerii Marinei Militare s-a afirmat ideea alcătuirii unor unități specializate în apărarea dinspre uscat a frontierei maritime, precum și a obiectivelor de pe litoralul maritim și a porturilor fluviale.

La 26 februarie 1896, a fost promulgat *Înaltul Decret nr. 1093 pentru organizarea flotei*, urmat, la 9 martie 1896, de *Instrucțiunile pentru punerea sa în aplicare*, care au stabilit o nouă structură organizatorică a marinei de război. Potrivit acestora flota era împărțită în opt corpuri și servicii între care se înscriau: Divizia de Mare și Divizia de Dunăre. La 1 aprilie 1896, Divizia de Mare a fost pusă sub comanda colonelului Vasile Urseanu, detașat ca director

al flotei în Ministerul de Război. În compunerea sa intrau bastimentele: „Elisabeta”, „Mircea”, „Grivița”, „Sborul” și „Năluca”. La rândul său, Divizia de Dunăre deținea următorul parc naval: „România”, „Bistrița”, „Oltul”, „Siretul”, „Alexandru cel Bun” cu anexe sale (șalupa „Pandurul”, pont. de torpilă nr. 7) și „Șoimul”, iar la conducerea ei a fost numit locotenent colonelul Ilie Irimescu¹.

S-a constatat însă, în scurt timp, că legea prezenta lacune, mai ales în ceea ce privea: împărțirea marinei în comandamente și în corpuri, stabilirea gradelor de marină corespunzătoare cu cele din marinele moderne, necesitatea de a se detașa ofițeri și grade inferioare în serviciul maritim român, serviciu care trebuia să recurgă la personal străin în lipsa unui personal român ș.a. Factorii decizionali au căutat rezolvarea problemelor enumerate mai sus și nu numai, prin *Legea de organizare a Marinei Militare din 1898*. Aceasta prevedea ca Marina să se împartă în două divizii comandamente: *Divizia de Mare* cu reședința la Constanța, cu unitățile următoare: Depozitul Echipajelor Marinei cu Școala de Cadre, Școala de Aplicație a Sub-locotenenților, Școala de Torpile (Apărarea Mobilă); Apărarea Porturilor Maritime și toate bastimentele de Mare; și *Divizia de Dunăre* cu unitățile următoare: Apărarea Porturilor Fluviale; Școala de Torpile (Apărarea Fixă) și toate bastimentele fluviale².

În afara celor două structuri, mai funcționau, fiind puse direct sub ordinele comandantului Marinei: Arsenalul Marinei cu depozitele sale; Depozitul de Muniții și Torpile; Atelierul cu depozitul de îmbrăcăminte. *Legea din 1898* mai stipula transformarea gradelor de uscat în grade specifice Marinei; astfel, gradul de general de divizie se schimba în grad de vice-amiral, generalul de brigadă devenea contra-amiral, urmau și alte modificări: colonel în comandor, locotenent colonel în căpitan comandor, maior în locotenent comandor³.

Intrarea României în Primul Război Mondial a fost precedată de o perioadă de pregătire politică și militară, care a acoperit intervalul 1914-1916. În acești ani, guvernul român a optat pentru o politică de neutralitate armată față de cele două coaliții angajate în competiția pentru dominație mondială, Puterile Centrale și Antanta⁴. Acum s-au adoptat măsuri în vederea întăririi sistemului de apărare, de perfecționare a mijloacelor de luptă și a instruirii trupelor, iar între inițiativele menite a da mai multă forță organismului militar național s-a încadrat și reorganizarea forțelor maritime și fluviale.

În acest scop, s-au luat măsuri de îmbunătățire a pregătirii corpului de comandă și a echipajelor, începând chiar din anul 1914, astfel, Marele Stat Major a propus ca ofițerii de marină să urmeze „Școala de stat major a armatei de uscat”. Comandamentul Marinei nu a agreat ideea dar, în același an, au fost modificate programele de instrucție deoarece, în conformitate cu ordinele superioare, navele trebuiau să fie menținute în regiunea Silistra și împrejurimi⁵. De trei ani luase ființă și o „școală de ochitori”, care obținuse rezultate bune, însă, din cauza evenimentelor care se precipitau, și-a suspendat activitatea, cursanții fiind aduși la bordul navelor⁶. Conducerea Marinei a semnalat Ministerului de Război câteva aspecte, în varianta războiului împotriva Puterilor Centrale, referindu-se, în mod deosebit, la

¹ Andreea Atanasiu-Croitoru, *Divizia de Mare și Divizia de Dunăre. Două structuri navale istorice ale Marinei Militare - 119 ani de la înființare*, în „Marina Română”, anul XXV, nr. 1 (169), ianuarie-februarie 2015, p. 23.

² Andreea Atanasiu-Croitoru, Ion Rîșnoveanu, Florin Stan, Andrei Vochițu, O. M. Glodarenco (coord.), *Istoria Statului Major al Forțelor Navale Române. 1860-2010. Monografie*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2010, p. 63. Se va cita în continuare: *Istoria SMFN 1860-2010. Monografie*.

³ Andreea Atanasiu-Croitoru, *De la Divizia de Mare la... Flotă. 115 ani de la înființarea Diviziei de Mare*, în „Marina Română”, anul XXI, nr. 1 (146), ianuarie-februarie 2011, pp. 22-24.

⁴ *Istoria SMFN 1860-2010. Monografie*, p. 63.

⁵ Grigore Ionescu, Daniela-Simona Dimitriu, *Marina română în perioada neutralității armate 1914-1916*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române-2007”, tom X, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, Constanța, 2008, p. 166.

⁶ Cam. fl. dr. Alexandru Mîrșu, dr. Andreea Atanasiu-Croitoru, cdor. dr. Ion Custură, cdor. Tiberiu Liviu Chodan, *De la Divizia de Mare la Flotă. 1896-2011. Monografie*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2011, p. 40. Se va cita în continuare: *De la Divizia de Mare la Flotă. 1896-2011. Monografie*.

faptul că importul munițiilor de diferite calibre se făcuse, până la acea dată, tocmai din aceste țări, iar inamiciția lor determina sistarea acestor importuri, fapt ce însemna stocuri incomplete. De asemenea, lipsa materialului naval la mare crea multiple inconveniente. Există și un precedent, încă din anul 1913, când navele Serviciului Maritim Român, companie de navigație a statului, au trebuit să fie retrase pe Dunăre pentru a nu fi atacate de flota bulgară⁷.

În același an, fatidic pentru Europa, Regele Carol I și familiile regale princiare primeau, la Constanța, vizita țarului Rusiei, venit cu yachtul imperial „Standard”, escortat de întreaga flotă rusă din Marea Neagră⁸.

O lună mai târziu, omenirea a fost aruncată în vârtoarea a ceea ce avea să fie Prima Conflagrație Mondială.

La acel moment, în compunerea Marinei, al cărei comandant era contraamiralul Eustațiu Sebastian, se aflau următoarele structuri:

Divizia de Mare, cu comandamentul la Constanța, având în compunere: crucișătorul „Elisabeta” (la momentul intrării sale în dotare, cea mai modernă navă militară a Mării Negre, dar acum considerată deja învechită), bricul „Mircea” și torpiloarele „Smeul”, „Sborul” și „Năluca”;

Divizia de Dunăre, unitate pur tactică, fără administrație, cu sediul la Galați, cuprindea 4 monitoare și 8 vedete torpiloare ușoare fluviale, nave auxiliare și un serviciu de mine și torpile;

Depozitele generale;

Arsenalul marinei⁹.

Războiul a surprins România în plin proces de realizare a programului naval care prevedea, printre altele, creșterea parcului naval al Diviziei de Mare, prin achiziționarea de contratorpiloare (distrugătoare) construite în Italia, dar care vor veni în țară abia după război¹⁰.

În Ministerul de Război exista un „Directorat Pentru Marină”, care se ocupa cu probleme de asigurare materială și „Serviciul Marinei” în Marele Stat Major, având ca principală activitate organizarea și rezolvarea problemelor tactico-strategice. Marina era reprezentată, la București, de contraamiralul Constantin Bălescu¹¹, în calitate de director

⁷ *Istoria SMFN 1860-2010. Monografie*, p. 64.

⁸ Andreea Atanasiu-Croitoru, *Un împărat vizitează un rege*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române-2009”, tom XII, Editura Muzeului Marinei Române Constanța, 2009, p. 19-28; vezi și Andreea Atanasiu-Croitoru, *Martor Marina Română: Constanța, 14 iulie 1914. Un împărat vizitează un rege*, în „Marina Română”, anul XX, nr. 6 (144), iulie-septembrie 2010, p. 59-60.

⁹ Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, *Contribuții la istoria marinei române din cele mai vechi timpuri până la 1918*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, pp. 262-263.

¹⁰ Distrugătoare clasificate inițial ca „exploratoare” sau „contratorpiloare”. Au fost comandate de statul român la Șantierul Naval „Pattison” din Napoli în 1914, dar din cauza războiului ele au servit mai întâi în flota italiană sub numele de „Sparvierro” și „Nibbio”. Sosite la Constanța la 1 iulie 1920, au primit numele de „Mărășești” și respectiv, „Mărăști” (*De la Divizia de Mare la Flotă. 1896-2011. Monografie*, p. 41).

¹¹ Viceamiral Constantin Bălescu (1864-1929). Din 1881 este elev la Școala Navală din Brest, Franța, când participă la o călătorie circumterestră cu nava-școală franceză „Reine-Blanche” (1882-1883). Încadrat în Corpul Flotei cu gradul de sublocotenent (1883). Șeful comisiei de supraveghere a construcției crucișătorului „Elisabeta” și a torpiloarelor „Năluca”, „Sborul” și „Smeul”. De la 1 martie 1895 a funcționat timp de un an la Administrația Centrală a Războiului din cadrul Ministerului de Război, iar la 1 aprilie 1896 a revenit la Inspectoratul Navigației și Porturilor, fiind numit căpitan de port clasa I al Portului Constanța. Comandă navele „Bistrița”, „Mircea”, „Elisabeta” (1892-1901). Odată cu punerea în aplicare a Legii de organizare a Marinei Militare din 1898 și cu mutarea școlilor marinei la Constanța, la 1 octombrie 1898, a devenit comandantul acestora. În această calitate, a redactat cursurile „Războiul maritim”, „Cursul de navigație și hidrografie”, „Morală militară”. Director al Arsenalului Marinei din Galați, funcție pe care o va îndeplini alternativ cu cea de comandant al Diviziei de Dunăre (1906-1911). S-a remarcat prin măsurile luate în conformitate cu normele internaționale în legătură cu prezența la Constanța a cuirasatului rus „Potemkin”. Șef al Direcției Marină din Ministerul de Război (1911-1917). Comandant al Marinei Militare cu gradul de viceamiral, conduce operațiunile Flotei în campaniile din 1917-1918. La 1 noiembrie 1920, a demisionat. În același an, a funcționat ca președinte al comitetului consultativ al Marinei. Lucrări publicate: „Curs de morală și disciplină militară”, „Curs de manevră și tactică navală”, „Manualul debarcărilor” ș.a. În colaborare cu locotenent comandorul Paul Rădulescu a realizat capitolele privitoare la Marină din „Enciclopedia Română”, publicată sub patronajul Asociației pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, în trei volume, la Editura W. Krafft din Sibiu, între 1898-1904. A fost

superior al Marinei și subșef de Stat Major General pentru Marină în Marele Stat Major.

În timp de război, comanda efectivă revenea Comandantului Marinei Militare, iar directorul superior pentru Marină trecea la Marele Cartier General.

În primul an de conflict, 1916-1917, Comandamentul Marinei își avea sediul la Galați. Aceștia îi erau subordonate direct: Serviciul Transporturilor, Apărarea maritimă a Sectorului Sulina, Apărarea podului de la Cernavodă - Fetești, Depozitele generale de la Galați, Arsenalul Marinei, Șantierul Fernic și Corpul de aviație, care au acționat, astfel, în virtutea ordinelor emise de Comandamentul Marinei¹².

Comandamentul Marinei, al Diviziei de Mare, Depozitele generale și Arsenalul Marinei au devenit părți sedentare în timpul războiului. Astfel, pe toată durata campaniei, Marina a contat în ducerea luptelor numai pe Divizia de Dunăre care, la rândul ei, a fost împărțită în două comandamente distincte unul de altul.

Flota de operațiuni cuprindea toate bastimentele de luptă, navele auxiliare și un serviciu de mine-torpile, comandată fiind de contraamiralul Nicolae Negrescu. Din decembrie 1916, la comanda Flotei de operațiuni a fost numit comandorul Vasile Scodrea. „Apărările sub apă”, care aveau rolul de a apăra întreaga linie a Dunării, au fost comandate de comandorul Niculescu Rizea.

Pe timpul războiului, organizarea Marinei a suferit modificări structurale, ele fiind determinate de evoluția evenimentelor și a situației de pe frontul de uscat.

În cadrul Marinei Militare, Flota de operațiuni avea în compunerea sa 4 monitoare cuirasate de 650 tone, având fiecare 3 tunuri de 120 mm în turelele cuirasate, 2 obuziere de 120 mm, 4 tunuri de 47 mm și 2 mitraliere de 6,5 mm. Monitoarele erau grupate în două diviziuni, sub ordinele comandorilor Dumitru Lupașcu și Vasile Toescu.

Cele 8 vedete aveau fiecare câte 45 de tone, armate cu câte un tun de 47 mm, o mitralieră de 6,5 mm și două dispozitive lans-torpile, fiecare cu câte o torpilă. Vedetele erau nave cu viteză mare, erau împărțite în două secții a 4 vedete. Atunci când acționau împreună cu monitoarele, acestea se subordonau unuia din ele.

Grupul de canoniere armate, cu un tun de 75 mm și unul de 37 mm, avea misiunea de a face siguranța celorlalte nave. Comanda acestui grup a fost încredințată comandorului Mihail Gavrilesco.

Toate aceste categorii de bastimente formau Escadra de nave, în subordinea comandorului Nicolae Negru. Comanda serviciului de mine-torpile a fost încredințată comandorului Constantin Rădulescu. Un convoi de aprovizionare cu hrană, muniții și combustibil era sub conducerea căpitan comandorului George Munteanu.

Spitalul naval mobil era format din vasul N.F.R. „Principele Carol” și câteva șlepuri spital erau în subordinea medicului locotenent colonel C. Costea.

„Apărările sub apă” dispuneau de câteva vapoare ca: „Rândunica”, „Bujorescu”, „Cătina”, cărora li s-au instalat în secret, sub linia de plutire, câte 2 tuburi lans-torpile, acestea, fiind considerate nave comerciale inofensive, permiteau apropierea lor la distanța mici de bastimentele de luptă inamice, contribuind astfel la realizarea surprinderii în lupta navală. Efectivul Marinei Militare, la începerea războiului pentru întregirea neamului, a fost de 206 ofițeri și 4.817 ostași, reprezentând 1% din efectivul oastei române¹³.

În august 1916, are loc un schimb de telegrame din care reiese clar dorința de victorie

membru al Societății Geografice Române, președintele Cercului Militar și membru al Tribunalului Maritim (Georgeta Borandă, *Comandanți ai Marinei militare române în perioada 1860-1920*).

¹² *Istoria SMFN 1860-2010. Monografie*, p. 65.

¹³ *Documentar cu date și evenimente din istoricul Marinei Militare (perioada 1843-1944)*, întocmit de cpt. rg. 2 Dumitru Cozmei și cpt. rg. 2 Emil Mărculescu, vol. I, Mangalia 1979, exemplar dactilografiat aflat în Biblioteca Muzeului Marinei Române, pp. 183-184.

dar, în același timp, și încercarea de a insufla curaj forțelor armate române¹⁴.

Din telegrama premierului, care era și ministru de Război, Ion I. C. Brătianu, adresată comandantului Marinei la Galați, aflăm: „Cu onoare se face cunoscut că ne aflăm în stare de război cu Austro-Ungaria, cu începere din ziua de 14 august 1916, orele 9.00”.

Acest anunț a fost urmat de telegrama comandantului inspector general al Marinei: „Felicitând pe ofițerii înaintați în grad cu ocazia patronului Marinei, adresez tuturor sănătate și izbândă.

Recomand ca de la amiral la soldat să facem cu toții un trup și suflet pentru a fi pavăză neclintită a țării și tronului. Suntem în război cu Austro-Ungaria. Să avem ochii deschiși și brațul gata să lovească tot ce ne va sta în cale pentru desbinarea fraților noștri.

Aștept de la toți marinarii noștri fapte mari și înălțătoare. Acest război pe viață și pe moarte să arate țării rolul Marinei de război și faptele sale să rămână în veci înscrise în istoria țării.

Să trăiască întregul neam românesc”.

COMANDANT INSPECTOR GENERAL AL MARINEI

Contraamiral Eustațiu Sebastian¹⁵

15.08.1916

Iar în Ordinul de Zi nr. 4 din 15.08.1916, se consemnau următoarele:

„Recomand paza cea mai strașnică a bastimentelor și stabilimentelor militare.

Toți militarii să fie în ținuta de campanie. Să se asigure de supravegherea deosebită la Arsenale și Depozite, peste tot ofițerii de serviciu, ziua și noaptea să-și facă datoria.

Depărtați din servicii toți străinii națiunii române cu care suntem în război, cum și pe aceia care de alte naționalități dau de bănuț.

Să fiu ținut la curent cu tot ce se petrece la unitățile mobile și fixe. Să se execute peste tot prescripțiunile stării de asediu”.

COMANDANT INSPECTOR GENERAL AL MARINEI

Contraamiral Eustațiu Sebastian¹⁶

În perspectiva participării la război, Marele Stat Major a fost preocupat și de organizarea porturilor maritime și a întregii zone de litoral cuprinsă între Balcic și Chilia Veche.

În acest context a fost elaborată **Ipoteza „Z”** - *planul român de operații*, conceput în anul 1914 și ajustat în 1916, care viza, în ansamblu, constituirea unei grupări de forțe în sud, unde urma să acționeze și Marina, în procent de 25% din efective, în scopul blocării ofensivei inamice peste Dunăre și păstrării pentru garantarea trupelor ruse¹⁷.

În același timp, Ipoteza „Z” prevedea forțele disponibile pentru acoperirea dinspre uscat a litoralului, împărțit în două sectoare corespunzătoare zonelor Constanța și Sulina. Pentru sectorul de acoperire Constanța, cuprins între Balcic și Jurilovca, care urma să fie pus sub ordinele Comandantului Diviziei de Mare, comandorul Paul Rădulescu, forțele de care dispunea Marina constau dintr-un grup port-mine cu barajele respective de la Constanța și Mangalia și unitățile de marină din porturile Constanța, Mangalia și Balcic. Pentru sectorul de acoperire Sulina, cuprins între Jurilovca și Chilia Veche, care urma să fie pus sub ordinele comandantului crucișătorului „Elisabeta”, căpitan comandorul Nicolae Kirițescu, se puneau la dispoziție câteva ambarcațiuni, în rândul cărora se remarcă crucișătorul, un detașament de apărare, o baterie cu 4 tunuri de 57 mm, o baterie lans-torpilor, precum și un baraj cu 30 de

¹⁴ *Istoria SMFN 1860-2010. Monografie*, p. 65.

¹⁵ *Documentar cu date și evenimente din istoricul Marinei Militare (perioada 1843-1944)*, p. 184.

¹⁶ *Ibidem*, p. 185.

¹⁷ Ion Gădiuță, Dumitru Sava, *Decizia militară. Raționamente și legitimitate*, Editura Militară, București, 1998, p. 23.

mine¹⁸.

În esență, misiunile Marinei rămăseseră aceleași, ca înainte de cel de-al doilea război balcanic, deoarece doctrina, obiectivele strategice și potențialul agresor era considerat tot cel bulgar, pe același front sudic-fluvial. Forțele combatante s-au concentrat în continuare în Divizia de Dunăre, în timp ce forțele neoperative ale Marinei Militare au rămas: Divizia de Mare, Școlile Marinei cu N.S. „Mircea”, Depozitele și Arsenalul Marinei, care urmau să intervină în funcție de evoluția războiului¹⁹.

Avându-se în vedere starea precară a Diviziei de Mare, în ajunul intrării României în război, această mare unitate a fost practic dizolvată, atenția conducerii armatei române concentrându-se, în special, asupra aspectelor legate de asigurarea securității frontierelor fluviale și buneii desfășurări a navigației pe Dunăre²⁰. Nava „Elisabeta”, destinată acoperirii sectorului Sulina, a fost dezarmată, artileria de la bord - tunurile de 120 mm tip „St. Chamond” și cele de 57 mm tip „Nordenfeld” - au fost demontate și duse pe malul stâng al Dunării, în capul de pod Turtucaia, formând grupul bateriilor de coastă „Elisabeta”. Pe crucișător au fost montate tunuri de câmp. Același lucru s-a întâmplat cu bricul „Mircea”, care a fost dus la Galați și dezarmat. Pentru apărarea sectorului Constanța, Ipoteza „Z”, nu prevedea nici o navă, nici chiar dezarmată, situație de neconceput în cazul intrării României în război²¹.

De aceea, atunci când, la 4 aprilie 1916, România a semnat, la București, Convenția militară cu puterile Antantei, prin articolul 2 al acesteia, s-au stabilit următoarele: „Cu începere de la 12/25 august 1916, flota rusă va trebui să garanteze siguranța portului Constanța, să împiedice debarcarea de trupe inamice pe coastele române și orice incursiuni pe Dunăre, în susul gurilor acestui fluviu”. Zece zile mai târziu, la 14 august 1916, zi în care guvernul român a înaintat Austro-Ungariei declarația oficială de război, prin ordinul ministrului de Război, forțele navale ruse, cărora le revenea misiunea apărării litoralului românesc al Mării Negre, se constituiau într-o divizie denumită „Forțele navale ruse în România”, iar apărarea Constanței era încredințată comandantului acestei escadre.

În acest mod, din forțele Diviziei de Mare (care a fost desființată), cantonate la Constanța, s-a alcătuit Apărarea Maritimă a Sectorului II Sulina, în care a fost încadrat și echipajul crucișătorului „Elisabeta”²². Singura navă capabilă de luptă a acestei unități a fost torpilorul „Smeul”, care a făcut siguranța a numeroase nave ce efectuau transporturi în Marea Neagră, navigând spre Odessa, Sevastopol și spre alte porturi rusești. În timpul unei astfel de misiuni, la 30 septembrie 1916, torpilorul „Smeul”²³ a înfruntat direct inamicul, reușind să avarieze un submarin german. În această acțiune a concurat și o baterie de tunuri de la gura canalului Sulina, care a tras câteva lovituri de tun, în direcția unde se semnalase prezența submarinului. După ocuparea Constanței de inamic, la 9 octombrie 1916, când flota germano-turcă a început să bombardeze Sulina și Chilia cu hidroplane, bateriile Marinei din Sulina au reușit să lovească și să captureze, în ziua de 25 octombrie 1916, două hidroplane germane. În aceeași perioadă, torpilorul „Smeul” a provocat mari pierderi inamicului, bombardând la Tulcea, trupele de infanterie și cavalerie ale acestuia²⁴.

Odată cu schimbările care au fost operate în corpul de comandă al Armatei, la 9

¹⁸ Georgeta Borandă, *Din istoricul flotei militare maritime românești. Flota militară maritimă de la înființare până la primul război mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române-2010”, tom XIII, Editura Muzeului Marinei Române Constanța, 2010, p. 133.

¹⁹ Ion Ionescu, Daniela-Simona Dimitriu, *Marina română în perioada neutralității armate 1914-1916*, p. 226.

²⁰ Vezi pe larg Carmen Atanasiu, *Problema suveranității României la Dunăre și „Navigația Fluvială Română”(1919-1945)*, Editura NELMACO, București, 2003, pp. 67-75.

²¹ Georgeta Borandă, *Din istoricul flotei militare maritime românești...*, p. 134.

²² *Ibidem*.

²³ Andreea Atanasiu-Croitoru, *Sfârșitul torpilorului „Smeul”*, în „Magazin Istoric”, serie nouă, an XLVII, nr. 3, martie 2013, pp. 60-63.

²⁴ *De la Divizia de Mare la Flotă. 1896-2011. Monografie*, p. 43.

ianuarie 1917, contraamiralul Eustațiu Sebastian a fost numit director superior în cadrul Direcției Marinei din Ministerul de Război²⁵ și înlocuit, la conducerea Marinei Militare, cu contraamiralul Constantin Bălescu. Câteva zile mai târziu, la 16 ianuarie 1917, prin Ordin de Zi nr. 158, în conformitate cu Ordinul Marelui Cartier General nr. 1933 din 11.01.1917, se stabilea o nouă ordine de bătaie, generală, a Marinei Militare pe timp de război, care intra în vigoare imediat:

„Comandant al părții sedentare cuprinzând stabilimentele Marinei, depozitele, transporturile și administrația centrală a Marinei:

- comandantul Marinei P.S. - comandor Nicolae Negru
- șeful de stat major - căpitan comandor Sion Alfons
- șef serviciu artilerie - căpitan comandor Constantin Ciuchi

Ofițerii atașați pe lângă amiralul rus comandant al Dunării de Jos:

- șeful misiunii - contraamiral Spiropol Ion
- comandantul flotei comerciale - căpitan comandor M. Teodorescu

Ordinea de bătaie a flotei de operațiuni - 16.05.1917:

- comandantul flotei și al Diviziei de Dunăre - comandor Scodrea Vasile
- locotenent comandor Corneliu Buholtzer - șef de stat major
- căpitan Hoșca Eugeniu - șef Bir. I (operații-informații)
- căpitan Koslinski Gheorghe - șef Bir. II (artilerie-torpilă)
- căpitan Dumitru Gh. - șef Bir. III (mașini și materiale)
- ofițer mec. cls. III (r) Georgiade Spiridon - șef Bir. IV (personal)

Ofițeri atașați comandamentelor:

- Vasul „Măcin” - lt. comandor Combari Aristide - comandant

Escadra de Dunăre:

- Monitorul „Lahovary” - cpt. comandor Vasilescu Matei, comandant
- Monitorul „M. Kogălniceanu” - lt. comandor Negulescu A., comandant
- Monitorul „Brătianu” - lt. comandor Rădulescu C-tin, comandant
- Monitorul „Catargiu” - lt. comandor Isbășescu Ion, comandant

Diviziunea ușoară:

- cpt. comandor Gavrilesco Mihail - comandant
- canoniere:

„Oltul” - cpt. Miculescu Gh. - comandant

„Grivița” - cpt. Popovici G. - comandant

„Siretul” - lt. Zlatian Paul - comandant

- torpiloare:

„Sborul” - cpt. Dragalina M. - comandant

„Năluca” - cpt. Rășcanu Ion - comandant

Apărările sub apă - lt. comandor Bărbuneanu Petre - comandant

Spitalul mobil

Convoiul de aprovizionare - cpt. comandor Munteanu Gh. - comandant

Șantierul naval mobil - ing. șef cl. I Copșa Aurel - director

Crucișătorul „Elisabeta” - comandor Chirițescu N. - comandor

Punctul naval Sulina - lt. comandor Nedelcu Octavian - comandant

Batalionul de observare - lt. comandor Lazu Ghe. - comandant

Sectoarele fluviale - lt. comandor Georgescu Pompiliu²⁶.

În condițiile demobilizării marinarilor din Flota de operațiuni pe Dunăre, ministrul de Război a aprobat cererea sa în legătură cu întoarcerea în țară a echipajelor navelor comerciale

²⁵ Nicolae Negrescu, *Rolul marinei de război pentru întregirea neamului și recompensa finală*, București 1920, pp. 114-115.

²⁶ *Documentar cu date și evenimente din istoricul marinei militare (perioada 1843-1944)*, p. 189.

românești, închiriate Flotei Ruse pe perioada războiului, care se aflau la Sevastopol²⁷.

„Din dispozițiunile privind demobilizarea Marinei Militare

Toate unitățile Marinei vor termina demobilizarea până la 31 mai 1918.

Flota de operațiuni cu toate unitățile sale rămâne cu organizarea de mobilizare reducând la minimum efectivul unității.

Batalionul de debarcare se dizolvă imediat.

Bateriile Marinei vor depozita tunurile și armamentul, precum și munițiile la Depozitele generale rămânând cu minimum de militari pentru îngrijirea materialului.

Serviciile Marinei vor vărsa oamenii de la sectoare și atelierul provizoriu la Depozitele generale.

Batalionul de recruți de la Huși va trimite oameni la Depozitele generale unde oamenii vor fi echipați cu efecte marinărești și repartizați unităților.

Arsenalul Marinei va vărsa, de asemenea, toți oamenii la Depozitele generale care nu fac parte din contingentele active.

Demobilizarea întregii Marine se va face la Galați, la Depozitele generale:

- ofițerii activi rămân la corpurile și serviciile respective
- ofițerii de rezervă vor fi demobilizați odată cu trupe
- demobilizarea ofițerilor de rezervă se vor face de către Comandantul Marinei P. S.

și vor fi trimiși la unitățile respective²⁸.

Misiunile Marinei Române în acest război nu s-au încheiat, însă, o dată cu demobilizarea echipajelor. Astfel, la 28 octombrie 1918, era decretată a doua mobilizare, la ordinul conducerii Marinei, navele îndeplinind misiuni de capturare a materialului naval german și de alungare a echipajelor inamice²⁹.

„Din Instrucțiunile asupra mobilizării Marinei pe timpul ocupației Munteniei și Olteniei de puterile centrale

Unitățile ce se mobilizează

Mobilizarea întregii Armate fiind decretată pe ziua de 28 octombrie 1918, Marina a mobilizat următoarele unități:

A. PARTEA ACTIVĂ

1. C. N. Marele Cartier General

- Stațiunile T.F.F.

2. Flota de operațiuni

- Escadra de Dunăre: 4 monitoare și 7 vedete
- Apărările sub apă: secția baraje, secția estacade și secția dragaje
- Divizia ușoară: 4 canoniere
- Bateriile plutitoare
- Convoiul de aprovizionare
- Șantierul naval mobil
- Spitalele plutitoare

3. Bateriile marinei

4. Batalionul de debarcare

5. Divizia de Mare cu crucișătorul „Elisabeta”

6. Crucișătorul auxiliar „Regele Carol”

7. Punctul naval Sulina și canoniera „Alexandru cel Bun”

²⁷ Istoria SMFN 1860-2010. Monografie, p. 66.

²⁸ Documentar cu date și evenimente din istoricul marinei militare (perioada 1843-1944), p. 196.

²⁹ De la Divizia de Mare la Flotă. 1896-2011. Monografie, p. 42.

8. Comandamentul comunicațiilor pe apă: transporturi și poduri

9. Comandamentul militar al porturilor

B. PARTEA SEDENTARĂ

Direcția Marinei

Comandamentul Marinei - partea sedentară cu:

- Depozitele generale
- Arsenalul Marinei³⁰.

Eforturile depuse de Marina Militară Română nu au rămas fără ecou, contraamiralul Constantin Bălescu felicitând toți marinarii pentru îndeplinirea misiunilor încredințate în această etapă finală a mării conflagrații. Redăm aici:

„Ordinul Nr. 943 din 22 martie 1918
al Comandamentului Marinei Militare - Marele Cartier General

Către,

COMANDANTUL FLOTEI DE OPERAȚII

Atât memoriul înaintat cu raportul dumneavoastră Nr. 1025, cât și rapoartele speciale de operațiuni, coroborate de raportul 8012 al Diviziei a XIII-a către Corpul 6 Armată, mi-au lămurit pe deplin rolul important îndeplinit de unitățile de Marină de apă și de uscat în activitatea de cooperare, la ocuparea porturilor dunărene din Basarabia.

Priceperea conducerii operațiilor și destoinicia tuturor organelor de execuție merită pe deplin aprecierile măgulitoare ale comandantului Diviziei a XIII-a.

Constat deci cu o deosebită mulțumire frumoasele rezultate dobândite, grație muncii dobândite în opera de reorganizare a Marinei de război, la care cu toții ne-am străduit timp de un an neîntrerupt. Aceste rezultate demonstrează în chip neîndoielnic că Marina reorganizată, înfruntând cu izbândă atâtea piedici fățișe și ascunse ce-i stăteau în cale, s-a înălțat la un nivel naval, tehnic de care cu drept ne putem cu toții mândri și în primul rând comandantul flotei și valoroșii săi colaboratori de toate gradele.

Regretând adânc că nu pot aduce personal cuvântul cel bun, vă rog a primi și transmite tuturor camarazilor flotei și unităților de debarcare, ofițerilor, subofițerilor și soldaților felicitările mele și cele mai călduroase urări pentru un viitor mai bun și mai curat.

COMANDANTUL MARINEI - M.C.G.

Amiral ss/Bălescu³¹

După război, avându-se în vedere necesitatea de a se fixa compunerea organică a unităților pe baza experienței dobândite în timpul Primului Război Mondial și ca urmare a intrării în serviciu a unor noi nave, în anul 1920, a fost promulgat Decretul care stabilea Ordinea de bătaie a comandamentelor superioare și a serviciilor Marinei Militare Române³². Dealtfel, războiul de eliberare națională și întregire statală a presupus, pentru marina română, o adevărată provocare, care a dus inclusiv la încercarea de a extrage concluziile care se impuneau din punct de vedere militar, pentru viitor. Toate aceste învățăminte aveau să fie folosite în ceea ce va fi a Doua Conflagrație Mondială.

³⁰ Documentar cu date și evenimente din istoricul marinei militare (perioada 1843-1944), p. 194.

³¹ *Ibidem*, p. 197.

³² „Anuarul Marinei”, An I, (1923-1924), pp. 43-44.

CONCEPȚIA MARELUI STAT MAJOR CU PRIVIRE LA APĂRAREA FRONTIEREI DE SUD-VEST A DOBROGEI

dr. Luminița GIURGIU
dr. Teodora GIURGIU
Serviciul Istoric al Armatei

Rezumat: În anul 1916, la nivelul comenzii Flotei de Operațiuni a fost elaborat un plan privind debarcarea unei divizii pe coasta de vest a lacului Razelm, în scopul de a recuceri regiunea întărită Mahmudia - Tulcea - Isaccea. Documentul de arhivă prezintă planul strategic; efectivul corpului de debarcare; mijloacele de transport și susținere; concentrarea și punctele de ambarcare; organizarea transporturilor; capacitatea de transport a diferitelor vase întrebuintate; organizarea operațiunii de debarcare; durata transportului; aprovizionarea; evacuarea răniților; pregătirile înainte de începerea operațiunilor.

Cuvinte cheie: Flota de Operațiuni, plan strategic, mijloace de transport, debarcare, efectiv militar

Abstract: In 1916, the Operation Fleet command designed a plan regarding the landing of a division on Razelm lake western shore, in order to regain the fortified region Mahmudia-Tulcea-Isaccea. The archive document presents the strategic plan, the effective force of the landing force; means of transportation and support; concentration and embarkment places; transport arrangement; capacity of transport for different ships; landing operation arrangement; time for transportation; supply; wounded soldiers evacuation; preparation before military operations.

Key words: Operation Fleet, strategic plan, transport arrangement, landing operation, effective force

Hans Petri, în *Istoria așezărilor germane în Dobrogea. O sută de ani de viață germană la Marea Neagră*¹, constata că ofensiva principală a Armatei Române la începutul Primului Război Mondial a fost îndreptată împotriva Ungariei, obținându-se „pentru început succese remarcabile în sudul Transilvaniei”², arătând că „în schimb au trebuit să se retragă în fața presiunii din sudul Dobrogei, exercitată de un grup de armate compus din divizii germane, bulgare și turcești, sub comanda feldmareșalului Mackensen. În timpul retragerii încete a trupelor române, Dobrogea deveni tot mai mult scenă de război și satele aflate aproape de spatele frontului au trebuit să fie evacuate de către locuitorii lor”³. Apărarea de către trupele ruse a nordului Dobrogei a creat o situație și mai dramatică pentru populație. Desfășurarea operațiilor militare a făcut ca învingătorii să împartă administrativ teritoriul, repartizând centrul și sudul autorităților germane, iar nordul celor bulgare.

Întrebarea firească care se pune este: oare autoritățile militare române nu au conceput un plan de apărare a sudului țării, respectiv a Dobrogei? Între anii 1883 și 1888, au fost elaborate primele ipoteze pentru diversele teatre de război posibile. Se aprecia că, pe teatrul de sud, în situația în care Bulgaria ar fi trecut la ofensivă, singură sau în cooperare cu Rusia Țaristă, Armata Română s-ar fi concentrat în zona Turnu Măgurele, Alexandria, Roșiorii de

¹ Hans Petri, *Istoria așezărilor germane în Dobrogea. O sută de ani de viață germană la Marea Neagră*, ediție îngrijită de dr. Constantin Cheramidoglu, Editura Ex Ponto, Constanța, 2014.

² *Ibidem*, p. 77.

³ *Ibidem*.

Vede, Caracal, Corabia, acționând cu o grupare secundară de acoperire în Dobrogea⁴.

Reputatul istoric Valentin Ciorbea observa pertinent, că teritoriul dobrogean avea o vulnerabilitate „ce decurgea din vecinătatea Rusiei la nordul Dunării și stăpânirea «Cadrilaterului» de către Bulgaria, al lipsei mijloacelor navale și al celor specifice apărării dinspre uscat a litoralului maritim și fluvial”⁵.

Una dintre ipotezele elaborate de teoreticienii militari pleca de la enunțul unui război cu Bulgaria, într-o situație similară celei din anul 1913. În condițiile date, România trebuia să mobilizeze forțe atât pe Dunăre, între cursurile inferioare ale râurilor Jiu și Vede, cât și la sud, în Dobrogea de Sud sau Dobrogea Nouă. În situația unui contraatac, frontierele amenințate erau considerate a fi: „1) Frontiera de Sud, formată pe Dunăre, de la localitatea Gruia (în fața Timocului) și până la localitatea Căscioare, la vest de Oltenița; 2) Frontiera de Sud și Sud-Vest a Dobrogei, de la Dunăre la vest de Turtucaia, până la Marea Neagră, inclusiv localitatea Sabla; 3) Frontiera maritimă, de la Sabla spre nord, până la localitatea Vâlcov inclusiv”⁶.

Supunem atenției documentul intitulat *Instrucțiuni speciale pentru acoperirea Frontierei de Sud și Sud-Vest a Dobrogei între Dunăre și Marea Neagră, inclusiv localitatea Sabla, în ipoteza A1 și varianta a I-a a acestei ipoteze*⁷, ce va fi publicat fără schițe, anexe și hărți.

„ ... A. Considerații generale

Serviciul de acoperire al frontierei Dobrogei, va trece prin 2 faze și anume:

A. Faza I-a care va dura din ziua 1-a de mobilizare până în seara zilei a 4-a de mobilizare; în această fază serviciul de acoperire se va executa de trupele locale existente din timp de pace în garnizoanele noului teritoriu, de primele trupe de acoperământ sosite în interiorul țării (aparținând Diviziei 9⁸) și de grăniceri de la pichetele frontierei.

B. Faza a II-a va începe din seara zilei a 4-a de mobilizare. Serviciul de acoperire în a 2-a fază se va executa de trupele din faza I-a, întărite cu toate trupele de acoperământ sosite din interiorul țării.

B. Organizarea și executarea serviciului de acoperământ în faza I a

I. Împărțirea frontierei în zone de acoperire

Organizarea serviciului de acoperire pe frontiera de S-V a Dobrogei în I-a fază se va pregăti din timp de pace, în baza instrucțiunilor de față și sub direcția Comandamentului Corpului 5 Armată⁹, de către Comandamentul Diviziei 9.

Pentru acoperire, frontiera se va împărți, în prima fază, în 3 zone și anume:

Zona I-a Turtucaia care se va întinde de-a lungul frontierei, de la Dunăre până la pichetul Prințul Mircea inclusiv, acolo unde valea pârâului Demir Babinar trece frontiera. Valea acestui râu intră în cuprinsul zonei I-a. (Pe harta 1/200.000 ediția austriacă se dă pârâului denumirea de mai înainte, el intră pe teritoriul român lângă localitatea Kioseabdi Kapaklă).

Zona a II-a Centrală care se va întinde de-a lungul frontierei, de la pichetul Prințul Mircea exclusiv până la pichetul Matei Basarab inclusiv, acolo unde valea pârâului Kara Ahmet Benti, la vest de localitatea Serdimen, traversează frontiera și intră pe teritoriul nostru. Valea

⁴ Vezi pe larg căpitan Vladimir Zodian, *Elaborarea planurilor de mobilizare a puterii armate a țării și a planurilor de campanie, în Istoria militară a poporului român*, Editura Militară, București. 1988, pp. 59-64.

⁵ Valentin Ciorbea, *Dobrogea în geopolitica României și a Europei la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX*, în *Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european*, coordonator prof. univ. dr. Valentin Ciorbea, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008, p. 231.

⁶ Arhivele Militare Române, Fond Marele Stat Major - Secția 3 Operații, dosar nr. crt. 252/1914, f. 11.

⁷ *Ibidem*, f. 10-65.

⁸ În anul 1878, în Dobrogea a fost dislocată Divizia Activă cu trei regimente de infanterie, un batalion de vânători, un regiment de artilerie și unul de roșiori. În anul 1880 a fost redenumită Divizia 5 Infanterie, intrând în anul 1903 în subordinea Corpului 2 Armată, ca Divizia 9 Infanterie.

⁹ Corpul 5 Armată a fost dislocat mai întâi la Tulcea, ca din 16 mai 1883 să fie mutat la Constanța.

acestui pârâu aparține zonei a II-a.

Zona a III-a Bazargic - Balcic care se va întinde de la pichetul Matei Basarab exclusiv până la pichetul Ekrene Mare¹⁰ și, de aici, de-a lungul țărmului Mării, până la localitatea Sabla inclusiv. Toate trupele Diviziei 9 din noul teritoriu, concurând la acoperirea frontierei în a I-a fază, după cum se arată mai în urmă, trebuie să-și pregătească mobilizarea lor astfel ca în fiecare regiment de infanterie, toate batalioanele cu efectivul de pace, să poată pleca la frontieră după maximum 12 ore. Părțile complementare ale batalioanelor și ale companiei de mitraliere, după plecarea părților active, vor continua mobilizarea lor în garnizoanele respective, sub direcția și ajutorul șefului de corp, care va avea la dispoziție pe șeful biroului mobilizării. Companiile de mitraliere ale regimentelor de infanterie vor pleca la frontieră odată cu părțile active; mobilizarea lor se va pregăti astfel ca [sic!], cu ajutorul cailor rechiziționați chiar din garnizoane, companiile cu cele trei secții și cu o primă aprovizionare de cartușe să plece la frontieră odată cu batalioanele.

II. Comandamentele de zone și împărțirea lor în sectoare trupe destinate fiecărei zone și misiunea lor

Zona I a Turtucaia

Comandant al zonei de acoperire Turtucaia, în I-a fază, va fi comandantul Regimentului 36 Infanterie¹¹, având la dispoziție pe comandantul Companiei 14 de Grăniceri din Turtucaia.

Misiunile trupelor de acoperământ din zona Turtucaia, în I-a fază, sunt următoarele: a) a împiedica incursiunile fracțiunilor armate ale inamicului care s-ar aventura pe comunicațiile, care din regiunea Rusciuk¹² - Vetovo¹³ - Razgrad¹⁴, conduc spre Turtucaia, atacându-le și distrugându-le; b) A apăra pas cu pas în contra atacurilor unor forțe superioare, localitățile de la sud și sud-vest de Turtucaia, situate pe comunicațiile de mai sus, precum și întăririle capului de pod construite din timp de pace, împiedicând cu orice preț ocuparea localității Turtucaia; c) a reprimă cu ultima energie orice încercări de răscoală a populației bulgare din cuprinsul zonei.

Pentru executarea serviciului de acoperire, zona se va împărți în următoarele sectoare (A se urmări cele ce urmează pe harta 1/100.000):

Sectorul I care se va întinde de la Dunăre spre sud-est până la pichetul C. Brâncoveanu inclusiv; șoseaua Razgrad - Balbunar - Kascilar - Senovo¹⁵ - Turtucaia, care traversează frontiera în vecinătatea pichetului C. Brâncoveanu, intră în raza de supraveghere a sectorului I. Valea pe care urmează drumul Nasradân - Siahlar - Staroselo formează limita de est a sectorului și intră în raza de supraveghere a acestuia. Sectorul se va păzi de următoarele trupe:

1. În zilele 1-a, a 2-a și până la jumătatea zilei a 3-a de mobilizare: a) Batalionul 1 din Regimentul 36 Infanterie care va ocupa cu câte o companie localitățile Turk Smil și Senovo, păstrând 2 companii și secția de mitraliere în rezerva sectorului, la sud-vest de Staroselo (Sgarșmil), unde va fi reședința sectorului. Aceste companii vor întări și ocupa o poziție, pe înălțimea cu cota 131, la circa 1.200 m la sud-vest de Staroselo. Compania de la Senovo va ocupa înălțimile de la est și vest de localitate, călare pe drumul Razgrad - Turtucaia. Comandant al sectorului va fi comandantul I/36 I [se va citi Plutonul 1 din Regimentului 36

¹⁰ Astăzi Kranevo, sat în comuna Balcic, regiunea Dobrici, Bulgaria.

¹¹ Regimentul 36 Infanterie a fost înființat în baza Înaltului Decret nr. 1459, de la 1 aprilie 1909, în garnizoana Constanța, sub denumirea de Regimentul „Vasile Lupu” nr. 36. În 1 ianuarie 1910, regimentul a mutat la Galați, având un batalion la Babadag; la 18 aprilie 1913 își va schimba reședința la Anadalchioi; la 1 ianuarie 1914 se va muta la Turtucaia. La decretarea mobilizării, în anul 1916, se găsea în subordinea Diviziei 17 Infanterie, primind misiunea de a apăra Capul de pod de la Turtucaia.

¹² Astăzi Ruse, Bulgaria.

¹³ Astăzi, oraș în Obștina Vetovo, regiunea Ruse, Bulgaria.

¹⁴ Astăzi, oraș în Bulgaria.

¹⁵ Oraș aparținând de Obștina Vetovo, regiunea Ruse, Bulgaria.

Infanterie - n.n.], având la dispoziție pe comandantul plutonului de grăniceri de la Turk Şmil. Fiecare din companiile din 1-a linie se vor distribui astfel ca fiecare să păzească câte un subsector, având primul ca ax central şoseaua: Rusciuk - Turkşmil - Turtucaia şi al 2-lea şoseaua Razgrad - Balbunar - Senovo - Turtucaia; b) Grănicerii de la pichetele Tudor Vladimirescu, Turk Şmil, General Simionescu, C.A. Rosetti, Senovo, Cuza Vodă şi C. Brâncoveanu; grănicerii de la pichetele: Calimac, Vetren, Turtucaia şi Kadichioi vor întări pichetele Turk Şmil şi Tudor Vladimirescu, ocupând partea de nord a frontierei până la Dunăre.

2. În dimineaţa zilei a 4-a de mobilizare, sosind la sud de Turtucaia, Regimentul 11 Roşiori, sectorul 1 va fi întărit cu I/11 R [se va citi Plutonul 1 din Regimentului 11 Roşiori - n.n.], care în după amiaza acestei zile se va găsi la Staroselo, la dispoziţia comandantului de sector.

Direcţiile principale de supraveghere şi de pază pe teritoriul inamic, în sectorul 1 vor fi: a) Staroselo (Sgarşmil) - Turkşmil spre Rusciuk; b) Staroselo - Senovo - Balbunar - Razgrad; c) Turkşmil - Tetovo- Vetovo; d) Drumul şi valea Staroselo - Siahlar - Senovo - Nasradân în Bulgaria; această vale se va supraveghea cu mare atenţie; localitatea Siahlar se va ocupa cu un post special. Toate şoselele şi drumurile de care ce duc în aceste direcţii.

Sectorul al II-lea se va întinde pe frontieră, de la pichetul C. Brâncoveanu exclusiv până la drumul Karamehmedler - Kara Kodgealar (Bulgaria), inclusiv drumul care trece frontiera la est de pichetul Principesa Elisabeta şi valea care merge lângă frontiera la est de curba cu cota 180 (harta 1/100.000) şi se îndreaptă spre nord la Beliţa; formează limita de est a sectorului. Această vale intră în raza de supraveghere a sectorului. Sectorul se va păzi de următoarele trupe:

1. În zilele 1-a, a 2-a şi până la mijlocul zilei a 3-a mob[ilizare].

a) II/36 I şi 1 secţie mitraliere, mai puţin una companie; batalionul va ocupa cu câte o companie localităţile Kovandgilar şi Karamehmedler, iar a 3-a companie cu o secţie de mitraliere rămâne la Denizler, ca rezervă a sectorului; aici va fi şi reşedinţa sectorului. Această companie va ocupa şi întări o poziţie pe creasta de la sud-vest de Denizler şi la est de nodul de drumuri cu cota 40 (harta 1/100.000). Comandant al sectorului va fi comandantul II/36, având la dispoziţia sa pe comandantul plutonului de grăniceri din Kovandgilar. Companiile din linia 1-a se vor dispune astfel ca să păzească fiecare câte un subsector şi anume: prima, subsectorul de vest de la pichetul C. Brâncoveanu până la inclusiv drumul de la Mesimmahle la Djaferovo (în Bulgaria) şi al 2-lea sector de est, format din restul sectorului; b) grănicerii de la pichetele Hadgifaklar, Principesa Maria, Mesimmahle, Principesa Ileana şi Principesa Elisabeta.

2. În după-amiaza zilei a 4-a de mobilizare va sosi, la Denizler, II/11 Roşiori care va intra sub ordinele comandantului de sector. Direcţiile principale de supraveghere şi pază spre teritoriul inamic, în sectorul al 2-lea vor fi următoarele: a) Kovandgilar - Hadjifaklar - frontiera - Kazcilar (în Bulgaria) - Drenovo - Balbunar şi valea care, de la Hadjifaklar, merge spre sud în Bulgaria, până la Balbunar; b) Daidir - Kovandgilar - Mesimmahle - frontieră - Djaferovo (în Bulgaria) - Balbunar; c) Mesimmahle - frontieră - Djaferler (în Bulgaria); d) Denizler - Karamehmedler - frontieră - Djaferler; e) Karamehmedler - frontieră - Karakodjalar (în Bulgaria). Se vor supraveghea, de asemenea, toate comunicaţiile existente între cele de mai sus.

Sectorul al III-lea se va întinde de la drumul Karamehmedler - Karakodgilar (în Bulgaria) exclusiv până la inclusiv drumul ce vine de la Seurmetchioi (în Bulgaria) - Kufalcea, drum care urcă valea râului Demir Babinar. Sectorul se va păzi cu următoarele trupe: a) una companie din II/36 care va ocupa cu grosul forţelor localitatea Salihler, iar cu grupe mai mici punctele mai importante spre frontieră. Comandantul companiei va fi comandantul sectorului care va avea ca reşedinţă localitatea Salihler. În repartizarea detaliată a companiei se va ţine seama de caracterul păduros al sectorului; localităţile Kasâmlar şi Amatlar se vor ocupa cu

posturi; b) grănicerii de la pichetele Salihler, Titu Maiorescu și Prințul Mircea.

În după amiaza zilei a 4-a de mobilizare va sosi la Kasâmlar un pluton de II/11 R, care va intra sub ordinele comandantului de sector; el este destinat a supraveghea între Kasâmlar și Asfatchioi, valea Demir Babinar și șoseaua Asfatchioi - Turtucaia.

Direcțiile principale de supraveghere spre teritoriul inamic în acest sector vor fi următoarele: a) Salikler - frontieră - Karakodgelar (în Bulgaria; b) Salihler - frontieră - Iumislar (în Bulgaria); c) Amatlar - frontieră - Seurmetchioi; d) valea râului Demir Babinar de la frontieră până la punctul cu cota 120 (harta 1/100.000) și apoi de aici drumul spre Kasâmlar (în Bulgaria); e) șoseaua Asfatchioi - Turtucaia.

Trupe la dispoziția comandantului zonei

a) 3 companii din III/36 vor forma rezerva zonei, dispunându-se la Daidir. Una companie din III/36 va organiza un serviciu de pază apropiată a orașului Turtucaia; b) Regimentul 11 Roșiori, care va sosi la Turtucaia în dimineața zilei a 4-a de mobilizare, va intra sub ordinele comandantului de zonă. 2 escadroane vor fi repartizate cum s-a arătat mai înainte la cele 3 sectoare, iar statul major al regimentului și celelalte două escadroane vor forma rezerva zonei, dispunându-se la Staroselo (Sgarșmil). Dacă mobilizarea va fi precedată de o concentrare pentru instrucție a rezervelor, atunci Regimentul 76 Infanterie¹⁶ din Oltenița va fi trecut în ziua 1-a de mobilizare la Turtucaia și apoi va fi mișcat la sud, spre Daidir, pentru a întări rezerva de zonă. Câteva unități din acest regiment vor forma garnizoana de siguranță a lucrărilor Capului de pod Turtucaia. Comandantul zonei va dispune trimiterea de recunoașteri de ofițeri, în după amiaza zilei a 4-a de mobilizare, pe direcțiile generale Turtucaia - Rusciuk și Turtucaia - Razgrad (după sosirea roșiorilor); c) Batalioanele I din Regimentele 7 și 32 Infanterie, care vor sosi în seara zilei a 2-a la Turtucaia, vor fi îndreptate în dimineața zilei a 3-a la Denizler; după-amiaza acestei zile, Batalionul I/7 I¹⁷ [se va citi Regimentul 7 Infanterie - n.n.] va ocupa sectorul al 2-lea, în locul II/36, care se va aduna la Denizler, de unde apoi se va îndrepta spre Staroselo (Sgarșmil), aici se va împreuna și cu III/36, care va veni de la Daidir, în cazul când Regimentul 76 Infanterie se va găsi la această dată în ultima localitate. I/32 va ocupa sectorul III și anume: câte o companie în localitățile Salihler și Kasâmlar, iar statul major al batalionului și celelalte două companii vor forma rezerva de sector la Belița; d) câte una baterie din Regimentele 7¹⁸ și 19 Artilerie vor sosi în seara zilei a 2-a de mobilizare, prima la Staroselo și a 2-a la Daidir pentru a intra în compunerea rezervei de zonă; e) I/3 V [se va citi Plutonul I din Batalionul 3 Vânători - n.n.] care va sosi la Daidir în ziua a 3-a mobilizare va intra sub ordinele comandantului zonei; f) bateriile artileriei de poziție ale Capului de pod Turtucaia vor ocupa pozițiile lor hotărâte din timp de pace; ele se vor găsi sub ordinele imediate ale comandantului zonei. În cazul când Regimentul 76 Infanterie va putea fi adus din 1-a zi la Daidir, atunci rezerva de zonă va fi dispusă, în ziua a 3-a de mobilizare, în 2 grupe și anume: a) Grupul de Vest compus din 2 batalioane ale Regimentului 36 Infanterie și 1 baterie din Regimentul 7 Artilerie la Staroselo; aici vor veni a 2-a zi și 2 escadroane din Regimentul 11 Roșiori; b) Grupul de Est compus din Regimentul 76 I/3 Infanterie și 1 baterie din Regimentul 19 Artilerie la Daidir.

În seara zilei a 4-a de mobilizare, zona de acoperire Turtucaia va ieși de sub ordinele comandantului Regimentului 36 Infanterie și de sub ordinele superioare ale Diviziei 9 pentru a trece sub ordinele comandantului Diviziei 5, care va sosi la Turtucaia în dimineața zilei a 4-a de mobilizare. Comandant al Grupului de Vest al rezervei de zonă va fi comandatul Regimentului 36 Infanterie, iar al Grupului de Est comandantul Regimentului 76 Infanterie.

¹⁶ Regimentul 76 Infanterie a fost înființat în baza Înaltului Decret nr. 1414 din 1 aprilie 1914 prin transformarea Batalionului de Rezervă „Vasile Lupu”, în garnizoana Oltenița, în subordinea Corpului 5 Armată.

¹⁷ Regimentul 7 Infanterie a fost înființat în baza Înaltului Decret nr. 2195 din 26 noiembrie 1876, de la 1 ianuarie 1877, cu garnizoana la Ploiești.

¹⁸ Regimentul 7 Artilerie a fost înființat la 1 aprilie 1883 din elemente ale Regimentelor 2, 3 și 5 Artilerie.

Comandantul zonei se va instala după cazuri, în Turtucaia sau Daidir.

Dirijarea trupelor rezervei de zonă, în situația indicată mai sus, se va efectua de Marele Stat Major prin foițele de transport ale ipotezei A1, precum și de comandantul Regimentului 36 Infanterie care va fi la curent cu situația în momentul sosirii trupelor și care va continua a conduce serviciul de acoperire în zona Turtucaia până în momentul sosirii comandantului Diviziei 5 (astfel, repartizarea Regimentului 11 Roșiori și dislocarea escadroanelor sale în diferitele sectoare ale zonei de acoperire se va face în ziua a 4-a de comandantul zonei Turtucaia).

B. Zona Centrală. Comandantul acestei zone în prima fază, până în seara zilei a 4-a de mobilizare, va fi comandantul Regimentului 35 Infanterie¹⁹, care se va transporta din prima zi de mobilizare la Akkadânlar, unde va fi reședința zonei. Misiunea trupelor de acoperire în zona centrală, în prima fază, este de a împiedica înaintarea detașamentelor de trupe și partizani (comitagii) inamici, spre Silistra și a reprimă orice încercări de tulburări din partea populației bulgare locale. În conformitate cu această misiune, trupele de acoperământ vor ataca și distruge micile detașamente și bande dușmane, iar în fața unor forțe superioare, vor rezista pas cu pas, de la frontieră spre nord, pe comunicațiile ce conduc spre Silistra; vor supraveghea în modul cel mai activ satele cu populație bulgară.

Pentru executarea serviciului de acoperire, Zona Centrală se va împărți în următoarele sectoare:

Sectorul I care se va întinde de la pichetul Prințul Mircea exclusiv până la pichetul Omurcea inclusiv: a) Sectorul se va păzi cu următoarele trupe: 1 batalion din Regimentul 35 Infanterie, care va pleca în ziua 1-a de mobilizare din Silistra, astfel ca să sosească la Enimahle, pe comunicația Silistra - Razgrad, în dimineața zilei a 2-a de mobilizare. Cu 2 companii se vor ocupa localitățile Atchioi, Saurmanchioi și Omurcea, din vecinătatea frontierei, iar alte 2 companii vor forma rezerva sectorului la Enimahle, unde va fi reședința sectorului. Cu un pluton din companiile de rezervă se va ocupa localitatea Kioseandi; acest pluton va păzi partea de vest a sectorului care este cu totul păduroasă; plutonul se va dispune în consecință; b) Grănicerii de la pichetele M. Kogălniceanu, Principele Nicolae, Preda Buzescu, Kioseabdi, I.C. Brătianu, Atchioi, Saurmanchioi și Omurcea.

Comandant al sectorului va fi comandantul batalionului, care va avea la dispoziție și pe comandantul plutonul de grăniceri din Kioseabdi. Direcțiile principale de supraveghere și pază, spre teritoriul inamic, vor fi în acest sector, următoarele: a) Enimahle - Kaidarchioi - Kokardgea - Razgrad; b) Enimahle - Ova - Șerman - Omurcea - Ortamahle și de aici la sud în direcția generală Șumla; c) Enimahle - Atchioi - Saladinchioi - Kemanlar și de aici spre Razgrad; d) Enimahle - Kanipa - Kioseabdi - Zaveat.

Din seara zilei a 3-a de mobilizare, vor sosi în localitățile Sairdjilari și Enimahle din sectorul I următoarele trupe: Batalionul I din Regimentul 24 Infanterie în prima localitate și Batalionul I din Regimentul 11 Infanterie²⁰ în a 2-a localitate. Aceste batalioane aparțin Diviziei 6 și sunt destinate a acoperi direct zona de concentrare a acestei divizii, care se va concentra la nord-est de localitatea de mai sus, în zona Asvatkioi - Dogrular - Bosna - Haskioi - Karaomur²¹.

Până la terminarea concentrării Diviziei 6, cele 2 batalioane vor intra în serviciul general de acoperire al frontierei Dobrogei și vor executa acest serviciu în sectorul I, care se

¹⁹ Regimentul 35 Infanterie a fost înființat prin Înalțul Decret nr. 3044, de la 1 noiembrie 1898, în subordinea Brigăzii 16 Infanterie, cu reședința la Botoșani; a fost desființat în baza Înalțului Decret nr. 1637 din 28 martie 1900 și transformat în Batalioanele nr. 7 și 8 Vânători de Munte. A fost reînființat în baza Înalțului Decret nr. 985 din 31 martie 1908, în garnizoana Cernavodă, în subordinea Diviziei 9 Infanterie.

²⁰ Regimentul 11 Infanterie a fost înființat în baza Înalțului Decret nr. 2195 din 26 noiembrie 1876, de la 1 ianuarie 1877, prin reorganizarea Regimentului 5 Dorobanți (înființat în baza Înalțului Decret nr. 1064 din 5 iunie 1872, în garnizoana Galați).

²¹ Astăzi Smileț, sat în comuna Silistra, regiunea Silistra, Bulgaria.

va subîmpărți în două subsectoare și anume:

a) Subsectorul de Vest care se va întinde de la pichetul Prințul Mircea exclusiv până la drumul Eski - Balabanlar (în Bulgaria, lângă frontieră) - Kanipa - Kurtpalar inclusiv; acest subsector se va păzi de Batalionul I din Regimentul 24 Infanterie²². Batalionul va ocupa, cu 2 companii, terenul și localitățile de lângă frontieră (în special localitatea Kiose Abdi), iar restul de 2 companii vor forma rezerva sectorului la Sairdjilari, unde va fi reședința sectorului.

b) Subsectorul de Est care se va întinde până la limita de est a sectorului I și se va păzi de Batalionul I din Regimentul 11 Infanterie, care va înlocui (dacă situația inamicului nu se va opune) batalionul din Regimentul 35 Infanterie, care se va aduna la Akkadânlar; al III-lea batalion al Regimentului 35 Infanterie, va intra în compunerea rezervei de zonă.

Comandantul Diviziei 9, în ziua a 4-a de mobilizare, după sosirea batalioanelor din Regimintele 11 și 24 Infanterie și după retragerea batalionului din Regimentul 35 Infanterie de la Enimahle, poate mări numărul sectoarelor de acoperire, denumind cele două subsectoare: Sectorul I și II, iar celelalte se vor numi mai departe Sectoarele nr. III, IV etc. În acest caz, comandanții batalioanelor din Regimentul 11 și Regimentul 24 Infanterie vor corespunde direct cu comandantul zonei a II-a centrală.

Sectorul II. Se va întinde de la pichetul Omurcea exclusiv până la drumul Sakinler - Șofular inclusiv. Acest drum traversează frontiera la circa 2 km sud-est de pichetul Maior Șonțu. Sectorul se va păzi de batalionul din Regimentul 35 Infanterie, aflat din timp de pace la Akkadânlar. Pentru paza sectorului, batalionul se va dispune astfel: cu 2 companii se vor ocupa localitățile Selkibudgeak (călare pe șoseaua Akkadânlar - Razgrad), Hasanfakâ (călare pe șoseaua Șumla - Silistra) și Usulchioi. Forța unităților ce vor ocupa localitățile de mai sus va varia după natura și tăria terenului învecinat, ceea ce se va hotărî prin recunoașteri făcute la fața locului, în timpul pregătirii detaliate a lucrărilor de acoperire. Restul de 2 companii se va dispune la Sungurlar, pentru a constitui rezerva sectorului, care va avea reședința în această din urmă localitate. Cu 1 pluton din una din companiile de rezervă se va ocupa localitatea Pirlichioi, unde converg mai multe drumuri ce vin de pe teritoriul bulgar, în partea de est a sectorului. Tot de acest sector țin și grănicerii de la pichetele Războieni, Țepeș Vodă, Rahmanaziklar, Regele Carol, Dorutlar, V. Lupu, R. Negru, Usulchioi și Maior Șonțu.

Comandant al sectorului va fi comandantul batalionului aflător din timp de pace la Akkadânlar, care va avea la dispoziție pe comandantul plutonului de grăniceri din Rahmanasiklar.

Direcțiile principale de supraveghere spre teritoriul inamic sunt de-a lungul comunicațiilor care se îndreaptă de la localitățile Selkibudjeak, Hasabfaka, Rahmanasiklar, Usulchior și Pirlichioi peste frontieră în Bulgaria, respectiv la Kabular, Nasbcilar și Iusuflanlar.

Sectorul III, se va întinde de la pichetul Maior Șonțu exclusiv până la limita zonei centrale, adică până la pichetul M. Basarab, inclusiv.

Sectorul se va păzi cu următoarele trupe: a) Batalionul I din Regimentul 23 Infanterie²³, detașat din timp de pace la Kurtbunar. Imediat după decretarea mobilizării, batalionul se va dispune astfel: una companie va ocupa localitățile Kilikadi și Trubciular cu o rezervă la Omurfaka. O a 2-a companie va ocupa localitățile Ekisec și Vlasimirovo, cu o rezervă la sud de Eazăidjâi. Restul de 2 companii vor forma rezerva sectorului, ele se vor dispune pe șoseaua Bazargic - Kortbunar - Silistra la Kocimar ocupând cu un post și localitatea Buiuk Mahle, la nord de Trubciular; b) grănicerii de la pichetele Regina Elisaneta, Kilikadi, Trubciular, Mihai Bravul, Codru Cosminului, Echisec, Ștefan Cel Mare, Smârdan, Vladimirovo,

²² Regimentul 24 Infanterie a fost înființat în baza Înalțului Decret nr. 1163 din 5 aprilie 1880, sub numele de Regimentul de Dorobanți Tecuci nr. 24, cu garnizoana la Tecuci.

²³ Regimentul 23 Infanterie a fost înființat în baza Înalțului Decret nr. 1163 din 5 aprilie 1880, sub numele de Regimentul de Dorobanți Ialomița nr. 20, cu garnizoana la Călărași. În baza Înalțului Decret nr. 2329 din 1891 se contopește cu Regimentul 5 Linie și primește denumirea de Regimentul V Ialomița nr. 23.

Matei Basarab.

Comandant al sectorului va fi comandantul batalionului din Regimentul 23 Infanterie care va avea la dispoziție pe comandantul plutonului de grăniceri din Vlasimirovo. Reședința sectorului la Kocimar.

Direcțiile importante de supravegheat și păzit spre teritoriul inamic sunt de-a lungul comunicațiilor ce duc de la Kili - Kasi - Trubciular, Ekisec și Vlasimirovo pe teritoriul inamic, respectiv la Karaghezler, Arablar, Kazaidjilar.

La dispoziția comandantului zonei se vor găsi următoarele trupe: a) În cursul zilei 1-a de mobilizare vor sosi la Akkadânlar 2 escadroane din Regimentul 5 Roșiori, aflate în garnizoană din timp de pace la Silistra. Unul din escadroane poate fi repartizat, pe plutoane, în diferite sectoare; al 2-lea escadron va intra în constituirea rezervei de zonă; b) 3 companii din Batalionul 3 din Regimentul 35 Infanterie vor sosi la Akkadânlar în cursul zilei a 2-a de mobilizare; c) I/39 și I/38 ce vor fi aduse pe Dunăre sau cu calea ferată la Silistra, iar de acolo vor fi mișcate astfel ca în cursul zilei a 3-a să sosească, primul la Kurtbunar și al 2-lea la Akkadânlar; d) Câte o baterie din Regimentele 20 și 3 Artilerie vor fi de asemenea aduse în seara zilei a 2-a, cea dintâi la Kurtbunar, iar cea de-a 2-a la Akkadânlar.

În seara zilei a 3-a de mobilizare, comandantul zonei a II-a va dispune de o rezervă pe zonă, dispusă în două grupe și anume: a) Grupul de Vest la Akkadânlar compus din 3 companii ale Batalionului 3 din Regimentul 35 Infanterie, I/38 și 1 baterie din Regimentul 3 Artilerie²⁴; b) Grupul de Est la Kurtbunar, compus din I/39 și 1 baterie din Regimentul 20 Artilerie.

Reședința zonei va fi la Akkadânlar.

În seara zilei a 4-a și în cursul zilei a 5-a de mobilizare, vor sosi la Akkadânlar și Kurtbunar, precum și în localitățile vecine acestora, următoarele trupe de acoperire din interiorul țării:

La Akkadânlar și împrejurimi: Akkadânlar - Cart[ierul] Diviziei 2 Cavalerie în cursul zilei a 5-a; Comand[amentul] Brigăzii 5 Roșiori și Regimentul 2 Roșiori²⁵ în ziua a 4-a; Regimentul 3 Roșiori²⁶ în ziua a 5-a.; Cercovna - Divizia 2 Artilerie Călăreață în ziua a 4-a. Karalar - I/7 Vânători în ziua a 5-a. În total 8 escadroane, 2 batalion și 3 baterii călărețe în jur de Akkadânlar.

La Kurtbunar: Comandt. Brigăzii 6 Roșiori și Regimentele 7 și 8 Roșiori sosesc în ziua a 5-a. În total 8 escadroane și 1 batalion la Kurtbunar.

Aceste trupe nu vor intra sub ordinele comandantului zonei a 2-a; ele intră în compunerea Masei Centrale de Acoperire a frontierei Dobrogea, care se va constitui cu începere din seara zilei a 4-a de mobilizare, când sosește la Akkadânlar și comandantul Masei Centrale, care este comandantul Diviziei 2 Cavalerie; la această dată, acoperirea frontierei Dobrogei iese de sub ordinele comandantului Diviziei 9 pentru a trece sub ordinele comandantului Diviziei 2 Cavalerie, care se va găsi sub ordinele superioare ale comandantului Armatei 2. Cartierul general al acestei armate va funcționa, cu începere din 1-a zi de mobilizare, la București, în localul ce se va face cunoscut la mobilizare.

La dispoziția Comandamentului Diviziei 9, la Silistra, pentru paza imediată a orașului se vor găsi următoarele trupe: a) una companie din III/35 și părțile complementare ale batalioanelor Regimentului 35 Infanterie, care se vor găsi în curs de mobilizare; b) Batalionul Teritorial Ialomița care va fi concentrat, cel mai târziu până în dimineața zilei a 4-a mobilizare, la Silistra, fiind transbordat peste Dunăre prin îngrijirea diviziilor de vase de transport, care, din prima zi de mobilizare, se vor găsi la Călărași. La mobilizare, Comandamentul Diviziei 9 se

²⁴ Regimentul 3 Artilerie a fost înființat la 5 februarie 1877 prin reorganizarea Regimentului 1 Artilerie.

²⁵ Regimentul 2 Roșiori a fost înființat în anul 1869, în Tabăra de la Furceni, din Regimentul de Vânători Călări și Regimentul de Călărași, sub numele de Regimentul de Roșiori; din anul 1872 va purta numele de Regimentul 2 Roșiori.

²⁶ Regimentul 3 Roșiori a fost înființat în anul 1880, sub numele de Regimentul 12 Călărași Permanent; din 1894 va purta numele de Regimentul 3 Roșiori.

va adresa Căpităniei portului Călărași pentru efectuarea transbordării Batalionului Teritorial. Sosirea la Silistra se face pe companii și în raport cu depărtarea centrelor de mobilizare ale companiilor batalionului de la Silistra, aceste centre de mobilizare sunt: Călărași, Ciochina, Lehliu și Fetești. Comandantul Diviziei 9 va pregăti lucrările necesare pentru mișcarea companiilor Batalionului Teritorial Ialomița până la Călărași și de aici la Silistra. Aceste lucrări se vor păstra în plic secret la Cercul de Recrutare Ialomița, care mobilizează batalionul; c) un grup de 2 baterii teritoriale armate cu tunuri vechi de 87 mm; pozițiile de luptă ale acestor baterii, precum și lucrările ce trebuie executate din prima zi de mobilizare se vor studia și pregăti de Comandamentul Diviziei 9. După plecarea Comandamentului Diviziei 9 pe zona de concentrare a diviziei, aceste baterii vor trece sub ordinele Comandamentului Corpului 3 Armată²⁷. Comandantul grupului și comandanții celor 2 baterii vor fi convocați imediat după primirea acestor instrucțiuni la Comandamentul Diviziei 9 pentru a executa lucrările de mobilizare și pentru a fi instruiți asupra misiunii lor la mobilizare; d) în cazul când mobilizarea va fi precedată de o concentrare de instrucție, atunci Regimentul 63 Infanterie²⁸ din Călărași, fiind deja constituit cu o parte din efectivul său, va fi transbordat (cu efectivul ce va avea încă din 1-a zi de mobilizare) la Silistra, unde va fi destinat pentru paza împrejurimilor orașului. Pentru transbordarea regimentului, Comandamentul Diviziei 9 va lua ordinele Comandamentului C.V.A., adresându-se și Căpităniei portului Silistra spre a-i pune la dispoziție vasele necesare.

În ziua a 2-a de mobilizare va sosi la Silistra comandantul Măsei Centrale de Acoperire. Comandantul Diviziei 9 are îndatorirea de a orienta pe comandantul Măsei Centrale asupra situației generale pe întreaga frontieră și asupra dispozițiilor speciale de acoperire ale zonei centrale.

Cu începere din seara zilei a 4-a de mobilizare, acoperirea frontierei Dobrogei nu mai incumbă Comandamentul Diviziei 9, care continuă a se ocupa cu mobilizarea și concentrarea trupelor diviziei sale.

Notă: cele ce urmează cu privire la împărțirea trupelor și dispunerea lor în diferitele sectoare trebuie considerate ca norme generale ce se pot modifica în raport cu circumstanțele locale și cu situația de război în momentul organizării și executării serviciului de acoperire. Este posibil ca mișcarea trupelor de acoperire spre frontieră să se facă chiar înainte de mobilizare, astfel ca din prima zi de mobilizare frontiera să se găsească complet acoperită.

Zona a III-a Bazargic - Balcic. Serviciul de acoperire în această zonă se va conduce de comandantul Brigăzii 17 Infanterie.

Misiunile trupelor de acoperire în Zona a III-a vor fi în prima fază, următoarele: a) supravegherea și paza comunicațiilor ce conduc din Bulgaria și din direcțiile generale Șumla și Varna spre Bazargic, împiedicând înaintarea fracțiunilor inamice către ultima localitate și spre teritoriul învecinat; b) a apăra pas cu pas teritoriul de la frontieră spre Bazargic, împiedicând astfel ocuparea acestei localități, centru bogat în resurse folositoare armatei și care acoperă aripa stângă a zonei de concentrare a armatei noastre; c) a împiedica debarcarea pe litoralul maritim dintre Ekrene și Șabla inclusiv, împiedicând în același timp și ocuparea localităților importante Balcic și Cavarna; d) a reprima cu ultima energie orice încercări de răscoală a populației bulgare din orașele și localitățile din cuprinsul zonei.

Trupele ce vor păzi zona a III-a, în faza I-a, vor fi următoarele: a) Regimentul „Călugăreni” nr. 40²⁹; b) Regimentul 9 Vânători; c) 1 batalion din Regimentul 34 Infanterie; d)

²⁷ Corpul 3 Armată a fost înființat în anul 1882, prin reorganizarea Diviziei 4 Teritorială, cu garnizoana la Galați; avea în subordine Diviziile 5 Infanterie Buzău și 6 Infanterie Focșani.

²⁸ Regimentul 63 Infanterie a fost înființat în baza Înaltului Decret nr. 1444 din 1 aprilie 1914, cu garnizoana la Călărași, în subordinea Brigăzii 39 Infanterie.

²⁹ Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” a fost înființat în baza Înaltului Decret nr. 1195 din 31 martie 1911, în garnizoana București.

1 baterie din Regimentul 13 Artilerie; e) 1 baterie din Regimentul 18 Artilerie; f) comandantul Regimentului 5 Roșiori³⁰ și 2 escadroane ce se găsesc din timp de pace la Bazargic.

Pentru acoperire, zona se va împărți în următoarele 4 sectoare și 2 posturi speciale:

Sectorul I care se va întinde de la valea dintre localitățile Deli Osmanlar și Serdimen exclusiv până la drumul Boțiovo - Semiz - Ali; de aici, spre nord, până la valea jalonată de localitățile Opancia, Veliule, Iordanovo și Bazargic. Atât drumul, cât și valea sunt considerate exclusiv, ele aparținând pentru supraveghere sectorului următor.

Acest sector se va păzi cu următoarele trupe: a) 2 companii din Regimentul 40 Infanterie; b) 1 pluton din Regimentul 5 Roșiori; c) grănicerii de la pichetele Serdimen, Traian, Prințul Carol, Plevna și Botiovo.

Comaniile vor apăra înălțimile de la malul drept al pârâului Isikli, între localitățile Arnăud Kiuusu, Enimahle, călare pe drumurile care duc la localitățile Serdimen și Kadichioi pe lângă frontieră, la Bazargic. Posturile de grăniceri vor rezista pe frontieră și, apoi în fața unor forțe superioare, se vor retrage pe înălțimile de pe malul stâng al pârâului Isikli, unde vor constitui prima linie de luptă, înaintea posturilor celor 2 companii din Regimentul 40 Infanterie. Înălțimea de la cota 307 la aripa stângă a dispozitivului se va ocupa cu un post special mai tare, dat din una din companiile Regimentului 40 Infanterie. Plutonul de cavalerie va executa o patrulare activă de-a lungul frontierei între pichete.

Comandant al sectorului va fi cel mai vechi dintre comandanții de companie, care va avea la dispoziție și pe comandantul plutonului de grăniceri de la Novo Botiovo.

De îndată după sosirea companiei se vor întări prin lucrări pozițiile de luptă ale posturilor înaintate ale companiilor și ale pichetelor de la frontieră, precum și o poziție înapoi pentru rezerva sectorului.

Reședința sectorului la Enimhla.

Direcțiile cele mai principale de supraveghere spre teritoriul inamic, vor fi drumurile care conduc din Bulgaria de la localitățile: Iasă Tepe și Kozludgea și care debușează lângă frontieră în teritoriul bulgar la localitățile Cialar, Emirchioi și Semet. De aici pornesc drumuri care toate conduc prin Anăudchioi, Enimahle și Novo Botiovo la Bazargic.

Sectorul al II-lea se va întinde inclusiv de la drumul Botiovo, Semiz Ali și Valea Opanca, Iordanovo, Bazargic spre sud-est inclusiv, până în valea ce începe de la frontieră, la 1.200 metri la sud-est de șoseaua Varna - Bazargic; limita de est a sectorului va fi formată de această vale inclusiv până la localitatea Tullindja, apoi de aici printr-o linie ce ar merge direct spre nord în localitatea Truncilar, de aici spre nord; limita sectorului va fi formată de valea jalonată de localitățile Kiuselar, Velifaka, Kara Kurt și Kabasakāl până în Bazargic. Paza acestei văi intră în raza de acțiune a sectorului.

Sectorul se va păzi cu următoarele trupe: a) 2 companii din Regimentul 40 Infanterie și 2 mitraliere, sub comanda comandantului de batalion (companiile vor forma batalion cu celelalte două afectate [lipsă text] I); b) un pluton din Regimentul 5 Roșiori; c) grănicerii de la pichetele Ioan Vodă, Maior Ene, D. Cantemir și Prințul Ferdinand.

Cele două companii vor apăra pas cu pas terenul călare pe șoseaua Varna - Bazargic și în vecinătatea ei, dispunându-se astfel: una din cele două companii cu secția de mitraliere, formând rezerva sectorului, se va întări și ocupa o poziție (ce se va recunoaște pe teren), cuprinsă între localitățile Ai Orman și șoseaua Varna - Bazargic, la înălțimea drumului Ai Orman - Karabastii. Pichetele și grupele de locuitori armați vor lupta pe frontieră la început, apoi în fața unor trupe numeroase se vor retrage treptat pe linia posturilor companiilor, întărindu-le și constituind prima linie de luptă înaintea posturilor. Cavaleria va executa o activă patrulare de-a lungul frontierei și în cuprinsul sectorului.

Comandant al sectorului va fi comandantul batalionului din Regimentul 40 Infanterie

³⁰ Regimentul 5 Roșiori a fost înființat în anul 1895, prin reorganizarea Regimentului 9 Călărași Permanent.

care va avea la dispoziție și pe comandantul plutonului de grăniceri Kuindjuk.

Reședința sectorului la Ai Orman.

Direcțiile principale de supraveghere și pază sunt șoseaua Varna - Bazargic și drumurile care duc din Bulgaria peste frontieră la Botiovo, Dolnia, Kumludja Enimahle și Vlahlar. Toate aceste drumuri converg către Bazargic.

Sectorul al III-lea. Acest sector, având ca limită de vest limita comună cu Sectorul al II-lea, exclusiv, se întinde spre sud-est până la Mare, la pichetul Ekrene Mare inclusiv. Limita de est a sectorului este formată din valea pâraului Batova de la Mare până la Teke inclusiv, iar de aici limita este formată de drumul Teke, Hamzalar, Kuiukioi, Susukioi, Karakurt.

Sectorul va fi păzit de următoarele trupe: a) una companie din Regimentul 40 Infanterie; b) un pluton din Regimentul 5 Roșiori; c) grănicerii de la pichetele Dragoș Vodă, Mircea Vodă, Rahova, Călugăreni, Ceatal Cisme, Ekrene sat și Ekrene Mare.

Pichetele de la frontieră în fața atacului unor forțe superioare se vor retrage pe creasta de la sudul văii Batova, între localitățile Ciucarovo și vest Gheikcilar, pe o poziție ce se va studia din timp de pace. Înapoia acestei linii, compania va ocupa cu posturile localitățile Ceatalar și Alaklise, iar grosul efectivului companiei și al plutonului de roșiori, dispus înapoi în vecinătate de Astakcealar, va forma rezerva sectorului. Plutonul de roșiori va executa o activă patrulare de-a lungul frontierei și în cuprinsul sectorului.

Comandant al sectorului va fi comandantul companiei care va avea la dispoziție și pe comandantul plutonului de grăniceri de la Ceauskioi.

Direcțiile principale de supraveghere și pază spre teritoriul inamic sunt acelea care conduc de pe teritoriul bulgar de la localitățile Vlahlar, Kapaklii și Puduk, pe teritoriul nostru la Ceatalar și Alaklise și apoi mai spre nord la Astakcealar și Hamzalar.

Sectoarele I, II și III constituie la un loc zona de acoperire imediată a Bazargicului. La dispoziția comandantului zonei, pentru a constitui rezerva generală a zonei și apărarea imediată a Bazargicului, se vor găsi următoarele trupe:

a) din 1-a zi de mobilizare: 2 batalioane (mai puțin o companie dată Sectorului III) și 2 secții mitraliere din Regimentul 40 Infanterie. Statul major și unul din cele 2 escadroane din Regimentul 5 Roșiori „Împăratul Nicolae al II-lea”;

b) din a 2-a zi de mobilizare: trupele de mai sus la care se vor adăuga Batal. I/R 34 I și câte 1 baterie din Regimentele 18 și 13 Artilerie. O parte din aceste trupe vor constitui paza imediată a Bazargicului, iar majoritatea, formând rezerva generală a zonei, vor manevra alergând în ajutorul sectoarelor amenințate. Bateriile sau secțiile din ele se pot detașa la sectoare pentru a mări forța de luptă a trupelor destinate acestor sectoare.

Comandantul zonei va studia din timp de pace o poziție de rezistență, la sud, sud-est și sud-vest de Bazargic pe care va lupta totalitatea trupelor destinate apărării Zonei a III-a, în cazul când trupele din sectoare ar fi nevoite să se retragă de la frontieră în spre nord. Frontul acestei poziții va fi jalonat pe linia vechilor întăriri turcești ce se găsesc la vest, sud și est de Bazargic, se vor completa aceste întăriri utilizând pe cele care se prezintă încă în bune condiții. Se va studia, de asemenea, natura lucrărilor de făcut din nou de-a lungul acestei poziții și modul ei de ocupare în raport cu efectivele reduse ale trupelor. În cazul când în cursul anului curent de mobilizare, autoritatea superioară va lua măsuri pentru a ridica lucrări de fortificație permanente sau semipermanente în jur de Bazargic, ceea ce ar necesita și oarecare modificări în lucrările pregătitoare privitoare la apărarea Bazargicului, Marele Stat Major va da la timp noi instrucțiuni privitoare la această chestiune.

Sectorul al IV-lea se întinde pe coastele Mării de la gura pâraului Batova exclusiv și ține la est de Balcic, până la localitatea Turski Suiutciuk inclusiv. În interior, sectorul este limitat la vest de limita comună cu a Sectorului al III-lea, iar la est de drumul Turski - Suiutciuk - Gurkovo - Kraipilar - Karlâbei și Bazargic.

Paza acestui sector se va face de următoarele trupe: a) Batalionul I/9 Vânători mai

puțin una companie; b) un pluton din Regimentul 5 Roșiori „Împăratul Nicolae”; c) grănicerii de la pichetele Balcic vii, Balcic și Balcic sare.

Companiile Batalionului 9 Vânători se vor dispune astfel: a) o companie va ocupa masivul dintre localitățile Teke (care cade în acest sector) și Momcil. Pe pantele dinspre sud-vest și dinspre Mare de la gura râului Batova se vor instala posturi păstrând o rezervă pe platou, dispusă cam la mijlocul distanței dintre localitățile Teke și Momcil; b) o a 2-a companie va ocupa cu posturi litoralul Mării (la vest) în vecinătate de Balcic, pe frontul pichetelor de mai sus; compania va păstra o rezervă în Balcic și va ocupa cu un post și localitatea Turski Suiutciuk. A 3-a companie cu secția de mitraliere și cu plutonul de roșiori dispuse imediat la nord de Balcic (în grupul de locuințe situate la întretăierea drumurilor ce duc la Kavarna și Balcic) vor forma rezerva sectorului.

O supraveghere neadormită se va exercita asupra populației bulgare a orașului, reprimând imediat și cu cea mai mare energie, orice încercări de revoltă.

Direcțiile principale de supraveghere sunt: a) drumurile ce duc dinspre Varna către Teke și Balcic; b) tot litoralul Mării în cuprinsul sectorului care se va patrula cu cea mai mare activitate.

Comandant al sectorului este comandantul Batalionului 9 Vânători care va avea la dispoziție pe comandantul companiei de grăniceri din Balcic.

Trupele vor apăra frontiera cu cea mai mare energie și cât mai îndelungat Balcicul și terenul învecinat din cuprinsul sectorului. În fața atacului unor forțe cu totul superioare, trupele se vor retrage luptând pas cu pas, către nord-vest în direcția generală către Bazargic, căutând a stabili legătură cu trupele sectorului al III-lea.

Anexele Zonei a III-a

1) Postul Cavarna destinat a apăra această localitate contra eventualelor debarcări ale inamicului. Postul se va compune din: a) una companie din Batalionul 9 Vânători existentă din timp de pace în garnizoană, mai puțin un pluton. b) grănicerii de la pichetele Cavarna și Caliacra. În fața atacului unor forțe prea superioare, compania și plutonul de roșiori se vor retrage spre Balcic.

2) Postul Șabla se va compune dintr-un pluton detașat din compania Cavarna și din pichetul de grăniceri Șabla. Postul care va fi pus sub comanda unui ofițer energic va avea drept misiune: a) de a supraveghea populația bulgară din această localitate reprimând cu ultima energie orice manifestații ostile; b) a împiedica eventualele debarcări de trupe inamice și comitagii, arme, bombe etc. Postul va rezista până la ultima extremitate tuturor atacurilor și numai în fața unor forțe mult superioare se va retrage spre Bazargic.

De îndată după primirea instrucțiunilor de față, comandantul Diviziei 9 împreună cu șeful său de stat-major vor recunoaște diferitele zone de acoperire, însoțiți și de șefii respectivi ai acestor zone pentru a stabili cu precizie, în baza recunoașterilor făcute, pozițiile de luptă ale trupelor diferitelor sectoare. Recunoașterile făcute deja pentru pregătirea acoperirii în Ipoteza A vor servi mult recunoașterilor ordonate aici care vor fi mai mult o repetare ale celor dintâi.

Dispozițiile indicate în instrucțiunile de față pentru trupele de acoperire în diferitele sectoare constituie o situație inițială, la începerea serviciului și o bază de plecare care se va modifica în cursul executării serviciului în raport cu situațiile. Diferitele poziții indicate numai în mod general lângă anumite localități se vor găsi mai aproape sau mai departe de acestea, acolo unde va rezulta din recunoașterile făcute la fața locului, ținându-se seama în alegerea lor de a face față direct direcțiilor de pază și apărare, indicate în aceste instrucțiuni pentru fiecare sector.

Pe baza instrucțiunilor de față și în urma recunoașterilor făcute pe teren, comandantul Diviziei 9 și comandanții de zonă vor redacta instrucțiunile lor detaliate și categorice pentru fiecare din corpurile de trupă ce vor concura la acoperirea frontierei Dobrogei în 1-a fază. În

acest ordin se va prevedea că trupele locale ale Diviziei 9 aflate în noul teritoriu vor începe serviciul de acoperire din dimineața zilei a 1-a de mobilizare (ora 6 a.m.) și, deci, marșurile acestor trupe pentru a ocupa pozițiile lor inițiale în sectoare și lângă frontieră se vor socoti cu începere de la data de mai sus. Aceste ordine se vor încheie în plicuri secrete și se vor depune la corpurile de trupă, împreună cu lucrările ipotezei A1, ce se vor trimite de Marele Stat Major. Copii după toate aceste lucrări se vor înainta de Corpul 5 Armată, Marelui Stat Major cel mai târziu după 15 zile de la primirea acestor instrucțiuni. Trupele Diviziei 9, detașate în teritoriul anexat, în toate ipotezele de război în care se prevede și o amenințare din partea vecinului de la sudul Dunării (ceea ce în starea actuală a relațiilor politice, este cazul general) sunt destinate a rămâne pe loc, ca unele ce se găsesc chiar lângă frontieră. Este de cea mai mare necesitate ca toate trupele acestea să cunoască, în cele mai mici detalii, terenul din vecinătatea frontierei spre Bulgaria. În spiritul instrucțiunilor de acoperire de față, comandantul Diviziei 9 va da diferitelor corpuri de trupă ordine de recunoaștere și de a face exerciții în sectoarele ce vor avea de acoperit la mobilizare. Cu mici variante, în raport cu cele arătate mai sus, în toate ipotezele trupele Diviziei 9 vor avea de acoperit aceleași sectoare, astfel că cunoașterea detaliată a teritoriului de ofițeri și trupe va ușura foarte mult executarea serviciului de mobilizare. Executarea serviciului de acoperire, în faza 1-a, se va face în baza prescripțiilor capitolului V din Instrucțiunile pentru trupele de acoperământ, ținându-se seama bineînțeleș de efectivul limitat al trupelor și de misiunile speciale ale fiecărei zone sau sector.

În lucrările pregătitoare, Comandamentul Diviziei 9 va ține seama de următoarele:

1) Pentru ca rezervele diferitelor sectoare să se poată mișca cu repeziciune de la un punct la altul al sectorului respectiv se va pregăti organizarea unor grupe de căruțe rechiziționate din localitățile sectoarelor respective care se vor găsi lângă rezerva de sector și vor fi menite a transporta trupele de la un punct la altul în cazuri de urgență.

2) Prin instrucțiuni se va recomanda trupelor de acoperământ a întări de îndată toate localitățile și pozițiile ce vor ocupa diferitele posturi și rezervele de sectoare.

3) În eventualitatea că vom putea arma și populația turcă de pe frontieră se va studia modul de a opera al grupelor de turci armați, în vecinătatea satelor de lângă frontieră, în legătură directă cu pichetele de grăniceri și cu primele posturi ale trupelor de acoperământ.

4) Pentru stabilirea legăturilor între sectoare și zone, între zone și comandamentul Diviziei 9, precum și în interiorul sectoarelor se vor aplica prescripțiile de la pagina a 7-a, aliniatele 1 și 2 din Instrucțiunile pentru trupele de acoperământ. În schița alăturată acestor instrucțiuni se arată liniile telegrafice și telefonice existente în teritoriul anexat din timp de pace. Ele sunt foarte restrânse, astfel că această rețea trebuie completată prin posturi de corespondență formate din bicicliști, călăreți și la nevoie oameni în căruțe, precum și din posturi de observație (prevăzute cu prăjini cu șomoioage de paie) instalate pe frontieră sau imediat în vecinătatea ei. Aceste posturi trebuie organizate în modul cel mai detaliat, astfel ca să constituie o rețea completă și să stabilească o comunicație neîntreruptă de-a lungul frontierei și spre interior. În instrucțiunile detaliate stabilite de Comandamentul Diviziei 9 se va indica precis numărul, compunerea și locul posturilor de corespondență și de observație ce se vor organiza, corpurile de trupă ce le vor organiza, data când trebuie să înceapă a funcționa și ce anume direcții sau comandamente trebuie să lege fiecare.

5) Comandantul Diviziei 9 împreună cu prefecții județelor Caliacra și Durostor (care conform prescripțiilor Regulamentului asupra îndatoririlor autorităților civile la mobilizare au îndatoriri precise pentru pregătirea mobilizării) vor stabili instrucțiuni privitoare la modul cum diferitele localități de pe teritoriul județelor respective își vor face paza imediată; se va organiza un serviciu de gardă și câte un grup de locuitori armați cu ce se va putea în fiecare localitate; acest grup va fi pus sub conducerea jandarmeriei locale, eventual a primarului sau a unui milițian de origine română domiciliat în comună. În aceste instrucțiuni se va prescrie și modul de a se distruge sau captura micile fracțiuni de recunoașteri inamice ce ar face

incursiuni pe teritoriul nostru.

6) Bolnavii și răniții trupelor de acoperământ se vor evacua la spitalele civile din localitățile Turtucaia, Silistra și Bazargic.

7) Hrana trupelor de acoperământ se va asigura prin exploatarea locală și din depozitele garnizoanelor Turtucaia, Bazargic și Silistra. Pentru trupele care vor lupta în linia I-a, în imediata apropiere a frontierei, pâinea se va coace în cuptoarele existente în localitățile vecine locurilor de luptă. În noul teritoriu se știe că toate locuințele au cuptoare. Coacerea pâinii se va face în baza instrucțiunilor ce se vor da de către Intendentul General al Armatei. Prin instrucțiunile sale, comandantul Diviziei 9 va stabili detaliat modul de hrană al trupelor aparținând celor 3 zone de acoperământ, ținându-se seama de cele arătate mai înainte.

C. Organizarea și executarea serviciului de acoperire pe frontiera de sud vest a Dobrogei în a II-a fază

I. A II-a fază începe în seara zilei a 4-a de mobilizare și va ține până la data ce se va hotărî în timpul operațiilor de către Marele Cartier General al Armatei. Serviciul de acoperire în a 2-a fază, va avea importanta misiune de a proteja concentrarea forțelor noastre la sud de Dunăre și executarea netulburată a trecerii Dunării în punctele Turtucaia și Silistra, conform proiectului de operație stabilit. În raport cu importanța misiunii sale și cu condițiile strategice speciale ale teatrului de operație, serviciul de acoperire în a 2-a fază se va executa cu forțe numeroase care se vor împărți în 3 mari grupe de forțe ce vor opera fiecare, în câte una din cele 3 zone de acoperire ale frontierei Dobrogei, arătate în faza I-a.

Misiunea și tăria acestor 3 grupe, va fi următoarea:

1. Grupul Turtucaia va fi compus din: 15 batalioane; 6 escadroane; 8 baterii de câmp (6 de tunuri și 2 de obuziere grele) - divizioanele din care fac parte bateriile din Regimentul 7 și 19 Artilerie sosite în ziua a 3-a mobilizare, vor fi destinate grupului Turtucaia; 11 baterii asediu (6 baterii de 105 mm, 1 baterie de 150 mm marină, 2 baterii 87 mm și 2 baterii 75 mm bulgare); 1 companie pionieri de cetate. Acest grup va avea misiunea de a acoperi trecerea trupelor Corpului 3 Armată pe malul drept al Dunării și înaintarea lor la sud și sud-vest de Turtucaia. Grupul Turtucaia își va fi îndeplinit misiunea sa când orice înaintare a forțelor inamice va fi oprită la sud-vest și sud de linia Kalimak - Staroselo - Mesemahle, Belit, Antimovo (Kuzgunlak pe harta 1/100.000), Sarighiol, Bulgarski și Kosui, linie pe care trupele acestui grup vor rezista până la ultima extremitate.

2. Masa centrală de acoperire compusă din: 12 batalioane - 2 batalioane vânători care din ziua a 8-a de mobilizare se vor transforma în 4 batalioane prin sosirea părților complementare și 8 batalioane infanterie; 22 escadroane; 3 baterii călărețe și 2 baterii montate. Această masă va avea misiunea de a acoperi, în zona centrală, trecerea trupelor noastre peste Dunăre, la Silistra și concentrarea lor la sud și sud-vest de această localitate. Pentru protejarea operațiilor de mai înainte, care pot fi serios amenințate din primele zile de mobilizare de atacuri bulgare îndreptate dinspre Razgrad și Șumla, către Silistra (unde converg majoritatea comunicațiilor ce duc din Bulgaria în teritoriul anexat), operațiile masei centrale de acoperire trebuie conduse și executate cu maximum de energie. Pentru executarea misiunii sale, masa centrală se va împărți în 2 părți: a) o primă parte destinată a executa paza fixă în sectoarele zonei centrale, arătate în faza I-a; b) o masă mobilă compusă din majoritatea forțelor destinată a manevra în cuprinsul zonei centrale, între comunicațiile care conduc din zona Novi Bazar - Șumla și Razgrad, pe teritoriul nostru spre Silistra, intervenind la nevoie și spre Turtucaia, fără însă a se descoperi direcțiile ce conduc spre Silistra și care trebuie să fie încontinuu acoperite.

3. Grupul Bazargic compus din: 6 batalioane; 2 baterii; 2 escadroane toate aparținând Corpului 5 Armată. Va avea aceeași misiune ca și în faza I-a, adică apărarea împrejurimilor localității Bazargic, călare pe comunicațiile ce converg din Bulgaria spre această din urmă localitate, care acoperă aripa stângă a zonei de concentrare.

II. Organizarea serviciului de acoperire în zona Turtucaia

1. Trupele ce vor opera în zona Turtucaia

În seara zilei a 4-a de mobilizare, zona de acoperire Turtucaia va intra sub ordinele comandantului Diviziei 5 care, împreună cu șeful de stat-major, medicul-șef al diviziei și personalul inferior necesar, se va instala la Daidir, unde va fi reședința comandamentului zonei (eșalon mob. al cart. diviziei). Situația trupelor de acoperire în seara zilei a 4-a de mobilizare, va fi aceea arătată în instrucțiunile de față la capitolul B, pagina 7.

În afară de trupele arătate acolo, vor mai sosi ulterior încă următoarele trupe: a) Brigada 9 Infanterie în ziua a 6-a de mobilizare la Daidir; b) Batalionul IV/21 Infanterie care va sosi la Daidir în ziua a 9-a de mobilizare; c) Divizionul Obuziere Grele de 150 mm în ziua a 9-a la Daidir; d) divizioanele întâi din Regimentele 7 și 19 Artilerie în zilele a 8-a și a 9-a; e) în ziua a 7-a de mobilizare va sosi, la Staroselo, Brigada 3 Călărași (mai puțin statul major și 2 escadroane din Regimentul 5 Călărași) care vor înlocui Regimentul 11 Roșiori.

Brigada va intra sub ordinele comandantului Diviziei 5. Regimentul 11 Roșiori va pleca în dimineața zilei a 8-a de mobilizare la Akkadânlar pe direcția Staroselo - Daidir - Deli - Iusuflar - Asfatchioi - Kurtpaler - Enimahle - Sungurlar - Akkadânlar și apoi mai la nord, la Karala - Murlar, unde va intra sub ordinele comandantului Diviziei 2 Cavalerie, întrunindu-se cu partea sa complementară și cu Regimentul 5 Roșiori, reconstituind Brigada 4 a Diviziei 2 Cavalerie.

2. Disponerea trupelor de acoperământ în vederea executării misiunii lor

Trupele grupului Turtucaia se vor împărți în 3 părți și anume:

I. Trupe de sectoare care vor păzi cele 3 sectoare ale zonei Turtucaia, dispunându-se în raport cu circumstanțele și în baza prescripțiilor cuprinse în Instrucțiunile pentru trupele de acoperământ la paginile 20-26. Aceste prescripții cuprind și misiunile trupelor de sectoare și modul de a le îndeplini. Cantitatea trupelor ce se vor destina pentru apărarea sectoarelor va depinde de situația de război în cursul fazei a II-a a acoperirii. Instrucțiunile de față indică la pagina 25, capitolul C, numai situația inițială a trupelor de sectoare în seara zilei a 4-a de mobilizare, în momentul începerii acestei a 2-a faze.

II. Rezerva de zonă a cărei tărie și dispunere în seara zilei a 4-a de mobilizare se arată la pagina 7 a instrucțiunilor de față. Misiunea generală a rezervei de zonă se arată în Instrucțiunile pentru trupele de acoperământ la paginile 23 și 24. Misiunea specială a acestei rezerve este de a organiza și apăra o poziție întărită exterioară, la sudul lucrărilor Capului de pod Turtucaia, lucrări care sunt deja organizate din timp de pace. Lucrările poziției exterioare vor începe a se executa din primele zile de mobilizare cu cele dintâi trupe ale rezervei de zonă, sub direcția comandantului Diviziei 5 în baza directivelor ce se dau mai în urmă și a recunoașterilor detaliate ce se vor întreprinde, de îndată după primirea acestor instrucțiuni. Aceste recunoașteri se vor executa de o comisie compusă din: comandantul Diviziei 5, comandantul Regimentului 38 Infanterie și șeful de stat-major al Diviziei 5. Lucrările poziției exterioare vor consta din grupe de uvraje, în fortificație de campanie, cu profil întărit treptat și adăposturi de tunuri, organizate după cum urmează (a se urmări pe harta 1/100.000 și pe schița nr. 2 anexată).

Notă: aceste date trebuie considerate ca norme generale ce se pot modifica în urma recunoașterii la fața locului.

Grupele de uvraje ale liniei exterioare se vor organiza în punctele prescrise prin Instrucțiunile de acoperire ale ipotezei A pentru linia I-a și hotărâte în urma recunoașterii executate în baza Ordinului Marelui Stat Major nr. 194 din 9 iulie 1914, de către comandantul Regimentului 36 Infanterie, șeful de stat-major al Diviziei 4 și comandantul Batalionului 2 Pionieri. Comandantul Regimentului 36 Infanterie va pune la dispoziția comandantului Diviziei 5 lucrările de recunoașteri executate deja în același scop, precum și Ordinul Marelui Stat Major nr. 662 din 25 noiembrie 1914 prin care se precizează toate lucrările ce trebuie executate în jur de Turtucaia, cu începere din 1-a zi de mobilizare, în ipoteza A, care vor fi

identice și în ipoteza A1. Rezultatul recunoașterilor și propunerile inerente, se vor înainta, imediat după terminarea lor, Marelui Stat Major, cel mai târziu după 15 zile de la primirea acestor instrucțiuni.

La mobilizare, după terminarea lucrărilor de fortificație, atât timp cât inamicul nu ar fi depășit cu forțe superioare frontiera, ele se vor ocupa cu mici fracțiuni ale rezervei de zonă pentru ca aceasta să fie mobilă și gata de a interveni în sectorul în care necesitățile tactice ar impune ajutorul ei. De îndată ce trupele din sectoare vor fi nevoite a se retrage spre linia exterioară și apoi în uvrajele permanente ale Capului de pod, repartiția trupelor pentru ocuparea lucrărilor se va face în baza planului, ce se va stabili în aliniamentele generale de comandantului Diviziei 5 de îndată după terminarea recunoașterilor, acest plan se va modifica sau completa la mobilizare, în raport cu situația momentană. În orice caz, apărarea Capului de pod trebuie să fie cât mai activă și în acest scop se va hotărî ca garnizoane ale uvrajelor strictul necesar, astfel ca o bună parte din trupe să formeze rezerve destinate să execute contra atacuri.

3. Relații de serviciu. Cu începere din seara zilei a 4-a de mobilizare, comandantul zonei de acoperire Turtucaia va fi sub ordinele directe ale Cartierului General al Armatei 2 care va funcționa cu începere din 1-a zi de mobilizare la București, în localul ce se va comunica în prima zi de mobilizare. Ajutoarele eventuale de care vor avea nevoie trupele din zona Turtucaia se vor hotărî de către comandantul Armatei 2 din trupele sosite, la sud de Dunăre, ale Corpului 3 Armată și în special din Divizia 5³¹, precum și de masa centrală de acoperire din zona centrală, cu sediul la Akkadânlar; acest din urmă ajutor se va da numai în cazuri excepționale și atunci când nu ar fi pericol a se lăsa descoperite direcțiile ce conduc spre Silistra. Comandantul zonei Turtucaia se va ține în legătură continuă cu comandantul zonei centrale, în baza principiului regulamentar privitor la legăturile ce trebuie a se stabili între comandamentele vecine.

4. Comunicații. Imediat după începerea fazei a 2-a și pe măsură ce cantitatea trupelor de acoperire din zona Turtucaia și deci a mijloacelor de comunicații se vor mări, comandantul zonei, ținând seama de prescripțiile Instrucțiunilor trupelor de acoperământ și de rețeaua stabilită deja în faza I-a, va completa această rețea astfel ca să execute legături continue și rezezi în următoarele direcții: a) de la Cartierul General al zonei de acoperire Daidir la Turtucaia; b) în lungul și înapoia lucrărilor liniei exterioare întărite între Staroselo - Daidir - Belița - Endjekioi - Ceașmahle - Antinovo - Turtucaia; c) de la Daidir la reședințele sectoarelor; d) de la Daidir înspre zona centrală, la Akkadânlar. Această legătură se va stabili în comun acord cu comandantul zonei centrale. Liniile de mai sus vor fi constituite din mai multe mijloace în același timp (telefon, telegraf cu fir sau optic, posturi de corespondență cu călăreți și bicicliști) astfel ca, dacă unul din mijloace momentan nu ar funcționa, totuși legătura să nu înceteze un singur moment.

5. Hrana trupelor de acoperământ din zona Turtucaia se va asigura de la Depozitul provizoriu de subzistență de la Turtucaia și prin exploatare locală. Pâinea necesară trupelor din linia I-a se va coace în cuptoarele ce există în toate localitățile din cuprinsul zonei, făina se va lua din depozitul Turtucaia, pentru trupele rezervei din zonă, pâinea se va primi și din brutăriile de campanie ale depozitului Turtucaia.

6. Bolnavii și răniții se vor evacua prin ambulanțele corpurilor de trupă și mijloacele rechiziționate de la spitalul civil din Turtucaia. Odată cu comandantul Diviziei 5 va sosi la Daidir și medicul-șef al Diviziei 5, care va funcționa ca șef al Serviciului sanitar al zonei de acoperire.

³¹ Divizia 5 Infanterie a fost înființată în anul 1883, în subordinea Corpului 3 Armată, cu garnizoana la Galați. Avea în subordine Regimentele 8, 11, 12 și 32 Dorobanți, precum și Regimentul 5 Linie. În anul 1889 a fost mutată la Buzău, având în subordine Regimentele 7, 8, 23 și 32 Dorobanți.

Toate trupele de acoperământ destinate zonei Turtucaia vor primi prin foițele de transport ale ipotezei A1 trimise direct de Marele Stat Major, instrucțiunile necesare pentru a se putea îndrepta plecarea din Turtucaia, precum și asupra destinației lor de a executa serviciul de acoperire în zona Turtucaia, sub ordinele comandanților de zone indicați mai dinainte, în ambele faze ale acoperirii. Din luarea comenzii, în seara zilei a 4-a de mobilizare, comandantul Diviziei 5 va da ordinele necesare pentru organizarea detaliată a serviciului în baza instrucțiunilor de față și în raport cu situația momentană. După ce lucrările relative la organizarea întăririlor liniei exterioare a Capului de pod vor fi aprobate de Marele Stat Major, ele vor fi comunicate Diviziei 5 și Regimentului 36 Infanterie; ele se vor păstra în plicuri secrete sigilate, la un loc cu celelalte lucrări ale ipotezei A1 urmând a se deschide la mobilizare.

III. Organizarea serviciului de acoperire în zona centrală

1. Trupele de acoperire care vor opera în zona centrală în faza a 2-a de acoperire.

Trupele Diviziei 2 Cavalerie și ale batalioanelor de vânători și infanterie, destinate a opera în zona centrală vor constitui masa centrală de acoperire sub ordinele comandantului Diviziei 2 Cavalerie. În seara zilei a 4-a de mobilizare cartierul general al comandantului masei de acoperire se va instala la Akkadânlar. În cursul zilei a 5-a de mobilizare, situația trupelor destinate zonei centrale de acoperire sosite pe zonă sau executând deja serviciul de acoperire de la începutul fazei I-a va fi următoarea:

I. Trupe care execută serviciul de acoperire din faza I-a: a) I/R 23 I; b) Regimentul 35 Infanterie cu părțile active ale celor 3 batalioane și cu compania de mitraliere (părțile complementare sunt în curs de mobilizare la Silistra); c) I/ 39 I; d) I/ 38 I; e) I/ 11 I; f) I/ 24 I; g) 1 baterie din Regimentul 20 Artilerie; h) 1 baterie din Regimentul 13 Artilerie; i) 2 escadroane din Regimentul 5 Roșiori.

Repartizarea acestor trupe între sectoarele zonei concentrate se arată în aceste instrucțiuni la Capitolul b.

II. Trupe sosite în cursul zilei a 4-a și a 5-a de mobilizare în regiunea Akkadânlar și Kurtbunar: numai părțile active ale acestor trupe: a) în jur de Akkadânlar: comandantul Diviziei 2 Cavalerie; statul major al Brigăzii 5 Cavalerie și Regimentul 2 Roșiori; Regimentul 3 Roșiori; Batalionul I/R. 7 Vânători la Karalar; Divizionul 2 Artilerie Călăreață al Diviziei 2 Cavaleriei - la Cerkovna; b) La Kurtbunar: statul major al Brigăzii 6 Roșiori; Regimentele 7 și 8 Roșiori; Batal. I/R. 10 Vânători.

III. Părțile complementare ale trupelor de mai înainte vor sosi în localitățile ocupate de părțile active, în zilele următoare: partea complementară a Regimentului 2 Roșiori în ziua a 8-a de mobilizare; partea complementară a Regimentului 3 Roșiori în ziua a 8-a de mobilizare; partea complementară a Regimentului 7 Roșiori în ziua a 8-a de mobilizare; partea complementară a Regimentului 8 Roșiori în ziua a 8-a de mobilizare; partea complementară a Diviziei Călărețe în ziua a 8-a și a 9-a de mobilizare; partea complementară a Regimentului 7 Vânători în ziua a 8-a de mobilizare; partea complementară a Regimentului 10 Vânători în ziua a 12-a de mobilizare; partea complementară a Regimentului 35 Infanterie în ziua a 7-a de mobilizare; partea complementară a Batalionului I/39 I în ziua a 8-a de mobilizare; partea complementară a Batalionului I/38 I în ziua a 9-a de mobilizare; partea complementară a Batalionului I/23 I în ziua a 7-a de mobilizare; partea complementară a Batalionului I/11 I în ziua a 9-a de mobilizare; partea complementară a Batalionului II/24 I în ziua a 9-a de mobilizare.

IV. Din trupele Diviziei 2 Cavalerie vor lipsi la începutul fazei a II-a următoarele trupe: a) partea activă a Regimentului 11 Roșiori care, după trecerea Dunării în ziua a 4-a, va intra în compunerea trupelor de acoperire a zonei Turtucaia unde va rămâne până în ziua a 7-a inclusiv, în dimineața zilei a 8-a de mobilizare va pleca spre Akkadânlar prin Asvatchioi, urmând a face etapa în 2 zile. În ziua a 9-a regimentul va sosi la Karala Murlar (pe harta

1/100.000 scris Karaca Murlar) la nord de Akkadânlar; b) statul major și 2 escadroane ale Regimentului 5 Roșiori „Împăratul Nicolae al II-lea” vor rămâne la Bazargic până în seara zilei a 9-a de mobilizare inclusiv. În dimineața zilei a 10-a, regimentul va pleca spre Akkadânlar, făcând etapa în 2 zile de marș, sosind în ziua a 12-a de mobilizare la Karala Murlar (pe harta 1/100.000) unde se va uni cu parte complementară. La Karala Murlar, în ziua a 12-a se va reconstitui a 4-a brigadă a Diviziei de Cavalerie. În cazul când circumstanțele ar sili ca Regimentele 5 și 11 Roșiori, destinate a forma Brigada 4 Cavalerie, să rămână și mai departe în zonele Turtucaia și Bazargic, Divizia 2 Cavalerie va rămâne deocamdată numai cu 2 brigăzi. Comandantul Brigăzii 3 Cavalerie va sosi la Akkadânlar în seara zilei a 4-a de mobilizare; până la sosirea regimentelor sale va rămâne la dispoziția comandantului masei centrale de acoperire, putând fi întrebuințat ca comandantul unui sector al zonei centrale.

2. Organizarea serviciului de acoperire în zona centrală. După cum s-a arătat mai înainte, trupele masei centrale de acoperire se vor împărți în 2 grupe: trupele de sectoare și masa mobilă.

I. Trupele destinate sectoarelor. Aceste trupe vor fi acelea întrebuințate în faza I-a pentru același scop, întărite cu o parte din primele trupe sosite în zilele a 4-a și a 5-a de mobilizare. Pentru ca paza fixă a zonei centrale să fie mai intensă ca în faza I-a se vor mări numărul sectoarelor zonei centrale, restrângându-se întinderea lor și mărindu-și totodată și cantitatea trupelor de acoperire în fiecare din ele. Se indică ca directivă generală, pentru fiecare sector, următoarele limite și cantități de trupe (a se urmări pe harta 1/100.000)³².

Sectorul I care se întinde de la pichetul Prințul Mircea exclusiv până la drumul Eski Balabanlar (în Bulgaria lângă frontieră) Kanipa și Kurtpalar inclusiv; de la Kurtpalar, limita de est a sectorului va urma valea ce duce spre nord la Bosna, această vale va intra în cuprinsul sectorului. Sectorul se va păzi de Batal. I/24 I sosit la Sairidjilari în ziua a 3-a de mobilizare. Rezerva sectorului se va dispune la Sairidjilari, unde va fi și reședința sectorului. Grănicerii de la pichetele Prințul Mircea, M. Kogălniceanu, Prințul Nicolae, Preda Buzescu, Kose Abdi și I.C. Brătianu intră sub ordinele comandantului de sector.

Direcțiile principale de supraveghere sunt: a) valea care, de la localitatea Jose Abdi de lângă frontieră, se îndreaptă în direcția generală nord-est până la Kufalcea. Această vale și apoi mai la nord drumul Kufalca - Asfatchioi formează limita comună a zonei centrale cu zona Turtucaia în a 2-a fază; b) drumurile care, plecând de la Kufalca și Sairidjilari, duc la frontieră la Kose Abdi și apoi peste frontieră; c) se va întreține, de asemenea, o strânsă legătură spre Kasâmlar și Salihler, cu trupele vecine ale zonei Turtucaia.

În dispunerea trupelor batalionului se va ține seama de caracterul păduros al sectorului. În ziua a 7-a de mobilizare va sosi la Sairidjilari, statul major și 2 escadroane din Regimentul 5 Călărași. Batalionul I/24 I va intra sub ordinele comandantului Regimentului 5 Călărași care va deveni comandantul sectorului I.

Sectorul II se va întinde de la drumul Eski - Balabanlar Kanipa exclusiv până la pichetul Omurcea inclusiv. Drumul Juklir (lângă frontieră) Dokcialar intră în cuprinsul sectorului. Până în seara zilei a 3-a de mobilizare, acest sector se va păzi cu 1 batalion din Regimentul 35 Infanterie. În seara zilei a 3-a de mobilizare, va sosi la Enimahle un batalion din Regimentul 11 Infanterie care va mări rezerva sectorului. Dacă situația va permite în cursul zilei a 5-a de mobilizare se poate retrage Batalionul din 35 Infanterie de sector, rămânând aici numai batalionul din Regimentul 11 Infanterie. Batalionul din Regimentul 35 Infanterie se va retrage la Akkadânlar, unde va forma grosul regimentului cu celălalt batalion din regiment, aflat deja la Akkadânlar. Aceste 2 batalioane sub ordinele directe ale comandantului de regiment vor

³² Cele ce urmează cu privire la distribuirea trupelor în interiorul sectoarelor trebuie considerate ca norme generale, care se pot modifica în raport cu circumstanțele locale și cu situația de război în momentul organizării și executării serviciului de acoperire.

intra în compunerea masei centrale de acoperire. Grănicerii de la pichetele Atchioi, Saormanchioi și Omurgea intră, de asemenea, sub ordinele comandantului sectorului al II-lea.

Pe timpul când în acest sector se vor găsi cele 2 batalioane din Regimentele 11 și 35 Infanterie, comandant al sectorului va fi cel mai vechi dintre acești comandanți de batalioane.

Rezerva sectorului se va dispune la Enimahle unde va fi și reședința sectorului. Comandantul masei centrale poate da acestui sector cu începere din ziua a 5-a de mobilizare cel puțin un pluton cavalerie, din primele trupe de acoperire ale Diviziei 2 sosite la Akkadânlâr.

Direcțiile principale de supraveghere spre teritoriul inamic sunt drumurile care duc de la Enimahle pe teritoriul bulgar la localitățile Saladinchioi, Kaidarchioi și Ortamahle.

Din ziua a 10-a de mobilizare, Divizia 6³³ fiind complet concentrată în zona arătată pe schița nr. 2, zona ce se acoperă direct de sectoarele I și II de acoperire, aceste sectoare păzite de trupe din Divizia 6, pot trece sub ordinele comandantului Diviziei 6. Comandantul masei centrale de acoperire va lua în acest scop ordinele comandantului Armatei 2.

Sectorul al III-lea se va întinde de la drumul Jukli - Dokcialar inclusiv până la drumul Karakadâilar - Usukchioi (scris pe harta 1/100.000 Usunchioi) inclusiv.

Sectorul se va păzi de următoarele trupe: a) un batalion din Regimentul 35 Infanterie aflat din timp de pace la Akkadânlâr; b) statul major și 2 escadroane ale Regimentului 2 Roșiori care vor fi împinse în cursul zilei a 4-a de mobilizare la Sungurlar; c) grănicerii de la pichetele Războieni, Țepeș Vodă, Rahman, Asiklar, Regele Carol, Dorutlar, Vasile Lupu și Radu Negru.

Prin situația lor în cuprinsul sectorului, localitățile Selikibudjeak și Hasanfaka se pretează a fi hotărâte ca centre pentru 2 subsectoare ale sectorului, rezerva de sector se va dispune în apropiere de Sungurlar, unde va fi și reședința sectorului. Comandantul masei centrale de acoperire, poate întări la nevoie trupele sectorului și cu alte trupe, eventual cu artilerie.

Direcțiile principale de supraveghere spre teritoriul inamic sunt toate drumurile care vin din Bulgaria de la localitățile Ortamahle, Kabular, Nasubcilar și Iusufhanlar, în cuprinsul sectorului, pe teritoriul nostru. Postul dat de batalionul din Regimentul 35 Infanterie, care ocupă încă din faza I-a Pirlichioi se va retrage de îndată ce această localitate va fi ocupată de trupe din Batalionul 10 Vânători (despre acest post se vorbește mai înainte în Instrucțiunile de față la pagina 10 bis, rândul 8 de jos).

Sectorul al IV-lea se va întinde de la drumul Karakadâilar - Usulchioi exclusiv până la pichetul Regina Elisabeta inclusiv. Valea care traversează frontiera la circa 2 km la nord-vest de Killiadă și se îndreaptă apoi spre nord-est și nord către localitatea Koiunluchioi, cade în cuprinsul acestui sector.

Sectorul se va păzi cu începere din ziua a 5-a de mobilizare de următoarele trupe: a) Batalionul I/R 10 Vânători care sosește în această zi la Assarlâk; b) unul din escadroanele Regimentului 5 Roșiori; aflat încă din faza I-a în acoperirea zonei centrale, acest escadron va fi îndreptat la Assarlâk unde va intra sub ordinele comandantului Batalionului 10 Vânători, care va fi și comandant al sectorului; c) grănicerii de la pichetele Uzulchioi, Maior Șonțu și Regina Elisabeta.

Rezerva de sector se va dispune la Assarlâk unde va fi și reședința acestuia, iar localitățile Pirlichioi și Sakinlar vor fi centrele subsectoarelor acestui sector.

Direcțiile principale de supraveghere spre teritoriul inamic sunt toate drumurile care pornesc din Bulgaria de la Mahmuzlâi și Sofular și duc în interiorul sectorului la Pirlichioi,

³³ Divizia 6 Infanterie a fost înființată în anul 1883, în garnizoana Focșani, în subordinea Corpului 3 Armată. În subordine avea Regimentele 9, 10, 24 și 27 Dorobanți, precum și Regimentul 6 Linie. Din anul 1889 a avut în subordine Regimentele 9, 10, 11 și 24 Dorobanți.

Assarlâk și Sakinlar.

Sectorul al V-lea va avea aceleași limite și direcții de supraveghere arătate în faza I-a la acoperirea zonei centrale. Paza sectorului va continua a se face de Batalionul I din Regimentul 23 Infanterie care se va întări cu unul din cele 2 escadroane ale Regimentului 5 Roșiori aflate din faza I-a în apropierea zonei centrale. Acest escadron ca și acela destinat sectorului IV va fi îndreptat de comandantul masei de acoperire în ziua a 5-a la Kocimar, unde va continua a rămâne reședința sectorului.

II. Masa mobilă. Din modul cum sunt îndreptate trupele de Marele Stat Major spre zona de concentrare, masa mobilă se va găsi în ziua a 5-a de mobilizare dispusă în 2 grupe și anume:

Grupul I de Vest, în jur de Akkadânlar, compus din Brigada 5 Roșiori, Regimentul 2 Roșiori la Akkadânlar; Regimentul 3 Roșiori la Akadânlar; Divizionul 2 Artilerie Călărească la Cerkovna; Batalionul I/R 7 vânători la Karaler; aici va veni ulterior și al doilea batalion al regimentului; 2 batalioane din Regimentul 35 Infanterie la Akkadânlar; dacă s-ar fi putut retrage batalionul de la Enimahle; Batalionul I/R 38 Infanterie de asemenea la Akkadânlar; una baterie din Regimentul 3 Artilerie. În total 8 escadroane, 4 batalioane (eventual numai 3), 4 baterii (3 călărețe și una montată).

După sosirea părții complementare ale trupelor de mai sus și a Regimentelor 11 și 5 Roșiori, Grupul de Vest va avea: 14 escadroane (Regimentul 5 Roșiori va avea 2 escadroane date Sectoarelor III și IV), 5 batalioane (a sosit și al 2 batalion al Regimentului 7 Vânători) și 4 baterii.

Comandantul masei centrale și acoperire poate ordona o repartizare mai detaliată a Grupului de Vest în regimente de marș de 2-3 batalioane sau în detașamente mixte compuse din 3 arme, astfel cum va cere necesitățile unei mai bune exercitări a comandamentului.

Grupul al II-lea de Est, în jur de Kurtbunar, compus din Brigada 6 Roșiori; Batalionul I/R 39 Infanterie; una baterie din Regimentul 20 Artilerie. Total 8 escadroane, 1 batalion și una baterie montată.

După sosirea părții complementare a Regimentului 10 Vânători, al 2-lea batalion al regimentului, împreună cu statul major al regimentului va intra în Grupul de Est la Kurtbunar; grupul va avea deci 2 batalioane.

La completa ei constituire, masa mobilă de acoperire va avea în ambele grupe o forță totală de 22 escadroane, 7 batalioane și 5 baterii, în afară de trupele de sectoare.

Toate trupele arătate mai înainte, vor fi îndreptate prin instrucțiunile Marelui Stat Major cuprinse în foițele mici de transporturi trimise fiecărui corp de trupă spre localitățile hotărâte, unde se vor găsi în zilele indicate în instrucțiunile de față.

3. Norme relative la executarea serviciului: a) misiunea dată masei centrale de acoperire arătată la pagina 26 a acestor instrucțiuni; b) prescripțiile instrucțiunilor pentru trupele de acoperământ, cap. 5 se vor aplica în raport cu natura terenului și a comunicațiilor zonei centrale; c) indicațiile ce s-au dat în instrucțiunile de față privitoare la executarea serviciului în faza I-a se vor avea în vedere de comandantul masei centrale de acoperire pentru stabilirea instrucțiunilor sale detaliate.

Imediat după primirea instrucțiunilor de față, comandantul trupelor de acoperire va recunoaște zona centrală în detaliu și va redacta instrucțiunile sale detaliate care vor cuprinde: a) dispunerea detaliată a trupelor în diferitele sectoare și sub sectoare, precum și instrucțiuni detaliate relative la pozițiile de apărare ce trebuie întărite în fiecare sector; b) rețeaua legăturilor telefonice fără fir, cu fir și optice, posturi de observație și de corespondență, formate din bicicliști, călăreți sau căruțe, ce urmează a se stabili între: 1) Comandamentul trupelor de acoperire din zona centrală cu Silistra și cu Comandamentul zonelor Turtucaia și Bazargic; 2) Între comandament și grupele masei mobile și reședințele de sectoare; 3) În interiorul sectoarelor și între sectoare. Se va hotărî: trupele ce vor da diferitele

posturi de legătură, corespondență și observații (Instrucțiunile pentru trupele de acoperământ, aliniatul 1 și 2). Compunerea fiecărui post și durata funcționării. În schița nr. 1 anexată instrucțiunilor de față se arată și puținele linii telegrafice și telefonice permanente ce există din timp de pace, în noul teritoriu; c) stabilirea detaliată a marșurilor ce trebuie să execute diferitele trupe destinate pazei sectoarelor pentru a se mișca din localitățile unde sosesc pe zona de concentrare până în sectoarele respective; d) asigurarea hranei trupelor de acoperământ. Prin îngrijirea Intendenței Generale a Armatei, în localitățile Akkadânlar și Kurtbunar, va funcționa, din ziua a 5-a de mobilizare, câte un depozit provizoriu de subzistență care va cuprinde proviziile necesare tuturor trupelor masei centrale de acoperire și care se vor reproviziona zilnic, prin câte un convoi de 15 camioane automobile, de la Depozitul de subzistență Silistra. Pentru trupele cele mai înaintate spre frontieră, precum și pentru batalioanele din Regimentele 11 și 24 Infanterie cele mai depărtate de Akkadânlar, hrana se poate asigura prin exploatarea locală, iar pâinea se va coace în cuptoarele ce se găsesc în toate localitățile de pe teritoriul anexat; făina necesară trebuie a se transporta zilnic de la Akkadânlar la trupele de mai înainte, cu căruțe rechiziționate de pe zonă și cu trăsurile trenurilor regimentare. Între Akkadânlar, Enimahle (Batalionul I/ R. 11 I.) și Sairdjilari (Batalionul I/R. 24 I.), trebuie a se organiza, cu elementele de mai sus, un serviciu neîntrerupt de reprovizionare; e) evacuarea bolnavilor și răniților masei centrale de acoperire se va face prin ambulanțele corpurilor de trupă și ale diviziilor de cavalerie cu căruțe rechiziționate de la spitalul din Silistra.

Recunoașterile strategice și detașamentele de incursiuni ce se vor trimite pe teritoriul inamic la mari distanțe, peste frontieră, se vor hotărî de către Cartierul General al Armatei 2 după decretarea mobilizării, când se va comunica comandantului trupelor de acoperire. După stabilirea instrucțiunilor sale, comandantul trupelor de acoperire va extrage din ele părțile privitoare diferiților comandanți și trupe și se vor redacta sub formă de ordine. Aceste ordine și instrucțiunile detaliate, se vor păstra la statul major al Diviziei 2 Cavalerie. La mobilizare, în ziua a 2-a, când comandamentul Diviziei 2 Cavalerie și al masei centrale de acoperire va sosi la Silistra va aduce și ordinele și instrucțiunile de mai sus. Comandantul Diviziei 2 Cavalerie va intra în legătură cu comandantul Diviziei 9 care va conduce până în seara zilei a 4-a serviciul de acoperire al întregii frontiere de sud-vest a Dobrogei și care are îndatorirea de a orienta pe comandantul Diviziei 2 asupra situației generale pe frontieră și în diferitele zone, precum și asupra dispozițiilor speciale ce luase pentru acoperirea zonei centrale. În urmă, comandantul trupelor de acoperire va pleca la Akkadânlar, unde își va instala cartierul pentru a fi mai aproape de masa centrală, pe care este ținut să o conducă personal.

Comandamentul trupelor de acoperire este sub ordinele comandantului Armatei 2 cu care comunică direct; el va avea sub ordinele sale imediate, masa centrală de acoperire și numai eventual, trupele din zonele Turtucaia și Bazargic. Comandantul trupelor de acoperire se va ține în continuă legătură cu comandanții zonelor Turtucaia și Bazargic, pentru a-i putea ajuta la nevoie. În special comunicațiile care conduc din zona Bazargic la Silistra se vor supraveghea cu cea mai mare atenție și de îndată ce ele vor fi amenințate, comandantul masei centrale va lua grabnic măsurile necesare, pentru a opri intrarea forțelor inamice ce ar înainta pe ele.

În zona Turtucaia, masa centrală va interveni numai în cazul când inamicul ar înainta cu forțe puternice în acea parte și când zona centrală nu ar fi expusă și ea, în același timp, la atacuri dușmane. În orice caz, comandantul masei centrale va cere ordinele comandantului Armatei 2 pentru oricăre intervenire în zona Turtucaia.

Pentru a se putea stabili o strânsă legătură între masa centrală de acoperire și trupele Corpurilor 3 și 5 Armată, ce se adună la SV-S și S-E de Silistra și la nordul zonei centrale, se arată în schița anexată zonele de concentrare ale acestor corpuri și locul cartierelor respective.

Cartierele marilor unități arătate mai înainte vor sosi pe zona de concentrare după cum urmează: Cartierul General al Armatei 2 în ziua a 8-a la Silistra; Cartierul Corpului 3 Armată în ziua a 8-a la Turtucaia; Cartierul Diviziei 5 în ziua a 4-a la Daidir; Cartierul Diviziei 6 în ziua a 9-a la Karaomur; Cartierul Corpului 5 Armată în ziua a 10-a la Beibunar; Cartierul Diviziei 9 în ziua a 7-a la Baraklar; Cartierul Diviziei 10 în ziua a 11-a la Beibunar. Marele Cartier General, care va rămâne la București până la dispoziții ulterioare, va comunica înaintarea începerii operațiilor generale, data când masa centrală de acoperire se va dizolva și când diviziile de cavalerie se vor reconstitui cu totalitatea forțelor lor, ieșind de sub ordinele comandantului masei centrale.

IV. Organizarea serviciului de acoperire în zona Bazargic - Balcic

Trupele de acoperire din faza I-a vor fi întărite în faza a II-a încă cu următoarele trupe: a) partea complementară a Regimentului 40 Infanterie care va sosi la Bazargic în ziua a 10-a de mobilizare; b) Batalionul II din Regimentul 9 Vânători care va sosi la Bazargic în ziua a 9-a de mobilizare; c) în ziua a 9-a de mobilizare va sosi la Bazargic, statul major și 2 escadroane din Regimentul 9 Călărași, care vor înlocui escadroanele Regimentului 5 Roșiori; acestea din urmă vor pleca, în dimineața zilei a 10-a de mobilizare, la Akkadânlar, unde vor intra în compunerea Diviziei 2 Cavalerie. Trupele arătate mai înainte vor mări rezerva de zonă.

Normele arătate la faza I-a, pentru acoperirea zonei Bazargic, rămân în ființă și pentru faza a II-a, urmând a fi modificate în raport cu evenimentele ce se vor produce în cursul operațiilor.

Comandantul zonei Bazargic, cu începere din seara zilei a 4-a de mobilizare, va comunica prin Silistra, direct cu Cartierul General al Armatei 2, sub ale cărei ordine imediate va intra. De asemenea, se va ține în continuare legătură și cu comandantul trupelor de acoperire din zona centrală, instalat la Akkadânlar, de la care va cere ajutoare, în cazuri urgente, comunicând însă aceste cereri și Cartierul General al Armatei 2.

Hrana trupelor zonei Bazargic se va asigura prin exploatarea localităților Bazargic, Balcic și Cavarua și teritoriul învecinat lor. Comandantul Brigăzii 17 Infanterie va proceda din prima zi de mobilizare, prin ajutorul trupelor locale, la rechiziționarea tuturor cantităților de furaje, făină, lemne și orice alimente, ce se vor găsi depozitate în mari cantități, în localitățile de mai sus, cu care se vor constitui 2 mari depozite de subzistență la Bazargic și la Balcic. În efectuarea acestor rechiziții se va ține seamă și de nevoile populației locale. Pâinea necesară trupelor se va coace la brutăriile și în cuptoarele existente, în diferitele localități ale zonei. Pentru procurarea cărnii necesare se vor cumpăra sau rechiziționa vitele necesare din cuprinsul zonei.

Comandantul Diviziei 9 va da ordinele necesare comandantului Brigăzii 17 Infanterie de a întreprinde de îndată un studiu statistic al zonei de acoperire, pe baza căruia se vor stabili marșurile detaliate relative la asigurarea subzistenței trupelor de acoperire din zona Bazargic - Balcic.

Bolnavii și răniții se vor îngriji în spitalele civile din Bazargic, Balcic și Cavarua.



**ŞEFUL STATULUI MAJOR GENERAL AL ARMATEI
GENERAL DE DIVIZIE ZOTTU
IPOTEZA A1
1914-1915**

DEZIDERATE DE ORDIN OPERATIV

Copie după nota nr. 27 din 1 martie 1914 a Secției a 2-a din Marele Stat Major către Secția a 3-a din Marele Stat Major.

Am onoarea a înainta alăturat, deziderate de ordin operativ ale ipotezei A1 la care s-a adăugat o schiță cu concentrarea și acoperirea armatei în această ipoteză.

Şeful Secției a II-a
Colonel Petala

IPOTEZA A1

A. Transporturile trupelor

I. Trupe de acoperământ

1. Pentru zona de concentrare din teritoriul anexat: a) Divizia 2 Roșiori va fi dirijată astfel: comandantul diviziei, brigăzile din Bârlad și Iași, artileria și serviciile vor fi transportate la Călărași, unde vor fi trecute peste Dunăre la Silistra; brigada din Tecuci va fi transportată la Oltenița pentru a fi trecută peste Dunăre la Turtucaia; b) Batalioanele 3 V, I/R. 32 I. și I/R. 7 I. vor fi transportate la Oltenița pentru a fi trecute la Turtucaia; c) Batalioanele 7 și 10 Vânători vor fi transportate la Călărași pentru a fi trecute la Silistra.

2) Pentru zona de concentrare de pe malul stâng al Dunării: a) Divizia 1 Roșiori la Corabia și gărilă vecine de la nord; b) Batalioanele 1 și 5 Vânători la Corabia și gărilă vecine de la nord; c) Batalioanele 4 și 8 Vânători la Turnu Măgurele și gărilă vecine de la nord; d) Batalioanele 2 și 6 Vânători la Zimnicea și gărilă vecine de la nord.

Comandamentele diviziilor și brigăzilor de roșiori trebuie să fie transportate cu primele trupe ale unităților lor, deoarece ele trebuie să organizeze la timp serviciul de acoperire pe zona de concentrare. De la punctele de plecare trupele de acoperământ se vor dirija pe jos, la punctele de adunare, pe direcțiile ce se vor hotărî la Biroul 3, prin tabelele de mișcare. Artileria călăreață este de dorit să sosească pe zona de concentrare, odată cu 1-a brigadă din fiecare divizie; asemenea și detașamentele de bicicliști.

II. Trupe și servicii aparținând Armatei

1) Marele Cartier General al Armatei va rămâne la București până la noi dispoziții.

2) Partea activă a Batalionului de Pontonieri de Râuri (cele două companii hotărâte ca parte activă de către Biroul mobilizării și pentru ipoteza A) se va transporta astfel: una din companii la Oltenița și a doua companie la Călărași în dimineața zilei a 2-a de mobilizare. Partea complementară a batalionului, fără material, se va transporta după terminarea mobilizării tot în două părți (decât 2 companii) una la Oltenița și a doua parte la Călărași. Materialul de râu se va transporta de la Focșani în 2 eşaloane egale, la Segarcea și Vișina, în ziua a 5-a de mobilizare. Fiecare eşalon va fi însoțit numai de câte 2 companii din Batalionul Teritorial „Cantemir”, care anticipat se va transporta cu calea ferată la Focșani în ziua a 3-a sau a 4-a. Partea activă a Batalionului de Fluviu (cele 2 companii hotărâte ca parte activă de către Biroul mobilizării și pentru ipoteza A) va fi transportată din a 3-a zi de mobilizare la Mogoșoaia; va lua materialul de pod și fluviu și se va transporta la Costești, unde va staționa îmbarcat în gară. Tot aici va veni și partea complementară mai în urmă. A nu se pierde din vedere că împreună cu companiile active trebuie să fie îmbarcat la Brăila și porțiunea din materialul de pod de fluviu aflat în depozit în această localitate (100 pontoane). Dacă trenurile materialului de fluviu nu ar putea staționa toate în gara Costești, ele se vor putea împărți

unele la Costești și altele la Pitești. Staționarea materialului de pod de fluviu, îmbarcat în una din cele 2 gări sau în ambele, este necesară pentru a se putea transporta mai apoi, cât mai repede, fie la Corabia, fie la Turnu Măgurele, fie la Zimnicea, acolo unde se va hotărî trecerea armatei peste Dunăre.

3) Divizionul de Obuziere Grele se va transporta la Oltenița pentru a fi trecut la Turtucaia.

4) Divizioanele de Asediu de 105 mm se vor transporta la început numai cu părțile lor active, conform instrucțiunilor de mobilizare, astfel: Divizionul 1 la Mihai Bravul; Divizionul 2 la Oltenița pentru a fi trecut la Turtucaia; Divizionul 3 tot la Oltenița pentru a fi trecut la Turtucaia. Părțile complementare se vor transporta în aceleași puncte.

5) Regimentul de Grăniceri se va transporta, imediat după terminarea mobilizării, la Oltenița pentru a fi trecut la Turtucaia (în noaptea de la ziua a 3-a spre a 4-a sau în dimineața zilei a 4-a).

III. Trupele și serviciile corpurilor de armată

1) Corpurile 1, 4 și 2 Armată vor fi transportate în zonele figurate pe schița anexată, pe cât posibil în același timp. Garnizoana București, din Corpul 2 Armată, va face marșul pe jos. Divizia 1 Rezervă se va transporta astfel, ca trupele să sosească repede la Bechet, după debarcarea lor din trenuri.

2) Diviziile 2, 3 și 4 Rezervă se vor aduna în jur de București, așa cum va rezulta mai nimerit pentru transporturi, după ce majoritatea trupelor corpurilor de armată active vor fi transportate spre Dunăre și în teritoriul anexat.

3) În Corpul 3 Armată, Divizia 5 se va transporta la Oltenița, iar Divizia 6 la Călărași. Serviciile acestui corp de armată se vor transporta la Călărași, deoarece după trecerea Dunării, ele se vor aduna în vecinătate de Silistra.

4) Transporturile Corpului 5 de Armată și ale Diviziei 5 Rezervă se vor dirija fie spre Călărași, fie pe la Cernavodă spre Cobadin, astfel cum va rezulta mai favorabil din situația reciprocă a garnizoanelor de mobilizare considerate și localurile de adunare ale trupelor.

5) În principiu, transporturile trupelor corpurilor de armată și diviziilor de rezervă trebuie îndrumate astfel ca, pe cât posibil, să sosească treptat pe zonele de concentrare respective, unități constituite din cele 3 arme și anume: detașamente sau brigăzi mixte (compuse din 1 sau 2 regimente de infanterie și 1 regiment sau 1 divizion artilerie).

6) Brigăzile de cavalerie ale corpurilor de armată, batalioanele de pontonieri, companiile de telegrafie cu fir și secțiile fără fir ar fi de dorit să fie transportate odată cu primele trupe ale corpurilor de armată și diviziilor de rezervă.

7) Comandamentele de divizii și de corpuri de armată vor trebui să fie transportate astfel, ca să sosească pe zonă, cu primele detașamente mixte ale marilor unități respective.

B. Transporturile organelor de subzistență

a) numărul și mersul trenurilor de aprovizionare din perioada mobilizării și a concentrării se vor indica de către Biroul subzistențelor;

b) în principiu, coloanele de subzistență ale corpurilor de armată și ale diviziilor de rezervă vor fi transportate înaintea tuturor celorlalte servicii ale corpurilor de armată și diviziilor de rezervă;

c) din fericire, fiecare corp de armată va transporta, cu începere din noaptea dinspre zilele a 3-a și a 4-a de mobilizare sau în cursul zilei a 4-a, câte 15 secții brutării de campanie pe zona de concentrare a corpului de armată și 5 secții brutării pe zona de concentrare a diviziei de rezervă mobilizată pe teritoriul corpului de armată respectiv. Aceste brutării se vor transporta în punctele ce se vor indica de Biroul subzistențelor;

d) Coloanele de subzistență nr. 1, 2 și 3 ale corpurilor de armată vor avea și câte un tren de 50-55 vagoane pentru a transporta un parc de vite în număr de circa 500 capete,

reprezentând rațiile de carne pe 4 zile pentru efectivul corpului de armată respectiv. Trenul cu vite va merge cu sau imediat după Coloana nr. 1 de subzistență. Punctele de îmbarcare ale acestor parcuri vor fi punctele de mobilizare ale coloanelor de subzistență;

e) pentru coloanele de subzistență ale celor 5 divizii de rezervă este necesar un tren de 20-25 vagoane pentru a se transporta circa 200 vite necesare pentru hrana proaspătă a fiecărei divizii pe 4 zile;

f) depozitele mobile vor organiza în centrele lor de mobilizare, Coloanele 5, 6 și 7; fiecare coloană va avea câte un parc de vite care va fi transportat odată cu coloanele depozitului mobil, într-un teren special. Parcul de vite ale fiecărei coloane socotit la 125 vite va reprezenta carnea proaspătă pe o zi. Depozitele mobile vor fi transportate la data ce se va indica de biroul etapelor”.

FUNDAMENTUL ECONOMIC AL UNIRII TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA

prof. univ. Mihai D. DRECIN
Universitatea din Oradea

Rezumat: Desființarea iobăgiei, în urma revoluției române de la 1848-1849, și prima împrumutărirea prin patentele imperiale din 1853-1854 au creat necesitatea obținerii de credite pentru modernizarea agriculturii autohtone. În acest context, în mediul intelectualilor români se naște un curent care militează pentru înființarea unor instituții de credit cu capital pur românesc, care să sprijine dezvoltarea economică a națiunii. Sistemul bancar românesc din Transilvania s-a implicat într-un fenomen social-economic cu efecte importante pentru întreaga populație. Creșterea puterii economice se împletea cu afirmarea culturală a națiunii.

Cuvinte cheie: împrumutărirea, dezvoltare economică, instituții de credit, afirmare culturală, Transilvania

Abstract: The abolition of serfhood, after the Romanian revolution, between 1849 and 1849 and the first land reform through the imperial decrees in 1853-1854 created the need for credits, in order to modernize autochthonous agriculture. Under these circumstances, the Romanian intellectuals generated a tendency to militate for setting up credit institutions with Romanian capital, to support the economic development of the nation. The Romanian banking system in Transylvania was involved into a social and economical phenomenon, with important consequences for the whole population. The economical power increased together with the nation cultural development.

Key words: land reform, economical development, credit institutions, cultural development, Transylvania

În istoriografia românească și nu numai, mai veche sau mai nouă, este tendința ca marile evenimente politice și culturale să fie explicate mai mult prin prisma meritelor elitelor, la care sunt asociate jertfele masei oamenilor de rând, catalizate de dorința de libertate, mai multă dreptate social-civică, bunăstare, suveranitate, independență națională. De aceea, istoria politică și culturală sunt teme predilecte pentru cercetători, prin spectaculosul lor și ușurința de a le scrie, prin interesul pe care-l acordă cititorul iubitor al Istoriei și cumpărător fidel al produsului scris.

Se scapă din vedere, uneori, că la baza afirmării politice și culturale a unui popor, a unei națiuni moderne, stă *munca*, de la cea considerată brută, desfășurată în agricultură, creșterea animalelor, meșteșuguri, comerț, industrie, până la meseriile liberale ale epocii moderne, care incumbă un efort intelectual mai rafinat, mai puțin vizibil, dar mai bănos. Până la urmă, „munca cu brațele” se întâlnește cu „munca intelectualului” când este vorba de efortul comun al unei națiuni ce vizează afirmare și propășire.

Dacă Biserica și Școala au ținut treaz sentimentul etnic, apoi național modern, la românii de o parte și de alta a Carpaților, eliberarea din iobăgie a țărânimii a pus în fața societății noastre noi provocări. Accelerarea procesului de modernizare a cerut instituții, legislație, administrație, mentalitate după model vest-european, care să țină cont și de tradițiile naționale pozitive, în domeniu.

În acest context, s-a simțit nevoia înființării instituțiilor de credit, cooperative și

societăți anonime pe acțiuni, care să pună capăt cămătăriei de tip feudal, veritabil obstacol în calea prosperării afacerilor lucrative, în sfera largă a vieții economice. Dacă în Principatele Române, apoi în România Mică, primele instituții autohtone de credit au la bază capitalul străin (englez, francez, otoman), în Transilvania, acestea se înființează cu capital autohton: săsesc, maghiar, austriac, românesc.

Desființarea iobăgiei, în urma revoluției române de la 1848-1849, și o primă și binemeritată împrumutare a foștilor iobagi prin Patentele imperiale din 1853-1854, au pus în fața țăranimii române din Transilvania nevoia obținerii de credite, pentru modernizarea proprietății arabile. Era nevoie de unelte mai perfecționate, chiar mașini agricole, animale și semințe de calitate, investiții în ameliorarea solului, pentru pomicultură și viticultură etc. Dacă creditele oferite de cămătari erau contraproductive, datorită dobânzilor foarte mari și termenului scurt de rambursare, cele acordate românilor de băncile cu capital săsesc și maghiar se acordau greu, uneori când clientul pierdea oportunitatea implicării în afacere în favoarea concurentului său german sau maghiar. Ca urmare, în mediul intelectualilor români, în anii 1867-1872, se naște un curent ce va milita pentru înființarea unor instituții de credit cu capital pur românesc, care să sprijine dezvoltarea economică a națiunii. Orientarea spre afaceri în economie și spre cultură era un reflex al elitei românești față de urmările încheierii dualismului austro-ungar, când românii au fost excluși din viața politică, marginalizați și supuși unui proces puternic de maghiarizare. Legea electorală maghiară, mai ales pentru Transilvania istorică, era în așa fel creată de guvernul de la Budapesta, încât românii să nu-și poată trimite deputați în Parlament. De aceea, Partidul Național Român din Transilvania¹, înființat la 23-24 februarie / 7-8 martie 1869, la Miercurea Sibiului, sub conducerea lui Ilie Măcelariu, a considerat că nu era oportun să-și irosească forțele în lupta politică, ceea ce duce la adoptarea tacticii pasiviste, atitudine sinonimă cu neparticiparea la alegerile parlamentare, la viața politică din Ungaria. Se spera că prin consolidare economică și ridicarea gradului de cultură românii vor putea, la un moment dat, să se impună și în spațiul politic.

Pe acest fond de realități politico-economice, după un început timid între 1868-1883, la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, numărul instituțiilor de credit cu capital românesc crește constant². Apare un veritabil sistem bancar românesc, modernizat între 1898-1907, printr-o reformă de tip vest-european, care îmbracă haina Uniunii bancare „Solidaritatea”³, sub oblăduirea Băncii „Albina” din Sibiu. Un bun cunoscător al vieții economice din Austro-Ungaria spunea mai târziu, referindu-se la „Solidaritatea”, că aceasta a devenit „curând organ dirigitor al întregii vieți economice (a românilor transilvăneni - n.n.) nu numai prin faptul că organizează activitatea de strictă specialitate a acestor bănci, dar mai ales prin directivele ce le impune sub raport național, «Solidaritatea» a fost, pentru românii ardeleni, ceea ce un consiliu economic tinde a fi într-un stat modern bine chivernisit”⁴.

Sistemul bancar românesc din Transilvania s-a implicat într-un fenomen social-

¹ Partidul Național Român din Banat și Părțile Ungurene (Arad, Bihor, Sătmăre, Sălaj, Maramureș), înființat în 26 ianuarie / 7 februarie 1869, în conferința de la Timișoara, în frunte cu Alexandru Mocioni, adoptă tactica activistă, deci participă la alegerile parlamentare, pentru că aici acționa Legea electorală valabilă pentru Ungaria Panonică, mai permisivă, ceea ce asigura ungușilor o majoritate lejeră, culeasă dintr-o zonă masiv maghiară. Românii bănățeni și ungușeni, deși majoritari în vestul românesc, vor fi copleșiți numeric de masa maghiară din Panonia, puținii deputați români aleși necontând în dezbaterile parlamentare.

² Ritmul înființării instituțiilor de credit este semnificativ: 1883-3, 1888-26, 1895-61, 1898-86, 1900-100, 1905-145, 1907-183, 1910-232, 1912-270, 1914-299. Vezi: Vasile Dobrescu, *Sistemul de credit românesc din Transilvania (1872-1918)*, Ed. Universității „Petru Maior” Târgu Mureș, 1994, pp. 250-273.

³ Din numeroasele abordări în scris a subiectului, din 1982 până astăzi, datorate lui Mihai D. Drecin și Vasile Dobrescu, facem trimitere la studiul: Mihai D. Drecin, „Înființarea Uniunii «Solidaritatea» a băncilor românești din Transilvania, o experiență de integrare în economia europeană (1892-1907)”, în vol. *Experiențe economice de integrare economică europeană*, coordonator Maria Mureșan, Ed. ASE, București, 2006, pp. 105-119.

⁴ D.I. Henția, „*Preocupări de organizare financiar-economică la românii din Transilvania înainte de Unire*”, în vol. omagial *Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu*, București, 1936, p.5.

economic cu implicații deosebite în afirmarea națiunii. Este vorba de transferul proprietății funciare, din mâna moșierimii maghiare, în mâna burgheziei în general, a celei românești în special: țărani mai înstăriți, intelectuali, meseriași și comercianți. Proporțiile acestui fenomen nu sunt cunoscute nici astăzi la adevărata lui amploare. Avem cercetări parțiale, privind implicarea doar a unora dintre cele 10-15 institute de credit mai importante⁵. O explicație ar fi deteriorarea sau chiar dispariția completă a arhivelor băncilor, în vâltoarea celor două războaie mondiale, apoi a dezinteresului regimului comunist de-a conserva documentele unor „instituții ale burghezo-moșierimii”, așa cum au fost etichetate multă vreme instituțiile de credit.

Efectele îmbogățirii prin muncă și cumpătare a unui număr tot mai mare de români, care fac apel la credite avantajoase de la băncile cu capital național, va permite în jurul anului 1900 să crească și să consolideze numărul celor cu drept de vot, în condițiile în care acesta era cenșitar. Noii alegători vor fi suportul candidaților Partidului Național Român, din generația noului activism (1903-1905), părtași direcți ai trimeriei de deputați români în Parlamentul de la Budapesta între 1903-1914, ai procesului de maturizare politică, apropiere și susținere a idealului unității naționale din 1918-1919.

Consolidarea economică a unei părți a elitei minore (țărani, preoți, învățători, notari), respectiv majore (profesori, avocați, medici, funcționari de bancă, comercianți, meșteșugari) a românilor, va permite creșterea cantitativă și calitativă a intelectualității, categoria socială cu rol conducător în lupta pentru drepturi sociale și politice, într-o societate modernă. Începând cu familiile de țărani, continuând cu cele care locuiesc în mediul urban, tot mai multe își pot permite să susțină material, la școli gimnaziale, liceale și în universități, pe copiii cei mai înzestrați intelectual. Efortul material al familiei era completat, de multe ori, prin burse și alte facilități oferite de bănci și diferite fundații culturale, înființate de românii mai înstăriți, la nivel local, regional sau transilvănean⁶.

Astfel, creșterea forței economice se împletea cu afirmarea culturală a națiunii. Debușeul acestui salt se va contabiliza în viața politică tot mai activă la începutul secolului al XX-lea și în timpul Primului Război Mondial, mai bine cristalizată și cucerită definitiv de ideea unirii Transilvaniei cu Regatul României.

Scoțând în evidență importanța decisivă a factorului economic în viața unei națiuni la un moment istoric dat, exemplul discutat în paginile de mai sus poate oferi un moment de reflecție pentru alte etape din istoria noastră contemporană din ultimul veac. Îndrăznesc să cred că dezvoltarea economică a României interbelice ne-a permis să ne modernizăm societatea, într-un ritm mai rapid decât până în 1914-1918, să ne afirmăm cultural și în planul politicii externe, să fim acceptați ca o forță europeană în afirmare, să avem rezultate în consecință. Până la urmă, faptul că am rezistat ca stat, în anii celui de-al Doilea Război Mondial, chiar cu pierderile teritoriale cunoscute și sacrificiile în oameni și bunuri pe fronturile din Est și Vest, sunt rezultatul forței economice a statului român al vremii. După dezindustrializarea țării, în anii 1945-1955, ca urmare a jafului economic la care am fost supuși de „eliberatorul sovietic”, „dictatura de dezvoltare” impusă de regimul comunist în anii 1960-1980 a permis națiunii noastre să se reimpună în diplomatie și politica externă din timpul „Războiului rece”. În pofida regretabilei și condamnablei exterminări fizice sau a marginalizării elitei intelectuale interbelice, pe fondul relansării industrializării și a sprijinirii procesului de culturalizare prin școală - națiunea română se regăsește, își recapătă treptat

⁵ Vezi sintezele: Mihai D. Drecin, *Banca «Albina» din Sibiu - instituție națională a românilor transilvăneni (1871-1918)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p.142-162; Vasile Dobrescu, *op. cit.*, p. 117-172; Lucian Dronca, *Băncile românești din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, pp. 386-422.

⁶ Vezi: Mihai D. Drecin, *Banca «Albina» din Sibiu.....*, p. 163-176; Lucian Dronca, *op. cit.*, pp. 463-495.

vocația europeană, atât prin scrisul intelectualilor cenzurați din țară, cât și a celor trăitori în vestul Europei. Mai mult, se contura o nouă generație, considerată „de rezervă”, pentru momentul trecerii de la regimul comunist la democrația vest-europeană. Toate aceste transformări interioare din societatea românească a anilor `80 ai secolului trecut au fost posibile pe fondul unei economii reale, chiar dacă nu performantă în toate sferile ei.

Decăderea economică a țării noastre după 1990 s-a repercutat și în celelalte planuri ale vieții națiunii, în primul rând în cultură și politică. Nu insistăm aici asupra cauzelor și formelor în care aceasta a avut loc, după cum nici asupra urmărilor. Reformarea noastră pe plan intern și european va fi posibilă numai pe fondul unei revigorări economice de substanță. Eforturile individuale ale capitalismului autohton trebuie sprijinite legislativ și administrativ de instituțiile statului, prin specialiști integri și de calitate profesională.

Lecțiile istoriei trebuie nu numai clamate, ci și înțelese și aplicate. *Bunăstarea materială, cultura și demnitatea unei națiuni se bazează pe muncă multă și inteligență - generatoare a unui fundament economic solid al statului.*

SECȚIUNEA II

DOBROGEA ÎN CONTEXTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

CONSTANȚA ÎN ANII NEUTRALITĂȚII (1914-1916)

prof. dr. Paul DOMINTE
Liceul Teoretic Decebal, Constanța

Rezumat: Ceea ce surprinde la viața de zi cu zi în Constanța în anii neutralității, 1914-1916, este lipsa de conștientizare a pericolului care plana asupra orașului, având în vedere poziția strategică avansată a acestuia, prins oarecum la mijloc între Rusia și Bulgaria, țări ce făceau parte din tabere opuse, Rusia din Antantă, Bulgaria din Tripla Alianță. Cu toate acestea au existat și elemente de pregătire în vederea eventualei participări la Conflagrația Mondială, dar, după cum va demonstra realitatea ulterior, insuficiente pentru a asigura orașului o apărare eficientă.

Cuvinte cheie: Constanța, viața cotidiană, aprovizionare, turism, spionaj

Abstract: Unexpectedly, authorities, in every day life in Constanța, between 1914-1916, the years of neutrality, were not aware about the danger hanging over the city, taking into consideration city's advanced strategic position, caught between Russia and Bulgaria, countries belonging to different alliances: Russia was part of the Entente and Bulgaria was part of the Triple Alliance. In spite of all that, there existed elements to prepare the city, for a possible involvement in the World War; according to the war facts, they proved to be inadequate, for protecting efficiently the city.

Key words: Constanța, every day life, tourism, espionage, defence

1. Calcule geo-strategice

Izbucnirea Primului Război Mondial a luat prin surprindere România ca și o parte a lumii europene, deși presa din epocă a remarcat accentuarea tensiunilor dintre Marile Puteri încă din timpul Războaielor Balcanice, precum și posibilitatea izbucnirii unui conflict generalizat¹. Conflictele de interese dintre marile puteri europene au plasat statele mai mici în

¹ Pentru situația Constanței în timpul Primului Război Mondial, ca și unele considerații de natură strategică reluate în articolul de față, vezi și Paul Dominte, 1918 - *Frontul din Dobrogea de Sud și ocuparea orașului Constanța de către Puterile Centrale*, în „Studii și Articole de Istorie”, an LXXIII, 2008, pp. 44-46.

sfera de influență a marilor grupări de alianțe militare, Antanta și Puterile Centrale, neutralitatea nefiind pentru acestea o soluție².

România s-a declarat neutră, la 21 iulie/3 august 1914, provocându-i regelui Carol I o profundă nemulțumire³. Ion I. C. Brătianu, primul ministru, a inițiat pregătirea țării pentru participarea la conflict, activitatea febrilă, diplomatică și militară, în cei doi ani de neutralitate (3 august 1914 - 14 august 1916), finalizându-se cu parafarea celor două convenții, politică și militară, la 4/17 august 1916, prin care România se alinia la Antantă. Principala noastră condiție și unica rațiune de a participa la conflagrație era, în fond, formarea unei Români Mari, la sfârșitul conflictului, prin încorporarea teritoriilor locuite de români din Monarhia Austro-Ungară⁴.

Ce loc ocupa provincia dintre Dunăre și Mare și principalul port la Marea Neagră al României, în aceste calcule? Vulnerabilitatea Constanței a fost remarcată, încă din timpul Războaielor Balcanice, ceea ce i-a conferit o importanță aparte⁵.

Poziția strategică a Dobrogei, un teritoriu care ridica probleme de apărare datorită poziției sale geografice aflată dincolo de Dunăre, deci fără un obstacol natural dinspre sud, a generat abordarea unor studii tactice în 1916, precum și unele concluzii realiste ce țineau cont de faptul că zona meridională a provinciei se afla în aval, la cote inferioare, față de platoul Deliormanului, stăpânit de bulgari și era dezavantajată strategic: „Frontiera politică [cu Bulgaria] este deci trasată în defavoarea noastră”⁶.

În ceea ce privește Constanța și țărmul de sud dinspre mare al Dobrogei, acestea erau situate într-o zonă deosebit de secetoasă și călduroasă, pe timp de vară „după ora 9 până la 4 p.m., ce face aproape imposibil marșul, lucru ce îngreuiază mult operațiunile”⁷. În ecuația strategică a Dobrogei, Constanța și malul mării au prezentat unele avantaje, în mentalitatea militară din epocă, anume acelea că la nord de oraș, terenul mlăștinos este impropriu debarcărilor, iar zona de la sud este abruptă și cu ape de mică adâncime, conformație geografică ce ar fi permis acostarea de vase de mare tonaj numai la Sulina, Constanța port și Balcic. Cum flota bulgară s-a presupus că nu conta, a fost luată în calculul strategilor, ca o amenințare reală, numai cea rusească. Deși flota românească nu-i putea face față celei rusești, s-a considerat că România poate respinge un atac din această direcție, iar fortificarea orașului Constanța n-ar fi făcut decât să-l expună la un bombardament inutil⁸. De aceea, autorul articolului, semnat Copacius Junior, a intuit în mod corect slăbiciunea flancului sudic al Dobrogei. Acesta se pare că a fost și calculul ce a determinat factorii militari români să intervină împotriva Bulgariei în 1913 și să anexeze partea de sud a Dobrogei cu cele 2 județe: Durostor și Caliacra.

În ciuda acestor calcule, nu se poate afirma că, la nivel decizional, românii au acționat emoțional, împotriva Bulgariei, doar din dorința de a le smulge un teritoriu, profitând de situația lor dificilă, în timpul celui de-al Doilea Război Balcanic. Nu doar conservatorii, care se

² Anastasie Iordache, *România în anii primului război mondial*, în *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, acad. Gheorghe Platon (coordonator), Editura Enciclopedică Academia Română: Secția de Științe Istorice și Arheologie, București, 2003, p. 395.

³ „Constat, zice el [regele - n.n.], că reprezentanții țării aproape în unanimitate au cerut neutralitatea României. Ca rege constituțional mă supun votului d-voastră, mi-e frică însă că prestigiul țării va ieși micșorat din ședința de azi și mă tem că ați luat o hotărâre de care România se va căi în viitor” - cuvântul regelui Carol I din finalul ședinței Consiliului de Coroană din 21 iulie/3 august 1914, de la Sinaia, în: Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 49.

⁴ Stephen Fischer-Galati, *Twentieth Century Rumania*, Second Edition, Columbia University Press, New York, p. 26.

⁵ Pentru studiile tactice și situația orașului în timpul Războaielor Balcanice vezi și Paul Dominte, *Constanța Town, Dobrudja and the Romanian Strategic Plans during The Second Balkan* - ars în *Jideg Papers of the International Conference on History and Technology at the Black Sea region*, ISTM 2014, Ovidius University of Constanța, Romania, 12-13 September 2014, pp. 125-131.

⁶ Copacius Junior, *Importanța strategică a Dobrogei*, în „Arhiva Dobrogei”, an I, vol I, 1916, p. 60. Numele autorului este fără îndoială un pseudonim. În realitate, cunoștințele de strategie militară pe care acesta le dovedește lasă loc la interpretarea că ar putea fi vorba de un ofițer al armatei române.

⁷ *Ibidem*, p. 70.

⁸ *Ibidem*, pp. 73-74.

aflau la putere, în timpul campaniei din 1913, au nutrit temeri față de politica agresivă a Bulgariei în Balcani, dar și liberalii au fost de aceeași parte a baricadei în această chestiune. Dovada cea mai bună este că, într-o discuție dintre Ion I. C. Brătianu și fiul său, Gheorghe Brătianu, viitorul istoric, tatăl i-a arătat că România nu avea cum să stea de-o parte în conflictul mondial, pe motivul că riscam să fim zdrobiți între o Ungarie Mare și o Bulgarie Mare⁹.

La rândul ei, Constanța a ocupat un loc important în revendicările românilor cu privire la Cadrilater: „Cred că nici nu s’ar fi anexat la 1913, dacă n’ar fi devenit o necesitate strategică de apărare pentru Dobrogea Veche, cu cheia țării dinspre mare care este Constanța, necesitate provocată tocmai de poftele nestăpânite ale bulgarilor și de agitațiile neadormite ce se făceau la noi între bulgarii de la Tulcea și prin toți Rakowskii lor mari și mărunți”¹⁰, scria ca o scuză la intervenția românească din Bulgaria, din 1913, ziarul „Farul” în 1919.

Perioada Primului Război Mondial a marcat poate mai mult destinele orașului Constanța, decât ale altor orașe din Vechiul Regat al României, în special, pentru că poziția sa geografică, care l-a orientat în exclusivitate, către activitatea comercială și turistică, îl făcea mai vulnerabil la evenimentele petrecute în afara țării.

2. Aprovizionarea orașului și lumea afacerilor

Prosperitatea depindea mult de comerțul maritim, iar închiderea Strâmților nu putea decât să falimenteze economia locală, cu atât mai mult cu cât și unele produse, precum colonialele, ce ajungeau cel mai repede pe piețele orașului, prin importul de la Constantinopol, atrăgeau lumea, pe timpul sezonului estival și constituiau o importantă sursă, nu doar de venituri, dar și de alimentație.

Se adaugă faptul că unele investiții au fost stopate și a început să se simtă lipsa de piese de schimb, la unele agregate mecanice, ca de pildă generatoarele de curent electric, mai ales că acestea nu se fabricau în țară. De aici problemele întâmpinate de edili în ceea ce privește facilitățile urbane: iluminatul electric, apa la robinet etc., atât de necesare unei stațiuni estivale.

În ciuda acestor probleme edili au reușit să se descurce binișor pe perioada neutralității, având în vedere lipsurile pe care trebuiau să le depășească, iar diminuarea activității portuare a putut fi compensată de creșterea activității turistice, în condițiile în care stațiunile din afara țării deveniseră acum inaccesibile protipendadei românești, care, de voie, de nevoie, s-a văzut nevoită să ia calea Constanței și a plajelor sale însoțite pe perioada sezonului estival. „După 1914, frontierele României fiind aproape închise, lumea nu mai putea ieși din țară și singurele locuri unde se putea cheltui mult și petrece bine erau într-adevăr numai Sinaia și Constanța”¹¹, relatează Gheorghe-Jiurgea Negrilești, nepotul consulului rus la Galați.

Aminteam ceva mai sus de unele neajunsuri, mai ales în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente și produse de larg consum, conexe evoluției fronturilor și a războiului european, devenit apoi mondial, din anii 1914-1916. O chestiune presantă a fost legată de aprovizionarea orașului cu alimente, în condițiile în care specula cu produse era foarte greu de ținut sub control.

Specula - care a fost un fenomen național - nu era generată de producția slabă, ci mai ales de dorința angrosiștilor de a obține prețuri cât mai bune de pe piața externă, în condițiile penuriei de alimente, provocată în statele beligerante de Războiului Mondial. În ciuda eforturilor întreprinse de autorități de a ține sub control prețurile la alimente și încercarea de a forța negustorii să aprovizioneze mai întâi orașele, fenomenul speculativ nu a putut fi

⁹ Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1997, p. 99.

¹⁰ „Farul”, an I, nr. 7, 8 mai 1919, p. 1.

¹¹ Gheorghe-Jiurgea Negrilești, *Troica amintirilor - sub patru regi*, Editura Cartea Românească, București, 2007, p.163.

eradicat, iar tarifele au explodat. Situația alimentară dificilă - generată în fond de lăcomia celor ce au dorit să câștige de pe urma conflagrației și au exportat alimente în cantități ce depășeau limita de avarie - a determinat ca penuria de alimente să devină din ce în ce mai severă. În anul 1916 aceasta a luat forme destul de dure și în localitate s-au introdus trei zile de așa-zis post, zile în care nu se vindea carne¹², spre disperarea gurmanzilor.

În aceste condiții principala problemă a agenților de control ai primăriei în piețe, a devenit specula, generată de penuria alimentară. Deși Primăria a căutat să mențină prețuri mercuriale maxime, dorința de câștiguri ilicite a făcut ca specula să nu poată fi ținută sub control, în special când era vorba de carne, atât de animale¹³, cât și de pește¹⁴. Penuria alimentară l-a determinat pe ministrul V. G. Morțun să ordone, în martie 1916, primarului Virgil Andronescu să ia măsuri împotriva speculei și să aprovizioneze populația cu pește, chiar prin organizarea unui comerț de tarabe stradale cu acest aliment. Dar medicul veterinar s-a opus acestei idei arătând că orașul avea piețe suficient de bine organizate „pentru a mai tolera și comerțul ambulant cu pește și carne”¹⁵.

Chestiunea prețului la pâine a fost marcată de cererile producătorilor de a le crește, în condițiile lipsei de făină înregistrată după 1914 și mai ales, în 1916. Ca atare, producătorii îi cereau primarului Virgil Andronescu să crească prețul la pâine la suma de 40 bani/kg, calitatea I, în anul 1916 (față de 25 bani/kg în 1900), 30 bani/kg, calitatea a II-a (față de 20 bani/kg în 1900) și 25 bani/kg, pâinea neagră (față de 15 bani/kg în 1900)¹⁶. Chiar și așa, în 16 ani, de la începutul sec. al XX-lea, prețul la pâine n-a crescut mai mult de 30-40%, ceea ce evidențiază o oarecare stabilitate, la acest nivel. În anul 1914, de pildă, pâinea se scumpise cu numai 5 bani, față de 1900, dar izbucnirea Primului Război Mondial a acutizat problema. Situația se regăsește și la alte produse: prețul cărnii a crescut cu 1/3, al brânzei cu 25%, iar al măslinelor cu cca. 40-50%¹⁷, ultimul produs din cauza închiderii Strâmtoarelor, după intrarea Turciei în Primul Război Mondial.

În 1916 raporturile edililor cu Prefectura au cunoscut unele momente tensionate, pe tema aprovizionării. În luna iulie, de pildă, administrația piețelor a protestat, cu argumente de solidaritate socială, față de gestul prefectului de a returna legumele trimise de grădinarii din București, în timp ce orașul ducea o lipsă acută de astfel de produse¹⁸. Este doar unul dintre exemplele de interese diferite, în scopurile urmărite de către cele două instituții.

Totuși, atunci când se punea problema de afaceri se găseau bani pentru alimente și petreceri, iar bunăstarea curgea la Constanța în ciuda penuriei provocată de Războiul Mondial. Cazinoul din Constanța, de pildă, loc select frecventat de cele mai ilustre personaje ale timpului, era alimentat de baronul de Marsay, care concesionase și Cazinoul din Sinaia, cu cele mai rafinate produse: „Cazinoul are o bucătărie excelentă și o pivniță grozavă. Am întâlnit acolo niște sticle...Nostalgic Pitz privi în gol. Directorul Cazinoului, baronul de Marasy, „știe să aranjeze lucrurile” [Constanța, s.n.]”¹⁹, amintește în memoriile sale Jurgea Negrilești o convorbire dintre mama sa și un nobil, Pitz, apropiat acesteia, în 1914.

Despre opulența de la Cazinou, gurmanzi, cunoscători, animați de o adevărată patimă pentru degustări, relatează și Cezar Petrescu în vestitul său roman „Întunecare”, în preajma intrării României în Primul Război Mondial: „Chelnerul aduse două fructiere cu struguri de

¹² „Conservatorul”, an I, nr. 2, 31 iulie 1916, p. 2.

¹³ Printr-o ordonanță, primarul Virgil Andronescu intervenea direct, denunțând „prețurile neomenoase” practicate de „preocupății de păsări”. Mai mult decât atât, contravenienții urmau să fie dați în judecată - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța, Fond Primăria Constanța 1878-1950 (se va citi F.P.C.), dosar 20/1914, f. 42.

¹⁴ Idem, dosar 17/1914, f. 75.

¹⁵ Idem, dosar 9/1916, f. 36.

¹⁶ Idem, dosar 24/1900, f. 2 și dosar 9/1916, f. 1.

¹⁷ Ibidem, f. 2; vezi și listele de prețuri din „Liberalul Constanței”, an II, nr. 1, 17 august 1914, p. 3.

¹⁸ F.P.C., dosar 44/1916, f. 81.

¹⁹ Gheorghe Jiurgea Negrilești, op. cit., p. 163.

Constantinopol, piersici și pere, între bulgări de gheață, pe culcuș de frunze crestate de viță”. Și, continuă: „Cînd lichiorul fu turnat, colonelul ridică în lumină paharul cu piciorul înalt, ținându-l între degetele grase, cu o luare aminte și o înduioșare de savant examinând un elixir miraculos. Admiră limpezime culorii, aspiră aroma cu nespusă fericire și sorbi în răstimpuri”, povestește romancierul despre un astfel de personaj din capitală, cunoscut în lumea mondenă a reședințelor de vară. Eroii povestirii mai servesc: cafele, două înghețate pentru copii, mazagran, lichioruri și două marghilomane²⁰. Deci, pentru fețe alese se găseau de toate!

Așadar condominiumul primărie-inițiativă privată a gestionat excelent perioada de sezon, cel puțin la nivel de imagine, din exterior. În 1916, Constantin Argetoianu, al cărui spirit caustic este bine cunoscut, era realmente încântat de înfățișarea orașului de la malul mării: „La Constanța am stat cinci zile și simpatica localitate m-a cucerit cu totul. Era încă Constanța României Mici, cu bulevardul, cu catedrala, cu portul ei la măsura mijloacelor și nevoilor noastre reduse dar toate curate spilcă, ca și cum nu ar fi fost întrebuințate în toate zilele, ci păstrate pentru zilele mari! Cazinoul și Palace-Hotelul, de curând terminate și inaugurate se înfățișau ca două fete mari neatînse. Și într-un loc și într-altul, restaurantele conduse de străini erau excelente, iar în camerile noului hotel te puteai crede într-un « palace » din Nisa sau de la Biarritz! Totul era nou și neuzat și sclipea de curat ce era!”²¹.

3. Psihoza spionajului

Nu totul mergea ca pe roate, războiul bătea la ușă, iar presiuni interne și externe se exercitau permanent, văzute, dar mai ales nevăzute. Spionajul, într-un oraș de frontieră precum Constanța, era probabil un lucru obișnuit, pentru serviciile secrete. Cert este că activitatea acestora a devenit febrilă, dinainte de izbucnirea Marelui Război, odată cu implicarea României, în Peninsula Balcanică, în 1913, și pe bună dreptate, mai ales că turbulentă Bulgaria, de la frontiera de sud, a avut pretenții teritoriale, după cum bine se știe, de la toți vecinii și ne provoca în permanență la graniță. În ceea ce privește temerile în legătură cu activitatea rușilor, de la frontiera de nord a Dobrogei, acestea au fost permanente.

Cele două state amintite mai sus au trimis spioni în Constanța, în primul rând pentru a sustrage date de ordin militar. Într-un raport transmis lui Ioan Panaitescu, șeful Siguranței Generale a Statului, unul dintre ofițerii informatori ai Marelui Stat Major relata că, în toamna anului 1912, unul dintre negustorii din Odesa, care avea drumuri dese la Constanța, se ocupa de fapt cu spionajul în slujba Rusiei; iar în 1913, în perioada 6 aprilie - 24 iulie 1913, deci cu puțin timp înainte de trecerea trupelor române la sud de Dunăre, un etnic bulgar din Constanța, Ocneanoff, proprietar, a fost întâlnit de agentul român la Adrianopol, respectivul fiind rudă cu un ofițer superior bulgar, col. Petroff, comandantul Regimentului 6 Infanterie din Sofia. Adunând date despre acesta, informatorul român a aflat că era o persoană antipatizată în Constanța, dar care, în schimb, a căutat tot timpul să-i spioneze pe militarii noștri²². Interesant este că însuși informatorul român din Sofia a raportat, în 1912, că, într-o convorbire cu Ivan Batzov, un important oficial de la Sofia, șeful agenției Telegrafice Bulgare, cu privire la interesele ce leagă Bulgaria de România, acesta a afirmat că între agențiile celor 2 țări ar trebui să existe o legătură directă, nu prin intermediul Vienei, cum se făcea până atunci, dar că spionajul este „boala secolului” și că face unele deservicii cunoașterii reciproce, între ziariștii celor 2 popoare²³. De aceea, psihoza spionajului a fost reciprocă, la noi și la bulgari, și este greu de spus cine a început mai întâi.

²⁰ Cezar Petrescu, *Întunecare*, Editura Cartea Românească, București, 1984, pp. 7-8.

²¹ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. II: 1913-1916, Editura Humanitas, București, 1992, p. 235.

²² Arhivele Naționale Istorice Centrale, Divizia Poliției și Siguranței Generale (infra D.P.S.G.), dosar 75/1914, f. 57-57v.

²³ *Ibidem*, f. 64v.

Mai trebuie spus că orașul a devenit locul de tranzit al spionilor români ce veneau pe calea apei²⁴, mai ales din Constantinopol și este de presupus că lucrurile stăteau și invers, adică mai mulți spioni străini intrau pe aici, în țară. Unii agenți au fost recrutați de către serviciile secrete de la București, chiar din Constanța, din rândul celor ce munceau, în servicii publice. Este greu de spus la ora actuală dacă acești agenți au intrat în rândul serviciilor secrete, de dragul banilor, sau mai degrabă din convingerea beneficiului pe care-l aduceau statului român. A doua variantă este mai plauzibilă. Un astfel de agent, de pildă, câștiga 400 de lei, ca angajat la Cazinoul din Constanța, plus locuință. După ce a fost recrutat, el va fi trimis cu misiune în Bulgaria, unde a fost închis timp de 4 luni, dintre care 46 de zile la Adrianopole. Reîntors în țară printr-o minune - abandonarea orașului de către bulgari, în timpul celui de-Al Doilea Război Balcanic și preluarea sa de turci - apoi ajuns la consulatul român din Constantinopol, prin care i s-a facilitat întoarcerea la Constanța pe vasul „România”, a primit o diurnă de 150 de lei, când nu era întrebuințat în serviciu și 500 de lei, în misiune²⁵. Or, dacă facem un calcul simplu, realizăm că un astfel de agent avea mai degrabă de pierdut decât de câștigat de pe urma activității sale de informare.

Odată cu izbucnirea Războiului Mondial, psihoza spionajului a fost din plin alimentată de politicieni. De pildă, O. Berceanu, membru executiv al comitetului conservator din localitate, fracțiunea pro-antantistă se întreba retoric cine acoperise cheltuielile banchetului de la „Grand Hotel” la care participase Titus Cănanău, fost primar și frații Salacolu-Stănescu, personaje importante din tabăra conservatoare adversă și lăsa să se înțeleagă că aceștia erau „agenți electorali altoiți cu microbul patogen al germano-filismului”, că se țineau de petreceri, în timp ce românimea era preocupată de soarta fraților de peste munți și ideea realizării idealului național. De fapt, scandalul era politicianist, iar adversarii au fost acuzați de simpatii progermane, numai pentru că au atentat la situația „demnă” a prefectului C. Pariano. În final, O. Berceanu se întreba din banii cui se plătise banchetul și lăsa a se înțelege că fusese finanțat de nemți²⁶.

Că orașul era unul dintre locurile predilecte de unde acționa spionajul străin, nu putea să fie un secret, pentru nici un om cu capul pe umeri. Unele bănuieli erau îndreptățite. Dovada cea mai bună: călătoria neoficială a unor personaje de rang înalt, așa cum a fost cea a contelui Ottokar Czernin, unul dintre conducătorii diplomației austro-ungare, fapt ce a dat naștere, pe bună dreptate, unui adevărat scandal când gen. Socec l-a primit în compartimentul său și i-a oferit o ceașcă cu ceai, fără să tragă perdelele la geam. Evenimentul a dat naștere la interpretări, în legătură cu o eventuală înțelegere secretă. Generalul român a susținut însă că nu a fost decât un gest de curtoazie. Concret, el nu a tras perdelele la geam, în momentul trecerii peste podul de la Cernavodă, cum au procedat „agenții polițienesci”, iar o doamnă a atras atenția controlorului de vagoane că se „tolerează ministrului străin examinarea regiunii”. Contele fusese invitat de generalul român să servească ceaiul la el în compartiment deoarece în vagonul restaurant „nu era nici un loc liber”²⁷. Ceea ce provoacă ilaritate nu este că evenimentul a ajuns pe prima pagină a ziarelor, cât faptul că delatorii nu s-au întrebat care era scopul unei călătorii incognito la Constanța a unui lider proeminent al diplomației austro-ungare.

Temerile față de activitățile necurate ale străinilor pe teritoriul românesc s-au manifestat public, odată cu izbucnirea Războaielor Balcanice, apoi a celui mondial, și este de

²⁴ Este cazul unui agent român care a avut misiuni în Bulgaria, pentru ca apoi să se întoarcă prin Turcia, via Constanța, vezi *ibidem*, f. 72.

²⁵ *Ibidem*, f. 93. De altfel, agentul respectiv a reproșat cu tristețe, în momentul în care a fost licențiat din serviciu și a rămas fără niciun venit chiar înainte de sărbători: „și când mă gândesc cu cât patriotism și dragoste m’am oferit a face serviciu de informații” - vezi *ibidem*, f. 88v.

²⁶ „Conservatorul Constanței”, an V, nr. 40, 8 mai 1915, p. 3.

²⁷ „Adevărul”, an XXIX, nr. 10451, 14 aprilie 1916, p. 2.

presupus că erau îndreptățite. Aceste temeri și-au găsit justificarea în comportamentul celor veniți cu afaceri dubioase în România, după 1913, și au fost amplificate de presa constănțeană. În 1915, ziarul „România Mare” a publicat un articol sugestiv la adresa adevăratelor scopuri ale acestor călători, sosiți la noi, de te miri unde, intitulat: „Străini. Înstrăinați. Rătăciți.”, oameni „răsăriți odată cu începerea războiului european”. Cât despre scopurile alogenilor, reporterul arăta că: străinii erau „pripășiți la noi” în scopuri propagandistice - protejați de legațiile Austriei și Germaniei - ei semănau „aurul în dreapta și în stânga cu cea mai largă măsură pentru a acapara presa, conștiințele, oameni tot”, și uzau de toate mijloacele legale și ilegale, pentru a-și atinge scopurile, spionajul: „De sigur că acești oameni sunt numai ochi și urechi, și nu le scapă nimic, nici un fapt - fie el cât de neînsemnat - care să fie folosit cândva de ai săi”; acapararea „produselor țării noastre cari lipsesc țărilor lor și de cari au nevoie neapărat, ca benzina, petrolul, cerealele, alimentele etc.”. În ceea ce privește înstrăinării - adică trădătorii - erau considerați ca atare cei ce au uzat fie de cuvânt, fie de presa lor, pentru a propovădui idei contrare intereselor neamului și care se bănuia că ar fi fost în solda Germaniei. Deși gazetarul era convins că respectivii au fost demascați la timp de „oameni vrednici și de presa cu adevărat patriotică”, războiul va arăta ulterior că lucrurile nu au stat chiar așa²⁸.

Pe măsură ce România a fost prinsă în vârtoarea evenimentelor militare, situația din oraș a început să se degradeze. Teamă a pus stăpânire pe cetățeni, fiind alimentată de extinderea teatrelor de operațiuni, prezența militarilor și mișcările de trupe din Dobrogea, degradarea nivelului de trai, știrile alarmante despre mișcările bulgarilor, rechizițiile, precum și o adevărată fobie a spionilor.

Statele aflate în conflict au încercat să pună mâna pe cât mai multe informații de tip militar și logistic, în ceea ce privește capacitățile strategice ale României. Evident că s-au luat măsuri de către autorități, privind controlul străinilor²⁹, dar poziția geografică a Constanței a constituit terenul cel mai bun pentru traficul de informații.

În ceea ce privește sudul Dobrogei, spionajul a fost facilitat de deschiderea liniei Bazargic - Obriște - Varna. Evenimentul a dat naștere chiar din prima zi la un adevărat trafic de persoane³⁰ și este de presupus că, în ciuda primirii entuziaste a românilor la Obriște și a bulgarilor la Bazargic³¹, aceștia din urmă nu au ezitat să ducă o amplă activitate de spionaj, în favoarea Centralilor, pe teritoriul românesc. Pe 5 aprilie 1915, un individ blond, cu alură de german, a fost surprins lângă pavilionul reginei fotografiind „cu un aparat de mână” - la 8 dimineața - malurile și bazinele de petrol din port. În momentul arestării, acesta a încercat să scape „oferindu-le bani” militarilor³², dar a fost reținut.

Problemele generate orașului de apropierea sa față de teatrul de operațiuni, chiar neutră fiind România, au fost amplificate de manevrarea tehnicii militare, mai ales de minele și torpilele neexplodate din Marea Neagră. În aprilie 1914, o torpilă cam de 100 de kilograme a fost găsită de lucrători pe plaja de la Mamaia și urcată în căruță. Spre norocul lor, aceștia s-au întâlnit pe drum cu agentul pescăriilor, care și-a dat seama despre ce este vorba: „Prinși de spaimă, lucrătorii au dat-o jos în parcul de la Mamaia”, după care au fost anunțate autoritățile militare³³. Ulterior s-a stabilit că mina era de proveniență rusească³⁴. Tot în legătură cu

²⁸ Din păcate, pe rătăciți articolul nu-i nominalizează, ci ne lasă doar să înțelegem că sunt demni de compătimit. - vezi „România Mare”, an II, nr. 14, 10 aprilie 1915, p. 3.

²⁹ Despre modul de punere în practică a circularilor date de ministrul G. Morțun „în vederea aplicării legii asupra controlului străinilor”, vezi „România Mare”, an II, nr. 12, 8 aprilie 1915, p. 3.

³⁰ „La ora 4 p.m. trenul plin cu pasageri din Bulgaria [...] și funcționarii bulgari a părăsit stația Obriște sosind în gara Bazargic la ora 5 p.m.”, informa gazeta „România Mare”. Faptul că drumul a durat numai o oră ridică serioase semne de întrebare, în ceea ce privește eficiența unui eventual control al traficului de persoane, la frontieră, vezi *ibidem*.

³¹ Vizita reciprocă s-a încheiat cu „agape” din partea reprezentanților celor 2 țări, vezi *ibidem*.

³² *Idem*, nr. 11, 7 aprilie 1915, p. 2.

³³ *Idem*, nr. 13, 9 aprilie 1915, p. 3.

această mină, îngrijorarea a fost amplificată, pe plan local, de atacul săvârșit asupra santinei postate să o păzească, în noaptea de 11 spre 12 aprilie 1915, de „mai mulți indivizi, rămași până acum necunoscuți [...] cu focuri de revolver”³⁵. Ulterior s-a demonstrat că santinela a tras doar un foc de somație în aer, în momentul în care, pe la 12 noaptea, a observat mai mulți trecători care se duceau spre un sat din apropiere, de teamă ca nu cumva aceștia să se apropie de mină³⁶. Modul în care presa a reflectat evenimentul, ca pe un atac al unor forțe ostile României, pe fondul descoperirii a altor două mine lângă Mangalia³⁷, evidențiază starea de încordare și suspiciune ce stăpânea orașul. Lăudabil pentru autoritățile militare locale este că au tipărit imediat instrucțiuni, în legătură cu aceste mine/torpile, articole prin care informau populația despre forma, modul lor de acțiune, manevrarea, pentru a nu face explozie, obligația grănicerilor de a instala posturi de pază până la distrugerea acestora, precum și a primarilor, jandarmilor și preoților de a instrui populația cu privire la prezența și efectele lor³⁸. Teama de mine a paralizat activitatea portuară: „Minele cele perfide scăpate din locurile unde au fost așezate, pot în orice moment să arunce în aer un vapor nevinovat”³⁹.

Prin portul său, Constanța a jucat un rol important în sistemul informațional al serviciilor secrete românești, tocmai pentru că a fost locul de întâlnire al reprezentanților mai multor state riverane. Activitatea serviciilor secrete la Constanța prezintă un algoritm al alianțelor și jocurilor de culise - în antecamera războiului - foarte complicat. Pe de altă parte, perioada neutralității a plasat Constanța în rândul surselor de informații privitoare la mersul evenimentelor din capitala turcă. Ofițerul de bord al vasului bulgăresc „Boris”, Alexandru Zaharoff, care a circulat pe linia Constanța - Varna - Burgas, a prezentat, la 4 martie 1915, agentului român de la Constanța o situație în culori negre a austriecilor și germanilor din capitala otomană, după bombardarea Dardanelelor, de către aliații anglo-francezi, a panicii care a pus stăpânire pe oraș, după debarcarea acestora, la Galipoli. În acest context, autoritățile turcești „au refuzat viza pe pașaport” pentru germani și, mai ales pentru austrieci. Aceștia au putut să plece din Constantinopol, doar cu pașapoarte bulgărești, obținute de la consulatul din capitala otomană⁴⁰, ceea ce a evidențiat primele fisuri apărute în tabăra germano-austro-turcă. Este posibil ca totuși informațiile să fi fost o manipulare a serviciilor secrete bulgărești în dorința lor de intoxicare a celor din România.

Știri panicante pentru otomani reies și din alt raport, din mai 1915, cu privire la circulația în Bosfor a submarinelor englezești, care au reușit să torpileze un vas de război turcesc chiar în strâmtoare, unde „submarinele engleze intră și ies din Bosfor, după voe”⁴¹.

Spionajul se putea face la Constanța și sub pretextul negustoriei. Este cazul unui cetățean ungur, Ianoș Horvath „...bine cunoscut aci [Constanța, *n.n.*] la Consulatul ungar” care conducea în august 1916, o pretinsă agenție „Greco-Constanța ... și care nu e decât o agenție de spionajiu”, luată în vizor de serviciile secrete românești deoarece avea doi angajați străini. Deși negustorul contractase două tranzacții, în realitate nu a onorat comenzile, ceea ce l-a adus în vizorul Siguranței statului⁴². Nu trebuie exclusă posibilitatea ca „negustorul” maghiar să fi fost un agent al Ungariei, cu misiunea specială de a bloca mărfurile în țară pentru a

³⁴ *Idem*, nr. 14, 10 aprilie 1915, p. 2.

³⁵ *Idem*, nr. 16, 12 aprilie 1915, p. 2.

³⁶ *Idem*, nr. 17, 14 aprilie 1915, p. 2.

³⁷ *Idem*, nr. 16, 12 aprilie 1915, p. 2, și nr. 17, 14 aprilie 1915, p. 2.

³⁸ *Idem*, nr. 17, 14 aprilie 1915, p. 4. Minele ce pluteau în voie pe Marea Neagră, cât și în Mediterană, fie cele din barajele puse în timpul războiului, fie cele „plecate în derivă”, din cauza ruperii cablurilor, au continuat să constituie o problemă și în perioada imediat postbelică. Din acest motiv se făceau „mari detururi cari lungesc călătoria”, vezi „Izbânda”, an I, nr. 117, 12 martie 1919, p. 2.

³⁹ „Universul”, an XXXIII, nr. 144, 27 mai 1915, p. 2.

⁴⁰ D.P.S.G., dosar 5/1915, f. 114.

⁴¹ *Ibidem*, f. 120v.

⁴² *Idem*, dosar 982/1916, f. 2 și verso. Din document reiese că Ianoș Horvath a contractat 1000 de vagoane de paie în Cobadin și 50.000 de piei de oaie la Iași, dar nu a onorat comenzile.

împiedica cumpărarea lor de către statele din Antantă, în condițiile în care cele două blocuri militaro-politice se confruntau pentru întâietate pe plan economic, în statele neutre.

Neutralitatea vreme de doi ani a României (1914-1916) a permis ca orașul să fie tranzitat de spioni sau oficiali bulgari, veniți aici și cu alte afaceri. Astfel, la 23 septembrie 1914, Naum Tefecchieff, un inginer bulgar: „... membru marcant al comitetului central revoluționar macedo-bulgar din Sofia”, sosit cu o zi înainte în București cu trenul de Giurgiu, s-a întâlnit în Gara de Nord cu diplomatul Pance Doreff, consulul general bulgar din Constantinopol, sosit la ora 12.30 cu trenul de Constanța. Cei doi au plecat apoi spre Budapesta fiind urmăriți de agenții români, până la ieșirea din țară, pe la Predeal⁴³. Ulterior, serviciile secrete au aflat că Pance Doreff a vizitat legația bulgară de la București, lăsându-și familia care-l însoțea în așteptare, în Gara de Nord, până la ora 5 când pleca trenul spre capitala ungară. Până la Bușteni, cei doi au fost însoțiți într-un compartiment de clasa I de consulul Radeff și un personaj numit cu inițialele H.L., urmând ca Pance Doreff să fie instalat în postul de consul general la Budapesta, în timp ce Naum Tefecchieff lua drumul Vienei⁴⁴. Dacă demnitarul bulgar a venit în Dobrogea, cu vaporul sau pe uscat, documentul nu ne spune, nici dacă el a stat ceva mai mult în țară sau a avut contacte aici. Faptul că cei doi au ales rute diferite, pentru a intra pe teritoriul românesc, ne poate însă trezi semne de întrebare, mai ales că Naum Tefecchieff nu se oprea la Budapesta.

4. În anticamera Marelui Război

Adevărul este că Primul Război Mondial găsește societatea românească într-o stare de inconștiență rar întâlnită. Toată lumea vroia să ne alăturăm Antantei, ziarele vorbeau zilnic de crimele și ororile războiului, dar oamenii se distrau ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, în timp ce la granițe operațiunile militare secerau mii de vieți zilnic. Pericolul ce plana asupra Constanței părea a fi puțin conștientizat, ca și cum zona n-ar fi fost o regiune de frontieră, iar granița cu Bulgaria, deja aflată în război, la numai câteva zeci de kilometri distanță de oraș! Și de ce ne-ar mira acest lucru, la un mediu în care afacerile erau pe primul plan, mai ales că, în imposibilitatea de a vizita băile din Apus, protipendada din Capitală se repezea acum la malul Mării Negre.

În luna ianuarie, la un an și jumătate de la izbucnirea conflictului mondial mai mulți tineri din Constanța, în lipsă de alte distracții, s-au asociat și s-au înțeles cu toții să facă o școală de dans: „În scopul acesta am luat în chirie o sală de la Hotelul Metropol unde ne strângem seara la dans”. Singura grijă a inițiatorilor a fost de a se plânge, în petiția pe care au adresat-o primarului, de taxele pe care le luau percepatorii fiscali, „mai ales că în rezumat nu facem altceva vre-o socoteală de cât petreceri intime ba chiar și familiale”⁴⁵. Deci nici o grijă în legătură cu războiul care bătea la ușă, sau cu perspectiva de a fi mobilizați.

În a doua jumătate a lunii mai 1916 în oraș se fac pregătiri febrile pentru sezon. Numărul vizitatorilor este în creștere, în condițiile în care accesul la stațiunile din apus este blocat de războiul european, dar vremea cam posomorâtă joacă feste organizatorilor. Avantajele sunt de partea Cazinoului, care oferă pe lângă „obișnuitele” spectacole de cinematograf și câteva numere de varietate cât mai atrăgătoare, dovadă că direcția înțelegea să facă „toate sacrificiile, ca partea distractivă să mulțumească pe deplin publicul”. Stabilimentul aduce din țară mai mulți artiști: cupletistul Niculescu-Buzău; trupa de comedie condusă de „d-nii Mărculescu și I. Niculescu” precum și orchestra lui I. G. Blum, toate foarte apreciate de publicul numeros⁴⁶. Și afacerile prosperă. Ziariștii editează, în primăvara anului 1916, gazeta

⁴³ *Idem*, dosar 5/1914, f. 73-74. Conform agentului român de la Constantinopol, amintește documentul, vizita celor doi la Budapesta avea rolul de a procura armament și de a-l tranzita prin România.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 76 și 78.

⁴⁵ F.P.C., dosar 6/1916, f. 2.

⁴⁶ „Sirena”, an I, nr. 29, 24 mai 1916, p. 1.

„Sirena” ce poartă subtitlul: „Curierul sezonului la Constanța”. Aproape nimic despre Războiul Mondial nu tulbură rândurile sale. În schimb se dau sfaturi despre băile de aer, de mare și de soare și importanța elementelor atmosferice în alimentația naturală a organismului; se face reclamă la marile hoteluri, în special „Palace” și se publică liste cu persoanele venite să-și petreacă timpul liber, la malul mării⁴⁷.

În luna iulie, în plin sezon, ca niciodată, la Anadolchioi au loc trei zile de alergări. Lume multă, toalete frumoase, cucoane nostime, flirt, pariuri însemnate, într-un cuvânt: „o reușită”. La jocurile de noroc de la Cazinou febrilitatea pare să-i cuprindă pe toți: „La «baccara» entrain mare. Chemin de flerul merge cu alură vertiginoasă. Se observă mulți refugiați, cari își uită astfel necazurile exilului... - Demi mondul bucureștean prin reprezentantele lui dă multă vioiciune jocului. Cîte-un localnic mai timid aruncă câte o fisă roșie, în speranța de-a o dubla. De alt-fel(!), fișele albe, roșii, albastre și ivorye, iau complet ideea banului” și reprezentanții cazinoului pot să-și frece mâinile liniștiți. Afacerile merg ca pe roate și își pot permite luxul să flirteze cu câte o frumoasă „Lala” pe post de chibiț. Cât despre refugiați, gazetarul uită să ne informeze ce sunt ei: români ardeleni, dezertori ruși, sârbi? Ce ar fi putut să fie? Nesemnificativ, pentru ziarist. „În sala de teatru, delicioasa Nitta-Jo, spune cu talentu-i bine cunoscut, șansonete mult gustate de cei ce o ascultă”⁴⁸. Nitta-Jo este o celebră „diseuză”, de origine franceză, măritată în România, mare campioană a cauzei franceze pe scenele cabaretelor bucureștene din epocă. Nitta-Jo a rămas celebră pentru aerul ei de ștrengăriță, pentru modul în care îl maimuțărea pe Kaiser și stigmatiza pe nemți, spre deliciul românilor, admiratori ai surorii latine mai mari, cum era socotită Franța, la acea dată. Nitta-Jo avea să rămână celebră și după război, deși va pune capăt discursului politic⁴⁹.

În oraș se fac pronosticuri pentru cursele hipice de la Andolchioi, se redeschide problema cheltuielilor comunale, se citesc și se publică necrologuri. Pictorul Florian Doboșaru, cunoscut pentru peisajele sale marine, anunță că va ține o expoziție de vreo 40 de tablouri; dirigintele poștei este criticat pentru modul defectuos în care funcționează serviciul telefonic din localitate, că: „Publicul este servit cu multă greutate și adesea chiar «admonestat» de către funcționarele poștei, care au devenit de o nervozitate rară. Convorbirile cu Capitala se fac în cele mai rele condițiuni”. Ziarul „Conservatorul” critică mizeria de nedescris din oraș, în plin sezon - la putere erau liberalii -, iar primăria este admonestată. Nemții sunt luați în vizor, criticați pentru măcelul mondial care deja împlinește 2 ani de atrocități. Tribunalul este în vacanță timp de 2 luni, până la 31 august iar ședințele se țin numai 2 ore pe zi. Nu va mai apuca bine să-și reia lucrările din cauza conflictului mondial care antrenează, o lună mai târziu, și țara noastră. Nimeni nu bănuiește că actele de la tribunal vor fi distruse pe vecie de ocupanții bulgari, două luni și jumătate mai târziu, mare pierdere pentru istoriografia locală. În fine, se fac glume malițioase pe seama lui „Ferechide”, președintele Camerei, care de îndată ce pleacă din localitate, situația externă devine complicată, cum revine în Constanța totul pare că se limpezește...așa că mai bine să stea în oraș. Cam așa reflectă într-o pagină de ziar conservatorii realitățile dintr-o zi obișnuită de sezon a anului fierbinte, 1916. Iar o altă pagină este supraaglomerată cu reclame⁵⁰. Exact peste o lună, se produce atacul de la Turtucaia, care va provoca un adevărat calvar pentru românii dobrogeni și, implicit, cei din Constanța.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 1-2; *idem* nr. 30, 26 mai 1916, pp. 1-2; nr. 31, 28 mai 1916, pp.1-2; nr. 32, 29 mai 1916, p. 1.

⁴⁸ „Conservatorul”, an I, nr. 1, 24 iulie 1916, pp. 3-4.

⁴⁹ Adrian Majuru (coordonator), *Bucureștiul subteran. Cerșetorie, delincvență, vagabondaj*, Editura Paralela 45, Pitești, 2006, p. 30.

⁵⁰ „Conservatorul”, Constanța, an I, nr. 1, 24 Iulie 1916, p. 3-4. Pentru situația armatei din Dobrogea și participarea acesteia la Războaiele Balcanice și Primul Război Mondial, vezi și Costin Scurtu, *Armata terestră română din Dobrogea (1829-1919)*, vol I, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2008.

Dar lumea se distrează, ca și cum nimic nu o poate atinge. Jurgea Negrilești povestește despre călătoria sa la Constanța, în perioada neutralității, prin ochii copilului de 10 ani: „Regret că nu aveam mai mult de zece ani, ca să-mi dau bine seama de ceea ce vedeam. Ca prin fum văd cortegiul de limuzine, fracuri, toalete strălucitoare, bijuterii scilipitoare”. Și continuă: „Se pare că la Cazinou sume fabuloase treceau din buzunarele fraierilor îmbogățiți - care se înfruptaseră din aurul rusesc, austriac și german - pe mesele de joc și în caniota baronului de Marsay. Cine nu juca, dansa. Tangoul era în plin avânt.” Trimis la culcare cu forța, autorul memoriilor nu putea decât să viseze la ceea ce se petrecea în afara dormitorului său. „Astfel mi-a rămas întipărită totuși atmosfera de sărbătoare, de voieșie și bogăție”⁵¹

Atmosfera din oraș provoacă unui ziarist de la gazeta „Sirena” un articol intitulat „Constanța în sărbătoare”, care confirmă cele scrise de conservatori. Numeroasele stabilimente de sezon s-au pregătit să fie la înălțime, o adevărată risipă de energie, de capacități organizatorice: la Cazino sezoniștii sunt delectați nu doar de una, ci de 2 orchestre „din cele mai alese”; trupa Bulandra încântă spectatorii în fiecare seară - cap de afiș fiind artista în mare vogă, Marioara Ventura, adulată de spectatori, alături de Tony și Lucia Sturza Bulandra, care nu mai necesită niciun comentariu; cursele de cai de la hipodromul din Anadolchioi se desfășoară acum, în fiecare duminică, nu doar sezonier, pentru că Jokey Club-ul din localitate primește 40.000 de lei subvenție de la „Societatea marilor stabilimente”, pentru a organiza alergările de vară; în vogă sunt hotelurile de lux: „Palace”; „Carol I”; „Mercur”; „Elite-Hotel”; „Regina Hotel”; „Regal”; „Bristol”, arhipline de sezoniști, veniți să-și petreacă zilele libere pe litoral și gazeta se poate lăuda că localnicii au făcut tot ce le stătea în putință, ca să „ofere vizitatorilor ei un sezon cum nu s’a mai văzut încă în țara noastră”⁵².

În anul 1916, unul dintre cele mai bune sezoane estivale, atmosfera este fulminantă. În iulie hotelurile gem de lume și totuși vizitatorii continuă să sosească: „Acest prisos de viață îți izbește privirea pretutindeni. Pe piață (sic!), la restaurant, în trenul de la Mamaia, pe plajă, pe bulevard întâlnești figuri cunoscute de prin toate unghiurile țării”⁵³.

Dacă nu s-ar fi încheiat convenția de la 4 august 1916 cu Antanta - prin care România și-a asumat obligația să atace Austro-Ungaria, în termen de maxim 10 zile, fapt ce va suspenda brusc afacerile turistice, din orașul de la malul mării - probabil că ar fi fost într-adevăr cel mai reușit sezon, de până atunci.

Astfel pășea Constanța, în marea necunoscută a Primei Conflagrații Mondiale a secolului al XX-lea, ce avea să-i aducă mari suferințe umane și distrugerii materiale.

⁵¹ Gheorghe-Jurgea Negrilești, *op. cit.*, pp.163-164.

⁵² „Sirena”, an I, nr. 56, 1 iulie 1916, pp. 1-2.

⁵³ *Idem*, nr. 65, 21 iulie 1916, p. 1.

CONSIDERAȚII PRIVIND POTENȚIALUL DEFENSIV AL DOBROGEI ÎN MARTIE 1916, ÎN OPINIA COLONELULUI TATARINOFF, ATAȘATUL MILITAR RUS

Iulian Stelian BOȚOGHINĂ

Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice

Rezumat: La începutul Marelui Război, Guvernul României avea de ales între îndeplinirea obligațiilor din Antantă și realizarea dezideratului de unire cu Transilvania. Aceste opțiuni au divizat societatea între unioniști, care cereau intrarea rapidă în război de partea Antantei, și cei care erau împotriva unirii, pentru care erau încă vii consecințele alianței cu Imperiul Țarist, în războiul anterior. După cum este cunoscut, după doi ani de neutralitate, sentimentul național a învins și România a participat la război de partea Antantei, o alianță care fusese negociată cu dificultate, sub imensa presiune a Rusiei. După ce intrarea în război împotriva Puterilor Centrale a devenit o realitate pentru guvern, Rusia a întreprins o serie de acțiuni de recunoaștere, cu privire la viitoarea frontieră. În acest context, colonelul Tatarinoff a vizitat Dobrogea, între 6 și 8 martie 1916, însoțit de maiorul Toma Dumitrescu, un om cu înalte calități morale și un militar cu o pregătire perfectă. La rândul său, la întoarcerea la București, maiorul Toma Dumitrescu a înaintat generalului Iliescu un raport, document care reprezintă subiectul prezentului articol.

Cuvinte cheie: Marele Război, Dobrogea, maior Toma Dumitrescu, colonel A. Tatarinoff

Abstract: At the begining of the Great War, the Romanian Gouvernment had to choose between fulfilling the obligations of the treaty of Triple Entente and the completion of the goal to unite with Transylvania.

These options divided the society between, the unionist, who were asking for the quick entry into the war by the side of Triple Entente and those who were against the union, for whom there were still alive the consequences of the alliance with the Russian Empire, in the last war.

As we know, after two years of neutrality, the national feeling won, Romania participating in the war on the side of the Entente, an alliance which was hardly negotiated, under the huge pressure of Russia. After the fact of entring the war against the Central Powers had become a reality for the gouvernement, the Russian ally took a series of recognitions regarding the future frontier, context in which colonel Tatarinoff visited Dobrogea, between 6 and 8 march 1916, accompanied by major Toma Dumitrescu, a Romanian officer of a great human quality and a perfect military training, who, at his return in Bucharest, presented general Iliescu an interesting raport, document which represents the subject of this article.

Key words: The Great War, Dobrogea, major Toma Dumitrescu, colonel A. Tatarinoff

La început de veac XX, marile puteri continentale se aflau într-un conflict latent, purtat pe terțe teritorii, prin încurajarea și chiar implicarea în războaiele regionale, ceea ce a determinat coagularea alianțelor, cu scopul de a descuraja concurentul direct de a reacționa deschis și agresiv¹.

După victoria de la Sadova, din 1866, asupra armatei habsburgice, Germania devenise

¹ John R. Barber, *Istoria Europei moderne*, Editura Lider, București, pp. 312-322; Miranda Carter, *Cei trei împărați. Trei veri, trei imperii și drumul către primul război mondial*, Editura Polirom, Iași, 2015, pp. 224-242.

prima putere în spațiul germanic². Austria, pentru a rămâne o mare putere, a fost nevoită să încheie pactul dualist cu Ungaria, în 1867³. Cele două imperii central-europene au semnat tratatul de alianță în 1879⁴, la care Italia a aderat în 1882⁵, consfințind astfel constituirea blocului politico-militar cunoscut în istorie ca Tripla Alianță⁶.

De partea cealaltă, pierzând hegemonia pe continent, în urma înfrângerii de la Sedan și rămasă într-o periculoasă izolare, Franța republicană a fost nevoită să caute alianța autocrației imperiale, semnând tratatul de alianță cu Rusia, în 1893⁷. Nevoia de a descuraja amenințarea puternicei Germanii a determinat Franța să insiste pentru o alianță cu Marea Britanie, care până atunci reprezentase concurentul tradițional, peste tot în lume. Tratatul dintre Franța și Marea Britanie a fost semnat în 1904⁸, pentru ca, în 1907, să se încheie alianța între Rusia și Marea Britanie⁹.

Aflate în plin proces de modernizare și afirmare politică, ceea ce le-a așezat într-o inevitabilă concurență, tinerele state ridicate în Balcani au fost nevoite să caute susținerea uneia dintre marile puteri, pentru a descuraja revendicările vecinilor, devenind astfel pionii confruntării dintre Imperiul Habsburgic și cel Țarist. Imposibil să rămână neutre, micile state din această parte a continentului au fost nevoite să opteze pentru unul dintre cele două blocuri politico-militare¹⁰.

Într-un context geo-politic determinat de amenințarea expansiunii rusești, dovedită cu prisosință după războiul din 1877-1878, tânărul regat român a optat pentru o alianță cu Puterile Centrale, spre a descuraja amenințarea Rusiei. Alianță materializată în 1883, când guvernul român a semnat în cel mai mare secret tratatul de aderare la Tripla Alianță¹¹. Alianță care a lăsat elitei politice românești răgazul necesar să construiască instituțiile care să asigure dezvoltarea economică și socială, să consolideze independența, adică să pună țara pe făgașul ireversibil al modernizării.

Pe de altă parte însă, asemenea tinerelor state naționale din această parte de lume, nu se putea vorbi de modernizarea societății românești fără desăvârșirea proiectului național. Mai exact, dezideratul unirii tuturor românilor era una dintre forțele motrice ale procesului de modernizare a societății românești.

Conflictul hegemonic dintre imperiile rus și austro-ungar și criza balcanică, care a degenerat în cele două războaie din 1912-1913, au determinat clasa politică națională să accepte că proiectul național nu permitea României să participe la alianța Puterilor Centrale în orice condiții¹².

Reorientarea politicii externe a fost inițiată de Ion I. C. Brătianu încă din 1903, pe când ocupa portofoliul Ministerului Afacerilor Străine, îngrijorat fiind de agravarea situației românilor din Transilvania, marcată de procesul intentat de autoritățile maghiare gazetei „Tribuna”¹³.

După încheierea celui de-al doilea război balcanic, Ion I. C. Brătianu a fost convins de necesitatea distanțării de Puterile Centrale datorită reacției Austro-Ungariei față de tratatul

² Jonathan Steinberg, *Bismarck: o viață*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2012, pp. 193-262.

³ Jean-Paul Bled, *Franz Joseph*, Editura Trei, București, 2002, pp. 290-306.

⁴ *Ibidem*, p. 377-381.

⁵ Giuliano Procacci, *Istoria Italianilor*, Editura Politică, București, 1975, pp. 378-379.

⁶ John R. Barber, *op. cit.*, p. 324.

⁷ Margaret McMillan, *Războiul care a pus capăt păcii. Drumul spre 1914*, Editura Trei, București, pp. 158-184.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, pp. 185-219.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 394-426.

¹¹ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 1996, pp. 155-173. Sorin Cristescu, *Carol I și politica României (1878-1912)*, Editura Paideia, București, 2007, pp. 33-58.

¹² *Ibidem*, p. 166-173.

¹³ Gheorghe Platon (coordonator), *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. II, *De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 396.

de pace de la București, din 1913, pe care îl dorea revizuit în favoarea sa¹⁴. Sentiment confirmat de acțiunea Austro-Ungariei împotriva Serbiei, căreia i-a declarat război, chiar dacă acceptase mare parte dintre condițiile puse.¹⁵

Îndată după declarația de război, Austro-Ungaria a presat guvernul român pentru a determina intrarea în război alături de Puterile Centrale, dincolo de prevederile defensive ale tratatului de alianță semnat în 1883 și înnoit ultima dată în 1913¹⁶. Cunoscute fiind eforturile guvernului român pentru a păstra neutralitatea țării, până la momentul considerat oportun, din punct de vedere politico-diplomatic și militar, mai cu seamă la presiunea Puterilor Centrale, nu voi insista asupra acestui aspect, important, de altfel. Astfel, pentru a contextualiza documentul supus atenției în prezentul articol, mă voi opri exclusiv asupra evoluției contactelor diplomatice cu puterile Antantei, mai cu seamă cu Rusia.

Eforturile cancelariilor de la Berlin și Viena, pentru a determina guvernul ungar să facă anumite concesii românilor din Regat au rămas zadarnice. Prin urmare, conștientizând că agresiunea guvernului ungar pentru maghiarizarea românilor din Transilvania făcea inadmisibilă intrarea României în război, de partea lor, Austria și Germania au intervenit pe lângă regele Carol I, ca țara noastră să rămână neutră¹⁷. În planurile de campanie ale celor două armate, resursele României s-au dovedit mult mai importante, astfel că, atât Viena, cât și Berlinul au făcut tot efortul pentru menținerea unor raporturi normale, în paralel cu blocarea accesului inamicilor la grâu și petrolul românesc.

În acest context, presiunile Rusiei asupra guvernului român s-au intensificat, încercând să valorifice diferendul ungaro-român. Totodată, Rusia a încercat să exploateze avantajul simbolic creat odată cu vizita țarului la Constanța, în iunie 1914.

Astfel că, înainte ca România să-și declare neutralitatea, guvernul rus inițiasse tratative cu partea română, urmărind încheierea unor înțelegeri secrete cu puterile Antantei, care se arătau disponibile să sprijine unirea cu provinciile istorice din monarhia austro-ungară¹⁸.

În cadrul acestor tratative, guvernului român i-a fost prezentat un proiect de convenție încă de la 23 iulie / 5 august 1914, însă Carol I s-a situat categoric împotriva unei cooperări cu alte puteri împotriva Puterilor Centrale. A fost meritul lui Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, care, cu tact și deferență, a reușit să orienteze atitudinea suveranului în sensul interesului național, care, în fierbînta vară a anului 1914, l-a constituit adoptarea neutralității¹⁹.

Negocierile cu puterile Antantei, care în această parte a frontului erau reprezentate de Rusia, au continuat cu perseverență și cu prudență, pentru a se găsi formula unui acord prin care, în schimbul participării României la război, să i se recunoască dreptul la unitate națională cu românii din provinciile istorice din Imperiul Austro-Ungar. Dacă la început diplomații ruși au presat pentru a obține cooperarea militară, în cele din urmă au înțeles că reorientarea radicală a politicii externe nu era posibilă și că armata română nu era pregătită. Astfel, asemenea omologilor de la Viena și Berlin, s-au mulțumit să obțină doar o atitudine de „neutralitate binevoitoare”²⁰.

Acceptând neutralitatea, în urma unor intense negocieri, diplomația rusă a recunoscut dreptul legitim al românilor din teritoriile monarhiei austro-ungare de a se uni cu patria română. Ministrul de Externe al Rusiei, S. D. Sazonov, l-a împuternicit pe Stanislav Poldevski-Koziell, ministrul rus la București, să asigure guvernul român de recunoașterea legitimității

¹⁴ Anastasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, Editura Albatros, București, 1994, pp. 200-218.

¹⁵ Miranda Carter, *op. cit.*, pp. 280-293.

¹⁶ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă, o perspectivă asupra strategiei modernizării*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1993, pp. 294-296.

¹⁷ Anastasie Iordache, *op. cit.*, pp. 223, 228, 230-232, 248-250.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 241-274.

¹⁹ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. II, pp. 398-399.

²⁰ *Ibidem*, p. 407.

naționale privind unitatea românilor. În urma unui schimb de note între S. D. Sazonov și Constantin Diamandy, ministrul României la Sankt-Petersburg, în ziua de 18 septembrie/1 octombrie 1914, s-a încheiat acordul ruso-român, prin care Rusia se angaja să se opună oricărei atingeri care ar putea fi aduse frontierelor României, totodată obligându-se să recunoască dreptul la unitate națională cu „părțile din Monarhia Austro-Ungară locuite de români”²¹.

Răspunzând acestei note, Constantin Diamandy a declarat că „România se angajează din partea ei să păstreze o neutralitate amicală față de Rusia, până în momentul când dânsa va ocupa părțile din Monarhia Austro-Ungară locuite de români”²².

Nu au trecut zece zile, când, pe 27 septembrie/10 octombrie 1914, Carol I și-a încheiat îndelungata domnie, lăsând moștenire o țară în plină dezvoltare, însă polarizată între proiectul național al desăvârșirii unității statale și teama (de înțeles, de altfel) față de Rusia²³.

Decesul regelui și ungerea ca rege a principelui moștenitor Ferdinand, au netezit calea României spre alianța cu Tripla Înțelegere, un cuvânt de spus avându-l regina Maria, britanică de origine și nepoată a țarului Nicolae al II-lea, a cărei convingere pro-Antantă este de la sine înțeleasă²⁴.

Convenția Sazanov-Diamandy²⁵ s-a dovedit că nu asigura fidelitatea Rusiei, căci guvernul rus nu a ezitat să acționeze numai în conformitate cu propriile interese, fără a ține seama de clauzele tratatului. Mai exact, în cazul unor propuneri convenabile de pace, Rusia nu a ezitat să angajeze negocieri pentru un tratat de pace separată cu Ungaria. Pentru parafarea acestui act, Rusia a condiționat Ungaria numai de concesiile în favoarea Serbiei, nu și a altor vecini ai ungurilor, respectiv concesiile în favoarea României²⁶.

Pe de altă parte, nici Franța nu s-a arătat prea deschisă față de România, atitudinea guvernului francez era „foarte rece”, stare generală a puterilor Antantei, care oscila în funcție de evoluția situației de pe cele două fronturi. La începutul lunii noiembrie 1914, primul ministru rus dădea instrucțiuni ambasadurilor ruși la Paris și Londra să convingă autoritățile guvernamentale să acorde credite suficiente pentru pregătirea militară a României, pentru a nu mai exista pretext pentru păstrarea neutralității. În același timp, la București transmitea că este necesară intrarea României în război, înainte ca Serbia să fie înfrântă, deoarece numai așa Transilvania putea fi eliberată. După victoria asupra Serbiei, armata austro-ungară putea să fie concentrată în Transilvania, ceea ce ar fi făcut misiunea armatei române aproape imposibilă²⁷.

Cu toate presiunile Rusiei, pentru guvernul român era evident că intrarea în război, fără semnarea unui tratat cu puterile Antantei, care să garanteze unirea, ar fi fost un act iresponsabil, căci lecția din Războiul de Independență era încă vie în memoria societății românești²⁸. De altfel, tocmai amenințarea pericolului iminent al panslavismului determinase aderarea României la Tripla Alianță. Ori, Rusia nu dorea ca în zona de contact cu slavii de sud să se constituie un mare și puternic regat, care să fie capabil să facă jocurile unei alte puteri pentru a-i împiedica expansiunea spre Strâmtori.

Presiunile Rusiei au crescut, odată cu prelungirea ostilităților dincolo de așteptări. Interesele teritoriale în Bucovina de Nord, problema Basarabiei și a Gurilor Dunării impuneau Rusiei o atitudine lipsită de orice loialitate, față de România, față de care nu dorea să se

²¹ *Ibidem*, p. 408.

²² *Ibidem*.

²³ Vezi pe larg Lucian Boia, *Germanofilia. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Editura Humanitas, București, 2009.

²⁴ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. II, pp. 408-409.

²⁵ Anastasie Iordache, *op. cit.*, pp. 259-263.

²⁶ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. II, pp. 411-412.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1918)*, Editura Modelism, București, 1997, pp. 54-55 și vezi pe larg Radu Rosetti, *Acțiunea politicii rusești în țările române povestită de organele oficiale rusești*, Editura Cartea Românească, București, 2000.

angajeze printr-o alianță contrasemnată și de celelalte două mari puteri ale Antantei, care în felul acesta deveneau garantele prevederilor actului diplomatic.

Intrarea în război a Italiei, de partea Antantei, la 10/23 mai 1915 a făcut ca atitudinea Rusiei față de România să devină de-a dreptul provocatoare, lansând ideea formării unui stat tripartit austro-ceshoslovaco-maghiar, renunțând astfel să mai susțină soluția intrării trupelor române în Transilvania. Numai că eșecul ofensivei aliaților în Balcani, stoparea ofensivei italiene și străpungerea frontului rusesc în Galiția au determinat abandonarea planurilor diplomației rusești. Totodată, tentativele Rusiei de a traversa teritoriul României, pentru a asigura ajutor Serbiei, fără să încheie un tratat, au fost sortite eșecului.

Situația a determinat diplomația rusă să schimbe atitudinea, angajând dar fără a renunța la presiuni pentru intrarea în război pe baza concesiilor cuprinse în acordul din toamna anului 1914, fără ca partea română să emită alte pretenții²⁹.

Succesele germanilor pe frontul de la Verdun l-au determinat pe președintele Franței să-i ceară telegrafic țarului să fie mai conciliant cu România, intrarea sa în război devenind prioritară. Așa s-a ajuns ca Antanta să accepte condițiile puse de Ion I. C. Brătianu, ca pacea să nu fie încheiată înainte ca teritoriile cedate României să fie ocupate, pacea să nu fie încheiată separat, ci concomitent cu puterile participante. Aliatele occidentale fiind dispuse să accepte condițiile, Rusia a fost constrânsă să renunțe la rezervele sale. În consecință, țarul a dat instrucțiuni lui Boris Stürmer, noul ministru de Externe al Rusiei, să-l autorizeze pe ministrul rus de la București să semneze cele două convenții, politică și militară. Semnarea documentelor de alianță cu Antanta s-a făcut în cel mai mare secret, pe 4 / 17 august 1916, în locuința lui Vintilă Brătianu, nici măcar membrii guvernului nu au fost puși în temă³⁰.

Desemnarea maiorului Toma Dumitrescu³¹ pentru a-l însoți pe atașatul militar rus, colonelul Tatarinoff, nu a fost deloc întâmplătoare.

În primul rând, pentru că Toma Dumitrescu, un ofițer cu un fizic plăcut, sănătos și rezistent, s-a dovedit a fi printre cei mai competenți și apreciați ofițeri din generația sa. Mărturie rămân nenumăratele calificative excelente primite încă de la începutul carierei, fără nicio excepție comandanții săi constatau și apreciau inteligența și destoinicia, energia și pregătirea militară care nu lăsa nimic de dorit³².

Într-o schiță a profilului psihologic, Toma Dumitrescu era considerat ca un ofițer demn, moral, drept, cu curajul părerilor sale, cu un temperament viu, având o conduită bună la corp și în societate, un foarte bun camarad, ținuta o avea tot timpul curată și regulamentară și nu avea obiceiul să-și ia concedii³³. Mai mult decât atât, avea o conduită bună la corp și în societate, fără patimi, nu juca cărți și fără defecte³⁴.

Totodată, majoritatea comandanților săi au observat și au ținut să noteze despre constanta dorință și plăcere pentru citit, cu scopul de a „se ține la curent cu cunoștințele militare”, pentru a-și desăvârși pregătirea profesională³⁵. Astfel, timpul liber îl petrecea pentru a cunoaște regulamentele artileriei, pe care le stăpânea suficient³⁶.

Pe când era tânăr locotenent la Regimentul IV nr. 21 Ilfov, comandantul unității, colonelul Gheorghiu, nota în noiembrie 1902 că Toma Dumitrescu merita pe deplin notele bune primite până atunci, pentru modul inteligent, competent și priceput cu care se achita de

²⁹Istoria Românilor, vol. VII, tom. II, p. 418.

³⁰Ibidem, p. 419.

³¹Cornel Mărculescu, *Un erou dâmbovițean uitat - generalul Toma Dumitrescu (1976-1936)* în „Document. Buletinul Arhivelor Militare”, nr. 1 (59), 2013, pp. 38-47.

³²Arhivele Militare Române, fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „D”, generali, dosar 12, f. 13v, 42.

³³Ibidem, f. 25, 26v.

³⁴Ibidem, f. 30v.

³⁵Ibidem, f. 13v.

³⁶Ibidem, f. 25, 26v.

îndatoririle sale³⁷.

În acest an, locotenentul Toma Dumitrescu și-a exprimat dorința de a urma un stagiu în armata austro-ungară. Solicitare apreciată de colonelul Gheorghiu, care s-a arătat convins că tânărul ofițer va profita mult de pe urma pregătirii în armata imperială.

Convingere împărtășită și de generalul Arion, care, în urma inspecției din 1902, scria că îl cunoștea de multă vreme pe Toma Dumitrescu, despre care avea „o bună opinie”, ofițer cu calități care-l recomandau pentru a primi aprobarea de a face stagiu în armata împăratului³⁸.

Nu i-a fost dat să ajungă la stagiu, ca să se pregătească alături de militarii împăratului austriac. În schimb, Toma Dumitrescu s-a numărat printre „aleșii” care să urmeze Școala Superioară de Război.

Pregătire care i-a permis să fie recrutat pentru cariera de stat major. Astfel că, în anii 1912-1913, pe când Balcanii erau răvășiți de un crunt război, căpitanul Toma Dumitrescu era încadrat la Marele Stat Major, Secția 2 Informații. Aici a lucrat cu destulă pricepere și sânguință la Biroul operațiilor, participând la toate studiile executate aici, dovedind întotdeauna calități deosebite de ofițer de stat major. Colonelul Christescu, șeful său nemijlocit, l-a văzut ca pe un ofițer de trupă și de stat major cu însușiri de prim ordin, apreciindu-l ca fiind unul dintre cele mai bune elemente pe care le-a format Școala Superioară de Război.

Însă, lipsa de experiență atât de necesară unui ofițer de stat major, l-a determinat pe același colonel să scrie despre subordonatul său că avea nevoie să-și mai pună ordine în felul de a lucra.³⁹ Recomandare de care Toma Dumitrescu avea să țină seama cu prisosință, dovada - modul cum a înțeles să-și desăvârșească pregătirea militară, fapt apreciat și remarcat de toți comandanții săi.

Astfel, în timpul operațiunilor din Bulgaria, a avut aceleași rezultate satisfăcătoare, atât în lucrările de birou, cât și în serviciul exterior. Activitatea sa a fost remarcată și de generalul Averescu, care, în noiembrie 1913, îl considera un căpitan foarte bine înzestrat, împărtășind fără nicio rezervă aprecierile colonelului Christescu⁴⁰.

În al doilea rând, maiorului Toma Dumitrescu i-a fost încredințată misiunea de a-l însoți pe colonelul Tatarinoff, în călătoria de recunoaștere militară a Dobrogei, în martie 1916, tocmai pentru că se număra printre ofițerii care cunoșteau foarte bine situația militară din Balcani. Încadrat la Marele Stat Major, Secția 2 Informații, se întorsese în țară după o rodnică, dar plină de peripeții atașatură într-o țară răvășită de război, așa cum era Serbia, după doi ani de conflict. Țară pentru care Rusia se aruncase într-un sângeros război împotriva Puterilor Centrale, pentru ajutorarea căreia nu ezitase în câteva rânduri să încalce suveranitatea și neutralitatea țării noastre, forțând diverse transporturi pe Dunăre. Așa că experiența sârbească și calitățile militare au făcut ca maiorul Dumitrescu să fie considerat persoana cea mai potrivită să-l însoțească și să-l observe pe atașatul militar rus.

La 1 aprilie 1914, când mânia zeului Marte încă nu se abătuse asupra Europei, maiorul Toma Dumitrescu a fost numit atașatul militar al României la Belgrad, capitala micuței țări care avea să se afle la originile devastatorului război mondial.

Cu această ocazie, colonelul Petala - pe atunci șeful Secției 3 operații din Marele Stat Major - a ținut să noteze că maiorul Dumitrescu a fost numit nu prin stăruința personală, ci din inițiativa șefilor săi⁴¹.

Încă de la începutul misiunii sale la Belgrad, atașatul militar s-a remarcat prin rapoarte

³⁷ *Ibidem*, f. 13v.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, f. 42.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, f. 43v.

bine documentate despre starea armatei sârbe⁴². Imediat după instalarea în post, maiorul Dumitrescu a început să dezvolte o activitate foarte vie, după cum scria colonelul Rășcanu, punându-se foarte repede la curent cu îndatoririle sale, astfel că în iulie 1914, când a început războiul european și Serbia a fost atacată, atașatul militar român cunoștea la perfecție armata sârbă. După aprecierile aceluiași colonel Rășcanu, care era șeful de la București, grație cunoștințelor aprofundate pe care le dobândise asupra armatei sârbe, maiorul Dumitrescu a putut trimite informațiile cele mai complete asupra operațiunilor armatei sârbe. Imediat după decretarea mobilizării, zi cu zi, chiar oră cu oră - după cum se exprima colonelul Rășcanu - maiorul Dumitrescu a raportat asupra concentrării forțelor sârbe, asupra grupării lor pe corpuri și asupra mersului operațiunilor⁴³.

Odată cu declanșarea războiului, rapoartele privind mersul operațiunilor erau precise, conținând aprecieri judicioase, unde foarte utile s-au dovedit deducerile logice privind evoluția evenimentelor⁴⁴.

Meritul atașatului militar român în trimiterea regulată a prețioaselor informațiuni a fost cu atât mai mare, întrucât s-a aflat în situația dificilă a atașatului militar al unui stat neutru, care nu era admis să urmărească de aproape operațiunile și nici nu avea posibilitatea să se informeze din presă, din cauza cenzurii severe, care fusese instituită în Serbia⁴⁵.

Cu toate astea, dincolo de aceste greutăți, colonelul Rășcanu a ținut să sublinieze că „ochiul său adânc observator și spiritul de discernământ” cu care era dotat maiorul Dumitrescu „i-au permis să se folosească de diferite indicii și de informațiunile adunate din toate părțile cu o rară metodă neîntrecută pentru a restabili atât mersul operațiunilor, cât și mersul conducerii politice a războiului din Serbia în modul cel mai desăvârșit”⁴⁶.

În acest sens, de foarte mare folos a fost analiza maiorului Toma Dumitrescu, cuprinsă în raportul pe baza căruia și-a întocmit colonelul Radu R. Rosetti nota, prezentată lui Ion I. C. Brătianu. În februarie 1915, colonelul Radu R. Rosetti arăta că, în negocierile cu sârbii, ar fi trebuit să se insiste ca armata lor să înainteze prin Sirmia și nu prin Banat, din considerente politice (Banatul să nu fie eliberat de sârbi), dar și militare.⁴⁷

Când armatele sârbești au fost nevoite să se retragă în fața armatelor superioare inamice, maiorul Dumitrescu a rămas la postul său, în mijlocul exodului populației, care fugea dinaintea invaziei, urmând guvernul sârb, în Muntenegru și Albania. Cu toate privațiunile la care a fost supus în cursul retragerii, pierzându-și tot avutul său, fiind de cele mai multe ori lipsit de cele necesare existenței zilnice, nu a încetat să informeze aproape zilnic guvernul de la București și Marele Stat Major asupra ultimelor operațiuni ale armatei sârbești⁴⁸.

Pe 14 august 1916, deci în ziua când ministrul României la Viena, Edgar Mavrocordat, a prezentat declarația de război la Ministerul de Externe al Austro-Ungariei, generalul Iliescu avea să scrie în foaia calificativă a maiorului Toma Dumitrescu faptul că, pe timpul cât a fost atașat militar în Serbia, a informat ministerul exact și repede asupra mersului operațiunilor beligeranților și, cu deosebită competență, asupra evenimentelor politico-diplomatice din Peninsula Balcanică. Toate aprecierile făcute în rapoartele sale s-au dovedit juste prin verificările ulterioare. Pentru a-și argumenta spusele, generalul Iliescu a scris că, atunci când Marele Stat Major român a trebuit să caute noi mijloace de transport pentru aducerea materialelor de război ce fuseseră comandate în Franța, altele decât linia Salonic-Praovo, maiorul Dumitrescu a fost însărcinat să studieze și să găsească cele mai bune rute de

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, f. 44v.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 43v.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 44v.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 60.

⁴⁸ Arhivele Militare Române, fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „D”, generali, dosar 12, f. 44v.

comunicații între Adriatică (Muntele Negru) și Dunăre (Praovo)⁴⁹.

Misiunea a executat-o în cele mai bune condiții, recunoașterea acestei direcții de comunicații a fost materializată într-un raport de o mare valoare documentară.⁵⁰ Raportul pomenit și de generalul Radu Rosetti în contextul în care consemnează că transportul prin Serbia a fost deosebit de greu, pentru că sârbii nu respectau întocmai, poate că nici nu puteau, convenția pe temeiul căreia în România trebuia să sosească zilnic, de la Salonic la Praovo, câte șapte vagoane cu armament, munițiuni și echipament. Mai mult încă, sârbii nu au îngăduit transportul cu autocamioane a materialului sosit la Salonic, făcând felurite greutăți maiorului Toma Dumitrescu⁵¹.

În perioada 1 mai 1916, până la data întocmirii foii calificative, adică 14 august 1916, maiorul Dumitrescu a fost atașat la Secretariatul General al Ministerului de Război, unde a primit misiuni grele și de mare încredere, după cum scria generalul Iliescu, între altele, aceea de a face legătura cu atașajii militari, misiuni pe care le-a executat cu deosebită pricepere și tact⁵².

Între aceste misiuni trebuie să se numere și cea executată în martie 1916, care constituie subiectul prezent articol.

La începutul lunii martie 1916, când țara noastră se afla sub intensă presiune a Rusiei pentru a intra cât mai grabnic și necondiționat în război, împotriva Puterilor Centrale, după cum am încercat să prezint mai sus, maiorul Toma Dumitrescu a primit misiunea deosebit de importantă de a-l însoți pe atașatul militar rus, în recunoașterea pe teren a situației strategico-militare din Dobrogea. Zonă deja stabilită de către strategii ruși pentru desfășurarea armatei, care era prelungirea alinamentului Siretului⁵³.

După cum am încercat să argumentăm mai sus, maiorul Toma Dumitrescu a fost considerat cel mai în măsură să execute această misiune. Dincolo de aptitudinile și calitățile morale și profesionale, dovedite cu prisosință de-a lungul întregii cariere, mai cu seamă în grelele momente când a fost atașatul militar la Belgrad, maiorul Toma Dumitrescu avusese ocazia să înțeleagă filosofia de acțiune a Rusiei, așa cum o cunoscuse în mod direct pe câmpul de luptă din Serbia.

Mai mult decât atât, valoarea militară dobândită în ani de asiduă pregătire explică de ce îl regăsim pe maiorul Toma Dumitrescu în cercul restrâns al „aleșilor” armatei române, după cum povestea viitorul general Radu R. Rosetti atunci când amintea despre atmosfera de la Marele Cartier General, în primele zile de război. După intensă activitate de când se trezea la 04.30, pe la ora 8 mergea la popotă, unde lua cafeaua cu lapte, cu generalul Iliescu, colonelii Rășcanu, Nicoleanu și maiorul Toma Dumitrescu, apoi mai târziu, cu o parte din ofițerii misiunilor franceză și rusească⁵⁴.

Prin urmare, în urma misiunii executate la începutul lunii martie, maiorul Toma Dumitrescu a întocmit un raport, prezentat generalului Iliescu, sub ordinele căruia se afla, după cum s-a putut înțelege din cele din notarea făcută de acesta mai sus. Raport în care a lăsat scris:

„Conform ordinului verbal al Domnului General Iliescu, am însoțit pe atașatul militar al Rusiei în călătoria ce a fost autorizat să facă în Dobrogea.

Am plecat București Duminică 6 martie, cu trenul de persoane (ora 7.25 a.m.) la Constanța și ne-am înapoiat la București Marți 8 Martie ora 6 a.m..

⁴⁹ *Ibidem*, f. 46.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 55.

⁵² Arhivele Militare Române, fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „D”, generali, dosar 12, f. 46.

⁵³ *90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial, masă rotundă organizată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Comisia Română de Istorie Militară la Cercul Militar Național, 14 noiembrie 2014*, Editura Militară, București, 2007, pp. 97; 113.

⁵⁴ Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 97.

Scopul călătoriei atașatului militar rus

Ajunși la Constanța, Dl Colonel Tatarinoff își exprimă dorința de a vedea mai întâiu (Duminică) portul Constanța și împrejurimile portului și orașului, interesându-l condițiunile în care s-ar putea efectua o eventuală debarcare în port, apărarea pe uscat și pe apă a acestei debarcări în contra submarinelor și flotei inamice și staționarea acelor trupe după debarcare.

Pentru Luni, atașatul militar rus dorea să vadă drumul Constanța-Mangalia, apoi frontul Medgidia - Caraomer* - Hairanchioi**.

Duminică după-amiazi: Vizita portului și a împrejurimilor Constanței.

Am propus D^l Colonel Tatarinoff să vedem mai întâiu împrejurimile și apoi către seară portul, deoarece după informațiile ce mi se dase în port se aflau mulți agenți germani⁵⁵.

La ora 3³⁰ p.m., am plecat cu automobilul spre vila Zossima (Sud Constanța) pe drumul ce merge pe lângă coasta mării, am descins din automobil și a recunoscut că la vila Zossima și împrejurimi sunt bune pozițiuni pentru artileria de mic calibru care ar apăra eventual barajul de mine și intrarea în port, iar mai departe pe înălțimile dinspre Agigea, pozițiuni pentru artileria grea.

Drumurile împietrite ce merg spre Tekir Ghiol și Hagi Duluc***, precum și terasamentul căii ferate în proiecție spre Tekir Ghiol, ar înlesni instalarea bateriilor și transportul munițiilor.

Am plecat apoi cu automobilul pe coasta mării de la Nord de Constanța, în direcția spitalului militar și a Tăbăcăriei, unde a recunoscut pozițiuni de artilerie, care împreună cu cele de la Sud și altele de la Centru - pe promontoriul dinspre Hotel Carol, ar completa sistemul de apărare pe uscat al portului Constanța și eventualelor debarcări aici.

Către ora 5³⁰ p.m. am descins pe jos în port unde am recunoscut cheiurile și drumurile de debarcare din port spre oraș (două).

După planul ce i-am arătat, pentru a socoti exact dezvoltarea cheiului și capacitatea maximă de debarcare, am stabilit că cheiurile au o lungime de 3.200m (fără cheiul pentru petrol) (subliniat în text - n.n.), că pot primi dintr-o dată circa 25 vase cu 1.000 oameni (subliniat în text-n.n.) adică 25.000 oameni care ar putea fi debarcați zilnic (subliniat în text-n.n.).

Pentru apărarea contra submarinelor, a recunoscut locul unei baterii lângă far (subliniat în text-n.n.), pe dig.

În discuțiunile ce au urmat asupra chestiunii debarcărilor eventuale de trupe rusești și asupra siguranței lor, am început prin a declara că eu sunt venit de câteva zile din Serbia, că sunt încă atașat militar în disponibilitate și că nu cunosc oficial nici ideile, nici dispozițiunile ce desigur⁵⁶ Marele Stat Major le-a stabilit pentru diverse ipoteze de război, dar că exprim numai păreri pur personale (subliniat în text - n.n.).

Astfel, atașatul militar rus m-a întrebat dacă avem instalate mine pentru paza portului contra submarinelor - i-am răspuns că nu cunosc chestiunea.

Asupra apărării portului contra vaselor mari de război inamice, i-am observat că portul Constanța nefiind într-un golf, ci deschis, apărarea de pe uscat nu l-ar putea feri de bombardament - de aceea apărarea transporturilor pe mare, a debarcărilor și a portului s-ar face mult mai eficace de flotă (subliniat în text-n.n.) care trebuie să închidă Bosforul și să-l mineze.

Va trebui să se mineze de asemenea și intrarea în portul nostru și că pentru aceasta s-ar stabili desigur la timp (subliniat în text - n.n.) legătura cu organele noastre militare pentru a se vedea de ce mijloace dispunem noi și ce anume ar trebui să completeze rușii.

⁵⁵ Arhivele Militare Române, fond Ministerul de Război, Secretariatul General, dosar 82, f. 539-540.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 541.

* astăzi, Negru Vodă.

**astăzi, Dumbrăveni.

***astăzi Cumpăna.

Pentru staționare (subliniat în text - n.n.), trupele debarcate pot să se instaleze în bivouac și cantonament pe platoul și în satele din împrejurul Constanței, poate chiar în oraș pentru unele unități.

Atașatul militar a notat că o mică porțiune de chei este în reparație și și-a exprimat părerea că depozitele de petrol (subliniat în text-n.n.) va fi bine să fie golite (subliniat în text-n.n.) înainte de începerea debarcărilor.

I-am observat că din cele văzute pe coasta Albaniei relativ la transporturile armatei sârbești, precum și din cele ce am citit, rezultă că operațiunea transportului de trupe pe mare și a debarcărilor în porturi este delicată și cere o serioasă pregătire; că trebuie să se facă îmbarcarea oamenilor și trăsurilor astfel ca debarcarea care are întotdeauna caracter urgent, să se poată efectua cu ordine și iuteală (subliniat în text - n.n.); că pentru aceasta avizul englezilor ar fi foarte util.

Discuțiuni asupra debarcării și a trimiterii unei armate ruse în Dobrogea⁵⁷.

Tot sub forma enunțării de idei personale am arătat Domnului Colonel Tatarinoff că inamicii se vor prezenta pe frontul Dobrogei cu forțe însemnate și având în vedere interesul pe care-l au de a ocupa repede Dobrogea de Sud cu Constanța (subliniat în text - n.n.), pentru a împiedica sosirea armatei ruse, ar fi absolut necesar ca debarcarea trupelor rusești destinate a opera în Dobrogea să se înceapă cât mai curând, în preziua mobilizării armatei noastre și să urmeze prin toate căile (pe mare, pe Dunăre și pe uscat) regulat și repede astfel că în timp de 7-8 zile (subliniat în text - n.n.) trupele cu trenurile lor de luptă și regimentare să se afle în Dobrogea.⁵⁸

Că unitățile ar trebui să fie transportate în convoiuri pe divizii astfel ca să poată intra imediat în luptă, pentru a susține trupele române și a le înlocui în scurtă vreme (după 8-10 zile).

Hrana trupelor rusești s-ar putea asigura pentru primele zile de către intendența noastră.

Domnul Colonel Tatarinoff mi-a spus că în principiu Generalul Alexieff este pentru trimiterea unei armate de 6-8 divizii în Dobrogea (subliniat în text - n.n.).

Din faptul că atașatul militar rus dorea să viziteze frontul Mangalia - Caraomar - Hairanchioi, aproape de vechea frontieră a Dobrogei și din conversațiunile avute cu Domnia Sa, am avut impresiunea că rușii atribuie armatei ce vor trimite eventual în Dobrogea, un caracter defensiv, pe linia indicată mai sus (subliniat în text - n.n.).

Am arătat că chiar frontul vizat de Domnia Sa - Mangalia - Caraomar - Hairanchioi - Dunăre, are o lungime de 140 km (subliniat în text - n.n.), pentru apărarea căruia trebuiesc cel puțin 10-12 divizii; că deoarece toate forțele noastre (afară de cele ce ar apăra capetele de pod de la Silistra și Turtucaia) se vor dirija spre nord pentru a forma o puternică⁵⁹ (sic!) aripă a stângei ruse, cu care să întoarcem linia Carpaților (Lemberg-Cracovia). Este absolut necesar ca forțele ruse din Dobrogea să fie puternice pentru a ne garanta în mod sigur spatele⁶⁰. Pentru ca această siguranță să fie eficace și completă, forțele ruse trebuie să fie în măsură de a împinge aripa dreaptă până la Rusciuk (subliniat în text - n.n.) de aceea 6 sau 8 divizii nu ar fi după părerea mea suficiente.

I-am arătat apoi că adversarii ocupă în Balcani, față de România, de armatele lui Sarraill și Piacentini, o zonă interioară analogă cu cea a Puterilor Centrale față de fronturile francez, rus și italian și manevra pe linii interioare le asigură și aici mari avantaje. Dat fiind importanța frontului României, care intră în linie și pe teatrul de operație cel mare (central) și pe cel balcanic, este mai mult ca sigur că adversarii vor lăsa puține forțe spre Salonic și Valona și vor veni cu grosul forțelor contra României (subliniat în text - n.n.).

⁵⁷ *Ibidem*, f. 541 v.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 542.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 542 v.

Acesta este al doilea mare argument pentru care după părerea mea ar trebui ca armatele trimise de Rusia în Dobrogea să fie puternice (10-12 divizii), iar cooperarea cu armata generalului Sarraill să fie aici mai strânsă ca cea de pe fronturile cele mari ale Înțelegerii.

Luni 7 Martie am fost cu automobilul la Mangalia - Cara Omer, de aici ne-am înapoiat la Constanța, atașatul militar rus exprimându-și dorința ca într-o altă călătorie să vadă podul de la Cerna Vodă și regiunea Cara Omer - Hairanchioi.

La înapoiere spre Constanța a văzut din mers tranșeele de la sud de Topraisar.

I-am comunicat că lucrările de fortificație de pe linia Mangalia - Cara Omer vor începe curând, după terminarea celor din Cobadin⁶¹.

Am avut impresia din convorbirile avute că ideea rușilor de a apăra vechea frontieră a Dobrogei române și a se menține aici în defensivă (subliniat în text - n.n.), poate fi în legătură cu dorința lor de a nu ataca pe bulgari și a-i menaja pentru o eventuală înțelegere⁶².

I-am spus că părerea mea este că noi românii nu avem nimic de revendicat de la bulgari, că vrem numai să ne apărăm și să ne asigurăm contra lor spatele armatei noastre, care va coopera cu cea rusă la nord.

Asupra datei când Rusia va fi gata pentru ofensivă, Colonelul Tatatrinoff mi-a spus că el crede că aceasta s-ar putea să înceapă prin luna aprilie (către finele lunii) (subliniat în text - n.n.) și că momentul când armatele ruse s-ar afla la Vatra Dornei (subliniat în text - n.n.) și o alta ar începe debarcarea în Dobrogea, atunci aripile armatei române fiind asigurate (subliniat în text - n.n.), ar putea începe pentru noi mobilizarea și intrarea în acțiune.

I-am spus că personal cred că data intrării noastre în acțiune depinde, cum spunea D^{nia} Sa, de condițiunile strategice ale frontului rus și de armata ce se va trimite în Dobrogea, adăugând că aceasta din urmă trebuie din vreme adunată în Basarabia de Sud și la Odessa, pentru ca acoperirea Dobrogei să preceadă ofensiva noastră peste Carpați. Că, de asemenea, asigurarea continuității transportului de munițiuni și materiale de război are pentru noi mare importanță.

Atașatul militar rus este inteligent și destul de șiret (subliniat în text - n.n.).

Este colonel de 2 ani și are vârsta de 35 ani (subliniat în text - n.n.). Este ambițios și dorește să ajungă repede general.

I-am spus că, desigur, rolul său este foarte important și o intrare în acțiune a României în condițiuni favorabile, care să răstoarne frontul austro-ungar din Carpații Galiției, îi va aduce desigur înaintarea la gradul de general.

M-a însărcinat la despărțire să comunic Domnului General Iliescu mulțumirile sale și mi-a exprimat mulțumiri personale pentru însoțire, amabilitate etc.

Maior

/ss/ T. Dumitrescu⁶³.

În încheiere, dorim să subliniem că, de la prima lectură a raportului, se poate înțelege viziunea defensivă a comandamentului rus, pe frontul din Dobrogea, fapt care era de așteptat și luat în considerare de către comandamentul român. Numai că surpriza începea să se contureze din perspectiva efectivelor, neașteptat de mici, pe care comandamentul rus intenționa să le disloce pe frontul dobrogean. Forțe reduse numeric care nu permiteau executarea unor operațiuni complexe, care să susțină principala direcție de ofensivă. Din nefericire, nu peste mult timp militarii români aveau să trăiască drama consecințelor datorate inerției intenționate a armatei ruse.

Raportul a fost atent lecturat la Marele Stat Major; împărtășim opinia că sublinierile

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, f. 543.

⁶³ *Ibidem*.

din text au fost făcute de însuși generalul Iliescu, date fiind notările sale din foaia calificativă a maiorului Dumitrescu.

Maior care, odată cu intrarea României în război, a avut inspirația să țină un jurnal cu activitatea desfășurată la Marele Cartier General, pomenit de către colonelul Radu R. Rosetti⁶⁴ și editat de curând⁶⁵.

Punem punct prezentului articol menționând că, pentru activitatea sa din acea perioadă, Toma Dumitrescu a fost decorat cu ordinele sârbe „Sfântul Sava” în grad de Mare ofițer și „Vulturul Alb” cu spade în grad de comandor, evident, în cariera sa primind ordine și medalii ale Rusiei, Franței, Marii Britanii, Poloniei, Cehoslovaciei și Republicii Panama⁶⁶.

⁶⁴ Radu R. Rosetti, *op. cit.*, pp. 104; 108.

⁶⁵ Maria Georgescu, *Campania anului 1916. Un izvor inedit (Jurnalul generalului Toma Dumitrescu)* în *Societatea națională, politică de apărare și istorie militară în România la sfârșit de mileniu*, București, 2000, pp. 265-269.

⁶⁶ Arhivele Militare Române, fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „D”, generali, dosar 12, f. 2v.

OPERAȚII DE MINARE ȘI DRAGA LA MAREA NEAGRĂ, ÎN DOCUMENTE ROMÂNEȘTI ȘI GERMANE (1914-1923)¹

dr. Carmen-Irène ATANASIU
Expert patrimoniu naval mobil

Rezumat: Folosirea minelor marine și fluviale în operațiunile navale, deși mai veche, a căpătat proporții nebănuite abia în timpul Primului Război Mondial. Este motivul pentru care și antidotul corespunzător, dragajul, nu cunoscuse o dezvoltare prea mare la începutul ostilităților. Dar, pe măsura desfășurării conflictului armat, minele au devenit, pentru toate părțile implicate în conflict, un mijloc de apărare cu rol important în timpul războiului.

Cuvinte cheie: mine fluviale și marine, dragaj, flotilă de dragare, operațiuni navale, câmpuri de mine

Abstract: Though marine and river mines had been used previously in the naval operations, their utilization reached unexpected proportions, during World War I. Accordingly, the adequate counteract means, dragging, were not very well developed, at the beginning of the confrontations. Dragging was an anonymous work and lacking glory; however it requested huge efforts and both human lives and material sacrifices. During World War I, mining and dragging activities in the Black Sea were executed, especially by the German war marine. In spite of that, even from the neutrality period (1914-1916), the danger represented by the war with mines became clear for Romania, when numerous drifting mines were seen on the Romanian coast. After Romania joined the war, as military operations took place at the river and sea, a dragging flotilla became necessary; it will be accomplished only after the peace was signed, in the framework of the dragging programme established by the Allied Naval Council, when the Romanian state assumed the mission of dragging the mine fields set by the enemy in the regions Constanța - Balcic, Danube Mouths - Cetatea Albă, and, generally, the waters along the coast.

Key words: river and marine mines, dragging, dragging flotilla, naval operations, mine fields

Operații de minare

În vara anului 1914, când s-a declanșat Prima Conflagrație Mondială, în compunerea Marinei Militare a României se aflau: **Divizia de Mare**, cu comandamentul la Constanța, alcătuită din crucișătorul *Elisabeta*, cu decenii în urmă, cea mai modernă navă militară a Mării Negre, bricul *Mircea* și torpiloarele *Smeul*, *Sborul* și *Năluca*²; **Divizia de Dunăre**, cu sediul la Galați, care cuprindea: 4 monitoare, 8 vedete fluviale, nave auxiliare și un serviciu de mine și torpile; **Depozitele generale și Arsenalul Marinei**.

Războiul a surprins România în plin proces de realizare a programului naval, care prevedea, printre altele, cumpărarea a 4 contratorpiloare (distrugătoare), construite în Italia³. Începând din 1915, Direcția a V-a Marină din Ministerul de Război a cerut sporirea cantității de muniție la tunurile monitoarelor de la 350 la 1000 lovituri de fiecare piesă. Rezultatul demersului a fost comanda de muniții necesare marinei, fie la Arsenalul Armatei, fie în Franța, Italia și Marea Britanie. Evenimentele s-au precipitat însă, și, până la decretarea mobilizării, puține lucruri s-au mai putut face. Când a început războiul, întreaga marină dispunea doar de

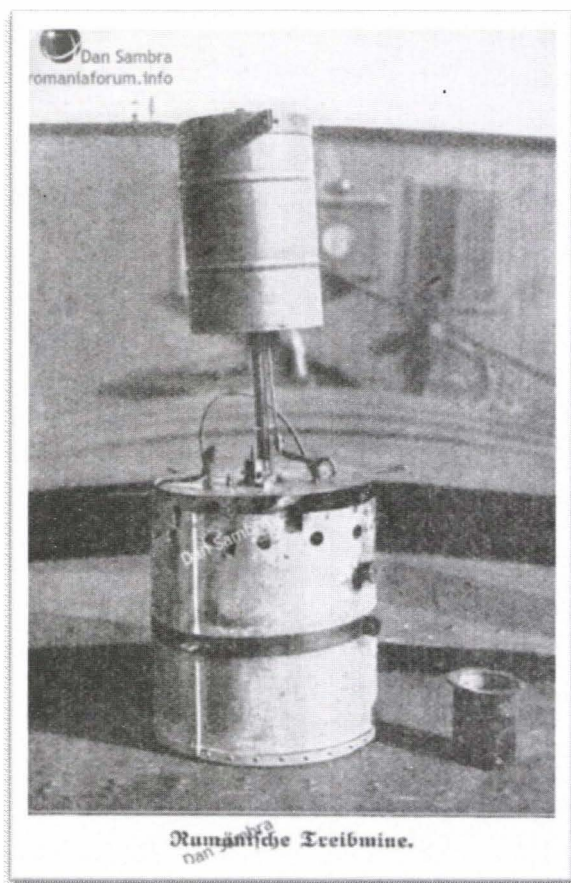
¹ Mulțumim Domnului ing. Dan Șambra (Karlsruhe, Germania), pentru imaginile provenite din arhivele germane, puse cu amabilitate la dispoziție.

² Înainte de intrarea României în război, Divizia de Mare se va dizolva, temporar, elementele sale apte de luptă primind alte misiuni.

³ Numai două dintre acestea - „Mărăști” și „Mărășești” - vor fi achiziționate după încheierea păcii.

560 mine „Hertz”, pentru instalarea unor baraje pe Dunăre, 100 mine de mare „Lorentz” și „Sautter-Harlé” și 41 torpile „Whitehead” și „Schwartzkopf”. La toate acestea se adăugau 4 010 proiectile de 120 mm, dintre care 1 366 de ruptură (se foloseau exclusiv asupra navelor cuirasate), 1 000 brizante și 1 550 șrapnele, existente în dotarea Marinei Militare. Oricum, cantitatea de mine, torpile și proiectile de artilerie era insuficientă, progresele tehnice, foarte rapide, nefiind asimilate, pe măsura afirmării lor. În consecință, în 1916 Marina a intrat în război fără să dispună de armamentul necesar specific acestui domeniu, cât și de aparatele și instrumentele necesare tragerilor indirecte, indispensabile cooperării cu trupele terestre⁴.

Până atunci însă, în perspectiva participării la război, Marele Stat Major s-a arătat preocupat și de organizarea apărării porturilor maritime, a întregii zone de litoral cuprinsă între Balcic și Chilia Veche. La 5 / 18 noiembrie 1914, a fost aprobat sistemul de apărare în larg a porturilor Constanța și Mangalia, cu ajutorul a 300 de mine sistem „Hertz” și suma de 20.000 lei, pentru punerea în stare de funcționare a minelor destinate apărării portului Constanța, precum și fondurile pentru liniile telefonice cu navele marinei, din punctele Sulina, Ceatal, Sf. Gheorghe, Galați⁵ și pentru paza împotriva pătrunderii navelor ușoare inamice pe Dunărea de Jos⁶.



Mină românească derivantă folosită în Primul Război Mondial

Potrivit proiectului Planului român de operații⁷, erau prevăzute și mijloacele pentru

⁴ George Petre, Ion Bitoleanu, *Tradiții navale românești*, Editura Militară, București, 1991, p. 187.

⁵ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), fond Inspectoratul General al Marinei (în continuare I.G.M.), Inv. 1241/1914, dosar 1, f. 621.

⁶ A.M.R, fond Comandamentul Marinei Militare (în continuare C.M.M.), dosar 117, f. 2.

⁷ Consacrat în istoria militară sub denumirea „Ipoteza Z”, planul elaborat de Marele Stat Major al Armatei române în 1914 și completat în 1916, viza, între altele, constituirea unei grupări de forțe în sud, unde urma să acționeze și marina cu 25% din efective, în scopul interzicerii ofensivei inamice peste Dunăre și păstrării Dobrogei pentru garantarea debarcării trupelor ruse (Ion Gădiuță, Dumitru Sava, *Decizia militară. Raționamente și legitimitate*, Editura Militară, București, 1998, p. 23).

apărarea dinspre uscat a litoralului, corespunzătoare zonelor Constanța și Sulina. Forțele de care dispunea marina pentru apărarea Sectorului de acoperire Constanța, cuprins între Balcic și Unirea, constau din Grupul portmine cu barajele de la Constanța și Mangalia și unitățile de marină din porturi. Sectorul de acoperire Sulina, cuprins între Unirea și Chilia Veche, avea la dispoziție crucișătorul „Elisabeta”, un grup de nave auxiliare, un detașament de infanterie marină, o baterie de artilerie de 57 mm, o baterie lanstorpilor și un baraj de 30 de mine⁸.

O analiză atentă a situației prezentate duce la concluzia că Marina Militară nu dispunea de forțe și mijloace corespunzătoare apărării litoralului maritim, misiune care va reveni în timpul războiului flotei ruse, în cooperare cu trupele române.

În pofida acestor neajunsuri și, nu în ultimul rând, a disfuncțiilor și erorilor care s-au făcut simțite în lupta armată⁹, Marina României a participat la Primul Război Mondial, cu toate forțele sale navale și cele ale Apărărilor fixe, între care și **Apărările Maritime**.

Unitate cu caracter defensiv a Marinei Militare române, cu rol important în anii Primului Război Mondial, Apărările Maritime au fost organizate, conform Ipotezei „Z”, pentru acoperirea litoralului Mării Negre, între Balcic și Chilia Veche, pe două sectoare: **Sectorul I Constanța**, cuprins între Balcic și Jurilovca, pus sub ordinele comandorului Paul Rădulescu, având în compunere grupul port-mine, cu barajele respective, de la Constanța și Mangalia;¹⁰ **Sectorul II Sulina**, cuprins între Jurilovca și Chilia Veche, pus sub ordinele comandantului crucișătorului „Elisabeta”, căpitan-comandorul Nicolae Kirișescu, dotat cu baterii A.A., o baterie lans-torpilor și un baraj cu 30 mine.¹¹

Apărarea Maritimă a portului Constanța, în contextul la care ne referim, a fost o unitate din cadrul Marinei Militare române, înființată în 1916, subordonată Marelui Cartier General Român, a cărei misiune era apărarea portului Constanța.

În vara anului 1916, Apărarea portului Constanța a fost încredințată căpitan-comandorului Angelo Frunzianescu, care, la scurt timp de la preluarea comenzii, la 13 august 1916, a primit misiunea de a instala, cu ajutorul remorcherului „Ovidiu”, două baraje de mine, în portul Constanța. Misiunea a fost îndeplinită, dar sfârșitul ei a fost tragic. Încercând să salveze o corabie turcească ce intrase în noul baraj, remorcherul s-a lovit de o mină și s-a scufundat. Accidentul s-a soldat cu moartea locotenentului de marină Stoicescu și a trei marinari, din echipajul remorcherului „Ovidiu”¹².

În Primul Război Mondial, în Marea Neagră s-au confruntat forțe navale turcești și germane, reprezentând Puterile Centrale, și forțe rusești și românești, din partea Antantei. Pe parcursul ostilităților, supremația maritimă s-a disputat între flotele turcești și rusești, Rusia având, oricum, o superioritate de forțe navale zdrobitoare față de statele riverane¹³.

⁸ A.M.R, fond Armata 3-a, dosar 17/1916, f. 3; vezi și Carmen-Irene Atanasiu, Stefan Georgescu, *A brief analysis of the Navy's participation in the war of the entire Romanian Failures and achievements in Campaign 1916*, in *The European Road to War in 1914: Lesson of the Past and the Challenges of the Future*, Proceedings of the First CGW 2014 International Conference, June 13-14, 2014 Edited by Dennis Deletant and Gheorghe Onișoru First publication Italian Academic Publishing 2015.

⁹ Pe larg, Ion Ionescu, *Politica navală a României între anii 1919 și 1941*, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța S.A., 2002, pp. 17-43.

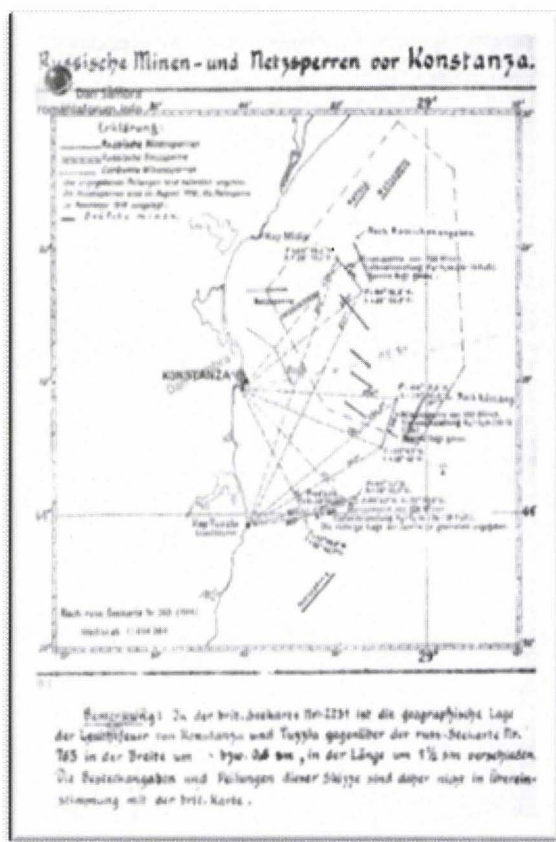
¹⁰ Din acest sector făceau parte și unitățile de marină din porturile: Constanța, Mangalia și Balcic, posturile de jandarmi rurali și compania de grăniceri Constanța.

¹¹ În afara dotărilor menționate, în compunerea acestui sector intrau: crucișătorul „Elisabeta”; grupul Sulina, comandat de locotenent-comandorul Octav Nedelcu, compus din canoniera „Alexandru cel Bun”, pontoane, șleपुरi și 3 șalupe tip „Șoimuleț”; compania de grăniceri Tulcea, cu toate pichetele de grăniceri din Delta Dunării; posturile telefonice interurbane dintre pichetul Sulina-Sf.Gheorghe, Popina-Sulina; posturile de grăniceri și telegrafice din Ceatal, Gorgova, Ceamurile, Preslav. După declanșarea acțiunilor de luptă, în cadrul Sectorului II Sulina a intrat și torpilorul „Smeul” de la Apărările sub Apă, comandat de locotenentul Nicolae Gonta, care va face siguranța a numeroase nave ce efectuau transporturi în Marea Neagră, navigând spre Odesa, Sevastopol și spre alte porturi rusești (Pe larg A.M.R, fond I.G.M., Inv. 1243/1916-1917, dosar 59. Ordinea de bătaie a marinei din 6 septembrie 1916).

¹² *Dicționar Enciclopedic de Marină*, colectiv de autori: Anton Bejan, coordonator, Raymond Stănescu, Neculai Pădurariu, dr. Carmen Atanasiu, Ovidiu Ionescu, Paul Ionescu, Editura „Societății Scriitorilor Militari”, București, 2006, p. 474.

¹³ Bastimentele Turciei erau vechi, cu valoare militară redusă. Forțele sale navale au fost întărite cu două puternice nave de război germane: crucișătorul cuirasat „Goeben” și crucișătorul „Breslau” și cu mai multe submarine (C. Găvănescu, I.

La 14 august 1916, odată cu intrarea țării în război, din cauza forțelor insuficiente de care dispunea statul român la Marea Neagră, sarcina apărării litoralului maritim românesc și a portului Constanța a revenit forțelor navale ruse, constituite în Divizia *Forțele navale ruse în România*. Prin ordinul nr. 301 din 14 august 1916 al Ministerului de Război, apărarea Constanței a fost încredințată amiralului Patton, comandantul escadrei ruse, care, conform convenției încheiate între guvernul român și cel rus, sosise în aceeași zi la Constanța. Conform ordinului primit, escadra avea misiunea de a instala posturi de observare pe litoral, un baraj de mine format din 1.000 mine mecanice, ancorate la o distanță de 10 mile marine, în larg și de a înființa baterii de coastă și antiaeriene, la Constanța. Drept urmare, escadra rusă a instalat la Constanța o baterie antiaeriană, o stațiune T.F.S. și plăși antisubmarine, la intrarea în port¹⁴.

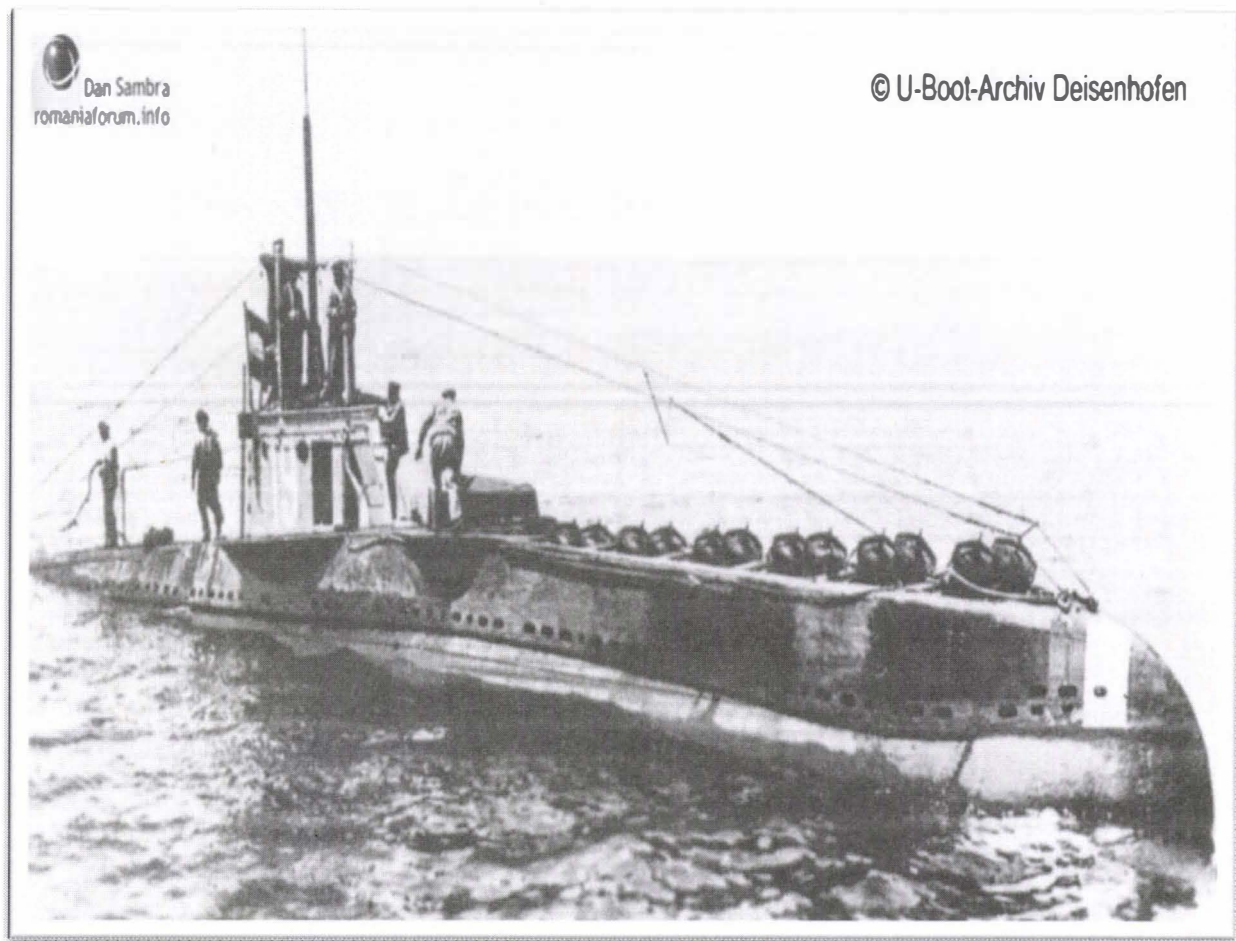


Baraje de mine rusești în fața Constanței, 1917

Manolescu, *Operațiunile pe apă de pe toate teatrele de operațiuni navale din 1914-1918*, București, 1924, pp. 15-26). În același timp, în Flota rusă care opera în Marea Neagră, au fost incluse și pasagerele maritime ale Serviciului Maritim Român (S.M.R.): „Împăratul Traian”, „România”, „Regele Carol I”, „Principesa Maria” și „Dacia”, care au fost transformate în crucişătoare auxiliare și cargourile S.M.R.: „Iasi”, „Bucureşti”, „Durostor”, „Carpați”, cu echipajele respective, folosite la transporturi militare (Pe larg Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *Flota maritimă comercială română. Un secol de istorie modernă (1895-1995)*, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, Constanța, 1995, pp. 85-106; vezi și Carmen Atanasiu, *Participarea marinei comerciale române la primul război mondial*, în „Revista de Istorie”, tom XXXII, nr. 10, octombrie, 1979; *idem*, *Rolul marinei civile române în desfășurarea operațiunilor militare din primul război mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, Constanța, 1998).

¹⁴ Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Serviciul Istoric, *România în războiul mondial 1916-1919, Documente, Anexe*, vol. 3, Partea a II-a, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1941, pp. 513-514. Personalul român al Apărării portului Constanța a fost trecut sub ordinele amiralului rus Patton. La uscat, Comandamentul Apărării Maritime a portului Constanța dispunea de: o baterie de 6 tunuri de 75 mm la Vii; o baterie de 6 tunuri de 53 mm instalată pe digurile de la sud; o secție de 2 tunuri de 37 mm așezată pe platforma farului; o baterie rusească de 4 tunuri de 75 mm la Vii; 3 zăgazuri la intrarea portului; 3 proiectoare și detașamente de marinari, în total circa 300 de oameni, pentru supravegherea frontierei la Balcic, Caliacra, Șabla, Tuzla, Mangalia, Agiea, Constanța, Mamaia și Portița.

Pe teatrul larg al frontului maritim din Marea Neagră, acțiunile de luptă ale flotelor celor două tabere s-au intensificat, după succesele obținute de trupele inamice în Dobrogea. După căderea Turtucaiei, submarinele germane și-au intensificat raidurile asupra coastelor românești, interceptând căile de comunicație, capturând pescarii cu lotcile din larg. În același timp, Constanța era și ținta unor atacuri aeriene, bombardamente care au cauzat avarierea unor instalații portuare și a unor clădiri din oraș, moartea unor militari și civili români și ruși.



Submarinul german UC15 folosit la minări în Marea Neagră¹⁵

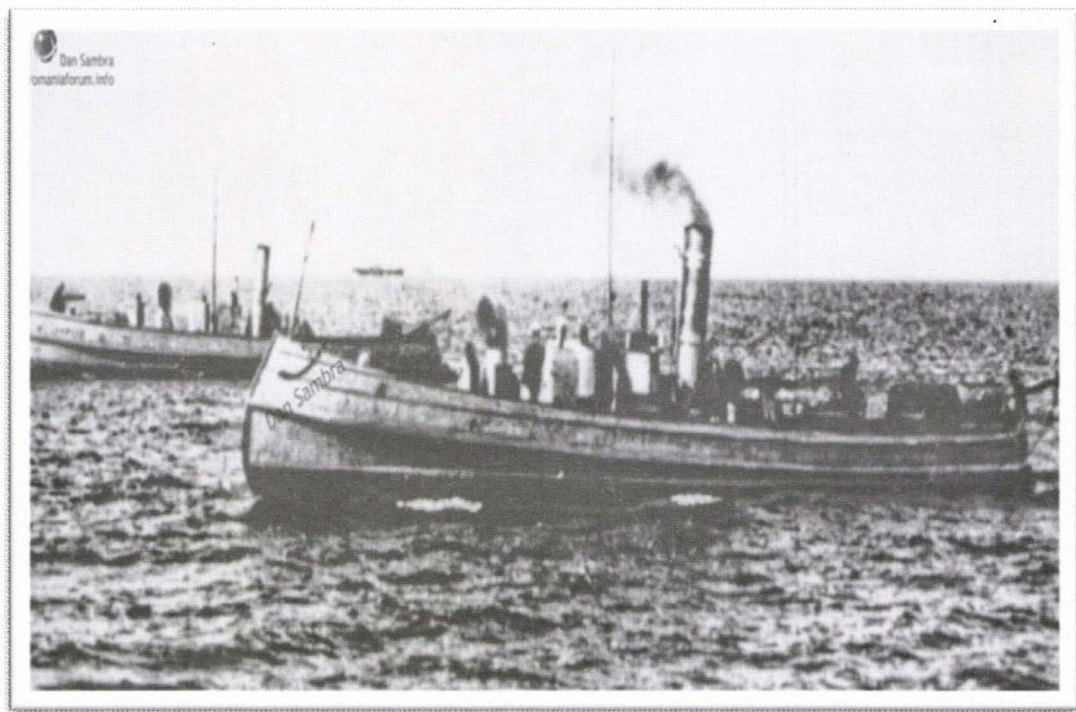
În seara zilei de 8 octombrie, flota rusă, compusă din crucișătorul „Rostislav”, 4 torpiloare și 6 vedete antisubmarine, a părăsit portul Constanța, retrăgându-se spre Odessa și Sevastopol, renunțând la apărarea litoralului românesc, din zona portului Constanța. La 9 octombrie, inamicul a pătruns pe uscat, în Constanța.

¹⁵ A operat în Marea Neagră în perioada 21-25 ianuarie 1916, în zona Sulina și de-a lungul coastei românești, dar fără rezultate. În martie 1916 au sosit, în sfârșit, la Constantinopol, minele noi de tip „UC/120” pentru „UC15”. La 5 noiembrie 1916, de la Constantinopol, „UC 15” reia acțiunile de minare; la 6 noiembrie ajunge la Varna și se întoarce la Constantinopol. La 13 noiembrie 1916, împreună cu „UB 14”, pleacă de la Constantinopol, spre coasta română. „UB 14” rămâne la Constanța, în timp ce „UC 15” se îndreaptă spre Sulina, pentru minare; acțiune reușită. După această acțiune, „UC15” este dat dispărut fără urmă. O confirmare ulterioară atestă faptul că „UC15” a reușit să mineze zona Sulina: vase ale unei divizii de deminare austriece au găsit, la 4 mai 1918, în fața Sulinei, două mine germane care proveneau de la „UC 15”. Se pare că „UC 15” a dat peste o mină pusă cu puțin timp înainte de „Breslau” tot în zona Sulina, dar poziția acestui câmp de mine plasate de „Breslau” nu a fost corect documentată și „UC 15” nu a știut de acest lucru...

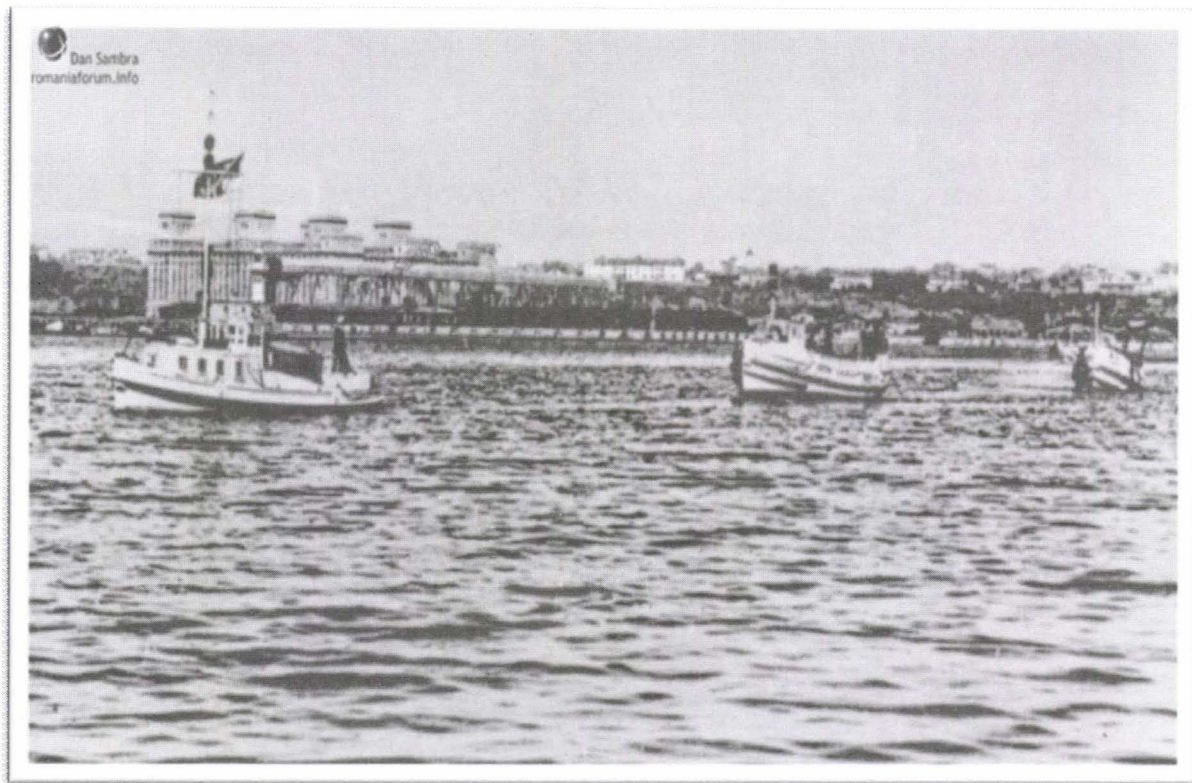


Mină rusească pescuită la Dunărea de Jos (1916)

După ocuparea orașului, flota germano-turcă a instalat baraje de mine la nord de intrarea în port și a trecut la bombardarea Sulinei și Chilieii, cu hidroavioane. După ocuparea Dobrogei, acțiunile navale din Marea Neagră, dintre flotele celor două tabere, au scăzut în intensitate, limitându-se la asigurarea transporturilor navale și la bombardarea porturilor și a coastelor¹⁶.



¹⁶ *România în războiul mondial 1916-1919*, p. 541.



Navele germane *Castor* și *Pollux* și nave turcești, la deminarea zonei Constanța.

Au fost prima generație de nave germane pentru deminare, cu aceste nume; ulterior, în Al Doilea Război Mondial, două noi dragoare germane au fost botezate la fel

Dragajul maritim după război

Muncă anonimă, lipsită de glorie răsunătoare, dragajul a cerut eforturi uriașe și, nu de puține ori, sacrificii de vieți omenești și materiale.

Încă din perioada neutralității, 1914-1916, pericolul reprezentat de războiul cu mine devenise evident și pentru România, când numeroase mine, plutind în derivă, începuseră să-și facă apariția pe litoralul nostru.

După intrarea României în război, pe măsura desfășurării operațiunilor militare la fluviu și mare, constituirea unei flote de dragaj devenea o necesitate care va fi satisfăcută abia după încheierea păcii.

În cursul anului 1918, Consiliul Naval Interaliat s-a ocupat de stabilirea unui program de dragaj. În ședința din 31 octombrie 1918, Consiliul a hotărât modul de executare a dragajului și repartizarea zonelor pe țări¹⁷. În Mediterana, fiecare marină avea de dragat sectoarele ce le avusese în patrulare, cu excepția zonelor italiene și grecești, care au intrat în sarcina țărilor respective. România și-a asumat misiunea dragării câmpurilor de mine, așezate de inamic în regiunile Constanța - Balcic, Gurile Dunării - Cetatea Albă și, în general, a apelor din largul coastelor sale¹⁸.

¹⁷ Fond Muzeul Marinei Române (M.M.R.), Dosar 1/115, Iacob Bălan, *Folosirea minelor în războiul pe mare (1914-1918)*.

¹⁸ Arhivele Militare Române (A.M.R.), Fond C.M.M., Dosar 388/1921, f. 25.



Baraj de mine antisubmarin rusesc, instalat în iunie 1917

Lipsa navelor specializate și a aparaturii din dotare a făcut ca operațiile de dragaj să înceapă cu întârziere. Abia în ianuarie 1920, în urma raportului ministrului de Război, generalul de brigadă Ion Rășcanu, Regele Ferdinand I a semnat Decretul nr. 7740 prin care se înființa, începând cu 1 ianuarie, același an, o diviziune de 4 canoniere dragă-mină „dependente de Divizia de Mare, cu reședința administrativă la Constanța, în scopul de a organiza dragarea sistematică a zonelor minate, pe coasta maritimă românească, a face controlul mimurilor sigure de navigație și a da avize pentru navigatori, cu privire la zonele curățite de mine și cele periculoase”¹⁹.

În această etapă inițială, cele patru canoniere dragă-mine erau numite A, B, C și D²⁰. Prima ordine de bătaie a personalului ofițeresc al canonierelor a fost fixată, după cum urmează:

- Comandamentul Diviziunii de canoniere dragă-mine: cdor. Sion Alfons - comandant; cpt. cdor. Focșa Constantin - mecanic șef al Diviziunii; Burichi Vasile - mecanic;
- Comandanții de canoniere dragă-mine: locotenenții comandori: Ștefănescu Romulus, Andronic Calistrat, Niculescu Gheorghe, Gonta Nicolae;
- Secunzii: căpitanii Bardescu Alexandru, Zlatian Paul, Știubei Alexandra, Petrescu Ioan;
- Ofițeri la bord: sublocotenenții Ulic Babel, Prosinag Karol, Kleoces Hans, Nedelcu Virgil²¹.

În iunie 1920, a fost emis un nou Decret Regal, nr. 2256 bis, prin care în Divizia de Mare, subordonată Comandamentului Marinei, intra și Diviziunea canonierelor dragă-mine²².

Cele patru canoniere cumpărate din Franța, în 1920, au primit numele unor eroi, ofițeri de marină care și-au jertfit viața în luptele din Primul Război Mondial: „Locotenent-comandor Stihi Eugen” (ex „Friponne”), 1916; „Căpitan Dumitrescu Constantin” (ex „Impatiente”), 1916; „Locotenent Lepri Remus” (ex „Chiffonne”); 1917; „Sublocotenent Ghiculescu Ioan” (ex „Mignone”), 1917²³.

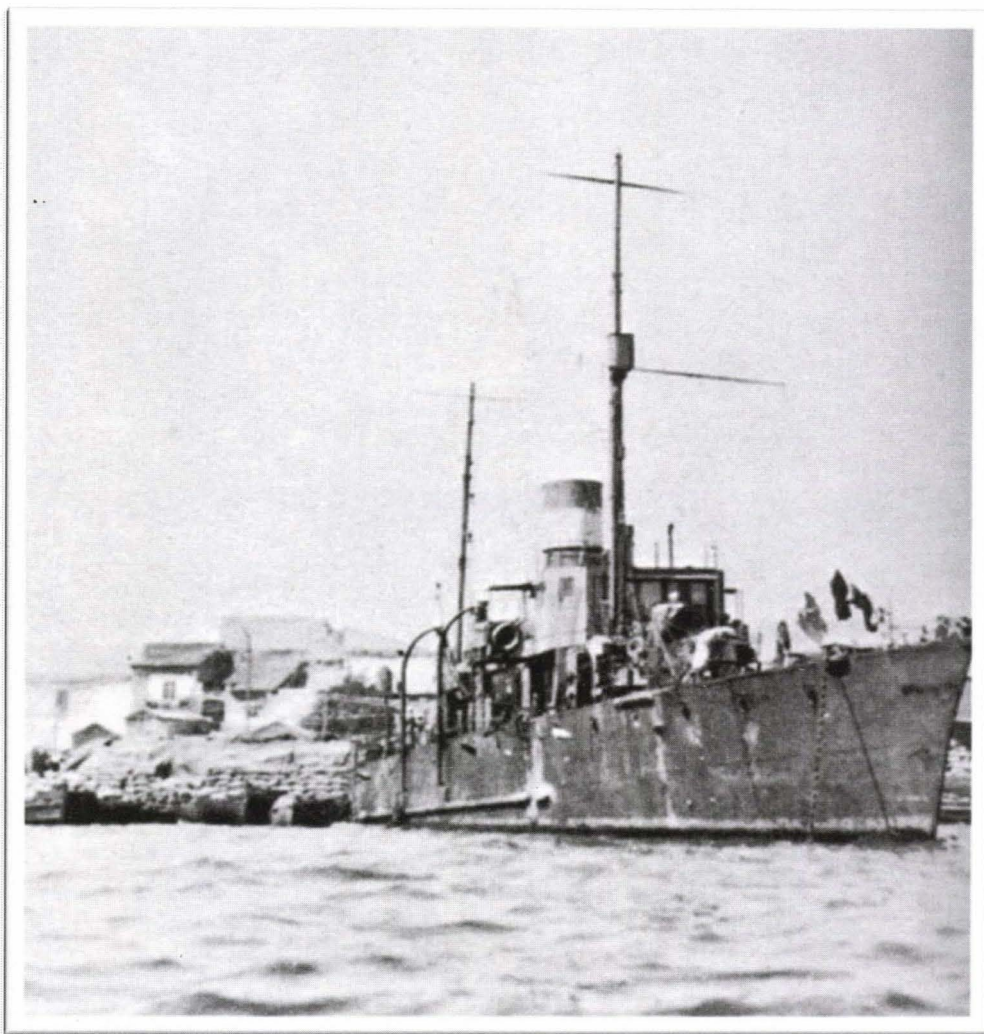
¹⁹ „Monitorul Oficial”, 28 februarie 1920, p. 12394.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ A.M.R., Fond C.M.M., Dosar 388/1921, f. 387.

²² „Monitorul Oficial”, nr. 60, 18 iunie 1920.

²³ *Les Flottes de Combat 1938*, Société d'Édition Géographiques Maritimes et Coloniales, Paris, 1938, p. 616.



Canoniera „Locotenent-comandor Stihi Eugen” (ex „Friponne”)

Caracteristicile tehnico-tactice ale acestor nave de luptă erau următoarele:

Lungime: 55,60 m

Lățime: 6,90 m

Pescaj: 2,03 m

Deplasament: 540 m

Viteza: 12 Nd

Puterea mașinii: 900 CP (motor Sulzer-Diesel)

Rază de acțiune: 3000 Mm

Efective: 50 oameni

Armament: II 100; II mt²⁴

Deși în august 1920, celor 4 canoniere li s-au adăugat și vedetele nr. 5 și 6 aduse de la Dunăre, pentru dragajul de siguranță²⁵, numărul acestor nave nu era încă suficient pentru buna desfășurare a activității unei flotile de dragaj.

În această conjunctură, care impunea creșterea rapidă a parcului de nave dragoare, marina italiană a oferit, spre vânzare, Marinei române, 6 vedete tip M.A.S. (moto - scafo anti sommergibile).

Ministerul de Război a numit o comisie tehnică, compusă din locotenent-comandorul C.

²⁴ „Anuarul Marinei”, București, 1923, pp. 60-61; vezi și *Les Flottes de Combat*, p. 616.

²⁵ Fond M.M.R., Mss/1, *Jurnalul istoric al Diviziei de Mare. 1901-1934*.

Ene și căpitanul mecanic I. Gheorghiu, care trebuia să plece la Roma, pentru a lua legătura cu atașatul nostru militar și a stabili modalitatea de a vizita cele 6 vedete. De asemenea, trebuiau făcute probe de viteză, de comportament al navelor în mare și o încercare de remorcaj cu o dragă ușoară, pentru a vedea cum se comportă motorul, într-o asemenea operație”²⁶. În instrucțiunile remise Comisiei tehnice, ministerul preciza clar scopul pentru care se urmărea cumpărarea vedetelor și anume, acela „de a servi ca vase antisubmarine, la poliția apropiată a coastelor și ca vase remorcatoare ale drăgilor de siguranță în Secția dragă - mine Constanța”²⁷.

Comisia trebuia să aibă în vedere ca aceste vedete să „aibă obiectele de inventar complete, să țină bine marea, să aibă motoarele robuste, să fie de preferință construite din fier, să aibă ca armament cel puțin un tun de 53 mm și o mitralieră de 8 mm. Să fie cât se poate de economice, în consumație. Să aibă o rază de acțiune de aproximativ 700 mile. Vedetele să fie înzestrate cu o stațiune T.F.S. și aparat acustic, pentru determinarea poziției submarinelor. Să nu fie expuse incendiilor. Să aibă locuințele convenabile”²⁸. Încercările de remorcare a drăgilor trebuiau făcute, deoarece acest tip de navă avea de obicei o altă destinație.

Vedeta rapidă M.A.S. era, în fapt, cel mai mic vas purtător de torpilă, cu deplasament redus, rapiditate și posibilitate de manevră ușoară. Armamentul la bord era alcătuit din: torpile, grenade antisubmarine, grenade de mână, mitraliere grele sau ușoare, precum și tunuri ușoare A. A. cu funcționare automată²⁹. De aceea, navele pe care Marina Militară era dispusă să le cumpere trebuiau să poată fi adaptate și necesităților impuse de desfășurarea operațiunilor de dragaj. Vedetele italienești, construite în anul 1917, au corespuns cerințelor părții române și, ca urmare, la 8 mai 1921, au plecat în Italia căpitanul Rășcanu și maiștrii militari Zavelas, Ionescu și Miron, împreună cu 40 de oameni, pentru a aduce în țară două torpiloare (foste austriece) și două M.A.S.-uri, din cele patru care vor fi cumpărate³⁰. Vedetele au sosit în țară la 19 august 1921, comandate de căpitanul Cristescu și locotenentul Alexandru Paraschivescu³¹. La 15 septembrie, M.A.S. 1 a ieșit în mare pentru instrucțiuni de dragaj, urmată, la scurt timp, de M.A.S. 2. Celelalte două nave, M.A.S. 3 și 4, vor intra în dotare la începutul anului 1922. În Tabloul de armarea vaselor și îmbarcarea ofițerilor pe anul 1922, cele patru vedete apar armate pentru instrucție, făcând parte, alături de canoniere, din gruparea de dragaj³².

Caracteristicile tehnico tactice ale vedetelor M.A.S. erau următoarele:

Lungime: 26 m

Lățime: 3,70 m

Pescaj: 1,16 m

Deplasament: 43 tone

Viteza: 15 Nd

Puterea mașinii: 430 C.P.

Rază de acțiune: 700 Mm.

Armament: 1 M³³.

Între anii 1921-1924, canonierele împreună cu vedetele M.A.S. au format Gruparea de dragaj, ale cărei misiuni de început aveau ca scop pregătirea echipajelor în vederea executării operațiunilor de dragaj propriu-zise. Navele participau activ la exercițiile de instrucție, la pregătirea tactică pe specialități, în port. În timpul ieșirilor zilnice în mare, se făceau calcule

²⁶ A.M.R., Fond C.M.M., *Dosar 289/1919*, f. 296-297.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Gh. I. Balaban, *Vedeta rapidă*, în „Marea Noastră”, an XII, nr. 3-4, martie-aprilie 1943, p. 50.

³⁰ *Jurnalul istoric al Diviziei de Mare. 1901-1934*, f. 191.

³¹ *Ibidem*.

³² Arhiva Istorică Centrală, Fond Casa Regală, *Dosar 8/1922*, f. 33-41.

³³ „Anuarul Marinei”/1923, pp. 60-61.

nautice, trageri cu mitraliera, marșuri la Galați, Sulina, Balcic, trageri de infanterie și serviciu la radă.

În cursul lunii august 1922, Divizia canonierelor a ieșit zilnic în mare, unde „făcea exerciții de formațiuni și lăsarea drăgii la apă”³⁴.

Începând cu 31 august 1922 și în primele zile ale lunii septembrie, canonierele au ieșit în larg, pentru balizarea câmpului minat³⁵.

La 4 septembrie 1922, a început dragajul propriu-zis cu întreaga Divizie de canoniere, M.A.S.-uri și 2 remorchere³⁶. Vasele au ieșit aproape zilnic în mare, în acest scop, eventualele întreruperi fiind impuse doar de timpul nefavorabil.

În campania de vară a anului 1923, gruparea de dragaj a primit misiunea de a reîncepe dragajul și de a termina câmpul de mine din fața Constanței. În mai 1923, canonierele au reluat practica repetatelor ieșiri în mare, pentru exerciții în vederea dragajului, operațiune care a început în luna iunie, cu balizarea câmpului de mine, rămas nedragat. În luna iunie și începutul lunii iulie, dragajul s-a desfășurat intens. La 11 iulie 1923, întreg barajul din fața Constanței, „pe o suprafață de peste 140 mile pătrate, a fost terminat. Grupul vaselor de dragaj, înapoindu-se și trecând peste câmpul ce fusese minat, a ridicat pentru 5 minute marele pavoaz «Finis coronat opus»”³⁷.

Anul 1924 a găsit vedetele M.A.S. dezarmate la Constanța. În primăvara acestui an, conform Deciziei nr. 260, s-au constituit grupările de nave armate, din care făcea parte și *Grupul naval de luptă*, în compunerea căruia intrau canonierele „Stihi”, „Dumitrescu”, „Lepri”, vedetele M.A.S. 3, M.A.S. 4 și *Grupul naval de instrucție*, cu canoniera „Ghiclescu” și M.A.S. 2. De fapt, către sfârșitul deceniului 3, vedetele M.A.S., datorită unor deficiențe de construcție și a eficacității reduse, au fost scoase din uz, rămânând în sarcina canonierelor continuarea exercițiilor de dragaj în mare și anihilarea minelor rătăcite ce pluteau în derivă, periclitând siguranța navigației³⁸. Deși trecuseră zece ani de la sfârșitul Primului Război Mondial, problema dragajului și a navelor destinate să-l execute a rămas, astfel, în atenție. În ședința Comitetului Consultativ al Marinei din 2 iulie 1928, s-a discutat și chestiunea achiziționării a 4 remorchere, pentru dragarea minelor la Sulina. Comitetul s-a declarat de acord cu procurarea de către marină a remorcherelor necesare, pentru dragarea bancurilor de mine din regiunea Sulina - Budachi - Insula Șerpilor³⁹.

Degradarea vertiginoasă a situației politice internaționale către sfârșitul anilor '30, s-a făcut simțită și în România. Măsurile de pregătire a armatei, pentru a face față unor eventuale agresiuni din afară s-au intensificat.

În acest context, în anul 1938, au avut loc manevre regale la care, pentru prima oară din 1912, a participat și Marina Regală, care s-a prezentat cu următoarele formațiuni și număr de nave: Escadrila de distrugătoare, Escadrila de monitoare (4), Secția Canoniere (2), Secția vedete (2), Secția port-tunuri (2), Nave auxiliare⁴⁰.

În cadrul temei date, toate navele forțelor maritime s-au constituit în Forța Navală, care a pătruns pe Dunăre, venind de la Odesa și a înaintat până în regiunea Reni, după ce în prealabil canonierele au curățat fluviul de barajele de mine, sprijinind trecerea trupelor de uscat în Dobrogea pe la Isaccea și Tulcea⁴¹.

În anul 1940, în baza Ordinului 125 al Ministerului Aerului și Marinei (M.A.M.) din 18

³⁴ *Jurnalul istoric al Diviziei de Mare*, f. 213.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, f. 225.

³⁸ *Ibidem*, f. 319 și 325.

³⁹ Fond M.M.R., Dosar 1/157, Documente privind evenimente din istoria Marinei Militare (1943-1944), f. 263.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 244.

⁴¹ *Ibidem*.

iulie s-a reînființat *Secția de Dragaj*, formată inițial din cele 4 canoniere⁴², subordonată Forței Navale Maritime, înființată în conformitate cu același Ordin⁴³. Din nefericire, în același an, canoniera „Locotenent Lepri Remus” s-a scufundat în fața portului Sulina, intrând în barajul de mine. În naufragiu și-au pierdut viața doi marinari. Celelalte trei nave au continuat atât executarea misiunilor de dragaj, cât și a celor de altă natură, apărute pe parcurs⁴⁴. Astfel, în vara anului 1940, canoniera „Stihi Eugen” a asigurat la Balcic protecția navelor comerciale care evacuaau zona⁴⁵.

Începând cu luna martie 1941, bastimentele Forțelor Navale Maritime au început exercițiile de ansamblu, în vederea minărilor. Din Germania au sosit mine de protecție pentru executarea unui baraj modern de mine, în zona Constanța. Tot acum a fost revăzut planul de înzestrare al marinei și s-au luat măsuri pentru transformarea navelor S.M.R. „Dacia” și „Regele Carol I”, în navă puitoare de mine și, respectiv, crucișător auxiliar⁴⁶.

În scurt timp, numărul navelor Secției de dragaj va crește. În Ordinea de bătaie a Comandamentului Marinei Regale, din iunie 1941, la mobilizare, pentru Secția de Dragaj maritim erau prevăzute următoarele funcții:

- Comandantul Flotei (canonierele) și al Grupului de remorchere (primate la începutul lunii iunie 1941);
- Comandanții Grupului 2 șalupe dragaj (4 șalupe);
- Comandantul Sectorului 1 (Midia - Carahlanan);
- Comandantul Subsectorului 2 (Constanța - Tuzla)⁴⁷.

În aceeași lună au avut loc exerciții generale în mare pentru minări, la care Secția de Dragaj a participat cu canonierele „Stihi” și „Dumitrescu”, ca repere centrale și nave de salvare. Toate navele Forței Navale Maritime care au luat parte la acest exercițiu, au participat, în perioada 15-19 iunie 1941, la instalarea barajului de mine în fața Constanței⁴⁸.

Considerând toată această activitate, revista „Marea Noastră” scria în anul 1942: „Încă înainte de începerea războiului navele noastre de la mare au fost în adevărate acțiuni de război. Navele Forței Navale Maritime au pregătit sistemul defensiv al Constanței și au înscris în istoria Marinei noastre prima pagină (s.n.) de un astfel de gen de operații la mare. Mii de mine stăteau de acum ancorate la larg, un ansamblu de linii gata să arunce în aer o navă care s-ar fi aventurat către coasta noastră în regiunea Constanței”⁴⁹.

⁴² A.M.R., Fond Dosar 381/1939, f. 1.

⁴³ *Ibidem*, Fond 1683, Dosar nr. 1148, f. 132.

⁴⁴ Fond M.M.R., Dosar I/348, Carmen Atanasiu, *Operațiunile Marinei Militare Române de dragaj la mare (1918-1960). Din istoricul canonierelor și dragoarelor* (Lucrare de cercetare, 1984), p. 182.

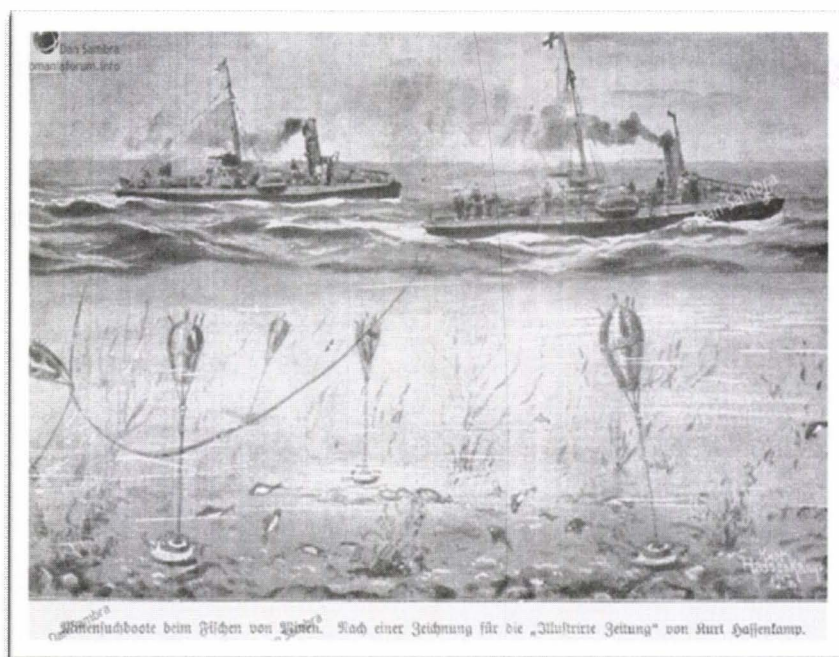
⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ A.M.R., Fond C.M.M., Dosar 1007, f. 9-119.

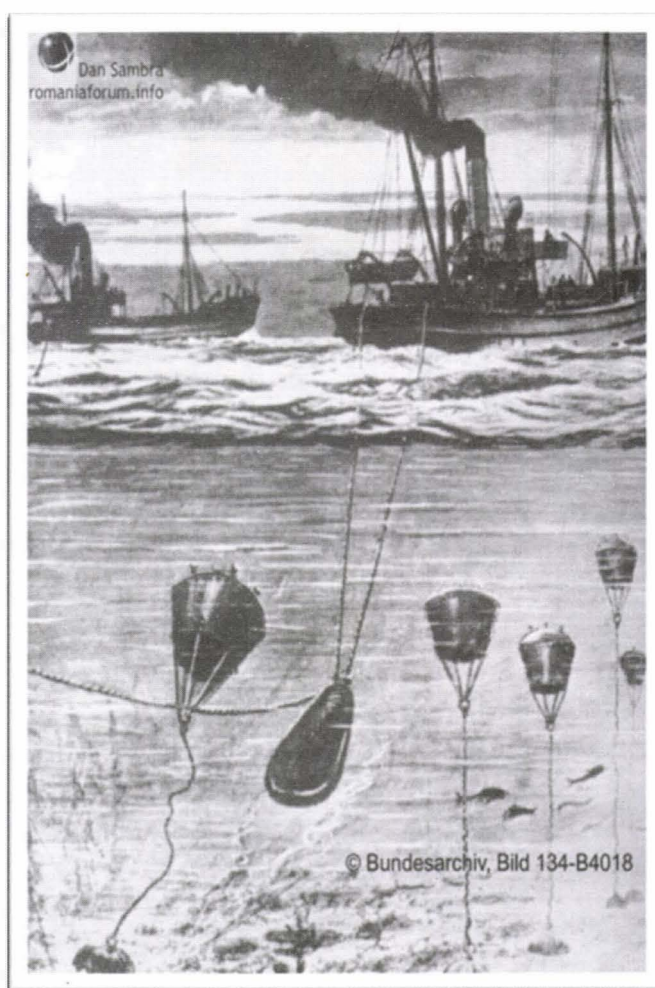
⁴⁷ *Ibidem*, Dosar 771/1938-1944, f. 62-90.

⁴⁸ *Ibidem*, Dosar 381/1939-1940, f. 119.

⁴⁹ N. Popescu-Deveselu, *Operațiunile Marinei Regale în războiul actual*, în „Marea Noastră”, an XI, nr. 5-6, mai-iunie, 1942, p. 99.



Operații de deminare la adâncime mică
(1914-1917)



(Harta navală rusă nr. 765)

MILITARI CONSTĂNȚENI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Remus MACOVEI
Cultul Eroilor Constanța

Rezumat: Acest articol își propune să prezinte jertfa umană a militarilor constănțeni decedați în timpul Primului Război Mondial, conținând informații și statistici inedite, pe care autorul articolului le pune la dispoziția cititorului în urma unui amplu efort de studiere a Fondului IOVR existent în cadrul Arhivelor Naționale Constanța. În articol este detaliat numărul constănțenilor mobilizați, numărul de morți și răniți provenind din rândul militarilor constănțeni (pe localități), se face referire atât la modalitatea de recompensare a militarilor supraviețuitori campaniei din 1916-1919 prin promisiunea de împrumut (nerespectată integral de către factorii politici ai vremii), cât și la cinstirea memoriei acestora prin construirea de monumente, troițe și plăci comemorative, cu referire directă la cele realizate în perioada 1919-1938 și situația lor actuală.

Cuvinte-cheie: Campania din 1916-1919, Reforma agrară, împrumutul militarilor, monumente.

Abstract: This article intends to present the human sacrifice of the militaries originary from Constanța, decess during World War I; it includes unpublished information and statistics, presnted by the author of the article to readers, after an ample effort of studying of the Collection dedicated to the War Victims, widows and Orphans, existing at the National Archives, Constanța branch. There are details in the article about the number of citizens from Constanța county, who were mobilized, the number of deceases and wounded people, from Constanța county militaries (all settlements); there is also presented the manner of reward the militaries who survived 1916-1919 campaign: they were promised land (politiciand did not keep their promise of lan distribution); monuments, tryptichs and memorial plates were built to honour their memory, reffering directly to those built between 1919 and 1938 and their actual situation.

Key words: 1916-1919 campagin, land reform, distribution of land to militaries, monuments

După Pacea de la București (din data de 10 august 1913), a urmat o perioadă de acțiuni diplomatice de atragere a României de partea uneia din cele două alianțe existente, care se îndreptau, inevitabil, spre confruntarea armată. România va semna la 4/17 august 1916, Tratatul de alianță și Convenția militară cu reprezentanții Antantei (Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia), urmărind și sperând că victoria acesteia în război va permite realizarea intereselor naționale ale românilor. În ședința Consiliului de Coroană din 14/27 august 1916, regele Ferdinand I a adus la cunoștința participanților decizia sa de a intra în război, alături de Antantă, pentru eliberarea fraților de peste Carpați. La 15 august/28 august 1916, odată cu decretarea mobilizării armatei, regele Ferdinand I adresează următoarea proclamație către soldați:

„V-am chemat ca să purtați steagurile voastre peste hotare unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde.

Umbrele marilor voievozi Mihai Viteazu și Ștefan cel Mare, ale căror rămășițe zac în pământurile ce veți dezrobi, vă îndeamnă la biruințe ca vrednici urmași ai ostașilor care au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna. Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit.

O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să îi îndurăm însă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră. Arătați-vă deci demni de Gloria strămoșească. De-a lungul

veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi”¹.

După 11 luni de pace (august 1913 - 15 iulie 1914) și peste doi ani de neutralitate, România va intra în război, la 15 august 1916.

1. Date generale privind participarea militarilor constănțeni la Primul Război Mondial

La declararea mobilizării, în Dobrogea s-a înființat un mare număr de unități de rezervă, în care au fost încadrate toate persoanele cu obligații militare. Numărul exact al acestora este imposibil de aflat, deoarece arhivele constănțene au fost distruse în timpul retragerii sau ocupației străine. Singura sursă din care se poate estima cu aproximație acest număr o reprezintă fondul Consilieratul Agricol Constanța², care cuprinde listele pe localități cu persoanele îndreptățite a fi împroprietărite, întocmite cu ocazia punerii în aplicare a reformei agrare. Aceste liste cuprind persoanele care au fost mobilizate în perioada 1916-1919, orfanii de unul sau ambii părinți și invalizii de război. Centralizând aceste date, se poate estima că în județul Constanța au fost mobilizate 11.790 de persoane.

Pe localități, situația se prezintă astfel: 23 August (Tatlageac) - 103; Abrud (Mulciova) - 233; Albești (Sarighiol) - 307; Alimanu - 181; Amzacea - 92; Băneasa (Parachioi) - 231; Biruința (Muratan) - 28; Brebeni (Ciucurchioi) - 71; Castelu (Chiostel) - 53; Cernavodă - 214; Cerchezu (Cerchezchioi) - 57; Ciobanu - 274; Ciocârlia (Biulbiul) - 130; Chirnogeni (Giuvenlia) - 175; Cochirleni - 226; Cogealac - 157; Comana (Mustafacâ) - 76; Constanța - 843; Corbu (Gargalac) - 101; Cumpăna (Hasiduluc) - 72; Dărăbani (Danluchioi) - 71; Deleni (Enigea) - 214; Dobromir - 247; Dumbrăveni (Hainarchioi) - 311; Dunărea (Boasic) - 102; Dunăreni (Mârleanu) - 190; Faclia (Facria) - 274; Gălbiori (Saragea) - 171; Gârliciu - 167; Ghindărăști (Ghizdești) - 164; Grădina (Toxof) - 69; Gura Dobrogei (Cavargic) - 47; Hârșova - 179; Horia (Muslubei) - 199; Independența (Bairamdede) - 142; Ion Corvin (Cuzgun) - 182; Istria (Caranasuf) - 58; Limanu (Caracicula) - 157; Medgidia (Carasu) - 132; Mihail Kogălniceanu (Caramurat) - 162; Mihai Viteazu (Casapchioi) - 64; Movila Verde (Cazil Murat) - 109; Movilița (Musurat) - 72; Murfatlar - 105; Negrești (Carabacâ) - 67; Negru Vodă (Caraomer) - 162; Negureni (Caranlâc) - 180; Nistorești - 98; Nuntași (Duingi) - 104; Oltina - 268; Osmancea - 82; Ovidiu (Canara) - 259; Pantelimonu (Ulmetum) - 135; Pecineaga (Gherengic) - 140; Peștera (Saida) - 206; Petroșani (Chiosler) - 269; Poarta Albă (Alacap) - 99; Rasova - 237; Săcele (Peletlia) - 88; Seimeni - 217; Sibioara (Cicraci) - 118; Siliștea (Taspunar) - 51; Straja (Mahometcea) - 15; Techirghiol - 86; Topalu - 41; Tudor Vladimirescu (Regep Cuius) - 129; Tuzla - 124; Țepeș Vodă (Chiorcișmea) - 62; Valu lui Traian (Hasancea) - 77; Valea Rea (Eniseulia) - 211; Viile (Beilic) - 180; Viișoara (Caciamac) - 85.

Marea majoritate a celor mobilizați au fost încadrați, de regulă, în marile unități și unități existente în județele Constanța și Tulcea, dar au fost situații în care aceștia au fost încadrați și în mari unități și unități mai mult sau mai puțin apropiate de Dobrogea. Conform documentelor Marelui Stat Major, aceste mari unități au fost:

- **Divizia 9 infanterie** formată din: Regimentul 9 Vânători, **Brigada 17 Infanterie** (Regimentul 34 Infanterie „Constanța”, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni”), **Brigada 18 Infanterie** (Regimentul 35 Infanterie „Matei Basarab”, Regimentul 36 Infanterie „Vasile Lupu”), **Brigada 39 Infanterie** (Regimentul 63 Infanterie, Regimentul 79 Infanterie), **Brigada 9 Artilerie** (Regimentul 13 Artilerie, Regimentul 18 Artilerie);

- **Divizia 10 Infanterie** formată din: Regimentul 10 Vânători, **Brigada 19 Infanterie** (Regimentul 5 Infanterie „Ialomița”, Regimentul 39 Infanterie „Petru Rareș”), **Brigada 20 Infanterie** (Regimentul 33 „Tulcea”, Regimentul 38 Infanterie „Neagoe Basarab”), **Brigada 40**

¹ xxx *Enciclopedia Armatei Române*, Editura CTEA, București, 2009, p. 27.

² Serviciul Județean al Arhivelor Statului Constanța (în continuare S.J.A.N. Constanța), *Consilieratul Agricol Constanța, 1920-1938*, fond 103, inventar 85.

Infanterie (Regimentul 73 Infanterie, Regimentul 78 Infanterie), **Brigada 10 Artilerie** (Regimentul 3 Artilerie, Regimentul 20 Artilerie);

- **Divizia 15 Infanterie** formată din: **Brigada 29 Infanterie** (Regimentul 74 Infanterie, Regimentul 80 Infanterie), **Brigada 30 Infanterie** (Regimentul 75 Infanterie, Regimentul 76 Infanterie, Regimentul 25 Artilerie);

- **Trupe neindivizionate** formate din: **Brigada 5 Călărași** (Regimentul 10 Călărași, Regimentul 9 Călărași), Regimentul 5 Obuziere, Batalionul 5 Pionieri;

- **Corpul Grănicerilor** format din **Brigada 1 Grăniceri** (Regimentul 1 Grăniceri, Regimentul 2 Grăniceri);

- **Escadra de Dunăre** din Marina Militară;

- **Arsenalul Armatei**³.

Referitor la pregătirea militară a dobrogenilor, un lucru este cert: în cei peste 40 de ani de la revenirea Dobrogei la România, au fost create structuri militare în măsură să acționeze pentru apărarea Dobrogei. Edificator în acest sens este un fragment din memoriul pe care delegația județeană constănțeană îl va prezenta regelui Carol I, la 4 martie 1909: „Nu putem trece cu vederea nici constatarea sporirii, atât de însemnate, în cei din urmă ani, a puterii armate din Dobrogea; ne însuflețește dovada că interesele noastre cele mai de căpătâi sunt, pe zi ce merge, mai de aproape ocrotite; apoi ne dăm și mai bine seama de importanța noastră în regat”⁴.

Conform Legii de recrutare, permanent îmbunătățită în perioada 1882-1913, cetățenii români aveau obligații militare, între 21 și 46 de ani, în diferite elemente ale armatei (armata permanentă, miliții și în armata teritorială). Prin Legea de organizare a puterii armate, din 1910, se constituie un nou sistem de apărare, format din armata activă, rezerva armatei active și milițiile cărora le reveneau misiunile armatei teritoriale. Perfecționarea pregătirii militare se făcea, de regulă, prin concentrări, care aveau o durată diferită, în funcție de contingent, nevoile de încadrare ale unității etc. În anul 1914, se concentrează contingentele 1900-1904, iar în iulie 1915 au fost concentrate toate efectivele care nu au fost concentrate în perioada anterioară. Durata concentrării era de 20 de zile și se executa în trei serii. Cu această ocazie, a fost concentrat și un număr însemnat de ofițeri rezerviști. S-au executat manevre cu trupele, rezultatele fiind apreciate ca mulțumitoare.

Un raport al Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale din 19 septembrie 1914 scoate în evidență faptul că, din cauza deselor concentrări, a mizeriei îndurate în cazarmă și a persecuțiilor la care erau supuși rezerviștii, moralul acestora, care la început era foarte ridicat, a scăzut simțitor, niciunul nemaifiind pentru război. Principalele probleme semnalate în raport se refereau la următoarele aspecte: „sunt recrutați oameni absolut improprii serviciului militar, soldații meseriași ai Regimentului 33 Infanterie se plâng de munca istovitoare la care sunt supuși, nu li se acordă permisiile pentru a lucra pământul, sergenții majori nu acordă corect soldele, sunt mari nemulțumiri datorită faptului că soțiile concentraților nu primesc ajutorul bănesc cuvenit, folosirea excesivă a bății, existența unor mari animozități între ofițerii activi și cei în rezervă”⁵.

La declanșarea mobilizării, constănțenii cu obligații militare s-au prezentat la unități, au primit armamentul individual și echipamentul militar, s-au integrat în subunitățile

³ Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Serviciul Istoric, *România în Războiul Mondial, 1916-1919*, vol. I, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1934, anexa nr. 42, pp. 13- 16.

⁴ Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei*, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, p 423.

⁵ Mircea Vâlcu Mehedinți, *Dezvăluiri, fața necunoscută a istoriei României. 2. Armata, veteranii, siguranța statului, poliția, jandarmeria. Memoria istoriei. Culegere de documente originale din fondurile Serviciului Special de Informații, Direcția Siguranței Generale, Direcția Generală a Poliției, Corpul Detectivilor, Casa Regală (Inedit)*, Editura Mircea Vâlcu Mehedinți, București, 2008, pp. 42-44.

organice, fiind în măsură să acționeze imediat, pentru îndeplinirea misiunilor stabilite de eșaloanele superioare.

Referitor la starea de spirit a celor mobilizați, perspectiva participării la viitoarele acțiuni militare a produs sentimente diferite. O mare parte dintre aceștia și-au manifestat bucuria, plastic exprimată de sublocotenentul Ioan N. Dinu din Regimentul 39 Infanterie, care, referitor la aceste momente, își amintește următoarele: „La ora 11 noaptea este veselie mare în bivuac. Ne servim de lanterne pentru luminarea lui. Uralele sunt nesfârșite. Se desfășoară drapelul, iar în jurul lui s-a încins o horă mare în care s-a prins toată lumea”⁶.

Având în vedere faptul că o bună parte a militarilor constănțeni erau concentrați încă din noiembrie 1915 „pentru amenajarea pozițiilor de la Turtucaia și Silistra și pentru a contracara o eventuală acțiune ofensivă bulgară”⁷, aceștia priveau cu încredere viitorul, bucuroși că au scăpat să stea cu arma în mână degeaba și încrezători că lucrurile se vor petrece ca în anul 1913.

Un raport al Arhiepiscopiei Iașilor scoate în evidență un aspect valabil și pentru constănțenii mobilizați: „Vestea intrării României în război a produs și îngrijorare, durere, nenorocire și chiar groază. Unii români erau abătuți și se gândeau atât la frații care suferă, cât și la greutatea războiului, la urmările lui. Era necunoscutul ce-i aștepta pe fii, erau grija casei și familiei, era despărțirea care se apropia între cei chemați sub drapel și toți cei ai familiei, la care se adăuga grija pentru agoniseala de o viață”⁸.

2. Participarea militarilor constănțeni la principalele lupte pentru apărarea Dobrogei

După decretarea mobilizării, pentru militarii constănțeni au urmat trei ani și patru luni de grele încercări. Aceștia, în timp, au participat la următoarele acțiuni:

1916

- Luptele pentru apărarea Dobrogei - pe aliniamentul Turtucaia, Silistra, Bazargic; pe aliniamentul Ostrov, Negru Vodă, Mangalia; pe aliniamentul Rasova, Cobadin, Topraisar, Tuzla;
- Luptele de apărare din zona Curtea de Argeș și Câmpulung Muscel;
- Bătălia pentru apărarea Bucureștiului;
- Luptele de apărare pe Valea Prahovei;
- Luptele de apărare din zona Tabla Buții - Siriu;

1917

- Luptele de la Mărășești, Muncelu și Zăbrăuți;
- Dezarmarea trupelor rusești aflate pe frontul din Moldova;

1918

- Acțiunile pentru apărarea Bucovinei;
- Acțiunile pentru apărarea frontierei pe Nistru;

1919

- Acțiunile pentru înfrângerea rebeliunii bolșevice în zona Hotin - Atachi;
- Acțiunile pentru apărarea frontierei pe Nistru;
- Acțiunile împotriva bolșevicilor unguri.

În această perioadă, militarii constănțeni au plătit un greu tribut de sânge. Mii de morminte aflate pe teritoriul Dobrogei, Munteniei, Moldovei, Bucovinei, Basarabiei și Transilvaniei stau mărturie a eroismului ostașilor dobrogeni. Conform datelor existente în Arhivele Naționale Constanța, un număr de 2.161 de militari constănțeni au murit în

⁶ Costin Scurtu, *Armata terestră în Dobrogea*, vol. I, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2008, p. 89.

⁷ Jipa Rotaru, Leonida Moise, Ion Giurcă, Costin Scurtu, *Divizia 9 Mărășești, 1879-1999*, Editura Punct, București, 1999, p. 28.

⁸ Emilian Lovișteanu, *Arhiepiscopia Iașilor Aspecte din Primul Război Mondial (1916-1919)*, în „Misiunea”, nr. 2, 2015, p. 45.

Campania din 1916-1919, iar 550 au fost declarați invalizi⁹.

Pe localități, situația se prezintă astfel: 23 August (Tatlageac) - 18 (17 morți, 1 rănit); Adamclisi 68 (57 morți, 11 răniți); Albești (Sarighiol) - 68 (57 morți, 11 răniți); Alimanu - 5 (4 morți, 1 rănit); Amzacea - (118 morți, 5 răniți); Băneasa (Parachioi) - (14 morți, 10 răniți); Bărăganu (Osmanfacă) - 38 (33 morți, 5 răniți); Castelu (Chiostel) - 17 (10 morți, 7 răniți); Cernavodă - 79 (67 morți, 12 răniți); Cerchezu (Cerchezchiori) - 67 (55 morți, 12 răniți); Chirnogeni (Ghiuvenlia) - 59 (48 morți, 11 răniți); Ciobanu - 28 (20 morți, 8 răniți); Ciocârlia (Biulbiul) - 38 (29 morți, 9 răniți); Cobadin - 88 (68 morți, 20 răniți); Cogevalac - 40 (30 morți, 10 răniți); Comana (Mustafacă) - 19 (11 morți, 8 răniți); Constanța - 426 (338 morți, 88 răniți); Corbu (Gargalac) - 35 (26 morți, 9 răniți); Costinești (Mangeapunar) - 2 (2 morți); Crucea (Satischiori) - 22 (14 morți, 8 răniți); Cumpăna (Hasiduluc) - 29 (22 morți, 7 răniți); Cuza Vodă (Docuzol) - 35 (30 morți, 5 răniți); Dăieni - 1 (1 mort); Deleni (Enigea) - 20 (18 morți, 2 răniți); Dobromir - 12 (9 morți, 3 răniți); Dumbrăveni (Hainarchioi) - 78 (70 morți, 8 răniți); Eforie (Carmen Silva) -17 (14 morți, 3 răniți); Fântânele (Inancișme) - 20 (8 morți, 12 răniți); Gârliciu - 14 (9 morți, 5 răniți); Ghindărăști (Ghizdești) - 4 (1 mort, 3 răniți); Grădina (Toxof) - 13 (9 morți, 4 răniți); Hârșova - 43 (29 morți, 14 răniți); Horia (Muslubei) - 6 (4 morți, 2 răniți); Independența (Bairamdede) - 68 (60 morți, 8 răniți); Ion Corvin (Cuzgun) - 14 (9 morți, 5 răniți); Istria (Caranasuf) - 17 (11 morți, 6 răniți); Limanu (Caracicula) - 30 (24 morți, 6 răniți); Lipnița - 7 (6 morți, 1 rănit); Lumina (Cogelia) - 5 (5 morți); Mangalia - 24 (20 morți, 4 răniți); Medgidia (Carasu) - 60 (52 morți, 8 răniți); Mereni (Enghe Mahale) - 63 (49 morți, 14 răniți); Mihai Viteazu (Casapchiori) - 7 (4 morți, 3 răniți); Mihail Kogălniceanu (Caramurat) - 40 (26 morți, 14 răniți); Mircea Vodă (Celebichiori) - 9 (6 morți, 3 răniți); Murfatlar - 22 (18 morți, 4 răniți); Năvodari (Caracoium) - 1 (1mort); Negru Vodă (Caraomer) - 68 (45 morți, 23 răniți); Nicolae Bălcescu (Carol I) - 43 (36 morți, 7 răniți); Oltina - 3 (1 mort, 2 răniți); Ostrov - 20 (14 morți, 6 răniți); Ovidiu (Canara) - 29 (23 morți, 6 răniți); Pantelimonu (Ulmetum) - 26 (18 morți, 8 răniți); Pecineaga (Gherengic) - 24 (21 morți, 3 răniți); Peștera(Saida) - 59 (47 morți, 12 răniți); Poarta Albă (Alacap) - 23 (20 morți, 3 răniți); Rasova - 76 (64 morți, 12 răniți); Saligni - 56 (48 morți, 8 răniți); Saraiu - 30 (29 morți, 1 rănit); Săcele (Peletlia) - 10 (7 morți, 3 răniți); Seimeni - 39 (32 morți, 7 răniți); Siliștea (Taspunar) - 24 (21 morți, 3 răniți); Târgușor (Pazarlia) - 31 (25 morți, 6 răniți); Techirghiol - 17 (12 morți, 5 răniți); Topalu - 13 (11 morți, 2 răniți); Topraisar - 21 (20 morți, 1 rănit); Tortomanu - 30 (24 morți, 6 răniți); Tuzla -27 (19 morți, 8 răniți); Valu lui Traian (Hasancea) - 18 (14 morți, 4 răniți); Vulturii (Cartal) - 17 (14 morți, 3 răniți).

Pentru 190 de militari (169 morți și 21 de răniți) nu a putut fi identificat cu certitudine, pe timpul documentării pe care am realizat-o la Arhivele Naționale Constanța, domiciliul de reședință.

Din cei 2.161 de militari morți, 77 au decedat în lagărele din Bulgaria, Macedonia, Turcia și Germania, iar 435 au decedat în spitale, în urma epidemiei de tifos exantematic sau a tuberculozei contractată pe timpul campaniei. Pe timpul luptelor, cele mai multe victime s-au înregistrat la Turtucaia - 335 și Măreșești - 94.

Sub drapelul tricolor și-au jertfit viața 181 militari musulmani, 30 germani, 14 lipoveni, 6 evrei, 5 greci, 5 armeni, 1 bulgar și 1 sârb.

3. Recompensarea militarilor constănțeni

La data de 3 decembrie 1916, primul ministru Ion I. C. Brătianu îi scria regelui Ferdinand următoarele: „Cred că ar trebui ca printr-o propagandă activă a ofițerimii noastre să se atragă atențiunea soldaților că toți luptătorii credincioși vor avea pământ la sfârșitul

⁹ S.J.A.N. Constanța, Fond IOVR, f. 458.

războiului”¹⁰.

În iarna anului 1917, regele Ferdinand I, pe timpul deselor deplasări în primele linii ale frontului, pe timpul inspectării taberelor de refacere sau al participării la diferite aplicații, a promis militarilor că toți cei care luptă pentru țară vor fi împroprietăriți: „Vouă, fiilor de țărani, care ați apărut cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun eu, regele vostru, că, pe lângă răsplata cea mare a izbânzii, care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați câștigat totodată dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe care v-ați luptat. Vi se va da pământ. Eu, regele vostru, voi fi întâiul în a da pilda!”¹¹.

Împroprietărirea militarilor conștanțeni se va face în baza Legii pentru reforma agrară din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea din 17 iulie 1921, publicată în Monitorul Oficial nr. 82 / 17 iulie 1921. Reforma agrară din 1921 a fost apreciată de către specialiști ca fiind „cea mai mare și mai îndrăzneată din punct de vedere economic din lume”, fiind un act de dreptate socială, acceptat la nivelul întregii societăți românești¹². Referitor la împroprietărirea militarilor care au luptat în război și a urmașilor acestora, legea prevedea ca pământul expropriat să fie vândut cu precădere celor mobilizați în campania 1916-1919, invalizilor, văduvelor de război, pentru copii și orfanii de război.

Binecuvântarea de către întreg neamul românesc a celor care au luptat în Primul Război Mondial se va dovedi, în timp, doar o promisiune deșartă. Promisiunea Regelui Ferdinand I că toți cei care se luptă pentru țară vor fi împroprietăriți cu pământul pe care l-au apărut cu prețul vieții și al sângelui lor, nu va fi respectată. Birocrația și reaua voință a autorităților și funcționarilor vor produce multe necazuri invalizilor și urmașilor celor decedați în război. Memoriile acestora dovedesc cu prisosință acest lucru.

Semnificativ în acest sens este memoriul adresat, la 4 aprilie 1933, Regelui Carol al II-lea de către frații Stoian Stoian și Stoian Ion, din Techirghiol, ambii invalizi, în urma luptelor de la Turtucaia. Primul a rămas în urma luptelor fără brațul stâng, iar al doilea a rămas cu infirmitatea brațului stâng. „Vă rugăm a da ordin organelor în drept a ne împroprietări cu câte 5 ha pământ, deoarece de la Războiul pentru Reîntregirea Neamului nu am căpătat câte un lot de 5 ha. Plugăria fiind singura ocupație pe care o cunoaștem, vă rugăm, prin mila dumneavoastră, să ne dați posibilitatea să o practicăm spre agonisirea mijloacelor de trai”¹³.

Într-o situație dificilă se aflau și orfanii de război. Orfanii Zamfirică, Maria, Stana și Traian, copiii soldatului Munteanu Gheorghe din Hârșova, mort în campania anului 1916, s-au adresat Ministrului de Război la data de 9 iulie 1923, reclamând faptul că primarul localității le-a anulat pensia, începând cu 23 februarie 1923, sub motivul că nu au actele necesare. Cei patru orfani, dintre care cel mai mare are 13 ani, „roagă din inimă pe domnul ministru să dispună organelor în drept să le redea pensia, aceasta fiind singurul mijloc de a trăi, ei fiind micuți și fără niciun sprijin”¹⁴.

La 22 noiembrie 1923, Deputatul Iacobescu adresează ministrului sănătății următoarea interpelare, referitor la problemele cu care se confruntau invalizii de război:

1. „Invalizii de război, peste 100.000, cărora țara mărită ar trebui să le arate recunoștința, se zbat în cumplita mizerie a unor ajutoare ce variază între 30 și 100 lei. Ofițerii noștri, conducătorii luptelor glorioase, ale căror brațe s-au mistuit cu pământul apărut de ei, înfruntă cu durere disprețul legal al oficialităților noastre, zbatându-se în mizeria unor pensii de foamete.

2. Legea I.O.V., care ar trebui să îngrijească de invalizi, cuprinde dispozițiuni vexatorii,

¹⁰ Mircea Vâlcu Mehedinți, *op. cit.*, p. 81.

¹¹ xxx - Enciclopedia Armatei Române, p. 27

¹² Mihai M. Susanu, *Reforma agrară în România*, apud <http://mihaimsusanu.wordpress.com> din 06 martie 2011.

¹³ S.J.A.N. Constanța, Fond IOVR.

¹⁴ S.J.A.N. Constanța, Fond IOVR.

pentru acei cărora li se datorește România de azi, în vreme ce toate celelalte state care au luat parte la război consideră pe invalizi ca pe eroi.

3. Invalizii de război sunt astăzi cerșetorii diverselor oficii ale Statului și sunt îndepărtați sistematic ori de câte ori cer dreptul pe care li l-a dat sângele vărsat cu abundență¹⁵.

Situația invalizilor și văduvelor de război se va deteriora dramatic începând cu anul 1947, când autoritățile comuniste anulează pensiile acestor categorii, cu scopul de a-i sili să se înscrie în CAP. În acest sens prezint memoriul pe care o văduvă de război îl adresează, la data de 26 noiembrie 1947, Președintelui IOVR: „Subsemnata Ecaterina D. Deacu, din comuna Cochirleni, județul Constanța, văduvă de război din 1916, am respect a vă comunica că sunt o femeie săracă, după cum fac dovada cu certificatul alăturat. Nu am cu ce mă întreține, sunt bătrână, 70 de ani, nu mai pot munci, singurul venit era o mică pensie de pe urma soțului mort în campanie. Mi s-a desființat pensia și sunt muritoare de foame. Vă rog respectuos a dispune să mi se dea pensia și un ajutor de iarnă, căci altfel văd cum moartea se apropie”¹⁶.

Udrică Mariana, văduvă de război din Deleni, județul Constanța, adresează, la data de 14 aprilie 1953, următorul memoriu Președintelui Sfatului Popular din localitate: „Vă rog să binevoiți a mă trece și pe mine la primirea ajutorului de văduvă de război din 1916-1919, când mi-a murit bărbatul. Din anul 1947 nu am mai primit pensie deoarece s-a constatat că am pământ, după cum am avut 12 ha. În anul acesta, ieșind H.C.M. nr. 308 din februarie 1953, am donat pământul Ministerului Agriculturii și eu, fiind bătrână, neavând niciun sprijin și ajutor din partea nimănui, fiind în etate de 70 de ani, vă rog a mă ajuta cu acest ajutor de stat, care cred că aş fi în drept. Posed actele și pensiile primite până în anul 1947, actul de proprietate al pământului și înștiințarea de primire (aprobarea) pământului luat. Pentru aceasta vă rog să fiu ajutată cu pensia cuvenită. La luptă pentru pace!”¹⁷.

4. Cinstirea memoriei militarilor constănțeni jertfiți pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial

Referindu-se la construcția unor monumente în perioada imediat următoare Primului Război Mondial, la 27 martie 1927, Gherontie, episcopul eparhiei Constanța, într-o scrisoare înaintată Prefectului Constanței, arăta: „Războiul întregirii Neamului purtat cu jertfa vieții a peste 400.000 de eroi purtători de arme și epoleți, care au pierit în iadul ucigător și alți peste 400.000 de copii, tineri și bătrâni, morți cu ocazia și din cauza acestui groaznic război purtat pentru libertatea și justiția omenirii. Acești morți ai neamului nostru au dat Țării mărirea teritorială și strălucirea ei, care numai prin jertfe mari se poate căpăta.

O sfântă datorie de recunoștință și pietate ne cheamă pe noi, supraviețuitorii acestui groaznic război, către morții glorioși. Multe comune, autorități și instituțiuni, ascultând această sfântă chemare, au ridicat monumente și în special plăci comemorative, prin care au înveșnicit numele lor glorioase, săpându-le cu litere de aur.

Multe inițiative particulare răsăreau ca din pământ, după războiul cel mare, manifestând în chipul cel mai înălțător, sentimentele lor patriotice din care se desprindeau numai culorile naționale: Roșu, Galben și Albastru”¹⁸.

Pentru construirea unui monument se constituia un comitet de inițiativă format, de regulă, din: primar, învățător, preot, șef post jandarmi și alte persoane cu activitate patriotică recunoscută pe plan local. Prin contribuția cetățenilor localității sau a altor persoane sau instituții se adunau fondurile necesare realizării monumentului. Se alegeau apoi proiectantul și constructorii monumentului, un sprijin important primind din partea Societății „Mormitele Eroilor Căzuți în Război”, din 1927 redenumită Societatea „Cultul Eroilor”.

¹⁵ Mircea Vâlcu Mehedinți, *op. cit.*, pp. 125-126.

¹⁶ S.J.A.N. Constanța, Fond IOVR.

¹⁷ S.J.A.N. Constanța, Fond IOVR.

¹⁸ S.J.A.N. Constanța, fond Primăria Hârșova, dosar 186, f. 52.

În perioada 1919-1938, în județul Constanța au fost realizate 44 monumente, 6 troițe, 3 plăci de marmură și o placă din lemn. Situația realizării în timp și dispunerea acestora pe localități este următoarea:

1919 - Monumentul Eroilor din Cumpăna;

1920 - Monumentul Eroilor din Crișani;

1921 - Monumentul Eroilor din Adamclisi; Monumentul Eroilor din Albești (reabilitat); Monumentul Eroilor din Primul Război Mondial din Cimitirul Ortodox Constanța; Monumentul Eroilor din Topalu; Placa de marmură din Biserica Catolică din Mihail Kogălniceanu;

1922 - Monumentul Eroilor din Negru Vodă;

1923 - Monumentul Eroilor din Țepeș Vodă;

1924 - Monumentul Eroilor din Cernavodă; Monumentul Eroilor din Hârșova; Monumentul Eroilor din Siliștea, Monumentul Eroilor din Batalionul 5 Pionieri din Chirnogeni;

1925 - Monumentul Eroilor Regimentului 13 Artilerie din Constanța; Monumentul Eroilor din Carvăn; Monumentul Eroilor din Văleni (distrus în anul 2012); Monumentul Eroilor din Horia (reabilitat 1998); Monumentul Eroilor din Almalău; Monumentul Eroilor din Saraiu (aflat într-o stare avansată de deteriorare);

1926 - Monumentul Eroilor din Cogealac; Monumentul Eroilor din Canlia; Monumentul Eroilor din Nicolae Bălcescu; Monumentul Eroilor din Osmancea;

1927 - Monumentul Eroilor din Cobadin; Monumentul Eroilor din Mereni; Monumentul Eroilor din Ostrov (refăcut în anul 2002);

1928 - Monumentul Eroilor din Chirnogeni; Monumentul Eroilor din Ștefan cel Mare (aflat într-o stare avansată de degradare);

1929 - Monumentul Eroilor din Cuza Vodă; Monumentul Eroilor din Târgușor (aflat într-o stare avansată de degradare); Monumentul Eroilor din Vultur; Monumentul Eroilor din Techirghiol;

1930 - Monumentul Eroilor din Ciobanu; Monumentul Eroilor din Gârliciu; Monumentul Eroilor din Murfatlar (distrus odată cu construcția Canalului Dunăre Marea Neagră; a fost salvată placa de bronz aflată astăzi în sediul Primăriei);

1931 - Monumentul Eroilor din Dorobanțu;

1932 - Monumentul Eroilor din Medgidia (distrus, refăcut 1986, reabilitat 2015);

1933 - Monumentul Eroilor Marinari din Cernavoda - Hinog (distrus de germani, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, refăcut în anul 1975); Monumentul Eroilor din Limanu;

1936 - Monumentul Eroilor din Cerchezu; Monumentul Eroilor din Viroaga; Monumentul Eroilor din Conacu; Monumentul Eroilor din Mangalia (distrus în perioada comunistă); Troița Eroilor din Tichilești; Placa de bronz a Eroilor Normaliști dispusă pe holul central al Colegiului Național Mircea cel Bătrân;

1937 - Monumentul Eroilor din Cotu Văii; Placa de marmură din Biserica Ortodoxă Mihail Kogălniceanu; Troița Eroilor din Limanu; Troița Eroilor din Nistorești; Monumentul Eroilor din Tortomanu (reabilitat în anul 2000);

1938 - Monumentul Eroilor Regimentului 34 Infanterie.

Pentru troițele din Limanu, Seimeni și Valu lui Traian nu s-a putut constata cu certitudine anul realizării, în aceeași situație aflându-se și Placa din lemn dispusă în Biserica Ortodoxă din Plopeni.

Mormintele de eroi existente pe teritoriul localităților din județul Constanța au fost concentrate în Grupuri Funerare, dispuse de regulă în curtea bisericii (Bărăganu, Ion Corvinu, Limanu, Movila Verde, Pantelimon, Țepeș Vodă, Târgușor și Zorile) sau în cimitir (Băneasa și Valu lui Traian). Pentru îngrijirea acestora s-au constituit comitete formate din reprezentanții primăriei, bisericii, școlii, postului de jandarmi și ai Societății Cultul Eroilor (de preferință o

văduvă de război). Începând cu anul 1928, a fost pus la dispoziția acestor comitete un fond special, înscris în bugetul comunei, denumit „fond pentru întreținerea mormintelor de război”. Fondurile aveau ca destinație buna întreținere a mormintelor, împrejmuirilor și a celorlalte construcții aferente grupurilor funerare.

În acest fel, autoritățile și cetățenii localităților din județul Constanța au înțeles că opera de cinstire a eroilor căzuți în război este o înaltă îndatorire de pietate și recunoștință, față de cei ce și-au jertfit viața, luptând pentru România.

ASPECTE ALE PARTICIPĂRII REGIMENTULUI 34 INFANTERIE ÎN BĂTĂLIA DE LA TURTUCAIA

dr. Luminița STELIAN

Biblioteca Județeană Ioan N. Roman Constanța

Rezumat: Complexitatea aspectelor desfășurării campaniilor militare ale Primului Război Mondial a fost și va fi o temă amplu dezbătută, atât în istoriografia românească, cât și în cea internațională, relevând continuu un interes aparte. Un element important al acestora a fost reprezentat de factorul uman, care prin mobilizarea, implicarea și spiritul de sacrificiu a constituit baza configurării perspectivei finale a războiului. Unul dintre militarii activi a fost colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu, care în calitate de comandant al Regimentului 34 Infanterie, ia parte la bătălia de la Turtucaia, moment de cumpănă pentru armata română.

Cuvinte cheie: Marin Ionescu-Dobrogianu, bătălii, Turtucaia, Regimentul 34 Infanterie, război mondial

Abstract: The complexity of the military campaigns during World War I has been and continues to be a subject under debate, both in the Romanian and international historiography, emphasizing continuously a special interest in this matter. Human factor represented an important element of these campaigns; militaries' mobilization, involvement and sacrifice were the most important aspects of the war final perspective. Colonel Marin Ionescu-Dobrogianu was one of the active militaries, who, as a commander of the Regiment 34 Infantry, took part in the battle at Turtucaia, that represented a difficult moment for the Romanian Army.

Key words: Marin Ionescu-Dobrogianu, battles, Turtucaia, Regiment 34 Infantry, World War I

Reunirea Dobrogei între hotarele statului român după Războiul de Independență din 1877, conform negocierilor diplomatice concretizate în tratatele de pace de la San Stefano și Berlin, deschide în plan economic, militar, politic noi oportunități, și totodată exercită asupra lumii științifice românești un interes deosebit comparabil cu cel al descoperirii unui nou teritoriu și va fi supus unei analize complexe din punctul de vedere al tuturor domeniilor cunoașterii științifice. Acestei provocări i-au răspuns oameni de știință consacrați, cercetători aflați la început de drum și orice altă persoană, care consideră oportun de a releva opiniei publice diferite aspecte ale Dobrogei. Personalități importante ale societății românești s-au raliat curentului de cercetare a Dobrogei, iar printre aceștia, Marin Ionescu-Dobrogianu subliniază permanent rolul constant al monarhiei și al lui Carol I în reconsiderarea din punct de vedere geoeconomic, geopolitic și geostrategic a spațiului dobrogean. Istoriograful dobrogean a fost unul dintre cercetătorii care s-au consacrat studiului istoriei și geografiei teritoriului dobrogean, autodidact prin formație, ale cărui studii constituie și astăzi parte din fundamentul oricărei cercetări.

Marin Ionescu-Dobrogianu este fondatorul cercetărilor moderne interdisciplinare privitoare la Dobrogea, a segmentului numit în istoriografie *dobrogenistica românească*¹. Aproape toți cercetătorii ale căror teme se ocupă de istoria, geografia, demografia, etnografia

¹ Valentin Ciorbea, *Colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu, fondatorul dobrogenisticii românești*, în *Statul Major General în arhitectura organismului militar românesc 1859-2009: Studii și comunicări prezentate la sesiunea științifică cu participare internațională dedicată împlinirii a 150 de ani de la înființare a Statului Major General și Zilei Arhivelor Române*, Pitești, 24-25 iulie 2009, pp. 346-352.

au ca punct de referință în cercetările lor opera lui Marin Ionescu-Dobrogianu, dar puține sunt studiile care privesc aspectele legate de biografia sa.

Extrem de discret și modest în ceea ce privește viața personală, cunoscut mai mult pentru preocupările intelectuale, M.D. Ionescu-Dobrogianu a presărat totuși în textul scrierilor episoade biografice, existență care poate fi reconstituită și prin intermediul unor memorii, a unor elogii aduse de contemporanii săi sau, mult mai târziu, prin studiul unor cercetători dobrogeni.

Parcursul tuturor etapelor carierei militare de către Marin Ionescu-Dobrogianu, începând cu anul 1884 și până în 1920, ca militar activ și apoi în rezervă, contribuie la formarea și definirea personalității sale. Putem spune că îndeplinirea obligațiilor de serviciu îi oferă lui Marin Ionescu-Dobrogianu posibilitatea documentării pe teren, a accesului la materiale și documente, dar și la contactul cu personalități ale culturii și civilizației românești. Cariera militară i-a înlesnit și valorificarea propriilor calități, lucru deosebit de important pentru Marin Ionescu-Dobrogianu, dacă e să ținem cont de faptul că provine dintr-o familie cu o situație materială modestă. Aceeași perioadă biografică corespunzătoare carierei militare a dus la dobândirea și valorificarea altor calități, iar parcurgerea gradelor ierarhice îl stimulează continuu și îi creează un cadru competitiv, așa cum reiese din toate aprecierile șefilor ierarhici aflate în dosarul său militar.

În general, despre cariera militară a lui Marin Ionescu-Dobrogianu putem spune că generează un complex de indicatori, care pun în valoare personalitatea sa și care se suplinesc constant. Unul dintre aceștia este dobândirea abilității de lider, respectiv capacitatea de conducere, responsabilitatea luării unor decizii; altă competență dobândită este cea de războinic, care îmbină curajul și patriotismul cu noțiunile tehnico-militare; aptitudinea de educator, de formator, deprinderea transmiterii celor două anterioare și, nu în ultimul rând, este reprezentant permanent al moralei sociale, al echității, al spiritului de justețe, ceea ce îl face purtătorul unei funcții sociale, de cetățean. Am putea spune, că, pentru Marin Ionescu-Dobrogianu, cariera militară este punctul de plecare, etapa decisivă prin care acesta va putea fi definit ulterior: militar, educator, cercetător, prin toate studiile și tematica abordată, cetățean, prin activitatea politică și socială în cadrul unor asociații de cultură și a presei dobrogene.

Intrarea României în Primul Război Mondial (1916) îl află pe Marin Ionescu-Dobrogianu la Regimentul 51 Infanterie, unde a activat de la 1 aprilie - 1 iulie 1916, sub comanda generalului Șerbănescu. Perioada activității sale la acest regiment coincide cu cea a desfășurării funcției de comandant de detașament compus din cele trei arme, mai ales pe segmentul de timp alocat concentrărilor militare. Aptitudinile sale de bun comandant și priceput tactician militar sunt suplinite de o largă cultură generală, remarcată în cadrul activităților regimentului prin temele și cuvântările sale de fond. Caracterizat drept un bun camarad, cu o conduită exemplară nu numai printre ofițerii regimentului, ci „printre ofițerii de elită ai oștii noastre”, este considerat meritoriu în a accede la vârful ierarhiei militare din armata română².

Conform datelor provenite din arhivele militare, o parte din informațiile cuprinse în registrul istoric al Regimentului 34 Infanterie Constanța s-au pierdut în bătălia de la Turtucaia, iar o altă parte, cea referitoare la istoricul regimentului între 1916-1921, s-au pierdut în 1919. În consecință, datele înscrise sunt refăcute din puținele documente ale Regimentului 34 Constanța, după 1922 și pe baza coroborării cu informațiile celorlalte regimente participante la desfășurarea dezastruasei confruntări militare de la Turtucaia³.

² Ibidem, f. 17. A.M.R., fond Registrul istoric. Jurnal de operațiuni al Regimentului 11 Siret (01.01.1891-22.11.1923), nr. 1032, dosar 6, f. 39.

³ A.M.R., fond Registrul istoric al Regimentului 34 Infanterie Constanța. Jurnalul de operațiuni nr. 1055, dosar 1- 12, f. 1.

În contextual frământărilor politice și militare ale anului 1914, România a acordat o atenție sporită întăririi graniței de Sud, considerată de importanță strategică în eventualitatea unor confruntări militare cu Bulgaria, luând în considerare o serie de proiecte de amenajare a unor localități. Unul dintre acestea a fost Turtucaia, care era organizată pe două linii de apărare: prima fiind considerată linia principală de rezistență, care era alcătuită din 15 centre pe o întindere frontală de 30 de Km. Aceste centre erau așezate pe înălțimi topografice și creau condiții avantajoase. În fața acestei linii de fortificații, în fața centrelor s-a construit o altă linie de fortificații cunoscută sub numele de Linia Înaintată de la Starosela, în fața căreia se aflau pozițiile fortificate ale avanposturilor⁴. În spatele liniei principale de rezistență erau amenajate două linii de reculegere, iar în apropiere de Turtucaia se afla a doua linie de rezistență ale cărei lucrări de fortificații nu au fost finalizate, la momentul declanșării luptelor în această zonă⁵.

Prin Înalțul Decret Regal nr. 2784 din 1916 se comunică Corpului V Armată ordinul de mobilizare generală, iar motivația mobilizării este cuprinsă în proclamația regelui adresată armatei române⁶. În noaptea dintre 14-15 august 1916, începând cu ora 12, prin intermediul comandantului capului de pod Cernavodă, colonelul Mătășaru, este transmis ordinul de mobilizare generală. Ordinului Ministerului de Război, nr. 2981 prevedea aplicarea și executarea dispozițiilor Ipotezei Z, ordin aplicabil tuturor unităților de garnizoană și celor detașate, inclusiv Regimentului 34 Infanterie⁷. Regimentul, la comanda căruia se afla de puțin timp Marin Ionescu-Dobrogianu, face parte din trupele de infanterie ale armatei române trimise la Turtucaia, ca urmare a ajutorului solicitat de comandantul forțelor militare din zonă, generalul Constantin Teodorescu, respectiv din Brigada 29 care era compusă din 17 batalioane ale regimentului 34 și 74, comandată de colonelul Nicolae Rășcanu și Brigada 30 compusă din regimentele 75 și 80, condusă de colonelul Nicolae Mărășescu. Sosirea acestor trupe s-a făcut etapizat, ceea ce a dus la crearea unor dezavantaje, prin inutilizarea lor în atacuri simultane și susținute⁸.

Conform ordinii de bătaie, avem imaginea completă a situației de efectiv mobilizat și aceasta îl menționează pe colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu în funcția de comandant al Regimentului 34 Infanterie⁹. Conform cercetărilor ulterioare, la momentul preluării funcției de comandă a Regimentului 34 Infanterie Constanța, locotenent-colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu avea în subordine un efectiv de 64 de ofițeri și 3481 militari de trupă, cu 264 cai și 94 de trăsurile¹⁰.

La data de 17 august 1916, regimentul pe care Marin Ionescu-Dobrogianu l-a preluat la conducere se afla cantonat în zona satului Arabagi, un cătun în apropiere de Rasova, și pornește în marș spre localitatea Cernavodă, unde ajunge la lăsarea nopții. A doua zi, trei trenuri vor transporta efectivele regimentului la București, spre stațiile Mogoșoaia, unde coboară batalioanele I și II, și Obor, unde debarcă batalionul III. Imediat, pe data de 19 august

⁴ Leonida Moise, *Confruntări militare în Dobrogea*, Editura Paideia, București, 2002, pp. 96-97.

⁵ *Ibidem*.

⁶ A.M.R., fond *Registrul istoric al Regimentului 34 Infanterie...*, dosar 14, f. 19: „Ostași v'am chemat să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații noștri așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde. Umbrele marilor voievozi Mihai Viteazu și Ștefan cel Mare a căror rămășițe zac în pământurile ce veți desrobi, vă îndeamnă la biruință, ca vrednici fii ai ostașilor care au învins la Răsboieni, la Călugăreni și la Plevna.

Veți lupta alături de Marile Națiuni, cu care ne'am unit, o luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să fiți mândri în îndurarea greutăților și cu ajutorul lui Dumnezeu, isbânda va fi a noastră. Arătați-vă deci demni de gloria străbună. De-a lungul veacurilor un neam întreg, vă va bine cuvânta și slăvi. Ferdinand”.

⁷ *Ibidem*, f. 1 bis.

⁸ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol I., Editura Institutul de Arte Grafice „România Nouă”, București, 1922, pp. 175-177.

⁹ A.M.R., *loc. cit.*, f.1 bis-2bis.

¹⁰ Costin Scurtu, Remus Macovei, *Regimentul 34 Infanterie, de la Constanța la Kandahar*, Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime, Constanța, 2007, p. 34

1916 întreg regimentul se pune în mișcare, spre satul Cocioc, județul Ilfov, unde va cantona în seara aceleiași zile. Regimentul 34 Infanterie împreună cu Regimentul 74 Infanterie, formează Brigada 29, aflată sub comanda colonelului Constantin Rășcanu, care se află concentrată în perimetrul Cocioc - Periș, zona Diviziei a 15-a. În zilele de 20-21 august 1916 se fac ultimele pregătiri materiale și tactice¹¹. În noaptea dintre 21-22 august, Regimentul 34 Infanterie primește ordin de deplasare având drept direcție gara Buftea, unde sosește dimineața și, prin intermediul trenului, ajunge în zona Oltenița - Turtucaia.

Marin Ionescu-Dobrogianu, împreună cu Statul Major al Regimentului, însoțește batalionul III, ultimul care se deplasează în zona de război. Anterior, acesta, în calitate de comandant al Regimentului 34 Infanterie, va pune la dispoziția Marelui Cartier General Compania a II-a, sub conducerea căpitanului Gheorghe Mihail, parte din Batalionul I, care primește misiunea de a se deplasa la Scroviștea, unde erau retrași din București din cauza bombardamentelor, regele Ferdinand și prințul Carol, în vederea asigurării pazei¹². Despre modul cum și-a efectuat serviciul militar în această perioadă și aflarea veștilor privind deplasarea Regimentului 34 Infanterie la Turtucaia, viitorul general Gheorghe Mihail va relata amănunțit¹³.

Declanșarea unor atacuri concertate ale trupelor bulgare și germane, în zilele de 19-20 august 1916, desfășurate simultan pe întregul sector al frontului în zona Capului de pod Turtucaia, duce la străpungerea liniei frontului și înaintarea inamică în toate cele trei sectoare de acoperire. Dincolo de calitatea lucrărilor de fortificații, concepția și modul de realizare a liniilor de apărare, comandantul român de la Turtucaia, generalul Constantin Teodorescu, nu a organizat un serviciu eficient al recunoașterii în teren, toate acestea ducând la erori și la decizia unor măsuri greșite în evaluarea trupelor atacante inamice, ceea ce s-a reflectat în organizarea și desfășurarea apărării capului de pod Turtucaia¹⁴.

În noaptea de 22-23 august, primele două batalioane ale Regimentului 34 Infanterie, care primiseră ordinul de deplasare la Turtucaia, sosesc la Oltenița, iar al treilea va înnopta în gara Curcani; în ziua următoare, în data de 23 august 1916, întreg regimentul va trece Dunărea pe șlepuri.

Ajunșând la Turtucaia, primele două batalioane sunt îndreptate pe șoseaua Turtucaia - Silistra, pe direcția Antimovo - Daidâr - Km 4 pe șosea, iar în zona frontului au în dreapta Regimentul 74 Infanterie, iar în partea stângă, un batalion al Regimentului 2 Grăniceri. Misiunea pe care Regimentul 34 Infanterie o are de îndeplinit este aceea de a respinge trupele inamice și de a sprijini celelalte efective ale armatei române, dislocate aici. Batalionul I și II, împreună cu compania de mitraliere a Regimentului se angajează rapid în luptă, sprijinite și de o baterie din Regimentul 5 Obuziere. Atacul călare pe șoseaua Turtucaia - Silistra duce la respingerea inamicului, până în linia a doua. Batalionul II va trece de linia artileriei inamice și întărește linia Batalionului I, care duce la realizarea unei legături cu Regimentul 74 Infanterie. Regimentul 34 Infanterie reușește să mențină pozițiile cucerite, până la căderea nopții, când trupele inamice, sprijinite puternic de artilerie, pornesc o nouă ofensivă, îndreptată în sectorul Dunăre - șoseaua Turtucaia - Silistra. Regimentul 2 Grăniceri, aflat la stânga efectivelor Regimentului 34 Infanterie, antrenează în retragere aripa stângă a acestuia, iar din această cauză se vulnerabilizează zona, ceea ce duce la retragerea până la linia a III-a, unde se reorganizează¹⁵.

Situația pierderilor Regimentului 34 Infanterie, condus de colonelul Marin Ionescu-

¹¹ A.M.R., fond *Registrul istoric al Regimentului 34...*, dosar 15, f. 66.

¹² Neculae Moghior, Ion Dănilă, Leonida Moise, *General Gheorghe Mihail, Cuvânt pentru viitorime*, Editura Paiadeia, București, 2004, pp. 34-35.

¹³ *Ibidem*, p. 35.

¹⁴ Costin Scurtu, *Armata terestră română din Dobrogea: vol I (1829-1919)*, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, p. 91.

¹⁵ A.M.R., fond *Registrul istoric al Regimentului 34...*, dosar 13, f. 3; vezi foto.

Dobrogianu, în această primă bătălie din ziua de 23 august 1916, este de 8 morți (lt. Gheorghe Haneș, lt. Nicolae Georgescu, sublocot. Titus Budac, Eustațiu Popovici, Dumitru Zaharia, I. Gheorghe Gheorghiu, Achile Sarry, Petre Ștefănescu) și 6 răniți din rândul ofițerilor (căpit. Ali Kadâr Refie, Gheorghe Gheorghiu, locot. Dumitru Dobrescu, Constantin Soare, sublocot. Ilie Șteflea și Valeriu I. Turculeț), iar din rândul trupei: 120 de morți, 300 de răniți, 60 de dispăruți¹⁶.

Din foaia calificativă a ofițerului Marin Ionescu-Dobrogianu, referitoare la momentul luptelor, fostul comandant al capului pod de la Turtucaia, C. Teodorescu, aduce aprecieri Regimentului 34 Infanterie, sub comanda lui Marin Ionescu-Dobrogianu, dar și acestuia pentru avântul, curajul și eficiența ordinelor date: „Cum de și dăduse ordinele necesare, nu sosise încă trenurile de luptă și ambulanțele, Lt. Colonel Ionescu-Dobrogianu a mers personal între orele 11-12 noaptea la debarcader, unde găsindu-le, le-a dat ordin să se suie pe platou după care s'a înapoiat la trupa sa”¹⁷, și îl propune pentru decorarea cu ordinul Steaua României clasa IV cu panglica de război, propunere nematerializată. Același general adresează Marelui Cartier General o relatare privind implicarea în luptă a Regimentului 34 Infanterie și a comandantului său, unde face un elogiu modului eroic în care au luptat.

Mai târziu, într-o comemorare a luptelor de la Turtucaia, colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu, impresionat de eroismul și patriotismul militarilor din subordinea sa, evocă obiectiv personalitățile unor ofițeri. Referitor la prima luptă la care a participat Regimentul 34 condus de el, spunea: „Cea dintâi unitate din Regiment care a primit botezul sângelui, Marți 23 August 1916, a fost Compania a 5-a [...]. Au luptat ca niște viteji laolaltă ofițeri și soldați. Și multe pierderi am avut. A murit aci comandantul ei Locot. de rezervă, Georgescu Nicolae, un brav magistrat din Vâlcea, sub-Lt. Budac, plotonierul Belu Vasile și cea mai mare parte din soldați și gradați. Restul răniți, n'a scăpat teafăr din acest măcel îngrozitor de cât sub-Lt. Bulandra Nic.”¹⁸.

După retragerea pe linia a III-a a întăririlor, regimentul se reorganizează, pentru ca în ziua de 24 august să primească ordinul de contraatac, ceea ce s-a întâmplat prin atacul inițiat de Compania a 9-a, care se afla în flancul drept al regimentului. Susținută de Compania a 12-a și de unitățile apropiate ale Regimentului 74 Infanterie, reușește cu greu a înainta câteva sute de metri. Aceasta a antrenat întreg regimentul, care ocupă în unele puncte poziții ale primei linii inamice pentru o scurtă perioadă de timp, deoarece trupele adverse sprijinite de artilerie restabilesc linia frontului. Contraatacul declanșat de armata bulgară în sectorul Dunăre - șoseaua Turtucaia - Silistra are scopul de a împiedica retragerea spre Silistra¹⁹. La orele amiezii, încercuirea capului de pod este completă și se declanșează un atac general pe toate planurile. Aripa stângă nu poate să reziste datorită retragerii Regimentului 76 Infanterie, ceea ce antrenează după sine și retragerea întregului Regiment 34 spre orașul Turtucaia, unde sunt aproape decimați. O parte a ofițerilor și din soldați se retrag pe malul Dunării spre zona Silistra, iar alții trec Dunărea înot, pe la Oltenița. La orele 16, colonelul Nicolae Mărășescu predă capul de pod Turtucaia²⁰.

Pierderile pe care Regimentul 34 Infanterie le-a înregistrat în ziua de 24 august 1916, în sectorul Antimovo - Daidâr sunt: 2 morți din rândul ofițerilor (sublocot. Gh. Niculescu, preot Belizarie Popescu); 9 răniți (locot. Onoriu Mironescu, Vasile Economu, sublocot. Eugeniu Linde, H. Ghergic, Constantin Boeru, Ioan Ștefănescu, Z. Pufulescu, Dumitru Petrescu, Nicolae S. Ștefan), iar din rândul soldaților, 70 de morți, 140 de răniți, 2.570 de dispăruți. Adică, așa cum reiese din documentele de arhivă, dispăruți erau „restul ofițerilor și trupa au

¹⁶ *Ibidem*, f. 3 bis.

¹⁷ A.M.R., fond *Memorii Bătrâni...*, f. 19.

¹⁸ Marin Ionescu-Dobrogianu, *Viteji lăsați uitării*, în „Dobrogea Jună”, an XV, nr. 147, 6 iul 1921, p. 1.

¹⁹ A.M.R., fond *Registrul istoric al Regimentului 34 Infanterie...*, dosar 13, f. 2 bis.

²⁰ *Ibidem*, f. 3-3 bis.

fost prizonieri”, deci implicit comandantul Regimentului 34 Infanterie, colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu²¹.

Referindu-se la momentul decimării Regimentului 34 Infanterie la Turtucaia, spunea: „a fost ciopârțit tot Regimentul 34, au fugit, s-au înecat în Dunăre. Ce mai? Într-o zi Regimentul 34 Infanterie nu a mai existat. Eu, cu ofițerii mei și cu compania ce comandam am mai rămas din acest regiment”²².

După câțiva ani de la momentul bătăliei de la Turtucaia, Marin Ionescu-Dobrogianu va vizita locul unde și-a condus regimentul în luptă și notează: „Cultul celor dispăruți m’a îndemnat ca, după 4 ani să vizitez Turtucaia, câmpul de luptă, pe care a luptat Regimentul 34. E un podiș care domină orașul spre răsărit. Aci, pe bucata aceasta coprinsă între șoseaua ce duce la Silistra și cotul de S.V. al pădurii Daidâr, au murit 9 ofițeri, 4 plutonieri și mai mult de jumătate din efectiv, trupă a Regimentului. Nimic. Nici măcar vre-o urmă, un semn cât de mic, care să arate că aici au pierit atâția viteji”, și continuă enumerându-i pe toți²³.

După dezastrul suferit de armata română la Turtucaia, parte din cei care s-au salvat trecând Dunărea se vor aduna la Cernica, de unde se dispune formarea unui nou regiment 34 / 74 din cei rămași, format din 2 batalioane, sub conducerea locotenent-colonelului Dumitru Mihail, care primește ordin în data de 2 septembrie 1916 să se îndrepte spre Constanța. Lor li se alătură Compania a II-a din Regimentul 34 Infanterie, care fusese delegată anterior, cu paza Marelui Cartier General, de către colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu și care primește acum misiunea de a apăra capul de pod de la Cernavodă. La 1 septembrie, noul regiment format va porni din gara Mogoșoaia spre Constanța, unde se va instala în tabăra de la Anadolchioi, în vederea reorganizării complete și pentru a aplica ordinul Corpului 5 Armată²⁴.

Anii corespunzător captivității lui Marin Ionescu-Dobrogianu au fost deosebit de grei, dacă ar fi să ne raportăm la toate mărturiile din epocă referitoare la prizonieratul românilor în Bulgaria, chiar mărturiile ale unor cadre militare de grad inferior, aparținătoare fostului Regiment 34 Infanterie, care luptase în bătălia de la Turtucaia²⁵. Resentimentele unor momente trăite în prizonierat răzbat din atitudinea sa față de bulgari, care transpare adeseori vehement din rândurile articolelor sale sociale sau din studiul „Năvălirea bulgară în jud. Tulcea: 1916-18”, dincolo de datele statistice relevate. Deși convențiile internaționale au reglementat principiile și obligațiunile ce reveneau prizonierilor de război, realitatea din lagărele Primului Război Mondial era cu totul alta. Conform mărturiilor celor întorși din lagărele bulgare pentru soldați, de la Tulowo, Kirdjali, Orhanlia, Sliven sau cele ale ofițerilor de la Haskowo, Ustowo și Vlahowo, tratamentul aplicat era de epuizare, demoralizare, abuzuri fizice și psihice, care lezau demnitatea umană și aduceau atingere integrității corporale²⁶.

Referitor la comportamentul lui Marin Ionescu-Dobrogianu, în perioada prizonieratului său în Bulgaria, colonelul Nicolae Rășcanu, nota: „A suportat bine greutățile luptelor, iar în captivitate s’a condus demn și a fost unul dintre elementele care a susținut prestigiul și a potolit păruirile aprinse ale tinerilor fără experiență”²⁷, apreciere care nu creditează versiunea celor care au susținut activitatea de colaboraționist a lui Marin Ionescu-Dobrogianu și de atingere a onoarei de militar²⁸.

²¹ *Ibidem*.

²² Neculae Moghior, Ion Dănilă, Leonida Moise, *op. cit.*, p. 37.

²³ A.M.R., fond *Registrul istoric al Regimentului 34 Infanterie...*, dosar 13, f. 3-3bis.

²⁴ *Ibidem* f. 4-4 bis.

²⁵ Gh. Nicolescu, Gh. Dobrescu, A. Nicolescu, *Calvarul prizonierilor români din primul război mondial: mărturii documentare*, vol. II, Editura Universității din Pitești, București, 2006-2008, pp. 227-228.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ A.M.R., fond *Memorii Bătrâni...*, dosar 71, f. 20.

²⁸ Petre Covaceff, *Povestea Farului Genovez: [vol. 3]: Onomastica străzilor din Constanța*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2010, p. 187.

Reîntors din prizonierat după doi ani, la 1 iulie 1918, se va adresa autorităților²⁹ și o comisie a Ministerului de Război va analiza amănunțit condițiile luării sale în captivitate și eficiența deciziilor luate de el. Astfel, procesul-verbal consemna: „Astăzi anul una mie nouă sute opt spre zece Iunie, ziua 15. Noi, generalul Istrati I., comandantul Corpului 5 Armată, împreună cu generalul Poetași, comandantul Diviziei a 9-a și generalul Rășcanu, comandantul Detașamentului Rășcanu, întruniți în Comisiune, conform al. B. de sub art. 1 din Î.D. No. 785, pe baza ordinului de zi No. 68 al Corpului 5 Armată, pentru a verifica actele predărei la inamic a Locotenentului-Colonel Ionescu Dobrogeanu, înapoiat din captivitate conchidem cele ce urmeză: Lt. Colonel Ionescu Dobrogeanu, fost comandant al Reg. 34 Inf., nu este în cazul de a fi pus sub urmărire. Merită a înainta odată cu promoția sa. Pentru care s'a încheiat prezentul proces-verbal. Președintele comisiei de clasare general de divizie adjutant: I. Istrati; membrii: general Poetași, general Rășcanu”³⁰.

Lt. Col. Petrovici, comandantul Regimentului 34 Infanterie la Constanța în perioada retragerii lui Marin Ionescu-Dobrogianu în orașul Câmpulung, în 1935, aduce un omagiu acestuia scoțând în evidență calitățile sale militare, evidențierea sa în bătălia de la Turtucaia și pe cele de formator de cadre militare tinere, de educator „Prelegerile colonelului Dobrogianu erau pentru noi orele de înălțare sufletească și de acumulare a tuturor sentimentelor ce desăvârșesc pe ofițer și îl formează în obligațiunile și îndatoririle lui în carieră, erau prelegeri care ne pregăteau pentru viață, împărtășindu-ne cu experiența bogată a omului cunoscător și încercat”³¹.

După retragerea în rezervă, colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu este onorat de Regimentul 34 Infanterie din Constanța, în calitatea sa de întemeietor al acestuia, dar mai ales de comandant în luptele grele de la Turtucaia, prin organizarea unei ample festivități de inaugurare a unei „săli de onoare” pentru pomenirea celor decedați în luptele Primului Război Mondial, care cuprindea fotografiile a 37 de cadre militare superioare. În alocuțiunea rostită, Marin Ionescu-Dobrogianu descrie amănunțit luptele de la Turtucaia și eroismul de care au dat dovadă militarii Regimentului 34 Infanterie³².

Deși autoritățile au început o anchetă guvernamentală, în ceea ce privește înfrângerea suferită de armata română în bătălia de la Turtucaia, redată pe larg de presa centrală și locală, fiind acuzați un număr de 26 militari atât de rang superior, cât și de rang inferior, niciun moment printre aceștia nu a fost menționat numele colonelului Marin Ionescu-Dobrogianu³³, deși ulterior unele studii au acreditat această idee³⁴. Căderea capului de pod de la Turtucaia a echivalat cu o adevărată catastrofă militară, deoarece rolul acestuia era de a apăra partea dreaptă a graniței dobrogene și a survenit la capătul a cinci zile de luptă în care pierderile armatei române au fost estimate la un număr de 462 de ofițeri, 25.000 de soldați, 100 de tunuri și 62 de mitraliere³⁵.

Colonelul Nicolae Rășcanu, în ancheta guvernamentală de analiză a comportamentului unor ofițeri care au fost angrenați în luptele de la Turtucaia, relatează că Regimentul 34 Constanța, condus de Marin Ionescu-Dobrogianu, s-a distins prin bravură și eroism, între toate regimentele românești care au fost implicate în bătălia de la Turtucaia „și este o nedreptate învinuirea care s'a adus fără nici un temei”. De asemenea consideră că, în calitate de comandant, locot.-colonel Marin Ionescu-Dobrogianu ar fi putut face dovada eficienței

²⁹ A.M.R., *loc. cit.*, f. 1.

³⁰ *Ibidem*, f. 18.

³¹ I. Petrovici, *Colonelul Ionescu Dobrogianu ca militar*, în „România dela Mare”, an I, nr. 12, 12 feb 1934, p. 6.

³² *** *Serbarea dela Regimentul 34*, în „Dobrogea Jună”, an XVII, nr. 149, 3 iul 1923, p. 1.

³³ „Dobrogea Jună”, an XIII, nr. 15, 24 feb 1919, p. 2.

³⁴ Petre Covaceff, *op. cit.*

³⁵ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 187; vezi și: Leonida Moise, *Importanța strategică a capului de pod Turtucaia în confruntările militare din Dobrogea în campania din anul 1916*, în „Cetatea Biharei”, nr. 2, 2006, pp. 26-30; Petre Otu, *Turtucaia*, în „Magazin istoric”, an XL, nr. 10, 2006, pp. 45-49.

deciziilor sale în plan militar, dacă planul tactic și organizatoric i-ar fi aparținut lui și nu unor ofițeri superiori ierarhic³⁶.

Cauzele dezastrului militar al întregii armate române la Turtucaia sunt numeroase și complexe, constituind tematica a numeroase studii și lucrări de strategie și tactică militară: comasarea a numeroase efective militare într-o localitate izolată, care avea în spate curgerea fluviului Dunărea; inexistența unui pod care să asigure servicii de transport și comunicații de legătură cu restul armatei; lipsa organizării unei retrageri eficiente spre Silistra; situația favorabilă trupelor adverse în ceea ce privește efectivul numeric și logistic; comandantul cetății nu a repartizat eficient trupele sosite în ajutor, poate și datorită faptului că a existat o sincopă în legătura dintre comandamentul trupelor capului de pod de la Turtucaia, reprezentat de generalul C. Teodorescu, un specialist în cartografie și generalul M. Aslan, comandantul armatei a III-a, al cărui cartier general era la București³⁷.

Înfrângerea armatei române în bătălia de la Turtucaia se datorează în mare parte și faptului că, la momentul mobilizării armatei române, s-au creat unități noi, fără a se asigura și extinderea aparatului de cadre militare superioare pregătite corespunzător. La această situație se adaugă insuficiența dotărilor tehnice moderne cu care era înzestrată armata română³⁸.

Recomandarea comisiei militare de anchetă a fost aceea ca Marin Ionescu-Dobrogianu să fie repus în drepturi conform gradului său, cel de colonel. La data de 15 noiembrie 1918, comandantul Regimentului 73 Infanterie, colonelul Constantin Paulian, este mutat la conducerea Brigăzii 3 Vânători, iar regimentul este încredințat colonelului Marin Ionescu-Dobrogianu, prin Înaltul Decret nr. 3235 din 1918³⁹. Ordinea de bătaie din 1 ianuarie 1919 a Regimentului îl menționează pe Marin Ionescu-Dobrogianu în funcția de comandant, dar și structura regimentului, care, pe lângă organizarea clasică (batalioane, companii), avea în subordine Birourile de recrutare și rechiziții din Ismail, Sulina, Cahul, nou înființate⁴⁰.

La aceeași dată, regele Ferdinand I al României adresează Regimentului 73 Infanterie un Înalt Ordin de Zi, prin care își exprimă recunoștința și aduce mulțumiri pentru devotamentul cu care militarii acestui regiment au luptat pe fronturile Primului Război Mondial, pentru îndeplinirea dezideratului major al tuturor românilor, reîntregirea națională, și încheie exprimându-și dorința ca fiecare membru al acestui regiment, ofițer sau soldat, să-și facă datoria⁴¹. Ulterior, la data 10 februarie 1919, cu ocazia festivității de serbare a patronului regimentului, Sf. Haralambie, are loc o amplă evocare a luptelor la care a participat regimentul și a eroilor căzuți din rândurile lui, ținută de sublocot. Ion G. Ilieș⁴², iar la 21 februarie 1919, datorită faptelor eroice în care s-a distins, are loc ceremonia decorării drapelului Regimentului 73 Infanterie cu ordinul „Mihai Viteazul”, clasa III, acordat prin ordinul ministrului de război, generalul Arthur Văitoianu⁴³, prin care sunt recunoscute eroismul și contribuția ostașilor acestui regiment la victoriile armatei române de pe fronturile pe care a participat.

³⁶ A.M.R., fond *Memorii Bătrâni...*, f. 20.

³⁷ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, pp. 185-187.

³⁸ Costin Scurtu, Remus Macovei, *op. cit.*, p. 31.

³⁹ A.M.R., fond *Registrul istoric al Regimentului 73 Infanterie. Jurnalul de operațiuni*, nr. 1077, dosar 1, f. 21.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 21 bis-22.

⁴¹ *Ibidem*, f. 21 bis.

⁴² *Ibidem*, f. 22 bis-24 bis; Regimentul 73 Infanterie a luptat în Primul Război Mondial în zona Predeal-Diham, prin văile Bușteni și Azuga.

⁴³ *** *Ordinul nr. 323 privind decorarea Drapelului Regimentului 73 cu ordinul „Mihai Viteazu” cl. III*, în *M.O.* nr. 252, 21 feb. 1919, p. 5144.

FORMAREA ȘI PARTICIPAREA DIVIZIEI I DE VOLUNTARI SÂRBI ÎN BĂTĂLIILE DE PE FRONTUL DIN DOBROGEA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Petr BOICEV, Radoslav SIMEONOV

Rezumat: Ideile de unitate și identitate națională, care sunt specifice tuturor popoarelor, au apărut în paralel cu națiunile, ca o consecință a dezvoltării ideii de conștiință națională. Cercetarea de față se referă la dezvoltarea celor două concepte, de-a lungul istoriei României, alături de elemente identitare care se referă la cultură, limbă și religie, în relație cu evenimentele istorice. De asemenea este subliniată importanța și actualitatea acestor valori.

Cuvinte cheie: națiune, identitate națională, istorie modernă, istoria românilor

Abstract: The ideas of national unity and identity which are specific to all peoples emerged in parallel with the nations, as a consequence of the development of the idea of national conscience. This research deals with the development of the two concepts, along the Romanian history, together with the identity elements regarding culture, language and religion, in connection with the historical events. There are also undelined the importance and actuality of these national values.

Key words: nation, national identity, modern history, Romanian history

Participarea trupelor sârbe în bătăliile ce au avut loc pe frontul dobrogean, în toamna anului 1916, este un fapt puțin cunoscut. Prezența lor în această zonă întărește și mai mult convingerea că, în timpul Primului Război Mondial, campania militară din Dobrogea seamănă cu o mică „luptă a națiunilor”. Despre faptul că soldații și ofițerii sârbi, de asemenea, și-au vărsat sângele pe câmpurile de luptă, astăzi, aproape un secol mai târziu, amintesc câteva monumente istorice - Cimitirul Militar, muzeu din orașul Dobrici și impresionanta piramidă comemorativă, ridicată pe cel mai înalt punct al cimitirului din orașul românesc Medgidia. În cimitirul militar din Dobrici sunt îngropate rămășițele câtorva soldați sârbi și ofițeri și pe Aleea Steagurilor, indicată evident, alături de celelalte drapele ale statelor beligerante, se ridică și steagul sârb. Piramida comemorativă din orașul Medgidia este construită încă din anul îndepărtat 1926, când au avut loc solemnele festivități consacrate celei de a zecea aniversări a participării Diviziei I în Primul Război Mondial¹. Pe unul dintre pereții piramidei sunt înscrise numele așezărilor din Dobrogea, unde Divizia a dus lupte. Pentru cunoașterea istoriei militare, aceste toponime spun foarte mult și confirmă rațiunea că divizia sârbă a participat la unele dintre cele mai sângeroase lupte de pe frontul dobrogean în perioada de la începutul lunii septembrie, până la sfârșitul lunii octombrie 1916.

Formarea Diviziei I de voluntari sârbi are (pre)istoria sa, strâns legată de evenimentele din Europa de Sud-Est, după începutul Primul Război Mondial. Încă din august 1914, în timpul luptelor din Galiția și Bucovina, mulți beligeranți de origine slavă (sârbi, croați, sloveni, cehi, slovaci, ruși), caută oportunitatea de a cădea în captivitatea rusă, în mod voluntar. Fiind sub influența ideilor panslavismului, o bună parte dintre ei își exprimă sincer dorința de a se alătura luptelor duse de Antantă. În primele luni ale războiului, ambasada sârbă la Petersburg este literalmente bombardată de cererile prizonierilor de război de a intra în rândurile

¹ „Varnenska poshta”, nr. 2257, 11 aprilie, 1926.

armatei sârbe. Comandamentul General Sârb, condus de ideea că războiul va fi de scurtă durată, nu acordă atenție ideii de atragere a voluntarilor. După înțelegerea ostilităților, unitățile de voluntari încep să fie privite ca o resursă strategică importantă pentru refacerea pierderilor. Astfel, la începutul anului 1915, Guvernul sârb acordă „carte blanche” campaniei pentru recrutarea voluntarilor din rândul prizonierilor de război austro-ungari în Rusia. În vara aceluiași an, în sprijinul autorităților ruse a fost chiar trimisă o comisie specială sârbă, care să ajute activitatea de transport a celor ce doresc să lupte în armata sârbă². Practic, trimiterea acestora a început în iulie 1915, în principal, pe căile navigabile dunărene, și până în toamna anului 1915, din Rusia spre Serbia, călătoresc peste 3500 de voluntari³.

Includerea Bulgariei, cu toate acestea în război, de partea Puterilor Centrale, la 1 octombrie 1915, a pus capăt acestei posibilități logistice de transfer al voluntarilor. De aceea, în toamna anului 1915, la inițiativa consulului sârb de la Odesa, Marco Tsemovici, și a comerciantul din Belgrad, Alexander Chirkovici, în oraș se formează o companie de securitate din voluntari slavi care să asigure serviciul de caraulă. În timpul unei vizite a împăratului rus Nicolae al II-lea la Odesa, în octombrie 1915, Tsemovici obține acordul acestuia pentru formarea unui pluton de voluntari din prizonierii de război austro-ungari, iar costul de întreținere să fie suportat în întregime de partea rusă. Astfel, plutonul format s-a dovedit, de fapt, germenul viitoarei Divizii I de voluntari sârbi. Așteptările erau ca, numeric, aceasta să crească până la 10-20 de mii și ulterior să fie trimisă în ajutorul armatei sârbe⁴.

Lucrările legate de dotarea imediată a diviziei ca unitate militară gata de luptă sunt atribuite unui grup de ofițeri sârbi, în frunte cu maiorul în rezervă Zhivoyin Pezhovich. La data de 18 noiembrie 1915, voluntarii îmbracă în timpul unei ceremonii uniforme militare sârbești, iar 9 dintre ei, care au deținut gradele de ofițer sau cadet în armata austro-ungară, au primit gradul de locotenent în armata sârbă. Pentru dotarea personalului diviziei se prevedea folosirea armelor de trofeu austro-ungare „Mannlicher”⁵.

Între timp, la sfârșitul anului 1915, Serbia a fost în cele din urmă învinsă definitiv de armatele țărilor Puterii Centrale, iar rămășițele trupelor ei au fost evacuate cu ajutorul navelor britanice, pe insula Corfu. În situația creată astfel, pentru Guvernul și Comanda Sârbă, formarea unei divizii de voluntari în Rusia a devenit vitală. Ea trebuie să fie nu numai o completare proaspătă a armatei sârbe, nimicite și sângerânde, dar și să demonstreze, la modul practic, ideea de unificare a slavilor de sud, sub sceptrul adepților lui Karageorgievici. Prin urmare, autoritățile sârbe iau măsuri - în timp util - pentru dotarea diviziei, ca o tipică unitate militară sârbă și completarea ei cu cadre de încredere, pregătite militar. Printr-un decret, emis de prințul Alexandru, la data de 11 februarie 1916, l-a numit pe aghiotantul său, colonelul Stevan Hadzhici, comandant al diviziei, care, până la începutul Primului Război Mondial, a fost atașatul militar al Serbiei la Sankt-Petersburg, iar în timpul Războiului Balcanic a fost comandantul unei divizii. Colonelul Dragutin Kushakovici a fost numit adjunctul său, iar șeful Statului Major a fost numit maiorul Voyn Maksimovici, absolvent al Academiei Marelui Stat Major din Rusia. În Statul-Major al diviziei nou create și în pozițiile de comandanți de brigadă, de regiment și de batalion au fost numiți în total 31 de ofițeri sârbi.

La data de 21 februarie 1916, prin ordinul dat de ministrul apărării al Serbiei, unitatea de luptă nou formată primește denumirea „Divizia I de voluntari sârbi”. Urmează însă o sarcină dificilă și anume, comandamentul nou numit al acesteia să fie transportat de pe insula Corfu la Odesa. Având în vedere complexitatea situației de pe frontul european, grupul de

² Nikolov, St., *Za sformiraneto na 1-va srabska dobrovolcheska diviziya, uchastnik v boynite deystviya v Dobrudzha prez 1916 g.*, în *Parvata svetovna vojna i sabityata na Dobrudzhanskiya front*, Tutrakan, 2011, p. 118.

³ Kashirin, V. B., *Pohod v Dobrudzhanskuyu stepi: evolyutsiya zamysla, planirovanie i podgotovka ekspeditsii ruskikh voysk za Dunay v 1916 godu.*, în „*Studia Balkanica*” (K yubileyu R. P. Grishinoy). Sbornik statey. Moscova, 2010, p. 158.

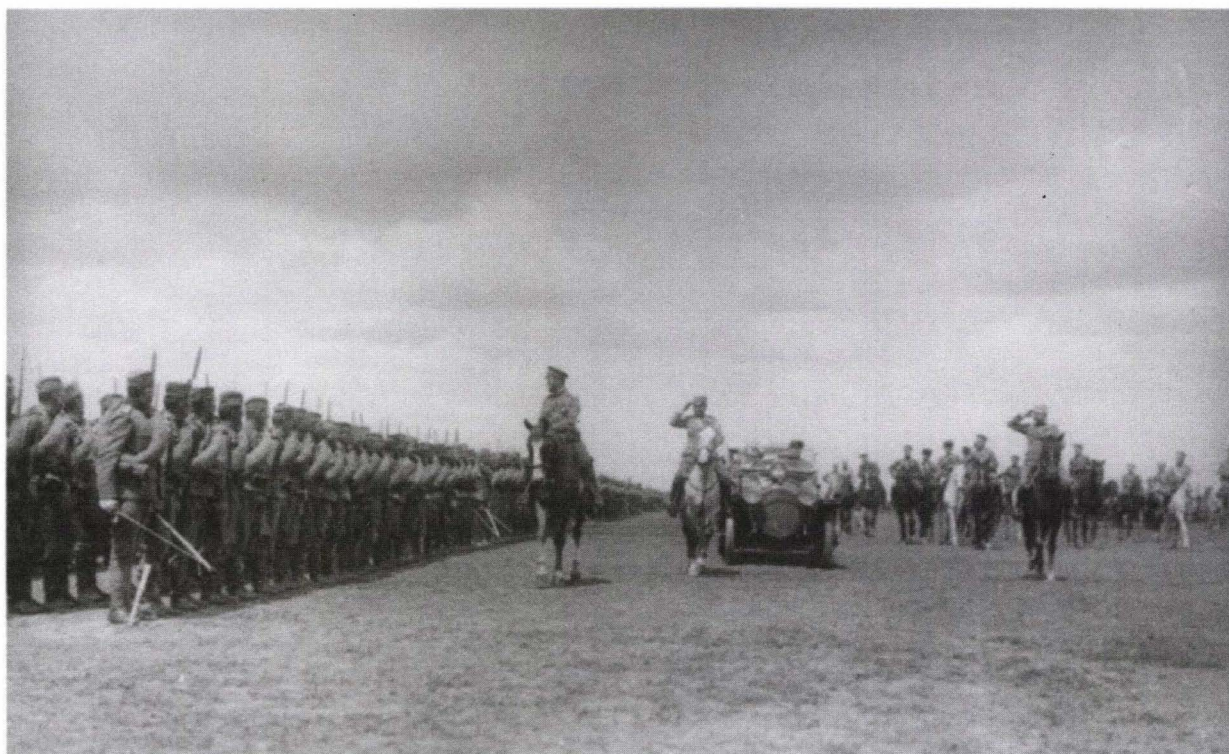
⁴ *Ibidem*, p. 159.

⁵ Nikolov, St., *op. cit.*, p. 119.

ofițeri sârbi, în frunte cu Hadzhici trebuie să folosească o rută destul de ocolitoare (aproape 9 mii de km) prin Italia, Franța, Anglia, Norvegia, până la Petersburg și Odesa. După o călătorie de două luni, abia la 29 aprilie 1916, Hadzhici își ia funcția în primire. El raportează moștenitorului de tron că sub comanda sa are în total 9733 de voluntari, fiind așteptată sosirea a încă câtorva mii de oameni⁶.

Cu toate că divizia de voluntari este formată din prizonieri de război din armata austro-ungară, profilul ei etnic rămâne predominant sârbesc. În corpul de soldați și subofițeri, procentul de sârbi este între 95% și 98%. Cu foarte puține excepții, aceștia sunt din Bosnia și Herțegovina, Voivodina, Slavonia și Lika, adică din teritorii care până la începutul războiului se aflau încă în posesia monarhiei dunărene⁷. Dar, pe lângă aceștia, în divizia de voluntari sunt incluși 150 de soldați obișnuiți de origine sârbă, care în octombrie 1915 au reușit să se retragă din Serbia în România, încă neutră, prin cel mai estic oraș sârbesc, Kladovo și de acolo au ajuns în Rusia.

În ceea ce privește corpul de ofițeri al diviziei, aici elementul sârb nu are o preponderență atât de mare, cu atât mai mult cu cât, în luna mai 1916, acesta a fost întărit cu un nou grup de foști ofițeri ai armatei austro-ungare de origine cehă, slovacă, croată, slovenă. Prin urmare, procentul ofițerilor sârbi al diviziei nu depășește cifra de 46%⁸. În această situație, mulți soldați obișnuiți sârbi se află sub comanda ofițerilor de alte naționalități și bariera lingvistică între ei împiedică comunicarea normală. De aceea, colonelul Stevan Hadzhici solicită să înceteze trimiterea în divizia sa de ofițeri care nu sunt de origine sârbă⁹.



Împăratul rus Nicolae al II-lea întâmpină divizia sârbă la Odesa - 23 mai 1916

În primăvara și vara anului 1916 se efectuează lucrări febrile pentru pregătirea și

⁶ Kashirin V. B., *op. cit.*, pp. 159-160; Nikolov, St., *op. cit.*, pp. 120-121.

⁷ Denda, D., *Prva Srpska dobrovoljachka diviziya u borbama u Dobrudzhi 1916 godine.*, în *Parvata svetovna vojna i sabitiyata na Dobrudzhanskiya front*, Tutrakan, 2011, p. 108.

⁸ Nikolov, St., *op. cit.*, pp. 120-122.

⁹ Kashirin V. B., *op. cit.*, pp. 160-161.

dotarea integrală a diviziei sârbe. Se desfășoară aplicații, se continua formarea diverselor servicii logistice, spitale de campanie, mici unități de inginerie, precum și o unitate de transmisiuni, iar la începutul verii, cele patru regimente ale diviziei primesc solemn steagurile lor de luptă¹⁰. La acest moment, în Odesa sosesc în mod succesiv prim-ministrul sârb Nikola Pashici, care inspectează unitățile militare și generalul A. A. Brusilov, comandantul frontului rusc de sud-vest. La 21 mai 1916, Brusilov îi asigură pe voluntari de victoria finală a Antantei, iar la 23 mai, personal, împăratul rus Nicolae al II-lea primește parada diviziei¹¹.

Toate gradele din formațiunile de voluntari poartă uniforme militare rusești, singura excepție fiind utilizarea tradiționalei șajkača sârbești, în locul tipicului chipiu rusc. Din punct de vedere structural, divizia sârbă este construită după modelul unei divizii de pușcași ruși - include patru regimente de infanterie, fiecare constituită din trei batalioane, la rândul lor compuse din patru companii. Fiecare companie are 250 de soldați și patru ofițeri. Fiecărui regiment de infanterie i s-a atribuit o echipă de mitraliere, înarmată cu 6 mitraliere „Schwarz-Lose”. Cu toate acestea, divizia este lipsită de unități de artilerie și de cavalerie, care să corespundă mărimii ei. Conform estimărilor generalului M. V. Alekseev - șeful Statului Major al Comandamentului Suprem rus, în ceea ce privește armamentul militar, divizia este inferioară, chiar și unităților de voluntari rusești¹².

La 17 august 1916, România a decis să intervină în război, de partea Antantei. Atunci s-a semnat și o convenție specială militară ruso-română, care prevedea ca Rusia să trimită aliatei sale viitoare în Dobrogea două divizii de infanterie și una de cavalerie, pentru acțiunile împotriva Bulgariei. Comandamentul rus a decis ca una dintre aceste divizii de infanterie să fie exact Divizia I de voluntari sârbi, care este inclusă în componența Corpului rus 47, prevăzut pentru acțiunile din Dobrogea, sub comanda generalului de infanterie A. M. Zayonchkovskiy¹³. În afară de divizia sârbă, în Corpul rus este planificat să fie inclusă și Divizia 61 de infanterie rusă a generalului-locotenent P. N. Simanski și Divizia a 3-a de cavalerie a generalului-locotenent E. A. Leontovich. Aflând despre punerea diviziei sârbe sub comanda sa, generalul Zayonchkovskiy își exprimă deschis dezacordul cu această decizie, insistând ca această divizie să fie înlocuită cu o unitate militară rusă ceva mai de clasă, mai ales că are „o misiune grea” în Dobrogea, ordonată de comandament¹⁴. În plus, în raportul său către șeful Comandamentului Suprem, el evidențiază temerile sale despre faptul că includerea diviziei sârbe în Corpul 47 poate să compromită „importanța politică a trimeriei trupelor rusești în Bulgaria”, întrucât „din cauza urii lor pentru bulgari”, sârbii, care luptă sub steagul rusesc pot să întreprindă acțiuni ce vor fi în detrimentul intereselor rusești¹⁵. În spatele acestor cuvinte ale generalului, probabil, se ascund așteptările lui pentru o desfășurare a acțiunilor în Dobrogea, ceva mai diferită și pe care prezența sârbă ar putea să o discrediteze și astfel s-ar putea ajunge la eșec. Se pare că el credea, că sosirea trupelor sârbe în Dobrogea poate să îngroape irevocabil speranța lui, că bulgarii nu vor lupta împotriva foștilor lor eliberatori. Într-o scrisoare personală din 28 iulie 1916, adresată generalului Brusilov, Zayonchkovskiy își relevă punctul de vedere și anume, că trupele sârbești trebuie să fie trimise în Caucaz sau să fie ținute în rezervă, pentru a nu provoca conflicte și vărsări de sânge cu bulgarii¹⁶.

Pe 27 august 1916, România declară război Austro-Ungariei, fapt ce a dus, în mod automat, la începutul ostilităților militare cu Bulgaria, la 1 septembrie. Începutul

¹⁰ Nikolov, St., *op. cit.*, p. 122.

¹¹ Barcheva, M., *Srabskata dobrovolcheska diviziya v boevete za Dobrudzha prez 1916 godina.*, în *Tutrakanskata epopeya i osvobozhdenieto na Dobrudzha*, Tutrakan, 1996, p. 158.

¹² Kashirin V. B., *op. cit.*, pp. 160-162.

¹³ *Istoriya na Dobrudzha*, t. IV, V. Tarnovo, 2007, p. 192.

¹⁴ Kashirin V. B., *op. cit.*, pp. 155-158.

¹⁵ Zapiska A. M., *Zayonchkovskogo o Dobrudzhansoy operatsii 1916 g.*, în „Krasnyi arhiv”, t. 3 (58), 1933, pp. 24-26.

¹⁶ Kashirin V. B., *op. cit.*, pp. 165-166.

confruntărilor militare în Dobrogea găsește divizia sârbă situată la aproximativ 250 de kilometri de viitoarea linie de front. Astfel, la 27 august 1916, aceasta pornește, la bordul navelor din flota dunăreană, din portul rusesc Reni. La acel moment, efectivul ei atingea cotă maximă - 509 ofițeri și subofițeri și 16.059 de soldați¹⁷. Singura schimbare constă în faptul că acum îi este atașată Brigada 64 de artilerie rusă, numărând aproximativ 1.900 de persoane și fiind echipată cu 49 de tunuri¹⁸.

Câteva zile mai târziu a început marșul de luptă al Diviziei de voluntari sârbi, în Dobrogea. La 4 septembrie 1916, ajunge în orașul Medgidia și se îndreaptă spre câmpul de luptă din prima linie, dar botezul de luptă îl primește puțin mai târziu în luptă, lângă orașul Dobrici. După ce orașul este eliberat de trupele bulgare, la 5 septembrie 1916, unitățile ruso-române din Corpul 47, superioare numeric, au încercat să recâștige controlul asupra lui. Bătălia pentru Dobrici, cunoscută în istoriografia noastră sub denumirea „Epopaea din Dobrici”, este extrem de feroce și sângeroasă. Luptele durează trei zile, cu diferite niveluri de succes, pe un front larg în zona de nord a orașului¹⁹. Dimineața devreme, în ziua de 7 septembrie 1916, iar această zi este a treia și cea hotărâtoare din Epopeea din Dobrici, brigada a doua a Diviziei sârbe (regimentele 3 și 4 de infanterie), sub acoperirea unui foc de artilerie intens, a început o ofensivă pe flancul stâng al trupelor bulgare care apărau orașul. Forțele sârbe s-au desfășurat în direcția Karasinan (astăzi Rosenovo, municipalitatea Dobrici) - Chakarcha (astăzi Vrachantsi, municipalitatea Dobrici), atacând avântat pozițiile regimentului de infanterie 36 Kozluduy din Divizia a 6-a Bdin. Nerezistând presiunii sârbe, kozluduenii se retrag, dând numeroase victime pe câmpul de luptă. Rezultatul bătăliei de la Dobrici, însă, este hotărât de intervenția decisivă a Diviziei I de Cavalerie, sub comanda generalului Kolev. După un marș de șase ore, ea lovește în mișcare, surprinzător și cu forță, flancurile trupelor sârbe. Retragera sârbilor influențează și Divizia 61 de infanterie rusă. În situația aceasta, generalul Zayonchkovskiy a ordonat retragera imediată a trupelor sale, fapt care s-a derulat întreaga noapte din 7 spre 8 septembrie²⁰. Conform datelor recente din arhivele sârbești (predat în anul 2008 Muzeului Regional de Istorie din Dobrici, prin amabilitatea ambasadorului de atunci al Republicii Serbia, la Sofia, dl. Danilo Vuchetici), în luptele de lângă Dobrici, divizia raportează 8 ofițeri și 176 grade inferioare uciși, 122 dispăruți fără urmă, iar răniți sunt 25 ofițeri și 1.012 soldați și subofițeri.

După victoria de la Dobrici, Bulgaria, divizia de voluntari sârbi se retrage la nord, spre satul Saradzha (astăzi Rositsa, municipalitatea Gen. Toshevo). În zilele de 13-14 septembrie 1916, când linia de front ajunge aproape la vechea frontieră bulgaro-română, trupele sârbe duc lupte în zona s. Devedzhikyoy (astăzi s. Dobrin, municipalitatea Krushari) și s. Teke deressi (astăzi în România), și suportă lovitura decisivă a trupelor bulgare, salvând de înfrângere Divizia a 9-a de infanterie română.

Aici, numărul total de soldați și ofițeri sârbi scoși din luptă este destul de mare - aproximativ 650 de persoane au fost ucise și rănite²¹. Unitățile în retragere se dizlocă pe tronsonul s. Enidzhe - moșia „Susuz Ali Bey”, care, de fapt, se află în zona centrală a liniei fortificate anticipat de Comandamentul român la Cobadin.

În zilele de 18 și 19 septembrie 1916, trupele Armatei a III-a, conduse de generalul bulgar Stefan Toshev, întreprind primul atac asupra poziției Cobadin. Divizia de voluntari sârbi se apără cu îndârjire de unitățile Diviziei I-a Sofia (regimentele de infanterie 16, 25 și 41) și Diviziei a IV-a Preslav (regimentele de infanterie 31 și 7). Prețul pe care îl plătește în

¹⁷ Denda, D., *op. cit.*, p. 110.

¹⁸ Nikolov, St., *op. cit.*, p. 123.

¹⁹ Simeonov, R., *Oshte za Dobrichkata epopeya i Voennoto grobishte v Dobrich.*, în *Tuttrakanskata epopeya i osvobozhdenieto na Dobrudzha*. Tutrakan, 1996, pp. 160-168.

²⁰ *Boyat pri Dobrich na 6 i 7 septemvriy 1916 g.*, în *Voenno-istoricheski sbornik*, 1930, vol. 3-4, pp. 23-44.

²¹ Denda, D., *op. cit.*, p. 112.

aceste lupte înverșunate și sângeroase este prea mare - peste 4.000 de soldați și ofițeri au fost scoși din luptă²². Printre aceștia, este și comandantul unuia dintre regimentele sârbești - colonelul Matici, ucis la 18 septembrie, în momentul în care își încuraja soldații să pornească în atac²³.

O altă luptă memorabilă dusă de divizia de voluntari este cea de la începutul lunii octombrie 1916, în zona satelor Amzacea și Edilkyoy, când participă la ofensiva generală, inițiată de trupele ruso-române. Aici, între 2 și 6 octombrie, divizia de voluntari sârbi reușește cu succes să creeze o breșă în corpul Diviziei 25 de infanterie turcă. Această breșă a fost anihilată cu mare efort de companiile Regimentului 11 de infanterie bulgar, aflat în vecinătatea batalioanelor turcești. Panica ce a cuprins trupele turcești a fost atât de mare, încât a fost nevoie ca, personal, comandantul Corpului al VI-lea turc în Dobrogea, pașa Mustafa Hilmi, să acționeze, pentru a ridica moralul Diviziei a 25-a turcă²⁴. Soldații și ofițerii ieșiți din rândul luptelor, de la începutul lunii octombrie, se ridică la peste 1.000 de persoane.



Colonel St. Hadjic - Comandantul diviziei sârbe

Despre caracterul înverșunat al bătăliilor din frontul dobrogean vorbește și faptul că feldmareșalul August von Mackensen, comandantul forțelor aliate, a emis un ordin potrivit căruia soldații sârbi captivi trebuie să fie predați neîntârziat trupelor austro-germane, pentru a fi executați. Din memoriile ofițerului bulgar Sava Stoyanovici, acest ordin al feldmareșalului

²² *Idem*, pp. 112-113.

²³ Chirișescu, K., *Voynata v Dobrudzha*. Voenna biblioteka nr. 38, S. 1926, p. 53.

²⁴ DVIA, f. 40, op. 2, a.e. 749, l. 275-276a.

german a fost întâmpinat cu indignare de către efectivul Armatei a III-a bulgară²⁵. Cazuri similare de soldați sârbi luați prizonieri, însă, sunt izolate, întrucât voluntarii lui Hadzhici, când se aflau în pericolul de cădere în captivitate, preferau să se sinucidă, decât să cadă în mâinile inamicului²⁶. O dovadă sui-generis a acestei afirmații este faptul că, la 1 februarie 1917, în listele cu prizonieri străini capturați pe teritoriul bulgar sunt menționați în jur de 20 de mii de români și în jur de 6 mii de ruși, dar nu și sârbi²⁷.

Ultima participare a diviziei sârbe la bătăliile de pe frontul din Dobrogea este în timpul celui de al doilea atac pe linia de front Cobadin, lansat de trupele bulgare. În perioada 19-21 octombrie 1916, sârbii apărau poziția din zona satelor Edilkoy - Enge Mahale. Aici demonstrează din nou capacitatea de luptă și de tărie, cu toate că rezultatul final prezintă un eșec, iar pierderile sunt estimate la aproximativ 1435 de persoane²⁸.

În concluzie, se poate spune că divizia sârbă de voluntari, deși este o unitate destul de neomogenă din punct de vedere etnic, cu toate că nu dispunea de un armament suficient de bun, a luptat cu tărie și eroism pe frontul din Dobrogea, dezmințind suspiciunile comandamentului rus cu privire la forța lor de combatanți. În aceste lupte, în doar aproximativ o lună și jumătate, ea a suferit pierderi colosale, care se ridică la aproape 80% din efectivul său, ceea ce face imposibilă rămânerea ei în continuare pe front. Este motivul pentru care comandamentul rus decide să fie retrasă de pe front și trecută în rezervă²⁹. La 27 octombrie 1916, rămășițele diviziei au fost transferate pe Dunăre, spre orașul Izmail, fiind hotărât să intre în componența Corpului de voluntari sârbi format la Odesa.



Aleea steagurilor, Cimitirul Militar din Dobrici

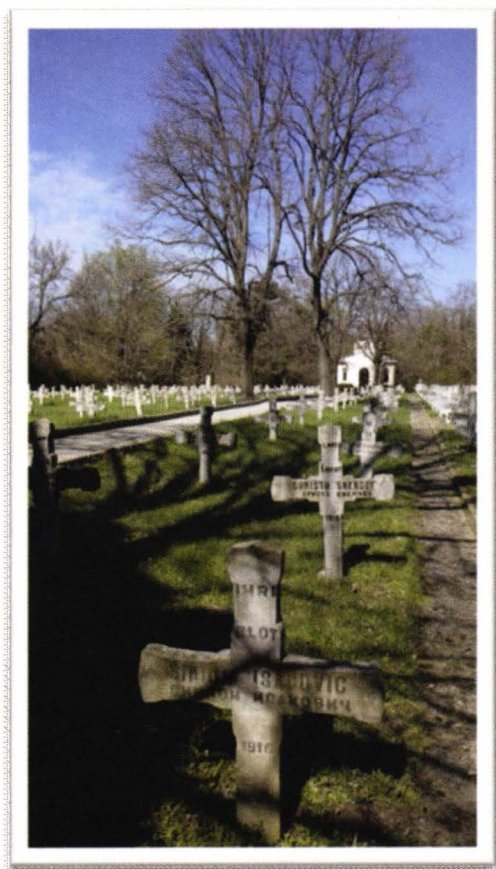
²⁵ Stoyanovici, S., *Oradiyata prez dekemvri*. Spomeni. S. 1993, p. 92.

²⁶ Denda, D., *op. cit.*, p. 114.

²⁷ Peev, G., *Ruskie voennoplennye v Bolgarii vo vremeya Pervoy mirovoy voyny*, în *Pervaya mirovaya vojna i istoricheskie sudby narodov Rossii* (к 100-letiyu nachala Pervoy mirovoy voyny). Ufa, 2014, p. 41.

²⁸ Kashirin V. B., *op. cit.*, p. 167.

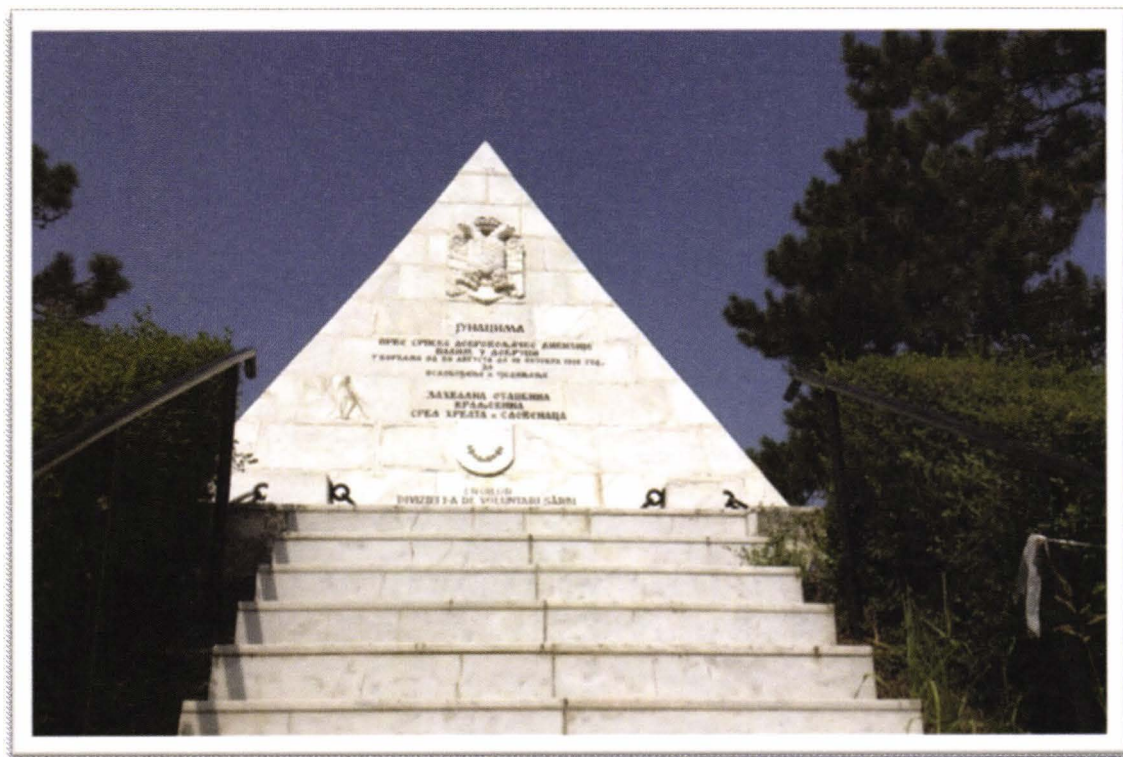
²⁹ Denda, D., *op. cit.*, p. 114.



Morminte ale sârbilor,
Cimitirul Militar din Dobrici



Ofițer necunoscut din
Divizia sârbă - 1916



Monument sârb, Medgidia, 1926

CONTRIBUȚII LA ISTORIA ÎNFIINȚĂRII INSTITUȚIEI COMISARULUI CIVIL AL GUVERNULUI ROMÂN PE LÂNGĂ COMANDANTUL ARMATELOR RUSE DIN DOBROGEA ȘI MOLDOVA (AUGUST DECEMBRIE 1916)

drd. Daniel NICULAE
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Rezumat: În vederea îndeplinirii obligațiilor asumate, prin semnarea convenției militare cu Antanta, autoritățile române au numit comisari civili guvernamentali, pentru a sprijini armatele ruse deplasate în România. Efortul acestora de a informa Guvernul României a dus la o mai bună administrare a situației pe teren și, astfel la decizii militare mai bune.

Cuvinte cheie: comisari civili guvernamentali, armatele ruse în Dobrogea și Moldova, Primul Război Mondial, refugiați, abuzuri ale armatei ruse

Abstract: To fulfill its obligations in signing the Romanian military Convention with Entente there were appointed government civilian commissioners to support Russian armies deployed in Romania. Their effort to inform the Romanian government led to a better assessment of the situation on the ground and thus improving political-military decisions.

Key words: government civilian commissioners, Russian armies in Dobrogea and Moldavia, First World War, refugees, abuse of Russian armies

În iulie 1916, Marele Stat Major român a definitivat Planul de campanie, elaborând documentul cadru intitulat *Proiectul de operațiune în vederea unui război contra Puterilor Centrale și a Bulgariei. România aliată cu Quadrupla Înțelegere, cunoscut și cu numele de Ipoteza „Z”*¹.

Planul de campanie român conținea și referiri la cooperarea cu trupele aliate. Pe principalul teatru de operații se preconiza ca gruparea strategică română să acționeze în legătură cu „armatele imperiale ruse la sud”, linia de despărțire devenind valea Someșului Mare².

Dacă pe frontul principal, dispunerea forțelor a fost judicios concepută, pe frontul de sud - unde inițial nu se luaseră în calcul operații militare de amploare și se așteptau întăriri rusești - în porțiunea de la Dunăre la Marea Neagră, cele 3 raioane - Turtucaia, Silistra și Bazargic - aveau intervale largi între ele; se crea astfel inamicului posibilitatea - în ipoteza executării unei ofensive, cum s-a și întâmplat - să le atace pe rând și să poată realiza superioritatea numerică în sectorul de sud. Comandamentul român sconta pe o participare substanțială în efectivele rusești - conform înțelegerilor politice existente - ceea ce urma să dea soliditatea necesară dispozitivului aliat³.

Conform planului de campanie, pe frontul de sud, forțele Armatei 3 române urmau să rămână, inițial, în apărare, între Calafat și Marea Neagră, până la concentrarea Corpului 47 Armată rus, și să treacă ulterior la ofensivă, cu un obiectiv limitat: atingerea aliniamentului Rusciuc - Șumla - Varna. Scopul operației de apărare pe frontul de sud și al ofensivei din sudul

¹ Constantin Căzănișteanu, *Declanșarea Războiului de eliberare națională și întregire statală. Caracterul drept al participării României la Primul Război Mondial*, în *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1988, p. 363.

² *Ibidem*, p. 367.

³ *Ibidem*, p. 368.

Dobrogei consta în asigurarea libertății de acțiune a armatelor române ce operau în Transilvania. Rezulta evident, din scopul operațiilor militare preconizate, că România nu a urmărit declanșarea unui război de agresiune împotriva vecinului de la sud, ci, pentru a asigura condițiile necesare desfășurării cu succes a ofensivei eliberatoare din Transilvania, își propunea să împiedice Bulgaria, parteneră a Puterilor Centrale, să inițieze acțiuni militare active la frontieră. Această ultimă posibilitate, transformată în realitate, s-ar fi repercutat negativ - și deosebit de grav - asupra frontului principal al armatei române⁴.

Pentru îndeplinirea misiunii de apărare, la frontiera sudică au fost organizate trei grupări de forțe: Corpul 6 Armată a constituit „Grupul de Vest” (între Calafat și Olt), „Grupul Central” (între Turnu Măgurele - exclusiv Turtucaia); „Grupul de Est” - destinat să apere teritoriul românesc dintre Dunăre și Marea Neagră - avea în compunere: Divizia 17 Infanterie (comandant - generalul de brigadă Constantin Teodorescu), în capul de pod de la Turtucaia, Divizia 9 Infanterie (comandant - generalul de brigadă Ion Basarabescu), în capul de pod de la Silistra; Divizia 19 Infanterie (comandant - generalul de brigadă Nicolae Arghirescu) cu o parte din forțe în acoperire pe frontiera de sud a Dobrogei între Dunăre și Marea Neagră, o grupare la Bazargic și Balcic, o alta în capul de pod de la Cernavodă, iar celelalte forțe concentrate mai în adâncimea dispozitivului acestei mari unități ce constituia Detașamentul „Dobrogea”⁵.

În sprijinul trupelor române urmau să se concentreze Corpul 47 Armată rus (comandant - generalul A.M. Zaionciovski) cu Diviziile 61 Infanterie, 3 Cavalerie (ambele rusești) și Divizia sârbă. Acestea însumau 28 batalioane, 24 escadroane și 11 baterii de artilerie, cu un efectiv total de circa 30.000 de oameni. Deplasarea trupelor rusești către zona acțiunilor militare, începută la 4/17 august 1916, s-a realizat în ritm foarte lent, ele reușind să se concentreze abia după 10-15 zile (între 14-19 august/27 august - 1 septembrie), în raionul Medgidia - Peștera⁶.

Pentru gruparea forțelor româno-ruse destinate să opereze în zona estică a Dobrogei și coordonarea acțiunilor lor, la 18/31 august, comandantul Armatei 3 române, generalul de divizie Mihail Aslan, a hotărât să constituie Grupul Operativ de Est, în compunerea căruia urmau să intre Divizia 19 Infanterie română, Divizia 61 Infanterie rusă și Divizia de Infanterie sârbă, divizie formată din prizonieri de război de origine sârbă luați de forțele ruse, în timpul luptelor de pe frontul oriental, cu armata austro-ungară⁷.

Comanda a fost încredințată, așa cum am menționat, generalului rus Andrei Medardovitovici Zaionciovski, comandantul Corpului 47 Armată rus, corp trimis de Rusia în Dobrogea, conform prevederilor Convenției militare din 4/17 august 1916, încheiată între România și aliați. Efectivele care formau Corpul 47 Armată rus numărau 30.000 de oameni, deși conform convenției militare, se prevăzuse un efectiv de 50.000 de oameni. Corpul 47 Armată constituit din Divizia 61 Infanterie, Divizia sârbă și Divizia 3 Cavalerie, a început deplasarea spre Dobrogea la 4/17 august 1916, cu Divizia de Cavalerie, care a trecut Dunărea pe la Isaccea, deplasându-se pe itinerarul Babadag - Cogealac - Medgidia - Bazargic. Au urmat diviziile de infanterie transportate pe Dunăre până la Cernavodă, unde au fost debarcate, începând cu data de 16/29 august, în continuare urmând să se deplaseze pe jos, până în raioanele de concentrare de la Bazargic⁸.

Pentru a facilita, pe lângă colaborarea dintre autoritățile civile române și armata rusă, și gestionarea legală a eventualelor abuzuri ale rușilor, la 23 august 1916, ministrul de Interne V.G. Morțun îi propunea regelui Ferdinand un proiect de decret, prin care să-l numească în

⁴ *Ibidem*, p. 416.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 417.

⁷ *** *România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1987, p. 344.

⁸ *Ibidem*, p. 345.

funcția de Comisar al Guvernului român, pe lângă generalul de infanterie A.M. Zaioncikovski comandantul armatei din Dobrogea, pe Ion Cămărășescu, prefectul județului Durostor⁹.

Prin telegrama nr. 54463 din 27 august 1916, i se aduce la cunoștință prefectului județului Durostor că, „pentru a înlesni raporturile dintre toate autoritățile civile din Dobrogea și armata comandată de dl general Zaioncikovsky, ați fost însărcinat prin Înaltul decret no. 2865 să îndepliniți pe lângă funcția de prefect de Durostor și aceea de Comisar Civil al Guvernului. Luați contact cu Cartierul Armatei prezentându-vă d-lui general Zaioncikovsky și uzați de tot tactul necesar pe lângă colegii dvs. pentru ca să ușurați sarcina lor și să asigurați grabnica executare a dispozițiilor ce s-ar lua”¹⁰.

La scurt timp după numirea lui I. Cămărășescu în funcția de Comisar Civil al guvernului român, pe lângă Cartierul Armatei din Dobrogea, sunt înștiințați prefectii județelor Tulcea, Constanța și Caliacra pentru ca „numeroasele și grelele dvs. atribuțiuni vor fi astfel ușurate, veți comunica tot ce privește necesitățile armatei din Dobrogea prin colegul dvs. d-l I. Cămărășescu”¹¹.

Prin telegrama-circulară nr. 54505 din 27 august 1916, Ministerul de Interne face cunoscut ministerelor *Domeniului, Lucrărilor Publice, Instrucțiuni și Cultelor, Industriei și Comerțului, de Externe, Finanțelor, Justiției și Război*, numirea Comisarului Civil și cere acestor autorități centrale să *comuneze tuturor funcționarilor* despre noua calitate a prefectului de Durostor¹².

În același timp, i se comunică maiorului G. Moruzi, atașatul militar de la Cartierul Armatei din Dobrogea, „că guvernul român a dat însărcinarea de Comisar Civil d-lui I. Cămărășescu, prefect de Durostor, ca să înlesnească raportul dintre armata comandată de d-sa și autoritățile civile din Dobrogea. Pentru toate chestiunile, dar în legătură cu autoritățile civile, vă veți adresa prin intermediul d-sale pentru a evita pierderile de timp. D-l Cămărășescu va urmări în acest scop Marele Cartier al Armatei din Dobrogea”¹³.

Dacă oamenii politici români au depus toate demersurile legale, în conformitate cu prevederile Convenției militare încheiate cu aliații, luând toate măsurile necesare în vederea unei bune colaborări cu armata rusă, încă de la începutul fazei de concentrare a forțelor aliate pentru frontul din Dobrogea, au apărut o serie de grave neconcordanțe operative.

Faptul că forțele puse la dispoziție de Rusia aveau un ritm lent de deplasare către Dobrogea, precum și interpretarea necorespunzătoare a dispozițiilor comandamentului Armatei 3 române, de către generalul Zayoncikovsky, a dus la slăbirea planului de apărare a Dobrogei și afectarea întregii acțiuni militare a României¹⁴.

Studiul de față nu-și propune să analizeze campania militară din Dobrogea. Cauzele care au dus la victoria inamicului și, astfel, instituirea unui regim de ocupație extrem de dur în Dobrogea, au fost descrise în amănunt de istoriografia românească. România a înțeles, așa cum, de altfel, a arătat de-a lungul istoriei ei, să fie un aliat loial, înțelegând prin aceasta punerea la dispoziție a resurselor materiale și umane necesare îndeplinirii obiectivului propus.

În contextul începerii retragerii în Moldova, una dintre cele mai dureroase pagini din istoria poporului român, la 15 octombrie 1916, prin nota nr. 63191, Ministerul de Interne informa Marele Cartier General „că d-l senator N.N. Săveanu, fost Secretar General al Ministerului de Interne, a fost numit Comisar al guvernului pe lângă Comandamentul Armatei Rusești din Moldova. Făcându-vă cunoscut aceasta vă rog să binevoiți a lua măsurile necesare

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Fond Ministerul de Interne, dosar nr. 271/1916, f. 3.

¹⁰ *Ibidem*, f. 4.

¹¹ *Ibidem*, f. 5.

¹² *Ibidem*, f. 8.

¹³ *Ibidem*, f. 6.

¹⁴ *** *România în anii Primului Război ...*, p. 346.

pentru ca d-l Comisar al guvernului să se poată prezenta la Cartierul armatelor ruse.

În același timp, alăturăm, în copie, instrucțiunile pe care le-am dat d-lui Comisar al guvernului rugându-vă să binevoiți cu înalta aprobare a marelui Cartier General să ni se restituie pentru a le putea comunica ca să-și găsească aplicarea lor cât mai neîntârziată și să înlesnească astfel însărcinarea dată d-lui Comisar al guvernului¹⁵.

Astfel, cei 13 prefecți ai județelor din Moldova (Dorohoi, Botoșani, Iași, Suceava, Roman, Vaslui, Neamț, Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova și Fălciu), unde au fost retrase armata și o parte din populație, precum și prefectul poliției Iași, primesc instrucțiunile amintite cu rugămintea „să se adreseze d-sale (senatorului N.N. Săveanu - n.n.) pentru a primi instrucțiunile necesare rezolvării tuturor chestiunilor care interesează relațiile dintre armatele rusești și administrația din județele Moldovei”¹⁶.

Conform acestor instrucțiuni, „Comisarul General al Guvernului român de pe lângă armatele rusești este rugat să ceară Comandamentului armatei ruse să dea un ordin de zi pe armată în care să cuprindă următoarele:

- 1) Respectarea de către trupe și comandanți a legilor și instituțiilor țării, precum și a tuturor măsurilor de ordin administrativ, de poliție și siguranță luate de autoritățile române;
- 2) Respectarea și apărarea proprietăților de orice natură publice și private;
- 3) Oprirea cu desăvârșire a consumului de alcool, vinului și berii, atât în stabilimentele publice, cât și în localurile sau locuințele particulare;
- 4) Orice furnitură pentru armata rusă se va face conform înțelegerilor speciale cu Ministerul de Interne și care vor fi comunicate la timp;
- 5) Serviciul poștal, telegrafic și telefonic, în genere întreaga administrație se va executa numai de către funcționarii români respectivi, cu excepția înțelegerii speciale cu Direcția Generală a Poștelor, Telegrafelor și a Telefoanelor;
- 6) Orice intervenție pentru nevoile armatei ruse se va face de comandant prin intermediul Comisariatului guvernului român sau prin prefecții respectivi, care vor aviza pe comisari pentru executare;
- 7) Orice abatere, orice încălcare a legilor și a instituțiilor țării, orice vătămare adusă persoanelor sau proprietăților vor fi imediat pedepsite de către Comandamentul rus, iar pagubele vor fi recuperate fără întârziere”¹⁷.

La 20 noiembrie 1916 este numit, de urgență, comisar special pe lângă Divizia 40 rusă la Cartierul Cocargea, judecătorul Alexeanu de la ocolul Lehliu, *care să facă legătura între autoritățile civile române și menționata divizie*, la cererea Corpului 4 Armată rus¹⁸.

La 5 decembrie 1916, Comisarul General al Guvernului pe lângă Armata 6 rusă adresa Președintelui Consiliului de Miniștri următoarea telegramă: „Domnule Președinte, din experiența făcută până astăzi, am dobândit convingerea necesității de a se crea noi factori de o utilitate neîndoieală în raporturile statului cu armatele rusești, prin numirea pe lângă fiecare Comandament de Corp de Armată și pe lângă fiecare Comandament de Divizie a unor funcționari speciali având în subordine atribuțiuni similare cu ale Comisarilor Guvernului.

Misiunea acestor comisari-ajutori a căror înființare am cerut-o în diferite rânduri ar fi nu numai înlesnirea pe o scară mai întinsă a raporturilor dintre organele militare rusești și autoritățile noastre, ci chiar o cheazășie de păstrare a bunelor raporturi între ele, cheazășie devenită foarte necesară de când ofițerii și soldații români nu mai trăiesc frățește cu tovarășii lor, unii lângă alții pe linia de foc.

Noii comisari ar putea să urmărească mai de aproape pe un teritoriu mai restrâns atitudinea trupelor, ar putea preveni sau modera multe abuzuri prevenind la timp pe cei în

¹⁵ ANIC, Fond Ministerul de Interne, dosar nr. 274/1916, f. 15.

¹⁶ *Ibidem*, f. 16.

¹⁷ *Ibidem*, f. 17.

¹⁸ *Ibidem*, f. 15.

drept, care au arătat bunăvoință întotdeauna dar, din nenorocire, prea târziu ar avea putință de a determina de la început răspunsurile și de a cerceta plângerile la timp pentru că s-ar găsi la fața locului în timp oportun; ar comunica ordinele de retragere de îndată ce ar fi judecate necesare de comandanții trupelor și ținându-se neîncetat în curent cu cele ce se petrec pe front ar împiedica probabil nimiciri și incendieri inutile ca cele înfăptuite în ultima vreme; în sfârșit, ar atenua prin prezența lor continuă și prin intervenția lor împăciuitoare multe neînțelegeri și multe ciocniri pornite din nefericire cu patimă și dintr-o parte și dintr-alta și plămădite numai din întâmplarea că rezultatul colaborării ambelor armate a fost până acum un șir neîntrerupt de înfrângeri nenorocite.

Se mai simte nevoia ca în fiecare oraș, reședință a unui Comandament de Armată sau de Corp de Armată, să se înființeze un birou sau să se numească un funcționar, având o autoritate incontestabilă, care să se ocupe cu cartiruirea serviciilor și a persoanelor. Organizația tehnică a armatelor rusești este atât de complexă și concetățenii noștri se resemnează îndeobște la obligațiunile lor legale cu atâta lipsă de entuziasm, încât autoritățile administrative locale ocupate cum sunt astăzi, nu dispun firește de timpul necesar pentru asemenea operațiuni foarte complicată și destul de delicată.

Noi credem, domnule Președinte, că paralel cu extinderea luată de corpul expediționar rusesc care operează pe teritoriul României, este și o necesitate politică de a se numi de către stat delegați speciali, pe care îi propunem mai sus și credem că este ușor de a se găsi acum persoanele destoinice necesare în acest scop printre funcționarii administrativi rămași disponibili în urma evenimentelor prin care a trecut țara¹⁹.

Conform adresei nr. 866 din 23 noiembrie 1916, remisă tuturor prefecturilor din zona militară a Armatei de Dunăre, „un mare număr de refugiați din regiunile evacuate sau amenințate ne adresează zilnic plângeri verbale sau scrise privitoare la dificultățile ce întâmpină cu găsirea de locuințe și mai ales cu scumpirea chiriilor cerute de proprietarii lipsiți de scrupule.

Deoarece noi nu avem nicio cădere pentru a cerceta sau pentru a rezolva asemenea chestiuni, sfătuim pe fiecare reclamant să se adreseze Prefecturii respective, pe lângă care suntem siguri că vom găsi tot sprijinul necesar în împrejurări atât de grele.

În legătură cu această chestiune ne permitem a vă face o propunere conformă - credem - în cel mai util grad cu interesele generale, urmând ca să binevoiți a studia ideea și a o aplica în întregime sau în parte așa după cum veți judeca de cuviință.

Pentru a se veni în ajutorul populației evacuate de nevoie, socotim că ar trebui să fie cartiruită pe cale administrativă în orașele în care se refugiază sub același titlu ca militar și în condițiile prevăzute pentru aceștia de Legea asupra rechizițiilor.

S-ar putea procura astfel fiecărui refugiat câte o locuință bună, repartizată din oficiu după rangul său social și după greutatea familiei sale, rămânând ca aceia dintre refugiații care nu s-ar mulțumi eventual cu locuința procurată lor de autoritățile locale, să-și procure alta mai conformă cu dorințele lor, dar mijlocind plata unei chirii contractate de bună voie cu proprietarul imobilului ales.

Pentru a se înlătura abuzurile și pentru a nu se depăși marginile instrucțiunilor în privința evacuărilor de organele superioare ar trebui să nu fie cartiruite bineînțeles decât acele persoane care ar dovedi că sunt originare din localitățile ocupate sau amenințate direct de inamic câta vreme celelalte persoane plecate de la căminul lor fără motiv serios, nu ar avea dreptul de a se folosi de binevoitorul concurs al autorităților noastre.

Supunând aprecierii d-voastre cele de mai sus avem convingerea că aducem un folos real și țării și concetățenilor noștri plecați din regiunile ocupate vremelnic de inamic, ușurând pe de o parte greutățile cu care au de luptat și care le-au fost pricinuite de întâmplări ivite în

¹⁹ *Idem*, dosar nr. 275/1916, f. 3-4.

afară de voința lor, iar pe de altă parte stăvilind de la început abuzurile și specula ce se fac pe temeiul evenimentelor nenorocite prin care trecem în timpul de față.

Comisarul General al Guvernului de pe lângă Armata de Dunăre, Ion Cămărășescu”²⁰.

La 16 decembrie 1916, prin Înaltul Decret nr. 3219, este numit locotenent-colonelul G.I. Dunka, prefect de Buzău, în funcția de Comisar al Guvernului pe lângă Armata 4 Imperială rusă. În aceeași zi, prin Înaltul Decret nr. 3220, sunt numiți Grigore Tollea, prefectul de Dâmbovița, D. Iuca, prefectul de Vlaşca, Numa Frumușanu, prefectul de Gorj, I. Giurculescu, prefectul de Muscel, și Constantin Popp, prefectul de Dolj, să îndeplinească funcția de Comisari ai Guvernului român pe lângă corpurile de armată ce compun Armata 9 Imperială rusă²¹.

Pe fondul propunerii rusești ca regele și guvernul român să se evacueze în Ucraina, lăsând astfel teritoriul Moldovei la discreția armatelor ruse, sosește, în Moldova, Misiunea Militară Franceză, sub conducerea generalului Berthelot, formată din 227 ofițeri, 37 piloți, 88 medici și farmaciști și 1.150 grade inferioare. Situația era una apocaliptică. Foamete, epidemie de tifos exantematic și febră recurentă care provoca grele pierderi armatei și populației civile. Cu toate acestea, pe lângă faptul că resursele de hrană erau limitate și trebuiau să-i hrănească și pe cei un milion de militari ruși, poporul român a găsit resursele necesare mobilizării forțelor proprii alături de aliați, pentru realizarea interesului fundamental al națiunii - desăvârșirea unității național-statale²².

În cadrul efortului colectiv, comisarii civili numiți de guvern pe lângă armatele ruse din România și-au adus partea lor de contribuție la apărarea și reconstrucția țării, după încheierea primei conflagrații militare.

²⁰ *Ibidem*, f. 6.

²¹ *Ibidem*, f. 7-9.

²² Sever Neagoe, *Teritoriul și frontierele în istoria românilor*, Editura Ministerului de Interne, București, 1995, p. 102.

ACTIVITATEA CONTRAINFORMATIVĂ DESFĂȘURATĂ DE MIHAIL MORUZOV ÎN 1917

dr. Alin SPÂNU
Universitatea din București

Rezumat: În timpul Războiului de Întregire (1916-1919), serviciile de informații românești s-au confruntat cu acțiunile subversive ale Puterilor Centrale. Mihail Moruzov, agent de siguranță, a acționat într-o zonă pe care o cunoștea din copilărie, astfel încât a obținut succese informative importante pentru armata română. În a doua parte a anului 1917, a acționat împreună cu structurile contrainformative ruse de la Armata 6 și Flota Mării Negre pentru a neutraliza acțiunile de spionaj germano-bulgare din Dobrogea și Delta Dunării.

Cuvinte cheie: Mihail Moruzov, informații, contrainformații, spionaj, Armata 6, Delta Dunării

Abstract: During World War I(1916-1919), the Romanian intelligence services faced the subversive action issued by the Central Powers. Mihail Moruzov, security agent, acted in an area that he had known since childhood; therefore, he gained important information for the Romanian Army. In second half of 1917, he acted together with the Russian counter information structures from the Army 6 and Black Sea Fleet, in order to neutralize the German-Bulgarian espionage actions in Dobruja and Danube Delta.

Key words: Mihail Moruzov, information, counter information, espionage, Army 6, Danube Delta

Activitatea lui Mihail Moruzov - unul dintre liderii intelligence-ului românesc, atât prin acțiunile întreprinse, cât și prin longevitatea în domeniu - a fost analizată în lucrări și studii de specialitate¹. Ceva mai recent, prin punerea în cercetare a unor noi fonduri de documente, au ieșit la iveală alte acțiuni inițiate, derulate sau analizate de Mihail Moruzov în perioada Războiului de Întregire (1916-1919). Noile documente confirmă unele ipoteze lansate anterior, le infirmă pe altele, dar cel mai important este că dezvoltă aria de cercetare în domeniu.

O dată cu stabilizarea frontului, la finalul anului 1916, între trupele româno-ruse și cele ale Puterilor Centrale (germani, austro-ungari, bulgari și turci), s-a trecut la o reorganizare a armatei române, implicit a serviciilor de informații. Una din liniile de acțiune a fost colaborarea cu structurile omoloage din statele Antantei (Anglia, Franța și Rusia). Pe palierul anglo-francez s-au inițiat schimburi de date și s-au obținut arhetipuri despre metode și mijloace utilizate de spionii Puterilor Centrale în diverse colțuri ale Europei. În zona celor patru armate ruse din România, colaborarea informativă și contrainformativă a devenit obligatorie. Pentru corelarea și eficientizarea măsurilor de colaborare, pe lângă fiecare armată rusă a fost atașat câte un delegat român din Serviciul Siguranței (structură constituită din conducerea Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale/DPSG și încadrată cu șefi de brigăzi de siguranță) de la Marele Cartier General. Necesitățile și, mai ales, anumite lipsuri și lacune în

¹ Mihail Moruzov (n. 8 noiembrie 1887 Zebil-Tulcea - d. 26/27 noiembrie 1940 închisoarea Jilava) a activat în Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale din 1909 și până în 1920. Ulterior, a devenit șeful Serviciului Secret de Informații al armatei române în perioada 1924-1940. Pentru mai multe detalii despre viața și activitatea sa a se consulta Ion Pavelescu, *Enigma Moruzov. Cel mai mare spion din istoria României*, Editura Gaudeamus, Iași, 1995; Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei*, Editura INI, București, 1996; Sorin Aparaschivei, *Mihail Moruzov - Spionul și Omul*, în „Revista Română de Studii de Intelligence”, nr. 9/iunie 2013, pp. 177-212.

domeniul contrainformativ în prima parte a campaniei, au impus o extindere a activității pe acest palier și o colaborare strânsă cu structurile similare din armata țaristă. În vederea eficientizării acțiunilor și accelerării acestui proces, s-a luat decizia unificării resurselor umane și materiale într-o structură unitară. Astfel, la sfârșitul anului 1916, a luat ființă *Serviciul Special de Siguranță Româno-Rus*², cu atribuții contrainformative în zona de operațiuni și în spatele frontului. Uniformizarea normelor de colaborare s-a realizat la începutul anului 1917, când a fost elaborat un regulament în domeniu care, la art. 1, a prevăzut că sarcinile sale sunt de a duce „o luptă de contracarare a spionajului din partea inamicului, atât în zona militară de operațiuni, cât și în spatele armatelor (în zona etapelor), urmărind, de asemenea, toate delictele îndreptate contra armatelor”³.

În zona Deltei Dunării, Basarabiei de sud și nordul Dobrogei, unde situația era volatilă din cauza reliefului greu de supravegheat și a diverselor grupuri etnice, fiecare cu interesele sale, sarcinile contrainformative i-au fost încredințate lui Mihail Moruzov în primăvara anului 1917. El se subordona comisarului general al guvernului român pe lângă armatele ruse din Delta Dunării, comandorul Ion Coandă⁴ (numit la 24 martie 1917), colabora cu structurile contrainformative de la Armata 6 rusă și Flota rusă din Marea Neagră, dar și cu DPSG/Secția Siguranței. Comandorul Coandă a fost înștiințat de Marele Cartier General că în Delta Dunării s-a înființat o echipă specială de siguranță condusă de Moruzov, „care va conlucra direct cu organele ruse sub autoritatea mea”⁵. În acest sens comisarul guvernului român a stabilit contacte cu Serviciile de Contrainformații de la Flota rusă din Marea Neagră și de la Armata 6 rusă, ocazii cu care s-au stabilit parametrii și normele de colaborare.

Pentru început, Moruzov a efectuat o călătorie de documentare și a constatat situația extrem de complicată din Delta Dunării. În opinia sa, motivele acestei situații erau: „I. din cauza dezertorilor români de naționalitate rusă; II. din cauza propagandei bulgarilor și a nemților printre trupele ruse; III. din cauza viceconsulului rus din Sulina, dl Puzanov”⁶. În primul rând, dezertorii erau periculoși pentru că erau în număr mare („cam 40% din elementele care urmau a fi concentrate”⁷), se ascundeau în bălți, unde se dedau la contrabande și tâlhării, dar atentau și la siguranța națională, deoarece „fac spionaj pentru inamici”⁸. Propaganda bulgară între militarii ruși era facilitată de utilizarea limbii comune și de faptul că rudele unor soldați și ofițeri de la Sofia se aflau în Basarabia și Dobrogea. Moruzov a constatat că aceste rude „petrec cu funcționarii Serviciului de Contraspionaj”⁹ de la Armata 6 rusă, ceea ce nu excludea acțiuni de influență și penetrare informativă. A treia cauză o reprezenta viceconsulul rus Puzanov, care era sigur că regiunea va deveni o parte a Imperiului țarist, „dorea să ia rolul de dictator”¹⁰ și, prin acțiunile întreprinse (desconsiderarea față de autoritățile civile și militare române, o bunăvoință exagerată față de populația slavă,

² Unele date privind organizarea și activitatea acestei structuri se regăsesc și în: Ion Bodunescu, Ion Rusu-Șirianu, *Descifrarea unei istorii necunoscute*, Editura Militară, București, 1973, p. 323; Horia Brestoiu, Vasile Bobocescu, *Momente din activitatea organelor de ordine, informații și contrainformații românești în perioada 1878-1918*, Ministerul de Interne - Serviciul Editorial și Cinematografic, București, 1979, pp. 220-226, Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești de la Cuza la Ceaușescu*, Editura „Ion Cristoiu”, București, 1999, pp. 66-69.

³ xxx *Regulamentul Serviciului de contrainformații româno-rus*, Iași, 1917.

⁴ Ioan (Iancu) Coandă (n. 2 decembrie 1860, Craiova - d. 19 ianuarie 1940, București), a absolvit Școala Fiilor de Militari (1880), Școala Militară de Ofițeri (1882) și Școala de Torpile de la Toulon (Franța, 1888). A condus Serviciul Maritim Român (1896-1908) și a fost inspector general administrativ (1908-1913). Din august 1916 a fost numit prefect de Prahova, apoi comisar general în Delta Dunării. A fost avansat la gradul de contraamiral în 1920. În 1927 a fost co-fondator al Ligii Navale Române. Pentru mai multe detalii a se consulta Marian Moșneagu, *Dicționarul marinarilor români*, Editura Militară, București, 2008, pp. 98-100.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), Colecția 50, dosar 5924, f. 9.

⁶ Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov*..., p.180.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 181.

⁹ *Ibidem*, p. 183.

¹⁰ *Ibidem*, p. 184.

intervenții agresive în favoarea unor persoane dovedite de spionaj etc.), a devenit „un instigator foarte periculos”¹¹. Prima măsură de combatere a informațiilor neadevărate a fost cererea de detașare a lui Nicolae Dunăreanu¹², un cunoscut publicist și scriitor al realităților din Delta Dunării, la Serviciul lui Moruzov, pentru a scrie zilnic „la ziarul care apare la Armata 6 articole cât de mici susținând cauza noastră și explicând celor ce sunt duși în eroare neadevărurile ce li se vorbește”¹³. Colaborarea cu contraspionajul rus a fost marcată, la început, de fricțiunile inerente neîncrederii, dar și de superioritatea pe care o mare putere o are față de un aliat mărunț. Armata 6 rusă și-a recrutat, în regiune, informatori de rea credință care, prin promovarea unor date parțiale și distorsionate, au adus „persecuții nedrepte elementului românesc”¹⁴. În urma unei documentări serioase a agenților români și a discuțiilor lui Moruzov cu Statul Major al Armatei 6, s-a stabilit ca șeful serviciului de informații rus, căpitanul Mantziev, să verifice situația la fața locului. Ulterior, constatând obiectivitatea și profesionalismul lui Moruzov, acesta a fost numit la conducerea Serviciului de Contraspionaj din Delta Dunării, care avea în componență agenți ruși și români. Serviciul avea sediul la Ismail și a fost organizat în trei sectoare informative: sectorul Sulina (condus de subcomisarul Traian Constantin), sectorul Chilia Veche (condus de subcomisarul Ivăneanu) și sectorul Lascăr Catargiu (condus de subcomisarul Maleca).

În iunie 1917, Moruzov a fost atenționat de DPSG ca, în materie de contraspionaj, „să comunice”¹⁵ cu delegatul român de pe lângă Armata 6 rusă, Florian Cristescu. O întâlnire Moruzov - Cristescu a avut loc la Bolgrad, însă colaborarea nu s-a putut stabili, deoarece Armata 6 „nu a primit nici un ordin în acest sens”¹⁶. Șeful Echipei de Siguranță a considerat normal ca situația din Delta Dunării să fie adusă la cunoștința lui Florian Cristescu care, la rândul său, să informeze comandamentul Armatei 6. Se pare că invidia personală sau alte interese l-au îndemnat pe Cristescu să declanșeze un mecanism de discreditare a lui Moruzov, deși, în situația dată, o colaborare ar fi fost mult mai indicată și benefică. Cristescu s-a arătat reticent la colaborare, dar a informat DPSG despre „apariția în Delta Dunării a unei oarecare persoane cu numele de Moruzov, care se dă drept delegat din partea Siguranței române”¹⁷.

Mai mult, un individ suspect, posibil agent de siguranță, Mihail Rușețeanu, a făcut cunoștință cu Moruzov în Ismail, unde nu mai avea bani să-și achite camera de hotel. Șeful Echipei de Siguranță l-a ajutat financiar, iar Rușețeanu i-a destăinuit că Florian Cristescu „se interesa numai de D-sa, lasă pe ceilalți în suferință și chiar l-a rugat foarte mult să scrie despre aceasta și dlui director Panaitescu”¹⁸. Ion Panaitescu era directorul general al DPSG și șeful Secției Siguranței din Marele Cartier General, omul care gestiona Intelligence-ul românesc din 1908. O altă «hibă» în relația celor doi a reprezentat-o cazul locotenentului Constantinescu, considerat spion de delegatul român la Armata 6. În iunie 1917, Cristescu i-a spus lui Moruzov că îl va aresta pe ofițer împreună cu „cunoscuta sa, doamna Bănescu, zisă Nemțeanu, născută Golg”¹⁹ și i-a cerut să-i urmărească la Ismail. Moruzov a raportat la DPSG că o eventuală

¹¹ *Ibidem*.

¹² Nicolae Ionescu, pseudonim literar Dunăreanu (n. 29 august 1881, Galați - d. 17 octombrie 1973, București), a absolvit Liceul Național din Iași și Facultatea de Drept (1903). A debutat în revistele „Pagini alese” și „Arta” (1902-1903), apoi a scris volumule „Chinuții. Din viața de port” (1907), „Răsplata” (1908), „Nuvele și schițe” (1909), „Din împărăția stufului” și „Din negura vieții” (1912). A efectuat și traduceri din clasicii literaturii ruse. În perioada interbelică a publicat un singur volum - „Nădejdi spulberate” (1928) și alte două după Al Doilea Război Mondial - „Oameni și fapte” (1961) și „Frumoasa Paulina” (1972).

¹³ ANIC, Colecția 50, dosar 5924, p. 185.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 9.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Florin Pintilie, Ștefan Marițiu, Nevian Tunăreanu, Corneliu Beldiman, *Istoria Serviciului Secret de Informații (1917-1940)*, Editura INI, București, 2000, p. 25.

¹⁸ ANIC, Colecția 50, dosar 5924, f. 9.

¹⁹ *Ibidem*, f. 10.

arestare a lui Constantinescu „ar da loc la urmări grave deoarece aici, din cauza propagandei, orice român e privit ca spion și dacă s-ar afla cât de puține de un ofițer și încă ofițer de legătură între flota noastră și comandamentul rus, desigur că față de starea din armata rusă, am avea urmări destul de grave”²⁰. Și-a asumat răspunderea că ofițerul nu e vinovat de acuzațiile aduse și l-a prevenit de suspiciunea ce plana asupra sa, considerând ca „ușuratic”²¹ planul lui Cristescu. În replică, Cristescu a informat Serviciul Contrainformații al Armatei 6 rusă că Moruzov este vinovat pentru eșecul în cazul Constantinescu. Comandorul Coandă a solicitat ministrului de Interne să analizeze cine a greșit în acest caz: „Dl Moruzov, care a urmărit salvarea onoarei unui ofițer al nostru și înlăturarea urmărilor grave pentru tot ce e român și dl Cristescu care, în scopul de a căpăta încrederea rușilor, a căutat să recurgă la asemenea mijloace pe care le socotim lipsite cel puțin de patriotism”²².

În fluxul informativ din această perioadă se remarcă datele obținute despre barcagii spioni care treceau din Tulcea în Galați și agenți germani care tranzitează Delta Dunării, spre Basarabia - „în special agentul Babac, care a fost în mai multe rânduri în Basarabia și la Galați, indicându-i și locul pe unde se strecoară - Nicrosovcă”²³. De asemenea, toți spionii și suspectii de spionaj reținuți, refugiații și prizonierii au fost înaintați spre cercetare Biroului ruso-român de la Armata 6, unde au fost anchetați de Florian Cristescu și subalternii săi. În opinia comandurului Coandă, care a analizat această rivalitate, „dacă ca formă nu s-a stabilit legătura, în fapt însă a fost deplină”²⁴. În vara anului 1917, pe fondul marilor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, situația din regiunea Deltei Dunării s-a acutizat, atât din cauza spionajului inamic, cât și datorită „stării excepționale”²⁵ din zonă. Această stare excepțională avea la bază propaganda antiromânească desfășurată de diverși minoritari, unii aflați în solda Puterilor Centrale, alții fiind aderenții curentelor pacifiste din Rusia. Vârful acestor acțiuni a constat în lansarea de zvonuri defetiste în rândul militarilor ruși și români. Zvonul perfid care urmărea inducerea panicii era că armatele ruse de pe alte fronturi au cedat și se predau în masă, iar orice confruntare cu forțele Puterilor Centrale va fi un eșec. Pentru limitarea transmiterii cuvintelor otrăvite, s-a luat măsura de interdicție a circulației, mai ales a celor care nu puteau justifica o călătorie. Aceste măsuri i-au fost reproșate lui Moruzov, însă comandorul Coandă a arătat că toate intervențiile pe lângă Comandamentul special al Forțelor fluviale ruse au fost făcute „după ce s-au studiat și s-au pus de acord cu situația excepțională ce există în Delta Dunării”²⁶. Colaborarea lui Moruzov cu comandamentele ruse a fost eficientă, iar forțele fluviale ruse au arătat „importanța și baza”²⁷ pe care o au față de Serviciul de Contraspionaj.

Cât privește eventualele nereguli financiare, o altă acuzație adusă lui Moruzov, comisarul guvernului a afirmat că sumele puse la dispoziție pentru activitatea informativă față de situația existență reprezintă „minimul posibil”²⁸. Moruzov, care se zbătea să rezolve problemele stringente, în cel mai scurt timp, „a neglijat cu totul chestiunea materială”²⁹ și în afară de salariu n-a cerut nici o diurnă în perioada aprilie - august 1917. Cu toate acestea, cheltuia zilnic 15-20 ruble și își plătea transportul exclusiv din salariul său, ceea ce pune în discuție sumele acordate muncii operative.

La finalul lunii august 1917, Echipa Specială de Siguranță din Delta Dunării a înaintat un raport privind situația din Ismail, unde se intersectau elemente din cele mai diverse etnii și

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, f. 9.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov....*, p. 190.

²⁶ ANIC, Colecția 50, dosar 5924, f. 9.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

religii. Unii erau favorabili Rusiei democratice, alții Puterilor Centrale, aflate în ofensivă pe Frontul de Est. Unul dintre liderii orașului era Prester, directorul unei bănci comerciale, deci om cu stare, astfel încât „cuvântul lui e ascultat”³⁰. Dar în discuțiile publice acesta susținea necesitatea unei păci separate între Imperiul Țarist și Germania și descria situația din Rusia „în culorile cele mai proaste posibile”³¹, în cazul când războiul va continua.

Pe de altă parte, agenții de siguranță din subordinea lui Moruzov au constatat că Prester „subvenționează o serie de indivizi de cea mai ordinară condiție socială”³² care, sub acoperirea de agenți ai băncii, călătoreau în sudul Basarabiei și făceau propagandă pacifistă. Al doilea suspect era Bercu Burdin, reprezentantul unei fabrici de mașini de cusut și biciclete din Germania, dar și antreprenor de lucrări în Ismail. Primele informații despre el au venit de la Serviciul de Contrainformații al Flotei ruse din Marea Neagră, care îl considera șeful unei organizații de spionaj germane. A angajat oameni care să vândă mașini de cusut în sudul Basarabiei, iar aceștia „obțin toate informațiile de care au nevoie”³³, în călătoriile lor. În luna martie 1917, a fost surprins de o patrulă militară rusă, în timp ce desena schițele unor baterii de artilerie care se amplasau în jurul orașului. A fost arestat și anchetat, dar a scăpat „împărțind sume considerabile de bani”³⁴ ofițerilor țariști. La jumătatea anului 1917, a efectuat o călătorie la București, despre care analiștii Echipei de Siguranță au considerat că a avut „anumite scopuri de spionaj”³⁵. Și mai surprinzător, în luna august 1917, a obținut antrepriza construcției de tranșee în zona satelor Pătlăgeanca și Ceatalchioi. Astfel, avea libertatea de circulație nestingherită în zonă, inclusiv în perimetrul unităților militare. A reușit să câștige simpatia unor ofițeri ruși, apoi și contractul de furnizare a alimentelor pentru trupele țariste din Delta Dunării.

Om de viață și extrem de culant, Bercu Binder și-a transformat casa într-un club pentru ofițerii superiori români și ruși din zonă. Prester și Binder aveau în jur de 30 de oameni de încredere, supravegheați de agenții români, care făceau un adevărat du-te-vino între liniile româno-ruse și cele inamice. S-a observat că o parte dintre aceștia își petrec zilele numai între militari, unii ocupându-se cu propaganda pacifistă, în timp ce alții culegeau date referitoare la arme, unități și comandanți. După constatarea acestor acțiuni subversive, Echipa de Siguranță, în colaborare cu autoritățile militare ruse, au luat „cele mai severe măsuri”³⁶ de control asupra persoanelor care doreau să călătorească prin Deltă. Una din măsuri a vizat controlul bagajelor călătorilor care veneau/plecau în/din Chilia Veche, Sulina și Lascăr Catargiu, acțiune la care asistau și autoritățile locale. Cei cunoscuți a avea misiuni informative sau de propagandă n-au primit aprobare, însă au încercat alte stratageme pentru a-și atinge scopurile.

Au început să lanseze zvonuri alarmante la adresa României. În timpul bătăliilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz au apărut șoaapte că România „e decisă să încheie pace cu germanii”³⁷ și să întoarcă armele contra Rusiei. Aceste cuvinte otrăvite s-au propagat cu rapiditate în mediul militarilor aliați, iar ofițerii le-au primit „cu încredere”³⁸ și s-au arătat nemulțumiți de atitudinea României. Contra-propaganda lansată imediat de oamenii lui Moruzov a arătat că zvonurile au scopul de a învenina relațiile dintre aliați. S-au efectuat turnee pe la unitățile ruse și s-au susținut conferințe cu ofițeri și soldați, unde s-a arătat proveniența germană a «otrăvii». Rezultatul acțiunii a fost că trupele din Delta Dunării „au

³⁰ *Ibidem*, f. 323.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, f. 324.

³⁷ *Ibidem*, f. 325.

³⁸ *Ibidem*.

moralul mai bun și diferit cu totul de al soldaților din interiorul țării”³⁹, ceea ce înseamnă un succes în plus pentru agenții români.

Moruzov a raportat superiorilor că pasul următor ar fi inițierea unei propagande în presă susținute de scriitori români. Grupul-țintă trebuia să fie alcătuit din intelectualii din Basarabia și militarii români din armata țaristă, urmat în etapa a doua de populația română dintre Prut și Nistru, iar rezultatul să fie „o atmosferă cât mai prielnică țării noastre”⁴⁰. Șeful Echipei de Siguranță a revenit cu cererea ca Nicolae Dunăreanu să fie detașat în Delta pentru acest serviciu, deoarece era „un bun cunoscător al Basarabiei și un înfocat naționalist”⁴¹, care ar fi extrem de util în derularea propagandei scrise.

Este înregistrat un alt zvon lansat de germani în rândul militarilor ruși: în Germania a izbucnit o revoluție cu scopul de „a se încheia o pace sinceră cu Rusia”⁴². Totuși, pacea nu se putea încheia „din cauza intrigilor”⁴³ puse la cale de englezi și francezi, care doreau „deplina distrugere și istovire a poporului rus”⁴⁴. Doza subversivă era conținută în mesajul că poporul rus nu are nimic de câștigat din continuarea conflictului cu Germania. Altă informație, provenită din cercuri militare ruse, dădea ca sigură informația că în Imperiul Otoman a izbucnit o revoluție și Enver Pașa⁴⁵ a fost ucis, împreună cu mulți lideri politici și militari. Revoluția avea ca scop încheierea păcii cu Antanta, deoarece s-a constatat că sacrificiile din trecut și prezent vizează doar „a salva pe cât posibil situația Germaniei”⁴⁶.

Rezultatele pozitive ale lui Moruzov nu scapă beneficiarilor, care nu omit să-i informeze superiorii. Potrivit Biroului Informații din Marele Cartier General (23 septembrie 1917) structura condusă de Moruzov „s-a dovedit a fi de un mare folos pentru combaterea spionajului și culegerea de informații prețioase”⁴⁷. În adresa trimisă la DPSG se recomanda să se sporească numărul agenților de siguranță din Delta Dunării, precum și salariile acestora (un agent avea 150 lei/lună).

În prima zi a lunii octombrie 1917, nucleul informativ/contrainformativ român l-a informat pe comisarul general al guvernului că „multe persoane suspecte”⁴⁸ au reușit să ajungă în regiune și să se angajeze ca muncitori la lucrările de apărare efectuate de armatele ruse. Moruzov a solicitat intervenția Comandamentului Forțelor Fluviale ruse pentru a primi datele personale ale celor angajați „spre a se putea face cu ușurință urmărirea necesare”⁴⁹. În aceeași zi, o altă adresă a cerut autorităților comunale să comunice orice persoană sau familie care staționează mai mult de 10 zile în localitate. O vulnerabilitate constatată era lipsa unui control eficient între malul rus și cel românesc al fluviului, unde grănicerii ruși nu împiedicau tranzitul, fie din lene, fie din cauza cointeresării materiale. Pentru remedierea deficienței, Moruzov a propus comandorului Coandă următoarele măsuri:

„1. Respectarea regulii de circulație supușilor români, întocmit și iscălit de Domnia Voastră și delegatul Armatei 6 rusă.

2. A se da ordine severe și explicative autorităților militare și civile ruse care, o dată cu măsurile luate de a nu permite trecerea Dunării decât între punctele Lascăr Catargiu - Ismail, Chilia Veche - Chilia Nouă, Periprava - Vâlcov, dar a anunța și populația că acei care vor fi prinși trecând prin alte părți, după legile și regulamentele noastre se expun a fi pedepsiți.

³⁹ *Ibidem*, f. 324.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 325.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, f. 310.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Enver Pașa (n. 1881 - d. 1922) militar și om politic turc, a fost unul dintre liderii Revoluției Junilor (1908) și ministru de război în perioada 1914-1918.

⁴⁶ ANIC, Colecția 50, dosar 5924, f. 311.

⁴⁷ Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov...*, p. 188.

⁴⁸ ANIC, Colecția 50, dosar 5924, f. 303.

⁴⁹ *Ibidem*.

Pentru pescari se vor face excepții, pentru punctele de pescuit impunându-se acestora a se conforma legilor noastre asupra pescuitului.

3. A se da ordin autorităților militare ruse ca toate persoanele civile care vin pe teritoriul nostru, indiferent de naționalitate sau supușenie, trebuie să se conformeze legilor și regulamentelor noastre, la care autoritățile de control ruse trebuie să dea asistența și sprijinul necesar și să se înceteze a îndemna unele persoane a nu se conforma celor de mai sus sau chiar opunându-se a se face acest control”⁵⁰. Scopul era ca intervenția pe lângă Comandamentul Forțelor Fluviale să aibă efect asupra organelor de control subordonate, care să activeze „cu seriozitate și abilitate”⁵¹, căci mulți suspecți se strecurau în rândurile militarilor ruși, unii îmbrăcați chiar în uniforme militare. Această problemă a călătorilor care apar în Deltă fără acte, majoritatea provenind din Rusia, nu se supun legilor și regulamentelor în vigoare, impune adoptarea de noi norme în domeniu. Acestea au fost emise de Marele Cartier General în mai 1917, dar fiind depășite au fost completate în toamna aceluiași an după discuțiile cu delegații armatelor ruse.

Situația generală se deteriorează după ce, la 25 octombrie 1917, bolșevicii preiau puterea politică în Rusia și își focalizează atenția spre îndeplinirea programului politic de a scoate țara din război. La 21 noiembrie 1917, V. I. Lenin, președintele al Sovietului Comisarilor Poporului, și Lev Troțki, comisar al Poporului pentru Afacerile Străine, au transmis către toate armatele ruse de pe front o telegramă în care au cerut un armistițiu cu Puterile Centrale și inițierea unor tratative de pace. Generalul Scerbacev, comandantul armatelor ruse din România, a cerut la 3 decembrie 1917, feldmareșalului Mackensen, un armistițiu pe frontul românesc. Două zile mai târziu, generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General român, s-a raliat acestei cereri, conștient că armatele române nu vor putea rezista singure în fața Puterilor Centrale.

În acest context, Moruzov a primit sarcina de a identifica intențiile inamicului în Dobrogea. În urma cercetărilor efectuate de agenții români, șeful Echipei a analizat și a ajuns la concluzia că nu există „un pericol iminent”⁵² al unei ofensive inamice în sudul Basarabiei, principalul motiv fiind un moral scăzut și o lipsă de elan în rândul centralilor. De asemenea, prin acțiuni de influență inițiate în mijlocul militarilor ruși bolșevizați s-a reușit prevenirea «transferului» de idei revoluționare către marinarii români. Acțiunea violentă pusă la cale pe șlepurile române de la Chilia Veche a fost dejucată, iar navele ruse care veneau în sprijinul revoluționarilor au fost obligate să se retragă.

Acțiunile destructive și dizolvante ale militarilor ruși, care uneori se transformau în bande de tâlhari și jefuitori, au impus emiterea de ordine privind măsuri de ordine și siguranță la nivel național. Ordinul Circular nr. 5645 din 11 decembrie 1917 (**Anexa 1**) avea în vedere menținerea ordinii, garantarea vieții și avutului tuturor cetățenilor români și străini. S-au dat indicații privind verificarea reclamațiilor de devastări, jafuri și crime, precum și metodologia acestora. Al doilea ordin, emis la 13 decembrie 1917 (**Anexa 2**), a informat că Marele Cartier General preia măsurile de ordine și siguranță, iar teritoriul administrat de guvernul român se împarte în nouă zone. Apărarea populației și a avutului acesteia era un alt punct important, accentuat de faptul că „Comandamentul rus nu-și mai poate exercita autoritatea, unitățile și coloanele ruse au început a se mișca din proprie inițiativă, toate cu tendința de a trece în Rusia”. S-a permis autorităților să execute pe loc ucigașii singolari sau în bande, jefuitorii, devastatorii și celor care „prin actele lor turbură ordinea în Stat și periclitează existența noastră”.

Pe baza acestor documente, Mihail Moruzov și-a calibrat activitatea, mai ales că una din

⁵⁰ *Ibidem*, f. 305.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Florin Pintilie, Ștefan Marițiu, Nevean Tunăreanu, Corneliu Beldiman, *Istoria Serviciului...*, p. 33.

liniile de acțiune era în strânsă legătură cu organele contrainformative ruse. La 14 decembrie 1917, l-a informat pe comandorul Coandă despre discuția cu comandorul Scodrea⁵³ și comisarul Curții Marțiale, referitoare la „mișcările marinarilor noștri”⁵⁴. Acțiunea subversivă era bine documentată de șeful Echipei de Siguranță, prin agentul de siguranță Mântăluță, patru marinari și doi informatori. Pe filieră rusă, a primit informația că s-a primit ordin de încetare a demobilizării armatelor țariste din Delta Dunării. De asemenea, zvonul că militarii români și cei ucraineni au luat măsuri de dezarmare „față de maximaliști”⁵⁵ a dus la nervozitatea militarilor ruși, dar situația a fost detensionată de Echipa de Siguranță din Delta Dunării.

Dar, așa cum se întâmplă deseori, norocul e schimbător și nu ține cont de succese sau eșecuri, ci de punctul de vedere al șefilor. Probabil că succesele profesionale ale lui Moruzov, un individ fără multă carte, dar cu foarte multe calități și abilități, a atras invidia unor colegi de breaslă care preferau un birou comod în locul unei istovitoare munci de teren. Mai mult, în anumite cazuri de contraspionaj, delegații români de pe lângă marile unități ruse au făcut erori de anchetă și analiză, pe care Moruzov le-a semnalat conducerii DPSG/Serviciul Siguranței. Evident, rezultatul nu putea fi decât o coagulare a antipatiei împotriva sa. La începutul anului 1918, prin noile reorganizări ale armatei, Corpul 6 Armată a primit misiunea de a menține frontul între Galați și Marea Neagră, subordonându-și toate structurile militare de informații din regiune. Astfel, Brigada de Siguranță din Delta Dunării, noua denumire a Echipei de Siguranță, condusă de Mihail Moruzov, a intrat în subordinea Serviciului de Siguranță de la această mare unitate „în interesul operațiunilor”⁵⁶. Serviciul Siguranței, nou creat, a fost preluat de inspectorul general Romulus P. Voinescu, delegatul Siguranței române pe lângă Marele Cartier General rus din România și unul dintre cei care nu-l înghițeau pe Moruzov⁵⁷. În pofida vicisitudinilor, calitățile de agent de informații/contrainformații, analist, negociator și altele dovedite de Moruzov în această perioadă au devenit clasice și un exemplu de urmat pentru cei care își desfășoară activitatea în acest domeniu.

Anexa 1

Marele Cartier General - Biroul Operațiilor

Ordin Circular nr. 5645 din 11 decembrie 1917

1. Pentru a asigura ordinea în țară și a garanta viața și avutul locuitorilor s-a dat Ordinul Circular nr. 5424;
2. Pentru a asigura aplicarea acestui ordin s-a împărțit teritoriul țării în 9 zone;
3. Limita acestor zone se arată pe harta alăturată⁵⁸;
4. În fiecare zonă este câte un comandant care are la dispoziție trupele necesare pentru îndeplinirea scopului urmărit. Reședința comandanților se arată pe harta alăturată;
5. Având în vedere această organizare și pentru ca scopul urmărit să poată fi atins, este necesar ca toate reclamațiile privitoare la devastări, jafuri și crime să fie adresate direct comandanților de zone respectivi. Toate aceste reclamații trebuie să fie făcute numai prin

⁵³ Vasile Scodrea (n. 31 decembrie 1872, București - d. 18 februarie 1934, București) a absolvit Academia Navală de la Livorno (1894), a fost comandant al Școlilor Marinei și al bricului „Mircea” (1910-1912), șef Serviciu Artilerie, Torpile și Electricitate din Comandamentul Marinei Militare (1914), șef de Stat Major al Marinei (noiembrie 1916), comandantul Flotei de Operațiuni (ianuarie 1917), al Diviziei de Dunăre (1918) și al Diviziei de Mare (1921-1924). A fost avansat la gradele de comandor (15 august 1916), contraamiral (1 aprilie 1920) și viceamiral (1 aprilie 1926). Pentru mai multe detalii, a se consulta: Marian Moșneagu, *Dicționarul marinarilor români*, pp. 429-434.

⁵⁴ ANIC, Colecția 50, dosar 5924, f. 23.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov...*, p. 212.

⁵⁷ Pentru mai multe detalii privind escaladarea tensiunii între Romulus P. Voinescu și Mihail Moruzov în perioada următoare, a se consulta Alin Spănu, *Serviciul de Informații al României în Războiul de Întregire Națională (1916-1920)*, Editura Militară, București, 2012, pp. 125-128.

⁵⁸ Nu se publică.

posturile de jandarmi, care nu raportează comandantului de zonă înainte de a cerceta:

- a) dacă reclamația este fondată și în ce măsură;
- b) forța devastatorilor;
- c) direcția în care se dirijează.

6. Pentru a evita munca zadarnică, corespondența inutilă și zăpăceală, comandamentele de zonă nu vor ține socoteală de reclamațiile transmise pe altă cale, decât aceea indicată la Cap. 5 de mai sus. De asemenea, nu se ține socoteală de nici o reclamație sau comunicare transmisă direct Marelui Cartier General de persoane particulare sau de diferite autorități.

7. În fiecare zi, la ora 8, Comandamentele de zonă vor înainta Marelui Cartier General un buletin telegrafic în care se va arăta:

- a) evenimentele de această natură petrecute în zona respectivă, în timpul celor 24 de ore din urmă;
- b) măsurile luate în contra acelor care au turburat în orice mod ordinea;
- c) buletinele vor fi trimise cu începere de la 14 decembrie a.c.

/ss/ general Prezan

Șeful Biroului Operațiilor,
/ss/ locotenent-colonel Antonescu

Anexa 2

Marele Cartier General

Ordin Circular nr. 16.583 din 13 decembrie 1917

Marele Cartier General (M.C.G.), Biroul Operații, cu nr. 5644 din 11 decembrie 1917 face cunoscut că în ce privește măsurile de ordine și siguranță întreg teritoriul Țării trece sub autoritatea M.C.G., exceptându-se orașul Iași care rămâne sub supravegherea zonei interioare. În același timp ni se dau următoarele indicații asupra modului de executare a dispozițiilor prescrise prin Ordinul nr. 5424 din 2 decembrie 1917 ce v-a fost transmis:

1. Întreg teritoriul Țării se împarte în 9 zone. Fiecare comandant de companie la primirea prezentului ordin, după ce va studia în prealabil crochiul și tabelul întocmit în acest scop, va indica fiecărei secții și post de jandarmi zona din care face parte și cine este comandantul ei, pentru asigurarea executării Ordinului Circular nr. 5645 din 11 decembrie 1917.

2. Rămân în vigoare următoarele prescripții din Ordinul nr. 5504 din 5 decembrie 1917, care deja vi s-a transmis prin Inspectoratul General al Jandarmeriei Rurale:

- a) asigurarea ordinii și siguranței pe căile ferate se va face prin detașamente așezate în gările principale și în special la nodurile principale. Detașamentele vor avea misiunea de a executa prescripțiile prevăzute în Ordinul Circular menționat mai sus la Cap. 3, alin. 1;
- b) viața și avutul locuitorilor de la orașe și sate vor fi asigurate prin detașamente așezate: în centrele importante; în lungul liniilor de comunicații care duc la Prut; în zonele de operații prin măsurile ce vor fi ordonate de Comandamentele armatelor respective;
- c) Cum Comandamentul rus nu-și mai poate exercita autoritatea, unitățile și coloanele ruse au început a se mișca din proprie inițiativă, toate cu tendința de a trece în Rusia. Pentru a feri populația cât mai mult cu putință, M.C.G. va căuta să transporte trupele cu trenul, încă cum randamentul căilor ferate este foarte redus, desigur că majoritatea unităților vor traversa Moldova pe jos. În această ultimă eventualitate este bine pentru atingerea scopului urmărit ca coloanele să se scurgă în mici eşaloane, la mari distanțe unele de altele și pe cât posibil pe aceleași itinerarii. Regularea mișcărilor în sensul arătat mai sus se va face de către Comandamentele de pază. Cu modul acesta s-ar putea atinge scopul urmărit fiindcă s-ar cunoaște în tot momentul: drumurile pe care se scurg coloanele; forța lor; localitățile unde

intenționează să staționeze, iar cu ajutorul detașamentelor prevăzute la cap. 2, lit. a, s-ar putea lua măsuri contra acelor care ar devasta și jefui. În acest scop toate detașamentele și posturile de jandarmi trebuie să fie într-o permanentă legătură pentru a-și comunica reciproc și la timp datele arătate mai sus;

d) unitățile ruse fiind dezorganizate și lipsite de comandanți și muniții pot fi forțate la ordine și supunere cu forțe reduse. Astfel fiind, în marea majoritate a cazurilor va fi nevoie mai mult de energie decât de forță;

e) Ordinul Circular nr. 5424 din 2 decembrie 1917 intră în vigoare de la data primirii lui.

3. Gruparea forțelor care se vor întrebuița pentru atingerea scopului propus și misiunea fiecărei unități în parte se va ordona de Comandamentele de zone.

4. În principiu, trupele noastre nu trebuie să aibă aerul că se amestecă în certurile și eventual chiar luptele care au loc din cauze politice între trupele ruse.

5. Trebuie neapărat să pună viața și avutul populației la adăpost și în acest scop urmează să se aplice cu energie și strictețe prescripțiile Ordinului Circular nr. 5425 relativ la: jefuitori, criminali, devastatori și ordinea pe căile ferate române. Ucigașii izolați sau organizați în bande și incendiatorii vor fi executați pe loc.

6. Nici o unitate rusă nu poate părăsi frontul cu scopul de a merge în Rusia fără autorizație scrisă dată de comandantul frontului. Astfel fiind, toate unitățile și coloanele ce se dirijează spre Prut trebuie oprite și cercetate dacă au ordine în scris asupra destinației și misiunii. Pentru a avea siguranță că această dispoziție se respectă întocmai, Comandamentele de zone vor cere pentru fiecare caz în parte relații de la M.C.G., care va confirma dacă în adevăr unitatea este autorizată a se deplasa.

7. Unitățile ruse care se deplasează din proprie inițiativă și fără un ordin precis se dezarmează. În cazul când în apropiere nu se găsesc trupe ruse fidele Comandamentului care să execute dezarmarea, operațiunea va fi executată de către trupele noastre.

8. Cu armele și munițiile unităților dezarmate de către trupele române se va proceda așa după cum se va primi ordin.

9. Soldații dezarmați vor fi ținuți pe loc până ce M.C.G. va comunica destinația lor.

10. Nu trebuie să se bruscheze unitățile și soldații ruși izolați care sunt corecți și păstrează o atitudine demnă. Toți însă care trăiesc și se mișcă în această Țară, indiferent de naționalitate, trebuie să respecte legile noastre și ordinea publică. Prin urmare, Ordinul Circular nr. 5424 se aplică numai jefuitorilor, devastatorilor și tuturor acelor care prin actele lor turbură ordinea în Stat și periclitează existența noastră.

Mare Pretor,
/ss/ colonel Sterea

Șeful Cancelariei Marelui Pretor,
/ss/ maior Drăgulinescu

SERVICIUL DE INFORMAȚII ȘI SIGURANȚĂ AL DELTEI SERVICIUL DE SIGURANȚĂ AL DOBROGEI

dr. Tiberiu TĂNASE

Moto Serviciul de informații are.....un rol capital în conducerea războiului ...

Astăzi, dacă nu primești știri în momentul oportun, Comandamentul poate fi redus la neputință din cauza greutăților de a mișca armate de un efectiv mare.

(Gh. Buzatu, Din storiă secretă a celui de al Doilea Război Mondial, vol. II, București, Ed. Enciclopedică, 1995, p. 90)

Rezumat: În timpul primei conflagrații a secolului al XX-lea, din Intelligence-ul Național făceau parte Structura de Intelligence a Ministerului Apărării Naționale - Serviciul de Informații al Armatei, dar și structurile de Intelligence din Ministerul de Interne - Siguranța Generală a Statului și Serviciul de Informații și Siguranță al Deltei - Serviciul de Siguranță al Dobrogei, precum și alte structuri informative: Secția Militară Secretă din Transilvania, Serviciul Supravegherii Știrilor și Biroul de cercetări informative de pe lângă Ministerul Justiției. De asemenea, au existat structuri de cooperare apărute din necesitățile desfășurării războiului, cum au fost Serviciul de Informații și Contraintformații româno-rus și o structură care colabora cu experții francezi din cadrul Misiunii speciale, condus de Henri Berthelot. Din structurile informative ale statului român - au făcut parte o serie de personalități începând cu: Iancu Panaitescu - director în Direcția Generală a Poliției și Siguranței și Romulus P. Voinescu, (primul director) al Siguranței Generale a Statului, și continuând cu Mihail Moruzov (primul șef) - Serviciul de Informații și Siguranță al Deltei - Serviciul de Siguranță al Dobrogei, și ulterior primul director al Serviciului Secret de Informații al Armatei Române. Serviciul de Siguranță al Deltei a reprezentat o structură informativă și contrainformativă creată în 1917 și de care se leagă strâns activitatea lui Mihail Moruzov.

Cuvinte cheie: Serviciul de Informații și Siguranță al Deltei, Serviciul de Siguranță al Dobrogei, Echipa de Siguranță din Delta Dunării, Iancu Panaitescu - director în Direcția Generală a Poliției și Siguranței, Romulus P. Voinescu, (primul director) al Siguranței Generale a Statului, Mihail Moruzov (primul șef) - Serviciul de Informații și Siguranță al Deltei

Abstract: During the first wars of the twentieth century, the National Intelligence were part of the structure of the Ministry of National Defence Intelligence - Intelligence Service of the Army Intelligence and structures of the Interior Ministry - State General Safety and Service Safety Information and Delta - Dobrogea Security Service and other intelligence structures: Hidden Defense Section Transylvanian News Supervisory Board and informative research office of the Ministry of Justice. Also, there were cooperation structures needs arising from the conduct of the war, such as the Intelligence and Counter intelligence Romanian-Russian and French experts work with the structure of the Special Mission headed by Henri Berthelot. From Romanian state intelligence structures - were part a series of personalities from Iancu Panaitescu - Director in the Directorate General of Police and Security and Romulus P. Voinescu, (first director) State General Safety and continuing with Michael Moruzov (first Head) - Security Intelligence Service and the Delta - Security Service of Dobrogea, and later the first Director of the Secret Intelligence Service of the Romanian Army. Delta Security Service [4] was an intelligence and counterintelligence structure created in 1917 and which bind tightly to the work of Michael Moruzov.

Key words: Security Intelligence Service and the Delta, Dobrogea Security Service, Safety team in the

Danube Delta, Iancu Panaitescu - Director in the Directorate General of Police and Security, Romulus P. Voinescu, (first director) State General Safety, Michael Moruzov (first head) - Security Intelligence Service and the Delta.

Introducere

În timpul primei conflagrații a secolului al XX-lea, din structurile informative ale statului român făceau parte Structura Informativă a Ministerului Apărării Naționale - Serviciul de Informații al Armatei, dar și structurile informative din Ministerul de Interne - *Siguranța Generală a Statului*, și *Serviciul de Informații și Siguranță al Deltei / Serviciul de Siguranță al Dobrogei*, și alte structuri informative: *Secția Militară Secretă din Transilvania*, *Serviciul Supravegherii Știrilor*¹ și *Biroul de cercetări informative de pe lângă Ministerul Justiției*². De asemenea, au existat structuri de cooperare apărute din necesitățile desfășurării războiului, cum au fost *Serviciul de Informații și Contrainformații româno-rus* și o structură care colabora cu experții francezi din cadrul *Misiunii speciale condus de Henri Berthelot*.

Din structurile informative ale statului român au făcut parte o serie de personalități, începând cu *Iancu Panaitescu* - director în Direcția Generală a Poliției și Siguranței și *Romulus P. Voinescu*, (primul director) al *Siguranței Generale a Statului*, și continuând cu *Mihail Moruzov* (primul șef) - *Serviciul de Informații și Siguranță al Deltei*, / *Serviciul de Siguranță al Dobrogei*, și, ulterior, primul director al *Serviciului Secret de Informații al Armatei Române*.

*Serviciul de Siguranță al Deltei*³ a reprezentat o structură informativă și contra-informativă creată în 1917 și de care se leagă strâns activitatea lui *Mihail Moruzov*. Funcționar de profesie. A absolvit doar liceul: „Studiile primare și parte din cele secundare, Mihail Moruzov le-a făcut la Tulcea, nereușind - se pare - să termine clasa a III-a liceală, din cauza limbii latine. [...] Ulterior am aflat - relatează colaboratorul său Nicolae D. Stănescu - că Moruzov posedă o diplomă de bacalaureat, dar pentru cineva care prin natura instituției ce o conducea dispunea de mijloacele tehnice de a avea după dorință sau nevoie fel de fel de acte, o diplomă de bacalaureat, aparent autentică, nu constituia o problemă. Cu această pregătire teoretică oficială destul de sumară, poate părea curios nu numai cum cunoștea atât de bine problemele interne și internaționale, în detalii și aspecte de amănunt, analitic, dar și sub aspectul lor sintetic...”⁴. Dar Ștefan Enescu, multă vreme secretarul său personal, susținea că pe Moruzov îl ajutau o extraordinară energie și voință, o capacitate naturală și puterea de pătrundere uimitoare.⁵

De la Echipa de Siguranță din Delta Dunării, la Serviciul de Informații și Siguranță al Deltei

Informațiile privind modul în care a fost înființată respectiva structură le aflăm dintr-un raport înaintat de Moruzov la 18 iunie 1917, directorului Siguranței, I. Panaitescu.

În respectivul raport, Moruzov scria: „Ca rezultat al delegațiunii ce mi-ați dat pentru organizarea și conducerea Serviciului [de] contraspionaj din Delta Dunării am onoarea a vă raporta următoarele: în ziua de 14 martie a.c., împreună cu personalul ce mi s-a încredințat, am plecat spre Deltă”.⁶

¹ Înființat la Palatul Poștei Centrale la 5 ianuarie 1915, cf. Cristian Troncotă, în „Studii și Cercetări Socio-umane”, nr. 3, 1998, p. 97.

² *Ibidem*, p. 98.

³ Vezi pe larg capitolul *Serviciul Special de Siguranță din Delta Dunării* în lucrarea colectivă, Florin Pintilie, Nevean Tunăreanu, Ștefan Marișu, Corneliu Beldiman, *Istoria Serviciului Secret de Informații - România, 1917-1940*, pp. 16-65.

⁴ Pavel Moraru, *Serviciile Secrete și Basarabia*, Editura Militară, București, 2008, p. 164.

⁵ Apud, Tiberiu Tănase, *Mihail Moruzov - fondator al Serviciului Secret de Informații al Armatei*, în „Istorie și civilizație”, an 2, nr. 13, octombrie 2010, pp. 12-15.

⁶ *Raport prezentat de Mihail Moruzov lui Iancu Panaitescu*, vezi în Florin Pintilie, Nevean Tunăreanu, Ștefan Marișu, Corneliu Beldiman, *op. cit.*, pp. 133-140.

Denumirea serviciului apare într-un document din 25 septembrie 1917 drept „Echipa de Siguranță din Delta Dunării”⁷, iar la 31 ianuarie 1918, apare în documente sub denumirea „Brigada de Siguranță din Delta Dunării”.

În cadrul operațiunilor de dezinformare a Comandamentului Puterilor Centrale, se va remarca Echipa Specială de Siguranță a Deltei Dunării, condusă de Mihail Moruzov, care va colabora cu agenți ce cunoșteau limba lipovenilor, unii vorbind și bulgara și germana. Zona a fost împărțită în 3 sectoare - Sulina, Vâlcov, Ismail - în ultimul oraș având centrul și Serviciul de Informații al Armatei Ruse, prin Alexandru Escholtz, fost agent corupător, având sarcina de a provoca dezertarea cadrelor românești la ruși. Ulterior, obiectivul activităților informative ale Echipei Speciale a fost concentrat asupra depistării elementelor revoluționare, a dezertorilor, a situației agrare și asupra extinderii acțiunilor spionajului bulgar și german la nordul Dunării. Se va implica și în Comisia bulgară pentru cumpărarea de cereale din sudul Basarabiei (1918).

După armistițiul cu Puterile Centrale, se pare că s-a transformat în *Serviciul de Siguranță al Dobrogei*, fiind singura autoritate românească de acest gen autorizată să funcționeze în zonă.⁸

În realitate, *Serviciul de Informații și Siguranță al Deltei* era o „structură informativă secretă” care lucra tot sub ordinele Marelui Cartier General al Armatei române, dar deosebirea consta în faptul că era mai bine acoperită, deci cu posibilități de risc mai mici, comparativ cu rețelele de rezistență, care în marea lor majoritate se organizau spontan, din dorința sinceră de a contribui la sprijinirea cauzei naționale. De altfel, Mihail Moruzov refuzase practic să-și asume răspunderea reorganizării și conducerii Serviciului de informații al armatei pe motiv că „un asemenea aparat nu se poate improviza”, dar în schimb „să înjghebeze” un aparat tehnic pe frontul dobrogean și țărmul Mării Negre, cu sediul la Ismail - Sulina.

Din punctul de vedere al efectivului, acesta era puțin numeros, câțiva agenți experimentați - pe care Moruzov nu i-a destăinuit niciodată - dar care aveau de partea lor pescari lipoveni din Deltă și alți locuitori ce cunoșteau rețelele de traficanți sau aveau posibilități mai simple de infiltrare. Principala misiune a acestei structuri informative secrete era de a penetra în rețelele inamicilor în scop de contracarare a acțiunilor de spionaj desfășurate împotriva armatei române. A acționat în zona Deltei Dunării întrucât aceasta constituia un punct strategic important folosit pentru traficul de informații și trecerea clandestină a agenților secreți dintr-o parte și alta a frontului.

Dintr-un raport întocmit în 1934 de Moruzov, intitulat *Expunere asupra serviciilor de informații ale Armatei*⁹, aflăm și cifre de bilanț al activității contra-informative a Serviciului de informații, care „a reușit capturarea a 156 de spioni dintr-un total de 178 câți fuseseră trimiși în liniile de apărare ale armatei române de Serviciul de informații al armatei germane”.

Același document mai menționează că „inamicul” n-a reușit să distrugă nici un depozit de muniții, de aprovizionare, nici case, cum s-au petrecut lucrurile în zona celorlalte fronturi, tocmai datorită vigilenței agenților lui Moruzov.

Despre modalitățile concrete în care s-au petrecut faptele, raportul întocmit de Mihail Moruzov aduce amănunte interesante, împreună cu câțiva agenți experimentați, profitând și de împrejurările confuze din rândurile armatei ruse, s-a reușit infiltrarea în compunerea delegației Armatei Roșii.

După cum atestă documentul din 1934, „acest Serviciu a adus un aport însemnat acțiunii armatei noastre prin aceea că s-au putut salva ofițeri, trupe și / demnitari, căzuți în mâinile bolșevicilor”, și că „s-au putut dejuca toate acțiunile armatei bolșevice și acapara toate depozitele rusești”.

⁷ Cf. Lionede Ochea, *Serviciul special de informații al României pe frontul de vest 1940-1944*, pp. 80-81.

⁸ Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și frontul secret*, Editura Elion, București, 2004, p. 39.

⁹ Raport prezentat de Mihail Moruzov lui Iancu Panaitescu, vezi în Florin Pintilie, Neviaan Tunăreanu, Ștefan Marițiu, Corneliu Beldiman, *op. cit.*, pp.133-140.

Serviciul Special de Siguranță va fi desființat în urma „afacerii rublelor false”¹⁰, prin care sa împiedicat introducerea în România de către serviciile sovietice a unei mari cantități de ruble false, afacere ce a generat neînțelegeri personale cu șeful Siguranței, Romulus Voinescu, Moruzov fiind acuzat de „pactizare cu inamicul, favorizează contrabandei, sustragerea de documente...”, deși instanța de judecată îl va declara nevinovat.¹¹

Dovadă că, după înființarea Serviciului Secret de Informații - după terminarea războiului, Moruzov va deveni directorul acestui serviciu, timp de douăzeci de ani.

Moruzov, Mihail - alias *inginerul Mihail Ștefănescu*, organizator și conducător al Serviciului Secret de Informații al Armatei Române în timpul perioadei interbelice

Momentul creării Serviciului Secret de Informații a fost destul de confuz prezentat până acum în istoriografie. Cert este că, imediat după terminarea Primului Război Mondial, s-a pus problema reorganizării unui serviciu de informații și contrainformații în cadrul Marelui Stat Major. Cum se constatare că atașatii militari dispuneau de prea „puțină libertate de mișcare și informațiile furnizate nu erau suficiente, existând o stare de alarmism și încordare, mai ales în regiunea de Est, din care cauză ani de zile armata nu s-a putut bucura de o viață normală, în comandamente domnea îngrijorarea, iar în rândul populației o stare de nesiguranță cu grave consecințe economice”, s-a pus problema creării unui serviciu secret, paralel, cu angajați civili. Marele Stat Major l-a luat însă sub aripa sa, într-o „dependență totală de subordonare și o oarecare anchiloză militaristică [ce] nu lăsa SSL elasticitatea necesară unui adevărat serviciu informativ modern”¹², nota Gheorghe Cristescu. Așa încât, în 1922, Consiliul Superior al Apărării Țării¹³ i-a acordat mai multă autonomie și pe plan informativ (față de Marele Stat Major) și pe plan contrainformativ (față de Siguranța generală). Noi reorganizări s-au produs în 1923 și 1924, dar ceea ce lipsea noului organism de informații era un șef care să-ți dea un rost. După unele documente, la propunerea generalului Dragu, după altele la cea a amiralului Coandă, în 1924 (sau 1925) în fruntea Serviciului Secret (cum se numise până atunci) a fost numit Mihail Moruzov.

În 1928, lui Moruzov i s-a cerut să elaboreze un proiect de reorganizare, care să aducă serviciul la nivelul echivalentelor sale din S.U.A., Franța sau Anglia. După cum ne informează colonelul Gheorghe Petrescu, Moruzov a alcătuit „un proiect de reorganizare a tuturor serviciilor de informații, concentrându-le sub o singură direcțiune generală la Președinția Consiliului de Miniștri. Evident, proiectul era prea vast și nu se putea realiza cu mijloacele de atunci”¹⁴. Deja, în 1928, SSL se mărise considerabil, având un secretariat general, mai multe secții și o organizare importantă în teritoriu. Deși continua să funcționeze sub tutela - nominală - a Marelui Stat Major, structural și operațional, SSL devenise altceva decât Secția a II-a.

După confirmarea lui ca șef al S.S.I.A.R. (în 1927 sau 1929), Moruzov s-a amestecat tot mai mult în jocurile politice interne, urmărind să-și consolideze poziția și să câștige cât mai multă influență.

Preocuparea lui principală nu era nici activitatea Secției Contrainformații, nici activitatea fronturilor, ci acele cancanuri politice și militare prin care să-și lovească dușmanii și să-și înalțe în rang sprijinitorii.

Totuși, Moruzov era „unul din cei mai înverșunați, nu rusofobi, ci ceva mai mult, slavo-fob... și-a păstrat această linie de conduită și a afișat-o cu mult zgomot”.... După părerea istoricului Cristian Troncotă (un observator foarte atent al activității sale și autor al volumului

¹⁰ Cf. Lionede Ochea, *Serviciul special de informații al României pe frontul de vest 1940-1944*, pp. 80-81.

¹¹ Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și frontul secret*, 2004, p. 39.

¹² Cristian Troncotă *op. cit.*, p. 14.

¹³ *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, Editura Militară, București, 1989, pp. 13-16.

¹⁴ Apud, Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 42.

Mihail Moruzov și Serviciul de Informații al Armatei Române¹⁵, lucrare apărută și în ediția a doua mult îmbunătățită, dar și într-o a treia apărută în 2007 și intitulată „Mihail Moruzov și frontul secret”¹⁶), „Moruzov ura de moarte regimul sovietic și știa sigur că era urât de acel regim și că i se promisese pieirea”¹⁷.

În loc de concluzii

Ștefan Enescu, multă vreme secretarul său personal, aprecia că „pe Moruzov îl ajuta o extraordinară energie și voință, o capacitate naturală și putere de pătrundere uimitoare. Cazac zaporojean, întrupa sănătate, inteligență, abilitate, voință și - îndrăznesc să spun că avea geniu”.¹⁸

„Atunci când redacta (vreun material - n.a.) sublinia Nicolae D. Stănescu - o făcea într-un mod ireproșabil și cu o claritate cristalină, putând fi înțelese și apreciate atât de persoane având o pregătire superioară, cât și de altele, lipsite de o astfel de pregătire.”

În timp, Moruzov a devenit alt om. O spunea, într-o manieră indirectă, colonelul Gheorghe Petrescu: „... era și s-a menținut mult timp un om extrem de modest, foarte sobru și foarte muncitor”.

Alți oameni care l-au cunoscut vorbesc despre modificările petrecute pe măsură ce puterea de care dispune a a sporit. Generalul Ion Gheorghe, care în perioada 1934-1938 a fost atașat militar la Ankara, consemnează: „Obraznic și descumărit cum era, a reușit să dea marea lovitură după ani de activitate neimportantă: l-a informat pe Carol al II-lea despre anumiți politicieni români. Aceasta i-a adus postul de șef al Serviciului Secret român.”¹⁹

Iată ce declara același Șt. Enescu despre schimbarea șefului Serviciului Secret: „Moruzov deveni din ce în ce mai nervos ... iar puterea față de subalterni tot mai disprețuitoare și mai aspră. Ofițeri superiori și generali îi făceau antecameră; oameni politici îl solicitau până peste puterile posibile de a-i primi și vorbi cu ei. Pe la serviciu venea din ce în ce mai rar, iar când venea era nervos și grăbit”²⁰.

Această idee este întărită și de Gh. Cristescu: „Din pricina influenței pe care o avea, toată lumea, atât militară, cât și politică, îl adula, căutând a-i căpăta bunăvoința și protecția. La Ministerul Apărării Naționale devenise atotputernic și, cum era din fire foarte vindicativ, nu ierta nicicând un afront adus”²¹.

Concepția lui Moruzov în privința muncii de informații și contrainformații - fără a fi fost vreodată sistematizată și expusă ca atare - era în acord cu ceea ce era modern în epocă. Într-o serie de rapoarte, el atrăgea atenția asupra necesității prevenirii evenimentelor ce puteau pune în pericol siguranța națională. Pentru aceasta, statul trebuia să dispună de informații bune despre intențiile posibililor inamici și să elaboreze din timp variante de apărare. Actuală era și concepția lui în privința modului în care trebuiau tratați spionii sau organizațiile străine de spionaj.

Toate realizările incontestabile care-i aparțin lui Moruzov s-au datorat luării în considerație a experienței trecutului în materie de informații. El s-a inspirat din ceea ce era mai nou pe plan european, inclusiv din modelul *Intelligence Service*-ului britanic, de la care a luat și adaptat ceea ce s-a potrivit condițiilor și particularităților societății românești.

¹⁵ Prima ediție a apărut în 1996 la editura ANI.

¹⁶ *Mihail Moruzov și Frontul Secret*, Editura Elion, București, 2007.

¹⁷ *Apud* Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 43.

¹⁸ Pavel Moraru, *op. cit.*, p. 166.

¹⁹ Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareșalul Ion Antonescu (Calea României spre statul satelit)*, ediție îngrijită de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1996, p. 137.

²⁰ Pavel Moraru, *op. cit.*, p. 167.

²¹ Cristian Troncotă, *op. cit.*, pp. 28-29.

1916 1918: HIDROSCALELE GERMANE ÎN DOBROGEA

ing. Dan SAMBRA

Rezumat: După încheierea ostilităților în Peninsula Gallipoli (9 ianuarie 1916) s-a mutat centrul de activitate al aviației germane spre Marea Neagră (MN). Misiunile erau: recunoașteri aeriene ale flotei ruse în MN, asigurarea aeriană a submarinelor germane și acțiuni de deminare. Au existat în acești ani multe hidroscale germane în zona MN - sud; întâi în Turcia (Tschanak, Kutali, Rodosto, Kawak, Songuldag-Eregli, Kefken, parțial Xanthi); apoi în Bulgaria (Varna, Pinartschik, Xanthi). Situația s-a schimbat odată cu intrarea României în război (27/28 august 1916). Din acel moment a devenit necesară extinderea hidroscalelor existente și apariția altora noi în nordul Bulgariei (pe coasta de vest a MN).

Cuvinte cheie: aviația germană, submarine germane, deminare, hidroscale, Bulgaria

Abstract: After the end of confrontations in Gallipoli peninsula (January 9, 1916), the German air force activity moved toward the Black Sea. The missions were, as following: air reconnaissance actions of the Russian fleet in the Black Sea, the air ensurance of the German submarines and mine clearing actions. There were in these years many German air port for hydroplanes, in the Black Sea area-south, first in Turkey (Tschanak, Kutali, Rodosto, Kawak, Songuldag-Eregli, Kefken, partially Xanthi); then, in Bulgaria (Varna, Pinartschik, Xanthi). The situation changed, when Romania joined the war (august 27/28, 1916). It was necessary in that moment to build new hydroplane airports, in north of Bulgaria (on the western coast of the Black Sea).

Key words: German air force, German submarines, mine clearing, hydroplane airports, Bulgaria

1. Introducere:

După încheierea ostilităților, în Peninsula Gallipoli (9 ianuarie 1916), s-a mutat centrul de activitate al aviației germane spre Marea Neagră (MN). Misiunile erau: recunoașteri aeriene ale flotei ruse în MN, asigurarea aeriană a submarinelor germane și a acțiunilor de minare / deminare.

În zona Mării Negre (MN) au existat următoarele hidroscale germane (perioada 1914-1918):

a) Partea sudică a MN:

- întâi, în Turcia (Agha Liman / Mersină, Chanak / Tschanak, Kutali, Rodosto, Kawak, Songuldag-Eregli, Kefken, parțial Xanthi);

- apoi în Bulgaria (Varna, Pinartschik, Xanthi).

b) Situația s-a schimbat, odată cu intrarea României în război (27/28 august 1916). Din acel moment a devenit necesară extinderea hidroscalelor existente și apariția altora noi, în nordul Bulgariei (pe coasta de vest a MN).

c) În cadrul Oberkommando Mackensen/MarineAbteilung Bulgarien/Comandamentul Suprem Mackensen/Secția de Marină, Bulgaria: au existat în Dobrogea, între 1916-1918, mai multe hidroscale / puncte de sprijin hidroscale germane:

- pentru o durată lungă: Konstanz / Constanza, Duingi, Babadag;

- pentru o durată mai scurtă: Mangalia, Jurilovca, Sulina

d) În Ucraina / peninsula Crimeea: Odesa, Sevastopol. Kertsch

e) Misiunea acestor hidroscale consta în:

Notă: Toate aceste subiecte sunt descrise folosind exclusiv material din arhive militare germane. Majoritatea textelor sunt preluate din jurnale de zi militare (Kriegstagebücher) și / sau telegrame / rapoarte.

Sunt arătate toate hidroscalele / punctele de sprijin germane / bulgărești. Trimisă la 5 martie 1917.

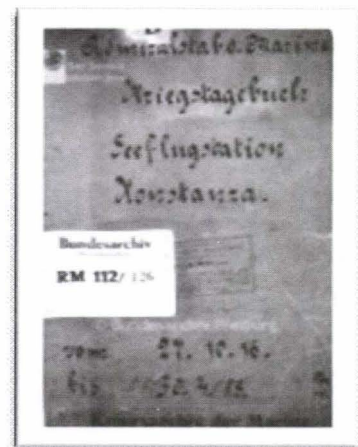
Kommandeur
 1st. Lieut. John G. S. v. Neudorff.
 1310. 993

2. Hidroscala Constanța:

La 23 ianuarie 1916 a apărut hidroscala Varna; de aici au fost înființate punctele de sprijin hidroscale la Wasilikow (depozit material), la Sozopol (în vara 1916) și la Mangalia (în cadrul campaniei militare în Dobrogea).

Hidroscală Varna a avut, în prima jumătate a anului 1916, circa 60-70 militari; după începerea campaniei militare în Dobrogea, acest personal a crescut semnificativ.

Atât de la Varna, cât și de la Mangalia, a fost transferat personal și material la hidroscala Constanța (pe măsură ce această hidroscală a fost terminată).



2.1. Evoluția hidroscalei Constanța (H_CT):

La data de 21 octombrie 1916, cu ocazia ocupării Constanței, au fost transferate 4 hidroavioane, de la Mangalia, la Constanța. Imediat au sosit de la Mangalia și mecanici și dulgheri - care fuseseră până atunci la Varna.

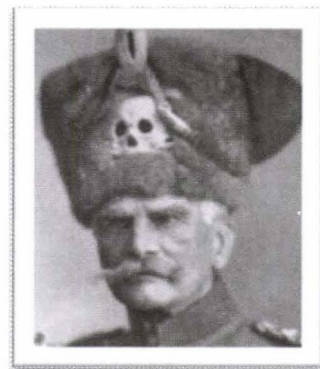
La data de 26 octombrie 1916 a fost înființată H_CT; construcția hidroscalei a fost în mare terminată până în primăvara 1917.

Începând cu mai 1918 H_CT a fost micșorată cu personal și material; la 25 august 1918 H_CT a fost desființată și mutată complet la Sevastopol. Începând cu 1 noiembrie 1918 H_CT a reintrat în funcție - operând de la Sevastopol.

2.2. Personalul H_CT:

- octombrie 1916: 13 persoane
- noiembrie 1916: 28
- decembrie 1916: 50
- până în mai 1918: în medie 50 persoane
- în iunie 1918: 52
- în iulie 1918: 35

Pierderi 1916-1918: 2 persoane



2.3. Conducerea H_CT:

Hidroscala Constanța a fost, din prima până în ultima zi de funcționare, din punct de vedere tactic și organizațional, subordonată a „Deutsche Marine-Abteilung Constanța” / Marinei germane Constanța. Aceasta, la rândul ei, a fost subordonată „Oberkommando Mackensen” / Comandaturii Supreme Mackensen.

Comandantul H_CT a fost:

- până la 12 aprilie 1918: Kptl. Kuntze, Lt. Frhr. v. Budenbrock, Lt. Lt. Becker, Lt. Starke, Oblt. Kessel

- 27 aprilie până la 13 august 1918: Oblt. Schiller

- 14 august până la 25 august 1918: Oblt. Kassel

2.4. Dotarea cu avioane H_CT:

- noiembrie 1916: 4 hidroavioane
- până în iulie 1917: 9
- în octombrie 1917: 14
- în primul trimestru 1918: 18
- în mai 1918: 14
- în iunie / iulie 1918: 7

Pierderi totale 1916-1918: 5 hidroavioane

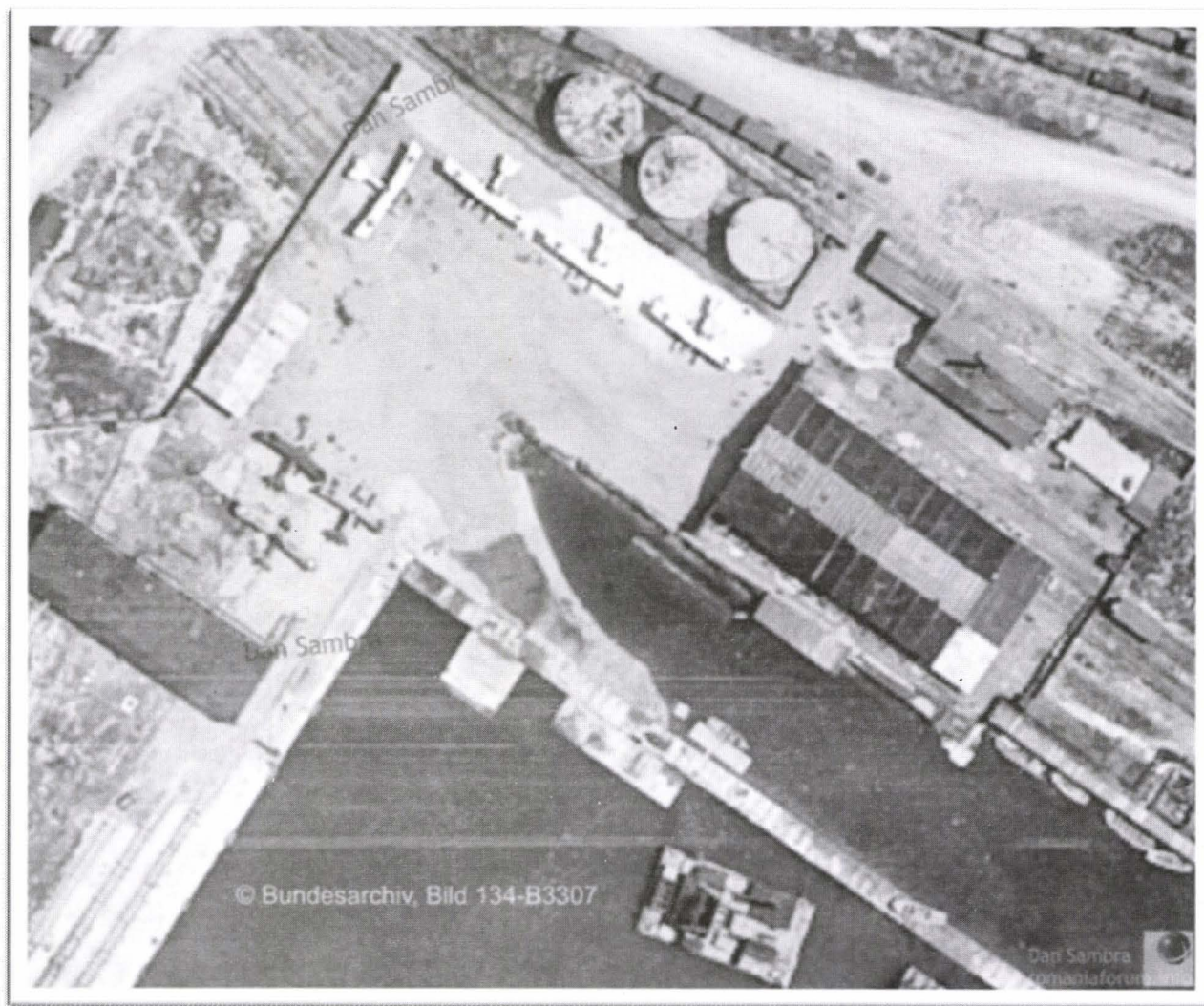
2.5. Misiunea H_CT:

- recunoașteri aeriene spre Nord deasupra uscatului și MN pentru Armata 3 bulgară
- zboruri de însoțire / acoperire, pentru traficul naval spre Sud și Est
- operațiuni de deminare
- sprijinul operațiilor militare în Ucraina - în primul rând, la Odesa și Sevastopol

2.6. Una din imaginile aeriene din 1917 ale hidroscalei Constanța

Se poate vedea aici la hidroscale:

- 4 x Friedrichshafen FF.33E
- 3 x Rumpler 6B.1
- platforma pe care erau staționate hidroavioanele
- rampa pentru aducerea lor pe apă



În port se pot vedea:

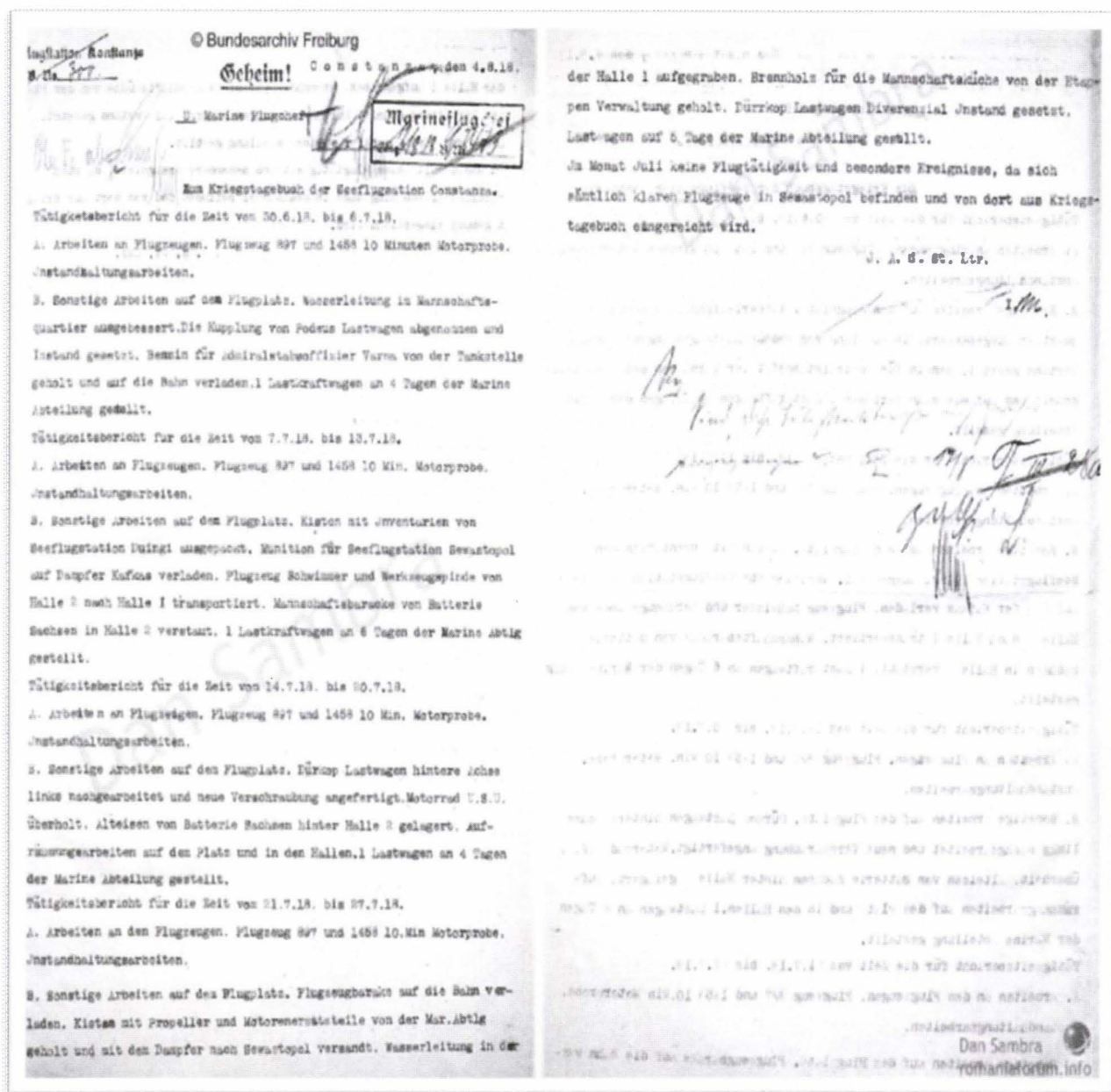
- macarale plutitoare / dragi
- o mare parte din port și construcțiile aferente de la poartă #1 și #2 (azi)

În oraș se pot vedea:

- clădirea Căpităniei, poartă #1
- platforma unde va apărea Vraja Mării
- o parte din parcul bulevardului
- diverse clădiri (de ex. Catedrala, cu parcul aferent)

- bulevardul Țarul Nicolae al II-lea
- str. Portului
- bulevardul Elisabeta
- bulevardul P.P. Carp
- str. Lascăr Catargiu
- str. G. Cantacuzino
- str. D.A. Sturza
- str. Roșiorilor

2.7. Încheierea activității hidroscalei CT. Raport cu dată 04.08.1918:



Tätigkeitsbericht (Raport activitate) vom 04.08.1918. Geheim! Unterschrift: Marine Fliegerchef. Extrase:

07.07.1918-13.07.1918: Sonstige Arbeiten / Lucrări deosebite:

Deschis lăzile cu inventarul hidroscalei Duingi. Încărcat muniție pentru hidroscalea Sewastopol pe pasagerul Kafkas. Transportat de la hala 2 la hala 1: flotoare hidroavion și

Werkzeugspinde (dulapuri scule). Depozitat baracă echipei de la bateria Sachsen în hala 2. Camion de transport pus la dispoziția Secției de Marina pentru 6 zile.

14.07.1918-20.07.1918: Sonstige Arbeiten / Lucrări deosebite:

Reparat axa din spate la camion Dürrkop. Pregătit motocicletă U.S.U.. Depozitat în spatele halei 2 vechile piese metalice de la bateria Sachsen. Făcut ordine pe terenul hidroscalei și în hala 1. Camion transport pus la dispoziție pentru 4 zile către Secția de Marina.

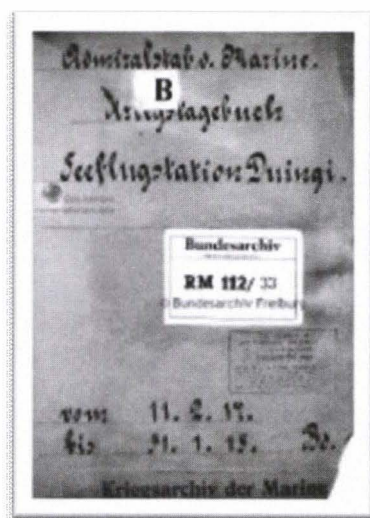
21.07.1918-27.07.1918: Sonstige Arbeiten / Lucrări deosebite:

B. Baracă hidroavioanelor încărcată pe tren. Lăzile cu elice și piese de schimb motoare preluate de la Marine Abteilung (Secția de Marină) și trimise la Sevastopol cu vas pasager (Dampfer). Conductă de apă în hala 1 dezgropată. Adus lemn de foc pentru cantină echipei de la Etappenverwaltung / Admin. Zonei. Reparat diferențial la camion Dürrkop. Camionul a fost pus la dispoziția Secției de Marina timp de cinci zile.

În luna iulie nu au avut loc zboruri și nici evenimente deosebite; **pentru că toate hidroavioanele în stare de funcționare normală sunt la Sevastopol** și de acolo vor fi trimise jurnale de front zilnice.

3. Hidroscală Duingi:

- la data de 11 februarie 1917 a fost înființată hidroscala Duingi
- se află lângă lacul Tuzla, cca. 10-15 km distanță de Constanța (vezi harta)
- în martie 1917 este înființat un punct de sprijin, la „Capul Djolman” - aparținând de Duingi
- este considerată ca extindere a hidroscalei Constanța, pentru că în zona portului CT nu există suprafață suficientă și posibilități de start reduse.
- din punct de vedere tactic și organizatoric, aparține de Oberkommando Mackensen, precum și de „Deutsche-Marine-Abteilung Constanza”
- la 6 februarie 1918 este desființată



Criteriile pentru alegerea terenului de la Duingi pentru această hidroscală:

- plajă bună
- adâncime apă corespunzătoare
- suprafață apă bună pentru start, în orice direcție a vântului
- stradă suficient de bună pentru camioane tonaj
- apropiere de cale ferată (Chasapchiori)
- o distanță nu prea mare de Constanța
- să aparțină de zona de aprovizionare a Etappenverwaltung / Administrația Germană

Comandatura Supremă Mackensen a aprobat din aceste motive hidroscala Duingi, pe acest amplasament. La începutul perioadei calde a anului s-a constatat însă că acest amplasament nu era deloc sănătos, pentru oameni.

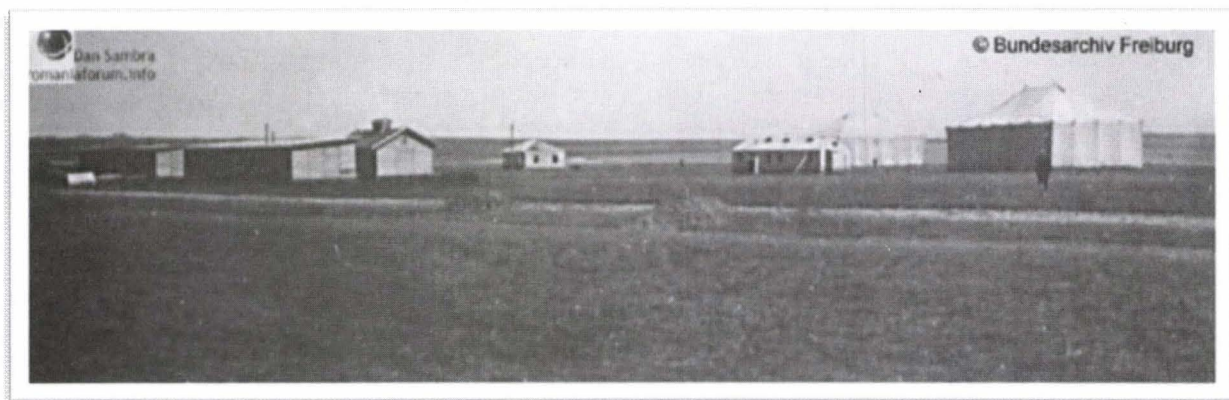
Din cauza mlaștinilor din apropiere, erau mereu țânțari; aprovizionarea cu apă nu era corespunzătoare; în curând o treime din echipă s-a îmbolnăvit de dizenterie. La începutul lui decembrie 1917, când lacul a înghețat - și deci hidroscala nu mai putea funcționa - s-a decis desființarea ei.



22 martie 1917: Entladen der Materialien în Chasapchioï / Descărcarea materialelor la Chasapchioï



Imagini de la hidroscalea Duingi (toate imaginile H_Duingi au dată 22 martie 1917):
Ablaufbahn im Bau / Pistă pentru decolat, în construcție:



Hidroscala Duingi: Ansicht von NW / Vedere din NW

3.1. Personalul H_Duingi, 1917-1918:

- februarie 1917: 12 persoane
 - mai 1917: 65 persoane
 - a doua jumătate 1917: cca. 100 persoane
 - februarie 1918: 78 persoane
- Pierderi 1917-1918: 2 oameni (datorită inamicului) și 3 persoane (îmbolnăviri)

3.2. Comandant H_Duingi a fost:

- februarie 1917 - iulie 1917: Kplt. Meyr
- iulie 1917 - mijlocul august 1917: Lt. Frhr. v. Buddenbrock
- mijlocul august 1917 - începutul noiembrie 1917: Lt. Kessel
- început noiembrie 1917 - februarie 1918: Lt. Cranz



Hidroscală Duingi: Offiziershaus im Bau / Casa ofițerilor în construcție

3.3. Dotarea cu avioane H_Duingi, 1917-1918:

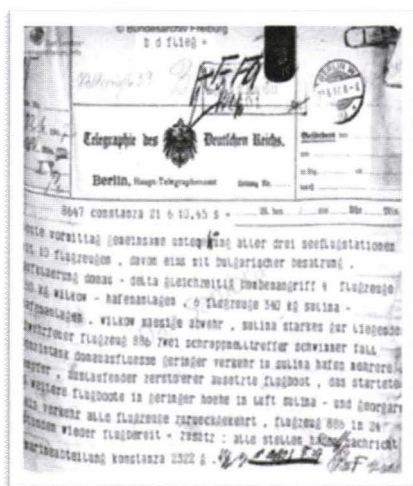
- aprilie 1917: 3 avioane
 - octombrie 1917: 8 avioane
 - februarie 1918: 6 avioane
- Pierderi totale 1917-1918: 5 hidroavioane

3.4. Misiunea H_Duingi:

- recunoașteri aeriene spre Nord, deasupra uscatului și MN, pentru Armata 3, bulgară
- zboruri de însoțire / acoperire, pentru traficul naval spre Sud și Est
- operațiuni de deminare
- sprijinul operațiilor militare în Ucraina - în primul rând, la Odesa și Sevastopol

3.5. Exemplu de misiune comună: 21.07.1917. CT + Duingi + Babadag

- total 10 hidroavioane (unul cu echipaj bulgăresc)
- recunoaștere Delta Dunării
- bombardat cu 4 avioane (Wilcow port, bombe 150 kg)
- bombardat cu 6 avioane (Sulina port, bombe 340 kg)
- Wilkow: apărare antiaeriană slabă
- Sulina: apărare antiaeriană puternică
- aparat #886 lovit de două schije (flotor și rezervor benzină)
- trafic Dunăre redus
- port Sulina: mai multe vase (Dampfer), crucișător care pleca din port a pus pe apă un hidroavion (rusec)
- au decolat încă trei hidroavioane (rusești) la o altitudine redusă
- brațele Sulina și Sf. Gheorghe fără trafic
- toate hidroavioanele s-au întors la baze
- hidroavion #886 reparat în 24 ore.



În plus: toate stațiunile au primit acest mesaj.

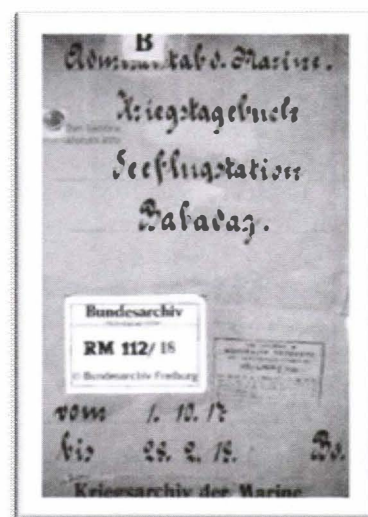
4. Hidroscala Babadag:

- înființată înainte de octombrie 1917
- a avut ca punct de sprijin aviatic „Jurilovka” - aparținând de Babadag (mai aproape de frontul rusec)
- din punct de vedere tactic și organizatoric, a aparținut de „Oberkommando Mackensen”, precum și de „Deutsche-Marine-Abteilung Constanța”
- la 28 februarie 1918 a fost desființată (alte surse: 18 mai 1918)

4.1. Personalul hidroscalei: n.n.

4.2. Dotarea cu avioane: n.n.

4.3 Conducerea hidroscalei: n.n.

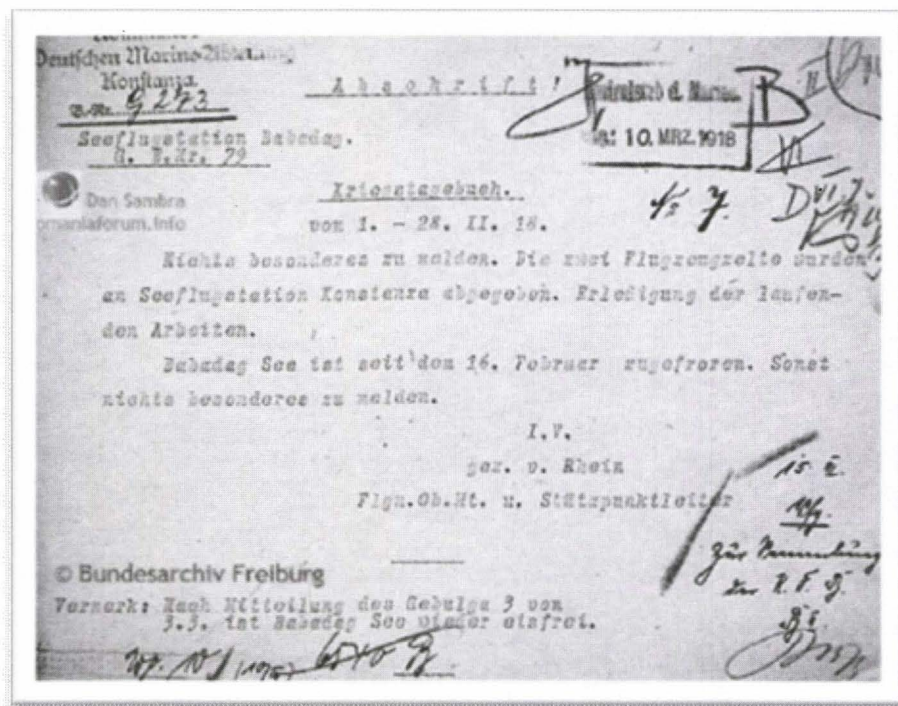




Hidroscala Babadag: 9 octombrie 1917 - Hidroavioanele 862 și 863 se întorc la Constanța

Hidroscala Babadag - comunicat:

- „Lacul Babadag” este de la 16 febr. 1918 înghețat.
- Cele două corturi (pentru hidroavioane) au fost trimise la Konstanz

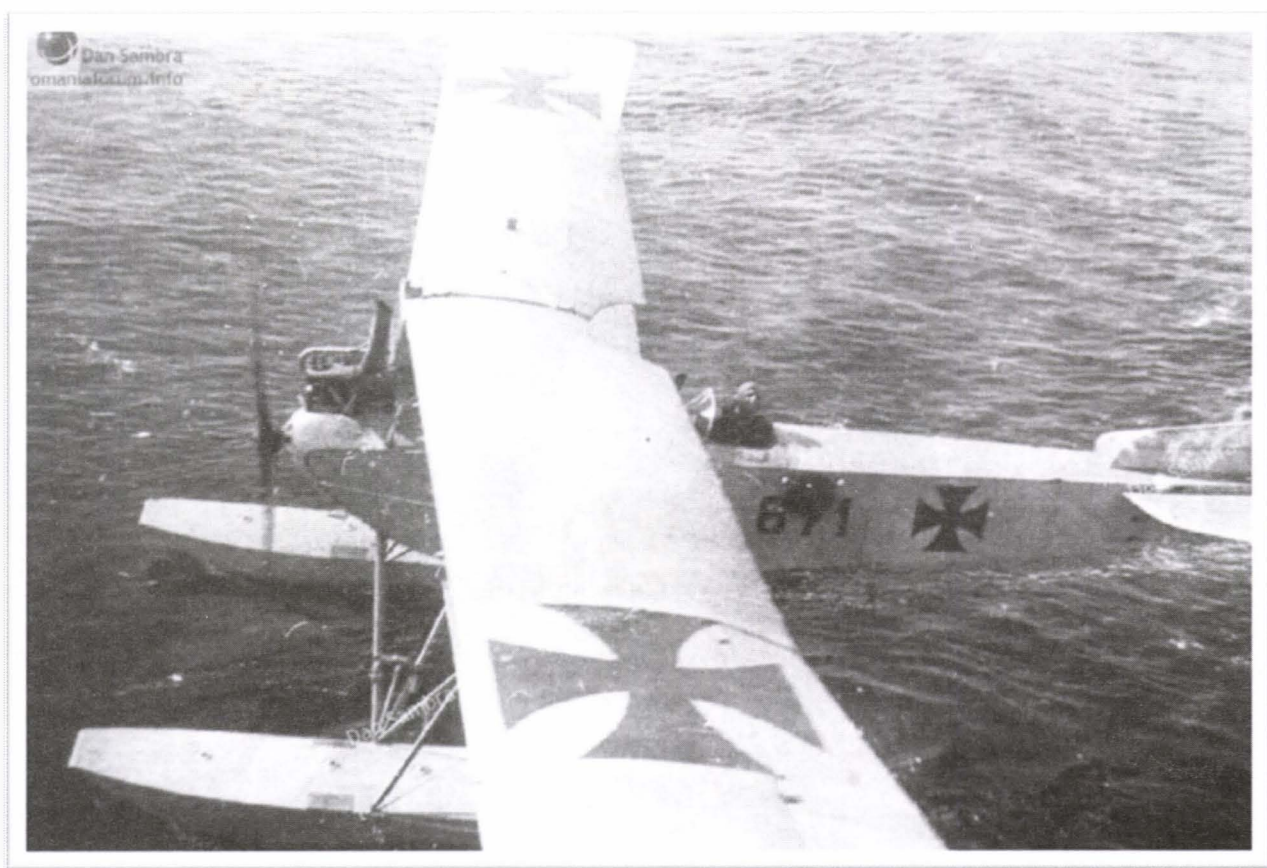


5. Tipurile de hidroavioane utilizate

5.1 Friedrichshafen FF.33E



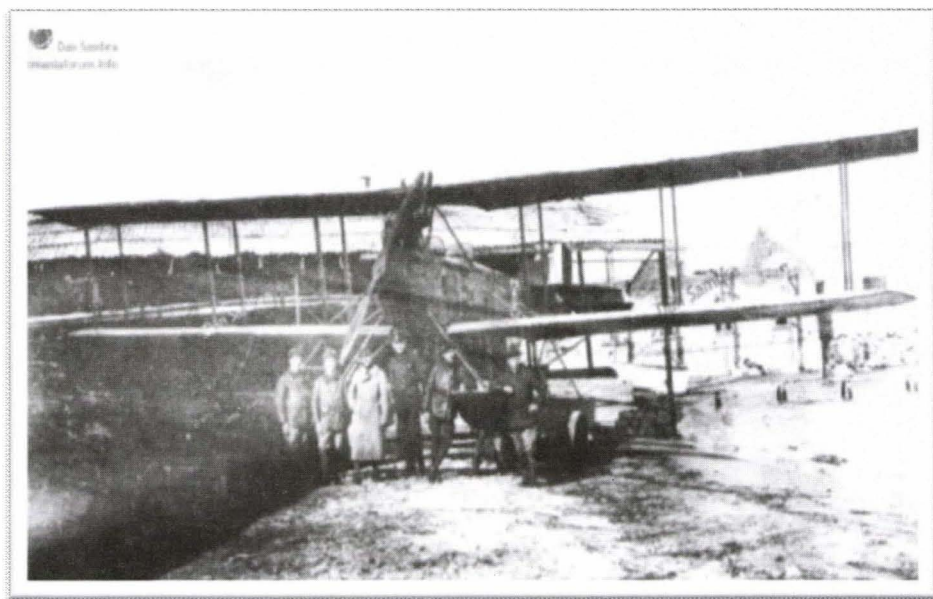
Exemplu: aparat #862, hidroscala Duingi



Exemplu: aparat #871, hidroscala Varna

Au existat următoarele aparate de tip Friedrichshafen FF.33E la hidroscalele din Dobrogea, având numerele de bord:

- 818 - menționată la 6 martie 1917, hidroscale Constanța
- 819 FF + MG- menționată la 6 martie 1917, hidroscale Constanța
- 835 - menționată la 25 aprilie 1917, Duingi; 28 mai 1917: la Varna
- 851 - menționată la 6 martie / 5 mai 1917, Constanța, Duingi; Varna
- 860 B - menționată la 16 mai 1917, Constanța
- 862 - menționată la 6 martie 1917, etc., Constanța, Duingi, Babadag
- 863 B - menționată martie / octombrie 1917, Constanța, Duingi, Babadag
- 865: menționată 29 octombrie 1917, Constanța
- 885 B: 6 martie / 5 octombrie 1917, Constanța, Babadag; Varna
- 886 B: 6 martie 1917, Constanța
- 887 B: 26 aprilie 1917, Duingi; Varna
- 1026: 20 august 1917, zbor de probă Constanța
- 1120: în noiembrie, la Babadag
- 1121: în noiembrie, Babadag; sept. 1917, Constanța
- 1165: în iulie 1917, Constanța, Varna
- 1168: în octombrie, Duingi; Varna
- 1169: în octombrie 1917, Constanța, Duingi, Babadag
- 1170: în octombrie 1917, Babadag; Varna
- 1171: în octombrie 1917, Babadag; Varna
- 1253: 02 oct. 1917, Constanța
- 1271: în octombrie 1917, Constanța, Babadag
- 1272: 14 august 1917, Constanța (zbor de probă);
- 1272: 26 august 1917: pierdută pe canal Sf. Gheorghe; 28 august 1917: Varna, Constanța
- 1273: 14 august 1917, Constanța, Varna, Duingi
- 1274: în octombrie 1917, Constanța, Babadag
- 1544: 12 martie 1918
- 1545: 26 noiembrie 1917; Constanța - adusă cu trenul
- 1546: 26 noiembrie 1917; Constanța - adusă cu trenul
- 1547: 26 noiembrie 1917; Constanța - adusă cu trenul
- 1548: 17 dec 1917, Constanța
- 1683 MG: 14 martie 1918, Constanța, Babadag,



Exemplu FF.33E:

- aparatul #862
- la Varna
- în decembrie 1918
- aparținând de „Secția Franceză”

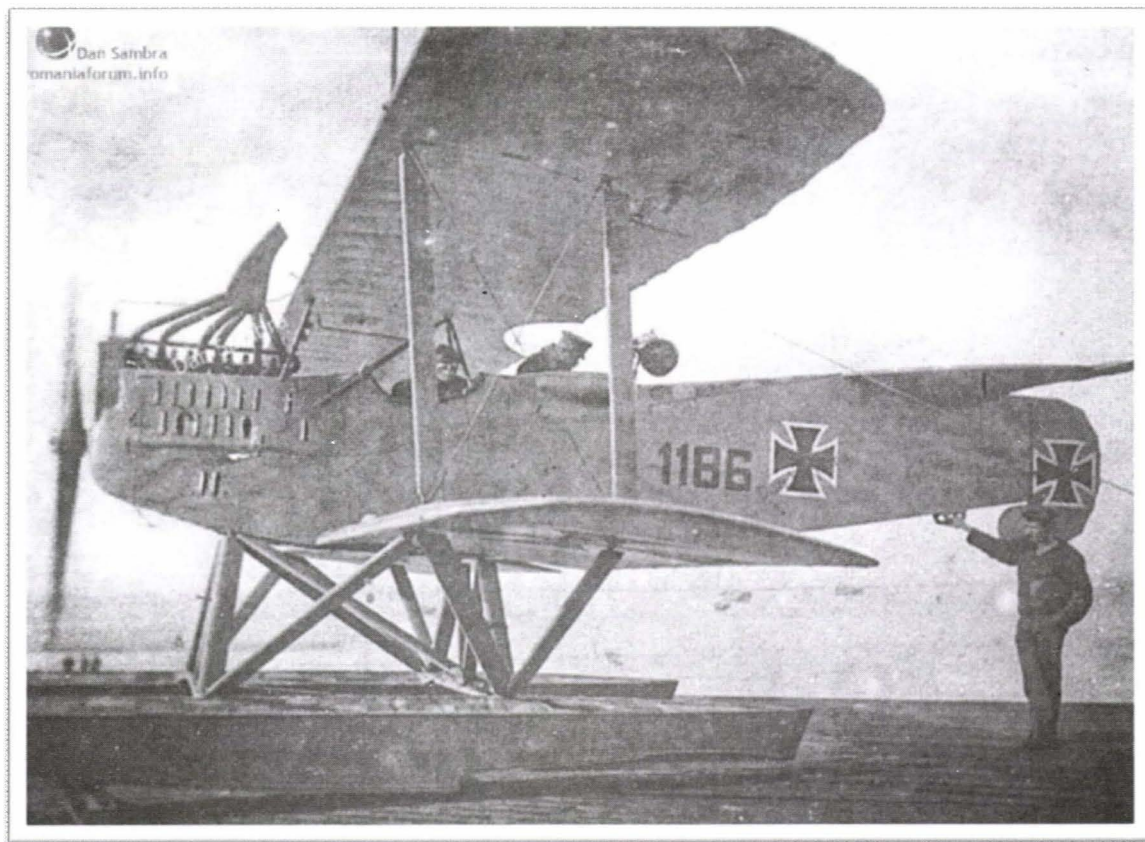
Legendă pentru variantele de aparate FF.33E folosite în Dobrogea (tipul aparatului completat cu):

- B: aparat cu bombe la bord
- FF + MG: aparat cu echipament de fotografiat + mitralieră la bord (Maschinengewähr)
- HFT: FT aparat cu radio-transmițător și receptor

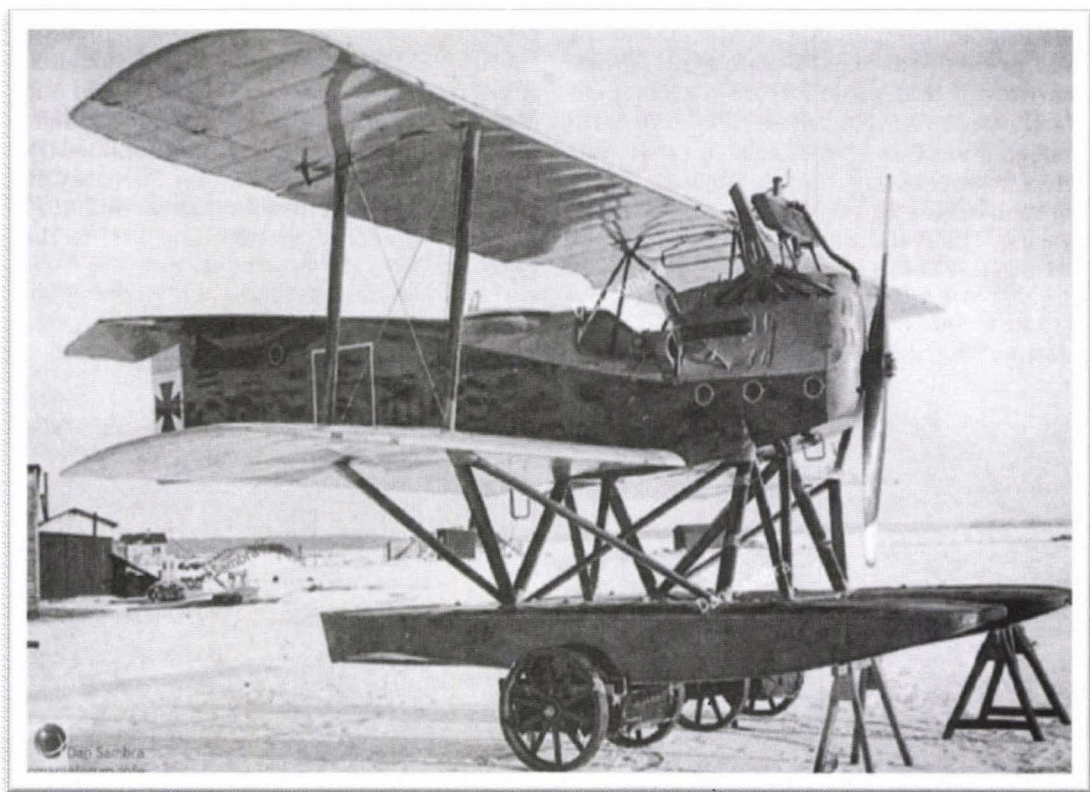
5.2. Hansa Brandenburg W12



Exemplu: aparat #1011 (destinat pentru Constanța)



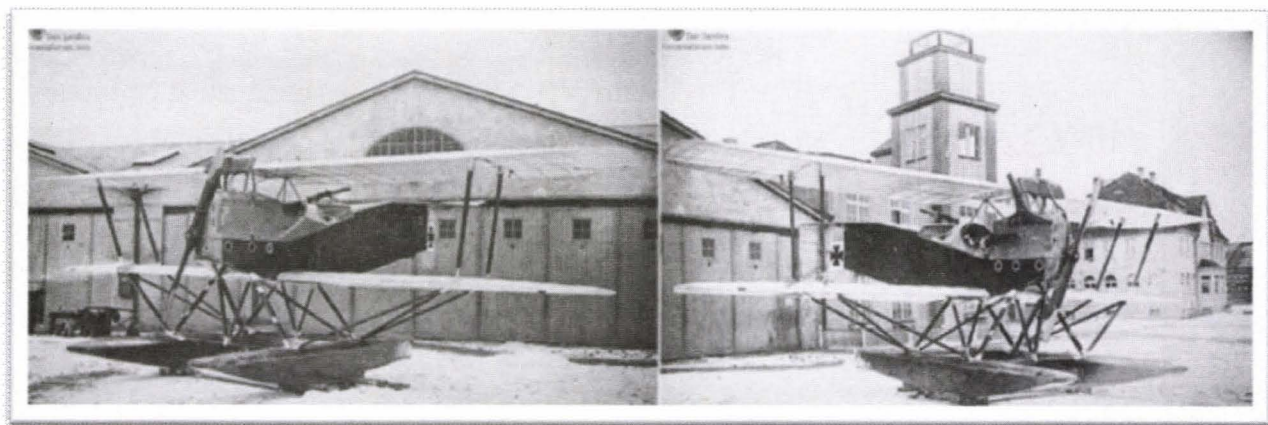
Exemplu: aparat #1186 (trimis la Borkum)



Dobrogea Hansa Brandenburg W12

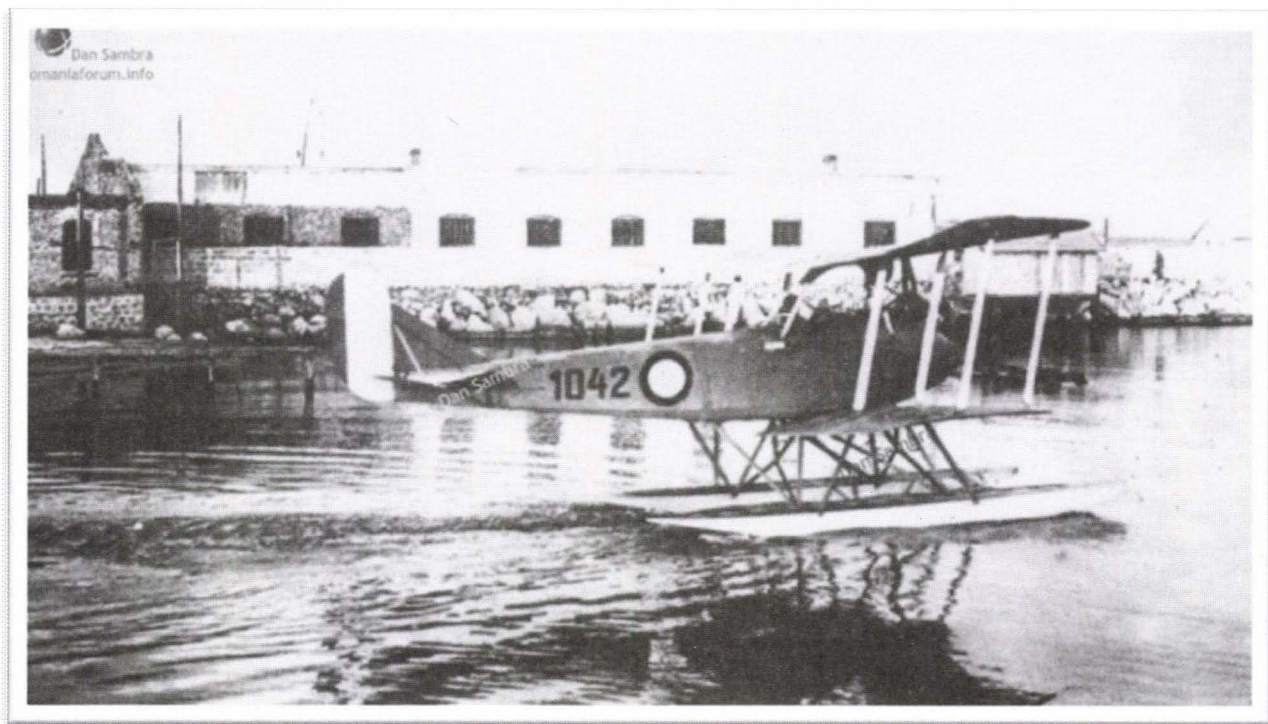
Au existat următoarele aparate de zbor, de tip Hansa Brandenburg W12, folosite în Dobrogea:

- 1011 C2MG: a fost inițial destinat pentru Constanța; apoi, Zeebrugge; pierdut pe 23 februarie 1918
- 1017 C2MG: menționat în octombrie 1917, Constanța și Babadag
- 1179 C2MG: menționat la 27 octombrie, Babadag
- 1186 C2MG: trimis la Borkum
- 1341 - transferat din Marea Nordului (Flandern)
- 1342 - transferat din Marea Nordului (Flandern)
- 1345: menționat la 09 august 1917, Constanța - zbor de probă



Două imagini cu Hansa Brandenburg W12 (1916):

5.3 Rumpler 6B.1



Exemplu: aparat #1042 (aici: în Bulgaria, decembrie 1918; poartă deja însemne franceze)



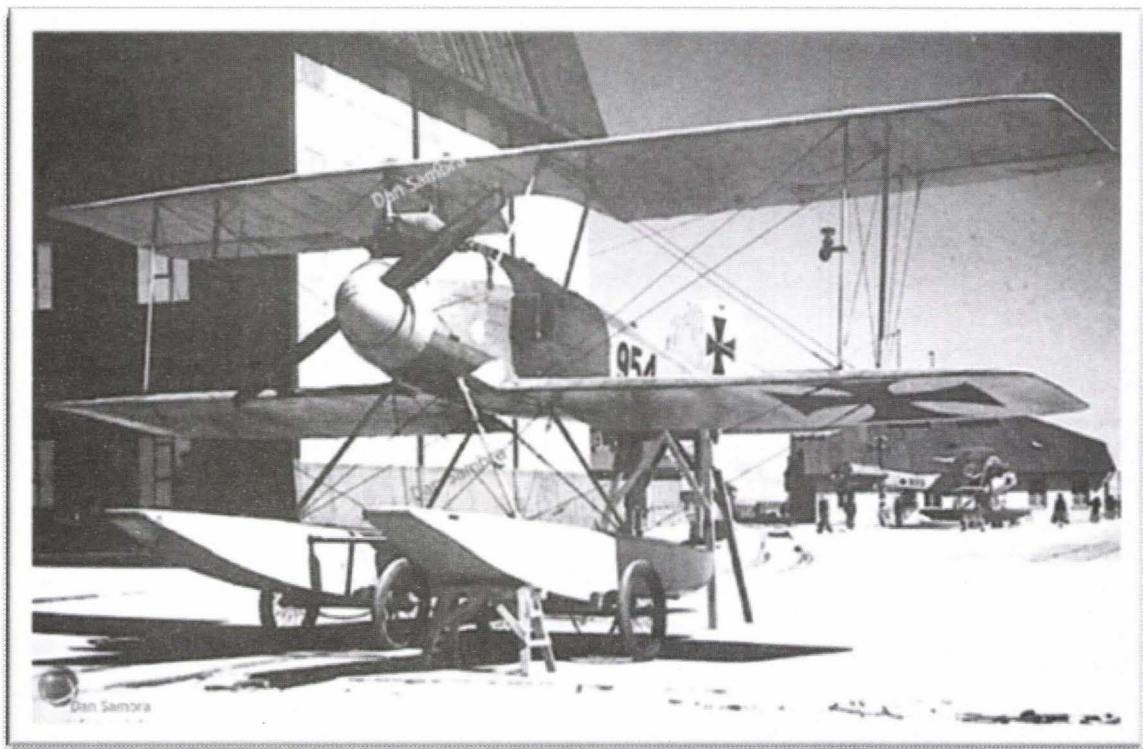
Exemplu: decembrie 1917, Constanța. Posibil aceeași mașină #1042; are însemne originale germane

Au existat următoarele mașini de tip Rumpler 6B.1, în Dobrogea:

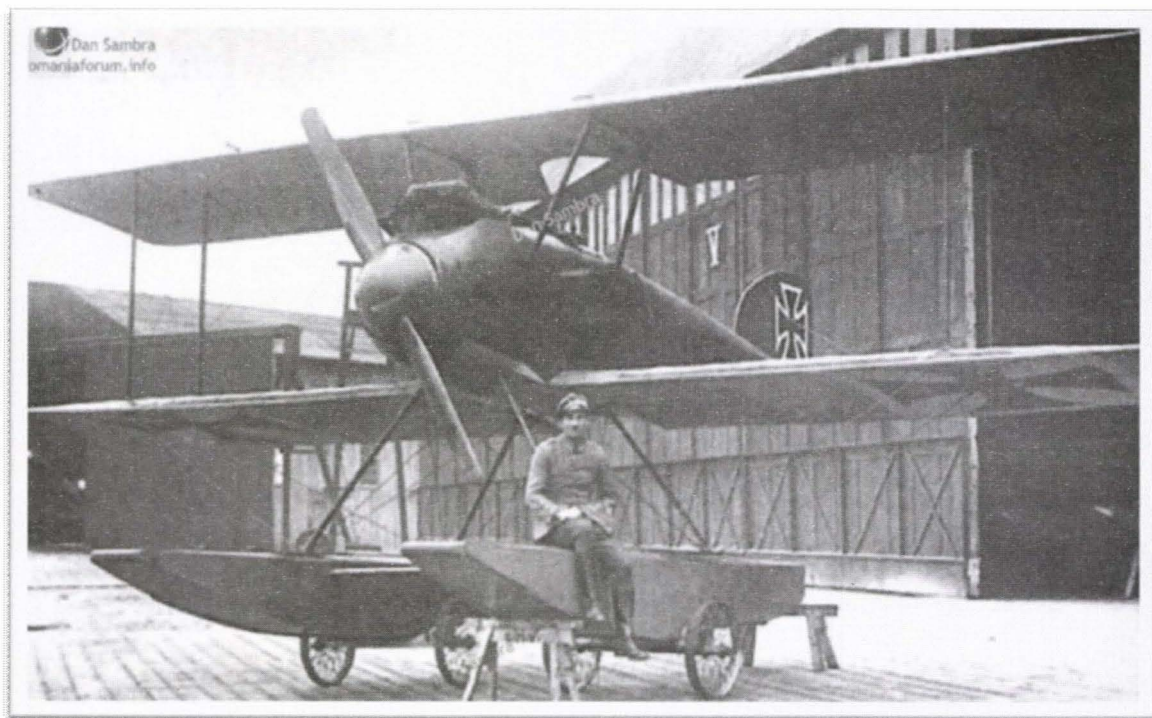
- 893: menționată 13 martie, Constanța
- 894: menționată în Turcia („Wasserflieger-Abteilung Dardanellen” / Wasserflugstation San Stefano)
- 895: menționată în Turcia („Wasserflieger-Abteilung Dardanellen” / Wasserflugstation San Stefano)
- 897: menționată la 13 martie 1917, Constanța
- 899: - menționată??? (numai imagine)
- 1036: menționată în octombrie 1917, Constanța, Duingi, Babadag

- 1042: menționată în octombrie / decembrie 1917, Constanța, Duingi; în august 1918, la Peynerdjik (Bulgaria);
- 1046: menționată în octombrie 1917 (Babadag) și ianuarie 1918 (Duingi); se regăsește în august 1918, la Peynerdjik (Bulgaria)

5.4. Albatros W4



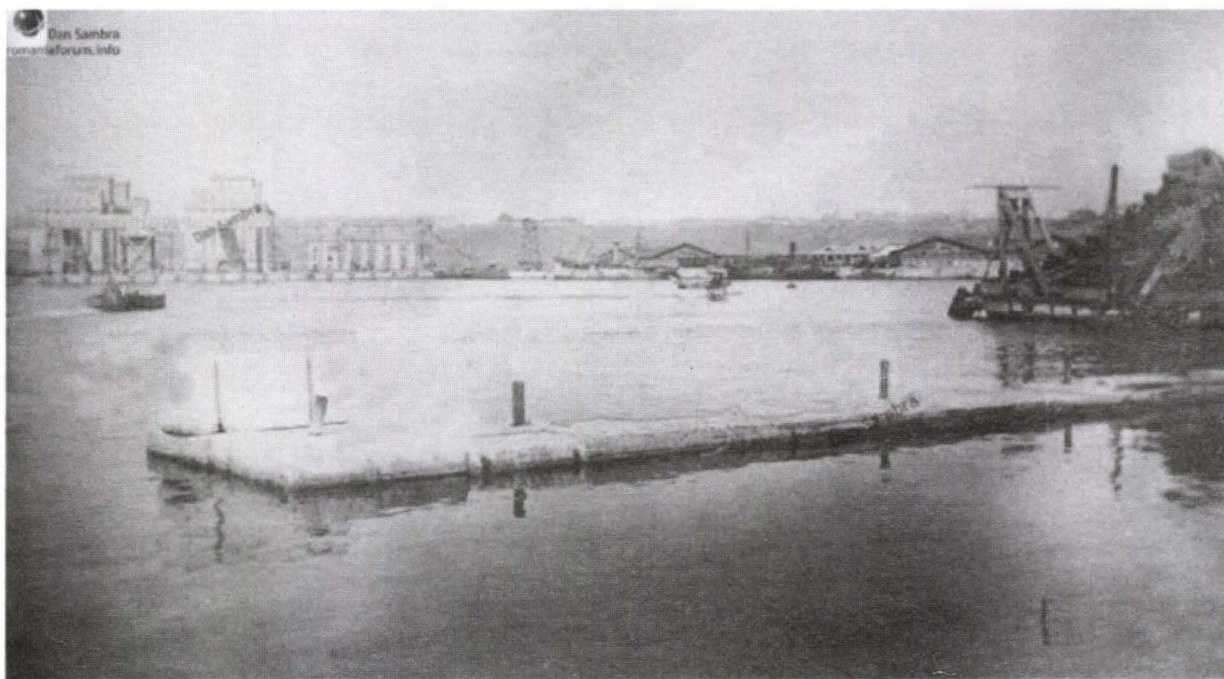
Exemplu: mașină #954 (Warnemünde, aprilie-mai 1917)



Exemplu: mașină # 965 (în Baltic, februarie 1917)

Au existat următoarele mașini de tip Albatros W4, în Dobrogea:

- 1311: menționată în octombrie 1917, la Constanța și Duingi
- 1312: menționată în septembrie 1917, Constanța
- 1313: menționată în octombrie / decembrie 1917, la Duingi și Babadag
- 1314: menționată în octombrie 1917, la Constanța



În final - încă un exemplu SFS Constanța: 1917, decembrie. Aparat Rumpler 6B.1 (vezi pag. 14)

Bibliografie

Barch: RM110 Kommandostellen der Marineluftstreitkräfte

Barch: RM 111 Seefliegerabteilungen und Marine- Landflugabteilungen

Barch: RM 112 Seeflugstationen und Marinelandflugstationen der Kaiserliche Marine

Barch: RM 116 Marine- Luftschiffabteilungen und -trupps

Barch: MSG 2/1866, 1867 Köhler, Karl:

Gliederungs- und Organisationsgeschichte der Marineluftstreitkräfte, 1969

Die Entwicklung des Marine-Luftfahrtwesens im Ersten Weltkrieg. În: Waffen_Arsenal, Sonderband S-23

König, Christian: Marineflieger în der Historie. Deutsche Seeflieger und ihre Flugzeugmutter-schiffe im Ersten Weltkrieg. În Marine-Forum, 85 (2010)

SITUAȚIA DOBROGEI ÎNTRE ANII 1916-1918 ÎN IZVOARE ISTORICE GERMANE DE EPOCĂ

prof. univ. dr. Valentin CIORBEA

Rezumat: Articolul analizează câteva documente create de Administrația Germană de Etapă din Dobrogea, care a început să se organizeze, începând cu octombrie 1916, pe o suprafață de 7.700 km², ce includea județul Constanța și o fâșie din sudul județului Tulcea. În lipsa surselor istorice distruse de război și ocupanți, izvoarele istorice rămase de la Administrația Germană sunt esențiale pentru cunoașterea situației dintr-o importantă zonă a regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră. De maxim interes pentru informațiile pe care le conține este *Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*. Cunoașterea realităților demografice este posibilă din datele cuprinse în două statistici: *Statistica locuitorilor din zona Administrației etapelor germane din Dobrogea după situația din 15 mai 1917* și *Statistica locuitorilor din zona Administrației etapelor germane din Dobrogea după situația din 15 februarie 1918*. Alt document, *Referat asupra convorbirilor ce au avut loc între comandanții de etapă însărcinați cu exploatarea, ofițerii cu aprovizionarea și comandanții de regimente și batalioane*, face referire la 16 teme. „Curierul Dobrogei” este periodicul Administrației germane apărut în limba germană, ulterior cu supliment în limba bulgară și turcă. Administrația germană a tipărit și *Imagini din Dobrogea*, un valoros volum colectiv la care și-au adus contribuția personalități ale științei germane. Cuvinte cheie: Dobrogea, Primul Război Mondial, Administrația germană, demografie, exploatarea bogățiilor

Abstract: The article analyses a few documents issued by the German Stage Administration in Dobruja, organized since October 1916, on an area of 7,700km², including Constanța county and a strip of land in the south of Tulcea county. Lacking the historical sources, destroyed by the war and invading troops, the historical documents from the German Administration are essential for the knowledge of the situation in an important area of the region between the Danube and the Black Sea Coast. *German Stage Administration Report in Dobruja, issued in the middle of April 1917* is a significant document for the information included there. The demographic realities are known due to the data included in two statistics: *The statistics of the inhabitants in the area of the German Stage Administration, according the situation in May 15, 1917* and *The statistics of the inhabitants in the area of the German Stage Administration, according the situation in February 15, 1918*. Another document, *Report on the discussions between the stage commanders, in charge with exploiting, officers in charge with supply and commanders of regiments and battalions*, refers to 16 subjects. „Curierul Dobrogei” is the newspaper issued by the German Administration, published in German, and further on with a supplement in Bulgarian and Turkish. The German Administration printed *Images from Dobruja*, a collective volume of great importance, with the contribution of German science personalities.

Key words: Dobruja, World War I, German administration, demography, riches exploitation

Planul de campanie pregătit de Marele Stat Major în baza căruia România a intrat în război, în vara anului 1916, pentru îndeplinirea obiectivului major național, mai întâi

Studiul constituie varianta revăzută și reîntregită a articolului *Realități dobrogene dintre anii 1916-1918 în izvoare istorice germane*, în *Germanii dobrogeni - istorie și civilizație* (coord. Valentin Ciorbea, Corina-Mihaela Apostoleanu, Olga Kaiter), Ediția a II-a revăzută și adăugită, Constanța, 2014, pp. 101-108.

împotriva Austro-Ungariei și ulterior a coaliției Puterilor Centrale, a prevăzut, pe segmentul frontului din sudul Dobrogei, „defensiva strategică” împotriva reacției militare a Bulgariei, concomitent cu acoperirea debarcării și fixării trupelor ruse și sârbe la sud de linia Cernavodă - Constanța. Ulterior, din Dobrogea se preconiza „ofensiva limitată” până la linia Rusciuk - Șumla - Varna, cu scopul de a fixa trupele Bulgariei, Germaniei, Turciei și Austro-Ungariei, în vederea eliminării posibilității unui atac spre și peste Dunăre, prin care se amenința operația strategică din Transilvania.¹

După intrarea în război a Armatei române, în seara zilei de 14/27 august 1916, luptele pe frontul dobrogean, ca de altfel și cele peste Carpați, în Transilvania, au fost afectate de catastrofa de la Turtucaia (24 august - 6 septembrie 1916), unde România a suportat o grea și umilitoare înfrângere.

Așa cum a evoluat linia frontului între Dunăre și Marea Neagră, nu a fost decât o suită de încercări succesive de a opri ofensiva inamică. Cu toate că, pe alocuri, ulterior, unitățile românești și ruso-sârbe au opus o dârză rezistență, până la 22 decembrie 1916, cea mai mare parte a Dobrogei a fost ocupată de trupe bulgare, germane și turcești, mai puțin Delta Dunării, asupra căreia România și-a păstrat autoritatea².

Înaintarea trupelor Puterilor Centrale a provocat dobrogenilor, cu precădere românilor, reprezentanților Statului, o stare care a evoluat de la îngrijorare la panică. La Constanța, evenimentele derulate după intrarea țării în război și până la dramatica zi de 9 octombrie 1916, când orașul a fost evacuat de autorități, militari și alte convoaie de populație ne sunt cunoscute, prin punerea în valoare de izvoare istorice inedite³.

Populația Constanței a început să părăsească localitatea în pripă, la începutul lunii septembrie 1916. Evenimentele s-au precipitat sub impactul bombardamentelor efectuate de aviația germană și a deciziilor autorităților militare ruse. Hotărârea amiralului Patton, comandantul Escadrei ruse aflate în portul Constanța de a reîmbarca, pe timp de noapte, materialele de pe cheu și a pleca la Sevastopol a afectat puternic moralul constănțenilor⁴. Conștient că produsele petroliere stocate la stația de petrol nu mai puteau fi evacuate, prefectul județului, O. Mumuianu a obținut de la general A.M. Zaioncikovski, comandantul Corpului 47 rus, în dimineața zilei de 9 octombrie, aprobarea ca depozitele să fie incendiate, dar ordinul nu a fost executat de amiralul Patton, „sub pretext că va scăpa Constanța”⁵. De altfel și aprobarea pentru evacuare, pe data de 8 octombrie era tardivă, trupele Puterilor Centrale erau gata să pătrundă, prin sud, în oraș. Bunurile statului, ale armatei și instituțiilor nu au putut fi evacuate. S-a plecat în refugiu în grabă, „cu un mic geamantan, alții nici cu atât”, prima grijă a fost asigurarea transportului răniților, a actelor și arhivelor Consiliului, după cum reiese dintr-un raport adresat de prefect, la 11 octombrie 1916, Guvernului și Marelui Cartier General⁶.

Aflăm ce s-a întâmplat cu arhiva orașului dintr-un document întocmit în anul 1919,

¹ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1918*, Ediția a II-a. Refăcută în întregime și mult adăugită, vol. I. Editura Casei Școalelor, București, 1925, pp. 444-445; 473-478. Colonel dr. V. Alexandrescu, ș.a., *Istoria militară a poporului român de la cucerirea independenței de stat până la înfăptuirea Horii Unirii de la 1918 în anii înfăptuirii Primului Război Mondial*, București; 1988, pp. 431-437; *Campaniile din Dobrogea. Rapoarte de război din Marele Cartier General*, în *Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918 / Imagini din Dobrogea 1916-1918*. Traducere Gustav Rükert, Editura Ex Ponto, Constanța, 2011, pp. 316-334.

² Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între anii 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*. Ediția a II-a revăzută și reîntregită. Cuvânt înainte de acad. Florin Constantiniu, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008, p. 34.

³ Vezi *Idem*, *Constituirea sistemului româno-rus pentru apărarea portului Constanța august 1916*, în *Tradiție, Istorie, Armata*. (Coord. Olimpiu Daniel Glodarenco), vol. I. Editura Siteh, Craiova, Editura Muzeului Național „Regele Ferdinand”, 2015, pp. 445-449; *Idem*, *Evoluția Dobrogei*, pp. 30-43.

⁴ Arhivele Militare Romane, fond Divizia de Mare, dosar 18, f. 34.

⁵ „Dobrogea Jună” (Constanța), an XIV, nr. 3, 25 dec. 1919.

⁶ *Ibidem*.

intitulat „Memoriu asupra pagubelor făcute de inamic în orașul Constanța” pe care Primăria l-a înaintat Ministerului de Interne. Ni se confirmă, între altele, că arhiva în „cea mai mare parte a fost salvată” și dusă la Brăila. Ulterior, din ordinul conducerii Etapei Germane este readusă la Constanța, fiind depozitată în beciurile și podurile clădirii ocupate de Comenduirea de Etapă. La solicitarea comercianților din Constanța care nu aveau hârtie pentru ambalaj, dosarele Primăriei au fost vândute acestora. Totul s-a pierdut.⁷

Din timpul ocupației germane, care a durat între 9 octombrie 1916 și noiembrie 1918, s-au păstrat puține documente în Fondul Primăriei municipiului Constanța, deținut de Serviciul Județean Constanța al Arhivelor Naționale. Sunt numai câteva dosare ale administrației germane care ne oferă informații referitoare la diverse aspecte (aprovizionare cu lemne, salarii, învățământ ș.a.), privind evoluția orașului.⁸ Pentru alte localități astfel de surse nu s-au păstrat. Totuși cunoașterea istorică beneficiază de câteva izvoare documentare create de autoritățile militare germane care au administrat o importantă zonă a Dobrogei. Primele prezentări ale câtorva documente s-au făcut în revista „Arhiva Dobrogei”, încă din 1919, după cum se va vedea.

Cauzele care au determinat Germania să-și constituie propria administrație de Etapă între Dunăre și Marea Neagră le aflăm din cel mai important izvor istoric german: **Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea întocmit la mijlocul lui aprilie 1917**⁹.

După ocuparea Dobrogei, guvernul Bulgariei a creat și instalat cu rapiditate propriile structuri „cu prefecți, subprefecți, primari și comisii de trei membri”¹⁰ pentru administrare și spolierea de bunuri ale regiunii. La Constanța a fost numit prefectul Dobrogei, subordonat guvernului de la Sofia. Teritoriul a fost împărțit în șase subprefecturi cu sediile la Constanța, Medgidia, Cernavodă, Rasova și Silistra. În realitate, organizarea respectivă era o structură centrată pe puncte militare de legătură.

Pentru a transmite un semnal puternic în societatea bulgară, primul ministru Rodoslavov a venit în Dobrogea și a participat la instalarea primarilor bulgari la Constanța, Caraharman¹¹, Hârșova, Cernavodă, Rasova și Silistra. În primele trei localități s-au deschis posturi de poliție, s-au organizat tribunale care aplicau legislația statului vecin. Magistrații români, neagreați, au fost arestați, după „procedura de război”, sub acuzarea că lezează interesele statului bulgar¹². Limba bulgară a fost impusă ca mijloc oficial de comunicare.

Memoriul precizează fără echivoc că obiectivele autorităților bulgare, civile și militare, în primele săptămâni „priveau doar spolierea populației teritoriului pentru armată, urmărirea dezertorilor și adunarea de vite”¹³. Documentul accentuează că activitatea administrației bulgare a fost „îndreptată să aservească ultimele forțe economice, încă existente, intereselor bulgare și intereselor private ale funcționarilor”¹⁴.

Prin politica aplicată în Dobrogea, Bulgaria și-a pus partenerii - Germania, Austro-Ungaria și Turcia - în dezavantaj, creându-le dificultăți. Foarte repede „aliații nu mai erau de aceeași parte” întrucât problemele de aprovizionare și măsurile Sofiei de a controla singură Dobrogea a transformat-o în principala cauză a fricțiunilor din alianța Puterilor Centrale”.¹⁵

⁷ Apud Stoica Lascu, în „România de la Mare”, anul I, nr. 1, 1992, p. 29.

⁸ Serviciul Județean Constanța al Arhivelor Naționale, fond Primăria Municipiului Constanța, dosare 1-10/1917; 1-13/1918; Constantin Cheramidoglu, *Regimul ocupației militare la Constanța* (oct. 1916 - dec. 1918), în „Analele Dobrogei”, seria nouă, an IV, nr. 1, Constanța, 1998, pp. 95-102.

⁹ *Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen Mitte April 1917 / Memoriu al Administrației germane de Etapă din Dobrogea* (Editori: Valentin Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Walter Rastatter), Editura Ex Ponto, Constanța, 2012. (Passim).

¹⁰ C.B., *op. cit.*, p. 127.

¹¹ Caraharman - astăzi comuna Corbu.

¹² *Denkschrift*, p. 27.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 25.

¹⁵ Von Björn Opfer-Klinger, *Eine kleine Region spaltet den Verbund - Die Dobrudscha als Konfliktregion im Ersten Weltkrieg*, in

Germania se confrunta cu o lipsă acută de uleiuri pentru motoare și materii prime strategice, petrol, cereale ș.a., care constituiau, după expresia locotenent-colonelului Van Bergh, șeful de Stat Major al Administrației germane dintre Dunăre și Marea Neagră, „nervul războiului”, iar Dobrogea deținea astfel de produse¹⁶. Pe de altă parte, Bulgaria dorea să exploateze provincia exclusiv în folos propriu, atitudine ce a dus la neînțelegeri și chiar ciocniri militare în Dobrogea, ceea ce a impus adoptarea de către conducerea Armatei germane a unor dispoziții ce cuprind măsurile de reacție la acțiunile trupelor bulgare. Cea mai importantă decizie a guvernului de la Berlin a constituit-o instalarea propriei administrații militare, așa cum făcuse și în celelalte regiuni ocupate.

Ordinul de constituire a ceea ce s-a numit la început **Administrația Germană a Teritoriului din Dobrogea Românească** a fost emis la 24 octombrie 1916. Ulterior structura militară a fost redenumită **Administrația Germană de Etapă din Dobrogea**. La comanda sa a fost numit generalul-locotenent Kurt (Curt) von Unger, în calitate de inspector, subordonat feldmareșalului Mackensen, comandantul trupelor germane din teritoriul României ocupat. Principala misiune a administrației militare „a fost colectarea și distribuirea proviziilor, precum și punerea în funcțiune a unei noi producții orientată spre economia de război”¹⁷.

Teritoriul dobrogean pe care s-a instalat **Administrația Germană de Etapă** s-a întins pe 7.700 km². A cuprins județul Constanța și o fâșie din sudul județului Tulcea, până la linia imaginară delimitată la est de Capul Doloșman, în prelungire Jurilovca - Slava Rusă și Ostrov la vest. La nord, până la Dunăre, controlul l-a deținut Armata a 3-a bulgară.

Administrația de Etapă a funcționat prin structuri militare, economice și de administrație. Bunăoară, **Statul major** a fost încadrat cu cinci ofițeri avându-l ca șef, cum s-a precizat mai sus, pe locotenent-colonelul Van den Bergh. **Statul major economic** a coordonat activitatea Comisiei economice, comandată de căpitanul de cavalerie Kreth, în calitate de președinte, având în subordine cinci ofițeri, din care trei răspundeau de Secția agricolă, Secția tehnică și Secția materiilor industriale. Ceilalți doi aveau, unul responsabilități de birou, iar celălalt de comandă. Din Statul major economic a făcut parte și **Serviciul materiilor prime de război**, la comanda căruia s-a aflat un căpitan.

A treia structură, **Serviciul administrației**, a fost încadrat cu ofițeri și civili care răspundeau de intendență; administrația civilă, Consiliul de război și probleme de justiție. **Serviciul sanitar**, **Serviciul veterinar**, **Direcția construcții** și un preot militar se subordonau aceluiași serviciu.

Din considerente economice și militare, zona a fost organizată pe șase comandaturi de etape:

A. Constanța (262) încadrată cu patru ofițeri; B. Medgidia (294) cu trei ofițeri; C. Caraomer (274) cu trei ofițeri; D. Cuzgun¹⁸ (295) cu doi ofițeri; E. Hârșova (293) cu trei ofițeri; F. Cogealac, încadrată cu doi ofițeri cu responsabilități economice și pază de coastă între Capul Midia și Capul Doloșman, subordonați comandaturii Hârșova. Fiecare comandatură de etapă a fost împărțită pe subregiuni, iar localitățile pe sectoare¹⁹.

A patra structură a Administrației o formau trupele germane dislocate în Dobrogea: Regimentul 1 de rezervă al Vânătorilor, Batalionul „de Landsturm” XII/19 și Batalionul „Landsturm” XVIII/55”²⁰.

Cele mai multe trupe au fost instalate la Constanța pentru evaluarea capacităților

„Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschite, Literatur und Politic”; Heft No.1u.2, Herbst 2014, p.47 și urm.

¹⁶ C.B., *op. cit.*, p. 119.

¹⁷ Günter Klein, *Ocupația germană în România din anii 1916-1918 în lumina memorialisticii germane despre Primul Război Mondial*, în „Buletinul Arhivelor Militare. Document”, an XI, nr. 4(42), 2008, p. 5.

¹⁸ Ion Corvin.

¹⁹ *Denkschrift*, p. 1.

²⁰ C.B., *De sub ocupația germană în Dobrogea*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, nr. 2, aprilie-iunie 1919, pp. 117-118.

productive și a produselor aflate în depozite, care trebuiau preluate și transportate partenerilor Puterilor Centrale.

Pentru organizarea transporturilor de materii prime și întreținerea tehnică a conductelor de petrol prin care se aducea țițeiul la Stația de petrol a portului Constanța s-a creat **Serviciul pentru combustibili**. O altă structură a preluat întreținerea instalațiilor electrice din port și orașul Constanța pentru asigurarea iluminatului, supravegherea tehnică a silozurilor, a instalațiilor uzinelor de apă de la Murfatlar (Basarabi) și Cernavodă, asigurată de patru ofițeri și „numeroase echipe calificate tehnic sau ca lăcătuși”²¹.

Secțiunea pentru agricultură s-a preocupat de organizarea lucrărilor agricole executate cu militari germani precum și de „gospodărirea unor moșii mai mari”²².

Pentru achiziționarea produselor din zona controlată de Armata a 3-a bulgară și de la achizitorii civili care preluau diverse articole de la populație s-a organizat **Centrul de materii prime** încadrat de patru ofițeri.

Memoriul ne informează că până la 27 martie 1917, când s-a încheiat încadrarea cu efective militare a tuturor structurilor, **Administrația de Etapă** „a fost pentru început lipsită de putere”²³ întrucât funcționarii bulgari au refuzat colaborarea cu militarii germani, în lipsa unor reglementări stabilite la nivelul guvernelor Germaniei și Bulgariei. De la sfârșitul lunii noiembrie 1916, conducerea Administrației germane a trecut la înlocuirea funcționarilor bulgari, operațiune desfășurată „cu multe greutăți, după lungi tratative și cu mari nemulțumiri care au făcut să se degradeze relațiile dintre tovarăși”, conform aprecierii istoricului Constantin Kirițescu²⁴.

Realitatea este confirmată și de generalul Erich Ludendorff care avea să sublinieze în memoriile sale, publicate și în România, în 1919, că „bulgarii făcură multe greutăți autorităților germane din Dobrogea iar funcționarea administrației germane avu de suferit de pe urma acestor hărțuiri”²⁵.

Consiliul local impus la Constanța de ocupației bulgari, nereprezentativ, a fost schimbat cu cetățeni „din cei mai respectabili ai tuturor naționalităților din oraș”²⁶. Imediat partea bulgară a reacționat arestând membrii neagreați, aducând ca justificări prevederile juridice de război”²⁷.

Până la 5 ianuarie 1917, când conducerile celor două armate, germană și bulgară, au semnat Convenția de la Pless, s-a menținut o situație „inadmisibilă și dăunătoare prestigiului Administrației de Etapă”, care nu reușea să controleze teritoriul și să-și îndeplinească, în condiții propice, ordinele pentru care fusese înființată²⁸.

Documentul relatează că cei doi funcționari principali din Constanța, prefectul și șeful poliției, trebuiau să se subordoneze generalului Von Unger. Prefectului i s-au limitat atribuțiile la rolul de „organ ajutativ consultativ” al șefului german al Administrației civile pentru activitatea comunelor și reprezentarea populației bulgare.²⁹ Până la 15 februarie 1917 funcționarii bulgari au fost demisi, întreaga administrație reorganizată, comandamentele de Etapă și economice au luat locul prefectului, subprefecților și primarilor. Unele comune datorită numărului mic al populației au fost tratate ca sate, iar Cernavodă și Hârșova ca și

²¹ *Ibidem*, p. 5.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 27.

²⁴ Const. Kirițescu, *op.cit.*, p. 165.

²⁵ *Memoriile generalului Ludendorff despre războiul mondial și prăbușirea Germaniei* Editura „Răspândirea culturii”, București, 1919, pp. 437-438.

²⁶ *Denkschrift*, p. 27.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, pp. 29-30.

comune rurale”.³⁰ La Constanța s-a numit un primar austriac, în persoana lui Sidorovicz, ce locuia în oraș de 18 ani, numai până la sosirea ofițerului administrativ care a preluat conducerea treburilor primăriei.

Populația a fost avertizată, prin afișaj, că întreaga administrație „este condusă numai de către comandamentele de Etapă și economice”³¹. Ulterior, la insistențele guvernului bulgar, Germania a acceptat ca la comandamentele de Etapă să fie încadrat un ofițer bulgar cu statutul de reprezentant, iar în localitățile cu populație română și bulgară să fie instalați primari bulgari, primari musulmani, în localitățile cu populație turcă și tătară, iar în comunitățile germane primari germani. În problemele etnice din Dobrogea, ultimul cuvânt și-l rezervase guvernul Reichului³².

Războiul afectase „nespus de mult regiunea” se precizează în **Memoriu**. Majoritatea satelor din zonele de lupte „au fost arse și complet distruse”. „Locuitorii refugiați își duceau viața printre ruine, fiind spoliați de toate mijloacele necesare reluării activității lor economice”. Imaginea „teritoriului lipsit de oameni și animale făcea, prin pustietatea sa, o impresie dezolantă, numai puține sate fac excepție”³³.

Până în aprilie 1917 când s-a redactat **Memoriul** nu se cunoștea numărul populației existente în Etapă, neputându-se efectua un recensământ general. La mijlocul lunii februarie 1917 s-a aproximat numărul locuitorilor la circa 80.000, din care români 26.300 (32,1%); turci și tătari 25.100 (30,6%); bulgari 20.800 (25,7%); germani 5.300 (6,5%); greci și armeni 4.500 (5,1%). Populația Constanței se diminuase cu 7.100 de locuitori, înainte de război fiind de 34.000, conform cifrei incluse în document. Turcii și tătarii numărau 3.100, bulgarii 800, germanii 300, austro-ungarii 180, grecii 700, armenii 250, albanezii 110, românii 1300³⁴.

Prima sarcină a conducerii Etapei, având în vedere consecințele războiului și lipsa de siguranță juridică, a fost să redea încrederea populației, s-o sprijine să-și reia activitatea economică. Treptat au început să revină din refugiu grupuri de dobrogeni, activitate reglementată de o structură creată în acest sens, Centrul de primire a refugiaților de la Brăila. În localitățile Cernavodă și Ostrov au fost stabilite puncte de preluare a celor ce reveneau în regiune. După controlul medical, deparazitare și vaccinare, grupuri compacte erau îndrumate spre așezările lor. Până în luna aprilie 1917 reveniseră în dreapta Dunării, pe la Brăila, 15.296 de dobrogeni cu 5.562 de vite. Pe la Fetești și Piuța Petrei sosiseră coloane mari care n-au fost controlate medical și nici numărate. Aceeași situație s-a petrecut în Cernavodă și Hârșova.³⁵

Cunoașterea modificărilor demografice a impus conducerii Administrației de Etapă efectuarea a două recensăminte a căror date au fost publicate la 15 mai 1917 și 15 februarie 1918, sub forma unor broșuri. Din păcate nu s-au păstrat, conținutul fiind totuși cunoscut din analiza pe care a făcut-o imediat după război Constantin Brătescu, reputatul profesor constănțean, primul cercetător interesat de perioada Administrației germane din Dobrogea³⁶.

Prima, de fapt o statistică, intitulată **Ein ohnerverzeichnis in Bereich der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha, nach dem stande vom 15 mai 1917** (*Statistica locuitorilor din zona Administrației etapelor germane din Dobrogea, după situația din 15 mai 1917*) cuprinde „cifrele globale ale naționalităților din cele șase subdiviziuni administrate de etapele germane”³⁷. Conform recensământului numărul era de 5.333, cu 33 mai mult față de aproximarea efectuată în 1917. Bulgarii au crescut la 28.910, cu 8.110

³⁰ *Ibidem*, p. 35.

³¹ *Ibidem*, p. 31.

³² Von Björn Opfer-Klinger, *op. cit.*, p. 54.

³³ *Ibidem*, p. 17.

³⁴ *Ibidem*, p. 9.

³⁵ *Ibidem*, p. 19.

³⁶ C. Brătescu, *Două statistici etnografice germane în Dobrogea, 15 mai 1917 15 februarie 1918*, în „Arhiva Dobrogei”, Revista Societății pentru Cercetarea și Studiarea Dobrogei, vol. 2, nr. 1, 1919, pp. 60-71.

³⁷ *Ibidem*, p. 60.

locuitori în plus. Sporul populației bulgare se explică prin impunerea instalării administrației proprii de guvernul de la Sofia. Turcii și tătarii au înregistrat de asemenea creșterea cu 9.966 de suflete, totalul fiind de 35.066. Cifra românilor era de 87.990. Numărul rușilor, armenilor și evreilor ș.a. era 6065. În Constanța au fost recenzați 26.708. Înainte de intrarea în război, Constanța avea 33.918 locuitori.³⁸ Comparând datele se deduce o diferență de 7.210 locuitori. Apreciem că numărul refugiaților a fost mai mare. Creșterea se poate pune pe seama bulgarilor veniți în zonă. În Medgidia au fost înregistrați 31.464, la Caraorman (NegruVodă) 15.388, la Cuzgun (Ion Corvin) 32.154, la Cogealac 27.916, la Hârșova 35.682. Administrația de Etapă Germană din Dobrogea preciza că, la 15 mai 1917, populația totală în zonă era de 169.322 locuitori.

Cea de a doua fascicolă de opt pagini a fost denumită **Ein ohnerverzeichnis in Bereich der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha, nach dem stande vom 15 februarie 1918** (*Statistica locuitorilor din zona Administrației etapelor germane din Dobrogea, după situația din 15 februarie 1918*).³⁹ Recensământul preciza mai întâi numărul localităților existente în Etapă, în total 247, iar pe subetape după cum urmează: Constanța 32; Medgidia 48; Caraorman 39; Cuzgun 49; Cogealac 37; Hârșova 42.

În al doilea rând se prezenta situația procentuală a locuitorilor: români cu 51,97%; turco-tătarii 20,71%; bulgarii 17%; rușii-lipoveni 3,65%; germanii 3,15%; armenii, grecii, evreii ș.a. 3,52%.⁴⁰ Statistica Administrației de Etapă susține, prin cifre care nu pot fi bănuite de parteneriat pro românesc, că românii, cu toate condițiile dificile, au fost majoritari sub **Administrația de Etapă din Dobrogea**.

Se impune să subliniem că în cadrul Etapei circulația persoanelor a fost controlată și strict reglementată. La 15 ianuarie 1917, printr-un ordin de zi completat cu instrucțiuni de aplicare, cetățenii puteau circula, în subetape, pe bază de buletin emis de conducerea structurii ce avea valabilitate pe raza acesteia. Pentru deplasare în afara subetapei era nevoie de un „permis de trecere” semnat de comandantul local.⁴¹ Intrarea în zona Etapei se efectua pe baza precizărilor unui nou ordin de zi din 27 ianuarie 1917, făcute numai cu aprobarea conducerii Administrației germane. Aplicarea, se precizează în **Memoriu** s-a izbit de cele mai multe dificultăți din partea comandamentelor și administrațiilor locale bulgare care au acordat conaționalilor pașapoarte „fără să fi luat aprobarea chiar și numai într-un singur caz”⁴².

Comunicarea cu populația s-a făcut prin intermediul conducerilor administrațiilor de subetape, prin afișaj, cum am menționat, iar pentru trupele din subordine printr-un periodic a căror prime trei numere au purtat denumirea de *Deutsche Etappen Verwaltung in der Dobrudscha* (prima ediție nu s-a păstrat, probabil s-a tipărit pe 21 noiembrie 1916, iar următoarele două numere, în zilele de 22 și 23 noiembrie același an). Începând cu numărul patru, ziarul și-a schimbat numele în *Dobrudscha Bote*.⁴³ Din anul 1917 *Curierul* a publicat „și un supliment bulgăresc și turcesc în aceeași coală”⁴⁴.

Pentru a-și putea îndeplini sarcinile principale privind materiile prime de război necesare Germaniei și aliaților ei, **Administrația Germană de Etapă din Dobrogea** a pus pe primul plan și chestiunea impozitelor și redresarea situației economice. S-au eliminat impozitele introduse de funcționarii bulgari și s-a revenit la taxele percepute în perioada

³⁸ M. Ionescu-Dobrogianu, *Tomi-Constanța: Cu planul orașului și indicele de străzi*, f.e., Constanța, 1931, p. 97.

³⁹ C. Brătescu, *op. cit.*, p. 61.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Denkschrift*, p. 39.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Dumitru Constantin Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană (1879-18980). Bibliografie comentată și adnotată*, Constanța, 1985, p. 113.

⁴⁴ Emanoil Bucuța, *Cincizeci de ani de presă dobrogeană în 1878-1928. În Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, Editura Cultura Națională, București, 1928, p. 739.

administrației românești. Din cauza lipsei documentelor privitoare la situația economică precară, la Constanța sistemul de impozitare a trebuit refăcut integral. Din ceea ce încasaseră bulgarii, din taxele pe vânzarea pâinii și a peștelui s-au alocat sume pentru nevoile administrației. Banii nu au acoperit cheltuielile, astfel că Primăria a primit un credit de 30.000 lei din Fondul de finanțare a teritoriului pe care l-a avut la dispoziție conducerea Etapei⁴⁵.

În vederea stabilirii cantităților și tipurilor de produse existente s-a trecut la evaluarea situației economice. S-a început cu subetapa Constanța. La 5 noiembrie 1916 în silozurile din port s-au găsit 10.340 tone grâu, 60 tone secară, 3.050 tone făină, 3.750 tone porumb, 1090 tone ovăz, 13.500 tone orz, 500 tone țărâțe și 2.600 tone fasole⁴⁶. Din împrejurimile orașului s-au strâns 685 tone orz și 556 tone fasole. Calitatea stocurilor era precară, majoritatea fiind afectate de mucegai, umiditate sporită, motiv pentru care orzul, spre exemplu, încolțise. Din ceea ce s-a putut folosi, o parte s-a alocat, până la sfârșitul anului, trupelor germane, Armatei a 3-a bulgare și locuitorilor Constanței.

Majoritatea cerealelor au fost repartizate Turciei în baza Convenției de la Sofia din 2 decembrie 1916, semnată de împuterniciți ai conducerilor armatelor Puterilor Centrale. Cerealele rechiziționate ori achiziționate s-au dat Armatei a 3-a pentru consum, iar țăranii au păstrat sămânță și hrană pentru animalele de tracțiune. Satele care nu-și puteau asigura hrana au primit de asemenea cereale⁴⁷.

Conducerea **Administrației de Etapă** a hotărât să controleze strict stocurile de alimente, de cereale și animale, pentru asigurarea hrănirii trupelor proprii, dar și a populației. Informațiile care veneau din teritoriu erau alarmante. Comandamentele de etapă raportau că, cu un deficit mare la cereale nu pot „acoperi necesarul de hrană al populației și pentru însămânțări”.⁴⁸ Pentru a-i determina pe țărani să-și scoată cerealele stocate „la vedere” s-a decis ca preluarea să se efectueze cu plata în numerar⁴⁹.

Aceeași decizie s-a aplicat și în cazul animalelor rechiziționate pentru tăiere⁵⁰. Comandamentele au inventariat șeptelul. În teritoriu au găsit 29.000 cai, 20.000 bovine, 78.000 oi, 1.100 capre și 5.500 porci⁵¹. Capacitatea proprietarilor de hrănire a animalelor, cum se subliniază, era cam „proastă” din cauza iernii grele, cu zăpadă mare. Nu s-a putut asigura decât circa 100 kg de carne, cu totul insuficiente trupelor germane. Se aprecia, pe bună dreptate, că „nu mai poate fi vorba despre consumul de carne al populației”⁵².

Dacă la început se asigurau și locuitorilor de la sate diverse alimente, sarcina procurării produselor de primă necesitate s-a transferat primarilor. Acolo unde localitățile nu puteau rezolva problema s-a aprobat compensare între comune.

De pe piața Constanței au dispărut produse precum cafeaua, ceaiul, zahărul, uleiul, oțetul ș.a. „dar - menționează **Memoriul** - această situație există în țară și populația trebuie să se resemneze”⁵³.

Activitatea morilor, mai puțin cele controlate de bulgari, a fost pusă sub pază militarizată. Din ceea ce se măcina s-a repartizat celor ce lucrau 500 gr. de făină și 250 gr. mălai pentru un copil. Locuitorii care nu participau la munci în folosul ocupanților primeau numai mălai.

Necesarul de alimente a fost în creștere pe măsură ce grupuri de refugiați reveneau acasă. În punctele de trecere, la Ostrov, Hârșova și Cernavodă s-au amenajat centre de

⁴⁵ *Denkschrift*, p. 37.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 121.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 45.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Denkschrift*, p. 45.

⁵² *Ibidem*, p. 49.

⁵³ *Ibidem*.

repartizare a alimentelor.

Atenția ocupanților germani și bulgari s-a îndreptat și spre inventarierea produselor petroliere existente în portul Constanța, Medeea și Palas, rechiziționarea și împărțirea între ocupanți.

S-au efectuat două evaluări. Prima terminată înainte de 4 noiembrie 1916, dată la care nave rusești au bombardat depozitele de produse petroliere, a evidențiat că totalul stocurilor pe categorii de produse era următoarea: benzină 133.000 tone; petrol 55.000 tone; păcură 27.800 tone; motorină 21.390 tone; ulei de motor 1.150 tone. Au mai fost găsite 150 de butoaie, fiecare cu 175 kg ulei pentru motoare.

Atacul navelor rusești a distrus șapte rezervoare de depozitare iar alte cinci au fost avariate, pierzându-se 16.300 tone de petrol, benzină și motorină. Al doilea inventar a evidențiat că datele primului proces-verbal nu au fost în consens cu realitatea⁵⁴. S-au făcut noi măsurători și s-a analizat compoziția produselor depozitate. Cantitățile găsite și prezentate în **Memoriu** arată că la Constanța existau 118.214 tone de benzină ușoară și grea; 63 tone petrol; 10.198 tone motorină; 32.763 tone păcură; 149 ulei de motor și 16 tone naftalină. La Medeea au fost inventariate 100.000 de centre de tablă și butoaie de lemn⁵⁵.

Convenția de la Sofia, la punctele 3-4, preciza că expedierile trebuiau efectuate în funcție de posibilitățile de transport. Germania și-a rezervat benzina ușoară pentru avioane și motorina necesară submarinelor. Celelalte produse reveneau Bulgariei, Turciei și Austro-Ungariei. Cerințele fiind stringente, s-a întocmit un nou protocol de expediere, primele produse fiind cele din stocurile periclitate, cele care aparțineau „unor state inamice” și în al treilea rând produsele societăților la care participa și căpitanul german⁵⁶. În realitate transporturile au depins de numărul vagoanelor cisternă și capacitatea căilor ferate. Solicitățile fiind imperioase, s-a utilizat și transportul pe apă, din Constanța, cu nave și corăbii la Istanbul pentru Turcia, iar Germania a încărcat șlepuri-cisternă la Rusciuk și Cernavodă. Începând cu 19 ianuarie 1917, când a fost pusă în funcțiune la Cernavodă instalația de transfer a produselor din vagoane în șlepuri, prima navă a fost încărcată. Între noiembrie 1916 și martie 1917 s-au expedit, pe calea ferată, 24.888 tone iar cu căruțele 647 tone. Se aștepta ca după îmbunătățirea vremii și utilizării trenurilor numai pentru transportul produselor petroliere, în aprilie să se expedieze 20.000 tone⁵⁷. Până la 31 martie Germania a preluat 14.170 tone, Bulgaria 8.587 tone, iar Turcia 2241 tone.

O nouă problemă a apărut în relațiile germano-bulgare referitoare la rafinăria de la Cernavodă, pe care bulgarii puseseră mâna și rechiziționaseră 24 tone benzină, petrol și ulei de motor. Rafinăria a fost preluată de **Administrația de Etapă** la 26 februarie 1917 „după dispute mai lungi cu bulgarii”⁵⁸. Inventarul efectuat a evidențiat existența, în tancuri și butoaie, a cantității de 48 tone ulei de motor, 78 tone motorină, 375 tone benzină, 170 tone țiței brut și 174 tone petrol. Cantități mici din ulei de motor s-au expedit la Constanța pentru necesități și ridicarea calității. Lipsa de personal a făcut ca celelalte cantități să rămână stocate.

Creșterea intensității operațiunilor legate de produsele petroliere a făcut ca Serviciul contabilitate și comandamentele de subetapă să-și sporească personalul de la 34, în decembrie 1916, la 371 din care: 136 militari germani, soldați turci 14, prizonieri români 170 și 32 civili. Soldații turci au fost folosiți la activități de dogărie iar prizonierii români și civilii la lucrări de recondiționare.

Administrația germană dorea să îmbunătățească capacitatea de expediție. În lipsa

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 49-50.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 50.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 51.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 53.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 59.

planurilor rețelei de conducte îngropate s-au montat noi conducte la suprafață. O altă problemă a fost legată de modificarea ventilelor de la conducte pentru schimbarea sensului de transport din tancuri spre vagoanele cisternă. S-a ajuns ca un vagon-cisternă să fie încărcat în 6 minute, iar pe zi 50 de vapoare⁵⁹. Activitățile au mai fost afectate de incendii la unele instalații, situații ce au impus ca trupele de pompieri să fie menținute „permanent în alertă”⁶⁰.

Până la 5 noiembrie 1916, **Administrația de Etapă prin Centrul de materii prime de război** a efectuat activități specifice de depistări, evaluări, confiscări/achiziționări de diverse materii prime din Constanța și împrejurimi. În principal, în respectiva categorie au fost incluse produse de origine animală și derivate precum diverse tipuri de piei de vită, oi, capre, porc, vânat, coarne, păr, lână dar și oleaginoase, semințe de in, rapiță, semănată și sălbatică, muștar, mac, semințe de floarea soarelui, susan, uleiuri rezultate din prelucrare și turte, uleiul de măsline și in, opiul, tutunul și coconii de mătase. S-au adăugat produse neferoase, cupru, nichel, alamă, cositor, zinc, plumb și diverse aliaje, substanțe chimice pentru tăbăcit și deșeuri de cauciuc. La prima evaluare s-a apreciat că respectivele produse se ridicau la valoarea de 2.500.000 mărci.

Activitatea s-a extins la nivelul întregii regiuni prin cei 200 de achizitori civili, primari și „alte persoane potrivite” care lucrau sub coordonarea ofițerilor economiști. Materiile prime fără proprietar erau confiscate, celelalte achiziționate și depozitate în centre organizate lângă calea ferată și drumurile accesibile camioanelor⁶¹. S-a avut grijă să se lase producătorilor sămânță pentru însămânțările de primăvară.

La 1 aprilie 1917 valoarea materiilor prime de război preluate urcase la 5.209.616,60 mărci, motiv pentru care achizițiile au fost apreciate ca „mulțumitoare”⁶². Rechizițiile puteau fi mai mari, dar s-au înregistrat dificultăți din cauza bulgarilor care preluau și astfel de produse și a neasigurării ritmicității transporturilor din lipsa cailor, căruțelor și drumurilor proaste.

În principal, Germania a preluat semințele oleaginoase, celelalte produse fiind repartizate pentru nevoile trupelor proprii și a celor bulgare, precum și prin Comisia de la Budapesta care dirija rechizițiile.

Mina de la Altân Tepe a fost preluată de Centrul de materii prime și Serviciul tehnic. După inspectarea depozitului s-a constatat existența a 3.000 tone de cupru și sulf. Întrucât instalațiile erau distruse și puțurile inundate s-a trecut la efectuarea unor lucrări pregătitoare pentru reluarea producției dacă se putea asigura forța de muncă. Estimările efectuate arătau că se putea conta, în iunie 1917, pe o extracție de 100 de tone minereu cuprifer⁶³.

Însămânțările din toamna anului 1916 erau mult diminuate, iar mii de hectare de porumb au rămas nerecoltate din cauza transformării regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră în teatru de operații militare. Ceea ce țăranii au reușit să strângă au depozitat după obiceiul practicat în Dobrogea în gropi săpate în propriile gospodării. Marii proprietari și-au dus recolta la silozuri.

Mașini agricole au fost găsite „în număr mare” datorită lipsei forței de muncă și suprafețelor mari pe care se efectuau lucrări specifice⁶⁴, dar marea majoritate erau deteriorate. Repunerea în funcțiune necesita piese greu de procurat. Lipseau forța de muncă și animalele de tracțiune. Țăranii rămași se temeau să iasă în câmp cu atelaje întrucât trupele și funcționarii bulgari confiscau tot. Cercetările efectuate în sate au relevat că exceptând localitățile în care trăiau bulgari, „aproape nu s-a arat nimic”⁶⁵.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 61.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 65.

⁶¹ *Ibidem*, p.67.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, p. 95.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 79.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 77.

Pe măsură ce trupele germane și-au făcut simțită prezența în mediul rural „s-a trezit în rândul sătenilor sentimentul siguranței și al legalității și de atunci au fost pornite însămânțările de primăvară sub supravegherea comandamentelor și a împuterniciților”⁶⁶.

Pentru stimularea producției și a-i atrage pe țărani să efectueze lucrările agricole, Administrația germană a luat câteva măsuri. Producătorii își păstrau terenurile, s-au achiziționat în avans recolte „la prețuri avantajoase cu bani numerar”, de asemenea s-au arendat în parcele la 20 lei hectarul 30.000 de ha⁶⁷. Șapte moșii cu un total de 19.000 ha au fost administrate direct de militarii germani.

Problema lipsei animalelor de tracțiune s-a soluționat parțial prin cumpărare de către Administrație „a unui mare număr de animale care au fost împrumutate țăranilor. Contra cost s-au pus la dispoziție atelaje deținute de militarii germani. Se spera ca, odată cu revenirea mai multor refugiați de peste Dunăre, să crească numărul brațelor de muncă, sector unde situația era apreciată ca apăsătoare”⁶⁸.

Pe baza estimărilor considerate ca „nesigure” suprafețele însămânțate în toamnă erau de 24.699,5 ha, iar în primăvara anului 1917 se intenționa efectuarea de însămânțări pe 16.595,6 ha⁶⁹. Oleaginoasele și porumbul erau culturile avute prioritar în vedere de Administrația de Etapă.

În zona Etapei existau 400 ha vie. Nu se conta pe o recoltă „mulțumitoare” întrucât nu se putea efectua stropitul cu sulfat de cupru, care nu se putea achiziționa⁷⁰.

S-au luat măsuri pentru revitalizarea pescuitului care încetase ca urmare a faptului că bulgarii rechiziționaseră bărcile și plasele precum și 70-80% din recoltă. În sectoarele Constanța și Jurilovca pescuitul s-a efectuat sub controlul Administrației de Etapă. La Jurilovca pescuitul era restricționat „datorită apropierii de teritoriul de operațiuni și a absenței unei părți importante ale pescarilor”. Producția zilnică înregistra o medie de 5-6000 kg pește⁷¹. Administrația de Etapă și-a arătat interesul și pentru sectorul silvic. S-a apreciat că se poate utiliza coaja de stejar pentru tăbăcit, iar cea de tei la confecționarea materialelor de legat. Unde a fost posibil, s-au amenajat cărbunării și preluarea lemnului pentru foc.

Memoriul aprecia Dobrogea în ce „privește vânătoarea pe apă, una din cele mai bogate regiuni de vânătoare din Europa”⁷². Autoritățile germane au interzis civililor vânătoarea iar dintre muncitori numai ofițerii puteau vâna dacă dețineau permis, cu respectarea perioadelor de interdicție și protejarea păsărilor, cu precădere a stârcilor ale căror pene se exportau la Viena.

Nu s-a ocolit situația **industriei și întreprinderilor tehnice**. Din capul locului s-a apreciat că Dobrogea „este săracă în întreprinderi industriale”⁷³. Singurele orașe care dețineau „instalații industriale mai mari” erau Constanța și Cernavodă. Mori mecanizate, prese de ulei se găseau în multe localități, dar erau majoritar deteriorate. Cuptoarele mari de var de la Canara, Murfatlar (Basarabi) și Hârșova nu funcționau, instalațiile fiind „duse sau deteriorate”⁷⁴. La începutul anului 1917 din București s-au achiziționat unelte și instalații tehnice, pentru a putea să se pună în funcțiune din aparatură.

Instalația de la Silozurile din portul Constanța care depozitau, curățau și încărcau cerealele era considerată „cea mai bună și cea mai mare din Europa”⁷⁵. După repunerea în

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 79.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 81.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*, p. 83.

⁷² *Ibidem*, p. 85.

⁷³ *Ibidem*, p. 87.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

funcțiune s-au prelucrat și încărcat, până în aprilie 1917, în nave, 5.800 tone. Uzina electrică a orașului avea în dotare 5 motoare Diesel, de 200-400 C.P. și o baterie mare de acumulatori, dar și acestea erau deteriorate, neputând fi puse în funcțiune. De la Fabrica de ulei s-a adus un motor cu explozie, pentru a se putea pune în funcțiune, parțial, uzina electrică, deși mare parte din rețeaua electrică era afectată de bombardamente. S-au făcut eforturi pentru alimentarea cu apă a Constanței, instalațiile fiind distruse. Au fost puse în funcțiune trei stații mici de pompare, s-au adus butoaie cu apă de la stațiile Anadalchioi, Siutghiol și Murfatlar, după ce au fost repuse în funcțiune.

Administrația de Etapă a adus piese de la Gent, din Belgia, pentru repararea celei mai mari mori din Constanța, care putea măcina 20 de tone în 24 de ore. Unele ateliere de producție au rămas închise fiind lipsite de piese și materii prime. Câteva „fabrici” de bere, gheață, săpun s-au pus de asemenea în funcțiune. O tipografie, preluată de Administrația de Etapă, a asigurat tipăriturile necesare.

La Cernavodă, Fabrica de ciment avea, conform estimărilor, nevoie de o infuzie de capital de 250.000 mărci pentru a fi pusă în funcțiune. Cele 300 de tone de ciment fin și var, aflate în depozitul fabricii, au fost rechiziționate pentru lucrări militare. De la Fabrica de șuruburi s-a ridicat toată producția care s-a împărțit între Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia. La Rafinăria din Cernavodă s-a pus, parțial, în funcțiune, numai capacitatea de producere a motorinei din materia primă adusă din Constanța⁷⁶.

În ultimele capitole, al IV-lea, al V-lea și al VI-lea din **Memoriu** se prezintă situația transporturilor feroviare și maritime, a comunicațiilor, problemelor de sănătate ale locuitorilor, a trupelor germane precum și a circulației monetare.

La intrarea în război, Dobrogea avea două linii principale, Constanța - Cernavodă cu fir dublu și Medgidia - Boteni pe un singur fir. Aceasta fusese construită până la Bazargic, în 1909, iar în 1913 a fost legată de calea ferată preluată de la Bulgaria⁷⁷. Pe timpul operațiunilor militare, linia și stațiile au fost distruse parțial. Ocupanții au refăcut linia, pentru a-și asigura efectuarea transporturilor produselor jefuite din Dobrogea. Ritmicitatea funcționalității liniei a fost afectată, conform documentului, de lipsurile la capitolul material rulant și personal specializat. Condițiile meteorologice cu zile de înzăpezire din iarna anului 1916 și alunecările de teren au avut rolul lor în diminuarea transporturilor. Altă cauză care a influențat negativ exploatarea și circulația a venit din faptul că **Direcția militară germană de căi ferate** din Dobrogea se subordona „șefului căii ferate bulgare”, relație ce transforma în fapt structura în „organ executiv al Căilor Ferate Centrale Bulgare”⁷⁸. De la mijlocul și până la sfârșitul lunii noiembrie 1916, pe linie s-au transportat 880 tone de diverse produse. Începând cu 27 ianuarie 1917, se deschid transporturile spre Istanbul, cu 10 vagoane cereale pe zi. Au existat perioade de întreruperi, datorate transporturilor în interesul Bulgariei.

Pe principala linie a Etapei, Constanța-Cernavodă, prioritate a avut transportul navetelor cu vagoane-cisterne ce duceau produse petroliere de la Stația de petrol a portului, spre instalațiile de încărcare la fluviu. Primul transport s-a efectuat pe 18 ianuarie 1917, reluat din trei în trei zile pentru început. La 31 martie 1917 s-a ajuns la 46 vagoane-cisternă. În condițiile în care intrau în dotare 10 noi vagoane se putea ajunge la 60 vagoane.

De la Medgidia spre Babadag, linia era construită până la Ester⁷⁹. Se intenționa prelungirea spre Principele Nicolae, prin două linii de campanie pentru asigurarea aprovizionării Armatei a 3-a și transportul minereului de la Altân Tepe⁸⁰.

⁷⁶ *Ibidem*, pp. 93, 95.

⁷⁷ George C. Mănescu, *Evoluția căilor ferate în Dobrogea de la 1877 până în zilele noastre, din punct de vedere constructiv, în 1878-1929, Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, Editura Cultura Națională, București, 1928, p. 449.

⁷⁸ *Denkschrift*, p. 97.

⁷⁹ Ester, numit și Gura Dobrogei, pe raza localității Târgușor (județul Constanța).

⁸⁰ *Ibidem*, p. 97.

În condițiile în care prioritare au fost transporturile produselor strategice preluate din regiune, transportul de persoane s-a realizat „în condiții puțin favorabile” și într-un ritm regulat. Pe linia Constanța - Dobrici - Varna se putea ajunge în 24 de ore, iar până la Sofia, drumul mai dura 18 ore.

Podurile peste Dunăre nu mai erau funcționale. Cel de la Borcea a fost dinamitat de trupele române, pentru a împiedica trecerea unităților Puterilor Centrale în Muntenia, iar podul de la Cernavodă nu a fost inclus circulației întrucât centurile superioare și inferioare au fost afectate de explozii ușoare. Conducerea Etapei germane intenționa repararea podurilor și reluarea pe acest tronson a circulației cu drezine, astfel încât să se asigure o bună legătură cu Comandamentul feldmareșalului Mackensen din București, în timp de 12-14 ore⁸¹.

Transportul naval se realiza prin intermediul **Secției maritime germane** din Constanța. S-a dat sprijin Turciei pentru asigurarea navlului, repararea velierelor vechi, pilotaj pentru intrarea și ieșirea din port, efectuarea de dragaj și verificări pe linia Constanța-Varna și mai departe pentru asigurarea unui culoar de navigație fără mine. Un serviciu special efectua misiuni de siguranță și recunoaștere prin avioane, în cazul transporturilor importante. S-au instalat posturi costiere de observație pe litoralul românesc și bulgar și baterii de coastă la Mangalia, Șabla, în Caliacra și Balcic. Între decembrie 1916 și aprilie 1917 au ieșit din portul Constanța 72 de nave cu produse cerealiere și petroliere, vapoare și veliere⁸².

La fluviu, cel mai important port era Cernavodă, unde se încărcau șlepurile tanc. De la jumătatea lunii ianuarie până la finele lui martie 1917, s-au încărcat 5.703 tone diverse produse, porumb, orz, grâu, petrol și benzină.

Administrația germană a preluat rețeaua de telefon și telegraf existentă în Dobrogea, căreia i-a adus îmbunătățiri pentru a-și asigura legături în teritoriu. Prin Serviciul de comunicații al armatei, s-au instalat aparate telefonice „în punctele cele mai importante” din punct de vedere militar, cum au fost posturile de observație de coastă. Pentru comunicarea cu autoritățile din principalele localități din Etapă s-a folosit și telegraful. Linia de cablu Constanța - Istanbul care fusese scoasă din funcțiune de autoritățile române, înainte de retragere, a fost recuplată la 22 februarie 1917⁸³.

Din punct de vedere al sănătății, în **Memoriu** se precizează că la instalarea Administrației de Etapă existau riscuri de producere a unor epidemii. S-au înregistrat cazuri de holeră răspândită de militarii ruși și români⁸⁴. Trupele dislocate din Macedonia și Asia Mică veneau din zone cu condiții igienice și de sănătate precare. Jafurile și distrugerile au afectat toate farmaciile și drogheriile care nu mai aveau nici un medicament. Toți medicii români se refugiaseră⁸⁵. În mediul rural, „condițiile de igienă erau deosebit de precare”⁸⁶.

S-a trecut la vaccinarea generală a întregii populații împotriva holerei, tifosului și variolei, operațiune desfășurată cu multe dificultăți întrucât erau puțini medici, distanțele între localități erau mari și drumurile proaste.

Până la redactarea raportului, vaccinarea se realizase în localitățile de pe rețelele principale de drumuri „cât și peste tot unde sunt încartiruite trupe”⁸⁷ să fie în stadiul de finalizare. În sate s-au constituit comisii de sănătate sub conducerea primarilor care răspundeau de condițiile de igienă și semnalarea cazurilor suspecte de boală. S-a ordonat ca soldații și localnicii să nu locuiască în aceeași încăpere. Ca măsuri de deparazitare, documentul semnalează repunerea în funcțiune a instalației de la Spitalul Militar Constanța.

⁸¹ *Ibidem*, p. 99.

⁸² *Ibidem*, p. 101.

⁸³ *Ibidem*, pp. 103, 105.

⁸⁴ Vezi Costel Coroban, *Potârnichele gri. Spitalele femeilor scoțiene în România 1916-1917*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, pp. 80-111.

⁸⁵ *Denkschrift*, p. 105.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 105.

⁸⁷ *Ibidem*.

Pentru trupele dislocate în subetape, în lipsa mașinilor de dezinfectare cu aburi, s-au improvisat instalații în camere, unde se introducea aer fierbinte. La dispoziția trupelor s-au pus lăzi de naftalină, cantități de benzină, petrol și praf de neozol. Pentru subunitățile mici au fost pregătite aparate de dezinfectare cu apă și vagoane îmbăiere, care se deplasau la locurile de dislocare, oferind astfel posibilitatea tuturor detașamentelor să facă regulat deparazitarea regulamentară⁸⁸. Pentru evitarea contaminării prin apă s-a ordonat consumarea numai a celei fierte ori verificate bacteriologic prin intermediul unor aparate mobile.

Internările militarilor s-au făcut în spitalul de la Constanța unde erau 30 de paturi și în lazaret unde erau amenajate 200 de paturi. S-au organizat Secțiile de chirurgie, boli interne, contagioase, laborator bacteriologic, cabinet stomatologic și o farmacie. Pentru civilii din Constanța s-a organizat un „lazaret special” în cadrul căruia funcționau doi medici, trei asistenți și șapte asistente aduși de la București. Prin ordonanța specială, s-a reglementat asigurarea cu medicamente pentru populație și deschiderea unei farmacii. Pe lângă spitalul civil s-a amenajat o anexă, unde funcționa un centru de observație pentru până la 1.000 de refugiați. Un lazaret propriu s-a organizat și pentru prizonierii de război. S-au deschis dispensare teritoriale, încadrate cu subofițeri sanitari ori cu medici reveniți în localități. La Cernavodă s-au amenajat vapoare - lazaret.

Prin aplicarea măsurilor enumerate mai sus s-au împiedicat epidemiile și s-a controlat tifosul exantematic răspândit la populația civilă. Cazuri mai numeroase de decese s-au înregistrat în rândul prizonierilor români din cauza epuizării fizice și alimentației proaste. Într-un astfel de lagăr, 600 de prizonieri s-au îmbolnăvit, din care 200 au decedat⁸⁹.

Situația veterinară s-a menținut sub control. Toți caii au fost investigați, cei bolnavi fiind sacrificați, izolați, observați permanent, astfel ca să nu se extindă pericolul de contaminare, care să producă pierderi mari. S-au înregistrat 73 de cai contaminați cu râie, care au fost izolați și tratați. Un lazaret pentru cai s-a amenajat la hipodromul din Constanța, unde puteau fi îngrijiți 150 de cai.

Cazuri de variolă au apărut la trei turme de oi ale armatei și la o turmă a unui cioban. Numărul animalelor bolnave a fost de 6.762, care au fost izolate și tratate. Febră aftoasă s-a depistat la o cireadă de boi ce aparținea bulgarilor. Prin măsuri de carantină, focarul a fost eliminat⁹⁰.

Administrația germană a aprobat circulația leului, levei și mărcii. Cursul de schimb între marcă și celelalte două monede s-a făcut în baza unei hotărâri a Ministerului de Război. La 23 februarie 1917, s-au introdus în circulație noi bancnote aduse de la Banca Națională a României, măsură primită bine de populație. În teritoriile ocupate, Germania a introdus așa numita „valută de rechiziție”. În România au circulat opt piese imprimate numai pe avers⁹¹.

Întrucât toate băncile își încetaseră activitatea, s-a încercat deschiderea unei noi bănci, dar s-a renunțat în momentul în care s-a primit de la guvern un fond din care comunele se puteau împrumuta pentru susținerea cheltuielilor de administrare și acordarea de sume țăranilor lipsiți de mijloace de susținere⁹². Politica economico-financiară a Administrației a vizat să ajute „viața economică complet stagnată” (sic) prin achiziționarea contracost a tuturor produselor prin plata în numerar și plățirea muncilor efectuate în sistem tarifar.

O nouă evaluare a tuturor problemelor ce stăteau în atenția Administrației de Etapă s-a făcut după numai două luni de la publicarea Memoriului din aprilie 1917. La 16 iunie 1917, la Constanța a avut loc un „congres” cu participarea reprezentanților „administrației militare și

⁸⁸ *Ibidem*, p. 107.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 113.

⁹⁰ *Ibidem*, pp. 115, 117.

⁹¹ Petre Covacef, *Un punct de vedere german. Doi ani de ocupație militară în Dobrogea (1916-1918)*, în *Povestea farului genovez*, Editura Ex Ponto, Constanța 2007, p. 257.

⁹² *Ibidem*, p. 119.

ai serviciilor de exploatare economică a Dobrogei”⁹³.

Niederschrift der Besprechung mit den Etappen und Wirtschaftskommandanten, den Wirtschaftsoffizieren und Regiments und Bataillonskommandeuren (*Referat asupra convorbirilor ce au avut loc între comandanții de etapă și comandanții însărcinați cu exploatarea, ofițerii cu aprovizionarea și comandanții de regimente și batalioane*). Documentul s-a pierdut, dar conținutul ne este cunoscut din prezentarea făcută, în revista „Arhiva Dobrogei” din 1919, de profesorul Constantin Brătescu, prin rezumare și citare „în întregimea părțile mai însemnate din această broșură, părți care au valoare documentară”⁹⁴. S-au discutat următoarele probleme: 1. Sarcinile Administrației etapelor germane față de aliați; 2. Starea economică a Germaniei și dotările administrației etapelor germane; 3. Pregătirea secerișului, arăturilor de toamnă, arendarea ogoarelor, procurarea lemnului; 4. Pescuitul, 5. Chestiunea alimentării; 6. Problemele secțiunii tehnice; 7. Uleiuri minerale; 8. Materiile brute de război; 9. Administrația comunală; finanțele, dările; 10. Căile de comunicații; 11. Dreptul civil și penal; serviciul despăgubirilor; 12. Serviciul sanitar; 13. Combaterea epizotilor; 14. Regulamentul circulației persoanelor civile; 15. Plata Țiganilor; 16. Diverse.

Locotenent colonelul Van den Bergh, principalul colaborator al generalului locotenent Kurt (Curt) von Unger, a accentuat, în cuvântul său, în fața celor prezenți: „Intrarea României în război a fost un noroc pentru noi. Fără aceasta cu greu ne putem închipui cum ar fi scăpat anul acesta Austro-Ungaria în ceea ce privește cerealele, Germania în ceea ce privește uleiurile și toți aliații laolaltă în ceea ce privește materiile prime de război”⁹⁵. În continuare Van den Bergh a subliniat, cu claritate, că „scopul principal al prezenței germane în Dobrogea viza procurarea de cereale și materii prime pentru industrie, mai ales pentru cea de război”⁹⁶. El a cerut celor prezenți „întrebuințarea energiilor pentru sporirea producției și exploatarea provinciei, deoarece durata războiului nu se poate prevedea”⁹⁷.

Șeful Secțiunii agricole din Comisia economică a Administrației de Etapă, căpitanul von Lösch, a prezentat prioritățile agriculturii: pregătirea secerișului, funcționarea atelierelor de reparații a uneltelor și mașinilor agricole ce trebuiau rezolvate prin participarea „oamenilor capabili de muncă și orașenilor fără ocupație”⁹⁸. Pentru arăturile de toamnă s-au mărit cu 2% înșămânțările de rapiță din care se scoteau uleiuri și grăsimi, produse deficitare în Germania. Terenurile arabile părăsite trebuiau repartizate de preferință germanilor, turcilor și bulgarilor. Românilor și rromilor li se asigurau lemne și cărbuni după prestarea muncilor obligatorii.

Asupra semănăturilor de toamnă și primăvară a revenit și locotenent-colonelul Van den Bergh. El a identificat principalele cauze ale rezultatelor slabe din agricultură: întârzierea lucrărilor specifice, refugiarea populației, distrugerea multor sate, a uneltelor și mașinilor agricole, precum și pierderile provocate de bulgari. Toți ofițerii ce comandau subetapele au prezentat rapoarte asupra semănăturilor, aprovizionării cu lemne, starea mașinilor agricole ș.a.

„Chestiunea alimentării” cu produse de larg consum a fost prezentată de ofițerul de intendență Presting. Aprovizionarea cu produse pentru hrana militarilor și a populației se efectua pe Dunăre, cu nave care erau descărcate la Cernavodă, de unde se transportau la Constanța, pe calea ferată. Greutățile de transport impuneau, sublinia ofițerul, respectarea „principiului suprem” de a asigura alimentele din Dobrogea”⁹⁹. Presting a atras atenția și

⁹³ C.B., *op. cit.*, p. 118.

⁹⁴ *Ibidem*, pp. 116-133.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 118.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 119.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 120.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 122.

asupra „chestiunii hrănirii cailor”.

Căpitanul de cavalerie Cuntze, responsabil cu pescuitul în cadrul Administrației de Etapă a arătat că în momentul instalării autorității germane „pescuitul încetase”, cauzele fiind, plecarea unor pescari în refugiu, confiscarea de către militarii bulgari a instrumentelor de pescuit și a peștelui, prins în totalitate ori în proporție de 70-80%. După discuții cu bulgarii, care nu au dus la rezultatele scontate, Administrația de Etapă a preluat pescăriile statului român „și astfel începe și în Dobrogea să se pescuiască în condiții mai favorabile pentru pescari”¹⁰⁰. Zonele de pescuit au fost sectorizate și supravegheate, militarilor germani interzicându-li-se pescuitul. Din lacurile de pe litoralul Mării Negre, în lunile aprilie și mai 1917 s-au pescuit 265.821 kilograme, care au fost repartizate civililor (88.808 kg), militarilor (67.103 kg); s-a expedit și în Germania, la Brăila, iar 51.423 kg au fost conservate prin sărare¹⁰¹.

Situația capacităților industriale a fost prezentată de căpitanul Alisch, șeful Secțiunii. Față de ceea ce se constata în **Memoriu** situația din sectorul industrial nu progresase semnificativ. Concluzia ofițerului era că instalațiile industriale „sunt sau complet inutilizabile sau parțial distruse”¹⁰². Numai câteva ateliere au fost puse în funcțiune.

Sublocotenentul Brabant, șeful Secției materiale industriale a evaluat situația produselor petroliere găsite în momentul instalării Administrației de Etapă. S-au găsit 232.000 tone de diverse produse, 20.000 tone fiind pierdute în urma bombardamentului efectuat asupra Stației de petrol din portul Constanța la 4 noiembrie 1916. Ofițerul a făcut referire la modalitatea împărțirii produselor, în baza Convenției din 2 decembrie 1916, între partenerii din quadrupla alianță. S-au precizat măsurile pentru achiziționarea de oleaginoase, turtele de floarea soarelui, blănuri și piei, lână, produse considerate materia primă de război. Toate clopotele trebuiau confiscate sau emise bonuri proprietarilor.

Starea administrației, a finanțelor și a școlilor a fost adusă în atenție de căpitanul Cuntze, ce coordona și administrația civilă. În raportul său ofițerul relua situația găsită când militarii germani s-au instalat, cum reiese din **Memoriul** publicat în aprilie 1917. Se preciza că „înainte de sosirea armatelor germano-bulgaro-turcești, toată funcționăria, în special primarii, cu personalul lor, s-au refugiat, luând ștampilele și actele de valoare”¹⁰³. Până la 5 ianuarie s-a instalat administrația germană, cea bulgară fiind înlocuită, mai puțin câțiva funcționari din Constanța. Cuntze sublinia, în informarea sa, că bulgarii constituie „element supărător în provincie” întrucât „ne îngreunează în mod evident administrația noastră prin agitațiile și activitatea lor secretă”¹⁰⁴. Comandanților de subetape li s-a precizat că au deplină autoritate de a-și desfășura activitatea după specificul local. Situația financiară era dezorganizată. S-a decis ca dările să se plătească pe localități, la trei luni, „după capacitatea financiară a fiecăruia”, sumele fiind destinate acoperirii cheltuielilor administrației¹⁰⁵.

Referatul privind activitatea școlară evidenția că înainte de ocupație, în localitățile dobrogene, funcționau câte o școală și o „grădina” (grădiniță, n.n.). Mai mult, școlile comunităților de turci, tătari și ruși lipoveni erau subvenționate de statul român. Ocupația a provocat încetarea activității școlare, „clădirile școlilor au fost dărâmate sau întrebuințate în

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 123.

¹⁰¹ *Ibidem*; În „Arhiva Dobrogei”, vol. 2, nr. 1, 1919, pp. 83-84, G.M. Ionescu publica sub titlul *De sub ocupație germană* date găsite într-un dosar existent la Primăria Constanța despre vânzarea peștelui către constănțeni. Fiecare zi între 1 aprilie 1917 și 7 octombrie 1918 este înscrisă într-o foaie ce cuprindea date privind cantitatea, specia, sumele încasate, prețul pe kilogram. Crapul a fost cel mai exploatat. În 1917 s-au vândut 82.728 kg încasându-se 92.119 lei, iar în 1918 67.337 kg care au adus 101.475 lei. Din statistică reiese că populația Constanței (inclusiv cu cartierul Anadalcioi) avea 12.589 suflete, cifră mult diminuată față de cea din recensământ.

¹⁰² *Ibidem*, p. 125.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 126.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 127.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

scopuri militare; învățătorii străini lipseau, fiind sau mobilizați sau internați; cei români fugiseră în mare parte. Și materialul didactic s-a prăduit”¹⁰⁶.

Administrația de Etapă a luat câteva măsuri pentru reluarea procesului de învățământ. În satele cu populație majoritar românească se puteau redeschide, „grădinele” „pentru a-i despovăra pe părinți” obligați de ocupanți să efectueze diferite munci. Redeschiderea școlilor germane era privită ca o obligație politică, pentru a „înălța și sprijini germanismul” în rândul copiilor¹⁰⁷. În ceea ce privește pe bulgari, documentul preciza că s-au înființat școli în toate localitățile cu populație bulgară, fiind aduși învățători din Bulgaria după ce au fost demobilizați. S-a făcut recomandarea comandanților de subetape să nu se grăbească în redeschiderea școlilor românești, turcești, tătare și rusești, copiii fiind obligați să participe la munci împreună cu părinții lor. Pe timpul secerișului și treieratului școlile trebuiau închise.

Arhitectul Soppart, șeful structurii căilor de transport și construcțiilor a făcut o radiografie a celor 512 km de drumuri care erau în zona Etapei. Concluzia principală a fost că situația, „în bună măsură era rea”, ample lucrări erau necesare pe 200 de kilometri¹⁰⁸.

În cadrul reuniunii s-a pus problema acordării de despăgubiri „supușilor Puterilor Centrale” pentru pagubele produse de război și rechiziții. Nu a lipsit nici preocuparea pentru sănătatea populației în cadrul analizei.

Căpitanul Cuntze a atras atenția asupra restricțiilor de circulație care trebuiau aplicate „pentru a evita spionajul”¹⁰⁹. Permise de circulație pe șase luni se asigurau numai agricultorilor. Negustorii primeau aprobări de deplasare dacă specificau mărfurile. S-a atras atenția să nu se acorde permise pentru comerțul cu băuturi spirtoase și alimente, vânzarea fiind interzisă. Frontierele Etapei trebuiau bine păzite pentru a evita imigrările necontrolate.

O problemă pentru administrația germană a constituit-o „plaga ȝiganilor”. Președintele Comisiei economice, căpitanul de cavalerie Kreth și-a exprimat indignarea față de această categorie de locuitori care nu puteau fi utilizați la muncile obligatorii „deoarece dispar cu șatră cu tot.” Numai la Medgidia și Caraorman s-au putut folosi câțiva meseriași romi la diverse reparații¹¹⁰.

Pentru organizarea muncii forțate s-a prelucrat ordinul Comandamentului Superior care obliga la întocmirea de liste pe profesii, vârste, sex și capacitate de muncă și îndeplinirea întocmai. Pe tabele erau incluși tinerele de 18 ani și băieții între 12 și 16 ani.

Din broșura referitoare la întâlnirea din 16 iunie 1917 reiese că din cele 512.181 ha teren arabil s-au făcut arături pe 214.255 ha de toamnă în proporție de 5,19% iar de primăvară de 35,6%. Concluzia profesorului Constantin Brătescu privind diminuarea suprafețelor cultivate este elocventă: „Totmai acele regiuni care au dat un număr de refugiați români, acele regiuni dau procentul cel mai mic de teren cultivat în 1916/1917”¹¹¹.

Cea mai notabilă contribuție la cunoașterea a 12 teme referitoare la regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră rămasă de la Administrația de Etapă este **Bilder aus der Dobrudscha**

Herausgegeben von der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha (*Imagini din Dobrogea - editat de Etapele Germane în Dobrogea*, tipărit de **Administrația Germană în Etape în Dobrogea** în 1918, probabil în puține zile înainte de părăsirea regiunii¹¹². Pe de o parte volumul răspundea unor necesități de cunoaștere a zonei dintre Dunăre și Marea Neagră, iar pe de alta ca răspuns la activitatea de propagandă bulgară, făcută de comisii, care au primit aprobarea să intre în teritoriul Etapei Germane pe motiv că fac cercetare științifică

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 128.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 129.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 130.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 131.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 132.

¹¹² *Vezi Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918. Imagini din Dobrogea 1916-1918* (Passim).

și de Armata a 3-a bulgară care edita gazeta „Dobrugea” pe un ton agresiv¹¹³.

Șapte personalități ale științei germane (câțiva dintre ei mobilizați în armată) au fost solicitați să cerceteze subiecte potrivite cu specializările lor: Friedrich Freiherr von Huene (geolog), Robert Ritter von Dombrowsky (biolog), Carl Schuchhardt (arheolog), dr. R. Marcus (biolog), dr. H. Südhoff (economist) și dr. Paul Traeger (istoric și etnograf). Volumul se deschide cu studiul *Privire asupra geologiei Dobrogei* (pp. 1-32) datorat profesorului de la Universitatea Tübingen, von Huene, locotenent în trupele de geniu. Cercetările sale au vizat geologia și istoria regiunii. Al doilea articol, *Mamiferele și păsările Dobrogei* (pp. 34-44) este scris de von Dombrowsky, cercetător captivat de Dobrogea, despre care scrisese în tinerețe că era „sinonim cu El Dorado”¹¹⁴. Fauna este analizată în raport cu geografia și clima regiunii.

Dr. R. Marcus, locotenent în trupele de geniu, are două contribuții în volum: *Dunărea și Marea Neagră* (pp. 45-69) și *Pescuitul în Dobrogea* (pp. 70-91) care arată că autorul dovedește o înțelegere a rolului geopolitic jucat de Dunăre și Marea Neagră în evoluția istorică a regiunii. El pune în evidență caracteristicile și modificările apei în funcție de anotimpuri. Cel de-al doilea articol descrie modul de viață al pescarilor dobrogeni, producție, sumele încasate ș.a.

Directorul Liceului Economic din București, dr. H. Südhoff pune în evidență *Importanța economică a Dobrogei*, accentul fiind pus pe agricultură și zootehnie. Nu lipsesc informații importante despre structura solului și a climei, factori decisivi în productivitatea acestor ramuri.

Profesorul Carl Schuchhardt, directorul Muzeului de Etnografie din Berlin, reputatul arheolog, cunosător al Dobrogei încă din 1884¹¹⁵ se ocupă, în studiul său, *Cercetări arheologice în Dobrogea* (pp. 110-130), de subiecte de mare importanță pentru cunoașterea perioadei antice a regiunii: Valurile lui Traian, Monumentul de la Adamclisi, săpăturile efectuate în toamna anului 1917 în tumulii de la Cernavodă și Constanța. Schuchhardt introduce în carte experiența periegezei sale între Dunăre și Marea Neagră. *O călătorie în Dobrogea în urmă cu 32 de ani* (pp. 293-315) ne poartă prin Cernavodă, Constanța, Hârșova, principalele localități vizitate de autor cu trenul și căruța. Reținem, pentru cititor, concluzia sa: Dobrogea „nu a pierdut nimic din vechea sa poziție geografică specială, cauza tuturor destinelor sale politice”¹¹⁶.

Cele mai valoroase contribuții științifice, dar și ca amploare în paginația volumului (pp. 131-392) aparțin dr. Paul Traeger din Zelendorf-Berlin¹¹⁷. Sub titlul *Studii despre Dobrogea* autorul abordează patru teme de maxim interes pentru cunoașterea istoriei, etnografiei și antropologiei regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră: 1. *Cunoașterea vechilor morminte din Dobrogea*; 2. *Satele germane din Dobrogea*; 3. *Sectele rusești din Dobrogea*; 4. *Privitor la istoria și etnografia Dobrogei*.

În primul articol Traeger continuă cercetările făcute de Societatea Antropologică din Viena, începând cu 1871, pentru cunoașterea movilelor-morminte în Turcia europeană, el însuși ne informează că „am studiat în anii 1900 și 1901 în special marii tumuli din câmpia macedoneană și Albania”¹¹⁸.

După cercetări făcute pe teren, dr. Paul Traeger concluzionează: „În număr cel mai mare se găsesc în partea estică a Dobrogei, prin care trecea străvechiul drum al popoarelor de-a lungul coastei pontice”¹¹⁹. Al doilea articol, *Satele germane din Dobrogea* vine să

¹¹³ Von Björn Opfer-Klinger, *op. cit.*, pp. 50-51.

¹¹⁴ *Bilder aus der Dobrudscha*, p. 32.

¹¹⁵ Pentru contribuțiile lui Carl Schuchhardt la cercetarea arheologică a Dobrogei vezi Octavian Bounegru, *Carl Schuchhardt și cercetarea arheologică a Dobrogei (1884-1918)* în *Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european* (prof. Valentin Ciorbea), Editura Ex Ponto, Constanța, pp.385-389.

¹¹⁶ *Bilder aus der Dobrudscha / Imagini din Dobrogea*, p. 293.

¹¹⁷ Valentin Ciorbea, *Realități dobrogene dintre anii 1916-1918 în izvoare germane*, pp. 101-105.

¹¹⁸ *Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918 / Imagini din Dobrogea*, p. 135.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 138.

răspundă unei curiozități ce a cuprins militarii germani când au întâlnit sate locuite de conaționali. S-a pus întrebarea firească: „Cum au ajuns aceste populații aici?” Traeger aduce informații privind stabilirea primelor familii de germani între Dunăre și Marea Neagră, originea coloniștilor germani, localitățile întemeiate, valurile sosirilor începând cu anii '40 ai secolului al XIX-lea, constituirea „coloniilor-fică” ș.a. Concluzii de un real interes științific ne-a lăsat autorul asupra etnografiei și folclorului germanilor dobrogeni.

În *Sectele rusești din Dobrogea* Traeger analizează, pentru prima dată, cinci secte „din câte am eu cunoștință și din informațiile primite”: *lipovenii, scopiții, molocanii, subotnicii și nemokioții*. Impresiile pe care le-a cules din teren, în urma vizitării localităților în care trăiau rușii-lipoveni, îi permit lui Paul Traeger să explice caracteristicile sectelor, aspectul fizic, obiceiurile, tradițiile care îi caracterizează, aspectul unor sate și lăcașuri de cult.

În cel de-al patrulea articol, *Privitor la istoria și etnografia Dobrogei*, autorul reconstituie parcursul trecutului regiunii începând cu „primul eveniment istoric mai important, urmarea căruia auzim de Dobrogea”, campania lui Darius împotriva sciților în anul 513 î.Hr.¹²⁰. Traeger ne poartă prin epocile medievală și modernă, ne prezintă consecințele războaielor care au lovit regiunea, ne dă date despre populațiile reprezentative ale Dobrogei.

Ultimul studiu, *Campania din Dobrogea. Rapoarte de război din Marele Cartier German* (pp. 316-333) nu are autor, dar mai mult ca sigur a fost elaborat la nivelul conducerii Administrației Germane de Etapă și este structurat pe trei părți: 1. *Ofensiva*, 2. *Străpungerea*; 3. *Urmărirea* prezintă din perspectiva germană, luptele care au dus la ocuparea regiunii de către trupele Puterilor Centrale.

Valoarea volumului *Imagini din Dobrogea*, pentru cunoașterea unor aspecte din viața regiunii este amplificată de cele 328 de fotografii cu imagini de epocă privind populația, diverse localități, biserici, instituții, monumente ș.a., precum și reproduceri după lucrările pictorului H. von R. Conifius realizate în spațiul dobrogean.

Cu bogățiile și rezervele sale de materii prime strategice, rod al muncii dobrogenilor și al politicii de modernizare și dezvoltare după 1978, Dobrogea și-a relevat din plin rolul geoeconomic major. De altfel documente militare germane recunosc că tot ceea ce s-a jefuit și rechiziționat a ajutat la „rezistența economică a cvadruplei alianțe, victoria obținută aici este de cea mai mare importanță”¹²¹.

În concluzie putem desprinde că documentele readuse în atenție se înscriu între izvoarele principale pentru cunoașterea realităților în care a evoluat o zonă importantă a Dobrogei, între octombrie 1916 - noiembrie 1918, perioada cea mai dramatică din istoria regiunii în secolul XX.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 21.

¹²¹ *Campania din Dobrogea. Rapoarte de război din Marele Cartier General*, p. 333.

MĂRTURII ALE INFIRMIERELOR SCOȚIENE DIN DOBROGEA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

asist. cercet. drd. Costel COROBAN,
Universitatea „Valahia” Târgoviște
Universitatea „Ovidius” Constanța

Rezumat: Unitatea medicală a femeilor scoțiene a ajuns întâia oară în Dobrogea pe ruta Arhanghelsk - Moscova - Odessa - Reni. Scopul lor inițial era ajutorarea Diviziei I de voluntari sârbi sosită aici din Rusia, însă, datorită pierderilor grele, această divizie a fost trecută în rezervă, astfel încât, cu bucurie, infirmierele și doctorițele scoțiene au îngrijit soldații români și ruși de pe front. La Medgidia, doctorei Elsie Inglis i-a fost acordată o baracă militară pentru a fi folosită drept spital, în timp ce o subunitate de 12 infirmiere, condusă de Dr. Chesney, împreună cu cele două ambulanțe, a fost relocalată la Bülbul Mic (Ciocârlia de Jos) pentru a înființa acolo un spital de campanie mai apropiat de front. Lucrarea de față analizează jurnalele și scrisorile acestora.

Cuvinte cheie: Spitalele Femeilor Scoțiene, Dobrogea, Primul Război Mondial, Constanța, Medgidia

Abstract: The medical unit of the Scottish women reached Dobruja, first, on the route Arhanghelsk-Moscova-Odessa-Reni. Their initial purpose was to help the Division I of Serbian volunteers, coming here from Russia; however, due to the great loses, this division was recored on the reserve list, so the Scottish lady doctors and nurses took care of the Romanian and Russian soldiers on the front. In Medgidia, doctor Elsie Inglis was assigned a military hut, in order to be used as a hospital; a sub-unit of 12 nurses led by Dr. Chesney, together with two ambulances were relocated to Bülbul Mic (Ciocârlia de Jos village), in order to settle a campaign hospital there, more close to the front. The present paper make a survey upon women's letters and diaries.

Key words: Scottish women hospitals, Dobruja, World War I, Constanța, Medgidia

Introducere

Deși acest lucru este mai puțin cunoscut, în timpul Primului Război Mondial, pe toate fronturile importante, printre personalul medical însoțitor al armatelor ruso-româno-sârbe și nu numai, s-a numărat și un grup de infirmiere voluntare scoțiene. Acestea proveneau din organizația denumită *Spitalele Femeilor Scoțiene* (Scottish Women's Hospitals - SWH), fondată ca expresie a patriotismului și feminismului, odată cu izbucnirea Primului Război Mondial.

Principalul susținător al acestei organizații a fost Uniunea Națională a Societăților Sufragiului Feminin (NUWSS), din rândurile căreia era alcătuit subcomitetul londonez al organizației. La Edinburgh, sediul organizației *Spitalele Femeilor Scoțiene* fusese pus la dispoziție de către Federația Scoțiană a Societăților Sufragiului Feminin, din care făcea parte și doctorița Elsie Inglis¹.

Fondatoarele au ales acest nume pentru organizația lor din dorința de a atrage atât

¹ Jane McDermid, *A very polite and considerate revolution: the Scottish women's Hospitals and the Russian revolution 1916-1917* în „Revolutionary Russia”, nr. 21, (2), 2008, pp. 135-151. A se vedea și Leah Leneman, *Elsie Inglis Founder of the battlefield hospitals run entirely by woman*, colecția „Scots' Lives”, Edinburgh, NMS Publishing, 1998; Leah Leneman, *Medical women at war, 1914-1918*, în „Medical History”, nr. 38, 1994, pp. 160-177; Leah Leneman, *In the Service of Life. The Story of Elsie Inglis and the Scottish women's Hospitals*, Edinburgh, The Mercat Press, 1994, pp. 7-22; Jane McDermid, *What's in a name? The Scottish women's Hospitals in the First world war* în „Minerva Journal of Women and War”, vol. 1, nr. 1, 2007, pp. 102-114.

personal cât și mijloace financiare, de la feministe și nu numai. Până și cele care erau împotriva sufragiului feminin au putut fi primite în organizație, atâta timp cât doreau să aducă o contribuție la efortul de război. Totuși, acestea din urmă nu puteau dobândi statutul de ofițeri ai organizației, iar fiecare din cele 14 unități spitalicești ale organizației folosea steagul roșu-alb-verde al sufragistelor².

Organizația s-a extins foarte repede, în ciuda așteptărilor limitate. A existat un răspuns pozitiv la acțiunile acesteia, atât din cadrul Regatului Unit, cât și din cadrul Dominioanelor și al Statelor Unite ale Americii. Se estimează că aproximativ 50% din personalul *Spitalelor Femeilor Scoțiene* era alcătuit din femei din Scoția, în timp ce restul proveneau din Anglia, câteva din Irlanda și Wales, și măcar câte una din Canada, Australia și Noua Zeelandă. Au existat chiar și „vizitatoare lucrătoare” din Statele Unite. Cea care este considerată fondatoarea acestei organizații, Dr. Elsie Inglis, ar fi vrut să schimbe numele organizației în „Spitalele Femeilor Britanice pentru Serviciu în Exterior”, însă comitetul din Edinburgh a refuzat, așa că organizația și-a păstrat numele inițial.³

Femeile care s-au alăturat acestei organizații au făcut-o din diferite motive: mai presus de toate, loialitatea față de Imperiul Britanic (Dr. Elsie Inglis însăși fiind născută în India, în 1864, pe când tatăl ei lucra pentru Compania East India), spiritul de aventură și, în special pentru feministe, determinarea de a demonstra că femeile meritau drepturi cetățenești egale cu cele ale bărbaților. În general, din ceea ce reiese din jurnalele scrise de membrele organizației, acestea au fost impresionate negativ de distrugerile provocate de război și i-au tratat în spitalele lor atât pe prizonierii de război, cât și pe refugiați⁴.

Inițial, Elsie Inglis (liderul informal al Spitalelor Femeilor Scotiene) a oferit serviciile organizației sale guvernului britanic, dar, fiind refuzată, s-a îndreptat către guvernele Franței și Serbiei, care au acceptat imediat această generoasă ofertă. Tot timpul a existat o afinitate a Dr. Elsie Inglis și a *Spitalelor Femeilor Scoțiene* pentru Serbia. Astfel, în 1915, organizația declara: „Munca pe care o au în față femeile noastre scoțiene, de alinare a suferințelor Serbiei, este pe măsura tradițiilor întregii țări. Pentru poporul scoțian, Serbia, în special, este atrăgătoare. Munții și vâlcelele acesteia seamănă cu Highland-ul nostru scoțian, la fel cum poporul acesta a luptat în mod similar pentru libertate și împotriva tiraniei și opresiunii. A fost îndreptățit numită «Scoția estului», iar poporul scoțian nu va părăsi această mică și bravă națiune în ceasul încercării sale”⁵.

În același spirit, Ishobel Ross, o altă infirmieră scoțiană, originară din Skye și ajunsă în Serbia, spunea că țara arată „la fel ca și Skye, dar foarte secetoasă și uscată ... Sârbii cântă cântecele lor ciudate care seamănă foarte mult cu limba gaelică⁶. Chiar să îi aud pe sârbi vorbind sună foarte mult ca și limba gaelică”⁷.

În aprilie 1915, Elsie Inglis a ajuns în Serbia împreună cu unitatea sa, însă au fost luate prizoniere după capturarea localității Vrnjatchka Banja de către austrieci, în noiembrie 1915. Majoritatea unității medicale a Dr. Elsie Inglis a fost reținută până în februarie 1916, deși le-a fost permis să își continue activitatea de binefacere⁸. Apoi, la eliberarea lor, s-a decis ajutorarea diviziilor voluntare sârbe din Rusia, din care Divizia I Voluntari Sârbi se afla în Dobrogea⁹, conform ordinului din 22 august 1916 al ministrului rus de Război, Alexeiev. Cel

² Jane McDermid, *op. cit.*, pp. 135-151.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ NUWSS, *The Call of Our Allies and the Response of the Scottish Women's Hospitals for Foreign Service*, 33, apud Jane McDermid, *op. cit.*, p. 137.

⁶ Limba gaelică este o limbă celtică originară din Scoția care se mai vorbește astăzi aproape doar în Insulele Hebride.

⁷ Leah Leneman, *In the Service of Life...*, p. 72.

⁸ Jane McDermid, *op. cit.*, pp. 135-151.

⁹ A se vedea Stoica Lascu, *Reintegrarea Dobrogei la Statul Român (14 noiembrie 1878). Perenitate românească și interferențe etnolingvistice în context sud-est european*, în Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damean, Lucian Dindirică (coord.), *Gheorghe*

care ceruse ajutorul divizie medicale a Dr. Elsie Inglis fusese prim-ministrul sârb Nicola Pašić¹⁰.

În Dobrogea alături de Sârbi

Filiala londoneză a Uniunii Naționale a Societăților Sufragiului Feminin a organizat „această ultimă aventură pentru Armata Sârbă”¹¹. Totuși, comitetul din Londra a ținut să își arate reticența în organizarea unei noi unități (probabil se temeau de suprasolicitarea organizației), condiționând plecarea acesteia de conducerea ei de către Dr. Elsie Inglis. La auzul acestor condiții, din motive de principiu, Dr. Elsie Inglis ar fi dorit să demisioneze, spunând că cei de la Londra, în loc să se gândească dacă sârbii au nevoie de o asemenea unitate medicală, mai degrabă sunt preocupați de cine o va conduce. Cu ocazia acestei eliberări de energii, ea a mai reproșat comitetului și faptul că deseori femeile sunt nevoite să îndure privațiuni tocmai din cauza încetinelii cu care cele din Londra își desfășoară activitatea. Mai mult, ea a arătat faptul că nu este condiționată de adeziunea la comitetul londonez, deoarece ar putea la fel de bine să se alătore sârbilor prin intermediul altei organizații (Fondul de Asistență a Sârbilor). Este remarcabil faptul că Elsie Inglis nu s-a gândit nicio clipă (așa cum reiese din scrisorile ei) la efectul pe care l-ar avea asupra publicului plecarea ei din organizația *Spitalelor Femeilor Scoțiene*. Evident, acesta a fost primul lucru luat în considerare de comitetul din Londra, în corespondențele căruia se vorbește de faptul că acest posibil fiasco ar fi savurat de presă, apoi publicul s-ar gândi că, atunci când femeile nu obțin ceea ce vor până la cel mai mic detaliu, amenință cu demisia¹².

Eventual, s-au făcut compromisuri, iar unitatea londoneză a doctorei Elsie Inglis,¹³ cum avea să fie numită, urma să plece spre Rusia pentru a fi alături de diviziile de voluntari sârbi. Comitetul londonez a plătit pentru echipament și întreținerea lui, în timp ce cartierul general din Edinburgh a asigurat salariile. Acest control dual a însemnat rețeta pentru viitoarele neînțelegeri și fricțiuni între cele două instituții ale organizației, însă important este că unitatea doctorei Elsie Inglis a putut să-și urmeze misiunea. A trebuit să se folosească ruta Arhanghelsk - Odessa, deoarece Dardanelele erau închise pentru navele Antantei, astfel că singura rută disponibilă spre România era cu trenul din nordul Rusiei¹⁴.

Pe 11 septembrie 1916, Dr. Elsie Inglis a pornit, în fruntea unei unități medicale proaspăt alcătuite din 76 de femei (incluzând doctori generaliști, un doctor radiolog, o farmacistă, 17 surori medicale, 16 infirmiere, bucătărese, spălătorese, ambulanțe, mașini și camioane). Acestea au ajuns în Arhanghelsk, împreună cu câțiva soldați sârbi (aproximativ 36 soldați și ofițeri la un loc) care au călătorit împreună cu unitatea medicală.

Aici au primit mesaje de la diviziile sârbe prin care erau îndemnate să se îndrepte spre Odessa cât mai rapid cu putință¹⁵. Veștile din România erau deosebit de rele, germanii aduseseră 8 divizii în Dobrogea și aproape ocupaseră calea ferată București - Constanța, cu pierderi mari de partea Antantei. Sârbii rămăseseră cu 4.000 de oameni din 14.000, așa că Dr.

Buzatu. *In Memoriam* (Universitatea din Craiova. Centrul de Studii ale Relațiilor Internaționale. Consiliul Județean Dolj. Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman” Dolj), Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, pp. 215-233.

¹⁰ Margot Lawrence, *The Serbian Division in Russia 1916-1917*, în „Journal of Contemporary History”, Vol. 6, no. 4, 1971, p. 188. A se vedea și Miodrag Milin, *Voluntari sârbi pe frontul din Dobrogea în 1916 (Volontaires serbes sur la front de Dobroudja)*, în „Magazin Istoric”, an xxx, nr. 8, 1996, p. 13; Geoffrey Jukes, *The First World War (I) The Eastern Front 1914-1918*, Osprey Publishers, Oxford, 2003, pp. 51-52; Nigel Thomas, Dusan Babac, *Armies in the Balkans 1914-18*, Osprey Publishing, Oxford, 2001, p. 13; *Unitatea sanitară a Primei divizii voluntare sârbe din anul 1916 din Dobrogea - după mărturisirile dr. Milutin Velimirović și ale dr. Vladimir Stanojević*, on-line la http://www.branadimitrijevic.com/Knjige/Knjiga_IV_ROM.html, accesat pe 4 august 2010.

¹¹ Balfour, *Dr Elsie Inglis*, pp. 193-194, apud Jane McDermid, *op. cit.*, pp. 135-151.

¹² Leah Leneman, *In the Service of Life*, pp. 59-60.

¹³ Aceasta avea calitatea de CMO - Chief Medical Officer.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 73-74.

¹⁵ Jane McDermid, *op. cit.*, pp. 135-151.

Elsie Inglis a telegrafiat la Londra pentru a i se trimite mai multe bandaje și cloroform¹⁶.

Unitatea Dr. Elsie Inglis a ajuns la Odessa la 21 septembrie 1916. Femeile scoțiene au fost descrise în presa locală ca „femei sănătoase și bărbătoase, bronzate și gata de orice”¹⁷, și au fost bine primite de către autoritățile rusești și ceilalți rezidenți britanici. De asemenea, Marea Ducesă Maria Pavlovna, mătușa țarului Nicolae II, le-a invitat la o seară de gală la teatru, sfătuindu-le să își pregătească haine groase pentru iarna care va urma¹⁸.

Pe 24 septembrie au plecat din Odessa către Medgidia, unde se afla Cartierul General al Rusiei din Dobrogea. Călătoria cu trenul către Reni, deși în mod normal ar fi durat șase ore, a durat trei zile și patru nopți. Ajungând la Reni, la 6:30 a.m., Yvone Fitzroy, una din asistente, descrie în jurnalul ei peisajul ca asemănător cu cel al șesului Scoției.

La Medgidia (unde au ajuns la 11 noaptea, pe 30 septembrie), doctorei Elsie Inglis i-a fost acordată o baracă, pentru a fi transformată în spital, în timp ce 12 membre din unitatea ei, conduse de Dr. Chesney, împreună cu ambulanțele, au fost trimise la Bălbău Mic (satul Ciocârlia de Jos) să pună în funcțiune un spital de campanie.

Primele două zile petrecute la Medgidia au însemnat curățarea barăcii pentru transformarea ei în spital, dar și ridicarea de corturi, pentru ca personalul să aibă unde dormi. Aceeași Yvonne Fitzroy se întreba cum ar fi să înfrunte moartea pentru prima oară, însă a descoperit că atunci când oamenii grav răniți ajungeau la spital, direct de pe câmpul de luptă, erau atât de multe de făcut, încât nimeni nu avea timp de gândit. Atunci când lucrurile se mai linișteau, toată lumea profita de momentul de respiro, iar experiența apropierei de moarte era acceptată ca parte a rutinei zilnice, ne mărturisește aceasta în jurnalul ei, dovedind astfel un caracter extrem de curajos. Același lucru este mărturisit și de Katherine Hodges, care privind în urmă la această experiență extraordinară, spune că aceleora dintre ele care nu mai fuseseră la război, le-a făcut bine haosul din România, în sensul că neavând timp să se întristeze sau să devină irascibile datorită muncii continue, s-au adaptat extrem de rapid. Momentele salvatoare erau acelea când primeau vești de acasă prin poștă, în condițiile în care moralul era scăzut, din cauza numărului mare de răniți și a veștilor proaste venite de pe front¹⁹.

Tot din scrierile doamnei Yvonne Fitzroy aflăm de existența la Medgidia și a unei unități a Crucii Roșii rusești. În general, soldații erau de acord că asistentele rusoaiice arătau mai bine, dar erau mai nepricepute decât scoțienele (sic!).

Oricum, condițiile erau ca de război, având în vedere că nu existau paturi, ci saltele de paie, așezate înghesuit pe podea. Apoi, surorile scoțiene au acceptat și ajutorul bărbaților, în special fiindu-le de folos un anume Chris, un sârb înalt și ușor agasat de faptul că, știind să vorbească engleza, trebuia să le explice celorlalți pacienți și „secretele folosirii unei oale de noapte britanice”²⁰. Acesta se detașa de ocupațiile sale rugându-se „Soră, dar soră”, acceptând până la urmă să le explice celorlalți militari pacienți că trebuiau să își ia adio de o mână, un picior, sau că nu ar trebui să mănânce anumite lucruri dacă sunt răniți la stomac. Desigur, nimeni nu îl invidia pe Chris pentru rolul său, dar acesta era de foarte mare folos scoțienelor, care apreciau la fel de mult și ajutorul rușilor, care însă se lăsau mai mult așteptați²¹.

Foarte interesant este programul unei asemenea infirmiere scoțiene, descris în același jurnal de către Yvonne Fitzroy: trezirea la ora 6 dimineața, la ora 7 micul-dejun, la ora 7:30 se făcea prezența și inspecția corturilor, la 7:45 începea „ziua de lucru”, la 11:30 se lua o gustare, urmată de a doua la 12:30, ceaiul se servea între 3:15 - 4 iar cina, la ora 8. În funcție de

¹⁶ Leah Leneman, *In the Service of Life...*, p. 74.

¹⁷ Apud Jane McDermid, *op. cit.*, pp. 135-151.

¹⁸ Jane McDermid, *op. cit.*, pp. 135-151.

¹⁹ Leah Leneman, *In the Service of Life*, pp. 76-77.

²⁰ Yvonne Fitzroy, *With the Scottish Nurse in Roumania*, London, John Murray Albemarle Street, 1918, p. 37.

²¹ *Ibidem*, pp. 37-38.

numărul răniților, până la trei ore din zi puteau fi timp liber²².

În acest timp, la Ciocârlia de Jos, scoțienele nu au prea avut activitate până la 14 octombrie, când calea ferată a Medgidiei a fost lovită. Ysabel Birkbeck, șoferița uneia dintre ambulanțe, relatează cum, din cauza bombardamentelor, pasagerii au rugat-o să întoarcă, însă ar fi fost total nefolositor, având în vedere că bombele cădeau în față, în spate și împrejur și că avioanele inamice depășeau frecvent linia frontului. Mary Milne, bucătăreasa scoțienelor, se plânge și ea de faptul că îi este foarte greu să gătească pe lângă obuze care cad din cer și ploii de șrapnel. Tot la Ciocârlia de Jos, Ethel Moir povestește cum spitalul lor de campanie pare să aibă calități nebănuite, întrucât au scăpat nevătămate din foarte multe bombardamente. Totuși, odată cu retragerea frontului, acest spital al doctorei Chesney a trebuit, de asemenea, să se retragă mai la nord, în timp ce la Medgidia se desfășura un bombardament teribil. Pe 21, au plecat din Ciocârlia de Jos, care a rămas în urma lor arzând, în timp ce o furtună cuprinsese totul. Au suferit destule lipsuri în această retragere, în special din cauza ploii, a lipsei unui loc de dormit și a hranei puține. Un incident neplăcut s-a produs atunci când vagonetul în care se aflau Lois Turner și Margaret Fawcett s-a răsturnat (șoferul se pare că era beat), însă acestea au scăpat doar cu niște vânătăi urâte. Pe 26, retragerea a început de la ora 5 dimineața și a continuat târziu, în nopți, deoarece inamicul se apropia foarte mult. În ziua următoare această unitate a Dr. Chesney a ajuns la podul ponton de Isaccea și a trecut Dunărea înspre Rusia. În acest timp, ambulanțele acestei unități care se stabilise la Ciocârlia de Jos au avut parte, de asemenea, de probleme: au fost nevoite să abandoneze o ambulanță care s-a defectat, la care se adăuga faptul că drumurile erau impracticabile, așa că au fost nevoite să conducă prin miriște²³.

Dr. Elsie Inglis a căutat să rămână la Medgidia, alături de răniți cât mai mult timp cu putință. Deși ordinul de retragere îi impunea plecarea la 5:30 dimineața, după 6 ore, aceasta încă mai lua în considerare posibilitatea de a rămâne. La ora 14, infirmierele scoțiene rămase chiar au luat parte la serviciul religios, în timp ce drumurile începeau să se umple de refugiați și militari. Într-un final, după-amiază, cei din unitatea medicală cu problemele cele mai mari (suferinzii de dizenterie) au fost transportați cu trenul, în timp ce Dr. Elsie Inglis a plecat într-o mașină de personal, alte 5 infirmiere într-o ambulanță, și altele 7, într-un camion rusesc, împreună cu echipamentul medical²⁴.

Retragerea în Muntenia și în Rusia

După cum am văzut, retragerea unității medicale a femeilor scoțiene s-a făcut pe grupuri, acestea reunindu-se mai târziu la Brăila, Galați și Ismail. În total, „șederea” femeilor scoțiene în Dobrogea nu a durat mai mult de trei săptămâni, însă acestea vor organiza mici spitale de campanie, în toate localitățile românești prin care vor trece.

La Brăila a ajuns grupul ambulanțelor, din care făcea parte și Katherine Hodges, care povestește cum, ieșind „din tot acel haos, chin și teroare, dintr-odată am ajuns într-o grădină plină cu flori din centrul orașului, cu restaurante vesele și magazine iluminate strălucitor, peste tot împrejur”.²⁵ Mulțimea le-a întâmpinat cu urale și cu flori, lucru de neînțeles pentru infirmierele scoțiene care nu își puteau închipui cum de oamenii erau atât de ignoranți, față de ororile de pe front. Celelalte scoțiene ajunse în Galați au lucrat într-un spital românesc, în timp ce toată lumea aștepta să vadă dacă noile întăriri trimise de Rusia în Dobrogea aveau să facă vreo diferență. Între timp, răniți au început să sosească cu miile la Brăila, așa că Dr. Inglis a dispus scoțienelor din serviciul de ambulanță, cu pregătire medicală de bază, să facă tot ce este posibil pentru a-i ajuta pe răniți, în timp ce și celelalte grupuri se îndreptau într-acolo.

²² *Ibidem*, p. 42.

²³ Leah Leneman, *In the Service of Life*, pp. 78-80.

²⁴ *Ibidem*, p. 80.

²⁵ Apud Leah Leneman, *In the Service of Life*, p. 81.

Eventual, la Brăila lucrurile au reintrat sub control, odată cu domolirea numărului de răniți sosiți.²⁶

La Ismail, Dr. Chesney a deschis un mic spital unde au primit și ajutorul unui doctor sârb. Infirmierele au găsit Ismailul ca fiind „un fel de văgăună, fără magazine decente, fără țigări și fără rahat turcesc - singurele lucruri care ne-au permis să supraviețuim atunci când am ajuns”²⁷. Din păcate, tot aici, Evelina Haverfield, una dintre surori, a suferit o cădere nervoasă, lucru scuzabil, dacă luăm în considerare condițiile extrem de grele de pe front cu care se confruntaseră. La fel, datorită condițiilor aspre, celelalte femei scoțiene au suferit de o formă ușoară de dizenterie, care însă nu le-a pus într-o dificultate prea mare²⁸.

În decembrie 1916, Dr. Elsie Inglis a decis să subordoneze unitatea sa Crucii Roșii rusești, ca o măsură temporară până la regrouparea sârbilor, iar după acest lucru a urmat trimiterea lor la Ciulnița, următoarea țintă a atacurilor Puterilor Centrale. În ziua în care au plecat, Bucureștiul a căzut în mâinile germanilor (6 decembrie), apoi, imediat ce au ajuns în Ciulnița, li s-a spus că trebuie să plece, având în vedere că stația feroviară urma să fie aruncată în aer, la ora 5 după-amiaza, pentru a se evita folosirea ei de către inamic. Trenul Crucii Roșii cu care au plecat a fost folosit, în pofida prevederilor convențiilor de la Geneva, și pentru transportarea a opt camioane de muniție. Situația a devenit periculoasă pentru distinsesele pasagere, în momentul în care motorul locomotivei s-a aprins spontan, eveniment consemnat și de infirmiera scoțiană Elsie Bowerman, care mai relatează că în urma trenului se puteau vedea depozitele românești arzând. După ce a scăpat neatins de un bombardament inamic, trenul a ajuns în cele din urmă la Brăila, în dimineața zilei de 12, unde de asemenea nu au putut zăbovi. Germanii erau, iată, foarte aproape și de capturarea Brăilei. Retragera de aproximativ 30 de kilometri, până la Galați, avea să dureze 56 de ore²⁹.

La Galați, Dr. Elsie Inglis a primit din nou o clădire pe care să o transforme în spital. În condițiile în care Dobrogea și Bucureștiul căzuseră în mâinile inamicilor, situația Galațiului era neclară. Într-o zi se putea da ordin de retragere, iar în următoarea zi acesta să fie anulat. Pentru ca situația să le fie și mai rău îngreunată, surorile scoțiene au fost mutate într-o zonă mai rău famată a Galațiului. Sărbătorile de iarnă, însă, au fost o ocazie pentru puțină veselie, iar ziua de Crăciun a anului 1916 a fost una deosebit de frumoasă și senină, de care s-au bucurat și aceste eroine, aflate la atâta depărtare de țara lor, pentru a le veni în ajutor sârbilor, rușilor și românilor. Pe 30 decembrie au început să fie primiți pacienți, căci spitalul era gata. Numai o zi a durat ca toate cele 109 paturi ale acestuia să fie ocupate. Scoțienele îi descriu pe acești pacienți ca fiind deosebit de veseli și curajoși. Următoarea zi a adus cu sine o mie de răniți în Galați, iar cazurile cele mai grave au fost direcționate către spitalul scoțienelor, în timp ce aceia al căror tratament suporta amânare, au fost trimiși direct la Odessa sau Reni. Pentru 1 ianuarie, Elsie Bowerman a înregistrat intrarea a 147 de răniți (în spitalul care, după cum am văzut, fusese prevăzut cu locuri pentru puțin peste o sută de pacienți). Mary Milne, bucătăreasa, relatează în jurnalul ei despre imaginea teribilă a acestor suferinzi³⁰.

În aceste zile de trudă s-au petrecut însă și lucruri îmbucurătoare. Întâmplarea a făcut ca, la Galați, să se afle și o escadră motorizată a marinei britanice, condusă de Comandantul Locker-Lampson. Un membru al escadrei, chirurgul lt. Maitland Scott, s-a oferit să o ajute pe Dr. Elsie Inglis, împreună cu cei patru asistenți ai săi. Deși Dr. Inglis era cunoscută pentru vederile ei feministe, nici o clipă nu s-ar fi putut gândi să refuze o mână de ajutor. Împreună cu noul său coleg chirurg au efectuat operații timp de 38 de ore, deși Dr. Elsie Inglis tocmai încheiase o tură de 24 de ore. Iată la ce nivel se ridică dăruirea și uitarea de sine a acesteia,

²⁶ Leah Leneman, *In the Service of Life*, pp. 82-83.

²⁷ Apud Leah Leneman, *In the Service of Life*, p. 83.

²⁸ Leah Leneman, *In the Service of Life*, pp. 83-84.

²⁹ Leah Leneman, *Ibidem*, p. 95.

³⁰ *Ibidem*, pp. 95-96.

cuvântul *eroism* fiind prea puțin în acest caz. Situația în spital s-a mai liniștit, abia începând cu 3 ianuarie, când, de asemenea, acțiunile militare s-au domolit. În ziua următoare a fost emis ordinul de retragere. La fel ca și în cazul celorlalte retrageri, Dr. Elsie Inglis a insistat să rămână alături de pacienți, cât mai mult timp cu putință, în pofida rugămintelor zadarnice ale Comandantului escadrei Locker-Lampson, pe nume Gregory, de a le transporta cât mai rapid într-un loc sigur. Dr. Inglis avea să plece doar la căderea nopții, când toți pacienții fuseseră deja evacuați³¹.

Între timp, spitalul Doctorei Chesney de la Ismail (denumit și Spitalul B) a rămas în aceeași localitate, până spre 17 decembrie, când bombardamentele au devenit prea severe, ca să poată fi îndurate. Era necesară retragerea spre Odessa, însă acolo se putea ajunge cu trenul doar de la Bolgrad, unde au fost nevoite să ajungă mai mult pe jos. Aici s-au întâlnit cu aceeași escadră Locker-Lampson, lucru care a ridicat moralul echipei Dr. Chesney. Ofițerii și soldații britanici au fost deosebit de atenți, ajutându-le pe scoțiene să își poată transporta și echipamentul greoi la Bolgrad. Până la Odessa vor trebui să mai petreacă alte trei zile pe tren, în condiții mizere. Odată ajunse aici, vor primi un spital cu aproximativ 100 de locuri, spre încântarea acestora. Ellie Rendel mărturisește cum sentimentul de a se afla din nou într-un oraș era oarecum ciudat, având în vedere ultimele zile de mers prin noroi. Cum se aflau oarecum departe de linia frontului, acestea vor avea în gazdă abia 30 de pacienți, la mijlocul lunii ianuarie, spre deosebire de spitalul mult mai aglomerat al Dr. Inglis, aflat acum la Reni. Scoțienele din Reni mai erau bucuroase și datorită faptului că primiseră o clădire deosebită, cu o vedere minunată asupra orașului, dar iarna se dovedi extrem de geroasă, ceea ce duse chiar la înghețarea Dunării³².

Deși situația de la Reni era oarecum acceptabilă, nobilelor femei scoțiene nu li se împlinise încă dezideratul de a avea grijă de soldații sârbi, așa cum fusese scopul lor inițial. Trebuie să ne amintim că motivul pentru care au ajuns în Dobrogea, apoi Muntenia și Basarabia, a fost cererea de ajutor primită din partea prim-ministrului Serbiei în numele Diviziei de Voluntari care se afla acolo alături de Armata Rusă. Ori, cum se întâmpla și în acel moment la Reni, scoțienele au avut mai mult grijă de soldații români și ruși. Cel puțin rușii au asigurat divertismentul celor din spital prin concerte de regiment și alte distracții. Acestea trebuiau să înceteze la începutul postului, spre mulțumirea Dr. Elsie Inglis, care, deși aprecia efectul înălțător al acestora pentru moralul unității sale medicale, ar fi vrut ca infirmierele și celelalte doctore să se concentreze mai mult pe muncă³³.

Măcar situația de la Reni era mult mai bună decât cea a unității de ambulanțe a Evelinei Haverfield, care se ocupa de transportarea de răniți din Dobrogea. Datorită condițiilor extrem de neprielnice pentru șoferițe, care au dus la multe eșecuri, s-au agravat neînțelegerile dintre Evelina Haverfield și subordonatele sale. Majoritatea acestora din urmă au hotărât să se întoarcă în Marea Britanie, așa că Dr. Elsie Inglis a trebuit, de asemenea, să călătorească la Odessa (22 ianuarie 1917), pentru a încerca să rezolve situația³⁴. În acest timp, Dr. Chesney părăsise Odessa pentru a se deplasa la Tecuci, unde ajunse după 12 zile cu trenul (călătorie descrisă drept cea mai rea de către scoțiene). În mod asemănător, clădirea pe care o primiseră aici nu era decât o casă destul de murdară, care imediat după operațiunea de curățare deveni aproape un punct de atracție al locului. Vremea urâtă a însemnat noi bătaii de cap. Apoi, inițial se prevăzuse primirea pacienților bolnavi de tifos, dar, în condițiile încetării epidemiei, au fost preluate cazurile chirurgicale. Pe 9 mai 1917, acest spital al scoțienelor, de la Tecuci, se umplu cu victime ale raidurilor aeriene germane, conform mărturiilor lui Ellie Rendel³⁵.

³¹ *Ibidem*, pp. 96-97.

³² *Ibidem*, p. 97.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, pp. 97-98.

³⁵ *Ibidem*, p. 115.

Din scrierile membrilor spitalului de la Reni transpare concluzia că primăvara și vara anului 1917 au constituit o perioadă fastă. Elsie Butler scrie în jurnalul ei, referindu-se la întreaga experiență: „Pentru început, a fost ușurarea de frica de a trăi ca un civil nefolositor în timpul războiului. Indiferent cât de îngrozitoare imaginile, cât de înfricoșătoare situațiile, cât de insuportabilă mila din inima cuiva, am scăpat în sfârșit de acel nor de frică. Apoi, a fi într-un teritoriu străin, alături de străini, îți conferă un salvator sentiment de îndepărtare de realitate; și totuși, tot ce făceai era vital, urgent și cu un scop precis”³⁶. Ce atitudine exemplară! ... Desigur, au existat și neajunsuri. Este vorba de plecarea unora dintre infirmiere, care aveau contract de 1 an și care nu au putut fi înlocuite, deoarece Ministerul de Război (War Office) din Londra a interzis între timp plecarea doctorilor și a personalului medical. O altă problemă o reprezenta Armata Rusă, care devenise din ce în ce mai indisciplinată în condițiile desfășurării „revoluției burgheze” din februarie - martie 1917. Consecințele acestei situații se răsfrânseră și asupra soldaților sârbi, a căror situație deveni incertă. Nici la Tecuci situația nu a fost una bună. În urma bombardamentelor, geamurile au fost distruse, iar o parte a acoperișului a căzut, așa cum mărturisește și sora Christine Gordon: „Proiectilele au zburat prin împrejurimi timp de câteva ore într-o zi, crezând că întreg spitalul se va prăbuși, am evacuat toți cei patru pacienți cu excepția unuia, care era prea bolnav pentru a se putea mișca.”³⁷. În aceste condiții, Dr. Elsie Inglis a dispus închiderea acestei subunități, iar scoțienele de aici (Dr. Chensey, Ellie Rendel, 3 asistente și 2 infirmiere) au urmat sfatul Crucii Roșii de a deschide un nou spital în Carpați. Astfel, acestea au ajuns la Varnița. Noua priveliște le-a impresionat pe multe dintre aceste eroine. Sora Mary Atkinson a scris că munții erau „prea frumoși pentru a-i descrie, culorile sunt minunate iar la venirea amurgului devin întradevăr superbi”³⁸. În același spirit, sora Mundie arăta cum decorul „magnific” îi reamintea „atât de mult de Scoția”³⁹. Din păcate, la numai două zile au început raiduri aeriene dese și susținute, timp de patru zile, surorile scoțiene fiind nevoite uneori să se adăpostească și sub copaci. În același timp, pacienții soseau direct din tranșee, mulți dintre ei doar cu răni ușoare însă. Odată cu agravarea condițiilor de la Varnița, membrele acestei subunități sanitare au trebuit să se întoarcă la Reni (prin Tecuci), unde au făcut joncțiunea cu unitatea Dr. Elsie Inglis⁴⁰.

Un fapt important este că Dr. Inglis, în grija acesteia pentru Divizia de Voluntari Sârbă, a întreprins o călătorie la Odessa, între 10 și 20 august 1917, pentru a convinge autoritățile rusești să nu îi trimită din nou pe sârbi în România. Intențiile sale erau lăudabile, ea dorind doar evitarea unui nou „hecatomb”, precum cel din Dobrogea din 1916.

În acest timp, la spitalul din Reni au venit foarte mulți pacienți, datorită contra-atacului german. Spitalul, neavând locuri decât pentru 100, un număr egal au fost nevoiți să doarmă afară, în corturi. Mai rău, mulți dintre aceștia erau grav răniți, ceea ce a contribuit la o scădere a moralului în rândurile personalului. Dar acest lucru s-a datorat faptului că pacienții care nu erau în stare gravă erau trimiși mai departe, la Odessa. Totuși, infirmierele și asistentele scoțiene s-au descurcat „de minune”, cum însăși dr. Elsie Inglis relatează într-un raport către comitetul londonez al Spitalelor Femeilor Scoțiene.

Dr. Inglis avea însă și un alt motiv de împlinire, acela că obținuse, în sfârșit, trimiterea unității sale medicale alături de Divizia I Voluntari Sârbă la Hagi-Abdul (tot în Basarabia). Satul era plin de refugiați români, iar pentru prima oară a fost nevoie ca întreg spitalul de campanie să fie constituit din corturi. O mare parte a pacienților o formau soldații sârbi, a căror divizie căzuse victimă unei epidemii de malarie. Dr. Elsie Inglis raporta, la începutul

³⁶ *Ibidem*, p. 116.

³⁷ *Ibidem*, p. 117.

³⁸ *Ibidem*, p. 117.

³⁹ *Ibidem*, p. 117.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 116-118.

lunii octombrie, că nu aveau foarte mult de lucru, dar cel puțin erau „foarte fericite aici, & am fost foarte ospitalier & prietenește tratate de către Sârbi”⁴¹. Din păcate, în pofida entuziasmului dovedit de Dr. Inglis pentru a-i însoți din nou pe sârbi, cancerul acesteia începuse să se agraveze.

Deși ea nu a pomenit niciodată în scrierile ei de această boală (la începutul sec. al XX-lea, cancerul era un subiect tabu), personalul său a observat schimbările negative în starea de sănătate a Elsie Inglis. Este remarcabil cum, într-o asemenea stare, doctorei Inglis nu i-a păsat decât de soldații sârbi, pentru care a intervenit din nou, cerând aducerea lor în Macedonia. Dr. Inglis a observat corect deteriorarea situației din Armata Rusă, din preajma revoluției bolșevice, și ar fi dorit evacuarea sârbilor, cât mai aproape de țara lor. Din păcate, lucrurile s-au pus foarte greu în mișcare. Dacă la sfârșitul lui septembrie se primise o promisiune în sensul plecării Diviziei Sârbe către Arhanghelsk, împreună cu unitatea medicală a scoțienelor, peste trei săptămâni aceștia se mai aflau încă în Hagi-Abdul. Din fericire, pe 27 octombrie, a fost primită vestea că Divizia Sârbă avea să fie transferată în Macedonia, în timp ce unitatea medicală va merge spre Arhanghelsk, apoi acasă⁴².

Cele mai multe păreri spun că Dr. Elsie Inglis a fost cea care a convins autoritățile să permită mutarea Diviziei Sârbe din Rusia, în Macedonia. Se pare că distinsele doamne scoțiene din unitatea medicală a Dr. Inglis și-ar fi folosit rudele sus-puse în sensul tragerii unor sfori la nivelul cel mai înalt pentru acest scop. Desigur, nu se poate cunoaște cu exactitate care este adevărul în această problemă, însă pentru salvarea Diviziei I Voluntari Sârbi, cu siguranță, Dr. Elsie Inglis a încercat tot ce i-a stat în putință⁴³.

Pe 30 octombrie a avut loc plecarea unității medicale a Dr. Elsie Inglis către Arhanghelsk, însemnând începutul unei călătorii ce a durat patru săptămâni. Ajungând astfel la 9 noiembrie, 4 zile mai târziu, au părăsit portul Arhanghelsk, pe nava *Porto Lisboa*, cu direcția Marea Britanie.

Epilog

Așa cum am văzut, evenimentele circumstanțiate Revoluției vor duce la necesitatea întoarcerii infirmierelor scoțiene în Marea Britanie. Deși Dr. Elsie Inglis ar fi dorit ca unitatea sa să însoțească în continuare diviziile sârbilor, acest lucru a devenit imposibil în condițiile în care cancerul doctorei scoțiene se agravase. Ajunsă la Newcastle Upon Tyne la 25 noiembrie 1917, aceasta va înceta din viață în ziua următoare. Totuși, în starea în care se afla la sosire, a găsit destulă energie, cât să se îmbrace în uniformă, punându-și și toate decorațiile, pentru a-și lua rămas bun cum se cuvine de la preferații ei, soldații sârbi.

La serviciul memorial ținut la Westminster a fost omagiată de membri ai guvernului, diplomați britanici, lideri ai Crucii Roșii și ai Serviciului Medical al Armatei, reprezentanți ai ambasadelor Franței, Italiei și Rusiei, delegați ai Serbiei, Belgiei și României, pe lângă înalți prelați, ofițeri și alte distinse personalități. La fel cum scoțienii au acordat, încă din 1925, numele acesteia unui spital din Edinburgh, nici noi nu trebuie să uităm⁴⁴ exemplul de

⁴¹ *Ibidem*, p. 137.

⁴² *Ibidem*, pp. 137-138.

⁴³ Margot Lawrence, *op. cit.*, pp. 190-192.

⁴⁴ Este deosebit articolul apărut în ziarul „Marea Neagră” nr. 9 din 27 septembrie 1926, pe care l-am obținut mulțumită domnului col. (r) Remus Macovei. Autorul, I. Rudici, reamintește contemporanilor săi că: „Au fost clipe când această ambulanță (a scoțienelor - n.n.), pe linia frontului, sub scutul Crucii Roșii, nerespectat de multe ori de dușman, sub ploaia de gloanțe, a adunat de pe câmp pe cei răniți, spre a li se da primele ajutoare și a-i evacua apoi la Spitalul din Medgidia, condus și acesta tot de doamnele scoțiene. Prin devotamentul și actele de eroism etic al acestor fiice ale Albionului, s-au salvat de la o moarte sigură mii de vieți tinere, de luptători sârbi, ruși și români. Un episod de grandoearea aceasta nu trebuie uitat, nu se poate uita. Dacă la Medgidia s-a slăvit într-un cadru impresionant eroismul sublim al fiilor poporului sârb, s-a făcut un gest mareț. În cadrul acestei slăviri trebuia însă să ia loc și reprezentantele femeilor scoțiene, ale căror sacrificii au epatat eroismul militar. De pe soclul monumentului ce domină Medgidia, ar fi trebuit să se proslăvească în cuvinte, pe lângă eroismul Diviziei sârbe, și devotamentul tot atât de eroic al femeilor scoțiene. Dintr-o scăpare de vedere a organizatorului, slăvirea acestora a

filantropie, devoțiune și curaj al Dr. Elsie Inglis oferit atât aici, în Dobrogea, cât și aproape pe toate fronturile Primului Război Mondial⁴⁵.

În august 1916 și unitatea americană a *Spitalelor Femeilor Scoțiene* (numită în acest fel în onoarea fondurilor strânse din SUA, de fapt era unitatea Girton și Newnham) a ajuns la Ostrovo pentru a înființa primul spital de campanie de lângă frontul sârb. La începutul lui 1917, au fost făcute aranjamente de către francezi și britanici pentru a obține organizarea unor spitale în folosul Serbiei, fiind incluse și *Spitalele Femeilor Scoțiene*. La fel ca și în Franța și Rusia, aceste spitale au fost deschise lângă linia frontului, fiind de câteva ori necesară evacuarea datorită bombardării lor. Unitatea Girton și Newnham era condusă de doctorițele Louise McIlroy din Glasgow și Laura Sandeman din Aberdeen. După ce au plecat din Serbia, acestea au fost mutate la Salonic, iar la sfârșitul războiului au continuat să lucreze pentru sârbi⁴⁶.

În ianuarie 1918, unitatea londoneză a *Spitalelor Femeilor Scoțiene* a fost rebotezată Unitatea Elsie Inglis și a mers în Macedonia, fiind alături de sârbi până în martie 1919. Fiind încă în Serbia, în martie 1920, *Spitalele Femeilor Scoțiene* și-au încetat activitatea⁴⁷. În ceea ce privește Divizia I de Voluntari Sârbă, deși acțiunile forțelor ruso-româno-sârbe din Dobrogea nu au fost un succes, această campanie a avut totuși măcar două consecințe pozitive: a fost întărită coeziunea dintre soldații și ofițerii sârbi, iar autoritățile au obținut dovada că se pot baza pe această Divizie. Un rus chiar i-a mărturisit Doctorei Elsie Inglis că „aveau îndoieli cu privire la acești sârbi din Austria, dar nimeni nu se mai îndoiește de ei acum”⁴⁸.

Bibliografie:

Fitzroy, Yvonne, *With the Scottish Nurse in Roumania*, John Murray Albemarle Street, London, 1918

Jukes, Geoffrey, *The First World War (I) The Eastern Front 1914-1918*, Osprey Publishers, Oxford, 2003

Lascu, Stoica, «Reintegrarea Dobrogei la Statul Român (14 noiembrie 1878). Perenitate românească și interferențe etnolingvistice în context sud-est european», în Cîrstea, Marusia, Damean, Sorin Liviu, Dindirică, Lucian (coord.), *Gheorghe Buzatu. In Memoriam* (Universitatea din Craiova. Centrul de Studii ale Relațiilor Internaționale. Consiliul Județean Dolj. Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman” Dolj), Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, pp. 215-233

Lawrence, Margot, *The Serbian Division in Russia 1916-1917*, în „Journal of Contemporary History”, vol. 6, no. 4, 1971, pp. 183-192

Leneman, Leah, *Elsie Inglis Founder of the battlefront hospitals run entirely by woman*, colecția „Scots' Lives”, NMS Publishing, Edinburgh, 1998.

Leneman, Leah, *In the Service of Life. The Story of Elsie Inglis and the Scottish Women's Hospitals*, The Mercat Press, Edinburgh, 1994.

Leneman, Leah, *Medical Women at War, 1914-1918*, în „Medical History”, nr. 38, 1994, p. 160-177

McDermid, Jane, *A very polite and considerate revolution: the Scottish women's hospitals and the Russian revolution 1916-1917* în „Revolutionary Russia”, nr. 21, (2), 2008, p. 135-151.

McDermid, Jane, *What's in a name? The Scottish Women's Hospitals in the First World War* în „Minerva Journal of Women and War”, vol. 1, nr. 1, 2007, p. 102-114.

lipsit. Să îndreptăm această uitare involuntară și să trimitem pe această cale femeilor scoțiene prinosul nostru de recunoștință și asigurarea unei nețărmurite admirații și dragoste”.

⁴⁵ Leah Leneman, *Elsie Inglis...*, p. 7.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Jane McDermid, *op. cit.*, pp. 135-151.

⁴⁸ Margot Lawrence, *op. cit.*, p. 188.

Milin, Miodrag, *Voluntari sârbi pe frontul din Dobrogea în 1916 (Volontaires serbes sur la front de Dobroudja)*, în „Magazin Istoric”, 1996, an xxx, 30, nr. 8, p. 13.

I.Rudici, *În jurul solemnității de la Medgidia*, în „Marea Neagră”, nr. 9, 27 septembrie 1926, p. 1

Thomas, Nigel, Babac, Dusan, *Armies in the Balkans 1914-18*, Osprey Publishing, Oxford, 2001

*** *Unitatea sanitară a Primei divizii voluntare sârbe din anul 1916 din Dobrogea - după mărturișirile dr. Milutin Velimirović și ale dr. Vladimir Stanojević*, on-line la http://www.branadimitrijevic.com/Knjige/Knjiga_IV_ROM.html, accesat pe 4 august 2010

CERCETAȘI ELEVI, ABSOLVENȚI ȘI PROFESORI AI LICEULUI „MIRCEA CEL BĂTRÂN” DIN CONSTANȚA. ȘI EI SUNT EROI AL RĂZBOIULUI DE REÎNTREGIRE A ROMÂNIEI

dr. Lavinia DUMITRAȘCU

Rezumat: La Liceul „Mircea cel Bătrân” din Constanța este expusă, la loc de cinste, o placă memorială, operă a sculptorului I. Jalea, realizată în 1936. Aceasta este dedicată elevilor, absolvenților și profesorilor liceului constănțean căzuți în Primul Război Mondial. Majoritatea numelor înscrise este a cercetașilor și instructorilor lor, înregimentați în Cohorta „Ovidiu” din Legiunea „Regina Elisabeta”, comandată de profesorul N. Constantinescu-Pană. Educația primită și prin intermediul cercetășiei - bazată pe disciplină, respect, pregătire fizică, de orientare, de prim ajutor, având la bază valori morale precum onoare, demnitate, solidaritate, patriotism, altruism, curaj, vigoare - i-a determinat pe mulți dintre elevii și profesorii liceului să se înregistreze ca voluntari, cu speranța unei Români Mari.

Cuvinte cheie: placă memorială, Ion Jalea, eroi, voluntari, România Mare

Abstract: A memorial plate made by the sculptor I. Jalea in 1936 is on display, in a place of honour, at the National College „Mircea cel Bătrân” in Constanța 1936. The plate is dedicated to the students, graduated students and teachers from the high school in Constanța who died in World War I. The majority of names belong to the scouts and their trainers, enrolled in the Cohort „Ovidiu”, in the Legion „Regina Elisabeta”, led by the teacher N. Constantinescu-Pană. The training through the scouts training -based on discipline, respect, physical training, orientation, first aid, moral values, as honour, dignity, solidarity, patriotism, altruism, courage and vigour - determined many students and teachers in the high school to join the war, as volunteers, hoping for a Great Romania.

Key words: memorial plate, Ion Jalea, war heroes, volunteers, Great Romania

Mișcarea Cercetășiei își are obârșia în Anglia, în 1907, avându-l ca fondator pe Lordul Baden Powell. Acesta încearcă să reformeze metodele de pregătire militară din armată, introducând activități distractive pentru ridicarea moralului trupelor. În acest sens, în 1907, organizează o tabără pentru 20 de tineri, în care promova, prin educație non-formală, spiritul de aventură, lucrul în echipă și progresul personal prin forțele proprii.

Inițiatorul și întemeietorul mișcării în România este Gheorghe Munteanu-Murgoci. Primele grupuri de cercetași apar în 1912 în Blaj, Brașov și București. Acesta este nucleul creării, în 1914, a Asociației „Cercetașii României”.

În timpul Primului Război Mondial, cercetașii români au fost prezenți activ în spatele frontului, înlocuind sanitari, curieri, telegrafisti. În 1922 Asociația devine membru fondator al Organizației Mondiale a Mișcării Cercetășești.

La 1 august 1928 cercetășia devine direcție a Oficiului Național pentru Educație Fizică. Din anul următor, comandantul mării Legiuni devine Principele Nicolae. Peste doi ani, cercetașele se desprind de cercetași și, la inițiativa principesei Ileana, este înființată Asociația „Cercetașele României”.

Cele două organizații de cercetași sunt prezente la a treia jamboree internațională, la Birkenhead, Marea Britanie. Luând exemplu, principele Nicolae hotărăște organizarea de jamboree naționale în România, din doi în doi ani. Astfel, acestea se țin la Piatra Neamț (1930), Sibiu (1932), Mamaia (1934) și Brașov (1936). Asociația „Cercetașele României” își organizează

jamboreea la Breaza (august 1935).

În 1934 se înființează Oficiul pentru Educația Tineretului Român, iar Marile Legiuni ale Cercetașilor și Cercetașelor fac parte din „Straja Țării”. Peste doi ani, cele două asociații de cercetași se reunesc.

Pe 24 ianuarie 1937, odată cu desființarea Oficiului pentru Educația Tineretului Român, este desființată și cercetășia. Aceasta a renăscut, în iunie 1990, sub numele de „Asociația Cercetașilor din România”, devenită, mai târziu, Organizația Națională „Cercetașii României”, membră cu drepturi depline a Organizației Mondiale a Mișcării „Scout”.

Cele mai importante personalități ale cercetășiei sunt: geologul, mineralogul și profesorul Gheorghe Munteanu Murgoci; Ecaterina Teodoroiu - eroina Primului Război Mondial; academicianul, geograful și geopoliticianul, ministru al Instrucțiunii Publice, Simion Mehedinți; jurnalistul, avocatul și activistul pentru drepturile omului, Constantin Costa-Foru; ofițerii Ulisse Sâmboteanu și Victor Panaitescu; profesorul și publicistul, inspector general al Cultelor și Artelor, director al Fundațiilor Regale, Gheorghe D. Mugur; colonelul Grigore Berindei; profesorul Constantin Nedelcu; profesorii și publiciștii Aurel S. Goia și Alexandru Daia; militarul de carieră, editorialistul și publicistul Ion Manolescu; pedagogul și publicistul Ion I. Onu; colonelul Ioan Dimăncescu; inginerul și diplomatul, profesor universitar Vladimir Ghidionescu. Fără îndoială, au fost implicați membrii ai familiei regale.

Ne aflăm în plin prim război pe plan european, în condițiile în care România se afla într-o neutralitate precară, în care trebuia să se decidă de care parte beligerantă va trece, toată societatea românească știa că va începe războiul și la noi.

În acest context, în toamna anului 1914, la Liceul „Mircea cel Bătrân” Constanța, s-a întrunit un comitet pentru crearea unei cohorte de cercetași. Comitetul îl avea ca președinte pe directorul unității de învățământ, profesorul N. Negulescu. Cohorta, botezată „Ovidiu”, făcea parte din Legiunea „Regina Elisabeta” și era comandată de profesorul N. Constantinescu Pană¹. Legiunea cuprindea cohortele Constanța și Medgidia. Mai târziu, va cuprinde și cohorta „Carsium” Hârșova². Numărul de membri admiși în acel moment, era de 152 de tineri, marea majoritate elevi ai liceului. Cohorta era subordonată Comandantului Marii Legiuni de la București³.

Pe 4 ianuarie 1915, la Liceul „Mircea cel Bătrân” are loc o șezătoare dedicată „Cercetășiei”. Cu această ocazie, N.T. Negulescu afirma: „Vremurile ce ne așteaptă și în perioada de pregătire a cărora ne găsim astăzi, vor cere atâtea sacrificii încât, orice individ - de la copil, bătrân, bărbat sau femeie -, aducându-și aminte de eroismul și abnegațiunea strămoșilor noștri, care ne-au păstrat țara și neamul, înfruntând cu puteri uriașe urgiile trecutului, trebuie să aibă partea lor de datorie”⁴.

Pe 8 martie același an, Cohorta „Ovidiu” a depus jurământul, în prezența patrulilor de cercetași de la Sinaia, București, Galați și Focșani - veniți aici special pentru acest eveniment - și a populației orașului, care a dorit să asiste la solemnitate. Momentul a beneficiat de prezența principelui Carol, de cea a principelui Nicolae, precum și de reprezentanții de seamă ai cercetășiei românești: profesorul G. Murgoci și G. Mugur. În ovațiile mulțimii, Principele Carol a vorbit despre rolul și rostul cercetășiei, după care a citit „*formula sacră a legământului*”. A urmat defilarea în coloană a cohortei și deplasarea la Liceul „Mircea cel Bătrân”, unde principele Carol a făcut o inspecție ce a vizat documentele și modul de predare

¹ N. Negulescu, *Începutul cercetășiei la Constanța*, Tipografia „Cartea de aur”, București, 1934, pp. 6-8.

² Informația provine de la un număr al revistei „Cercetașul” - din păcate, nu deținem numărul întreg -, regăsit în volumul *Istoricul cercetășiei din România*, realizat de fostul cercetaș Marin Benghiuc, aflat în patrimoniul Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța (în continuare MINAC), inv.4 249, f. 93, 167.

³ N. Negulescu, *op. cit.*, pp. 6-8.

⁴ *Ibidem*, p. 3.

și organizare a cunoștințelor cercetășești⁵.

Acesta a fost începutul activității Cohortei „Ovidius” Constanța a Asociației Cercetașilor Români, la Liceul „Mircea cel Bătrân”. A fost creată din necesitatea educării sănătoase a tineretului, mai ales în contextul pe care-l trăia Țara. Se încerca inocularea și dezvoltarea valorilor morale, precum: onoare, demnitate, solidaritate, patriotism, altruism, curaj, vigoare, calități absolut necesare în situația internațională, absolut necesare după intrarea României în război.

Pregătirea tinerilor cercetași a beneficiat de ajutorul dat de Regimentul 34 Infanterie Constanța, prin prezența ofițerilor: „locotenent G. Haneș, Ilie Șteflea, Ichim, Jinga, medicul Vasiliu și sublocotenentul Buricescu”. Lor li s-au adăugat instructori civili care au pregătit grupele de telegrafști, telefoniști, poștași etc., în frunte cu directorul Oficiului P.T.T.⁶

Locotenentul G. Haneș era fratele unor cunoscuți profesori constănțeni. N. Negulescu îi face următoarea caracterizare: „...așa cum, ceva mai târziu, la timp de aproape un an, spuneam cu eroism își dădea viața pentru mărirea patriei, în urma a 10 atacuri de noapte, în șanțurile Turtucaei, avea în îngrijirea sa, instruirea cercetașilor în marșuri, cantonamente și bivuacuri...

Și acum îl văd: cu figura întotdeauna veselă și plină de acea seninătate, pe care i-o dă starea sufletească a omului satisfăcut că și-a îndeplinit datoria. Venea cu o punctualitate exemplară la ședințele sale. Câte ore de repaus și zile de sărbătoare nu și le-a sacrificat el; și, cu câtă patimă și entuziasm vorbea tinerilor săi cercetași, obsedat numai de gândul ca să facă din fiecare din ei, copii de folos patriei!

În organizarea bivuacurilor și contonamentelor nu voia odihnă, numai ca să arate singur ceea ce era de făcut. El nu voia nicicum ajutor de la subalternii săi din regiment.

Apropiat și prietenos cu cercetașii, nu excludea disciplina în lucru. Tocmai aceasta a contribuit să nască o strânsă legătură sufletească între el și acei tineri, cari, n-au uitat niciodată pe fostul lor instructor, oricât noaptea timpului care s-a așternut între ei, ar fi putut să întunece amintirea lui!

Serii întregi de elevi ai Liceului „Mircea cel Bătrân” citesc cu evlavie numele său pe frontispiciul bibliotecii lor, constituiți în societatea de lectură I.L. Caragiale”

Un mic semn de recunoștință, dar și de recunoaștere a ceea ce sufletul lui a fost pentru foștii lui cercetași”⁷.

Locotenentul P.V. Haneș din Regimentul 34 Infanterie, instructor, a căzut în cel de-al 10-lea atac de noapte de la Turtucaia, în septembrie 1916, în fruntea companiei sale. În memoria sa, elevii Liceului au dat numele său Bibliotecii Societății „I.L. Caragiale”.⁸

Sublocotenet Buricescu

„Trăgătorii îi forma Buricescu. Un tânăr înalt, frumos, totdeauna surâzător; avea în ochii săi acea expresiune, care trăgea și îndemna la lucru în același timp.

Atmosferei de simpatie pe care ființa acestui tânăr, o crea în jurul său, s-a datorit că ședințele sale cu cercetașii, deveniseră reuniuni cu adevărat camaraderesti. De aici însă, folosul în arta tragerei și cunoașterii armiei se recolta cu toată ardoarea de viitori apărători ai țării.

În primele zile ale războiului întregirii noastre și-a găsit moartea cu fața la dușman, murind moarte de erou.(...)”⁹.

Pregătirea cercetașilor a fost completată de **locotenentul medic Vasiliu**, care, mai târziu, a devenit șef de spital în Basarabia. El i-a învățat pe tinerii cercetași să acorde primul

⁵ *Ibidem*, pp. 8-11.

⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁷ *Ibidem*, pp. 12-13.

⁸ Ion Făiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, Editura Muntenia, Constanța, 2004, p. 372.

⁹ N. Negulescu, *op. cit.*, pp. 13-14.

ajutor. Negulescu scrie despre acesta: „Când mă gândesc la sufletul pe care-l punea locotenentul medic Vasiliu - suflet la înălțimea spiritului practic și metodic pe care-l avea - în formarea echipelor sale sanitare de cercetași, simt o adevărată melancolie a acelor vremi.

Atâta idealism, atât sacrificiu de sine; atâta hotărâre în îndeplinirea datoriei sale, dictate de o conștiință superioară ... iar nu legate de răsplata imediată, de multe ori materială, pe care o oferă timpurile de azi!

În război ne-am întâlnit în aceeași unitate (Reg. 34 Inf.) și nu l-am văzut desmințindu-se de cum îl cunoscusem ca instructor sanitar al cercetașilor”¹⁰.

Un rol deosebit în pregătirea cercetașilor l-au jucat telegrafistii și telefoniștii - în frunte cu dirigintele oficiului P.T.T. -, care i-au învățat codul „Morse” și sistemul de semnalizare „Panaiteșcu” cu stegulețe.

Comandantul Cohortei „Ovidiu” a fost **N. Constantinescu Pană**, profesor de gimnastică la „Mircea”. Licențiat al Academiei de Educație fizică de la Viena și Berlin, al Academiei de Tir, maestru în gimnastică. Acesta era însărcinat nu doar cu disciplina elevilor în școală, ci și cu comportamentul lor în afara instituției de învățământ, fiind „temut, dar nu urât de copii”¹¹. Era „întotdeauna în mijlocul lor (a cercetașilor - n.n.); gata la orice acțiune cercetășească fie de instrucție, fie de educațiune, părerea sa cea mare de rău era atunci când împrejurările se opuneau ca, fără voia sa, să nu fie alături de ei.

Cu o sănătate fizică și morală robuste - lipsite de acel ascetism sau puritanism care de atâtea ori acoperă superficial ființa... -; cu tact și o inteligență de conducere remarcabile, s-a impus în dragostea tineretului cercetășesc, atunci, ca și mai târziu...”

Despre comandantul Constantinescu-Pană își amintește și un fost cercetaș, căpitanul Ion Berceanu, distins cu „Virtutea ostășească”: „în calitatea sa de comandant al Cohortei era întotdeauna în mijlocul nostru: ne-a dat în tot timpul instrucțiuni și sfaturi de educație morală. Cu un cuvânt ne-a entuziasmat zilnic prin cuvinte și sfaturi atât de practice, încât....toată viața mi-au servit de călăuză. Aceste sfaturi erau privitoare la viață, societate, camaraderie, curățenie sufletească și trupească, mândrie, demnitate, entuziasm pentru cercetășie”. Un fost alt elev-cercetaș, Scipio Vulcan, considera că N. Constantinescu-Pană „ar putea fi de mulți dintre foștii elevi reclamat ca un al doilea tată pentru grija părintească ce ne-o arăta tuturor”¹². În timpul războiului, acesta a fost comandant al cohortei de refugiați, cu sediul în Galați¹³.

Cohorta constănțeană organiza șezători „cu caracter intelectual” ale Societății elevilor „I.L. Caragiale” - aici s-a remarcat Paul Morfi, cu poezia sa *Cercetașul român*¹⁴ -, excursii și tabere¹⁵.

Aceasta era pregătirea elevilor și profesorilor cercetași de la Liceul „Mircea cel Bătrân”: disciplină, respect, pregătire fizică, de orientare, de prim ajutor. Cu această „zestre”, tinerii și profesorii lor se înregistrează ca voluntari în război, având „rolul lor prin ordinele de mobilizare”, în lupta pentru cauza românească.

În Constanța, cercetașii au fost repartizați la spitalele din oraș - Spitalul Comunal, Spitalul Militar - și la cele nou create pentru îngrijirea răniților: la Liceul „Mircea cel Bătrân”, la Școala Normală, la Hotelurile Palace, Cazinou și Carol. La fiecare dintre puncte erau

¹⁰ *Ibidem*, pp. 15-16.

¹¹ Ion Făiter, 1896-1996 *Liceul Mircea cel Bătrân Constanța*, Editura Muntenia, Constanța, 1996, p. 35.

¹² I. Dobrogeanu, *Centenară conștiință a civilizației românești la Marea cea Mare, locaș al culturii și emblemă a învățământului național*, în „România de la Mare”, V, nr. 6 nr. special, p. 15; N. Negulescu, *op. cit.*, pp. 17-19; Ion Făiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, p. 39.

¹³ Constantin Vitanos, *În slujba țării și a idealului național*, în „România de la Mare”, an V, nr. 6 nr. special, p. 3.

¹⁴ N. Negulescu, *op. cit.*, pp. 19-21.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 22-29.

repartizați câte 8 cercetași. Cercetașii mai mari erau folosiți drept sanitari - făceau și puneau pansamente etc. -, iar cei mici mângâiau sufletele din trupurile rănite, citindu-le și scriindu-le scrisori soldaților către cei dragi de acasă. În afara acestora, doi cercetași erau brancardieri la gara orașului, locul unde soseau trenurile sanitare pline ochi cu răniții, de pe câmpurile Topraisarului, cu cei cca. 600 răniți ai Diviziei sârbe, cu victimele raidurilor aeriene ce tocău Dobrogea din două în două ore etc. Alți cercetași erau repartizați la instituții, precum Poșta, Poliție, Prefectură etc. Munca lor a fost istovitoare.



În bătălia de la Mărășești (24 iulie/6 august - 21 august/3 septembrie 1917) a luptat Divizia 9 Infanterie Constanța, din care au făcut parte și elevi, foști elevi și profesori ai Liceului „Mircea cel Bătrân”.

Printre primele victime au fost elevii cercetași mirciști **I. Buzatu, Constantin Crăcană, Aurel Predescu, Moise H. Mozen Nadel** - căzuți sub bombardamentul inamic, pe 20 august 1916, în timpul serviciului de sanitari la Liceul „Mircea cel Bătrân”, transformat în spital militar, și **Zoropapel Tegrin** - ucis de aeroplan, în timpul voluntariatului la serviciul mobilizării de pe lângă Prefectura Constanța (octombrie 1916). Lor li s-a adăugat și **Farmache Cristofor**, elev în clasa I, cercetaș sanitar în spitalele din Cernavoda și Buzău, căzut la Iași (1918)¹⁶.

Între comandanții de grupe de cercetași căzuți în Războiul Reîntregirii:

Achile Sarr, absolvent al Liceului, în promoția 1914-1915, a căzut la Turtucaia (1916) - afirmă Ion Faiter, în timp ce Negulescu scrie că a fost ucis la Mărășești¹⁷.

Tanta Eugeniu, mort pe câmpiile Mărășeștiului - afirmă Negulescu, în timp ce Ion Faiter, îl consideră căzut în luptele de pe Tisa. Negulescu mărturisește că a luptat „în același regiment cu foștii lui elevi și foștii lui cercetași. Tanta Eugeniu și-a dat sfârșitul plin de răni aproape în brațele sale”¹⁸.

¹⁶ Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan, *Constanța. Memoria orașului*, vol. I 1878-1940, Editura Muntenia, Constanța, 1997, p. 208; N. Negulescu, *op. cit.*, pp. 29-31; Ion Faiter, *op. cit.*, p. 74.

¹⁷N. Negulescu, *op. cit.*, p. 22; Ion Faiter, *op. cit.*, p. 74.

¹⁸N. Negulescu, *op. cit.*, p. 22; Ion Faiter, *op. cit.*, p. 74.

Tulbure Vasile, proaspăt absolvent al Liceului - șef de promoție 1915 -, sublocotenent Regimentul 34 Infanterie, căzut la Nămolosa (1917) - după Negulescu și Constantin Vitanos, la Mărășești¹⁹.

Dumitrescu Nicolae, proaspăt absolvent al Liceului, sublocotenent Regimentul 34 Infanterie, a luptat la Nămolosa și este ucis în luptele de la Mărășești (1917)²⁰.

Titus Gh. Budac - fost elev al Liceului, instructor al cercetașilor mirciști, sublocotenent Regimentul 34 Infanterie, a căzut la Turtucaia (23 august 1916)²¹.

Alți profesori, absolvenți și elevi căzuți pe câmpul de luptă:

locotenent **Gheorghe Haneș** - instructor al cercetașilor mirciști, căzut la Turtucaia.

Dumitru Constantinescu - profesor de contabilitate la „Mircea”, ucis de un aeroplan inamic, la primul bombardament, în 1916²².

Gh. V. Danu - profesor de „diferite materii - franceză, germană” și secretar al școlii, căzut la Iași, în timpul refugiului²³.

Vasile Du(i)mitrescu, profesor de geografie și istorie, fost director al Liceului, între 1902-1903, își stimula elevii spre năzuința către unitate națională. Erau o obișnuință excursiile prin țară ale acestuia cu elevii premianți. Absolvise Facultatea de Litere și Filozofie la Universitatea Iași. Sorin Dimitriu și-l amintește astfel: „Plin de zel pentru cunoașterea istoriei, cu o minte perfect echilibrată, cu însușiri diverse, îndrumător al celor necăjiți, de o mare onestitate, bun, blând și sincer, plângea, râdea și se bucura din toată inima când era cazul”. Autor a numeroase volume despre istoria modernă și contemporană a României. A făcut campania din Bulgaria. Căpitanul Vasile Dumitrescu a comandat, în Primul Război Mondial, Compania X din Regimentul 51, Corpul III Armată și a căzut în luptele de la Amzacea în septembrie 1916²⁴.

Garabet Aznavorian, fratele lui Hurmuz, elev cu termen redus - mort pe front în Moldova. Înmemorat în Cimitirul Eroilor de la Socola. La cererea familiei, în 1926, este deshumat de Societatea „Cultul eroilor” și reînhumat la Brăila²⁵.

Gheorghe P. Toma, comandant de companie. Căzut la Mărășești²⁶

Ioan Ipa - absolvent al Liceului, promoția 1915, sublocotenent Regimentul 13 Artilerie - căzut la Mărășești (1917)²⁷

Aristotel Diamandopol - locotenent de administrație, a cerut să fie trecut ofițer combatant, mort pe front²⁸

Anghelescu Temelie - căzut în luptele de pe Tisa²⁹

Dumitru Băduleșteanu - căzut în luptele de pe Tisa³⁰

Constantin Mihăilescu - căzut în luptele de pe Tisa³¹

Gheorghe Sasu - căzut la Turtucaia (1916)³²

Locotenent **Ștefan Panaitescu**³³

¹⁹ N. Negulescu, *op. cit.*, p. 22; Ion Faiter, *op. cit.*, pp. 73, 411, 418.

²⁰ Constantin Vitanos, *op. cit.*, p. 3; Ion Faiter, *op. cit.*, pp. 73-74; N. Negulescu, *op. cit.*, p. 22.

²¹ Constantin Vitanos, *op. cit.*, p. 3; Ion Faiter, *op. cit.*, p. 74.

²² *Ibidem*, p. 35; Ion Faiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, pp. 74, 399.

²³ Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan, *op. cit.*, p. 277; Ion Faiter, 1896-1996 *Liceul Mircea cel Bătrân Constanța*, p. 35; Ion Faiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, pp. 39, 73-74, 401.

²⁴ Constantin Vitanos, *op. cit.*, p. 3; Ion Faiter, 1896-1996 *Liceul Mircea cel Bătrân Constanța*, p. 35; Ion Faiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, pp. 52, 401.

²⁵ Ion Faiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, p. 73.

²⁶ Constantin Vitanos, *op. cit.*, p. 3; Ion Faiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, pp. 73-74.

²⁷ Ion Faiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, pp. 74, 418.

²⁸ *Ibidem*, p. 74.

²⁹ *Ibidem*, p. 74.

³⁰ *Ibidem*, p. 74.

³¹ *Ibidem*, p. 74.

³² *Ibidem*, p. 74.

Petre Vârnav³⁴

Iacob Cristache - absolvent al Liceului, promoția 1915³⁵

Mocanu Constantin³⁶

Vulcan Anibal³⁷

Cu ocazia marilor sărbători ale Liceului „Mircea cel Bătrân”, permanent sunt amintite numele elevilor, absolvenților și profesorilor căzuți pe frontul Primului Război Mondial.

Un astfel de prilej este și aniversarea de 25 de ani de la înființarea Liceului, în 1921. În cuvântările lor, profesorii și autoritățile au amintit numele profesorilor decedați. Între aceștia, și pe cei care au murit pentru apărarea și reîntregirea patriei.

Fostul director al Liceului (1907-1918) N.T. Negulescu cerea ajutorul constănțenilor în sprijinul Liceului, făcând apel la memoria eroilor: „sprijinul dv. nu se acordă nouă, nu se acordă acestui local, dar se acordă fiilor dv., generațiunii viitoare care trebuie împluternicită astfel încât să poată susține pe umerii lor România Mare întregită, care a fost făurită și de foștii elevi ai Liceului, cari au știut să cadă cu fața la dușmanul groaznic la Turtucaia, în șanțurile Mărășeștilor, ca foștii elevi Sarry, Tanta, Jipa, Dumitrescu N., Tulbure Vasile, a căror memorie să fie veșnică și a căror purtare de elev și purtare românească să fie exemple generației actuale”.

Unul dintre animatorii vieții culturale constănțene, președintele Academiei Populare, membru al Comitetului școlar, avocatul Bucur Constantinescu îi amintea și el pe eroii de la „Mircea”: „... iar acei profesori, cari au pierit, să le fie memoria eternă. Ei n-au pierit, căci n-au murit pe deplin; «non omis moriar» zicea Horațiu, și așa putem să zicem și noi despre ei. Ei sunt în sufletele noastre”³⁸.

La inițiativa și sub conducerea lui N. Constantinescu-Pană, în 1922, se reînființează „cohorta de cercetași” a Liceului³⁹.

Pe 18 iunie 1928 s-a constituit *Asociația Cercetașilor României din Războiul Mondial 1916-1918*. Din păcate, cei amintiți vegheau doar din cer ...

În memoria lor și în ideea reînvierii cercetășiei în orașul de pe malul mării, în 1934, N.T. Negulescu scria broșura *Începutul cercetășiei la Constanța* - la care am făcut referire pe parcursul acestui articol. Broșura a fost publicată „cu ocazia Jamboreei Internaționale dela Constanța-Mamaia iulie 1934” și publicată la „Tipografia «Cartea de Aur», București, str. Smârdan 4”. Este interesant cuprinsul celor 32 de pagini, care cuprinde cam tot ce înseamnă cercetășia constănțeană, în special: Începutul cercetășiei la Constanța: Motivele înființării și rolul ei ca doctrină de educație; La noi și în alte țări; Cercetășia la Constanța, „Cercetășia” nu e un sport; Părinții și cercetășia; Prima înjghebare de organizație; Grija selecționării primilor cercetași; Înainte de legământ; Legământul Cohortei „Ovidiu”; La sediul comitetului, După legământ; Instructorii - sunt prezentați instructorii cohortei; Pregătirea P.T.T.; Comandantul Cohortei; Șezători; Viața Cohortei în afară; Participări la manifestațiuni cercetășești; Cercetășia și Școala; Excursiuni; Tabere. Tabăra Murfatlar, București; Războiul. Primele victime ale cercetașilor Cohortei.

O altă cohortă se înființează, în 1935, la Liceului de fete „Domnița Ileana”, sub

³³ *Ibidem*, p. 74.

³⁴ *Ibidem*, p. 74.

³⁵ *Ibidem*, 418. Înscris pe placa memorială.

³⁶ Înscris pe placa memorială.

³⁷ Înscris pe placa memorială.

³⁸ I. Dobrogeanu, *Centenară conștiință a civilizației românești la Marea cea Mare, locaș al culturii și emblemă a învățământului național*, în „România de la Mare”, an V, nr. 6 (nr. special), pp. 18-19.

³⁹ Ion Faiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, p. 51.

conducerea directoarei Valentina Boteanu.

Aniversarea a 40 de ani de existență a Liceului „Mircea cel Bătrân”, din septembrie 1936, a adus și mai pregnant în memoria conștanțenilor, în general, și a „mirciștilor”, în special, sacrificiul elevilor, absolvenților și profesorilor, care și-au adus obolul de sânge pentru realizarea României Mari. Cu această ocazie, în „Sala de serbări”, a fost pusă o placă comemorativă din bronz. Este opera marelui sculptor Ion Jalea, fost elev al Liceului, el însuși rămas fără o mână în timpul Războiului Reîntregirii. Sunt trecute pe aceasta doar numele unora dintre eroi. Fondurile pentru realizarea plăcii memoriale au fost strânse de Comitetul de elevi, constituit pe 1 Decembrie 1933. Din Comitetul de inițiativă făceau parte elevii fondatori: Nicolae F. Drăgan, Ion I. Funogea, Mihai D. Beloiu, Diran Diradurian, Ion G. Bădică, Ion I. Jipa; Petre P. Ștefănescu și alții. Aceștia lansau, pe 1 decembrie 1933, *Chemarea către tineretul școlar din Constanța*, în care arătau: „Înaintașii noștri, luându-și unii zborul chiar de pe băncile școlii, au încununat liceul cu o aureolă ce ne dă încrederea că prin muncă vom putea fi și noi de folos țării.

Dacă astăzi putem aspira lumina ce se varsă de pe catedrele școlii; dacă ne este dat să ne ridicăm pe calea culturii, aceasta se datorește nobilului lor sânge vărsat din belșug pe câmpiile României.

Foștii elevi, luptând și jertfîndu-se pentru patrie s-au înălțat în rândul celor mai desăvârșiți îndrumători ai noștri nimbul de lumină ce ne înconjoară ființa lor cerească de jertfire pentru mărirea neamului nostru.

Iată de ce nu se cade, iubiți colegi, să mai lăsăm a se uita numele lor, afundându-se tot mai adânc sub giulgiul nepăsării. Trebuie să scoatem amintirea lor la strălucirea veșnică.

Iubiți colegi,

E datoria voastră, ca numele lor să fie scris cu litere de aur pe placa de bronz, să fie fala trecutului, bucuria evlavioasă a prezentului și încrederea viitorului.

Nu cerșim nimic. Faceți-vă datoria, cum simte, cum trebuie să simtă inima voastră românească”

Președinte: Drăgan F. Nicolae

Vice-președinte: Funogea I. Ion

Secretar: Beloiu D. Mihai

Casier: Diradurian Diran

Membri: Bădică G. Ion, Haralambie V. Eugeniu, Mazmanian Armenag, Sandu T. Constantin, Bădescu M. Costin, Jipa I. Ion, Ionescu N. Valeriu, Zacca T. Constantin, Bivolaru I. Petre, Bogdan D. Ion, Ștefănescu P. Petre”

Placa are inscripționată dedicația: „EROILOR căzuți în războiul pentru întregirea patriei”. Înfățișează un arhanghel care anunță, la o trâmbiță, „victoria ce ne-a dus la întregirea patriei cu prețul sângelui generos al eroilor, al căror nume sunt săpate pe placă”.

La festivitatea de dezvelire a plăcii, au participat și fostul ministru al Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Angelescu, apropiat al instituției de învățământ, primarul Constanței Horia Grigorescu, ajutorul de primar, avocatul Scipio Vulcan, fost elev al liceului și cercetaș de război.

Dr. Constantin Angelescu considera că placa omagială dezvelită „trebuie să fie o veșnică pildă de educație cetățenească și națională pentru generațiile viitoare”.

Ulterior, când corpul central al clădirii Liceului a fost terminat, placa a fost mutată aici⁴⁰.

⁴⁰ Constantin Vitanos, *op. cit.*, p. 6; I. Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 12; Ion Făiter, *Monografia Liceului „Mircea cel Bătrân” Constanța*, p. 376.



Azi, placa memorială se află la loc de cinste, în holul Liceului. Completăm descrierea acesteia. Sunt înscriși „Foștii elevi: Anghelescu Temelie, Băduleşteanu Dumitru, Budac Gh. Titus, Diamandopol Aristotel, Dumitrescu Nicolae, Iacob I. Cristache, Jipa N. Ioan, Mihăilescu I. Constantin, Mocanu I. Constantin, Panaitescu Ștefan, Sarry N. Achille, Sasu Gheorghe, Tanta Eugeniu, Toma P.G., Turbure Vasile, Vârnăv Petre, Vulcan Anibal.” De asemenea, sunt trecuți „Instructori ai cercetașilor locotenenți: Haneș Gheorghe, Buricescu Gh.” și „Cercetași: Buzatu I. Alexandru, Crăcană I. Constantin, Farmachi Cristofor, Mozeș Moise, Predescu Aurel, Zoropapel Tegan”.

Lucrarea poartă semnătura autorului: „I. Jalea 1936”.



Placa memorială a fost realizată, după cum este scris, la „Turnătoria Arta Română G. Stratina Deciulescu Silistra 11 Buc”.

Privind în oglindă adolescenții și profesorii de atunci și pe cei din ziua de azi, ne punem întrebările: „Unde a dispărut sentimentul național?”, „Ce greșim azi în educația tinerilor și chiar în autoeducația noastră?”

Pentru că, în fond, nimeni nu i-a obligat pe elevii și profesorii acestui liceu de elită constănțean să plece pe front, pentru a contribui și ei, după puterile lor, la realizarea României Mari. Au fost educați în acest mod. Iar cercetășia a contribuit la crearea acestor sentimente, crezuri, speranțe. Și i-a pregătit pentru a lupta și pentru a învinge. Doar că unii dintre ei nu au supraviețuit conflagrației, macii sângelui lor înroșind câmpiile țării, care a devenit „dodoloață”.

În amintirea jertfei lor, au rămas placa memorială pe care am prezentat-o și numele a două străzi din Constanța: Cercetaș Lt. Alexandru Buzatu și Cercetaș Constantin Crăcană - oare câți dintre constănțeni știu cine au fost aceștia?

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI DISTRUGERILE PROVOCATE PE TERITORIUL NORD DOBROGEAN

dr. Ligia DIMA

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea

Rezumat: Participarea României la evenimentele Primului Război Mondial a atras după sine, implicarea directă a Dobrogei în acest conflict. Evenimente precum campania militară din septembrie-octombrie 1916, urmată de administrarea teritoriului de către administrația bulgară și cea a Puterilor Centrale, au avut un efect catastrofal asupra teritoriului dobrogean.

Cuvinte cheie: Tulcea, oraș, județ, distrugeri, victime, război, documente, arhivă.

Abstract: Romania's participation to World War I brought about Dobruja's involvement in this conflict. Events as the military campaign in September-October 1916, followed by the Bulgarian and Central Powers' administration in Dobruja had a catastrophic effect on this territory. December 22nd 1916 was not forgotten easily by the population in Tulcea. While the Bulgarian took over Tulcea town, destroying its symbols, the people and authorities withdrew to the Danube Delta. Under these circumstances, the author of this article presents some documents regarding the destruction in the entire north-Dobrujan territory, casualties and damages.

Key words: Tulcea, town, county, destructions, victims, war, documents, archive

Ziua de 22 decembrie 1916 nu va fi uitată foarte ușor de către populația tulceană. În timp ce militarii bulgari preluau controlul asupra orașului Tulcea, distrugându-i simbolurile, populația, autoritățile locale și armata plecau din calea acestora, retrăgându-se în Deltă.

În acest context, autorul prezintă câteva documente de arhivă cu privire la distrugerile provocate pe întreg teritoriul nord-dobrogean, a pierderilor materiale și de vieți omenești.

O analiză asupra pagubelor produse în localitățile nord-dobrogene prezintă instituția prefectului, într-un raport emis la data de 10 februarie 1919 și adresat Ministrului de Interne. În raport sunt precizate pagubele pricinuite de către inamici: „bulgarii - sub ocupația cărora se afla județul, trupe turcești - puține la număr dar puse sub comandă bulgară, câțiva soldați germani și comandanți folosiți mai mult pentru aprovizionări”¹.

Astfel, în luna noiembrie 1916, orașul Babadag a fost bombardat de patru aeroplane. Populația orașului Tulcea era batjocorită, portretele familiei regale distruse sau atârinate în locuri dosnice, instituțiile orașului au fost transformate în grajduri de cai, tricolorul rupt și transformat într-o simplă cârpă bună pentru alte nevoi. Arhivele, registrele, actele de proprietate, documentele, actele de valori au fost distruse, neputându-se reface sau evalua. Icoanele și odoarele bisericilor au fost luate, iar picturile au fost mângălite cu inscripții batjocoritoare².

În ceea ce privește pagubele suferite de către biserici, un document elocvent în acest sens este raportul înregistrat cu numărul 25, prezentat de către Superiorul Mănăstirii Cocos, județul Tulcea, Stareț Arhimandrit Ieronim Roman, datat 19 mai 1919:

¹ B.J.A.N. Tulcea, *fond Prefectura județului Tulcea*, Serviciul Administrativ, dosar 85/1919, vol. II, f. 322-326, apud *Dobrogea în Arhivele românești (1957-1989) Profesorului Stoica Lascu la 60 ani*, Virgil Coman (coord.), Editura Etnologică, București, 2013, p. 311.

² *Ibidem*, pp. 312-313.

„Domnule Președinte,

Cu onoare înaintăm alăturat aici tabloul de devastările, stricăciunile și pagubele cauzate de dușman în anii 1916-1918; rugându-vă să binevoiți a le înainta locului în drept spre a lua cuvenitele măsuri pentru despăgubirile monastirii Cocoș județul Tulcea.

Cu stimă, Sfânt Arhimandrit Ieronim Roman.

Domniei Sale, Domnului I. Dumitrescu Președinte al comisiei pentru despăgubirile de război Tulcea.

Tabel

cu devastările, stricăciunile și pagubele cauzate de dușmani în timpul ocupațiunii în anii 1916-1918 la Monastirea Cocoș, județul Tulcea.

Unde au fost pagubele și stricăciunile	Specificare amănunțită a lipsurilor și stricăciunilor	Evaluarea după prețurile din anul 1916	Evaluarea după prețurile din anul 1918
Clădirea bisericii	Paraclisul a fost devastat cu întreg mobilierul și odoare, făcându-l magazie de alimente și produse.	5.000	10.000
Obiecte Sacre	Un rând veșminte arhieresti donate de P.S. Episcop Nifon la sfințirea noii biserici în 1916 compus din: felon, mantie, mitra, cârje, tichie,	10.000	25.000
	4 cruci argint.	1.000	3.000
	3 Evanghelii îmbrăcate în argint dintre care una donată de P.S. Episcop Nifon.	2.000	4.000
	6 candel mari de argint poleite cu aur	3.000	6.000
	1 chivot de argint	500	1.000
	2 sfeșnice de argint	500	1.000
	2 rânduri sfinte vase de argint	1.000	2.000
	5 rânduri veșminte noi preoțești	5.000	10.000
	4 rânduri veșminte puțin uzate preoțești	2.000	4.000
	1 icoană împărătească Sfânta Treime îmbrăcată în argint și donată de P. S. Episcop Nifon	2.000	4.000
	4 acoperăminte pentru sfânta masă	1.000	2.000
	4 dvera de mătase brodate cu fir	1.000	2.000
	10 covoare	2.000	5.000
	20 preșuri	2.000	4.000
	2 cădelnițe de argint	1.000	2.000
	1 cădelniță de argint poleită cu aur	500	1.000
	Total:	34.500	76.000
Mobilier	Întreg mobilierul din arhondaric și stăreție: paturi, mese, scaune, saltele, canapele, plapumă, cearșafuri, vesele, tacâmuri pentru 40 persoane.	15.000	30.000

DOBROGEA ÎN CONTEXTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Chilii și cărți	O parte din bibliotecă, cărți de ritual moral și literatură, cea mai mare parte legate în piele.	2.000	4.000
	Toate chiliile au fost devastate, luate ușile, ferestrele, sobele toate sfărmate și mobila furată.	20.000	40.000
	Metocul din Tulcea, strada Mahmudiei devastat	5.000	10.000
	Total:	27.000	54.000
Pământ, vii și livezi	S-au cultivat 100 hectare pământ arabil 2 ani	20.000	40.000
	A cultivat și a luat rodul în 2 ani la 7 hectare vie	15.000	30.000
	Întreaga livadă din jurul mănăstirii a fost cultivată și a luat rodul în 2 ani	15.000	30.000
	5 hectare vie indigenă s-a distrus definitiv	20.000	40.000
	Total:	70.000	140.000
Vite	3 perechi cai au fost luați de bulgari	2.000	4.000
	3 perechi boi au fost luați de bulgari	2.000	5.000
	4 vaci	1.000	5.000
	2 tauri elvețieni	2.000	5.000
	40 oi	1.000	4.000
	4 porci mari, găini, rațe, găște, curci	2.000	5.000
	Total:	10.000	28.000
Obiecte de gospodărie și mașini	3 trăsură gabriolete luate de bulgari	2.000	5.000
	4 căruțe luate de bulgari	2.000	5.000
	4 care	1.000	3.000
	4 pluguri	500	1.000
	2 secerători	1.000	3.000
	1 mașină de vânturat, 1 hățuit porumb	1.000	3.000
	2 cazane pentru fabricat țuica de aramă	3.000	6.000
	7 cazane pentru bucătărie de aramă	4.000	8.000
	5 cazane mari de tuci	200	2.000
	100 butoaie pentru vin	15.000	30.000
	20 butoaie pentru murături	3.000	5.000
	20 căzi pentru murat varză	2.000	4.000
	Toate sculele de la atelierul de lemnărie	5.000	10.000
	Toate sculele de la atelierele de fierărie	5.000	10.000
	Gaterul de tăiat scânduri cu toată instalația	10.000	25.000
	Tipografia cu toate accesoriile	15.000	30.000
	Una locomobilă pe care au uzat-o luându-i piese	5.000	10.000
	Una batoză de treierat	3.000	6.000

DOBROGEA ÎN CONTEXTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

	Una mașină de fărmat struguri, un teasc	500	1.000
	3 mașini de cusut a 200 lei una	600	2.000
	Una moară sistematică de apă	5.000	10.000
	Un hambar pentru ținut cereale	5.000	10.000
	Un porumbar pentru ținut porumb	2.000	4.000
	Toată împrejmuirea de scânduri 1.800 ml	5.000	10.000
	300 mc nisip pentru construcția chiliilor	3.000	6.000
	200.000 cărămizi	3.000	6.000
	Casele și magaziile de la Bădila mare	2.000	5.000
	20 mc scânduri de tei a 100 lei/m	2.000	5.000
	15 mc scânduri stejar a 120 lei/m	2.000	6.000
	10 mc scânduri frasin a 130 lei/m	1.500	4.000
	100.000 kg furaje diferite a 0,15 lei/kg	5.000	25.000
	2 vagoane grâu luate de bulgari	5.000	20.000
	2 vagoane orz	4.000	15.000
	5.000 kg fasole	1.000	20.000
	5.000 kg cartofi	500	15.000
	600 kg brânză	1.000	20.000
	400 kg lapte conservat	200	3.000
	100 kg ulei de rapiță	200	1.500
	2.000 căpățâni de varză murată	200	2.000
	1.000 kg ceapă	500	3.000
	2.500 kg sare	400	2.000
	500 kg lână de oi țigae spălată	3.000	6.000
	500 kg crap sărat	1.000	2.000
	Total:	131.300	369.500
	Total general:	292.800	707.500

Memoriu

Armatele care se aflau în retragerea lor din sectorul Ortachioi și Nifon, spre podurile de peste Dunăre de Isaccea, au trecut prin monastirea Cocos, unde au mâncat și au încărcat o foarte mare parte de furaje, alimente și produse. Călugării opunându-se au fost amenințați cu focurile de armă, sub care a și căzut Acachie Atanasiu lovit de glonț și a murit imediat.

Când frontul se apropiase am primit ordin de la Comisarul Regal al armatei Dunărene să ne retragem. Aproape sub focurile inamice toți călugării tineri și cu Starețul s-au refugiat în Basarabia unde au slujit pe la diferite monastiri servind în biserici în limba românească ca înainte vestire a alipirii Basarabiei și care s-au întors la monastirea Cocos.

Călugării și frații bătrâni în număr de 35 au fost rămași în monastire.

<indescifrabil> crezând că față de respectoasele bătrânețe bulgarii vor avea indulgență ci din contră pe toți i-au bătut pe pielea goală trăgându-i de barbă, i-au bătut peste obraji cu palmele și după aceea i-au buzunărit, îi ruga să-i lase să-și ia cu ei hainele necesare ia pus sub baionetă internându-i întâi în monastirea Celic Dere și de acolo pe timp geros și răcoros ducându-i pe jos, ia internat în monastirea lipovenească Slava Rusă unde din cauza mizeriilor

și a persecuțiilor aduse de bulgari au murit aproape jumătate dintre ei, iar cei rămași se găsesc întorși în mănăstirea Cocoș unde roagă pe Dumnezeu nostru răzbunarea neamului nostru.

După informații culese în mănăstirea Cocoș pe timpul ocupației au fost diferite comandamente, <indescifrabil> și telegrafice fără fir ale căror trupe au cauzat lipsurile și stricăciunile arătate detaliat pe prezentul tablou. Superiorul Mănăstirii Cocoș județul Tulcea Stareț Arhimandrit Ieronim Roman³.

În arhivele orașului se păstrează și alte documente cu privire la distrugerile și pierderile suferite în timpul Primului Război Mondial; în continuare prezentăm doar câteva dintre aceste mărturii.

Documentul înregistrat cu numărul 7894, emis de către Primăria Comunei Urbane Tulcea, la data de 15 Noiembrie 1919:

„Domnule Prefect,

Referindu-ne adresei Dumneavoastră No. 7028, am onoarea a comunica, că acest oraș a fost ocupat de armatele bulgare, funcționarii români au fost îndepărtați din funcțiuni și înlocuiți prin bulgari. Aceștia rechiziționau mobilele fără de bonuri de rechiziție. Tot mobilierul refugiaților români și al celor ce n-au evacuat bulgarii, au fost transportate în masă în Bulgaria. Semnează Primarul Urbei Muscului, Domniei Sale Domnului Prefect⁴”.

Document emis de către comuna Ortachioi, județul Tulcea: „Tabel cu numărul gospodăriilor distruse, avariate și devastate din Comuna Ortachioi:

Numele Comunei	Nr. gospodăriilor			
	Distruse	Avariate	Devastate	Total
Ortachioi	61	50	22	133

Se certifică de noi pentru exactitate.

Semnează Primar ss (indescifrabil) Notar ss (indescifrabil)”⁵.

Document emis de către comuna Meidanchioi, județul Tulcea: „Tabel cu numărul gospodăriilor avariate și devastate:

Numele comunei	Nr. gospodăriilor			
	Distruse	Avariate	Devastate	Total
Meidanchioi	6	4	10	

Se certifică de noi exactitatea,

Președinte P. Mititelu, Notar ss (indescifrabil)”⁶.

Telegramă tranzitată din Măcin, cu numărul 68, cuvinte 70, emisă la data de 14.11. 1919, ora 15 și 20 minute, transmisă Domnului Prefect Tulcea.

„Telegramei 7099, comunic rezultatul oral 6848 următorul: una biserică, una școală avariata, clădiri proprietatea comunei, una distrusă, cinci avariate. Clădiri proprietatea județului una avariata. Clădiri proprietatea statului patru distruse, 7 avariate.

Case particulare distruse 18 mari, 37 mijlocii, 93 mici, avariile 31 mari, 36 mijlocii, 70 mici, devastate 10 mari, 38 mijlocii, 49 mici”⁷.

³ B.J.A.N. Tulcea, *Fond Prefectura Județului Tulcea*, Serviciul Administrativ, dosar nr. 106/1919, f. 11-13.

⁴ *Ibidem*, dosar nr. 108/1919, f. 37.

⁵ *Ibidem*, f. 38.

⁶ *Ibidem*, f. 39.

⁷ *Ibidem*, f. 40.

Telegramă tranzitată din Chilia Veche, cu numărul 281, cuvinte 80, emisă la data 14.11.1919, ora 15 și 30 minute, transmisă Prefect Tulcea urgent la ora 21 și 20 minute.

„La numărul 6848 raportăm că în comunele rurale din plasă nu sunt gospodării distruse, avariate și devastate de trupele germane nefiind sub ocupație germană iar care există sunt cauzate de trupele Ruse, afară de o gospodărie distrusă și 31 avariate în comuna Sf. Gheorghe de aeroplanele germane. Semnează administrator Plasa Sulina Velescu. Nr. 1371, 1919/11”⁸.

Tabel cu numărul clădirilor devastate de război în comuna urbană Tulcea:

Felul clădirilor	Gradul pagubelor			Instalațiuni		
	Distruse	Avariate	Devastate	Electrică	De apă	Calorifere
Școli	2	6			8	
Biserici		6				
Local Pescarii		3			1	
Cazărmi		4			4	
Geamii		1				
Monumente		3				
Grădini publice		2				
Fabrici			1			
Case mari	23	93	31	12	122	
Case mijlocii	81	162	22		95	
Case mici	157	99	45		21	
Total	268	374	99	12	251	

Se certifică exactitatea prezentului tablou.
Polițai ss (indescifrabil)⁹.

Din documentul emis de către Comuna Somova, Plasa Cataloi, județul Tulcea, cu privire la situația celor arestați se constată că numitul Atanase Covaciu a fost arestat, iar apoi a fost împușcat de santinela bulgară, deoarece a dorit să evadeze din lagărul de la Dobrici. Situația prezentată se certifică pentru exactitate de Primar, C. Popa și Notar, Sc. Zamfir ¹⁰.

Tabel cu numele victimelor de bombardamente de artilerie și aeroplan inamice din orașul Tulcea:

Nr. crt.	Numele și Prenumele	Domiciliul	Victimele de artilerie inamică	Victimele de aeroplan inamice
1	Dumitru Laghias	Str. Buna Vestire no. 13	I s-a fracturat piciorul drept de o bombă artilerie	-----
2	Nastasia Gheorghe	Str. Sf. Împărați no. 9	A fost omorât de o bombă artilerie	-----
3	Petre Ciubarencu	Str. Alex Lahovari no. 27	Lovit de o schijă, i s-au rupt 4 degete mâna dreaptă	-----

⁸ *Ibidem*, f. 41.

⁹ *Ibidem*, f. 42.

¹⁰ *Ibidem*, f. 43.

4	Ioan P. Ticovschi	Str. Bibescu no. 22	-----	Lovit de o bombă de aeroplan, a încetat din viață.
5	Evdochia P. Ticovschi	Str. Bibescu no. 22	-----	A fost rănită de o bombă, nu a rămas infirmă.

Se certifică de noi exactitatea prezentului tabel. Polițai ss (indescifrabil)¹¹.

Document înregistrat cu numărul 1446 emis de către administrația Casimcea la data de 13 Noiembrie 1919:

Domnule Prefect,

La Nr. 9199 ca urmare vă rog a cunoaște numele victimelor de aeroplan din această plasă Casimcea: Ion Moldovianu, Beidaud; Dinu Păruș, Râmnic; Neculai Burlacu, Caragea; Ion Cristea. În celelalte comune nu există nici o victimă. Administrator, (ss) D. Nistor¹².

Tabel cu numărul gospodăriilor distruse, avariate și distruse
din Comuna pr. Nicolae, județul Tulcea:

Numele Comunei	Numărul gospodăriilor			Observație
	Distruse	Avariate	Devastate	
Pr. Nicolae	207	64	75	
	1	1	-	Biserica din cătun Rachel
	-	2	-	Școala din cătun Rachel și satul Pr.
	1	-	-	Locuința și cherhana de la punctul Pr.
	1	-	-	Spitalul Liproșerie din Tichilești

Se certifică de noi exactitatea prezentului tablou. Primar (ss) indescifrabil
și Notar N. Pilar¹³.

Document emis de către Administrația Casimcea în data de 12 Noiembrie 1919, înregistrat cu numărul 1444:

Domnule Prefect,

La adresa cu numărul 6848 am onoarea a vă comunica tabelul numeric și pe comune cu gospodăriile din această plasă:

Localitate	Distruse	Avariate	Devastate
Casimcea	252	45	94
Calfa	20	40	46
Carugea	50	85	111
Râmnic	86	15	135
Beidaut	1	3	2
Ciamurlia de Sus			6
V. Alecsandri	45	35	88
Canla Bugiac	3	5	5

Toate gospodăriile și satele românești distruse. Toate gospodăriile și satele ofensive

¹¹ *Ibidem*, f. 44.

¹² *Ibidem*, f. 45.

¹³ *Ibidem*, f. 46.

neatinse¹⁴.

Document emis de către Primăria Comunei Murighiol la data 10 noiembrie 1919, înregistrat cu numărul 538:

Domnule Prefect,

Ordinului Dumneavoastră Nr. 9199/1919 avem respectul a înainta anexat aici tabelul cu numele locuitorilor răniți de minele bulgare puse în balta Murighiolului. Semnează Primar, Serghei și Notar, Popa.

Domniei Sale Domnului Prefect al Județului Tulcea¹⁵.

Tabel cu locuitori răniți de minele bulgare puse în balta Murighiolului din comuna Murighiol:

Nr. crt.	Numele și prenumele	Observații
1	Sava Zaharencu	Lovit în mână, rămas infirm
2	Iumen O. Maneu	Lovit în mână, rămas infirm
3	Mihail Cozorvoschi	Rănit de aeroplan în picior
4	Elena Cozorvoschi	Rănit de aeroplan în picior, actualmente sănătos

Prezentul tabel se certifică de noi: Primar, Serghei și Notar, Popa¹⁶.

Document emis de către Poliția Comunei Mahmudia, județul Tulcea privind situația victimelor făcute de bombardamentul artileriei inamice:

Nr. crt.	Numele și prenumele victimelor	Mort prin bombardamentul artileriei
1	Vasilina Niță G. Bălan	Mort prin bombardamentul artileriei
2	Trifon Niță Bălan	Mort prin bombardamentul artileriei
3	Petrana Niță Bălan	Mort prin bombardamentul artileriei
4	Ioan Serghei	Mort prin bombardamentul artileriei
5	Haralambie Pilot	Mort prin bombardamentul artileriei
6	Timofei Ioan Andrei	Mort prin bombardamentul artileriei
7	Gherghina V. Oprea	Mort prin bombardamentul artileriei
8	Costanda Dumitru Florea	Mort prin bombardamentul artileriei

Se certifică de noi exactitatea prezentului tabel, Șeful Poliției, Grosu¹⁷.

¹⁴ *Ibidem*, f. 47.

¹⁵ *Ibidem*, f. 48.

¹⁶ *Ibidem*, f. 49.

¹⁷ *Ibidem*, f. 50.

Prefectura Județului Tulcea emite
ORDONANȚA No 132

În baza dispozițiilor legii stării de asediu și a ordinelor Ministerului de interne No. 23729 din 14 Decembrie 1918. O R D O N Ă M:

- 1). Orice fel de adunare sau întrunire este interzisă sub cerul liber în localuri publice cât și în case particulare.
- 2). Toate localurile publice se închid la ora 9 seara.
- 3). Este oprită circulația prin orașe și sate după ora 10 noaptea.
- 4). Grupuri mai mari de 3 persoane la un loc nu pot circula.
- 5). Persoanele civile, afară de cele cu însărcinări speciale n-au voie de a purta arme.
- 6). Toate armele care încă nu s-au predat vor fi în 5 zile depuse la Compania de jandarmi în Tulcea și la posturile de jandarmi din restul județului.
- 7). Ieșirea din orașe și sate și călătoria de la o localitate la alta se va face numai cu permisiunea deja stabilită de autoritățile polițienești și jandarmeria.

Orice abatere va fi referită justiției militare și e pedepsită după legile de război, precum tot astfel va urma și cu cei ce vor colporta știri tendențioase, vor complota contra statului și vor tipări, vinde, aduce sau răspândi orice publicație dăunătoare siguranței și ordinei publice.

Toate autoritățile civile și militare vor observa stricta aplicare a acestor dispozițiuni. Dată în Tulcea, astăzi 4 Ianuarie 1919.

Prefectul Județului Tulcea, GEORGE ȘERBAN

Comandantul Companiei Jandarmi Tulcea, Căpitan V. DUMITRESCU

TULCEA, Tip. D. Margulius¹⁸

¹⁸ *Ibidem*, f. 51.

REVISTELE „ARHIVA DOBROGEI” ȘI „ANALELE DOBROGEI”. CONTRIBUȚII LA ISTORIOGRAFIA RĂZBOIULUI PENTRU ÎNTREGIRE NAȚIONALĂ

Angela POP

Rezumat: Impactul fără precedent pe care l-a avut Primul Război Mondial asupra vieții a milioane de oameni, a dus la apariția unei bogate istoriografii. Pe lângă presa timpului, încercarea de a găsi o explicație pentru tot răul provocat, căutarea unui nou sens al existenței în perioada postbelică, au determinat apariția unui număr impresionant de memorii, studii de istorie și istorie militară. Orice persoană interesată de cunoașterea elementelor specifice frontului dobrogean, a situației concrete din această provincie, între anii 1916-1918, nu poate exclude, din bogata bibliografie existentă, revistele „Arhiva Dobrogei” (1916, 1919-1920) și „Analele Dobrogei”(1920-1938).

Ele reprezintă rezultatul eforturilor intelectuale și materiale ale unor reprezentanți de seamă ai culturii române (profesorii Grigore Moisil și Constantin Brătescu, avocatul I.N. Roman), cărora li se alătură alte personalități de marcă (profesorii Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, Oreste Tafrali).

Cuvinte cheie: Dobrogea, presă, Analele Dobrogei, Arhiva Dobrogei, istorici

Abstract: World War I unprecedented impact upon million of people's life created a very rich historiography. An impressive number of books of memoris, historical and military history studies emerged in the postwar period, trying to find an explanation for all the damage in the conflict and searching for a new sense of existence. Researchers interested in real elements of the Dobrujan front and the situation in this province, between 1916 and 1918 cannot ignore two publications: the elements regarding the real situation of the front in Dobruja cannot ignore "Arhiva Dobrogei"(1916, 1919-1920) and "Analele Dobrogei"(1920-1938). Important representatives of the Romanian culture as proffesors Grigore Moisil and Constantin Brătescu, lawyer Ioan N. Roman, or historians like Vasile Pârvan, Nicolae Iorga and oreste Tafrali, the geographer Simion Mehedinși published articles dedicated to the complex situation in Dobruja.

Key words: Dobruja, periodicals, Analele Dobrogei, Arhiva Dobrogei, historians

Impactul, de dimensiuni fără precedent, avut de Primul Război Mondial asupra vieții a milioane de oameni¹ a dus la apariția unei bogate istoriografii. Pe lângă presa timpului, încercarea de a găsi explicații pentru tot răul produs, căutarea unui nou sens al existenței în perioada postbelică, au determinat tipărirea, imediat după încheierea evenimentului amintit, a unui număr impresionant de memorii, jurnale de front, studii de istorie și istorie militară, serii de documente².

¹ În afara distrugerilor materiale, datorate luptelor care au avut loc pe întinse suprafețe din Europa, Primul Război Mondial a dus la moartea a 20 milioane de soldați, 20 milioane au fost răniți sau au rămas invalizi, 9 milioane au ajuns prizonieri, 13 milioane civili au fost omorâți, iar 10 milioane de persoane s-au refugiat în alte zone, cf. Alin Spânu, *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919-1945*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2010, p. 38.

² Pentru Rodric Braithwaite, diplomat de carieră și un apreciat istoric al războaielor desfășurate în secolul al XX-lea, există și alte motive. „Generalii poartă războaiele după puterile lor. Cei mai buni încearcă să păzească viețile soldaților și să-i controleze în mod corespunzător. Când totul se încheie, aceștia scotocesc prin arhive pentru a-și găsi un loc în istorie, pentru a justifica hotărârile luate [...]. Soldații care duc greul luptelor revin acasă după ce *au văzut și făcut lucruri îngrozitoare* (subl. ns. - A.P.), care se întorc împotriva lor și le bântuie amintirile. Poveștile de eroism și camaraderie îi ajută să își gestioneze amintirile și să confere înțeles situațiilor prin care au trecut. Mulți alții nu vorbesc despre experiențele trăite și merg în

Intrarea României în război (august 1916), a creat în interiorul frontierelor sale aceleași drame petrecute și pe alte teatre de operații militare: ocuparea inamică pe două treimi din teritoriul național (decembrie 1916 - noiembrie 1918), foamete, epidemii, muncă forțată pentru populația civilă rămasă în Muntenia și Dobrogea, tratament inuman aplicat soldaților căzuți prizonieri, crime, violuri. Concret, era vorba de pierderi materiale și umane greu de calculat pentru o populație care, în proporție de 80%, trăise la un nivel de subzistență³. S-a apreciat că România a pierdut aproximativ 800.000 de persoane, din care 460.000 au fost răpuse de foame, boli și epidemii⁴.

Așa se explică apariția și în istoriografia română a unui mare număr de lucrări dedicate Primei Conflagrații Mondiale⁵.

Orice persoană interesată de cunoașterea elementelor specifice frontului dobrogean, între anii 1916-1918, nu poate face abstracție de două reviste cu valoare istorică și istoriografică de excepție⁶.

„Arhiva Dobrogei”, revista *Societății pentru cercetarea și studierea Dobrogei*, a fost publicată la București, în 1916, 1919-1920, sub conducerea profesorului Constantin Moisil și, ulterior, Constantin Brătescu, cu sprijinul Casei Școalelor. Încă de la primul număr, s-a impus în rândul publicațiilor vremii, prin valoarea științifică a articolelor dedicate istoriei și etnografiei Dobrogei, cu specială preocupare pentru rezultatele cercetărilor arheologice, numismatice efectuate în zonă. Așa după cum profesorul Constantin Moisil mărturisește în articolul-program, totul pleca de la importanța deosebită a Dobrogei pentru România, din punct de vedere economic, social și politic, valoarea activității desfășurate de societățile similare existente și în alte județe ale țării, „informațiile prețioase ce le-au scos din publicațiile lor, nu numai oamenii de știință, dar chiar bărbații de stat și diplomați”⁷.

„Analele Dobrogei” (1920-1938), revista *Societății culturale dobrogene*, apare la Constanța și Cernăuți, sub direcția profesorului Constantin Brătescu, alături de avocatul I. N. Roman și profesorul Ioan Georgescu - secretar de redacție. În dubla sa calitate de membru al colectivului redacțional și președinte al societății, I. N. Roman își anunță cititorii cu privire la obiectivele stabilite pentru noua publicație. Mai mult decât să studieze Dobrogea, din punct de vedere arheologic, istoric, etnografic, geografic, economic, lucru realizat prin numeroasele studii publicate în „Arhiva Dobrogei”, „Analele Dobrogei”, urmăreau un scop și mai înalt: „anume acela de a crea o mai luminată conștiință națională în românul dobrogean și a trezi o mai vie iubire pentru locul în care fiecare e activ. Desăvârșindu-te pe tine, dăruiești Patriei un cetățean valoros, de care poate fi mândră; ridicând satul sau orașul tău, ai dăruit țării întregi mai multă frumusețe și tărie” (subl. ns. - A.P.)⁸.

mormânt, fără să le spună nici măcar celor mai apropiați și dragi cum a fost cu adevărat.”, cf. Rodric Braithwaite, *URSS în Afganistan* (1979-1989), București, Editura Corint, 2015, coperta a IV-a. Totul se datora faptului că „Războiul a făcut din noi <combatanți> nu numai cadavre, infirmi, orbi. A trezit în noi, pe lângă acte frumoase de sacrificiu și abnegație, vechi instincte de cruzime și barbarie și uneori le-a dus la paroxism. Mi s-a întâmplat [...] mie, care n-am dat niciodată cuiva vreun pumn, mie, care detest dezordinea și brutalitatea, să îmi facă plăcere să ucid. Momentul acela de barbarie, momentul acela cumplit avea o savoare unică pentru noi”, cf. Stéphane Audoin-Rouzeau, Anette Becker, *Războiul descoperit. 1914-1918*, Editura Corint, București, 2014, p. 65.

³ Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 135-143; Angela Pop, *Evoluția spațiului rural dobrogean la începutul secolului al XX-lea*, în vol. *In memoriam Liliana Lazia*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012, pp. 172-175.

⁴ Alin Spănu, *op. cit.*

⁵ Gh. I. Georgescu, *Contribuții la bibliografia războiului pentru întregirea neamului*, București, 1940.

⁶ Ion Făiter, Constanța Călinescu, *Reviste dobrogene. „Arhiva Dobrogei”, „Analele Dobrogei”. Bibliografie analitică selectivă cu un studiu monografic*, f.l., 1971; Dumitru-Constantin Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană (1879-1980). Bibliografie comentată și adnotată*, Constanța, 1985, pp. 19-22, 35-37; Constanța Călinescu, *Constantin Brătescu - fondator al revistei „Analele Dobrogei”, în Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu. Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, Constanța, 1993, pp. 150-155.

⁷ „Arhiva Dobrogei”, nr. 1, vol. 1, 1916, p. 1.

⁸ *Ibidem*, an 4, nr. 4, 1923, pp. 2-3.

Acest ambițios program a putut fi realizat prin prezența unor colaboratori de prestigiu, profesorii universitari: Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, Dimitrie Onciu, Oreste Tafrali, George Vâlsan, publiciștii Ion Marin Sadoveanu, M. Ionescu - Dobrogianu⁹.

Cât privește contribuția ambelor reviste la îmbogățirea istoriografiei Primului Război Mondial, se remarcă numărul apreciabil de articole și studii referitoare la situația complexă a Dobrogei, între anii 1916-1918. Și nici nu se putea altfel.

Revista „Arhiva Dobrogei” a apărut într-un context intern și internațional dificil. În 1916, presiunile făcute asupra oamenilor politici de la București, de către cele două blocuri militare aflate în conflict - Antanta și Puterile Centrale - obligau la adoptarea unei poziții ferme, clare și imediate. Modul concret de desfășurare al luptelor, pe diferite teatre de operații din Europa, nu-i mai permiteau României prelungirea neutralității.

Pentru mulți dobrogeni situația devenise clară: războiul se apropia cu pași repezi de frontierele țării și urmau vremuri grele.

Experiența multiseculară a conflictelor militare, desfășurate la Dunărea de Jos, sublinia importanța geo-strategică a istmului dobrogean, fapt demonstrat de atenția acordată de romani fortificării malului drept al Dunării cu o succesiune de cetăți (Durostorum/Silistra, Axiopolis/Cernavoda, Capidava, Carsium/Hârșova, Dinogetia/Garvăn, Noviodunum/Isaccea, Aegyssus/Tulcea), linie dublată de cea mediană, care străbătea provincia de la sud, spre nord (Marcianopolis, Tropaeum Traiani/Adamclisi, Ulmetum/Pantelimonul de Jos, Ibida/Slava Rusă). De aici, drumurile se bifurcau spre vadurile de nord ale fluviului (Noviodunum, Aegyssus).

Mai târziu, turcii, din aceleași rațiuni, au adaptat permanent sistemul de apărare al provinciei la nivelul de dezvoltare al tehnicii și strategiei militare. La cele patru puternice cetăți din sudul Dobrogei (Silistra, Ruse, Șumla, Varna) se vor adăuga centurile fortificate de la Babadag, Tulcea și Hârșova, puncte care dominau Delta Dunării și vadurile fluviului¹⁰.

La 1916, valoarea geo-strategică a spațiului dobrogean se menținea în aceeași parametri. Pentru a sublinia acest fapt, colectivul redacțional al revistei „Arhiva Dobrogei” s-a simțit dator să atragă atenția asupra acestei probleme, prin prezentarea detaliată a geografiei locului (relieful, rețeaua hidrografică, căile de comunicații, clima)¹¹. Chiar dacă nu se face o analiză cu valoare geografico-militară propriu-zisă, în mod inevitabil, concluziile tot acolo duc. Pentru oprirea unei invazii militare din sudul Dunării și prin istmul dobrogean, se impunea fortificarea liniei mediane a provinciei: Dobrici/Bazargic, dar, mai ales, Cobadin și Medgidia - puncte de maximă importanță pentru apărarea zonei de sud a Dobrogei.

Nu trebuie să fii ofițer de stat major pentru a înțelege în ce mod teritoriul din dreapta Dunării bara drumul unei armate inamice, către București: un contraatac al armatei române dinspre Dobrogea nu putea fi ignorat. De aceea, în vara anului 1916, la nivelul factorilor decizionali din Bulgaria, nu se putea accepta ideea traversării Dunării, spre Câmpia Română înainte de ocuparea integrală a istmului dobrogean¹².

De altfel, peste doi ani, opiniile formulate de Copacius Junior - neîndoielnic, un valoros specialist în domeniu - vor fi confirmate de marele geograf Emmanuel de Martonne. În

⁹ Ion Făiter, Constanța Călinescu, *op. cit.*, pp. XIV-XVIII; Constanța Călinescu, Liliana Lazia, Ion Popișteanu (coord.), *Dicționar de personalități dobrogene*, vol. I, Ex Ponto, 2004, pp. 10, 40-45, 58, 148, 192-193, 197-198; Corina Apostoleanu, *Oreste Tafrali*, în „Biblion”, Anul VI, nr. 1-2; Anul VII, nr. 1-2, 1999, p. 10.

¹⁰ Radu Vulpe, *Activitatea arheologică în Dobrogea în cei cincizeci de ani de stăpânire românească*, în *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, (în continuare se va cita *Dobrogea. 50 ani...*), Editura Cultura Națională, București, 1928, pp. 117-137, fig. 64, p. 142; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, pp. 88-89, 102-103; *Enciclopedia civilizației romane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, pp. 24, 96, 122, 158-159, 163-164, 261, 492-493, 541, 692-693, 782-784.

¹¹ Copacius Junior, *Importanța strategică a Dobrogei*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. I, București, 1916, pp. 60-77.

¹² Constantin Iordan, *Dobrogea (1878-1940) în istoriografia bulgară postcomunistă*, Editura Academiei Române, București 2013, p. 184.

cunoscuta lucrare dedicată Dobrogei, savantul francez menționează importanța acestui teritoriu, pentru orice putere „care vrea să exercite o hegemonie necontestată în Balcani și să domine gurile Dunării [...]. Prin platoul dobrogean se trece ușor în câmpiile Bulgariei și Traciei; toate năvălirile au urmat acest drum natural”¹³.

Subiectul, reluat de directorul revistei „Analele Dobrogei”, în volumul omagial, editat în anul 1928, se păstrează pe coordonate similare¹⁴.

Tot acolo vom întâlni două importante studii dedicate desfășurării luptelor din Dobrogea, în august-decembrie 1916¹⁵. Chiar dacă au trecut aproape 80 de ani de la tipărirea lor și, între timp, au apărut numeroase studii dedicate acestui moment din istoria României¹⁶, valoarea informațională a materialelor la care ne vom referi, rămâne neschimbată.

Așa după cum desfășurarea evenimentelor a demonstrat-o, factorii politico-militari de la București nu au ținut cont de realități istorice indubitabile, crezând mult prea mult în angajamentele asumate de Franța și Rusia. De asemenea, convinși de lipsa de reacție imediată a Bulgariei în momentul în care armata română va începe campania pentru eliberarea Transilvaniei (august 1916), ei au atribuit frontului sudic (linia Dunării și frontiera terestră dintre Silistra - Balcic) un rol secundar, defensiv.

Pentru a-și informa cititorii asupra consecințelor grave pe care le-a avut această decizie asupra teritoriului și populației din dreapta Dunării, Ion Conea se oprește, în principal, la două aspecte: a) desfășurarea luptelor în sectorul dobrogean, cu specială preocupare pentru analizarea cauzelor determinante ale înfrângerilor succesive suferite de români; b) eroismul soldaților aflați pe acest teatru de operații militare, în contradicție cu unii dintre comandanții lor.

Ion Conea a reușit să acopere cele două obiective pe care și le-a propus, făcând o permanentă paralelă între corpurile armate aflate în conflict și constată buna pregătire a trupelor bulgare sub raport numeric, tactic și al înzestrării tehnice. Imediat după aderarea Bulgariei la blocul Centralilor (15 octombrie 1915), frontiera Dunării și linia Rusciuk - Varna au fost împânzite de fortificații și unități combatante puternice. „Perfect înarmată și prevăzută cu imense rezerve de muniții, armata a III-a bulgară avea un important număr de ofițeri și specialiști germani. Dar ceea ce ridică și mai mult puterea acestei armate era faptul că în fruntea ei se găsea una dintre cele mai mari glorii ale armatei germane - generalul Mackensen; faptul acesta ridică în cel mai înalt grad moralul trupelor inamice”¹⁷.

În schimb, Armata a III-a română, sub comanda generalului Aslan - înalt ofițer cunoscut pentru incapacitatea sa de a face față sarcinii uriașe de a apăra linia Dunării și sudul Dobrogei - pe aliniamentul terestru (M. Neagră - Turtucaia) - nu dispunea decât de 72.000 soldați, în majoritate rezerviști, slab instruiți, lipsiți de piesele de artilerie necesare, înarmați cu puști vechi, unele model 1877. Cât privește mult așteptatul ajutor rusesc, de sub comanda generalului Andrei Zaioncikovski (nici 42.000 oameni din cei 50.000 promiși), se deplasa cu greu, dinspre Cobadin și Amzacea¹⁸.

Descriind luptele care au avut loc pe teatrul de operații dobrogean (1 septembrie - 8

¹³ Emmanuel de Martonne, *La Dobroudja*, Paris, 1918, p. 12.

¹⁴ Constantin Brătescu, *Pământul Dobrogei*, în *Dobrogea. 50 ani...*, pp. 5-6.

¹⁵ Ion Conea, *Luptele din Dobrogea în războiul pentru unitatea neamului*, în *Dobrogea. 50 ani...*, pp. 349-360; Aurelian Negulescu Aurelian, *Dobrogea și marina*, în *op. cit.*, pp. 370-372.

¹⁶ Leonida Moise, *Confruntări militare în Dobrogea. Operațiile Armatei a III-a române pe frontul din Dobrogea în campania din anul 1916*, Editura Paideia, București, 2002; Petre Otu, *Bulgaria în planurile de campanie ale armatei române în anii 1912-1916*, în Florin Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Tiță (coord), *Români și bulgari. Provocările unei vecinătăți*, Editura Cartea Universitară, București, 2007, pp. 149-185; Glenn. E. Torrey, *România în primul război mondial*, Meteor Publishing, București, 2014, pp. 77-106.

¹⁷ Ion Conea, *op. cit.*, p. 349.

¹⁸ „Zaioncikovski era cunoscut pentru „ironia dușmănoasă”, lipsa de inițiativă și preferința pentru retragere. [...] S-a opus trimiterii Corpului XLVII <rus> atât de departe <în Dobrogea>, iar obiectivul său pare a fi fost acela de a-l retrace cât mai curând cu putință pe teritoriul rus”, cf. Glenn E. Torrey, *op. cit.*, p. 80.

noiembrie 1916), Ion Conea aduce un pios omagiu tuturor soldaților care s-au sacrificat pentru salvarea țării, prin efortul, uneori supraomnesc, de a nu pierde Dobrogea, în fața trupelor germano-bulgaro-turcești. În acest context, aparent paradoxal, Ion Conea nu face decât o referire fugară la prezența pe acest front a unei divizii de voluntari. Este vorba de 18.868 sârbo-croați, căzuți prizonieri în luptele din Galiția, care au cerut să se alăture trupelor Antantei. Deoarece frontul din Dobrogea era cel mai apropiat de țara lor natală, ei vor fi încadrați corpului expediționar rus¹⁹.

Pe parcursul luptelor, voluntarii sârbi au dovedit un spirit de sacrificiu demn de admirație, ei fiind parte activă la încercările armatei române de recuperare a Bazargicului, menținerea sectorului Dobromir sau apărarea pozițiilor din zona Cobadin. Susținuți permanent de soldații conduși de colonelul Hagici, românii au putut anunța, la 20 octombrie 1916, menținerea Topraisarului. Bucurie de scurtă durată, căci pierderea liniei de rezistență Constanța - Medgidia - Cernavodă va impune, în final, retragerea trupelor române peste Dunăre. Supraviețuitorii diviziei sârbo-croate, decorați de comandamentul român și șeful misiunii franceze, generalul Berthelot, în cadrul unei mari adunări la Galați, vor fi trecuți în Rusia pentru refacere²⁰.

Alături de trupele terestre, un rol deosebit în desfășurarea luptelor din Dobrogea l-au avut marinarii români îmbarcați pe navele fluviale²¹.

Ca și Ion Conea, comandorul Negulescu constată aceeași diferență majoră între escadra Dunării (patru monitoare și opt vedete) și cea austriacă (nouă monitoare și șase contravedete). Cu toate acestea, marinarii români au împiedicat toate încercările de atacare a cetății Turtucaia, dinspre fluviu, au contribuit la salvarea soldaților români care încercau să ajungă pe malul stâng al fluviului, după ocuparea cazărmii de către trupele germano-bulgare-turce (6 septembrie 1916), au constituit o parte activă în pregătirea și încercarea de realizare a manevrei de la Flămânda (1-3 octombrie 1916). După înfrângerile suferite pe linia Cernavodă-Constanța (16-21 octombrie 1916), ei se vor angaja în atacarea din flanc a trupelor generalului Mackensen. Din 8 noiembrie 1916, navele militare române vor fi obligate să se retragă pe brațul Chilia.

În paginile revistelor „Arhiva Dobrogei” și „Analele Dobrogei” au fost inserate, de asemenea, importante informații referitoare la situația economico-social-politică a provinciei transdunărene între anii 1916-1918. Datele și faptele prezentate ne fac să înțelegem de ce, nici după trecerea unui deceniu de la încheierea Primului Război Mondial, rănille sufletești nu erau complet vindecate.

Înaintarea trupelor inamice, spre nordul Dobrogei, precedată de îndelungate și distructive tiruri de artilerie, a determinat refugiarea precipitată a unei mari părți din populația locală în teritoriul din dreapta Dunării. Datele statistice înregistrează, cel puțin în cazul românilor, o reducere cu 40% a populației din provincia trans-dunăreană²².

Cel puțin temporar, o bună parte dintre locuitori „s-a așezat în orașul Galați și în regiune<a> de prin prejur și o parte, îndeosebi țărani, pe țărmul drept al Dunării, în fața Galaților, neocupat de inamic, unde și-au săpat bordeie pentru locuințe [...]. Situația acestor

¹⁹ C. Kirilescu, *Războiul pentru întregirea României. 1916-1918*, vol. I, ediția a II-a, Editura Casei Școalelor, București, f.a., p. 444.

²⁰ R. Scărișoreanu, *Fragmente de război. 1916-1918. Istorisiri documentate*, ediția a II-a, f.l. 1934, pp. 97, 101. În amintirea eroilor sârbi participanți la luptele din Dobrogea, la Medgidia, la 9 septembrie 1926, a fost inaugurat un monument piramidal construit din granit adus din Iugoslavia. Pentru detalii, Angela Pop, *Monumentul eroilor sârbi de la Medgidia*, în „Fundatia pentru istoria Prahovei”, Anuar, vol. VII, 1995, pp. 108-110; Miodrag Milin, *Operațiile diviziei 1 sârbe de voluntari în Dobrogea (august-octombrie 1916), după informații de arhivă iugoslave*, în Costică Prodan, Dumitru Preda, (ed.), *Acta III: al III-lea Colocviu Internațional de Istorie Militară*, București, Sibiu, 3-6 IX 1996, București, 1997, pp. 105-110.

²¹ Aurelian Negulescu, *op. cit., loc. cit.*

²² C. Brătescu, *Două statistici etnografice germane în Dobrogea*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, nr. 1, 1919, pp. 60-71.

prigoniți ai soartei era de plâns”²³.

Chiar în preajma Crăciunului 1916, au fost ocupate orașele Tulcea și Isaccea, apoi Măcin (4 ianuarie 1917).

Conform înțelegerilor existente între Germania, Austro-Ungaria și partenerii lor balcanici, teritoriul Dobrogei de Nord va intra sub administrația militară bulgaro-turcă, mai precis bulgară, factorii de decizie de la Constantinopol având aici doar interese de natură economică.

Ce a însemnat acest lucru pentru populația rămasă în teritoriul ocupat aflăm din cunoscutul articol semnat de colonelul Ionescu-Dobrogianu, *Invazia bulgară din 1916-1918 în județul Tulcea*²⁴, care, prin similitudine, redă situația concretă din întreg teritoriul aflat în dreapta Dunării. Acesta este și motivul pentru care, cel puțin în ultimele trei decenii, deși au intrat în circuitul științific un număr apreciabil de noi surse de informare (memorii, documente de arhivă), cercetătorii apelează constant și la studiul amintit²⁵.

Convinse sau, cel puțin, sperând ocuparea perpetuă a provinciei, autoritățile bulgare au adus un număr foarte mare de trupe, suportul logistic absolut necesar în realizarea obiectivelor politico-militare stabilite la Sofia. Pe lângă impunerea limbii bulgare ca mijloc de comunicare în școală, biserică sau în relație cu noile autorități, s-a trecut la distrugerea tuturor simbolurilor revenirii Dobrogei la țară, în 1878 (monumentul de pe colnicul Hora, statuia domnitorului Mircea cel Bătrân). Biserica „Sfântul Nicolae” - cu rang de catedrală - va fi închisă, iar din patrimoniul propriu nu a mai putut fi recuperat nimic.

Cât privește împărțirea produselor agro-alimentare capturate în teritoriu, conform Convenției încheiate la Sofia (2 decembrie 1916), ele reveneau Bulgariei și Turciei, cu obligația de a lăsa cantitățile necesare populației locale pentru hrană și însămânțările din primăvara anului 1917; adică, trebuiau acoperite cel puțin rațiile prestabilite. Cu toate acestea, populația locală suferea de foame, din cauza administrației bulgare care nu respecta nici una dintre hotărârile comune stabilite²⁶.

De-a lungul celor doi ani de ocupație străină, în special românii au avut de suportat un regim draconic, fiind obligați, indiferent de sex și vârstă, la muncă forțată, predarea unor cote de produse imposibil de realizat. Neîndeplinirea ordinelor transmise de noile autorități însemna aplicarea unor aspre pedepse corporale, convertite în amenzi cu valori uriașe pentru o populație lipsită de mijloace de existență. S-a ajuns la abuzuri grave, de condamnare la moarte a unor săteni pentru motive imaginate²⁷. Imposibil de combătut era acuzația de spionaj. De aceea, așa cum s-a dovedit în perioada postbelică, ea era și rezultatul unor răzbunări personale ale celor puși în slujba inamicului²⁸.

Fapt unanim cunoscut, în timp de pace, dar, mai ales, de război, teritoriul inamic este „împânzit” cu numeroși spioni. Serviciul bulgar de informații cunoștea interesul deosebit al Antantei pentru localitățile plasate de-a lungul Dunării, unde un sprijin deosebit îl oferea Serviciul Special de Siguranță al Deltei Dunării, condus de Mihail Moruzov. Totodată, erau folosiți numeroși informatori din rândul populației locale, favorizând numeroasele abuzuri

²³ Brutus Cotovu, *Însemnări din timpul refugiului*, în „Analele Dobrogei”, an X, 1929, fasciculele 1-2, p. 255. După cum se cunoaște, populația din Dobrogea s-a refugiat și în sudul Basarabiei sau la rudele aflate în localități din estul Munteniei. Extinderea teritoriului ocupat de inamic, până la linia Siretului, îi va obliga pe unii dintre cei menționați în a doua categorie să se întoarcă în așezările de baștină; viața cotidiană era la fel de grea pe ambele maluri ale Dunării. Pentru detalii, Constantin Gh. Tudoran, Vasile Tudoran, *Monografia comunei Saraiu, județul Constanța*, Ovidius University Press, Constanța, 2014, p. 38.

²⁴ „Arhiva Dobrogei”, vol. II, 1919, București, 1920, pp. 182-212.

²⁵ Adrian Stănescu, Stoica Lascu, *Mărturii documentate privind ocupația Puterilor Centrale în Dobrogea (1916-1918)*, în „Pontica”, 1984, vol. XVII, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, pp. 177-186; *Județul Tulcea sub ocupația trupelor Dobrogei*, în Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *File din istoria Dobrogei*, Inspectoratul pentru cultură al județului Tulcea, 1998, pp. 186-198; Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, pp. 34-55.

²⁶ Marin Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 153.

²⁷ *Ibidem*, pp. 186-187, 194, 198-199.

²⁸ Constantin Gh. Tudoran, Vasile Tudoran, *op. cit.*, p. 268.

comise între anii 1916-1918²⁹.

Curând, între aliați s-a ajuns la conflicte serioase, administrația bulgară fiind acuzată de însușiri ilegale de produse, în detrimentul celorlalți parteneri. Tocmai acest comportament distructiv, diametral opus intereselor Germaniei și Austro-Ungariei în zonă, va determina extinderea ariei de competență a administrației miliare germane și în dreapta Dunării. De la 5 ianuarie 1917, aliniamentul Ostrov (județul Tulcea) - Topolog - Slava Rusă - Jurilovca va deveni linia de demarcație între administrația bulgară din Dobrogea de Nord și cea germană (Etapa 262)³⁰.

Dimensiunea reală a exploatării economice la care a fost supus teritoriul din dreapta Dunării de către administrația de etapă este redată de studiul semnat tot de C<onstantin> B<rătescu>, *De sub ocupația germană în Dobrogea*³¹. Este vorba de traducerea integrală a broșurii intitulată „Niederschrift der Besprechung mit den Ettapen-und Wirtschafts kommandanten, den Wirtschaftsoffizieren und Regiments und Bataillonskommandeuren”/ „Referat asupra convorbirilor ce au avut loc între comandanții de etape și comandanții însărcinați cu exploatarea, ofițerii cu aprovizionarea și comandanții de regimente și batalioane”. Așa după cum aflăm din lungul titlu al documentului menționat și conținutul celor 16 puncte înscrise pe ordinea de zi, conform aptitudinilor manifestate de germani în organizarea unei activități, factorii responsabili ai administrației de etapă din Dobrogea trebuiau să găsească cele mai bune modalități de exploatare a teritoriului ocupat pentru a acoperi cerințele materiale ale trupelor aflate pe diferite teatre de război din Europa, reducerea crizei alimentare din Germania și Austro-Ungaria, acoperirea micilor rații pentru populația locală.³² Drept urmare, un capitol important l-a reprezentat organizarea lucrărilor agricole de toamnă și însămânțarea plantelor oleaginoase, în Germania fiind o mare lipsă de grăsimi. Totodată, autoritățile militare germane din Dobrogea nu puteau rămâne indiferente față de reducerea cu 41% a suprafețelor cultivate, în primul rând, datorită numărului mare de refugiați în Moldova.

Nu în mod întâmplător, o atenție specială a fost acordată pescuitului la Dunăre și Marea Neagră. În ciuda faptului că au fost recoltate, doar în lunile aprilie-mai 1917, 224000 kg de pește, se impunea o mai bună organizare a acestui sector economic. Drept urmare, potrivit situațiilor zilnice, întocmite de funcționarii germani din Constanța, numai în acest sector între 1 aprilie 1917 - 7 octombrie 1918, au fost pescuite 819380 kg de pește, din care 150000 kg erau acoperite de crap³³.

Cum era de așteptat, pe ordinea de zi a reuniunii din 16 iunie 1917 s-a aflat și problema rezervelor de petrol, cele 232.000 t existente în rezervoarele din portul Constanța, nefiind suficiente pentru armata germană. La această situație contribuia și lipsa materialului rulant, în special a vagoanelor-cisternă.

O bună exploatare a spațiului dobrogean nu se putea realiza fără organizarea administrației comunale, încasarea taxelor și impozitelor curente, reorganizarea învățământului, refacerea căilor de acces rutier, pe o lungime de 200 km, fapt ce explică prezența acestor subiecte pe agenda reuniunii amintite.

Din păcate, nici membrii colectivelor redacționale ale revistelor „Arhiva Dobrogei” sau „Analele Dobrogei”, nici numeroșii lor colaboratori nu au avut cunoștință de existența altor două lucrări editate de Administrația germană din Dobrogea, valoroase prin informațiile complexe, de natură economico-socială, conținute.

²⁹ Paul Ștefănescu, *Istoria serviciilor secrete românești*, Editura Divers Press, București, 1994, pp. 69-78; Constantin Iordan, *op. cit.*, pp. 298-299.

³⁰ C. Brătescu, *op. cit.*, p. 61; pentru detalii, Constantin Iordan, *op. cit.*, pp. 64-66, 77-79.

³¹ „Arhiva Dobrogei”, vol. 2, nr. 3-4, pp. 116-133.

³² Constantin Brătescu, *op. cit.*, pp. 118-119. Pentru detalii, Valentin Ciorbea, *op. cit.*, pp. 38-42.

³³ G. N. Ionescu, *De sub ocupațiunea germană*, în „Arhiva Dobrogei”, an II, ianuarie - aprilie 1919, București, 1919, pp. 83-84.

De fapt, *Denkschrift der deutschen etappen verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen mitte april 1917 / Memoriu al Administrației germane de etapă din Dobrogea întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*³⁴, nu numai că precede cronologic documentul publicat de profesorul Constantin Brătescu, dar ne face să înțelegem mult mai bine informațiile oferite de acesta. Este vorba de prezentarea structurii organizatorice a zonei de etapă, foarte stufoasă pentru a putea acoperi toate problemele legate de organizarea teritoriului ocupat, aprovizionarea armatei germane și austro-ungare, a populației civile rămasă în țările de origine.

Pentru cei interesați, se oferă un tablou sugestiv, cu privire la ce însemna Dobrogea în anii 1916-1917, urmare a evoluției sale economico-social-politice, după reintrarea în granițele statale firești. Este vorba, în principal, de prezentarea numărului de locuitori și structura lor etnică, caracteristicile geografice ale provinciei, principalele ramuri economice (agricultura, pescuitul, industria alimentară).

Tot succint, dar oferind informații consistente, se face un adevărat istoric al administrării Dobrogei de către trupele bulgare, fapt ce motivează - în opinia autorilor documentului menționat - extinderea administrației germane de etapă, în teritoriul din dreapta Dunării. „Țara a suferit pe timpul războiului nespus de mult. Îndeosebi părțile care au fost atinse direct de războiul de poziții și acele teritorii, care au trebuit evacuate temporar de armata bulgară în fața rușilor. Majoritatea satelor din aceste zone au fost arse și complet distruse. În ruinele lor sălășluiesc doar foarte puțini locuitori. O mare parte a locuitorilor s-a refugiat, o altă parte a fost deportată de ruși. Cei rămași sunt spoliați de toate mijloacele necesare reluării activității lor economice anterioare. Cirezile, altădată numeroase [...] au dispărut [...]. Teritoriul lipsit de oameni și animale face prin pustietatea sa o impresie dezolantă”³⁵;

Citatul ales demonstrează situația dramatică în care se zbătea populația rămasă în Dobrogea, la începutul anului 1917. Existența ei cotidiană ajunsese la un nivel atât de jos, încât nu mai putea fi ascuns, nici chiar de autoritățile militare de ocupație.

Parcurgând cifrele care indică rezultatele colectei de materii prime de război, doar până la 1 aprilie 1917, te întrebi cum a putut populația civilă să supraviețuiască, în condițiile atâtor privațiuni și gerului din iarna 1916-1917.

Dincolo de cifre și fapte, memoriul întocmit de Administrația germană de etapă din Dobrogea, la mijlocul lunii aprilie 1917, trebuia să sugereze efortul depus la nivelul tuturor structurilor componente, pentru îndeplinirea obligațiilor asumate față de Înaltul Comandament German.

Cu siguranță, intelectualii dobrogeni, prin ale căror preocupări științifice și contribuții materiale au apărut revistele „Arhiva Dobrogei” și „Analele Dobrogei”, nu ar fi precupețit nimic pentru a traduce și publica inclusiv lucrarea *Bilder aus der Dobrudcha. 1916-1918 / Imagini din Dobrogea. 1916-1918*³⁶, tipărită nu cu mult timp înainte de retragerea trupelor germane din Dobrogea (noiembrie 1918). Este vorba de rezultatele cercetărilor întreprinse de valoroși oameni de știință germani, asupra bogățiilor existente, în această provincie, din punct de vedere biologic, geologic, arheologic. Date foarte importante se oferă pentru populația aflată în zonă, în mod firesc, cu preocupare specială, pentru germanii colonizați aici.

Cunoașterea foarte amănunțită a resurselor pe care le oferea Dobrogea trebuia să ofere administrației de ocupație suportul necesar în prefigurarea programului economic pe care Germania și-l putea permite, în urma încheierii Păcii de la București (7 mai 1918). Controlul

³⁴ *Denkschrift der deutschen etappen verwaltung, in der Dobrudscha. Abgeschlossen mitte april 1917 / Memoriu al Administrației germane de etapă din Dobrogea întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*, Editori Valentin Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Walter Rasttäter, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012.

³⁵ *Ibidem*, p. 17.

³⁶ *Bilder aus der Dobrudcha. 1916-1918 / Imagini din Dobrogea. 1916-1918*, Traducere Gustav Rückert, Editura Ex Ponto, Constanța, 2011.

total al economiei românești, prin obținerea unor mari cantități de cereale, la prețuri avantajoase, monopolul instituit asupra industriei petroliere pentru 90 ani, libera navigație pe Dunăre, plasau Dobrogea în centrul atenției cercurilor politico-economice de la Berlin și Viena. Podul și portul de la Cernavodă, calea ferată până la Constanța, stația de petrol din portul maritim, ofereau avantaje de maximă importanță, pentru cele două țări, secătuite de război.

Așa se explică de ce Bulgariei i s-a permis extinderea frontierei nord-estice doar până în apropierea liniei ferate Constanța-Cernavodă, iar restul teritoriului a intrat sub administrație comună³⁷. Germania făcea eforturi deosebite pentru a-și menține aliații, în ciuda divergențelor acutizate de desfășurarea războiului, pe parcursul anului 1918. Abia la 25 septembrie 1918, deci cu patru zile înainte de ieșirea Bulgariei din război, acesteia i se va recunoaște dreptul de înglobare totală a Dobrogei, în teritoriul național. Bineînțeles, sensul real al acestei hotărâri nu putea scăpa oamenilor politici de la Sofia, chiar bulgarului de rând.

Deși la sfârșitul războiului România se afla din nou alături de Aliați, statutul Dobrogei era incert. Actul de capitulare semnat de Bulgaria cu Antanta (29 septembrie 1918), nu cuprindea mențiuni speciale referitoare la spațiul dobrogean. Prezența trupelor germane în zonă, situația incertă pe frontul din Balcani, l-au obligat pe generalul Franchet D'Esperey, comandantul Armatei Aliate din Orient, să accepte menținerea a două divizii bulgare în Dobrogea, până la completa eliberare a teritoriului de către trupele Puterilor Centrale.

Abia după încheierea armistițiului general (11 noiembrie 1918) și clarificarea situației militare din Balcani, Aliații și-au permis să solicite Bulgariei retragerea trupelor sale din Dobrogea, la sud de frontiera stabilită în 1913.

Pentru cercurile politice de la Sofia și dobrogenii de etnie bulgară a fost o lovitură puternică, accentuând neîncrederea față de „bunele intenții” afișate de noii aliați³⁸.

De altfel, această stare de spirit a dominat relațiile Bulgariei cu Germania sau Austro-Ungaria, încă din momentul aderării la blocul Centralilor, dar, mai ales, de la începutul anului 1917, odată cu extinderea administrației de etapă în teritoriul din dreapta Dunării.

Oamenii politici și intelectualii bulgari au înțeles că războiul nu se ducea doar „pe câmpurile de luptă, ci și în agențiile telegrafice, în birourile de știri și redacțiile publicațiilor periodice”³⁹. Drept urmare, între anii 1915-1920, au fost tipărite un mare număr de cărți, broșuri, ziare, reviste în importante capitale europene (Berlin, Viena, Berna, Lausanne), pentru a demonstra drepturile Bulgariei asupra Macedoniei, Traciei și Dobrogei. Argumentele folosite încercau să convingă opinia publică occidentală, cu privire la superioritatea bulgarilor, față de celelalte popoare din zonă, prin civilizația creată și lupta dusă împotriva Imperiului Bizantin, ulterior, cel Otoman⁴⁰.

Beneficiind de un larg sprijin material, din partea guvernelor de la Sofia, profesorii At. Ișirkov, M. Markov, D. Rizov, St. Cilinghirov, L. Miletici, St. Romanski au publicat un număr apreciabil de volume dedicate Dobrogei, pe care o încadrau din punct de vedere istoric, geografic, etnografic statului bulgar, de la începuturile sale, până la declanșarea Primului Război Mondial⁴¹.

Nu întâmplător s-a acordat un spațiu larg momentelor de apogeu atinse de statul

³⁷ Constantin Iordan, *op. cit.*, pp. 255-256, 265.

³⁸ Constantin Iordan, *op. cit.*, p. 258.

³⁹ Gheorghe Markov, *Goliama Voina i Bălgarskata straja mejdu Sredna Evropa i Orienta. 1916-1919 / Marele război și scutul bulgar între Europa Centrală și Orient. 1916-1918*, Sofia, 2006, p. 351 cf. Constantin Iordan, *op. cit.*, p. 287.

⁴⁰ S.S. Bobtcheff, *Le peuple bulgar et ses aspirations*, Sofia, 1915, p. 11; J. Ivanoff, *Les bulgares devant le Congrès de la Paix. Documents historiques, ethnographiques et diplomatiques*, Berne, 1919, pp. 3-4.

⁴¹ Peter F. Sugar, *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea*, Editura Curtea Veche, București, 2002, p. 360, nota 31. La aceleași concluzii au ajuns și membrii expediției științifice (istorici, filologi, juriști, economiști, oameni politici) organizată în Dobrogea, în 1917, cf. Constantin Iordan, *România, românii și aromânii din Balcani în epoca modernă din istoriografia bulgară postcomunistă: sursele*, în Florin Anghel, Mariana Cojoc, Magdalena Tiță (coord.), *op. cit.*, p. 448.

bulgar, în vremea hanului Krum (811), dar, mai ales, Simeon cel Mare (893-927), autoproclamat țar (împărat) al bulgarilor și romeilor (917), pentru a demonstra cine era adevăratul continuator al Imperiului Roman. Intenționat se făcea abstracție de faptul că stăpânirea bulgară la nord de Dunăre a reprezentat episoade trecătoare⁴².

Reintrat în granițele Imperiului Bizantin pentru încă două secole (1018-1185), sub apăsarea unui regim fiscal oneros, conduși de frații Petru și Asan, vlahii și bulgarii au înlăturat stăpânirea străină și aproape au refăcut granițele din vremea lui Simeon. Cel de-al doilea țarat bulgar din vremea lui Ioniță (1197-1207) și Ioan Asan al II-lea (1218-1241) a reprezentat ultima strălucire a acestei construcții politico-militare care, din 1396, va fi încorporată Imperiului Otoman, pentru următoarele cinci secole. A fost o lungă perioadă care ar fi favorizat - susțin autorii menționați - formarea conștiinței de neam, ulterior, a celei naționale.

Prezența bulgarilor în spațiul românesc nu a fost determinată de hotarele statului medieval bulgar, în diferite momente ale istoriei sale. Războaiele ruso-turce, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, i-a obligat pe mulți dintre ei să emigreze, în sudul Basarabiei. Ulterior, regimul fiscal aplicat i-a obligat pe unii locuitori să se retragă mai la sud, în Țara Românească și Dobrogea. Conform documentelor de arhivă, după 1833 și 1856, se poate vorbi de un adevărat exod⁴³.

Așa au apărut sate întregi locuite de bulgari în partea centrală a podișului nord-dobrogean (Frecăței, Cataloi, Mahmudia, Beidaud, Babadag), spre colțul nord-vestic al provinciei (Cerna, Greci) sau sud-vestic (Lipnița, Carvăn, Canlia, Almalău, Dobromir), unde s-au alăturat românilor, turco-tătarilor, lipovenilor.

Cu profesii, stare materială și comportament civic similar conaționalilor așezați pe alte meleaguri, bulgarii din Dobrogea au manifestat aceeași preocupare pentru formarea și conservarea identității lor etnice⁴⁴.

Nu în mod întâmplător, propaganda bulgară considera recunoașterea de către sultan a Exarhatului (1870) o confirmare a virtuților economico-culturale pe care bulgarii le-au probat de-a lungul timpului, dar și a limitelor geografice reale ale acestui popor. În consecință, proiectul pentru constituirea statului bulgar autonom (1876) era apreciat drept un act legitim și necesar⁴⁵, făcându-se abstracție de faptul că articolul 10 din amintitul document menționa diocesele metropolitane Rusciuk, Silistra, Șumen, Târnovo, Sofia, Vrața, Vidin, Niș, Piro, Kustendil, Samakov, Valeș drept componente ale viitorului stat spiritual bulgar, dar „fără orașul Varna și 20 sate din împrejurimi, așezate pe litoralul Mării Negre, până la Küstendje [Constanța de astăzi], ai căror locuitori nu erau bulgari”⁴⁶.

Toate lucrările editate de istoricii bulgari, între anii 1915-1919, susțineau teza unității indisolubile dintre Bulgaria și Dobrogea, prin folosirea cu obstinație a acelor izvoare medievale sau moderne, care o confirmau, ignorându-le pe cele foarte numeroase, care oglindeau contrariul⁴⁷. Trimiterile se făceau la hărțile medievale care, în spațiul dintre fluviu

⁴² Gh. I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 178; Ioan-Aurel Pop, *Geneza medievală a națiunilor moderne (secolele XIII-XVI)*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, pp. 177-185.

⁴³ Al. P. Arbore, *Din etnografia Dobrogei. Așezările bulgarilor*, în „Arhiva Dobrogei”, anul I, 1916, p. 16-60, Idem, *Informații etnografice și mișcări de populație în Basarabia sudică și Dobrogea*, în „Analele Dobrogei”, an X, 1929, Cernăuți, pp. 1-10; Constantin Brătescu, *Populația Dobrogei*, în *Dobrogea. 50 ani...*, pp. 237-242; Valentina Postelnicu, *Tulcea de altădată*, Editura Harvia, Tulcea, 2002, p. 4.

⁴⁴ *La Dobroudja. Géographie, histoire, ethnographie, importance économique et politique* (în continuare se va cita *La Dobroudja*), Sofia, 1918, pp. 234-235, 239, 241, 244, 247, 252-253. Cartea reprezintă pentru istoriografia bulgară actuală momentul în care au fost fundamentate drepturile de natură istorică, etnografică, economică și politică ale Bulgariei asupra Dobrogei, cf. Constantin Iordan, *Dobrogea (1878-1940) în istoriografia bulgară postcomunistă*, Editura Academiei Române, București, 2013, pp. 251-252.

⁴⁵ S. S. Bobtcheff, *op. cit.*, p. 27.

⁴⁶ J. Ivanoff, *op. cit.*, p. 158; Veselin Traikov, *Curenți ideologice și programe din mișcările de eliberare națională din Balcani*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 390.

⁴⁷ A. Ishirkoff, *Les bulgares en Dobroudja. Aperçu historique et ethnographique*, Berne, 1919, pp. 5-6, 55-65.

și Munții Balcani, poartă numele de Bulgaria, fără indicarea limitelor teritoriale⁴⁸. Fiind vorba de o entitate politico-teritorială, dispărută la 1396, se poate deduce că autorul documentului cartografic putea înțelege sub acest nume teritoriul locuit de populația bulgară, dar și o realitate conservată, în memoria colectivă.

Puternica și eficienta propagandă dusă de Bulgaria, prin intermediul unui număr apreciabil de specialiști (istorici, geografi, etnografi), a impus organizarea unor acțiuni pe măsură din partea cercurilor politice de la București.

Aparent paradoxal, deși existau la nivel guvernamental obiective clare în ceea ce privește politica externă - desăvârșirea unității naționale -, până în 1917 nu au fost luate măsuri concrete pentru organizarea propagandei în străinătate. Din acest motiv, chiar și în presa din țările Antantei, existau opinii defavorabile României.

Pentru remedierea acestei situații foarte periculoase pentru țară, prin crearea Biroului presei române din Paris trebuia asigurată publicarea, în ziarele franceze, dar și cele din Anglia, Italia, Elveția, SUA, a unor informații de ultimă oră, referitoare la România, eforturile materiale și umane pe care i le-a impus intrarea în război alături de Antantă. Concomitent, Misiunea universitară română (formată din profesori de marcă, de la universitățile din București, Iași și Cernăuți), urma să desfășoare în Franța o intensă propagandă, în favoarea drepturilor românești asupra teritoriilor locuite de conaționali lor. O realizare remarcabilă a reprezentat-o și tipărirea revistei „La Roumanie” (Paris, 17 ianuarie 1918 - 12 iunie 1918), concepută ca o sursă complexă de informații asupra poporului român⁴⁹.

Volumul de muncă uriaș, pe care-l impunea activitatea de propagandă dusă în străinătate, a determinat solicitarea concursului permanent al intelectualilor rămași în țară, deveniți cunoscuți prin acțiunile întreprinse deja în capitala Moldovei. Printre ei și foarte mulți dobrogeni, situați în fruntea luptei pentru menținerea provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră, în granițele României.

Despre modalitățile concrete de apărare a Dobrogei, în fața puternicei propagande susținută de cercurile politice de la Sofia aflăm din mai multe articole și studii publicate în paginile revistelor „Arhiva Dobrogei” și „Analele Dobrogei”, pe parcursul anilor care au urmat reîntoarcerii din refugiu. Sunt aproape 150 pagini de text care redau dimensiunea exactă a momentelor dramatice parcurse între anii 1917-1919. Valoarea lor documentară rezidă nu numai din subiectul abordat, ci și din faptul că autorii sunt persoane direct implicate în faptele prezentate⁵⁰.

Conștient de pericolul în care se afla țara, marele istoric Nicolae Iorga a publicat cele două volume ale *Istoriei românilor din Ardeal și Ungaria* și broșura referitoare la românii din Bucovina, încercare de a atenua efectele campaniei energice duse de universitarii maghiari pe tema drepturilor istorice asupra Transilvaniei. Totodată, la începutul lunii iulie 1917, misiunile diplomatice prezente la Iași și cele românești aflate în Occident au primit câte 30 exemplare din lucrarea marelui savant român *Les droits nationaux et politiques des Roumains dans Dobrougea* (92 p.), amplă și argumentată analiză a evoluției istorice, etnografice, culturale a provinciei din dreapta Dunării, din antichitate până în 1916, în totalitatea sa demonstrând drepturile inalienabile ale României, asupra acestui teritoriu. De fapt, profesorul

⁴⁸ Biblioteca Academiei Române. Cabinetul de hărți și stampe, cota IV-20, Al-50, C IV-29, A III- 318; Virgil Coman (coord.), *Dobrogea în izvoare cartografice otomane (sec. XVI-XIX) (Osmanli Kartografya Kayna-klarında Dobruca (XVI-XIX. yy))*, Editura Etnologică, București, 2015, pp. 79-85, 93-96.

⁴⁹ Nicolae Ureche, *Propaganda externă a României Mari. 1918-1940*, Editura Enciclopedică, București, 2015, pp. 20-25.

⁵⁰ Constantin Moisil, *Lupta pentru apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, 1919, București, 1920, pp. 153-181; Oreste Tafrali, *Apărarea României transdanubiene în străinătate*, în „Analele Dobrogei”, an II, 1921, nr. 1, pp. 1-28; I.N. Roman, *Amintiri și documente privitoare la Dobrogea. Din anul frământărilor sufletești 1918*, în „Analele Dobrogei”, an III, 1922, nr. 1, p. 1-21; I. N. Roman, *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile bulgarilor asupra ei*, în loc. cit., an III, 1922, nr. 4, pp. 444-501, reeditarea studiului/manuscrisului publicat la Iași, în 1918.

Nicolae Iorga a urmărit să convingă opinia publică vest-europeană asupra intențiilor Bulgariei de a ocupa un teritoriu care nu i-a aparținut niciodată⁵¹.

Deși a trebuit să facă față unor eforturi materiale deosebite, marele nostru istoric a prezentat mersul companiei militare din vara anului 1917 și își exprima convingerea că idealurile naționale ale românilor puteau fi realizate⁵². În acest context, au fost acordate spații largi drepturilor istorice ale românilor asupra Dobrogei, având sprijinul necondiționat al profesorilor Al. Lepădatu, C. Brătescu, G. Vâlsan, avocatului I.N. Roman. Datele statistice demonstau așezarea bulgarilor în teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră, pe parcursul secolului al XIX-lea, cu precădere după 1870, în partea de sud a provinciei⁵³.

Cum era de așteptat, semnarea tratatului de la București (7 mai 1918) a creat o mare îngrijorare printre dobrogenii refugiați în Moldova. Pentru a găsi o rezolvare, o delegație formată din 30 de persoane a înaintat primului ministru Alexandru Marghiloman un memoriu, prin care îi solicitau să nu renunțe la lupta pentru apărarea provinciei transdunărene. Spre dezamăgirea tuturor celor prezenți, șeful guvernului se considera total depășit de situație, vizibil marcat de lipsa de interes a cercurilor politico-militare germane, față de memoriul înaintat la 4 martie 1918⁵⁴.

În total dezacord cu șeful guvernului, I.I.C. Brătianu și, ulterior, regele Ferdinand - în cadrul audienței solicitate de delegația locuitorilor refugiați din Dobrogea, la 29 iunie 1918 -, și-au exprimat convingerea că documentul semnat la București nu va fi niciodată pus în aplicare, așa după cum faptele au demonstrat-o⁵⁵.

Ulterior, respectat pentru valoarea opiniilor formulate, modul concret de acțiune în apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei, avocatul I.N. Roman a fost solicitat de I.I.C. Brătianu - de data aceasta în calitate de prim-ministru (29 noiembrie 1918 - 12 septembrie 1919), să întocmească un nou memoriu prin care va însoți delegația României la Conferința de pace de la Paris. Este vorba de cunoscutul studiu tipărit la Iași, în 1918, *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile bulgarilor asupra ei*, republicat în „Analele Dobrogei” în nr. 4/1922.

Pe masa tratativelor de pace desfășurate la Paris (1919-1920) s-a aflat și lucrarea profesorului Oreste Tafrali, *La Roumanie transdanubienne (la Dobroudja). Es uisse géographi ue, histori ue, éthnographi ue et économi ue*, care contracara argumentele aduse de propaganda bulgărească, exact pe cele patru domenii folosite de cercurile politice de la Sofia⁵⁶.

Cu o structură similară va apărea și cartea semnată de N.P. Comnène, *La Dobroudja (Dobrogea)*, Berna, 1918, însoțită de zece hărți etnografice ale provinciei întocmite pe baza datelor oferite de profesorii G. Lejean, H. Kiepert, C. Sax. Bine primită de presa elvețiană, ea a avut un rol important în formarea opiniilor favorabile României⁵⁷.

Așa cum demonstrează articolele și studiile publicate în revistele „Arhivele Dobrogei” și „Analele Dobrogei”, în anii 1917-1919, s-a folosit o paletă largă de mijloace în apărarea României pe plan extern (conferințe, articole de presă, lucrări dedicate istoriei provinciilor românești). Așa cum arătam și cu alt prilej⁵⁸, membrii misiunilor românești din străinătate

⁵¹ Nicolae Iorga, *Un stat de pradă. Bulgaria*, Iași, 1917; Const. Moisil, *op. cit.*, pp. 153-156. Pe larg, Stoica Lascu, *Nicolae Iorga et la Dobroudja*, în „Analele Dobrogei”. Serie nouă, an VII, 2002, pp. 335-344; Nicolae Ureche, *op. cit.*, pp. 19-20.

⁵² Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, Editura Minerva, București, 1976, pp. 535-536; Dorina Rusu, „Neamul Românesc”, *tribună a luptei pentru unitate și independență națională*, în „Revista istorică”, Serie nouă, tom 2, 1991, nr. 1-2, pp. 17-33.

⁵³ C. Moisil, *op. cit.*, pp. 159-165. Pentru a face aceste opinii cunoscute cercurilor politice din vestul Europei, articolele au fost publicate sub titlul *La Dobroudja roumaine. Etudes et documents*, București, 1919.

⁵⁴ I. N. Roman, *op. cit.*, pp. 7-11, Viorica Moisuc, *Basarabia, Bucovina, Transilvania. Unirea 1918*, București, 1996, pp. 207-225.

⁵⁵ I. N. Roman, *op. cit.*, pp. 19-20.

⁵⁶ Oreste Tafrali, *op. cit.*, p. 11.

⁵⁷ În total au fost întocmite 28 lucrări cu statut oficial și 10 neoficial privind România; în aceste cifre se includ și cele dedicate Dobrogei, cf. Nicolae Ureche, *op. cit.*, pp. 26-27.

⁵⁸ Angela Pop, *Lupta pentru menținerea Dobrogei în cadrul statutului român (1917-1919)*, în „Analele Dobrogei”. Serie nouă, anul

și-au folosit relațiile personale, pentru a aduce alături de cauza românească cunoscute personalități politice, științifice, membrii comisiilor tehnice din cadrul delegațiilor marilor puteri.

Cât privește problemele specifice Dobrogei, ele au fost analizate de reprezentanți de marcă ai intelectualității din această zonă: profesorii Constantin Moisil, Oreste Tafrali, Constantin Brătescu, avocatul I.N. Roman, dr. M. Sadoveanu. Refugiați la Iași, grupați în jurul marelui istoric Nicolae Iorga și a ziarului „Neamul Românesc” - tribună în apărarea unității și integrității românești - ei au demonstrat apartenența seculară a provinciei transdanubiene, la arealul românesc.

Mai mult decât atât, „într-o perioadă în care informațiile propagate cu bună credință sau disimulat manipulate - pot schimba destine ale națiunilor și influența cursul istoriei”, membrii colectivelor redacționale ale revistelor „Arhiva Dobrogei” și „Analele Dobrogei” au demonstrat că doar „un om informat poate privi cu mai multă responsabilitate și folositoare luciditate lumea și societatea în care trăiește...”⁵⁹.

VII, Constanța, 2002, p. 174.

⁵⁹ St. Lascu, C. Vitanos (coord.), *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu”. Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, Constanța, 1993, p. 5.

REMEMBER. PRESA DOBROGEANĂ ȘI PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

lect. univ. dr. Traian Brătianu
Universitatea „Andrei Șaguna” Constanța

Rezumat: Conflagrația mondială din perioada 1914-1918, care a angrenat importante forțe umane și materiale, și-a lăsat puternic amprenta și asupra țării noastre. Aflată în centrul confruntărilor, Dobrogea a avut mult de suferit, lucru ilustrat de documentele vremii. Un rol important în cunoașterea situației de dinainte și de după încheierea ostilităților l-a jucat presa locală, care a cuprins în paginile sale informații utile. Ziare ca *România Mare*, *Liberalul Constanței*, *Dacia*, *Farul*, *Dobrogea Jună* și altele au devenit adevărate purtătoare de cuvânt ale opiniei publice.

Lucrarea de față își propune să scoată în evidență contribuția pe care aceste publicații, cu opinii dintre cele mai diverse, au avut-o la cunoașterea cauzelor și urmărilor primului război mondial. Sunt mărturii de la fața locului, care creează o imagine de ansamblu ale unor vremuri ce au influențat puternic configurația lumii în general, și a țării noastre în particular, la sfârșitul cărora a fost realizată România Mare.

Cuvinte cheie: România Mare, Dobrogea, presă, război, unitate națională

Abstract: World War I between 1914 and 1918, which drew important human forces and resources brought about important consequences in our country. Dobruja was in the middle of confrontations, therefore, this territory faced a lot of damages, illustrated by the documents of the time. The local periodicals played an important role in presenting the situation before and after the end of war. Newspapers like: *România Mare*, *Liberalul Constanței*, *Dacia*, *Farul*, *Dobrogea Jună* and others used to be the public opinion voices.

The present paper aims to emphasize the contribution of these publications with various opinions, in searching World War I causes and consequences. Evidence was brought by eyewitnesses and they created an image of a period with a strong influence on the world general framework and our country, as well; at the end of this period, Great Romania was achieved.

Key words: Great Romania, Dobruja, press, war, national unity

Presa dobrogeană a vremii s-a străduit să oglindească evenimentele de dinainte, din timpul și de după încheierea primei conflagrații mondiale, fiecare expunându-și punctul său de vedere.

Ziarul *România Mare*, de pildă, sublinia că „... de va fi scris în cartea istoriei să intrăm și noi în luptele ce se pregătesc, vă vom face, și o vom face așa cum am făcut-o întotdeauna, dela Traian și Decebal și până la Carol cel Mare”¹.

Considerând că este nevoie de patriotism, alt periodic, *Conservatorul*, este și mai categoric „Războiul actual, în care milioane de oameni se jertfesc pentru dreptate, va aduce în viața externă și internă a popoarelor, schimbări radicale care vor spulbera toate minciunile și toate abilitățile din trecut”².

¹ „România Mare”, nr. 17-18, iulie 1914, pp. 1- 2.

² „Conservatorul”, an I, nr. 1, 24 iulie 1916.

Alte tipărituri, *Liberalul Constanței*, *Varda*, *Victoria*, nutreau speranța că angajându-se în luptă românii vor putea reîntregi țara. După intrarea României în război, la 14-16 august 1916, în condiții deosebit de dificile, ziarele și revistele dobrogene continuă să fie active.

Dacia, ca să ne oprim la un exemplu, îndemna la luptă: „Fiți gata la orice sacrificii și amintiți-vă că curajul vostru nu trebuie să fie covârșit de nimic”³.

Cum situația de pe front a fost una plină de greutate și nereușite, oficioasele timpului au prezentat pe larg cele întâmplate. Din *Pontica* și *Analele Dobrogei* aflăm că, din cauza înfrângerilor de pe front „...un convoi de refugiați a ajuns în Anadalchioi”⁴ (un sat, astăzi cartier al Constanței), „mai mulți dobrogeni s-au așezat în orașul Galați și în regiunea de prin prejur și o parte, îndeosebi țărani, pe țărmul drept al Dunării în fața Galaților neocupat de inamic...”⁵ în timp ce „multe sate și orașe au fost prefăcute în mormane de ruine și unele au fost părăsite, după recuperare, fiind în neputința de a fi refăcute”⁶.

Despre dezastrele pe care a trebuit să le suporte Dobrogea au mai scris ziarele *Farul*⁷, *Dobrogea Jună*, *Arhiva Dobrogei*. Iată câteva opinii: „școlile românești au fost închise, ...au fost devastate prăvăliile, ...au fost distruse majoritatea locuințelor românilor, iar mărfurile din portul Constanța au fost luate ca pradă de război”⁸; „Orașele noastre... ne priveau cu ochii scoși din zidurile ruinate, ...satele noastre nu mai erau satele mulțumirilor și ne mai fremătând de hărnicia zilelor de lucru și de bucuria zilelor de sărbătoare; ci multe dintre ele, cele mai multe, stau aproape pustii ca niște cimitire vechi”⁹.

La sfârșitul războiului, ziarele și revistele dobrogene (*Farul*, *Dobrogea Jună*, etc.) au prezentat și alte aspecte, îndemnând la înzecirea eforturilor pentru refacerea țării: „Să ne strângem rândurile, să veghem noi înșine asupra intereselor și nevoilor noastre ...”¹⁰.

La peste o sută de ani de la declanșarea Primei Conflagrații Mondiale, presa dobrogeană, pe baza unor noi documente, continuă să comenteze evenimentele petrecute în provincia transdunăreană. Într-un articol publicat în revista *Agora*, profesorul Ion Moiceanu face o radiografie asupra cauzelor, forțelor angajate, urmărilor și învățămintelor degajate la sfârșitul celor cinci ani de conflicte: „Refuzul imperiilor de a acorda popoarelor dreptul la autodeterminare, politica revanșardă a unor puteri, dorința de preamărire, militarismul și periculoasa cursă a înarmărilor pe apă, uscat și în aer, acțiuni diplomatice irelevante sau eșuate, agresivitatea și amenințările venite din toate părțile, anexările teritoriale, stăpânirea străină, mijloacele limitate de comunicare, sfidarea, grandomania și pretențiile nejustificate etc. pot fi considerate adevărate cauze ale Primului Război Mondial, atentatul de la Sarajevo fiind doar pretextul acestuia. ... Ca forțe și dotare la începutul războiului, cele două grupări se prezentau astfel: Antanta dispunea de 220 divizii de infanterie și 36 divizii de cavalerie, 6000 de avioane și 1600 de tancuri, pe parcurs sporind numărul diviziilor la 267, iar Puterile Centrale aveau 143 de divizii de infanterie și 22 de divizii de cavalerie, 3000 de avioane și 60 de tancuri, la care s-au adăugat alte 212 divizii. În domeniul maritim superioritatea Triplei Înțelegeri iese mai clar în evidență... Germania avea 37 de nave de linie și 48 crucișătoare grele, Austro-Ungaria 12 nave de linie și 10 crucișătoare grele și împreună dispuneau de 34 de submarine; Anglia avea 60 de nave de linie și 91 crucișătoare grele, Franța 21 nave de linie și 24 de crucișătoare grele, Rusia 9 nave de linie și 14 crucișătoare grele, iar împreună aveau un număr mai mare decât triplu de submarine, adică 129 față de 34 ale inamicilor... După patru ani și patru luni de lupte cumplite și istovitoare s-a ajuns, în sfârșit, și

³ „Dacia”, nr. 135, 2 septembrie 1916, p. 1.

⁴ „Pontica”, Tom XVII, 1984, pp.178-179.

⁵ „Analele Dobrogei”, an X, fasciculele 1-12, p. 255.

⁶ „Analele Dobrogei”, 1929.

⁷ „Farul”, an II, nr. 168, 3 februarie 1922.

⁸ „România de la Mare”, an I, nr. 1, iunie 1992, p. 28.

⁹ Constantin Brătescu, *După război* (Introducere) în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, 1919, pp. 1-2.

¹⁰ „Dobrogea Jună”, 11 mai 1919.

la semnarea Acordurilor de armistițiu, apoi la Conferința de pace de la Paris din 1919-1920. Prima care capitulează este Bulgaria, apoi Turcia, Austria, Ungaria, Germania... Acest flagel mondial s-a încheiat cu dispariția a patru imperii, german, austro-ungar, otoman și rusesc și apariția statelor independente Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia și România, ... a creat bazele hegemoniei americane, a lăsat nerezolvate o serie de litigii, deschizând calea fascismului și bolșevismului, a fost un război al iluziilor pierdute”¹¹.

Într-un alt articol din revista *Dobrogea culturală* intitulat „Contacte politico-diplomatice ale României în perioada neutralității”, prof. univ. dr. Leonida Moise notează: „Poziția strategică a României și prestigiul dobândit în urma celui de-al doilea război balcanic, au determinat Marile Puteri, cu interese în sud-estul Europei să-și intensifice demersurile pentru atragerea țării noastre în sfera lor de influență”¹². Miza fiind foarte mare, fiecare dintre ele promitea marea cu sarea sau apela la acțiuni de intimidare, neținând cont de idealul nostru național - unirea tuturor provinciilor românești.

În același număr, Iulius Predușel trece în revistă evenimentele care au avut loc până la 14-26 august 1916, explicând cum ne-a fost furată Moldova dintre Prut și Nistru, inclusiv Basarabia¹³.

Continuându-și comentariile, prof. Leonida Moise a conchis: „... Planul de campanie român adoptat la intrarea în război a fost bine întocmit deoarece el reflecta opțiunea noastră națională, dar pe Frontul de Sud a avut câteva limite, cea mai importantă fiind lipsa de clarviziune în a surprinde adevăratele intenții ale vecinului nostru de la sud referitoare la motivația intrării sale în război care era una simplă și clară: redobândirea Cadrilaterului și apoi cucerirea întregii Dobroge”¹⁴.

Nu s-a întâmplat acest lucru; dar așa cum arată istoricul Valentin Ciorbea, care a analizat cu minuțiozitate situația din această parte a țării, „Dintre regiunile românești devenite victime ale ostilităților militare, Dobrogea s-a aflat, la sfârșitul primului război mondial, după mai bine de doi ani și jumătate de ocupație, într-o criză cu consecințe de-a dreptul dezaastroase, ca urmare a faptului că ea a fost, cum în mod corect s-a apreciat într-un periodic dobrogean (n.n. *Farul*, an I, nr. 1, 1 mai 1919), «cea dintâi provincie călcată de dușman și tot ea a scăpat cea din urmă din mâna lui »”¹⁵.

Referindu-se la unul din câmpurile de luptă, cel de la Movila Muratan - Topraisar din 1916, periodicul *Arma Pontica* notează: „În această zonă, cu 96 de ani în urmă a avut loc o cruntă confruntare între trupele germane, conduse de mareșalul August von Mackensen, și trupele române conduse de colonelul Constantin Scărișoreanu. Dacă, din punct de vedere al efectivelor, situația era aproximativ egală, din punct de vedere al înzestrării lucrurile erau total diferite ... germanii erau înzestrați cu armament modern, erau sprijiniți de mitraliere, tunuri grele și aviație, ... românii, în marea lor majoritate țărani dobrogeni, erau înarmați cu puști, multe dintre ele învechite, iar puținele mitraliere franceze, primite în ultima perioadă, nu funcționau corespunzător ... Bătălia a fost crâncenă ... astfel că între 19-21 octombrie 2018, la Movila Muratan, sute de militari germani și români au săvârșit suprema jertfă”¹⁶.

Au urmat luptele de la Turtucaia, soldate cu cea mai amară și rușinoasă înfrângere din istoria armatei române, care au prelungit mult suferințele dobrogenilor. „Abia la 26 și 30 noiembrie 1918 autoritățile administrației civile ale județelor Tulcea și Constanța, apoi

¹¹ „Agora”, nr. 55-56, octombrie 2014, pp. 7, 14.

¹² „Dobrogea culturală”, an VI, nr. 1, mai 2015, p. 6

¹³ Ibidem, pp. 10-18.

¹⁴ „Dobrogea culturală”, an VII, nr. 1, aprilie 2016, p. 5.

¹⁵ Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944, Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 27.

¹⁶ „Dobrogea culturală”, an VII, nr. 1, apr. 2016, p. 9.

Durostor și Caliacra, s-au reîntors în orașele de reședință, contribuind la reintegrarea României”¹⁷.

Despre același subiect scrie și *Arma Pontica*: „Lipsa de organizare, informare și comunicare a contribuit la dezastru.” Se dă ca exemplu un regiment care a primit ordin să curețe o înălțime unde, spunea ordinul, nu se află decât comitagii. Comandantul regimentului raportează că pe înălțime se află forțe importante. Generalul Arghirescu îi răspunde că are informații precise. O companie atacă înălțimea, dar artileria și infanteria inamică o distrug. Din 400 de oameni nu s-a întors niciunul¹⁸.

Aceeași publicație notează în continuare: „Noi românii ne-am plecat frunțile în memoria ostașilor care în 1916 au fost trimiși să înfrunte cu baioneta și cu pieptul gol, avioanele, tunurile și mitralierele bulgarilor, nemților și turcilor. Ne-am adus aminte de jertfa lor, dar și de convingerea celor care au scăpat cu viață din aprigile confruntări ale anului 1916: «Ne-au ucis, ne-au dus la moarte sigură cei mari și nepricepuți»”¹⁹.

Dezastrul de la Turtucaia s-a încheiat cu un bilanț tragic: „3500 militari au reușit să se salveze refugiindu-se la Oltenița sau Silistra; 7000 morți au fost îngropați în cele două imense gropi comune din Cimitirul de Onoare Sumentsi (Daidâr), Bulgaria; 28500 militari au fost luați prizonieri. O bună parte din cei care s-au jertfit au fost constănțeni”²⁰.

Dobrogenii și-au exprimat în vorbe simple părerile lor despre evenimentele întâmplătoare în perioada 1916-1918, despre necazurile și speranțele lor la sfârșitul confruntărilor.

Revista *Arma Pontica* preia din *Analele Dobrogei* nr. 2 din 1920 poezii culese din multe localități dobrogene. Ele evidențiază: suferința plecării la război („*Cântecul războiului*”: „Foaie verde de măr dulce, / Ieși, măicuță-n deal la cruce / Și vezi țara cum ne strânge / Și ne-nșiră câte doi / Și ne duce la tranșei. / Cad gloanțele peste noi / Parcă-s picături de ploi.”), dorința înfăptuirii marelui ideal al unității neamului („*Cântec din tranșee*”: „Visul să ne împlinim, / Țara să ne-o întregim / Cu al Mureșului plai, / Cum a stăpânului Mihai”), dorul după ființele dragi („*Cântec*”: „Foaie verde de mohor, / Pasăre de la izvor, / N-ai văzut pe-al meu fecior? / L-am văzut la București, / Săpa la tranșei nemțești...”), opresiunile îndurate sub ocupația străină („*Cântec dobrogean*”: „Foaie verde mărăcine, / Mai bine de-un an de zile, / Viaț-amară ce-am trăit, / Multe zile-am chinuit! / Cu bulgarul, șarlatanul, / Și cu hoțul de germanul, / Ne-au mâncat, ne-au înșelat, / Dar acum li s-a-nfundat”), dorința reconstrucției țării și a bunăstării („*Cântec de dor*”: „Haideți, hai, vacile mele, / Să ar tot câmpul cu ele, / Să semăn grâu și secară / Ca să scot foamea din țară, / Că-s trei ani de război / Și-a intrat foamea în noi. / Suntem goi și fără haine, / Măcar să scăpăm de foame.”)²¹.

Consecventă statutului său de revistă de cultură, informare și atitudine a Asociației „Cultul eroilor Regina Maria” - filiala Constanța, *Arma Pontica* a organizat numeroase activități (simpozioane, vizite de lucru în localități cu rezonanță istorică, a prezentat la manifestări științifice comunicări pe diferite teme etc), a inițiat concursul de eseuri cu genericul „Eroul din familia mea” la care au participat elevi din tot județul și în care era glorificat eroismul înaintașilor lor care s-au jertfit pentru apărarea țării, a promovat gesturile de recunoștință ale contemporanilor prin ridicarea unor monumente (Monumentul eroilor Regimentului 34 Infanterie din Constanța, Monumentul marinarilor români din Constanța, Monumentul eroilor de la Movila Muratan - Topraisar, Monumentul eroilor din Albești etc.).

¹⁷ Raymond Netzhammer, *Arhiepiscop în România*, în Traian Brătianu, *Politică și societate în Dobrogea*, Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 2010, p. 86.

¹⁸ „*Arma Pontica*”, nr. 3 (12) octombrie 2012, p. 3.

¹⁹ *Idem*, p. 5.

²⁰ „*Arma Pontica*”, nr. 1 (18) februarie 2015, p. 5.

²¹ „*Arma Pontica*”, nr. 2 (11) iulie 2012, p. 13; nr 1 (13) ianuarie 2013, p. 41.

Primul Război Mondial a reprezentat un moment crucial în viața omenirii. Alături de celelalte mijloace de informare, presa dobrogeană din perioada confruntărilor și cea actuală a contribuit la scoaterea la iveală a adevărului istoric, invitând factorii politici de decizie la rațiune, pentru evitarea unor asemenea dezastre în viitor.

SITUAȚIA DEMOGRAFICĂ A POPULAȚIEI DIN DOBROGEA ÎN PERIOADA 1916-1919

dr. Nicoleta (GRIGORE) PARASCHIV
Serviciul Județean Constanța al Arhivelor Naționale

Rezumat: După ce România a intrat în Primul Război Mondial, pentru întregirea neamului, la 14/27 august 1916, câteva zile mai târziu, teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră a fost ocupat de armatele inamice, aceasta având consecințe importante asupra dinamicii populației. Pentru a realiza un studiu asupra populației Dobrogei, între anii 1916-1919, considerăm necesar să prezentăm date demografice, dinainte ca România să intre în război. Aceste date provin din statistici oficiale, realizate de autorități. Când Dobrogea a fost ocupată de armatele germană și bulgară, populația s-a diminuat, mai ales în județele Constanța și Tulcea, deoarece oamenii fugeau din calea armatelor ocupante și din cauza pierderilor de vieți omenești, generate de război.

Cuvinte cheie: Marele Război, Dobrogea, populație, statistică, studiu

Abstract: After Romania joined the war for „the accomplishment of nation”, on August 14/27 1916, on the side of Entente, a few days later, the territory between the Danube and the Black Sea was invaded by the enemy armies, with important consequences upon the population and its dynamics. In order to make a survey of Dobruja's population between 1916 and 1919, we consider necessary to present some demographical data recorded by official statistics issued by the authorities, before Romania joined the Great War. When Dobruja was occupied by the German and Bulgarian armies, population diminished, mainly in Constanța and Tulcea counties, as people fled from the occupying armies, in the left of the Danube and because of the war casualties.

Key words: Great War, Dobruja, population, statistics, survey

Intrarea României, alături de Antanta, în războiul pentru „întregirea neamului”, la data de 14/27 august 1916, avea să ducă, după numai câteva zile, la invadarea teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră, de către armatele inamice, lucru care a avut importante consecințe asupra populației și dinamicii acesteia.

Pentru a putea face o analiză a populației Dobrogei din perioada 1916-1919, considerăm oportun să prezentăm câteva date demografice înregistrate de recensăminte și statistici oficiale, întocmite de autorități, înaintea intrării României în Marele Război. Astfel, la recensământul din 1 ianuarie 1913, în județele Constanța și Tulcea au fost recenzați 380.430 locuitori. Dintre aceștia, 56,8% (215.425) erau români, 13,4% (51.149) bulgari, 9,4% (35.859) ruși, 5,6% (21.350) tătari¹ și 5,3% (20.092) turci. Restul populației, aproximativ 9,5%, erau cetățeni de alte naționalități, dintre care: 2,6% greci, 2% germani, 1,2% evrei, 0,9% țigani, 0,8% armeni și 0,5% italieni². În ceea ce privește reședințele de județe, în Constanța se aflau, în același an, 27.201 locuitori, din care: 15.663 români, 211 ruși, 3.170 greci, 940 bulgari, 2.451 turci, 1.266 evrei, 1.502 armeni, 277 tătari și 1.721 cetățeni de alte naționalități, iar în Tulcea, din totalul populației orașului de 21.727 suflete, 7.344 erau români, 5.621 ruși, 1.066

¹ Valentin Ciorbea, *Turco-tătarii în perioada interbelică*, în Marian Cojoc (coord.) *Tătarii în istoria românilor*, Editura Muntenia, Constanța, 2004, p. 54.

² I.N. Roman, *La population de la Dobrogea*, în *La Dobrogea Roumaine* (coord. N. Iorga), f.e., București, 1919, p. 92.

greci, 4.019 bulgari, 601 turci, 2.033 evrei, 288 armeni, 74 tătari și 741 de altă naționalitate³. Din statistica întocmită în anul 1913 reiese că cele 380.430 de suflete locuiau în 14 orașe, 7 în fiecare județ, 134 de comune, 74 în județul Tulcea și 60 în județul Constanța, și 372 de sate și cătune. Numărul total al gospodăriilor ce se găseau la acea dată în Dobrogea Veche era de 70.558⁴.

În ceea ce privește locuitorii Dobrogei de Sud, după instalarea noilor prefecți în funcție, s-a realizat o delimitare provizorie a plaselor și un recensământ al populației. Astfel, la începutul anului 1914, în județul Durostor se aflau aproximativ 145.000 de persoane, iar estimările pentru județul Caliacra indicau o cifră cuprinsă între 140.000-150.000 de locuitori⁵. Date mai exacte pentru cele două județe din sudul Dobrogei sunt regăsite într-o statistică a autorităților, întocmită în anul 1916, fiind identificați 287.215 locuitori, din care 6.602 erau români, cifra reprezentând 2,3% din totalul populației, 121.952 bulgari, 123.848 turci, 11.876 tătari, 1.171 greci, 2.111 ruși, 11.019 țigani, 1.910 armeni, 868 evrei, 595 germani, 315 sârbi, 4.975 de altă naționalitate⁶.

Dintr-o situație întocmită pentru orașul Constanța, în anul 1916, reiese că populația crescuse, în special datorită dezvoltării celui mai important port românesc al țării, la 33.918 locuitori, dintre care: 21.971 români, 2.815 musulmani, 2.326 greci, 1.728 bulgari, 1.092 evrei, 1.002 armeni, 642 germani, 518 italieni, 175 francezi și 649 englezi.

După ocuparea Dobrogei de către armatele germane și bulgare, s-a înregistrat o diminuare a populației, în special în județele Constanța și Tulcea, din cauza refugierii din fața armatelor ocupante, în stânga Dunării, dar și a pierderilor de vieți omenești suferite, ca urmare a desfășurării războiului⁷.

În partea ocupată de armata germană, mai exact județul Constanța și partea de sud a județului Tulcea, până la linia cuprinsă între Dunăre și lacul Razelm, respectiv nordul satelor Ostrov, Aigâr-Amet (azi Măgurele - n.ns.), Urumbi (azi Luminița - n.ns.), Topolog, Bașpunar (azi Fântâna Mare - n.ns.), Slava Rusă, Căugăgia, Canlă-Bugeac (azi Lunca - n.ns.), Pașa-Câșla și Jurilovca s-au efectuat patru statistici ale populației.

Prima statistică referitoare la populația Dobrogei a fost publicată la mijlocul lunii aprilie 1917 de Administrația Germană de Etapă, în *Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen Mitte April 1917 (Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lunii aprilie 1917)*. Primul capitol al documentului *Autoritatea Administrației de Etapă. Zona de administrare a etapei* prezintă situația populației, alături de organizarea instituției și limitele geografice ale Etapei⁸. Potrivit memoriului, populația Dobrogei în Teritoriul Administrației de Etapă era, înainte de izbucnirea războiului, de circa 235.000 de suflete, din care: 125.000 (53,1%) români, 54.000 (23,1%) turci și tătari, 27.000 (11,6%) bulgari, 6.500 (2,8%) germani, 3.000 (1,3%) ruși, iar 18.000 erau locuitori de altă naționalitate, între care și greci și armeni⁹.

Același document aproximează și situația locuitorilor din zona de Etapă, la mijlocul lunii februarie 1917. Astfel a fost apreciată cifra de circa 82.000 de persoane, dintre care 23.600 (32,1%) români, 25.100 (30,6%) turci și tătari, 20.800 (25,7%) bulgari, 5.300 (6,5%

³ *Ibidem*, p. 94.

⁴ Leonida Colescu, *Fapte, cronică, notițe, informațiuni*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, tom XXXVII, 1917-1918, pp. 604-605.

⁵ Constantin Tudor, *Administrația românească în Cadrilater (1913-1940)*, Editura Agora, Călărași, 2005, p. 77.

⁶ Ion Antonescu, *Românii. Originea, trecutul, suferințele și drepturile lor*, Editura Saeculum I.O., București, 1998, p. 73.

⁷ Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 232.

⁸ Valentin Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Walter Rastätter, *Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012, p. IV.

⁹ *Ibidem*, p. 7.

germani) și 4.500 (5,1%) alții¹⁰.

Un al doilea recensământ efectuat de administrația germană, la 15 mai 1917, intitulat *Einwohnerverzeichnis im Bereich der Deutschen Etappen-Verwaltung in der Dobrudscha* (Statistica locuitorilor din zona administrației etapelor germane din Dobrogea, după situația din 15 mai 1917) număra în cele șase subdiviziuni administrative: Constanța, Medgidia, Caraomer (azi Negru Vodă - n.ns.), Cuzgun (azi Ion Corvin - n.ns.), Cogealac și Hârșova 169.322 locuitori din care: 87.990 români, 35.066 turci și tătari, 28.910 bulgari, 6.065 ruși, 5.333 germani și 5.958 de altă naționalitate¹¹.

Al treilea recensământ, mai complex din punct de vedere al naționalităților, a fost efectuat de administrația germană, la sfârșitul lunii octombrie 1917. Potrivit statisticii, au fost identificate 192.362 persoane, împărțite astfel: 95.764 români, 29.323 bulgari, 27.398 tătari, 13.372 turci, 7.769 ruși, 6.396 țigani, 6.084 germani, 3.931 greci, 789 iudei, 261 armeni, 216 maghiari, 182 italieni, 162 găgăuzi, 150 austrieci, 135 albanezi. Alături de aceștia se mai aflau lazi, muntenegreni, perși, kurzi, sârbi, polonezi, englezi, elvețieni și olandezi, care nu depășeau 100 de persoane, pentru fiecare etnie în parte¹².

Pe baza acestui recensământ și a ultimelor date referitoare la populație, care se cunoșteau pentru localitățile județului Tulcea, care nu erau ocupate de etapele germane, Dr. Paul Traeger publica, în 1918, în volumul realizat la „comanda administrației germane”, *Bilder aus der Dobrudscha*, o statistică probabilă pentru populația Dobrogei, aflată sub ocupația armatelor turcești și bulgare. Potrivit acesteia, populația aflată în partea de nord a județului Tulcea¹³ era de circa 115-118.000 de locuitori. Dintre ei, în jur de 40.000 erau români, 35.000 bulgari, 12.000 ruși, 7.000 turci, 4.000 tătari, 2.500 germani, 1.500 italieni, 6.000 greci, 3.500 evrei și 3.000 armeni¹⁴.

Un alt recensământ, intitulat *Einwohnerverzeichnis in Bereich der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha nach dem Stande vom 15 Februar 1918* (Statistica locuitorilor din zona administrației etapelor germane din Dobrogea, după situația din 15 februarie 1918) a fost efectuat la 15 februarie 1918 și număra 162.864 locuitori, pentru aceleași zone administrative, ca și în anul 1917. Se observă că populația s-a diminuat, în intervalul mai 1917 - februarie 1918, cu 6.458 suflete, înregistrându-se 86.030 români, 29.452 turci și tătari, 29.158 bulgari, 5.954 ruși, 5.430 germani și 6.840 de altă naționalitate¹⁵. Cel mai mult a scăzut numărul turcilor - cu 5.614 etnici și al românilor - cu 1.960 locuitori, iar creșteri s-au înregistrat, cum era și firesc, având în vedere ocupațiile germană din zona menționată și bulgară, din nordul județului Tulcea, în rândul populației germane și bulgare. Recensământul arată pentru orașul Constanța, inclusiv Anadalchioi, cifra de 12.589 locuitori¹⁶.

La o comparație a datelor înregistrate la recensământul din 1 ianuarie 1913, pentru zona administrată în timpul războiului de germani și recensământul efectuat de aceștia, la 25 februarie 1918, obținem următoarea diferență¹⁷:

¹⁰ *Ibidem*, p. 9.

¹¹ C. Brătescu, *Două statistici etnografice germane în Dobrogea*, în „Arhiva Dobrogei” nr. 2, 1919, p. 61.

¹² xxx *Bilder aus der Dobrudscha 1919-1918*, Ediție îngrijită de Valentin Ciorbea, Constantin Cheramidoglu, Editura Ex Ponto, Constanța, 2011, p. 282; vezi și Valentin Ciorbea, *Turco-tătarii în perioada interbelică*, p. 54.

¹³ Localitățile: Tulcea, Măcin, Babadag, Isaccea, Mahmudia, Luncavița, Balabancea, Cerna, Greci, Carcaliu, Văcăreni, Sarighiol, Turcoaia, Ciucurova, Camber, Beștepe, Alibeichioi, Pecineaga, Mahmudia, Cataloi, Nalbant, Meidanchioi, Pâila, Somova, Cârjelari, Murighiol, Frecăței, Enisala, Ortachioi, Telița, Percheș.

¹⁴ xxx *Bilder aus der Dobrudscha 1919-1918...*, pp. 282-283.

¹⁵ C. Brătescu, *Două statistici etnografice germane în Dobrogea*, în „Arhiva Dobrogei” nr. 2, 1919, p. 62.

¹⁶ G.N. Ionescu, *Cronica*, în „Arhiva Dobrogei” nr. 2, 1919, p. 84.

¹⁷ Tabel întocmit după datele publicate de Constantin Brătescu în *op. cit.*, pp. 60-71.

Naționalitatea	Suflete la 1 ianuarie 1913	Suflete la 25 februarie 1918	Diferența
Români	147.042	86.030	-61.012
Bulgari	27.123	29.158	+2.053
Turci și tătari	36.099	29.452	-9.647
Ruși	7.190	5.954	-1.236
Germani	5.840	5.430	-410
Alții	13.737	6.840	-7257
Total	237.031	162.864	-74.167

Constatăm astfel că în timpul ocupației a crescut numărul populației bulgare, lucru explicabil având în vedere că armata lor era una dintre ocupantele Dobrogei, iar numărul românilor a scăzut cu aproape 40%, în special din cauza refugierii de sub ocupația străină.

În județul Tulcea, în partea ocupată de trupele bulgare, tratamentul la care au fost supuși românii a fost inuman. *Raportul întocmit de Prefectura Tulcea privind pagubele suferite de locuitorii județului Tulcea, de pe urma armatelor bulgare, rusești, germane și turcești în timpul războiului din 10 februarie 1919*, prezintă tragica situație a românilor și chinurile îndurate timp de aproape doi ani: „În contra particularilor vexațiunile au fost fără număr și fără sfârșit, căci în ce privește pe români n-au ținut seamă nici de starea sănătății, nici de vârstă și nici o altă considerațiune. Pe străzile orașelor cu uneltele pe spinare când erau duși și reînțorși de la corvezi, erau siliți a cânta în batjocură *La arme* sau *Deșteaptă-te române* ca să poată fi apoi huiduiți și bătuți de bulgarii civili de prin oraș, din cauza acestor cântece”¹⁸. Potrivit aceluiași raport, în orașul Tulcea românii erau duși la depozitele unde se împărțeau alimente cu noaptea în cap și puși la coadă să aștepte ziua toată, în batjocura bulgarilor, ca apoi, sub seară, flămânzi și plini de frig, să fie izgoniți acasă și trimiși a primi alimente din România Mare¹⁹. Și apa le era refuzată. Pe străzile și casele românești, conducta apei era întreruptă, fiind nevoiți a se duce la Dunăre, unde „erau bătuți și uciși de santinelele bulgare din cauză că pe acolo era circulația oprită”. Unii dintre ei au fost ridicați, deportați și duși în diferite zone din Bulgaria, fiind acuzați de spionaj sau luați numai pentru simplul fapt că erau români, ca să fie supuși la umiliri, chinuri și diferite munci grele”²⁰.

Memoriul menționa că, timp de aproape doi ani de zile, chiar și țăranii bulgari au avut robi români, foarte mulți oameni cu stare în satul lor. Nu puțini au fost înhămați la saca să care apă, și chiar la plug, „iar batjocuri și bătăi au suferit cu toții, fără excepție. Să dăm cazuri e imposibil sau mai zis prea ușor: toți românii din județul Tulcea, cu foarte puține excepții au îndurat acestea, în timp de aproape doi ani de zile, cât a durat ocupațiunea și tot drumul de la Tulcea până în fundul Bulgariei, era în acest timp un laș nesfârșit de români care se duceau în robie și reveneau la noi chinuri și suferinți și aceste monstruoziități în județul nostru se făceau numai de bulgari care desființaseră orice autoritate românească”²¹.

Pagubele produse sunt menționate și în documentele de arhivă care oferă informații din perioada ocupației inamice, păstrate în patrimoniul Serviciului Județean Constanța al Arhivelor Naționale²². *Memoriul asupra pagubelor provocate de inamic în orașul Constanța* din

¹⁸ xxx Dobrogea în Arhivele Românești (1597-1989). Profesorului Stoica Lascu la 60 de ani, (coord. Virgil Coman), Editura Etnologică, București, 2013, p. 312.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Vezi în acest sens Serviciul Județean Constanța al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN Constanța), fond Primăria Hârșova, dosar 40/1918, f. 1-349.

anul 1919 consemnează că, în urma bombardamentelor inamice, în județul Constanța și-au pierdut viața, în lunile august-septembrie 1916, un număr de 500 de persoane, dintre care 200 numai în orașul Constanța²³. Acțiunile s-au intensificat în luna următoare, la 6 octombrie²⁴, orașul a fost bombardat de 15 aeroplane „care au început a lansa bombe de calibru mare”, iar una dintre ele a lovit Cazinoul, transformat în spital de „mică chirurgie”, provocând pagube uriașe. Au fost omorâți 140 de soldați aflați în acel moment în local, iar medicul Alexe Pălășescu a fost rănit²⁵. Un alt bombardament care a vizat Primăria Constanța a nimerit clădirea Băncii Comerciale Române, aflată alături, provocând un incendiu de proporții care a afectat ambele localuri, iar o bombă lansată asupra Prefecturii a căzut în fața ei, omorând un birjar și distrugând clădirile pe o rază de 200 de metrii²⁶. A urmat o altă serie de bombardamente cu scopul de a provoca pagube și panică în rândul populației. Au fost distruse circa 1000 de imobile particulare, școli, spitale și biserici, iar la 9 octombrie 1916, autoritățile și o parte a populației au evacuat orașul²⁷.

Același document prezintă și cruzimile săvârșite de armatele ocupante: „cei dintâi intrați în oraș, așa cum am spus, au fost bulgarii. Aceștia omorau pe oricine le ieșea în cale și nu știa să vorbească limba bulgară sau turcă. Fiecare casă era vizitată, jefuită și femeile ori fetele, până la vârsta de 4 ani, violate. În starea aceasta de disperare, multe din victime au înnebunit sau s-au sinucis pentru a pune capăt rușinii”²⁸. Pe lângă toate acestea, populația a avut de îndurat foarte multe lipsuri materiale, fiind jefuiți și deposezați de bunurile pe care le aveau, iar administrația germană le-a impus o serie de dări, amenzi și impozite covârșitoare²⁹.

Informații despre tratamentul la care au fost supuși românii din județul Constanța, în timpul ocupației, ne sunt oferite și de A. Stănescu și S. Lascu³⁰. Cei doi autori publică, din documentele deținute de Muzeul de Istorie și Arheologie Națională Constanța, mărturii ale unor contemporani ai evenimentelor, localnici și soldați. Acestea arată că românii le-au fost luate păsările, animalele, cerealele și alimentele. Mai mult, le-au fost strânse hainele, lucrurile din casă, iar ușile și ramele geamurilor le-au fost puse pe foc în timpul iernii³¹. În același sens, Constantin Kirițescu prezintă „campania de jaf, batjocură și exterminare” care s-a săvârșit, în special de armata bulgară, în complicitate cu locuitorii bulgari³².

Alte atestări documentare ce completează informațiile privind suferințele și umilințele îndurate de locuitorii județului Tulcea, în timpul ocupației, sunt scoase la lumină de istoricul Stoica Lascu³³. O serie de procese verbale, declarații, rapoarte și memorii relatează crimele, violurile, distrugerile, furturile, jafurile, rechizițiile, pagubele pricinuite, dările și amenzile la care a fost supusă populația³⁴.

În ceea ce privește populația Dobrogei de Sud, autoritățile românești aveau să constate,

²³ Loc. cit., fond Primăria Municipiului Constanța, dosar 46/1916, f. 153.

²⁴ Despre bombardamentele din 6 octombrie 1916 în Constanța vezi și Gh. Nicolescu, *Cucerirea orașului Constanța de către inamic în 1916*, în *Gheorghe Papuc LXX: om al cetății*, Ediție îngrijită de Mariana Păvăloiu, Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”, Constanța, 2016, pp. 51-57.

²⁵ SJAN Constanța, fond Primăria Municipiului Constanța, dosar 46/1916, f. 153v.

²⁶ Loc. cit.

²⁷ Loc. cit.

²⁸ Loc. cit., f. 159v.

²⁹ Loc. cit., 160v.

³⁰ A. Stănescu, S. Lascu, *Mărturii documentare privind ocupația Puterilor Centrale în Dobrogea (1916-1918)*, în „Pontica”, nr. XVII, 1984, pp. 177-186.

³¹ *Ibidem*, p. 179.

³² Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919, vol. II*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 279.

³³ Stoica Lascu, *Atestări documentare privind suferințele tulcenilor în anii ocupației Puterilor Centrale (1916-1918)* în *Vilică Munteanu arhivist, istoric, colecționar la 65 de ani*, Ediție îngrijită de Mihaela Chelaru și Ioan Lăcătușu, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, Editura Magic Print, Onești, 2015, pp. 461-497.

³⁴ *Ibidem*.

În anul 1919, că numărul locuitorilor era mai mare decât la 28 iunie 1913 și august 1916³⁵, explicația fiind aceea că numărul bulgarilor a crescut, în timpul ocupației, cu cei care emigraseră înainte de 1913 și după integrarea județelor Durostor și Caliacra în cadrul statului român. Aceștia li s-au adăugat greci și armeni, refugiați din Turcia³⁶, numărul total al locuitorilor Dobrogei de Sud ajungând la 287.215.

La începutul anului 1919, Dobrogea avea 668.645 locuitori, dintre care primele trei locuri erau ocupate de: români - 223.027, turci și tătari - 177.166, bulgari - 173.074³⁷.

În anul 1919 excedentul populației a fost scăzut, față de media înregistrată în perioada premergătoare izbucnirii Primului Război Mondial. Dacă în intervalul 1900-1913 excedentul populației a fost în medie de 20 la o mie de locuitori, în anul 1919, la un total al populației de 669.245 locuitori, s-au înregistrat 21.117 nașteri și 19.629 decese, ceea ce reprezintă un excedent de 2,3 la mie de locuitori. În anul următor, statistica prezintă o ușoară creștere a excedentului: au avut loc 24.792 nașteri și 19.629 decese, la un total al populației de 670.773 suflete, rezultând un excedent de 8,9 la mie, iar din 1921 se revine la excedentul de 20 la mie³⁸, ceea ce înseamnă că efectele războiului asupra populației din Dobrogea începeau să se resimtă tot mai puțin.

³⁵ Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între anii 1918-1944...*, p. 233.

³⁶ Idem, *Aspecte din evoluția Dobrogei de Sud în cadrul statului român (1913-1940)*, în *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu”. Valori ale civilizației românești în Dobrogea*, (coord. St. Lascu, C. Vitanos), f.e., Constanța, 1993, p. 367.

³⁷ Răzvan Limona, *Populația Dobrogei în perioada interbelică*, Editura Harvia, Tulcea, 2009, p. 47.

³⁸ Sabin Manuilă, *La population de la Dobroudja*, f.e., București, 1938, p. 560.

EVALUĂRILE LUI MARIN IONESCU-DOBROGIANU PRIVIND OCUPAȚIA BULGARĂ ÎN JUDEȚUL TULCEA (1916-1918)

prof. univ. dr. Valentin CIORBEA
dr. Luminița STELIAN

Rezumat: În cazul Dobrogei, impactul distrugerilor Primului Război Mondial a fost atent analizat și dezbătut de-a lungul timpului, dar evaluările și anchetele desfășurate imediat după încheierea confruntărilor militare au evidențiat dimensiunea dezastrului material și uman cu care s-a confruntat. Marin Ionescu-Dobrogiianu publică rezultatele unui raport referitor la județul Tulcea, în două studii, care au permis identificarea și analizarea diversilor indicatori, constituind bază de date pentru studii ulterioare.

Cuvinte cheie: Primul Război Mondial, populație, Tulcea, județ, bulgari, statistică, istorie modernă

Abstract: For Dobruja, the impact of World War I destructions was carefully analysed and studied, along time; however, the evaluations and inquests developed immediatly after the military confronations emphasized the size of human and material disater. Marin Ionescu-Dobrogiianu published the results of a report about Tulcea county, in two studies, that allowed to identify and analyse different indexes, representing the database for further research.

Key words: World War I, population, Tulcea, county, bulgarians, statistics, modern history

Marin Ionescu-Dobrogiianu (1866-1938) a fost militar, istoric, geograf, cadru didactic. Ca militar activ, ia parte la evenimentele războaielor balcanice și la Primul Război Mondial, în calitate de comandant al Reg. 34 Infanterie de la Constanța. În 1920 își dă demisia din armată și timp de opt ani își desfășoară activitatea ca profesor în învățământul secundar din Constanța, predând geografie și istorie. Membru al Societății Regale Române de Geografie din 1898, distins cu medalia „Bene Merenti” cls. I, înaltă distincție de ordin cultural; cu medalie de aur din partea Academiei Române pentru volumul „Dobrogiia în pragul veacului al XX-lea: Geografia matematică, fizică, politică, economică și militară” (1904). Autor al numeroase studii și cercetări, având drept teme geografia istorică, geopolitica și geostrategia Dobrogei. Alte volume: „Cercetări asupra orașului Constanța: Geografie și istorie” (1897); Formarea Deltei Dunării și configurația ei veche: Studiu morfologico-geografic: Comunicare prezentată Congresului internațional de geografie din Cairo, în 1925: (Cu o hartă și două schițe) (1927), Tomi - Constanța: Monografie: Cu planul orașului și un indice alfabetic al străzilor: Conține 20 vederi (afară din text) (1931).

Colaborări la publicații: „Analele Dobrogei”, „Tomis”, „Viața Dobrogeană”, „Arhiva Dobrogei”, „Viața românească”, „Buletinul Societății Române de Geografie”, „România dela Mare”, „Dobrogea Jună”, ș.a.¹

Tema ocupării Dobrogei în timpul Primului Război Mondial are drept surse documentare puține documente publicate. Marin Ionescu-Dobrogiianu este singurul care publică o analiză detaliată a distrugerilor și abuzurilor ocupării Dobrogei, respectiv a județului Tulcea, de către trupele bulgare și turce. Acesta publică două studii: un raport amănunțit, mai mult o analiză statistică, în revista „Arhiva Dobrogei”, la data de 15 septembrie

¹ Luminița Stelian, *Marin Ionescu-Dobrogiianu (1866-1938), personalitate plurivalentă a dobrogenisticii românești*, Editura Muntenia, Constanța, 2014.

1919, pe care îl redăm integral, cu titlul „Invazia barbară în județul Tulcea 1916-1918”².

Celălalt studiu va fi susținut la data de 20 aprilie 1920, în ședință publică la Societatea Regală Română de Geografie, în prezența unor personalități ale vieții culturale, științifice și politice românești, cu titlul „Năvălirea bulgară 1916-18, în jud. Tulcea” și este publicat în buletinul Societății³. Acesta este o prezentare sintetizatoare a abuzurilor și distrugerilor materiale, precum și a impactului asupra populației.

Autorul justifică necesitatea publicării acestor date, subliniind „Scriu acest articol - rezumatul lucrărilor comisiei instituite pentru constatarea abuzurilor și crimelor făptuite de armata bulgară și de minoritatea bulgărească dobrogeană, rămasă la vetre - pentru generația actuală și pentru cele viitoare. El poate servi ca document istoric pentru pretinsa civilizație a poporului bulgar și ca o rușinoasă și veșnică pată pe conștiința lui morală”⁴. Acest raport publicat are ecouri nu numai la nivel local, prin recunoașterea valorii de document⁵ și prin atitudinea publică reflectată de mass media locală⁶, iar autenticitatea sa nu poate fi pusă la îndoială, după cum însuși autorul preciza: „Sunt descrise în această lucrare cazuri concrete cu nume și localități - cari pot fi oricând controlate - și în privința autenticității cărora nu poate exista nici cea mai mică umbră de îndoială”⁷.

Încă de la începutul raportului, Marin Ionescu-Dobrogianu precizează, că armata de ocupație bulgară a beneficiat și primit sprijinul unor reprezentanți din rândul naționalităților conlocuitoare din Dobrogea și în special din județul Tulcea, teritoriul pe care îl analizează în detaliu, pe care îi nominalizează, precizând cu exactitate rolul avut de fiecare în parte. Astfel, au funcționat, pentru tot timpul cât a durat ocupația și pentru fiecare localitate a județului Tulcea în parte, comitete speciale de distrugere, din care făceau parte și membri ai comunității bulgare locale, care și-au dat contribuția alături de armata de ocupație, pentru distrugerea și devastarea a 669 de proprietăți civile românești, la care se adaugă, monumentele și clădirile publice: Monumentul lui Mircea cel Bătrân, Monumentul Reîntregirii de pe colnicul Hora, care au fost dezasamblate și transportate în Bulgaria pentru topire, iar soclurile acestora au fost aruncate în aer, bustul lui Ioan Nenițescu, fost prefect al județului Tulcea, care a fost aruncat în Dunăre, cazarmile militare, clădirea Prefecturii județului Tulcea transformată în grajd, etc.

La rândul lor și localitățile rurale ale județului Tulcea au luat contact cu acest regim de ocupație, unele dintre ele fiind distruse aproape total, cum este și cazul localității Casimcea, dar și a altora, extrem de afectate, aflate în plasele administrative Isaccea, Măcin, Casimcea, Topolog. Valoarea distrugerilor materiale din aceste localități se ridică la 161 de milioane, pe când în plasa Babadag, unde comunitatea bulgară era mai numeroasă, pagubele se ridică la puțin peste un milion, fiind afectate mai mult gospodăriile românilor. La aceste valori se adaugă sistematica exploatare a bogățiilor naturale ale zonei, cum ar fi pădurile, viile și cerealele.

Referitor la impactul ocupației, privit prin variația numerică a populației județului Tulcea, raportată la actele de vandalism, acesta este semnificativ, dacă este analizat sub aspectul indicatorului etnic. Din 86.500 de români, aproape jumătate sunt declarați morți, dispăruți sau refugiați, pe când din numărul de 29.547 de bulgari lipsesc, dacă ne raportăm la același indicator, 1.811 persoane. Marin Ionescu-Dobrogianu precizează că în unele localități tulgene numărul etnicilor bulgari chiar a înregistrat o creștere față de perioada anterioară ocupației și exemplifică prezentând cazul localității Beidaud, în 1915 erau 850 etnici bulgari,

² Marin Ionescu-Dobrogianu, *Invazia barbară din 1916-1918 în județul Tulcea*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. II, 1919, pp. 182-212.

³ Marin Ionescu-Dobrogianu, *Năvălirea bulgară din 1916-18, în jud. Tulcea*, în „B.S.R.R.G.”, an XXXIX, 1920, pp. 115-138.

⁴ *Idem*, *Invazia barbară din 1916-1918 în ...*, p. 182.

⁵ *Ibidem*.

⁶ xxx *În jurul unei broșuri - Năvălirea Bulgară în Dobrogea 1916-1918 - Simple constatări*, în „Dobrogea Jună”, an XIV, nr. 65, 13 oct. 1920, p. 1; vezi și: „Secera”, an I, nr. 9, 16 februarie 1921, p. 4.

⁷ *Ibidem*; vezi și „Dobrogea Jună”, an XIV, nr. 65, 13 octombrie 1920, p. 1.

iar în 1919, când se raportează aceste cifre, sunt 1.925; la Măcin, numărul acestora crește de la 194 la 445; la Traian, de la 480 la 935; la Luncavița, de la 25 se ajunge la 1.015, ș.a.

Dincolo de cifrele privitoare la raportul etnic dintre români și bulgari autorul identifică numai pentru județul Tulcea zeci de cazuri, caracterizate de cruzimi revoltătoare: violuri; 205 persoane torturate, în scop de jaf; 112 persoane ucise din cauza bățăilor; 1.484 de deportați în Bulgaria, dintre care aproximativ 500 de persoane nu s-au mai întors, preoți batjocoriți sau uciși.

Dobrogea a fost condusă de un guvernator, cu reședința la Constanța, iar teritoriul dobrogean a fost împărțit în șase subprefecturi. Instalați în Dobrogea, bulgarii au practicat și încurajat jaful și distrugerile, în paralel cu instituirea unor măsuri al căror scop era integrarea rapidă, din punct de vedere administrativ, în statul bulgar: s-a aplicat sistemul bulgar de taxe și impozite, circulația timbrelor poștale ale statului bulgar, dar și declararea limbii bulgare drept oficială pentru autoritățile publice din Dobrogea⁸, fiind aduși profesori din Bulgaria.

Rapoartele militare ale trupelor aliate sunt obiective în redarea, în detaliu, a situației din momentul retragerii și converg în prezentarea aceleiași idei dominante, aceea a jafului și distrugerilor economice. Chiar un raport militar german face referire la faptul că administrația bulgară din Dobrogea depunea tot efortul în susținerea intereselor bulgare și au scopul clar al jefuirii Dobrogei⁹. Constatăm pierderi materiale majore și în ceea ce privește animalele, uneltele de lucru, podgorii și păduri, dar mai ales cereale cum ar fi: 4 milioane hl orz; 1.300.000 hl grâu; 760.000 hl porumb (producția numai pe doi ani; recolta 1916 a fost aruncată pe câmp), 750.000 hl ovăz; 425.000 hl secară¹⁰. De aceea „prin natura lor hrăpăreață, pornită spre pradă și furturi, Bulgarii au nemulțumit nu numai pe aliații lor Turci, dar chiar și pe Germani, care prin etapele lor din Dobrogea aveau controlul exploatării cerealelor și dreapta lor împărțire între aliați. Colonelul VAN DEM BERGH, Șeful de stat major al administrației etapelor germane, se plânge de conduita Bulgarilor, care n'au dat Turcilor partea ce li se cuvenea. Ceva mai mult, s'au urmat neînțelegeri și chiar lupte între Bulgari și Germani; de aceea aceștia din urmă, la 15 Mai 1917, luă răd dispozițiuni prin care se fixa linia de conduită a Germanilor față de atacurile bulgare”¹¹.

Cele două studii publicate de Marin Ionescu-Dobrogianu trebuie privite sub aspectul valorii de document, deoarece datele și tabelele prezentate conturează imaginea a doi ani de ocupație militară a județului Tulcea, alăturată celei germane. Veridicitatea situației prezentate de Marin Ionescu-Dobrogianu este susținută și de alte documente oficiale, relatări ale presei, dar și de personalități, cum este cazul lui I.N. Roman, care confirmă datele prezentate de acesta în raport, pentru orașul și județul Tulcea, deoarece a fost martor la evenimentele derulate, el însuși a adunat date și referințe, realizând o analiză asemănătoare pentru județul Constanța¹².

Toate aceste informații, alături de documentul redat integral în continuare, conturează o imagine de ansamblu asupra a ceea ce a însemnat ocupația Primului Război Mondial în Dobrogea, analizând ocupația germano-bulgaro-turcă în județul Tulcea.

⁸ Stoica Lascu, Adrian Stănescu, *Mărturii documentare privind ocupația Puterilor Centrale în Dobrogea (1916-1918)*, în „Pontica”, an XVII, 1984, p. 178.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ M. Ionescu-Dobrogianu, *Năvălirea bulgară ...*, p. 128.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Stoica Lascu, Adrian Stănescu, *op. cit.*, p. 181.

Invazia barbară din 1916 1918 în județul Tulcea

Colonel Ionescu Dobrogeanu
Tulcea

Scriu acest articol - rezumatul lucrărilor comisiei instituite pentru constatarea abuzurilor și crimelor făptuite de armata bulgară și de minoritatea bulgărească dobrogeană, rămasă la vetre - pentru generația actuală și pentru cele viitoare. El poate servi ca document istoric pentru pretinsa civilizație a poporului bulgar și ca o rușinoasă și veșnică pată pe conștiința lui morală.

Să știe urmașii noștri cu ce neam sălbatic ne învecinăm spre miazăzi; și să mai știe la ce se pot aștepta din partea acestui neam «otrăvit și ros de invidie și ură».

Pe noi nu ne miră ororile și cruzimile săvârșite de armata bulgară. Ele sunt caracteristice popoarelor care au stat secole întregi într-o robie degradatoare și care în toată această îndelungată perioadă nu și-au putut face o altă educație decât aceea a urii, a răzbunării și a sălbătăciei. Dar e revoltătoare conduita Bulgarilor dobrogeni, care nu s-au împărtășit cu nimic din blânda și creștineasca fire a sufletului românesc cu care au venit în contact. Caracterul lor turanic a rămas refractar influențelor binefăcătoare ale civilizației morale.

Și armata noastră a pătruns în 1913 în Bulgaria. Dar câtă deosebire în conduită! Oștirea noastră a dat dovadă de noblețe, ocrotind și viața și avutul populației din statul vecin, care s-a ales cu beneficii bănești extraordinare. În schimb, invazia bulgară în Dobrogea a lăsat numai ruine, pustiu și jale pe urma ei, ca în timpurile de barbarie ale lui Asparuch tiranul. Și să se știe încă, să se fixeze bine în suflete că nu numai armata bulgară, a cărei mentalitate și procedee sălbatece le cunoșteam din Serbia, Macedonia și Tracia, dar și ocrotiții noștri, oaspeții noștri de ieri, de alaltăieri, Bulgarii dobrogeni, au participat cu aceeași ură și dușmănie la exterminarea viețelor și avutului românesc, deși de pe urma noastră ei n-au avut decât liniște și puțința de a se îmbogăți.

Orașul Tulcea a fost ocupat de armata bulgară în ziua de 22 Decembrie 1916, la orele 3.20. Prima patrulă era comandată de locot. Nanof. Comandant militar al orașului a fost numit colonelul Mihailof, care lucra sub ordinele generalului Colef. Trupele ce s-au stabilit în oraș au fost: Regimentul 6 și 11 de marș; Reg. 69, 73, și 82 de infanterie; 3, 6 și 9 de cavalerie și Reg. 1 de artilerie.

Orașul a fost predat de frunțașii români ce mai rămăsese, în cap cu d-l Al. Calafateanu. Evreii au ieșit în întâmpinarea inamicului cu pâine și sare. Numai decât administrația noastră a fost înlocuită cu cea bulgară. Românii au fost luați ca ostateci și mai ales preoții din sate, cari au fost supuși unui tratament sălbatec: au fost culcați în grajduri și lăsați să sufere de foame. Noaptea nimeni n-avea voie a ieși afară pentru trebuințe, pe care și le făceau acolo unde locuiau. Aceste fapte sunt povestite de Ion Pohariu, Antoniu, I. Chirciu, I. Tănăsescu, A. Glichici și M. Pădeanu.

S-au internat nu numai bărbații, ci și femeile și copii, cari erau supuși la lucrări peste puterile lor. Munciau numai pentru o hrană mizerabilă și insuficientă, iar în caz de refuz, li se suprima mâncarea și erau bătuți până la sânge.

Nu numai armata, dar mai ales bulgarii dobrogeni conduceau jafurile, distrugerile și violurile, ațâțând bestialitatea soldaților. Familia d-lui Avramide din Tulcea a fost batjocorită și scuipată de nevestele comercianților bulgari, de d-nele Pavlof, Ivanof, Pacef și Teodorof, care acum locuiesc nesupărate în oraș. Fetele bulgarilor conduceau pe soldați la casele românești spre a fi distruse, iar femeile și fetele batjocorite. Domnișoarele Elena și Angela Marcof - surorile lui Ion Marcof, fost ofițer de rezervă în armata română și mai apoi organizator de bande - au îndemnat la distrugerea caselor lui Mihail Papadatos.

În tot județul sunt săpate tranșee, nu în scopul unei apărări, cât mai ales de a pune la muncă populația românească istovită de foame și a distruge clădirile. Fiecare persoană, fără

deosebire de sex și etate, era obligată să sape zilnic un șanț lung de 2m., lat de 1 m., și adânc de 1 m. 60, și vai de acela care nu-și termina porțiunea de lucru! Era bătut până murea. Între multe alte cazuri, se citează și acela al copilului Gheorghe al Barbarei Lupii - de 11 ani - din comuna Sarighiol, mort din bătaie.

Și cum nu era să meargă mână-n mână, bulgarii din Tulcea cu cei din țara vecină, când copii, frați și rude de-ale lor servesc încă dinaintea războiului în armata bulgară!

Petre Chircef are un frate sublocotenent în Bulgaria; Petre Hagi Ivanof are doi copii care, după ce au învățat carte românească în liceul din Tulcea, s-au făcut ofițeri în Bulgaria. Un cumnat al acestuia este colonelul Cilinghirov. Atanase Demirof, fost consilier comunal și județean, are pe fiul său ofițer deasemenea la Bulgari. Stoiciu Malciu este cumnatul colonelului Colef, etc.

Pe când românii, sufereau de foame și de lipsa de adăpost, petrecerile bulgarilor tulceni cu ofițerii bulgari se țineau lanț în casele lui Marcof, Rafael Mateef, Ilie Grecof, Dinu H. Stoicof. Mai ales acesta din urmă servea cu însuflețire armata și funcționăria bulgărească venită în Dobrogea.

Rechizițiile degeneraseră în jafuri. Era o hoție oficială, după cum foarte bine o califică raportul cercetărilor. Bulgarii - militari și civili - luau de la români după plac: vite, mobile, produse, obiecte casnice, etc.

Clădirile publice și chiar bisericile n-au fost scutite de distrugeri. În multe s-au instalat grajduri. Cuartiruirea la populația românească, unde mai rămăseseră casele întregi, se făcea dând afară pe proprietar, care rămânea pe drumuri iarna. Bieții oameni, alungați din căminurile lor, se adunau câte trei, patru familii la un loc, într-o înghesuială penibilă. Se avea o grije deosebită mai ales pentru femei și fete, spre a le scăpa de furia bestială a bulgarilor, dar în zadar. Se pângărea totul cu o satisfacție și o cruzime diabolică.

În Tulcea se află o comisiune, prezidată de colonelul Cobacief, care din îndemnul bulgarilor dobrogeni: Vladimir Radef din Constanța, ai cărui părinți și frați locuiesc în Tulcea, Nicola Prodanof - cel cu tăbăcăria- Ivan Ivanof zis Lumânăraru, Stoian Colef, Dranovski și alții, a alcătuit un tablou de toate casele românești ce trebuiau dăruite.

În primele zile ale ocupației s-au distrus localurile publice; iar în primăvara anului 1917 s-a dat ordin populației românești să evacueze orașul. După aceea începură jafurile și ruina. Și era o sistemă de a distruge numai case românești. Așa casa lui Prodanof Nicola stă intactă, în timp ce casele Românilor din prejur sunt numai ruine. Lângă clădirea neatinsă a lui Ivan Ivanof Carali stau ruinele casei lui Ghilis. Casa preotului Livovschi nu se mai cunoaște, pe când alături stă trufașă casa nemțoaicei Flamm. S-a dăruit până la temelie localul școlii primare No. 2 din str. 14 Noembrie, fiindcă împiedica clădirile morii lui Nicola Stoief, rămase în ființă. Pe str. D. Sturza, locuită de Bulgari, se afla casa profesorului Cristea. Astăzi e una cu pământul.

Mărețul monument al reanexării Dobrogei, precum și statuia lui Mircea de lângă grădina publică, au fost ridicate ca trofee; iar postamentele au fost sparte cu dinamită. Cu o furie deosebită s-au năpustit bulgarii asupra bustului lui Nenițescu, pe care l-au aruncat în Dunăre.

Tribunalul a fost transformat în grajd. Prefectura și toate clădirile autorităților, au fost jefuite și ruinate.

Casele particulare, distruse în Tulcea, aparțin la 669 proprietari români și greci; pe când casele bulgărești și evreiești au rămas intacte și sunt îndopate de mobile furate. Părtași la jafuri cu armata și populația bulgară erau și lipovenii și evreii. Aceștia din urmă făceau și spionaj și îmi pare rău că n-am la îndemână memoriul d-lui Calafateanu, spre a cita nume proprii.

Se pornise o goană sălbatecă după tot ce era românesc. S-au tipărit ziare, broșuri și memorii; s-a înființat la Babadag «liga dobrogeană», uzând de siluire și minciună; s-au ținut

congrese pentru stârpirea Românilor. S-au înființat școli primare cu profesori bulgari, civili și militari, obligând populația românească să le frecventeze. Comitetul de aprovizionare refuză să dea alimente acelor care îndrăzneau să ceară școală în limba națională. Singure limbile germană și evreiască erau tolerate.

Liceul local a funcționat cu trei clase, având profesori din Bulgaria. Serviciul divin în oraș se făcea numai la biserica bulgară de un preot adus din Rusciuc, anume Teodor Pungirof.

Catedrala română a fost înconjurată cu șanț ca nimeni să nu poată intra în ea. Noroc că nu s-au surpat temeliiile. Biserica Sfinții Împărați, după ce a fost jefuită, a fost și pângărită de drept-credincioșii noștri vecini.

Preotul Lebedev, pentru că n-a ieșit înaintea armatei bulgare, a fost bătut, dându-i-se 25 ciomege în spate. Preoții Moruzov și Savenco, denunțați de evreul Ițic Moscovici că slujesc în românește și că pomenesc familia noastră regală, au fost bătuți îngrozitor, apoi surghiuniți în Bulgaria la Cârjali.

Bisericele din județ au servit de magazii; unele chiar de grajduri. Altele au fost distruse sau li s-a dat foc, cum sunt cele din Topolog și Casimcea. Cea mai măreață biserică din județ este acum o ruină.

Bogatul sat românesc Casimcea a fost ars în întregime de Reg. 73 inf. bulgăresc în prima retragere dela 14 Oct. 1916. Din 250 case n-au mai rămas decât 10-15 cocioabe. În satele bulgărești sau nemțești, numai gospodăriile veteranilor sunt distruse, pe când celelalte sunt mai înfloritoare ca oricând. Dacă vreun Bulgar sau Neamț, avea 50 oi înainte de războiu, acum are 200-500. Și ce e mai dureros pentru lipsa de măsuri a administrației noastre, este că bieții Români sărăciți își recunosc oile lor și nu le pot lua. Li se spune: «prin judecată». Dar când va fi aceasta?

Dările se încasau arbitrar și fără niciun control. Numai din orașul Tulcea s-a încasat în timp de doi ani, suma de 1.500.000 lei. S-au făcut pentru județ cercetări separate, care însă sunt departe de realitate, deoarece lipsesc registrele. S-au adunat în mod silit sume fabuloase pentru crucea roșie bulgară și pentru armată. Se citează ca model de pungășie oficială cazul locuitorului Vasile Mocanu din Văcăreni care a fost silit să doneze 200 lei.

Crimele, violurile, schingiuirile, arestările, întrec orice închipuire omenească. Un tablou amănunțit de toate acestea s-a dat locotenentului francez Boissier, pentru a fi trimis la locuri competente, ca să se vadă ce neam feroce trăiește în Europa veacului al XX-lea, în Balcanii tuturor crimelor și nelegiuirilor.

S-au violat copii, femei și bărbați de toate etățile! S-au împușcat locuitorii români pentru fapte imaginare și numai din poftă sălbatecă de a omorî. De semnalat este faptul că violurile s-au practicat mai ales asupra femeilor și fetelor veteranilor, care i-au scăpat din robia turcească, și a mobilizaților. Evreii serveau de călăuze. Din mulțimea cazurilor anchetate, voi cita câteva; iar celelalte cazuri se pot cunoaște din lista ce o dăm la urmă și care totuși e departe de a fi completă. Dintr-un simț de pudicitate, atât femeile cât și bărbații refuză în mare parte a mărturisi practicele rușinoase la care au fost siliți; iar nenorociții cari și-au luat lumea în cap în urma acestor sodomii bulgărești, nu se întorseseră încă la facerea anchetei.

La Jurilofca Germanii au pus la plug în ziua de Paști pe femeile veteranilor români. Ele au mai fost întrebuințate în locul cailor, pentru a trage căruțele.

În Ciucurova, Dumitru Filipov de 16 ani și Dumitru Iosif de 12 ani, au fost violați de Turci.

La Sarichioi Bulgarii au ridicat o spânzurătoare în care a murit Teoclit Mihai pentru simpla bănuială c-ar fi scris peste Dunăre.

Locuitorii Ion Ciapura, Ion Nichita și Lovin Martin din Sarighiol au fost împușcați pentru a li se lua produsele și banii.

Preotul Simion Foti și sora sa, ambii din Morughiol, au fost strangulați, Gheorghe

Partenie și sora sa Evdochia au fost omorâți cu baionetele de soldați bulgari, pentru bani; apoi au fost aruncați într-o groapă, unde au stat trei zile, după care timp s-a dat voie neamurilor să-î îngroape.

Bătaia se aplica în chip sălbatec. Elena Dumitru Tăbăcaru din Sarinasuf a primit 50 de lovituri, pentru că trecând cu căruța, a stârnit praf, tocmai pe când trecea un ofițer bulgar, Dumitru Ene Mihai, gospodar fruntaș din Agighiol, a fost bătut crunt, jefuit și plimbat tot satul în pielea goală.

Cu două zile înaintea retragerii armatei bulgare, colonelul Balanoff, comandantul reg. 2 de cavalerie, a dat ordin soldaților săi să prade și să omoare! Își poate oricine închipui teroarea satului Sarighiol în fața ferocității dezlănțuite a acestor barbari.

Copii de 2-5 ani au fost bătuți până la moarte! Se citează cazul Gherghinei Iureș și a Mariei Bogdan din Pecineaga, precum și a lui D-tru Bucoveanu, din Dorobanțul, ca mai caracteristice.

Maria Iosif P... de 70 ani și Verona St.... de 80 ani, au fost violate; de asemenea au fost violați moșnenii Sandu St... de 90 ani și Iosif P.... Toți aceștia sunt din satul Râmnic. Preotul C. Prof... din Chiuciuc-chioi a murit nebun, după ce a fost violat.

Locuitorul Stan Stănescu, gospodar fruntaș din Râmnic, a fost omorât cu împunsături de sabie pentru bani și, neputându-i scoate din gură dantura de aur, soldați bulgari i-au tăiat falca cu sabia. A fost ținut patru zile mort sub cer, după care timp s-a dat voie soției să-l îngroape.

Dumitra P... din Nalbant a fost violată în fața soțului și copiilor. Maranda H... din Frecăței a fost violată în fața fiicei ei, care de groază a murit.

Ca culme a nerușinării, soldații bulgarii au violat pe plăpânda fetiță de 11 ani Iordana M. M.... ziua în amiaza mare, pe șoseaua din mijlocul satului Niculițel. Preoteasa Zinca D... din Niculițel a fost necinstită, după ce preotul a fost dat afară din cameră.

Costache Solomon din comuna Principele Nicolae a fost împușcat, pentru că s-a opus la necinstea copilei sale. Ion Acceleanu din Balabancea, moșneag de 70 ani, a fost împușcat și apoi spânzurat, pentru că s-a opus soldaților bulgari de a-i viola fetele.

Nița Rada Rusu din Ortachioi a fost dezbrăcată în drum și apoi bătută.

Foarte multe femei au murit din cauza violurilor repetate ale cetelor de soldați bulgari. Multe au rămas gravide.

Spitalul de leproși din Tichilești avea numai doi bolnavi. Ceilalți fugiseră. Pe aceștia doi, Bulgarii i-au lăsat să moară de foame și de frig, iar cadavrele lor au fost arse. Spitalul a fost dărâmat până la temelie.

La biserica din Alibeichioi Bulgarii au privit nepăsători cum Turcii scoteau ochii sfinților de pe icoane.

În comunele Alibeichioi, Meidanchioi și altele, demobilizații români au fost constrânși prin bătaii grozave a se pune în serviciul armatei bulgare.

La Topolog, Austriacii au înrolat în armata lor forțat pe toți tinerii români din sat.

La retragerea armatei bulgare, Ion Marcof din Tulcea, locotenent în rezervă din armata noastră, a format o bandă armată împreună cu Nicola Șoșoi. Gh. Luțcanof, Ion Tabacof și alții și au atacat satul românesc Somova, omorând câțiva locuitori. La Niculițel au jefuit marginea satului, dar n-au putut înainta mai departe, opunându-li-se locuitorii înarmați. Au fost lupte și morți din ambele părți. Și totuși, familia acestui criminal stă nesupărată în Tulcea, unde sfidează lumea cu obrăznicia ei.

La intrarea autorităților române, la 20 Noembrie 1918, orașul Tulcea era o ruină, un oraș pustiu. Tot județul de asemenea. Sate întregi fuseseră făcute una cu pământul. O jale grozavă dela un capăt la altul al nefericitului județ. Nici bandele lui Asparuch nu cred să fi dat dovadă de atâta sălbăticie.

În oraș, toată strada portului și cheiul Dunării erau țesute cu sârmă ghimpată și

brăzdate de tranșee fără folos, numai ca să dărâme casele. Cercul militar e ars și ruinat până la pământ. Pe frumoasele străzi de odinioară, Isaccea și Carol, nu mai sunt nici zece clădiri intacte, în dreptul caselor vezi parapete de pământ, iar zidurile sunt străpunse și sparte de creneluri și goluri, spre a se comunica dela o încăpăre la alta. Va trebui timp de zeci de ani și cheltuială de milioane spre a ridica din nou orașul la ceea ce a fost mai înainte. Cât despre județ, nu se va putea reface nici în două decenii, dacă nu se va veni în ajutorul nenorociților locuitori, rămași lipiți pământului.

Am citit odinioară o lucrare a lui Camille Rousset, care povestea și descria starea de sălbăticie a Dobrogei în timpul expediției franceze din războiul Crimeii. Nu găsesc o diferență prea mare între starea provinciei în 1854 și aceea de acum.

Grădina publică din Tulcea, tribunalul și prefectura sunt distruse. Clădirea administrației pescăriilor a rămas numai cu pereții; primăria de asemeni; conducta de apă a fost stricată; lumina electrică desființată.

Când au intrat bandele sălbatice în oraș, au distrus la început numai clădirile și monumentele publice. Cazarmile, în care au iernat până în primăvara anului 1917, au fost ruinate mai târziu. Cazarma Reg. 33 și a Batalionului 10 de Vânători, care au costat milioane, au rămas cu câteva ziduri. Din cazarma Reg. 10 călărași, a Reg. 78 infanterie și din arestul preventiv se mai văd zidurile și câte o urmă de acoperiș.

Și când te gândești că Bulgarii veniseră în Dobrogea cu gândul de a rămânea, te întrebi ce mentalitate de primitiv fără simțul culturii trebuie să aibă acel popor, care distruge clădiri de care s-ar fi putut servi el însuși! Și nu găsești o altă explicare de cât în ura tiranică și în pornirea sălbatică a unui neam inferior, de a desființa tot ceea ce amintește existența și valoarea culturală a unui popor nobil.

Lăsăm acum să urmeze o listă a crimelor și nelegiuirilor comise de armatele bulgare, listă care, după cum am mai spus, e departe de a fi completă. Să rămâie document istoric pentru generațiile ce vor veni, ca material pentru caracterizarea psihologiei etnice a poporului bulgar și ca o veșnică rușine, ca un păcat al lui Cain, pe conștiința morală a acestui popor barbar, care se pretinde creștin și civilizat în veacul al XX al luminii.

Plasa Isaccea

I. Comuna Niculițel.

1. *Violuri*: Ioana C. Ț... lăuză de 6 zile, a fost violată de trei soldați bulgari. Ilinca D. G...de 30 ani, Sofia C-tin T... de 35 ani, Tudora K. B... de 50 ani, Ilinca M. M... Marica C..., violate de soldați bulgari. Tudora E. T... și Anica Gh. E. T..., noră și soacră, violate în acelaș loc și timp. Marioara St. D..., de 18 ani, virgină, siluită; a născut un copil, care a murit. Iordana M. Moise M..., fetiță de 11 ani violată ziua pe ulița satului. Preoteasa Zinca D..., siluită, după ce preotul a fost dat afară din casă.

2. *Răniri, bătăi, omoruri*: Enache Mocanu a fost împuns cu baioneta, fiindcă s-a opus să-și dea fata spre batjocură. Lui E. P. Tănase, întors din războiu, i s-a luat carul cu boi și a fost bătut până ce a murit. Ilie I. Ștefan de 13 ani și Ileana I. Ștefan de 18 ani, au fost uciși în bătaie.

II. Comuna Principele Nicolae

1. *Violuri*: Virginia C...de 21 ani, Caterina R...de 25 ani, Dumitra Chiriac P... de 24 ani. Domnica B... de 32 ani, Olga C...de 22 ani, Safta Cl...de 60 ani, Anica St... de 50 ani, Maria B... de 35 ani, Gherghina I. C... de 27 ani, Paraschiva T. D... de 35 ani, Aglaia C.S... de 28 ani, violate. Constanța B... de 23 ani și Maria R... de 28 ani violate în acelaș timp. Vasilica C..., al cărui soț a murit în război, siluită de Bulgari. Catinca V. P... de 40 ani, siluită de cinci soldați la rând. Bița Gh... siluită.

2. *Bătăi, omoruri*: Calița Bucur și Vasile Solomon, bătuți crunt. Costache V. Solomon, împușcat fiindcă s-a opus la violarea fetelor. Doi leproși orbi din spitalul dela Tichilești au fost lăsați să moară de foame și frig în 1917. Cadavrele lor au fost arse. Spitalul dărâmat până la

pământ la retragerea Bulgarilor.

III. Comuna Meidanchioi.

1. *Violuri cu bătaie*: Ioana I... de 45 ani, Ileana V.C... de 20 ani, Iordana St. Cr... de 38 ani, Gherghina V... de 38 ani, Anica T... de 40 ani, Ioana P..., Cristina B... de 38 ani, Mița Ro... de 18 ani, au fost violate și bătute pentru că s-au opus. Unora li s-a spart și capul. Caterina Tim... de 30 ani a fost violată, apoi ucisă. Ileana și Mena M... una de 21, cealaltă de 45 ani, au fost violate de soldați bulgari. Maria I. B... de 30 ani, violată de Turci. Ileana I. H... de 27 ani, siluită de doi soldați Turci.

2. *Bătăi, furturi, omoruri*: Gheorghe Ion de 80 ani și C-tin Cimeanu de 70 ani, au fost bătuți rău și jefuiți. Stoica Onu de 65 ani, mort din bătaie. Gh. Pipiriceanu, ucis. Anica Pernială de 80 ani, ucisă în bătaie.

Românii din această comună au fost ridicați cu familiile lor și duși în satul Ac-cadân, unde au fost ținuti arestați. Cei ce au dat bani, și-au câpătat libertatea.

IV. Comuna Ortachioi.

1. *Violuri urmate de nebunie și moarte*: Ileana C. Dineu de 34 ani, siluită de soldați turci și bulgari, a înnebunit. Tudosia Tolecaru de 65 ani, siluită. De spaimă a înnebunit și a murit. Catinca Pipiriceanu de 70 ani, siluită. A murit în suferințe. Catinca M... de 30 ani, ridicată cu forța de lângă soțul ei și siluită. Sevasta H. Biciușca de 60 ani, siluită, s-a îmbolnăvit și a murit. Deasemenea Zamfira I. Oiță de 40 ani, Gherghina Agache de 30 ani, Lucia Bucur de 25, Lina Oiță de 30 și Ecaterina Toader, siluite sălbatec. Tinca As... de 20 ani, violată și bătută rău de soldații bulgari.

2. *Jafuri, bătaie, omoruri*: Iani Lulea de 60, jefuit, bătut, omorât. Iusein Ariș de 60 ani. bătut de soldați bulgari cu arma în piept, a murit. Ibrahim Memet, de 28 ani, mort din bătaie. Idem Atu Ali de 60 ani; idem Ion Timofte, Ilie Oprea de 55 ani, ucis în bătaie de locotenentul bulgar Borhov; Gherghina A. Chiusa și Măria S. Biciușcă, bătute grav. Deasemenea Maria Popescu. Onofrei Cojocarucis în bătaie. Bița Radu Rusu, Dina I. Popescu și Elena Onofrei Cojocarucis bătute grav și lăsate în pielea goală. Marin a Saftei, bătut fiindcă s-a opus la violarea fetelor sale.

V. Comuna Balabancea.

1. *Violuri*: Ioana C. G... de 45 ani, Afenia P... de 35 ani, Varvara D... de 30, Varvara C. B... de 46, Floarea C. B... de 20, M. B... de 70, V. C... de 58 și Gherghina I. P... de 58 siluite, Afenia P... a rămas și cu un copil.

2. *Bătăi, omoruri, împușcări*: Mihalache Crețu de 75 ani și Vasilca Țurcanu de 80 ani au fost uciși în bătaie, C. Scurtu de 60 ani, bătut grav și arestat. Ion Durlea de 45 ani, C. Bălan de 30, Călina Grigoraș de 45, C. Baluță de 17, Năstase D. Năstase de 50 ani, A. Grosu de 50, Gh. Pochihone de 70, V. Grosu de 60, Datu Nicolae de 60, C. Culeanca de 70, C. Durba de 70 ani: bătuți grav și arestați. Morți din bătaie sunt următorii: Vasile I. Pușcașu, Trifan Grigoraș de 50 ani, Dumitru Grosu de 65, D. Arion de 36, Gh. Culeancă de 51, Ion. V. Iosif de 60. Năstase Mocanu de 50, Iacob Pacurschi de 60, Ion V. Pușcașu 65 și Ion Crețu de 30. Bătuți crunt au fost: Pavel Grosu de 56 ani, V. B. Mocanu de 45, Dumitru Culeanca de 45, Ion Grosu de 60; Sandu Gavrilă de 40, Anton Nikon de 70, Maria Pușcașu de 40 și Gh. Bluță de 21 ani. Au fost luați ca spioni și împușcați: Tudora Iliș, Petre Gavrilă și Andrei Pușcașu.

Ion Acceleanu de 70 ani, opunându-se la bestialitățile soldaților bulgari, a fost împușcat și apoi spânzurat de o salcie la marginea satului.

VI. Comuna Isaccea.

1. *Violuri urmate de moarte*: Sofia Gh... Paraschiva St. N... și Ileana St..., violate și bătute de bulgari. Nastasia I. T..., siluită și maltrată, din care cauză a murit. Alexandra M. R... copilă de 13 ani, violată de un ofițer bulgar. Dochia M. W... siluită.

2. *Jafuri, bătaie, omoruri*: Petrache Bozagiuc (rămas surd), Moise Vaisenberg, Emil Ionescu și Vasile Filip bătuți crunt de soldați bulgari. Nichita Tănase, jefuit și bătut. I s-a luat

soția cu forța și dusă în Bulgaria, în timp ce soțul era ținut arestat. Aoski Pavel, bătut crunt din ordinul colonelului Cațaroff pentru că n-a voit a-și da lucrurile din casă. N. Niculescu omorât în bătaie. Deasemenea V. Mitea.

VII. Comuna Luncavița.

1. *Violuri cu moarte*: Alexandra Ion de 25 ani, opunându-se a se da de bună voie, a fost închisă în casă și s-a dat foc casei. A pierit ca o eroina a onoarei Vasilca V. de 25 ani, violată la rând de 8 soldați bulgari, din care auză a murit. Rămân pe urma ei doi copii între 4 și 7 ani. Soțul mobilizat. Nuța M.S... de 20 ani, violată la rând de opt soldați bulgari, din care cauză a murit. Chira D. P... de 25 ani, siluită. Soțul mort în război. Maria D.C... de 26 ani, siluită.

2. *Bătăi crunte*: Zamfir Ionescu, crunt bătut, fiindcă s-a opus la violarea fetelor lui Vasile Gâscă, adăpostite la el.

Plasa Cataloi

I. Comuna Cataloi.

1. *Violuri*: Fetițele Maria Ch.R... de 14 ani și Ileana Ch.R... de 12 ani, siluite de soldați bulgari. Femeile Tițiana D.R..., Paraschiva I. M... și Tudora Ch.R..., siluite și batjocorite.

2. *Bătăi grave, omoruri, furturi*: Ion Costache, bătut grav de mai mulți soldați bulgari pentru bani; i s-au luat 315 lei, prețul a doi cai ce-i vânduse. Soția lui Șt. Cegan bătută grav, din care cauză a murit. Tudor Infroim și soția, bătută rău, schingiuiți și străpunși cu baioneta în spate. Soția lui Gr. Mihai a fost crunt bătută, fiindcă s-a opus să-și dea copila de 13 ani spre siluire. A murit din bătaie. Lui Gh. Cegan i s-a pus lațul de gât și așa a fost ciomăgit, până ce a dat banii săi economisiți: 9043 lei. Ion Iftoiu a fost grav bătut și schingiuit, până ce și-a dat cei 48 lei ce-i avea. Apoi a fost internat. Maria C. Nisipeanu a fost crunt bătută pentru că nu și-a predat copila de 14 ani spre siluire. Gh. Tănase a fost bătut rău, apoi i s-a pus foc casei.

II. Comuna M. Cogălniceanu. Din cele 100 familii de veterani, au rămas în comună numai cinci. Restul s-au refugiat. Cei rămași au suferit chinurile cele mai grozave.

Au murit din bătaie: sergentul Al. Alexandru, Ion Stanciu, Nicu Dumitru și Vasile Nicola. Stoica Paraschiv, după ce a fost omorât, a fost aruncat în fântână. Iordache Volniceanu a fost bătut și străpuns cu baioneta în spate. Preotul Costache, sosind în sat după demobilizare, a fost grav bătut de șeful bulgar al garnizoanei.

Toate casele veteranilor au fost distruse..

III. Comuna Nalbant.

1. *Violuri*: Sanda C. I..., siluită, are un copil. Dumitra A. Pl..., siluită în fața soțului și copiilor. Tudosia I. I... siluită. Soțul i-a fost internat și a murit. Soția și fica lui C. I. Arion, au murit după ce au fost siluite brutal. Mița Anton Pl..., bătută, amenințată cu moartea, apoi siluită.

2. *Jafuri, devastări, omoruri*: Ion Sagoreanu a fost jefuit de avutul său de Bulgari. Ana Gavrilă, bătută, jefuită și amenințată cu moartea spre a-și preda pe cele două copile, care se refugiasera. Soțul ei a fost internat și a murit de mizerie.

Reg. 35 și 36 de infanterie bulgărească a distrus toate casele veteranilor.

IV. Comuna Telița.

1. *Violuri*: Marița Gh. D..., Zoița V. B..., Maria N. O..., Ileana N.O..., Gherghina I. Ar..., Tudora I. P..., Niculina T. Cr..., Tecla Ș. Șt... siluite. Soția și sora lui Ion C..., bătute grav și siluite. De asemenea și fica acestuia de 17 ani. Alexandrina T.M..., bătută, jefuită și siluită. Idem soția lui Leonte I..., Măria I. P..., jefuită și siluită, a rămas cu un copil. După Stanca I. B...s-a tras cu pușca, ca să stea; a fost grav bătută și siluită. Nastasia S.S..., siluită și pusă la muncă, fiind și bătrână, a murit. Dochița V.Us..., Profira C.L..., Tudora P..., bătute grav, siluite și jefuite. De asemenea Anița N. O...-

2. *Jafuri, omoruri*: Mihail Panait, H. Gălescu, Anton Buloi. Tănase Petre, Iacob Atipov au fost jefuiți de armata bulgară. Acesta din urmă a fost amenințat cu puștile și așa i s-a luat 1000

lei. Tudora Vasile a fost înjunghiată cu cuțitul și a murit. Bătrânul Ion Eupure a fost crunt bătut de soldați bulgari și a murit. Copilul E. Toma Larie, orfan, a fost jefuit de cei 50 lei ai lui, singurii bani ce-i avea pentru întreținerea sa și a celor cinci frați mai mici. Pavel Grigore a fost crunt bătut și jefuit de 400 lei. Socrul lui Ilie Vasile a fost ucis în bătaie și i s-a luat 5000 lei. Artona V. Costache Ion, crunt bătută; de asemenea un copil al ei, care a și murit. Preotul Marin Popescu a fost internat în Bulgaria, unde a suferit chinuri grozave.

V. Comuna Frecăței.

1. *Violuri și bătăi*: Rada D.R..., Floarea F. B..., Rada I.Gh. M..., siluite. Voica D.G... a fost grav bătută și siluită. A rămas cu un copil, Maranda H... bătută și siluită brutal în fața copilei sale Frăsina, care a murit de spaima. Vasilica M. C..., Agripina I. D..., bătute și siluite în mai multe rânduri. Soția lui Ene C..., veteran, siluită brutal.

2. *Jafuri, bătăi, omoruri*: Sandu Miron și I. Doluchian au fost împușcați. Soția lui Hristu T. Teodorof, soțul fiind mobilizat, a fost jefuită de bani și amenințată cu moartea. De spaimă s-a îmbolnăvit și a murit. Ioana T. Teodorof a fost bătută crunt de un ofițer bulgar, din care cauză a murit la câteva zile. Magdalena Gh. Moșescu a fost bătută și înțepată cu baioneta, Gh. Mitrea a fost împuns cu baionetele pentru bani. Zamfir Burcui, bătut grav, a zăcut un an. Soțul Tudorei Boghescu a fost bătut grav, apoi împușcat. Casa i-a fost devastată. Ion Petre, veteran, a fost crunt bătut, ca să dea 200 lei. Anton Antonachie de asemenea pentru 400 lei.

VI. Comuna Parcheș.

1. *Bătăi crunte*: Românii din acest sat au fost bătuți fără nici o vină de soldații bulgari. Din bătaie Motca I. Iosipescu a rămas surdă. Anton P. Vasile a fost bătut cu ciomagul din care cauză a stat bolnav două luni. Lui Niculae Ilie Niculescu i s-a spart capul așa de grav, încât a zăcut 13 luni în pat. Niculae Leonte a fost internat, bătut crunt, din bătaie a orbit și a murit. Copilul Vasile Gaur, pus la munci peste puterile lui, a rămas infirm. Preotul Gh. Andreescu a fost batjocorit și amenințat cu moartea. Preoteasa, de asemenea, a fost insultată și bătută.

VII. Comuna Somova.

1. *Bătăi urmate de moarte*: Petre M. Platică și doi copii ai săi au fost stâlciți în bătaie. Copii au murit. Nicolae Niță, Ștefana Axente Popa, Ion Niță, au fost crunt bătuți. Doi copii ai lui Ion P. Platon au murit de mizerie și torturi în timpul internării. Gh. Simion, a fost bătut grav și închis. Vasilica Luca și Petre Bujor au fost striviți în bătaie. Soția lui Petre Dobrișanu a fost împușcată la retragerea Bulgarilor.

VIII. Comuna Câșla.

1. *Violuri*: Sofronia N.G.... de 18 ani, violată de un ofițer bulgar, are un copil, Profira A. A.....a fost siluită de mai mulți soldați bulgari în șir.

2. *Bătăi*: Ion Ștefan a fost bătut grav, după întoarcerea din demobilizare. Paraschiv Drăgan a fost crunt bătut de soldații bulgari i s-au sfărâmat toți dinții din gură, a fost ținut apoi închis 4 zile și nu i s-a dat drumul până ce n-a dat încă 200 lei peste cei 900 dați mai înainte.

Plasa Casimcea

I. Comuna Canlă Buceag.

1. *Violuri, omoruri, bătăi*: Maria An..., Gh. B..., Maria T. G..., soția lui C. D... și un copil al acestuia au fost bătuți și omorâți de soldați bulgari. Ecaterina I.Gh... a fost siluită și maltrată.

II. Comuna Casimcea.

1. *Siluirii*: Maria Gh. VI..., Ana P. B..., Dobrița Gh. L..., Elena, A. M..., Marioara și Eliza M., Neașa I. M..., Stanca D. A..., Paraschiva I. M..., au fost violate de Bulgari.

2. *Bătăi, omoruri*: Ion Niță Aldea și Gavrilă Frecea au fost împușcați de bulgari la retragere. Radu Rucăreanu, omorât de Bulgari, soldați din 5 infanterie, a fost aruncat într-o groapă. Ana O. Roșculeț a fost ucisă pentru bani de soldați turci. Maria I. Dumitrescu a fost bătută de Germani și a murit sub siluire. Neașa Gh. Constantin a fost tăiată cu sabia de soldați bulgari.

III. Comuna Corugea.

1. *Violuri*: Smaranda I..., Ana S..., Antonia Gh. O... și Elisabeta N. V.... au fost violate de Turci.

2. *Omoruri*: Ion Stoica a fost ucis de Turci fără vină. Ion St. Rață ucis de Bulgari, fără vină. Ion Vasile a fost omorât de Bulgari pentru bani.

IV. Comuna Cuciuc chioi.

Sodomii și omor: Preotul Const. Tr..., prins de Bulgari, a fost batjocorit, pederastiat și torturat. A înebunit și a murit, peste puțin timp.

V. Comuna Râmnic.

1. *Violuri*: Paraschiva V. C..., Maria R. Br..., Safta D. S..., Sanda I. A..., Verona S... de 80 ani, Maria N..., Apostol Maria, St. I..., Dumitra D. S..., Neaga N. P..., Silica I. S..., Dachița I.I..., Bucura N. A..., Dumitra M..., L... Ana Ion St. B... și fica sa Ana, Marica I.P... de 7 ani (!), toți aceștia, bărbați și femei, au fost violați de Bulgari. De asemenea Maria T. D..., Bița T. D... și Paraschiva I. M... o copilă de 13 ani. Sanda S... de 90 ani și Iosif P...au fost violați de soldați bulgari pederastați!

2. *Omoruri, jafuri*: Stan Stănescu a fost asasinat de doi militari bulgari, dintre cari unul se numește Gheorghe Vamei (?) din regim. 4 cavalerie Varna. Damian Stan, Manea D. Stan, Ion Alexandru, Radu Bobeanu și Ion Bardie au fost înpușcați de soldați bulgari. Bisericele au fost jefuite; s-au ridicat și clopotele.

VI. Comuna Vasile Alexandri.

1. *Violuri*: Elena D. L... și Dochița G. C... au fost siluite de trei soldați bulgari. Maria H. D..., siluită de un soldat bulgar, are un copil. Maria P. R..., Tinca D. M..., Anica Stan D... siluite de trei soldați turci. Maria I. R.....siluită de Bulgari. Maria R..., Ioana C..., Sofia I. T..., Draga V. O..., Paraschiva I. B.....și Veta C.....au fost siluite de soldați bulgari și turci. Elena C. C..., siluită de Turci, a rămas moartă. Sultana G. Al..., siluită de 5 soldați turci, a murit. Teodor M... a fost pederastat de 5 soldați turci.

2. *Furturi, bățai, omoruri*: Ilie Filip, bătut pentru a da bani, a murit. Gh. Mitim a fost împușcat fără vină de soldați turci. Gh. Bucureșteanu a fost împușcat de turci pentru bani. Ion D. Despa de 13 ani, bătut crunt de Bulgari, a rămas infirm. Anton Martin a fost omorât mișelește pe câmp de soldați bulgari.

Plasa Topolog

I. Comuna Cârjelari.

1. *Siluiri*: Dochița M. C..., Tudora D. B... și Frusina D. B... au fost siluite de mai mulți soldați Bulgari.

2. *Bățai omoruri*: Constantin Negruță, Stan Diaconiu și Bran Neagu au fost omorâți de soldați bulgari. Neculai Gh. Moșoiu, Oprea Patea și Andrei Nedelcu au murit în urma groznicilor bățai suferite din partea soldaților bulgari. Gh. Ion a fost împușcat din plăcere de soldați bulgari. Gh. S. Tărcatu a rămas infirm, cu o mână fracturată în urma cruntelor bățai primite dela Bulgari. Neculai Smădu, Ana D. Baci, Petre Radu și Rada Gr. Simion, au fost crunt bătuți și jefuiți de soldați bulgari. Li s-a luat 2920 lei. Ana Lazăr Chira a rămas nebună de pe urma bățăilor bulgărești. Dochița N. Baiu a murit din bățai crunte.

II. Comuna Picineaga.

1. *Siluiri*: Mița Deacu I... a fost siluită de mai mulți soldați bulgari. Gherghina I. T... siluită de Bulgari, a suferit bățai groaznice; de asemenea și copilul ei de 12 ani a fost astfel lovit, în cât a răposat. Vasilica O. T..., siluită în mod barbar de Bulgari a răposat. Cristina VI..., E... Catinca R. I. E...Anica D. T..., Petrana N. VI..., Zamfira N. VI... și Tudora A... siluite de soldați bulgari. Catinca E..., Petrana VI... și Tudora A... au rămas și cu câte un copil. Lazarina Vi... a fost siluită de 7 soldați bulgari.

2. *Bățai, omoruri*: Pavel Paraschiv, Costache Tase, P. Avram, N. Ștefan, Marin Vlad, Iorga Negrișanu, Ilie Nedelcu. Vlad Gurga, Maria Grigore și Postolea Biserică, bătuți grav de soldați

bulgari. Naria Nenciu, bătută crunt, a răposat. Șt. Iancu a murit din cauza bățăilor. Drăgan Dumitrescu și soția sa bătuți crunt de soldați bulgari. Copilul lor de 3 ani, lovit, a murit. Femeii Dinca Istodor i s'a ucis copilul de 4 ani cu o lovitură de topor de către soldații bulgari. Gherghina I. Turaș bătută crunt și siluită. Copilul ei de 2 ani a murit din lovături.

III. Comuna Dorobanțul. Aci întreaga populație a fost bătută și maltrată de soldați bulgari.

1. *Siluirii:* Iulica I. N..., violată de un caporal bulgar, Al. Teodorof, coloana de... divizia IV. Sora lui Anghel Sc... a murit, siluită brutal. Lui Constantin Gh. A... i s'a smuls fica sa Maria de 3 soldați bulgari, cari au siluit-o în mod barbar. Lui Zaharia Z... ofițerul bulgar, maiorul Gh. Canasisky, i-a smuls fata, violând-o și lăsând-o cu un copil. Fata a murit peste puțin. Ana Gr. L... siluită de un ofițer bulgar dir regim. 13 artilerie.

2. *Bătăi, omoruri:* Bătuți crunt: Anica Gh. Stroe, Ion Palancă, Gh. Florea, I. Răducan, Gh. Renta, Gherghina G. Olteanu, Maria R. Juigă văduvă, Maria G. Primaru, Șt. M. Munteanu, I. Rogojina, N. Găureanu, Gh. Colceru, Zaharia Bogdan, Maria Petrovici, Ion Lăpușneanu, Pricop Răileanu, Ion Mureșanu, Tănase Sarchiz, Ion Militaru, Ion Olteanu și Petre Bancotă. Soțul Mariei Ștefan, om de 55 ani, a răposat terorizat. Ana Ion Secăreanu și soțul ei, bătuți crunt de Bulgari. Soțul a răposat. Dumitru Bucoveanu, bătut crunt. Doi copii ai săi, unul de 7 și altul de 1 an, au fost călcați în picioare de soldați bulgari și uciși. Costache Munteanu, îngrozit de bățăile Bulgarilor în sat, a murit. Soțul Elenei Dumbravă, a decedat, fiind bătut crunt. Soția lui Petre Scarlat, îngrozită de barbariile soldaților bulgari, a murit de frică. Bătrânul Mihail Șerban a murit sub bățăi. Șt. I. Olteanu a decedat în vârstă de 65 ani, fiind cumplit bătut de Bulgari.

IV. Comuna Topolog.

1. *Siluirii:* Maria I. C..., Ana I. C. B..., Maria B. C..., Maria M. C..., Maria I.I..., Maria Gh. I. I..., Ana M. D. M..., Maria I. D. M..., Maria M. M..., Maria Gh. M..., Voica St. G. M..., Zinca N. T..., Ștefana N. Gh... au fost siluite de soldați bulgari. Cea din urmă a rămas și cu un copil. Paraschiva I. B..., Ioana M. D. M..., Elisabeta G. G..., Lina G..., siluite de soldați turci.

2. *Bătăi, schingiuri, omoruri:* Tudor I. Secarea, Manolo Munteanu, Ana M. Munteanu, N. Coman, I. Costache, Ana P. Opriș, Zamfira N. Tudor, Ghiorghelană, Maria N. D. Dăianu, Ana Gr. Simionescu, Cristina I. Ganea, Ion Laureanu, Ganea Maria, Gh. Bărbatu și Rada Dudu, au fost bătute în mod barbar, din care cauză au răposat. Neculai I. Butoi și soția sa Elena, maltratați de soldați turci, din care cauză le-a murit și copilul nou născut. Rapira I. Rășină, bătută grav de căpitanul bulgar Ivan Popof din Reg. 9 divizia 4. Drăgulin Ion, Constantin A. Neagu, Nicolae Rădăcină, Ion Griere, Ion I. Pedestru și Gh. Danilă. Bătuți crunt și jefuiți de soldați bulgari. Maria V. Munteanu, Zafiu Leahu, Maria G. Borzea, Gh. I. Tănase, bătuți și amenințați cu moartea de soldați bulgari. Gh. Pădureanu, Marghioala Gh. C. Șerban, Ion C. Zabară, Gh. Banu, Costache Ganea, Moș Petrea Liba, Nicolae I. Badea, Gh. N. Olteanu, Gh. R. Avram, Dobre Iorga, Maria N. Avram, Coman Simion, Ion Iancu, Aneta R. Bălțelu, Nicolae I. Chijdea, Safta B. Fășeanu, Ion Vrânceanu, Gh. I. Iancu, Aron Brezeanu, Dobre Țuțui, Moș Dumitru Cristea, bătuți și jefuiți de armata bulgară și turcă. Iordan Drugă, Moise Bârsan, Spiridon Ionașcu, Simion Cernilă, Nicolae I. Roșoiu, Ion Roșoiu, Ion A. Tudor, bătuți și jefuiți de armata turcă. Petre Cioroiu bătut crunt împreună cu soția sa! Din bătaie omului i s-a tras moartea. Neculai Munteanu și Maria Gh. Bărbatu bătuți crunt de bulgari. Femeia a fost jefuită de 300 lei de soldați turci. Dumitru Gavrilă, Ion Cojanu, Elena Gh. Pană și Toma Costantin au fost ridicați și deportați de soldați turci.

V. Comuna Mircea Vodă.

1. *Siluiți și moarte:* Fănuța V. T... și Maria I. V... siluite de mai mulți soldați bulgari, au răposat.

2. *Bătăi, furturi:* Gh. Vlădescu, bătut grav și jefuit de 800 lei de soldați bulgari. Vasile Tudor și Tudor Constantinescu, bătuți crunt de Bulgari.

VI. Comuna Dăeni.

Bătăi grozave: Culea Gârliceanu, Gh. Roșca și Dina St. Doboș, bătuți crunt de soldați bulgari, au răposat. Aron Tătariu, Ion I. Stamate, Zamfira Corcodel, Angkeluță Stamate, Sudorache St. Marin, Negoită Mărgineauu, Nastasia C. Maxim, Ileana V. Ionița, C-tin Frecuș, Șt. Corcodel și Rada P. Moise, bătuți crunt în mai multe rânduri de soldați Bulgari.

VII. Comuna Urumbei.

Violări urmate de moarte: Vasile Gh..., Văduva Reveica N. D..., Mardare N... și David M..., violați sălbatec de soldați bulgari, au răposat. Frusina F. R..., siluită barbar, a răposat. Văduva Anica Marin Z..., violată barbar de bulgari, a stat cinci săptămâni bolnavă în pat. Ana Simion D..., Ana V-le T..., Marina V. Gh..., Sanda Ap... R..., Ion G. O..., Dumitra N. G..., Ion R. M..., Văduva Elisabeta N.D..., Stanca N. D..., Frusina N. D..., Văduva Solomia Gh. C..., Voica St. T..., Maria V. C..., Ștefan Tr..., Dobriță I. Gh. P..., Neculai S..., Ioana N.S..., Gh. M... și Călina C...T... toți aceștia, bărbați și femei, au fost violați în mod barbar de soldați bulgari.

VIII. Comuna Făgărașul Nou.

1. *Violări urmate și de moarte:* Gheorghe C..., Văduva Z..., A. R... Radu N..., Anton R..., Constantin Gh..., Gheorghe Z. A..., Tinea I. A..., Neculai U..., Maria N. I., Bucur G..., Maria B. G..., Ion B. G..., Dragomir B. G..., Văduva F..., C.B..., Elena I. N. B..., Frusina St. S..., Anica Al. A..., Maria Al. A..., Stanciu I. O... și Văduva R...P..., toți aceștia, bărbați și femei au fost violați în mod barbar de soldați bulgari. Ion O..., V-le V. M... și Paraschiva A. P..., au fost violați barbar, din care cauză au răposat. Femeia Voica N. M..., violată de Bulgari, are un copil de sex feminin.

Plasa Babadag

I. Comuna Babadag.

1. *Violuri:* Ioniță C...N..., Ioana V. Tri... și Smaranda V. Tri..., violați cu sila de soldați bulgari. Sevastița Ștefan M..., Constantin I..., Anica și I..., Mandache C..., bărbați și femei, au fost violați de soldați bulgari. Soția lui Stavarche I. P..., siluită de trei soldați bulgari.

2. *Jafuri, omoruri:* Fotache Famaca a fost așa de crunt bătut în cât a înnebunit și peste câteva zile a răposat. Petre Petrescu de 60 ani, jefuit, schingiuit și internat în Bulgaria în satul Dublancina a răposat Marița I. Grosu a fost ținută nemișcată, cu armele în piept de soldați bulgari, până ce i s-a luat tot din casă, ziua în amiaza mare. Soldații erau conduși de fiul lui Cazacu din Babadag.

II. Comuna Sarichioi.

1. *Violuri:* Alexandra I. D..., Păuna M. M... fiecare de câte 15 ani; Ileana N. G... de 30 ani și Paraschiva I. C... de 35 ani, precum și alte femei care nu vor să mărturisască, violate de Bulgari.

2. *Jafuri omoruri:* Ivan Ciopura, Ivan Nichita și Lovin Martin, au fost împușcați de Bulgari în retragere, pentru că n'au vrut să dea bani. În sat s'a ridicat o spânzurătoare, în care au murit Teohit Mihei și Onofrei Leopat din Tulcea pe motiv că trimite scrisori peste Dunăre.

Românii au fost siliți să-și vândă casele și pământul la streini. Așa este cazul femeii Manda Teohiaride.

III. Comuna urilofca.

Aci numai casele veteranilor au fost dărâmate. Românii au fost forțați să plece din sat și să-și vândă tot avutul la Lipoveni La început au stat aci Bulgarii, pe urmă Germanii.

Violuri: Augustina D. D..., de 14 ani, a fost violată de Germani. Aceștia au pus bir și pe copii. Bulgarii au siluit pe Mița I. B... și pe sora sa. Femeile veteranilor au fost puse la plug în ziua de Paști și la ham la căruțe, ca să care apă pentru armată.

IV. Comuna Camber.

Aci casele veteranilor au fost distruse.

1. *Violuri:* Tudora St. D..., Jela J..., Marinca M. M..., Elena M.C..., Tudosia M. P... violate brutal. De asemenea Ioana I. Fr... și Niculina Ș. N...

2. *Jafuri, omoruri, devastări*: Paraschiva Dumitru de 70 ani, bătută crunt pentru bani. Fica sa, Lucreția, siluită. Locuitorului Constantin D. Ion i s-a pus foc casei în fața sa. Apoi omul a fost deportat în Bulgaria.

V. Comuna Slava Rusă.

1. *Violuri*: Ioana N..., Anica Gh. B..., Stana Șt. D..., Anica I..., Ileana P. Ar..., Motea P..., Lina P. B... violate brutal de Turci. Aceasta din urmă a fost siluită în fața tatălui ei, Constantin B..., Docsana D. M..., Bălașa I... Ț..., Paraschiva P. T..., Irina P. P... și Nistina Șt..., siluite de turci. Acsinia M. I..., siluită de patru soldați turci, a răposat peste trei săptămâni de suferințe. Soția lui Ilie Co... din Bașpunar siluită. Lina Voicu N... și fica ei, Rada N..., siluite de Turci. Anica M... N..., Maria soacra lui Ion Sp..., femeie de 50 ani, siluite de Turci. Maria O. Br..., siluită în fața soțului ei de doi soldați turci, soțul fiind legat și bătut. Femeia a murit imediat, la 13 Decembrie 1916.

VI. Comuna Bașchioi.

Sat curat bulgăresc, în afară de veteranii înproprietăriți aci, cari toți s-au refugiat. Nu se constată nici un viol săvârșit de armata bulgară. Numai femeile C. C... de 55 ani, Damiana C.. de 50 ani și fata Vâla V... au fost siluite de armata rusă.

VII. Comuna Ciucurova.

Aci a fost armată turcă, pe urmă bulgară. Copilul Dumitru F... de 16 ani a fost violat de Turci. Femeile Ioana R...T... și Maria I. A..., violate în aceeași cameră în același timp de 2 turci. Fetele Iva I. M... și Maria A... siluite. Maria M..., violată pe ambele părți. Dumitru I..., de 12 ani, violat de doi turci. Toate aceste violuri au fost constatate de un colonel-medic turc, sosit în anchetă.

VIII. Comuna Zebil.

Petrana I..., și Marina P.B..., violate brutal.

Plasa Tulcea

I. Comuna Morughiol.

În acest sat populația este în majoritatea rusească.

1. *Violuri*: Au fost multe însă nu sunt mărturisite, afară de cazul Caterinei Gr. P..., de 24 ani, violată de un ofițer bulgar și rămasă cu un copil.

2. *Schingiuri și omoruri sălbatice*: Preotul satului, Simion Foti și sora sa Domnica, au fost crunt bătuți pentru a da bani. În urmă preotului i s-a tăiat capul, iar femeia a fost strangulată cu o frânghie de către soldații bulgari în unire cu Gheorghe Cratiu Casapu, din Reg. 9 cavalerie. Gh. Parfenie și soția sa au fost omorâți cu baionetele pentru a preda haine și au fost aruncați într-o groapă, punându-se gunoarie peste cadavre. După o săptămână s-a dat voie familiei să-i îngroape.

II. Comuna Malcoci.

Violuri, omoruri: Varvara H..., româncă de 20 ani, a fost siluită de însuși comandantul Reg. 9 infanterie bulgară. Soția lui Vasile M..., bătută crunt de bulgari pentru a da bani, a decedat după o jumătate de oră. Comuna fiind locuită în majoritate de germani, nu s-au constatat multe cazuri.

III. Comuna Sarinasuf.

1. *Violuri*: Aftinia Tudor M... violată la rând de soldați bulgari. Gafia G... a fost bătută rău și siluită în fața soacrei sale legate cu funia.

2. *Bătăi crunte, jafuri, omoruri*: Husein Memet Ali, nevoind a da lucruri din casă, a fost tăiat cu săbiile de soldați bulgari. Ileana Luchena Cărpă-veche de 16 ani, nevoind a da lucruri din casă, a fost crunt bătută de soldați bulgari, până ce a murit. Paraschiva Bucur, Maria Larie, Gherghina Covată, Păuna I. Bălan, Măria D. Gavrilă, Margita-Leona, St. Piclea, Stana Piclea, Ileana Eftenie Ștefan, Maria Gh. Bălan, Chilia P. Hincu, Anica St., G. Popa și Sofia A. Ungureanu au fost bătute crunt de soldații și primarii bulgari, pentru refuz de a da lucruri din casă și de a

face angărie fără plată. Elena D. Tălăcanu, trecând cu căruța pe șoseaua satului și stârnindu-se praf pe când trecea un ofițer bulgar, a fost târâtă de soldați bulgari la primărie, unde i s-au dat 50 de bice pe spate.

IV. Comuna Beștepe.

1. *Violuri*: Panaghia N. Br..., siluită de șase soldați bulgari la rând, a dat naștere unei fete. Tudora A. R..., de 22 ani, violată, are un copil. Soția lui N. St... a fost siluită în fața copilului ei. Paraschiva St... siluită, Irina T. S... și fica sa au fost chinuite și fiica violată de 15 bulgari în șir. Dochița N. R... violată de 4 bulgari la rând.

2. *Bătăi, omoruri*: Maria D. Maxim de 20 ani, bătută, schingiuită, a răposat. Sofia H. Petre, chinuită barbar, a răposat. Maria Arion Mongăru schingiuită barbar.

V. Comuna Agighiol.

1. *Violuri*: Ghergina I. M..., Tasia St.R..., violate de soldați bulgari la rând. Floarea R. Ț..., violată are un copil. Anghelina I. Dr... de 17 ani, violată de ofițerul bulgar Arnăutu. Axinia I. M... de 17 ani, violată într'un grajd de soldați bulgari la rând. Vasilica N..., Elena P... violate brutal. Elena P. B... siluită de 5 soldați bulgari la rând. Ofițerii bulgari au siluit prin amenințare cu moartea pe Domnica C. T... femeie de bună condiție și au profitat de dânsa săptămâni întregi cu rândul. Scăpând din supravegherea lor, a fost descoperită și dusă în comuna Sarighiol, unde ofițerii bulgari au siluit-o. Azi zace bolnavă. În localitate a fost divizia XII de cavalerie bulgară, având ca șef pe generalul Marcoff.

2. *Crime, bătăi*: Sub ochii acestui general sau mai petrecut următoarele nelegiuri: Ion Cocoș a fost ridicat în bătăi crunte și deportat în Bulgaria, de unde nu s-a mai întors, fiind ucis. Dumitru E. Mitan a fost jefuit și fiindcă s-a opus, a fost bătut crunt și plimbat gol în tot satul. Doi soldați ruși, prinși în sat, întărziind a se retrage, unul a fost tăiat bucăți cu săbiile, iar altul de groaza s-a împușcat singur cu revolverul.

VI. Comuna Sarighiol.

1. *Violuri*: Gafița I. J... violată, are o fetiță. Sora acesteia Frusina E. A... de 14 ani, violată de soldați bulgari la rând. Marina I.S.P... și Anexia I.T... violate în acelaș timp, la Ion Gavrilă, care a fost dat afară. Nedelea T. B... și fica sa, Chira V... violate. Chira a rămas însărcinată. Sanda A.V... siluită pe câmp. Ileana T. B... siluită, a răposat. Maria G. B..., Chița I. C..., Ioana N. N... violate brutal de Bulgari. Anica Tr.D... cu soțul în război, violată, a rămas însărcinată.

2. *Bătăi, omoruri, nelegiuri*: Ion David și Irimia Iordan au fost crunt bătuți pentru a da bani. Chița Vrăjmașu a fost vândută bulgarilor de ajutorul de primar Dumitru Sava Dumitrof. Gheorghe al Varvarei, zis Gh. Lungu, de 11 ani, neputând suporta munca la tranșee a fost bătut și ucis.

Cu două zile înaintea retragerii bulgarilor, colonelul Bananof, comandantul Reg. 2 cavalerie a comunicat soldaților ca se retrage, spunându-le să facă în sat ce vor voi. A fost o teroare neînchipuită. Sălbătăciile s-au ținut lanț.

Plasa Măcin

1. Comuna Măcin.

1. *Violuri*: Anica P.T... de 34 ani, Elena T. M... de 18 ani, Anica T. M... de 42 ani, Stanca Gh. Ch... de 28 ani, Maria C.I... de 32, Ileana C. P... de 38, Stoiana M.A... (internată în spitalul din Babadag în urma violurilor brutale), violate de soldați bulgari în șir. Caterina D. M..., de 19 ani, Dumitra D.M... de 18 ani, Margareta P.P... de 13 ani și copila Elita P.P... siluite și necinstite brutal de soldați bulgari. Reveca S.S..., Mița Caloiu C... de 15 ani, Neaga M..., Dumitra D..., Maria C.M..., Alexandra St. I... violate brutal de soldați bulgari în șir. Margareta M. M..., violată brutal, a răposat.

II. Comuna Carcaliu.

1. *Violuri*: În această comună se afla divizia XVI de inf. bulgară, cu maiorul Kovcioff și căpitanul Coruvici. Satul e mai ales lipovenesc. Dintre românce, Fănica C... de 32 ani, a fost

siluită de soldați bulgari în șir. De asemenea Smaranda Gh.D. de 24 ani. Tasia C.B... de 40 ani, siluită, a răposat. Magdalena Gh. G..., Anghelina I. S... de 26 ani, cu soții morți pe front, au fost siluite brutal. Luxandra R.G... de 28 ani, bătută și siluită de Bulgari, a răposat, lăsând orfani 3 copii. Flistra N.C... de 28 ani siluită la rând. Gherghina G.G... de 20 ani, siluită, are un copil.

2. *Bătăi, jafuri*: Vasila Nazâru de 65 ani, a fost crunt bătută și jefuită. Drăgan Drăgulescu de 56 ani, crunt bătut și jefuit de soldați bulgari. Șt. Rusescu cu soția crunt bătuți și jefuiți. Condrat Grigore de 72 ani, maltratată și crunt bătut.

III. Comuna Turcoaia.

1. *Violuri*: Ileana P.V... de 30 ani, Maria L... de 26, siluite brutal de soldați bulgari în șir. Cea din urmă a rămas însărcinată. Ilinca D.M. de 24 ani și Ioana S.A... de 26, cu soții mobilizați, au fost siluite barbar.

IV. Comuna Traian.

1. *Violuri*: Dina D. Ș... siluită de soldați bulgari conduși de bulgarul Gh. Conda.

2. *Omoruri*: Năstase Tudose, telefonist, a fost împușcat.

V. Comuna Cerna.

Aci avea sediul divizia IV de infanterie bulgară, cu generalul Keselof, locot. col. Atanasoff, locot. Sacopski și Kismengeff. Populația româna s-a refugiat. Au rămas din ea cinci familii. Satul e pe trei sferturi bulgăresc. Nu s-au putut constata violuri și crime.

VI. Comuna Greci.

1. *Violuri*: Bianca R... italiancă, virgină de 19 ani, siluită de 9 soldați bulgari, Paraschiva Gh.T..., Teodora Gh. C... de 20 ani, Paraschiva D. C... de 20 ani, Rița D.C... de 20 ani, Catinca B...L... de 26 ani. ascunzându-se în pădure, au fost descoperite de soldați bulgari, cari le-a violat, amenințându-le cu arma. Ileana M.P... de 36 ani, violată de soldați bulgari la rând, a rămas suferindă. Maria D. A... de 19 ani, Iordana M.V... de 22 ani, siluite la rând de soldați bulgari. Ioana M. A... de 40 ani, siluită, are un copil. Maria C..., virgină de 20 ani, Nastasia N. P..., siluite brutal. Maria B... de 18 ani, siluită, a rămas cu un copil. De asemenea Ioana A... și Liza M... de 18 ani și Ileana C... de 38 ani.

2. *Bătăi, nelegiuiri*: Vaicu Stan de 38 ani, demobilizat, a fost grav bătut și i s-a spart capul de soldați bulgari. Gheorghe I. Caramlău de 19 ani, crunt bătut și luat cu car cu boi, nu s-a mai întors.

VII. Comuna Văcăreni.

1. *Violuri*: Anica I. M... de 31 ani, Iordana Gh. I... de 40, Vasileia B... de 40, Paraschiva P.M... de 30 ani, au fost barbar siluite de soldați bulgari.

2. *Bătăi, omoruri*: Anica T. Magoș a murit din bătaia bulgarilor. În această comună au cantonat Reg. 16, 19, 48 infanterie și 5 artilerie.

VIII. Comuna Ijila.

Aici icoanele dela biserică au fost profanate, scoțându-se ochii sfinților cu baionetele. În localitate au fost regimentele bulgărești 48, 49 de infanterie și 5 artilerie. A fost și armată germană.

1. *Violuri*: Marița Gh. R... de 27 ani, violată, a rămas cu un copil, Sanda I.P...G... de 29 ani, siluită de soldați bulgari la rând, a rămas suferindă. Ioana I. B... virgină de 22 ani, siluită de 7 soldați la rând. A născut un copil care a murit. Niculina R. P... de 30 ani, violată în repetate rânduri, are o fetiță. Vasilica S...T... de 35 ani siluită brutal în repetate rânduri. Dormica T. B... siluită la retragerea trupelor bulgare. De asemenea Ioana P.V..., virgină de 22 ani. A rămas însărcinată. Niculina D.R... de 20 ani, siluită brutal. Gherghina C... de 36 ani, Ștefan B... de 25, virgină, Safta C... de 27 ani, Stanca B... de 32 ani, Ileana P.M... de 35, Maria C... de 30, Ileana S... de 36, Florica B... virgină de 25 ani, siluite brutal, au rămas toate cu câte un copil. Toate au fost moșite de moașa Ana din localitate.

2. *Bătăi grave*: Ilinca P. Samoilă de 60 ani, bătută crunt pentru că a refuzat a da gratuit o oaie soldaților bulgari, a rămas suferindă.

Soldații romani demobilizați, întorcându-se la vetre au fost forțați să intre în armata bulgară făcând diferite servicii.

Populația, cu mic cu mare, a fost obligată să urmeze la o școală bulgară înființată aici, ca să învețe bulgărește.

Toate aceste nelegiuiri, săvârșite de Bulgari și înșirate mai sus, sunt încă departe de a fi complete. Ancheta ce s-a făcut, a fost în pripă. Rezultatele ei nu-s decât o icoană palidă a ceea ce e în realitate. Trebuie să străbată cineva întreg județul, ca să vadă ruina grozavă a orașelor și satelor noastre dintre care multe sunt aproape desființate; să audă din gura populației nerefugiate povestirea însuflețită și vie a tuturor acestor violuri sălbătice, bătăi grozave și crime îngrozitoare, ca să-și facă o idee justă în ce iad s-a sbătut nefericita populație românească rămasă la vetre și pe ce mâini criminale a rămas ea și avutul ei. Să nu se privească ușor și în treacăt pornirea sălbatecă a bulgarilor de a desființa tot ce este românesc în Dobrogea.

ORGANIZAREA ȘI ADMINISTRAREA ORFELINATELOR DIN UNITĂȚILE MILITARE DOBROGENE DUPĂ RĂZBOIUL ÎNTREGIRII

Elena ZÎRNĂ

Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Pitești

Rezumat: Dobrogea a fost unul din principalele teatre de operațiuni ale armatelor beligerante la începutul Războiului de Întregire. Aici s-au confruntat românii și aliații lor ruși, care au încercat să oprească ofensiva trupelor germane. Tăvălugul războiului a măturat satele și orașele dobrogene, a secerat numeroase vieți pe front și în spatele lui. Pe lângă pierderile materiale, decesul adulților, bărbați și femei deopotrivă, a avut o incomensurabilă consecință, pe care societatea românească a fost nevoită să o gestioneze după război, anume orfanii de război. În prezentul articol autorul expune modul cum unitățile militare dobrogene s-au implicat în gestionarea acestei situații, mai exact cum au fost organizate și administrate orfelinatele pentru copii din Dobrogea.

Cuvinte cheie: Marele Război, Dobrogea, victime, unități militare, orfani de război

Abstract: Dobruja was one of the main operations theatre of the enemy armies, at the beginning of the Great War. There confronted Romanians and their Russian allies, who tried to stop the German troops attack. War passed through the Dobrujan villages, sacrificed numerous lives on the front and behind the front. Beside the material losses, the casualties, both at women and men had an unpredictable consequence which the Romanian society had to face after the confrontations: war orphans. In the present article, the author shows how the Dobrujan military units involved in managing this situation, more exactly the way of organizing and administrating the orphanages in Dobruja.

Key words: Great War, Dobruja, casualties, military units, war orphans

Discursul istoric care are ca subiect studiul marginalilor a devenit deja consacrat pentru istoriografia națională. Astfel, asemenea proiecte de cercetare aplicate și aprofundate în laboratoarele institutelor academice și universitare sunt materializate prin studii care aduc tușele necesare pentru un tablou al societății românești, mult mai nuanțat.

În felul acesta, percepția asupra societății românești capătă noi dimensiuni, din perspectiva marginalității pe care a generat-o de-a lungul evoluției sale, a excluziunii umane produse în cadrul ei. Cu alte cuvinte, în mod inevitabil, societatea românească se autodefineste și prin destinul hărăzit printr-un proces social acelor ființe omenești neglijate de comunitate, situate într-o poziție de inferioritate, condamnate la incapacitatea de a decide asupra destinului comun, asupra hotărârilor privind pe toți membrii societății. Ori tocmai acești defavorizați, că sunt categorii sociale, comunități etnice sau religioase, grupuri sexuale etc., au devenit subiect de studiu pentru o istorie a marginalilor¹.

În contextul recuplării la valorile istoriografice occidentale, în istoriografia românească se poate constata o laborioasă preocupare pentru istoria copilăriei, care mai mult decât oricare ramură a istoriei, s-a născut din îngrijorarea lumii în care trăim². În felul acesta, încercarea de a răspunde anxietăților lumii contemporane, în ceea ce-i privește pe copii și de a

¹ Caius Traian Dragomir, *Marginali-O istorie fără sfârșit*, în „Magazin Istoric”, an XLVII, nr. 2 (551) din 15 februarie 2013.

² Hugh Cunningham, *Essay Review, Histories of Childhood* în „The American Historical Review”, vol. 103, No. 4. (octombrie 1998), pp. 1195-1208, Apud Luminița Dumănescu, *Introducere în istoria copilăriei. Trecutul unei discipline, de la Ariés la SHCY*, în „In Medias Res. Studii de istorie culturală”, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza, 2007, p. 25.

le găsi rădăcinile, i-a îndreptat pe cercetători înspre trecut, pentru a afla acolo mult așteptatele răspunsuri³.

În egală măsură, proiectele de studiu asupra acestei categorii sociale marginalizate au luat amploare, în momentul în care copiii au intrat în atenția societății, odată cu schimbarea paradigmelor sociologice, sociologia și istoria au abordat aproape în paralel subiectul⁴.

Subiect care a stârnit un interes din ce în ce mai mare și în România, abordarea devenind pluridisciplinară, într-o analiză în care se regăsesc principii de lucru antropologice, sociologice și nu în ultimul rând istorice, bibliografia dovedind cu prisosință polivalența subiectului⁵.

În acest context, am găsit de cuviință să readucem în atenție evenimentul de la începutul veacului trecut, care a bulversat matricea copilăriei pe bătrânul continent. Respectiv, dorim să prezentăm una din consecințele Războiului cel Mare, care a provocat drama colectivă a unei întregi generații de copii. Generație care, odată ce a ajuns la maturitate, a fost chemată să se jertfească în următorul război mondial, asemenea părinților săi.

Războiul cel Mare, dincolo de incommensurabilele pierderi umane și materiale, pe front și în spatele frontului, a determinat teribile consecințe pe termen mediu, precum criza demografică și dezechilibrul pe piața forței de muncă, mortalitatea infantilă și scăderea ratei natalității, urmare directă a scăderii numărului populației masculine, criza instituției căsniciei, criza economică și financiară, datorate îmbătrânirii populației, scăderii productivității, paralel cu creșterea fiscalității impuse de integrarea socială sau susținerea economică a invalizilor, văduvelor și orfanilor de război. Realități socio-economice care frâneau evoluția societății într-o atmosferă de pesimism social generalizat, în contextul resurecției radicalismelor politice,

³ Luminița Dumănescu, *op. cit.*, p. 25.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Vezi lucrările: Luminița Dumănescu, *op. cit.*, pp. 21-41; *Jocurile copilăriei de altădată*. CDAI, 2007, 6, nr. 1-2, p. 165-178; *Creșterea și îngrijirea copilului în Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea*, în *În căutarea fericirii: viața familială în spațiul românesc în sec. XVIII-XX*, Cluj-Napoca, 2010, pp. 185-205 și *Copiii Transilvaniei: număr și pondere între două limite cronologice: 1857-1910*, în *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec.XVII-XXI)*, Cluj-Napoca, 2007, pp. 339-355.

Elena Ioana Ignat, *Perspectivă generală asupra vieții copiilor din satele transilvănene în primul război mondial*, în *Sub semnul istoriei. De la debut spre consacrare*, Cluj-Napoca, 2009, pp. 235-250.

Cornel Crăciun, *Actori-copii în filmul românesc*, BAM, 2010, nr. 2, pp. 457-461.

Olga Elena Morar, *Reviste pentru copii în perioada interbelică*, în *Identitate-Cultură-Media*, Cluj-Napoca, 2008, pp. 167-180.

Anca Aurelia Ciuciu, *Copiii Holocaustului: orfanii din Transilvania*, în *Holocaustul la periferie. Persecutarea și nimicirea evreilor în România și Transilvania în 1940-1944*, Chișinău, 2010, pp. 285-295.

Corneliu Pădurean, *Aspecte ale modernizării comportamentului demografic în zona Aradului în primele două decenii ale secolului XX: vârsta părinților la nașterea copiilor*, în *Călător prin istorie. Omagiu profesorului Liviu Maior la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Cluj-Napoca, 2010, pp. 179-189.

Javorka Jorgovan, *Jocurile sârbești de copii din Banatul mureșan*, în *Integrare, autonomie și dialog intercultural*, Arad, 2009, pp. 375-381.

Ana Pascu, *Ritmă și metrică în folclorul copiilor din mediul urban*, în „Centenar Mihai Pop 1907-2007. Studii și evocări”, București, 2007, pp. 179-191.

Emilian Nicolae Bolea, *Investigație asupra educației religioase a copiilor în cadrul căsătoriilor mixte*, în *În căutarea fericirii: viața familială în spațiul românesc în sec. XVIII-XX*, Cluj-Napoca, 2010, pp. 167-183.

Ligia Livadă-Cadeschi, *Eforia caselor făcătoare de bine. Casa copiilor sârmani din Țara Românească, în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *In memoriam Profesor Radu Manolescu*, București, 2006, p. 317-329 și *Vizitațiunea copiilor sârmani ce s-au făcut de către Măria Sa la 18 iunie*, CDAI, 2005, 4, nr. 1, pp. 361-365.

Miralena Mamina, „Salvați copiii” și respectarea drepturilor copiilor rromi, în *Tradiții ale rromilor în spațiul românesc*, București, 2004, pp.73-75.

Elena Ungureanu, *Dascăli români despre necesitatea educației copiilor înainte de școală, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. CARPICA, 2008, 37, p. 361-370 și *Demersuri pentru înființarea primei grădinițe de copii întreținută de stat, în orașul Bacău*. AANB, 2007, 2, pp. 308-313.

Iuliu Rațiu, *O istorie a literaturii pentru copii și adolescenți*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2006, p.392.

Dinu Poștarencu, *Spitalul clinic republican pentru copii „Emilian Goța” din Chișinău*. PERGAMENT, 2006, 9, pp. 45-51.

Kinga Tüdös, *Recomandarea testamentară a părinților cu privire la școlarizarea orfanilor*. RI, 2006, 17, nr. 5-6, pp.131-136.

Costică Hângău, *Amintiri din copilărie*, AMEM, 2003, 3, pp. 323-347.

Paraschiva Avram, Gavril Avram, *Evocări, secvențe din viața unei instituții de ocrotire. Casa de copii din Năsăud*, Bistrița, Editura Karuna, 2006, p. 161.

datorată sărăcirii generalizate a populației epuizate de efortul reconstrucției⁶.

România nu avea cum să facă excepție de la această stare generalizată pe bătrânul continent, cu atât mai mult cu cât, două treimi din teritoriul Vechiului Regat fusese supus unei crâncene exploatare, în anii ocupației, iar treimea de teritoriu rămasă liberă, la rândul său, a fost stoarsă de resurse umane și materiale, pentru a susține efortul de război, pentru a asigura existența populației și a militarilor celor două armate aliate, română și rusă.

Mai mult decât atât, pentru România războiul nu s-a încheiat odată cu semnarea păcii. Amenințarea bolșevică, atât de la Apus, cât și din Răsărit, a impus continuarea operațiunilor militare, până în anul 1920. Ceea ce s-a tradus prin jertfe umane și pierderi materiale.

Mai mult decât populația adultă, cel mai grav au avut de suferit copiii, neputincioși în fața nenorocirilor și a distrugerilor, victime inocente ale războiului celor mari. Odată cu îndepărtarea frontului de granițele Vechiului Regat, autoritățile au realizat dimensiunile dezastrului social și economic, pe fondul unui context de-a dreptul dramatic al unei țări în care sistemul asigurărilor sociale era ca inexistent, dar mai ales în domeniul încadrării legislative a victimelor războiului - invalizi, văduve și orfani de război. Timp de un deceniu, problema protecției sociale a acestor victime, avea să fie dezbătută și așezată în relația cu celelalte reforme indispensabile unei societăți autarhice, respectiva reformă agrară, sistemul de pensii și sistemul asistenței sociale și de sănătate⁷.

Chiar dacă aceste probleme au existat încă din timpul conflagrației, odată cu încheierea păcii, au devenit risc endemic asupra întregii societăți românești. În timpul războiului s-au găsit soluții de avarie, regalitatea și biserica implicându-se activ în asistența acestor marginalizați, mai cu seamă pentru ocrotirea orfanilor de război. Într-o fază embrionară, s-au creat instituții după model occidental, presa contribuind la conștientizarea societății asupra statutului orfanului de război, concomitent cu divulgarea abuzurilor datorate carențelor legislative⁸.

În acest sens, una dintre primele griji ale statului român, după Primul Război Mondial, a fost aceea de a-i ajuta pe orfanii de război, prin înființarea căminelor pentru orfani, aproape în fiecare reședință de județ, dar și în orașele mai mici.

Prin urmare, pentru a înlesni ocrotirea orfanilor de război, la data de 22 aprilie 1918, au fost aprobate de către Consiliul de Miniștri și apoi publicate în Monitorul Oficial nr. 19, dispozițiile generale referitoare la această mare problemă cu care s-a confruntat România după război⁹.

Astfel, aici se stipula că primarii comunelor urbane și rurale, sub direcția și controlul prefecților de județe, aveau datoria de a cerceta și a identifica toți orfanii de război, iar după ce aveau o evidență cât mai exactă a acestora, trebuiau să întocmească actele necesare privind starea civilă, situația militară a părinților, starea materială, ce legături de familie mai aveau, dacă aveau, situația școlară, cât și meseria sau profesia acestora. Toate aceste informații urmau să fie comunicate de către primar instanțelor judecătorești competente.

În cazul în care se constata că printre copiii orfani erau unii care dețineau „avere” și rude sau cunoștințe care puteau să-i îngrijească și să administreze această „avere”, atunci erau puși sub tutelă, conform legislației judecătorești în vigoare la acea vreme.¹⁰

Orfelinatele, căminele sau alte stabilimente similare existente, subordonate fie direct statului, fie altor instituții publice sau societăți de binefacere erau obligate a asigura

⁶ Mihaela Grancea, *Despre problematica asistării sociale a orfanilor Primului Război Mondial în presa confesională din Transilvania (1919-1925)*, în „Revista Istorică”, tom. XXII, nr. 5-6, 2011, p. 565.

⁷ *Ibidem*, pp. 565-566.

⁸ *Ibidem*, p. 566.

⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 19, 22 aprilie 1918, p. 237.

¹⁰ *Ibidem*.

întreținerea orfanilor de război, potrivit contractelor și înțelegerilor încheiate.¹¹

Peste numai câteva săptămâni, prin Înalțul Decret nr. 1037 din 8 mai 1918¹², avea să fie recunoscută calitatea de „persoană morală” a „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război”, cu sediul în Iași, societate ce avea drept scop ocrotirea fizică, dar și morală a orfanilor de război. Sediul era la Iași pentru că, după cum bine știm, cea mai mare parte a țării se afla sub ocupație.

După război, alături de instituțiile mai sus nominalizate, de sistemul sanitar și sistemul de învățământ, instituția armatei a primit și misiunea de a participa efectiv la procesul de protecție a orfanilor prin instituționalizarea acestor marginali în spațiul cazon al cazărmilor.

Ministerul de Război a elaborat instrucțiuni referitoare la o mai bună colaborare între instituțiile care aveau responsabilități în ceea ce privește înființarea căminelor și ocrotirea acestor marginali. În acest sens, autoritățile militare centrale și teritoriale (șefii de corpuri de armată) trebuiau să colaboreze cu filialele din fiecare capitală de județ. În fiecare județ, organizația județeană a „Societății pentru ocrotirea invalizilor și orfanilor de război” trebuia să identifice numărul copiilor orfani care aveau nevoie de cazare, apoi întocmea o statistică pe care o trimiteau autorităților militare, care, la rândul lor, o redirecționau către fiecare unitate militară în parte. Practic, se întocmea o evidență în care să se regăsească toate informațiile necesare privind starea civilă, situația militară a părinților, starea materială, situația școlară, meseriile cunoscute și orice alte informații considerate utile pentru a asigura instituționalizarea orfanului în condiții optime¹³.

Trebuie să precizăm faptul că erau considerați orfani de război copiii ai căror tați decedaseră în timpul și din cauza evenimentelor războiului și ale căror mame au murit din orice altă cauză, sau ale căror mame nu aveau posibilități de îngrijire și creștere a lor. De asemenea, erau considerați orfani de război și copiii fără mame, ai căror tați erau invalizi din război și chiar internați în spitale, neputând avea grijă de ei, dar și cei orfani de mamă, părăsiți și fără mijloace de supraviețuire sau ai căror tați erau chemați să îndeplinească serviciul militar în armată, în afara comunei în care locuiau.¹⁴

Ministerul de Război a pus în practică inițiativa, organizând la fiecare regiment „cămine pentru orfanii de război”. În ceea ce privește invalizii de război, s-au dat instrucțiuni precise corpurilor de armată pentru a-i primi pe toți cei care, în urma infirmităților dobândite pe câmpul de luptă, doreau să se odihnească și să trăiască în aceste cămine. Același lucru era valabil și pentru orfanii de război, în unitățile militare beneficiind de locuință, hrană, îmbrăcăminte, încălțăminte și rechizite școlare.

În instrucțiuni se preciza ca locuințele amenajate în cazărmile unităților militare să fie distincte de cele în care se aflau militarii și cu o capacitate de cazare pentru 30 de copii, adică un număr egal cu numărul paturilor din camerele respective.

Pentru aceste adăposturi s-au folosit fie construcțiile deja existente, care au necesitat să fie refăcute, fie s-au construit altele.

Însă, Ministerul de Război avea să se confrunte cu realitatea distribuției inegale pe teritoriul țării a acestor victime, ceea ce a făcut ca în unele zone numărul cererilor pentru cazarea copiilor orfani să fie foarte mic, raportat la capacitatea spațiului de cazare, pe când în alte zone, numărul cererilor pentru instituționalizarea orfanilor depășea posibilitatea de cazare din cazărmile locale.

O altă cauză care a generat situația în care numărul cererilor pentru cazarea copiilor orfani să fie foarte mic raportat la capacitatea spațiului de cazare, s-a datorat faptului că vestea despre amenajarea spațiilor de cazare nu ajunsese în localitățile îndepărtate, mai cu

¹¹ *Ibidem*, p. 238.

¹² „Monitorul Oficial”, nr. 31, 8 mai 1918, p. 400-401.

¹³ „Monitorul Oficial”, nr. 19, 22 aprilie 1918, p. 239.

¹⁴ *Ibidem*.

seamă în mediul rural, acolo unde trăiau majoritatea locuitorilor. Altfel spus, neajunsul a fost că aceste adăposturi au fost organizate mai multe în zona urbană și mai puține în cea rurală, adică invers proporțional cu distribuția oraș / sat a victimelor războiului în România acelor vremuri. Din această cauză, foarte mulți orfani de război aflați în sate nu aveau posibilitatea să beneficieze de binefacerile acestor cămine, deoarece în mediul rural prea puțin se cunoștea de existența acestei instituții. Așa se explică de ce, la început, căminele regimentare amenajate în orașe, în cazarma fiecărui regiment, erau de foarte multe ori goale.

Tocmai de aceea s-au luat măsuri în vederea popularizării acestor spații sociale, în sensul că s-au distribuit tot mai multe publicații, care au fost răspândite în întreaga țară pentru a fi adusă la cunoștință existența acestora în orașe.

A fost nevoie să treacă ceva timp, până când avea să funcționeze „Societatea pentru ocrotirea orfanilor din război”, la adevăratele ei valențe. Însă, odată cu trecerea timpului și vindecarea rănilor provocate de război, a crescut capacitatea statului român de a asigura protecție socială acestor marginali. Fapt ce a permis un buget mai consistent pentru protecția socială a dezmoșteniților din război, stare de fapt reflectată și în acțiunile întreprinse de conducerea armatei române.

Numeroasele situații în care autoritățile militare s-au găsit, anume acelea de a nu putea asigura condiții optime tuturor solicitanților, au determinat emiterea Ordinului Ministerului de Război nr. 234 din 16 aprilie 1920¹⁵, prin care se ordona creșterea numărului de copii orfani ce puteau fi primiți într-un cămin amenajat, de la 30, la 50¹⁶. Aveau prioritate, dacă putem spune așa, acei copii orfani de ambii părinți, însă pentru completarea locurilor disponibile aveau să fie cazați și cei care erau sub tutela mamei, dar care nu putea avea grijă de ei, din mai multe motive: sărăcie, vârsta înaintată a mamei și/sau mai mulți frați.

În căminele regimentare pentru invalizii și orfanii de război puteau fi primiți toți cei care doreau să-și găsească odihna, având la dispoziție atât locuință, cât și hrană, îmbrăcăminte și școli înființate pentru educația copiilor năpăstuiți de soartă. Aceste spații sociale erau cam patru, cinci în fiecare oraș, în funcție de numărul regimentelor care aveau posibilitatea să amenajeze astfel de camere.

În următoarele rânduri supun atenției realitățile efortului de instituționalizare a orfanilor de război dintr-o zonă limitată teritorial la orașul Constanța, a cărei populație fusese greu încercată în timpul ocupației. Adică, dorim să prezentăm câteva aspecte privind implicarea autorităților militare în organizarea căminelor și îngrijirea orfanilor de război din județul Constanța, pentru ca în felul acesta tabloul epopeii naționale în Războiul de Întregire să prindă mai mult contur.

În primii ani de după război, în Garnizoana Constanța au fost dislocate: Regimentul 18 Obuziere, Regimentul 34 Infanterie și Regimentul 13 Artilerie. Toate aceste regimente făceau parte din Divizia 9 Infanterie, al cărei comandant era generalul Mironescu. În cazarma fiecărui regiment au fost organizate și amenajate cămine pentru cazarea orfanilor de război.

Astfel, la data de 22 aprilie 1920 în cazarma **Regimentului 18 Obuziere** s-a amenajat o cameră „cu paturi și toate cele necesare”¹⁷, unde erau cazați 12 copii orfani, cu vârste între 6-12 ani (toți din comuna Anadalchioi)¹⁸. Camera servea drept dormitor, cu paturi, perne, pături și lenjerie pentru fiecare copil în parte, după cum se poate vedea în tabelul de mai jos¹⁹:

¹⁵ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare se va cita C.S.P.A.M.I.), fond *Divizia 9 Infanterie*, dosar 499, f. 132.

¹⁶ *Ibidem*, f.2 18.

¹⁷ *Ibidem*, f. 1.

¹⁸ *Ibidem*, f. 2.

¹⁹ *Ibidem*, f. 121.

TABLOU

De activitatea căminelor înființate la corp de trupă pentru invalizi și orfani:

Diviziile	Regimentele care au căminuri în curs de înființare	Regimentele care au căminuri organizate				Observațiuni
		Invalizi câți	Orfani câți	Paturi câte	Fonduri	
Divizia 9	Regimentul 18 Obuziere	Nici unul	12 orfani-între vârsta de 6-12 ani inclusiv. Se mai așteaptă un număr de 18 până la completarea numărului de 30 orfani.	20 paturi complet amenajate; saltele, perine, dosuri și fețe de pernă și pături. În cazul când se vor completa nr. 30 al orfanilor se vor pune la dispoziție numărul de paturi complet amenajate.	Fondul de întreținere al regimentului și din economiile livretului de ordinar conform ord. M.R. transmis în copie cu ord. Brig. 9 Art. nr. 2253/920	

Comandantul Reg. 18 Obuziere
Locot.colonel
ss (indescifrabil)

Se amenajase, de asemenea, o sală de mese, precum și o sală de studii pentru copii, deoarece se urmărea și școlarizarea acestora. Chiar dacă vorbim despre o perioadă foarte grea, de după război, o perioadă de restriște pentru populație, totuși s-a insistat foarte mult pentru școlarizarea copiilor rămași orfani. Această implicare a fost realizată și dusă la bun sfârșit fie de către autoritățile statului, fie de către familiile copiilor orfani, în cazul de față, a mamelor sau a bunicilor. Prin urmare, se poate constata că s-a pus foarte mare accent pe educația, instrucția și starea disciplinară a acestor copii²⁰.

Regimentul 18 Obuziere înaintase un raport către Corpul 5 Armată pentru a mai aduce încă 18 orfani, până la completarea celor 30 de paturi disponibile din cazarmă.

Copiii erau foarte bine îngrijiți. Din punct de vedere medical erau sănătoși, zilnic fiind vizitați de către medicul Corpului 5 Armată²¹.

Hrana era foarte bună și putea fi comparabilă cu cea a trupei, atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ²².

În atelierul de croitorie al regimentului se confecționa îmbrăcăminte pentru fiecare orfan (pantaloni, tunici și capele). De asemenea, li se asigura încălțăminte necesară²³.

Întreținerea acestora era realizată din fondurile alocate de stat, care erau folosite exclusiv pentru ei, din donațiile făcute de persoanele particulare și din banii strânși în urma desfășurării unor spectacole, serbări sau baluri.

²⁰ C.S.P.A.M.I., fond Comandamentul General al Etapelor, dosar 480, f. 14.

²¹ Idem, fond Divizia 9 Infanterie, dosar 499, f. 5.

²² Ibidem, f. 218.

²³ Ibidem, f. 200.

Dacă în aprilie 1920, în cazarma Regimentului 18 Obuziere erau cazați 12 copii, în iunie 1920 mai sosiseră patru copii. În total, în căminul regimentar erau adăpostiți 16 orfani, cu vârste între 6-12 ani și mai erau așteptați să sosească alții, ce aveau să fie trimiși cu ajutorul „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război” - Filiala Constanța. Toți urmau școala primară, în diferite clase, după vârstă.

La 14 iulie 1920 Regimentul 18 Obuziere raporta că avea cazați 23 de copii și că „Societatea pentru ocrotirea orfanilor de război” le mai repartizase încă 15, în total având cazați 38. Mai puteau fi primiți încă 12 copii, pentru a completa cele 50 de locuri repartizate pentru fiecare unitate în parte²⁴.

În luna iulie copiii luau vacanță, timp în care rămâneau cazați tot în căminele special amenajate. În perioada de vacanță aveau program educativ, doar câte două ore pe zi, dimineața și după-amiaza, timp în care erau învățați diverse cântece și făceau gimnastică²⁵.

Deși erau cazați, îngrijiți și îndrumați de militari, întrucât se aflau în unități militare, nu s-a dorit niciodată organizarea unor orfelinate militarizate, nu s-a intenționat a se crește acești copii năpăstuiți de soartă și a se educa exclusiv în spirit militar. Din contră, Ministerul de Război a dorit a se ușura necesitatea îndeplinirii acestui angajament obligatoriu pe care și-l luase față de eroii țării căzuți la datorie, ai căror copii rămăseseră orfani. Aceștia erau îndrumați către toate ramurile de activitate din țară, însă mulți dintre ei alegeau să rămână în armată (fie erau copii pe lângă trupe, fie ei însăși formau viitoare trupe, devenind militari combatanți)²⁶.

În luna aprilie a anului 1920, căminul pentru orfani era în curs de înființare, în cazarma **Regimentului 34 Infanterie**, unde se amenajase o cameră izolată de cazarmă, în care urmau să fie cazați și îngrijiți trei copii, după cum se observă din tabelul următor²⁷:

TABLOU
Cu activitatea căminelor înființate la corpurile de trupă
pentru invalizi și orfani

Corpul	Divizia	Regimentele care au căminuri în curs de înființare	Regimente care au căminuri organizate			
			invalizi	orfani	paturi	fonduri
Corp V Armată	Divizia 9-a	Reg. 34 Constanța	-	3	3	-
		R. 40 Călugăreni	-	-	-	-

Peste aproximativ două luni, respectiv în intervalul 10-19 iunie 1920²⁸, Regimentul 34 Infanterie avea să prezinte Diviziei 9 Infanterie, condusă de generalul Mironescu, situația activității căminului de orfani. Astfel, aici erau cazați șase copii (după cum ușor putem observa, numărul lor crescuse), toți urmau școala primară în diferite clase.

Peste aproximativ două săptămâni, respectiv la 1 iulie 1920, Regimentul 34 Infanterie prezenta următoarea statistică: avea înscriși în căminul regimentar 27 de copii²⁹. Deci, situația se schimbese față de luna iunie, când aici erau doar șase. Întrucât în cazarma Regimentului 34 Infanterie exista spațiu suficient de cazare, erau așteptate în continuare cereri, atât din mediul urban, dar mai ales din mediul rural, din partea familiilor sau tutorelui copiilor orfani de război în vederea cazării lor aici, prin intermediul „Societății pentru îngrijirea orfanilor din

²⁴ *Ibidem*, f. 259.

²⁵ *Ibidem*, f. 173.

²⁶ *Ibidem*, f. 294.

²⁷ *Ibidem*, f. 116.

²⁸ *Ibidem*, f. 172-173.

²⁹ *Ibidem*, f. 276 B.

război”³⁰.

La 14 iulie 1920 Regimentul 34 Infanterie nu avea să raporteze nicio schimbare față de cele prezentate la 1 iulie, în ceea ce privește numărul copiilor din cazarmă³¹.

Acestora li se asigurau toate cele necesare: lenjeria de pat, care era spălată de o femeie angajată cu acest scop, ajutată de soldați, îmbrăcămintea și încălțăminte, confecționate în atelierul unității³².

Erau „bine hrăniți”, ca și militarii din regiment, pregătindu-li-se două feluri de mâncare la prânz și două feluri seara, iar dimineața serveau ceai³³.

Medicul unității îi vizita pe copiii instituționalizați zilnic pentru a-i consulta și pentru a le prescrie tratamentul necesar, acolo unde era cazul³⁴. Cei mai puțin bolnavi erau tratați în infirmeria unității, iar cei mai grav în spital. Cei mai mulți dintre copii soseau la cămine bolnavi de scabie sau cu diferite alte răni. În aceste cazuri erau duși la spital și numai după ce se însănătoșeau erau primiți în cămin³⁵.

De asemenea, apropiatii acestora, fie că era părintele supraviețuitor, în cele mai multe cazuri mama, fie că era tutorele, aveau voie să îi viziteze duminica sau în oricare altă zi a săptămânii³⁶.

Fiind o locație militarizată, ca și în celelalte unități, copiii erau supravegheați de un sergent instructor sau un plutonier, ajutat de doi soldați „dintre cei mai buni”³⁷, care mergea cu ei la școală și înapoi. În timpul orelor de repaus îi antrena în diferite jocuri, mergeau la plimbare, chiar făceau baie în mare, mai ales în perioada caldă a anului, respectiv iunie-august.

De asemenea, li s-au procurat diverse rechizite pentru lecții, căci, nu-i așa, trebuiau temeinic pregătiți pentru a urma o meserie cu care să-și câștige pe viitor pâinea cea de toate zilele³⁸. Copiii erau școliți în atelierele de lucru ale unității și erau pregătiți pentru diferite meserii: croitori, grădinari sau fierari, după cum prevedea Ordinul Ministerului de Război nr. 4885/1920³⁹. După terminarea cursurilor se puteau înscrie să lucreze chiar în atelierele corpurilor militare, pentru a se specializa într-una din meseriile amintite sau puteau să urmeze școlile de muzică⁴⁰.

Iată cum arăta programul de lucru urmat de copii în perioada verii, între 1 iulie și 1 septembrie 1920⁴¹:

Regimentul Constanța nr. 34:

PROGRAMUL

Căminului orfanilor de război de la 1 iulie-1 septembrie 1920

Dimineața		După amiaza	
6	Deșteptarea	12-4	Repaus și somn
6-6,30	Spălatul, curățirea efectelor	4-5,30	Programul zilnic

³⁰ Vezi statutele „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război”, cu modificările ulterioare: „Monitorul Oficial” nr. 19 din 22 aprilie 1918, pp. 238-239; „Monitorul Oficial”, nr. 255, 12 februarie 1919, p. 5277-528; „Monitorul Oficial”, nr. 19, 10 mai 1919, pp. 1046-1049.

³¹ C.S.P.A.M.I., fond Divizia 9 Infanterie, dosar 499, f. 259.

³² *Ibidem*, f. 317.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, f. 182.

³⁵ *Ibidem*, f. 317.

³⁶ *Ibidem*, f. 182.

³⁷ *Ibidem*, f. 276 B.

³⁸ *Ibidem* 172-173.

³⁹ *Ibidem* f. 182.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 317.

⁴¹ *Ibidem*, f. 316.

DOBROGEA ÎN CONTEXTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

6,30-6,40	Rugăciunea de dimineață	5,30-6,30	Repaus
6,40-7	Ceaiul	6,30-7,15	Masa
7,10	Inspecția de capi de grupe și capi de plutoane	7,15-9	Repaus, curățirea efectelor
8-10	Programul zilnic	9-9,15	Rugăciunea și culcarea
10-11,30	Repaus		
11,30-12	Masa		

Tipul educației	Orele de lucru	Cuprinsul educației	Cine predă	Observațiuni
Gimnastică și ageriuni	7-8,30	Imlăderi capului, brațelor, picioarelor, corpului, sărituri, alergări pe distanțe mici	Sublocotenent Nurmancubet	1) Plut. Oprea prin cei 2 soldați ajutoare, va avea o deosebită grijă de păstrarea efectelor. 2) La masă și după masă, cum și dimineața se vor face rugăciuni.
Diferite jocuri naționale	9-10	-	Plut. Oprea	3) Se vor păstra o deosebită ordine și inteligență între copii.
Convorbiri, educație, poezii, cântece și rugăciuni	16-17	-	Căpitan Baștea	4) Nu se vor întrebuița înjurături sau cuvinte urâte.
Păstrarea curățeniei corpului, igienă	17-17,30	-	Medic căpitan Botez	5) Se vor îngriji mai cu deosebire cei debili și mici. 6) Se vor opri a ieși singuri prin curtea cazarmii sau pe la poartă. 7) Duminica și sărbătorile, cu frontul, vor ieși la plimbare. 8) Plut. Oprea va cere confesorului garnizoanei rugăciuni de seară, dimineață, înainte și după amiază.

Comandantul Regimentului Constanța nr. 34

Colonel

(ss) indescifrabil

șeful Biroului de mobilizare

(ss) indescifrabil

În paralel cu desfășurarea și executarea acestui program, copiii cazați în orfelinatul din cazarma Regimentului 34 Infanterie erau plimbați prin oraș, făceau baie în mare, mergeau chiar și la cinematograf. După absolvirea claselor primare, li se elibera un certificat de absolvire (acest lucru era obligatoriu pentru toți copiii din orfelinele regimentare din țară).

Fondurile necesare pentru îngrijirea acestor copii se compuneau din: subvențiile acordate de instituții, societăți și alte fundații particulare existente la vremea respectivă, donații și cotizații ale membrilor „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război”, beneficiile

rezultate în urma desfășurării unor serbări, baluri de caritate, reprezentații, dar și din sumele alocate de către stat, consiliile județene și comunale care-și dădeau tot concursul pentru acoperirea cheltuielilor bugetare ale societății⁴².

În acest sens, aproximativ cu o jumătate de an în urmă, respectiv în seara zilei de 29 noiembrie 1919, se organizase un bal în folosul acestor copii nenorociți de soartă, cu sprijinul „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război”, când s-a putut strânge suma de 1649 lei și 75 bani. Fondul bănesc al căminului din cazarma Regimentului 34 Infanterie avea să se mărească cu această sumă, dar și cu alți bani proveniți din donații ale persoanelor particulare sau din „beneficiul salonului de bărbierit” al unității⁴³.

În cazarma Regimentul 13 Artilerie, până la data de 14 aprilie 1920 nu a funcționat nici un cămin pentru invalizi și orfani de război⁴⁴. Comanda Regimentului 13 Artilerie a intervenit prin diferite rapoarte la Primăria Constanța, pentru a afla numărul copiilor orfani. Autoritățile locale au răspuns că în evidențele primăriei nu era înregistrat nici un copil orfan și nici un invalid de război. Prin urmare, în felul acesta comanda unității a justificat de ce nu se amenajase, până la acea dată, un spațiu pentru cazare și îngrijire conform ordinelor⁴⁵.

După aproximativ o lună, respectiv la 18 iunie 1920, conducerea Regimentului 13 Artilerie a raportat că a amenajat un pavilion rămas disponibil în urma dislocării bateriilor 4, 5 și 6 din această unitate militară⁴⁶. Dacă în aprilie 1920 nu exista această posibilitate, iată că în iunie 1920 s-a încercat și s-a reușit amenajarea unor camere pentru orfanii de război. S-au adus paturi, s-au confecționat îmbrăcăminte și încălțăminte, așteptându-se sosirea unui număr de 48 de copii, care aveau să ajungă aici tot cu ajutorul „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război”.

Însă, în ciuda tuturor eforturilor depuse de către autorități, la 1 iunie 1920 nu se înscrisese decât un singur copil orfan pe lista de cazare a regimentului⁴⁷, deși unitatea dispunea, după cum am amintit mai sus, de două camere amenajate pentru 48 de copii⁴⁸. De aceea, comanda Regimentului 13 Artilerie s-a adresat din nou „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război” - Filiala Constanța pentru completarea deficitului, care avea să răspundă că le va trimite aproximativ 50 de copii, cu vârste între 7-12 ani⁴⁹.

Aceste rapoarte și dări de seamă erau trimise săptămânal către eşaloanele superioare pentru a se cunoaște cât mai bine situația și activitatea căminelor.

În iulie 1920 Regimentul 13 Artilerie a raportat că cele 48 de locuri pentru cazare încă mai erau libere⁵⁰.

La începutul lunii august situația se schimbase, unitatea raportând că avea cazați 32 de orfani de război, dintre care 27 erau prezenți, trei plecați în concediu (acasă la familii) și doi erau dați dezertori, încă din 2 iulie 1920⁵¹. Toți copiii aveau zece zile de concediu pe timpul verii, după care se înapoiau la unitate. Existau și cazuri în care aceștia nu se mai întorceau, fugeau și erau declarați dezertori, rămânând consecvenți jargonului cazon.

În perioada verii aveau un program special, ca și copiii din celelalte cămine regimentare, anume învățau diferite jocuri, poezii, cântece naționale, având rezultate foarte bune atunci când erau evaluați. Mergeau „la plimbare prin oraș”, la cinematograf, la teatru, participau la diferite serbări, la fel ca militarii, fiind tot timpul supravegheați de un gradat.

⁴² „Monitorul Oficial”, nr. 19, 22 aprilie 1918, p. 242 și „Monitorul Oficial”, nr. 19, 10 mai 1919, p. 1049.

⁴³ C.S.P.A.M.I., fond Divizia 9 Infanterie, dosar 499, f. 317.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 120.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 173.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 217.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 173.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 217.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 259.

⁵¹ *Ibidem*, f. 323-324.

Și pentru acești copii, alimentația era suficientă și calitativă. Pentru copiii mai mici hrana era mai bogată, fiind preparată special pentru ei⁵².

Aceste orfelinate au avut ca scop adăpostirea și îngrijirea unui număr de copii rămași în voia sorții, pe de-o parte, iar pe de altă parte, s-a încercat să se dea acestor copii o bună educație, care să le folosească mai târziu în viață.

Acestea fiind spuse, putem concluziona prin aceea că numărul copiilor orfani instituționalizați de statul român în spațiul cazon al cazărmilor a fost destul de mic, comparativ cu pierderile umane înregistrate după Prima Conflagrație Mondială.

Ocrotirea orfanilor din război a reprezentat o obligație morală, față de jertfa părinților lor, pentru viitorul celor care au supraviețuit într-o țară unită.

⁵² *Ibidem*, f. 325.

DIMENSIUNEA UMANĂ A PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN DOBROGEA VECHIE (1914-1919)

Limona RĂZVAN
Profesor, Tulcea

Rezumat: Unul din elementele definitorii ale oricărui conflict este modul în care populația a perceput și s-a raportat la desfășurarea și violența fenomenului. „Dimensiunea umană a Primului Război Mondial în Dobrogea” s-a născut din dorința de a prezenta reacțiile locuitorilor și autorităților locale față de măsurile luate de la București, prezența armatelor aliate și de ocupație, distrugerile și suferințele războiului, precum și evoluția relațiilor interetnice din perioada neutralității în cea a războiului. Cercetarea a implicat, în principal, documente de arhivă, completate de mărturii, corespondență oficială și articole păstrate în analele științifice și culegerile de documente ce au avut drept țintă provincia și Primului Război Mondial. Împreună, ele scot în evidență imagini necunoscute sau mai puțin cunoscute din istoria Dobrogei în contextul Primului Război Mondial.

Cuvinte cheie: război, relații, persecuții, percepții

Abstract: Population's perception about war and its violence represents one of the defining elements in any conflict. The present paper was intended to bring forward population and authorities' reaction, toward the measures taken by Bucharest, the presence of the allied and enemy armies, war destructions and sufferings, as well as the evolution of relationships between the representatives of different ethnical groups, during neutrality and war. Our research involved mainly archive documents, memoirs, official correspondence and articles preserved in scientific year publications and collections of texts about World War I. All these documents emphasize unknown images about Dobruja, during World War I.

Key words: war, relationships, persecutions, perceptions, archive documents

Primul Război Mondial marchează, în tăcere, sfârșitul politicii echilibrului de forțe și nașterea superputerilor ce aruncă în penumbră vechii făuritori de istorie. Conflictul găsește Dobrogea după patru decenii de organizare legislativă și administrativă românească, ce a permis existența unei toleranțe¹, generată atât de caracterul insular al locuirii lipovene, turco-tătare și bulgare, cât și de posibilitatea de a pendula între lumea proprie, dominată de tradiții și religie, și viața publică modernă.

Această lume diferită, încrezătoare în abilitatea ei de a îmbina modernul și tradiționalul, va fi puternic lovită de cele două războaie mondiale, emigrare și radicalizarea treptată din perioada 1900-1945, ce erodează pas cu pas toleranța și comunicarea la nivelul provinciei.

Primele semne ale destrămării *țesăturii* dobrogene sunt motivate de idealuri naționale și înregistrate de autorități. La Medgidia, de exemplu, doctorul Ibrahim Themo înființează Uniunea Dobrogeană a Junilor Turci ce promovează ideile moderne implicate în declanșarea revoluției turce din 1908 și contribuie la dorința de a emigra a multor etnici turci și tătari.

¹ „Studii recente sprijină ideea că o explicație pentru absența unor conflicte majore dintre grupurile etnice se găsește în toleranța regăsită în timpuri de prosperitate și într-un climat politic și social pozitiv. Comunitățile etnice sunt deseori caracterizate de tradiții și izolare, dar în spațiul dobrogean comunicarea multiculturală permite deschiderea către alte comunități și împărtășirea propriilor valori” (Vladimir Aurelian Enăchescu, *Understanding multicultural communication and cooperation through multicultural Dobrogea*, Journal of Community Positive Practices, XIII, 2013, p. 110).

Mișcarea naționalistă bulgară este menționată în 1900, când Dumitru Cristof, membru în comitetul machedo-bulgar, strângea bani de la bulgarii din Dobrogea, fiind pus sub urmărire de către prefectura județului Tulcea².

Unii etnici bulgari și turci emigrați în țara de baștină decid să-și ceară înapoi proprietățile confiscate, personal sau prin intermediul rudelor, și să se întoarcă în România, așa cum este cazul lui Stoiciu Alexe din Casimcea, Teodor Mirinof din Telița sau Iurkuși Said Demir Ali și Ferede Gafar Semși din Cășla. Statul român este uneori de acord, câtă vreme nu au nici o pretenție față de beneficiile obținute de pe urma arendării loturilor confiscate, dar autoritățile locale subliniază loialitatea divizată a acestor persoane și posibilele conflicte cu veteranii ce au fost împrăștiți pe acele pământuri³.

În plan extern, Rusia a înțeles, încă din 1878, că România are interese divergente cu ale ei în Balcani și Strâmători, motiv pentru care împărțirea Dobrogei a pus România și Bulgaria pe traseul unei coliziuni întârziate, creând posibilitatea de a manipula ambele state de către diplomația rusă. Ambasadorii ruși nu au înțeles însă ceea ce prințesa Radziwill va menționa în jurnalul său: „Bulgariilor nu-i mai pasă de Rusia; este sub semnul întrebării dacă i-a păsat vreodată. Bulgaria era ambițioasă, Bulgaria avea vise despre Constantinopol pe care o considera viitoare posesiune și știind că Rusia era un rival serios în aceea direcție aspiră să se libereze de orice obligație față de vechiul ei patron și pe care a început să-l urască pe măsură ce evenimentele se desfășurau”⁴.

Războaiele balcanice au scos în evidență acest conflict mocnit, întârziat de ambele părți cu bună știință, deoarece România a privit până atunci spre Transilvania, Banat și Bucovina, iar Bulgaria spre Macedonia. Sofia a pierdut județele Durostor și Caliacra, în urma Păcii de la București, eșec ce a modificat profund conștiința națională a ambelor popoare, deoarece a propulsat România la statut de putere regională și a aprins fitilul naționalismului bulgar, în căutarea unui vinovat pentru distrugerea ambițiilor sale politice.

Conflictele balcanice aduc, după mult timp, populația Dobrogei în contact cu nesiguranța creată de violența organizată. Entuziasmul inițial din Constanța față de intrarea în război este înlocuit de tulburarea față de rechizițiile ce îi afectează direct: „... căruțașii săraci, ce sperau să pună ceva deoparte pentru zile negre din transportul de cărbune și lemn, chiar și mizerabilii sacagii cu un cal slab de-abia apar pe străzile orașului că sunt luați din senin și trimiși cu tot felul de bagaje militare în inima Cadrilaterului, drumul de reîntoarcere începând de la 100 km în sus”⁵.

Inevitabil, violența începe să-și definească rolul jucat în distrugerea toleranței dobrogene. Unul din incidentele din al doilea război balcanic îl implică pe soldatul Marius Teodorescu, prins în spatele liniilor inamice de 11 soldați bulgari ce „i-au tăiat urechile, nasul, limba, i-au scos ochii, smuls brațele, i-au tăiat organele genitale și l-au spânzurat cu capul în jos într-un copac și i-au legat bicicleta de gât cu o coardă ce l-a ucis”⁶ și care vor sfârși, la rândul lor, prin a fi prinși și executați public de armata română.

Au existat, de asemenea, numeroase incidente la frontieră, după semnarea Păcii de la București, soldate cu morți și răniți de ambele părți⁷ și s-au înregistrat informații privind trimiterea de agenți secreți pentru a ațâța populația bulgară la răscoală, deghizați în bragagii

² Nota nr. 2386/10 Noiembrie 1900, în Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Tulcea (în continuare D.J.A.N. Tulcea), fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 8/1900, f. 1. Numele comitetului face referire la Macedonia și nu la machedonii/aromânii din Balcani.

³ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 16/1910, f. 3, 22 și 30.

⁴ Princess Radziwill, *Bulgaria s Treachery against Russia*, www.firstworldwar.com/diaries/warwithbulgaria.htm

⁵ Iulia Cristina Bulacu, Paul Dominte, *Orașul Constanța, Dobrogea și planurile strategice române în al doilea război balcanic*, în „JDEG: International Conference ISTM”, 2014, vol. 9, septembrie 2014, p. 127.

⁶ *Ibidem*.

⁷ George Ungureanu, *Șapte ani dramatici în istoria Dobrogei (1912-1919)*, în *Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european*, coord. Valentin Ciorbea, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2008, p. 400.

și covrigari ⁸.

Tinerii bulgari din Dobrogea de Sud refuză în 1914 să se prezinte la recrutare, acuzând starea de haos și ilegalitățile comise de români: „Viața ne-o ducem ca ursul în vizuină, pe când iernează. Nu cutezăm să ne ducem la oraș. Toate hanurile sunt pline cu cavalerie, iar dacă te întâlnește românul cu căruța, ți-o ia angara. Românii sunt un popor groaznic, sălbatic și incult. Bisericele ni le-au luat și s-au instalat vlădici și preoți români. Am deschis școli particulare, dar și pe ele le-au închis. Ziare bulgare nu le mai lasă să vie, pe cele românești nu le înțelegem”⁹. Recrutarea este privită și de restul populației ca o povară, în special de către familiile cu un singur copil, motiv pentru care, la primăria din Constanța, sunt completate declarații pentru această situație, ce urmau să-i scutească de înrolare pentru a-și întreține familia ¹⁰.

La polul opus, Brigada de poliție Turtucaia înregistrează declarația lui Neazi Sabi din Ghečilar, pe care un bulgar l-a bătut și i-a spus „de când au venit românii, voi v-ați făcut mari, câini de turci, mâine poimâine pleacă proștii de români și o să ne răfuim”¹¹.

Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand pune România și Bulgaria în lumina reflectoarelor. Consiliul de Coroană, convocat pe 21 august/3 septembrie 1914, decide păstrarea neutralității, deoarece Tratatul din 1883 specifica participarea ei militară în favoarea Puterilor Centrale doar în cazul în care Austro-Ungaria era victima unei agresiuni și nu agresorul. Obiecția părții române a fost văzută la Viena și Berlin drept o trădare a spiritului Tratatului, deoarece războiul, așa cum s-a dovedit, implica în primul rând supraviețuirea imperiilor implicate. De cealaltă parte, puterile Antantei au fost iritate de negocierile și pretențiile părții române, ale cărei capacități diplomatice și mai ales militare nu îi ofereau decât un rol secundar în ansamblu.

Neutralitatea a atras cu sine o creștere a eforturilor autorităților de a supraveghea informativ populația și supușii străini. Cel puțin în Dobrogea, Puterile Centrale desfășoară o activitate vizibilă de strângere de informații, motiv pentru care administrația reușește să-i identifice pe actorii implicați, fără a interveni în mod direct. Subprefectura plasei Isaccea deschide seria raporturilor menționând, pe 9 iunie 1915, un posibil agent de informații în persoana lui Johan Leonard Renner, revizor la Administrația Pescăriilor Statului Tulcea, ce distribuie ziare germane și primește în casa proprie din comuna Principele Nicolae supuși germani și pe lunghans, agent consular austriac, cu care a „stat de vorbă, benoclând malul rusec”¹².

Instituțiile române sunt prea puțin interesate să dea curs intereselor austriece, motiv pentru care actele de arhivă tucene marchează o atenție crescută în ceea ce privește blocarea recrutărilor în România. Cabinetul prefectului trimite adresa nr. 1165/19 octombrie 1915 către administratorii de plasă, cerând descoperirea și supravegherea agenților ce îi caută pe românii refugiați din Bucovina și Transilvania „pe care îi îndeamnă să meargă acasă, încredințându-i să se ducă la război, asigurându-i că România merge cu Austro-Ungaria și că au fost iertați pentru faptul dezertării”¹³.

Brigada specială de Siguranță notează și pregătirea unor acte de sabotaj. Spiros Orentos, grec supus turc, Nicolae Lugno, angajat al C.E.D. și Fr. Springher, membru al consulatului austriac, au fost auziți spunând în timpul unei plimbări prin portul Sulina „prin faptul că nu se semnalează de la far vapoarele care intră în canal, se poate foarte ușor ca vreun vas să se traverseze sau să se ciocnească de blocurile digurilor.... Păcat, noaptea aceasta a fost

⁸ Cătălin Negoită, *Țara uitată. Cadrilaterul în timpul administrației românești 1813-1940 (I)*, în „Steaua Dobrogei”, an XIII, nr. 1-4 (49-52), decembrie 2011, pp. 25-26.

⁹ *Ibidem*, p. 25.

¹⁰ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța, fond Primăria Constanța, dosar 13/1914, f. 26.

¹¹ Cătălin Negoită, *op. cit.*, p. 25.

¹² D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 1.

¹³ *Ibidem*, f. 16.

prielnică”¹⁴.

Uneori, spionii devin vizibili, chiar și în ochii populației, eroare comisă de morarul Gh. Fischer și fiul său Iosif Gh. Fischer, ce se plâng poliției că sunt suspectați pe degeaba și „toată lumea fuge de el ca de un câine turbat... îi stagnează afacerile comerciale, nu este primit oriunde se duce, din cauza acestei împrejurări fatale trebuie să închidă moară și să plece aiurea”¹⁵. În alte cazuri, supușii străini refuză să se conformeze și decid chiar să renunțe la protecția austriacă. Este cazul lui Matei Pernsco, mecanic C.E.D., acostat pe 24 martie 1916 de Anton Sulicich cu următoarele cuvinte: „Mă păcătosule, tu te-ai lepădat de noi, am priceput încă pe când la Consulatul nostru se făcea vizita medicală, că te-ai revoltat când ți s-a spus că trebuie să pleci... De ce tu nu ei exemplul meu? Eu am intervenit și am dovedit că sunt folositor la Austria noastră... ai să te căiești pentru că vine ceasul de mult așteptat. Ai să vezi. Tu nu știi în ce ape murdare se scaldă țara aceasta de bastarzi”¹⁶.

Odată expuși acestor influențe, cetățenii minoritari se implică în diferite activități de propagandă, în favoarea Puterilor Centrale. În Tulcea, preotul catolic Ovenbek distribuie reviste ilustrate germane¹⁷, iar unii țărani germani din Malcoci sprijină înrolarea în armata Kaiserului, conform informatorului, cel mai aprig fiind „un anume Condrat... vorbea de victoriile armatei germane, spunându-le celorlalți țărani că de ce nu se face propagandă printre tinerii nemți de prin satele din împrejurimi ca să plece voluntari în armata germană pentru gloria germanismului, deoarece a aflat că sunt mulți care vor să se ducă și pentru aceasta să se facă listă de toți acești tineri... cu care să se ducă la consulat pentru a le face formalitățile spre a putea pleca”¹⁸.

Ideea este prezentă și în mintea autorităților, odată ce prefectul solicită administratorilor de plase să sondeze starea de spirit a populației germane, pe data de 9 decembrie 1915. În replică, Administratorul plasei Cataloi trimite nota confidențială 2356/21 februarie 1916 în care, sub acoperirea inspecției sanitare, a „cercetat și spiritul populațiunii germane care se regăsește în cuprinsul acestei comune, constatând cea mai deplină liniște, iar printre tineri nu se manifestă dorința de a se duce ca voluntari în statele beligerante. Mi s-a spus însă, cum că în satul Atmagea ar fi un astfel de caz... Am pus în vedere d-lui J. Isler, parohul baptist din localitate, care primește zilnic publicații, reviste, telegrame, gazete, etc. atât din Germania cât și de la consulatul german din București, ca pe viitor toate acestea să le cetească numai dânsul și să nu mai facă nici o propagandă în această direcțiune”¹⁹.

Treptat, apar și cetățeni de origine turcă printre cei urmăriți. Biroul Mobilizării solicită îndepărtarea telegrafistului Nail Ahmet de la Oficiul poștal Isaccea, sub acuzația vagă de a fi comis „acte de natură a jigni interesele țării”²⁰. În aceeași lună, Ișar Omer, Haca Omer, Bahadian și Omer Rașim Durbi, de profesie cafegii și tinichigiul Ilie Strumschi sunt percheziționați și le sunt confiscate „imprimare cu telegrame și diferite știri despre operațiunile armatei germane, ziare germane, otomane etc ...pe care le împart printre

¹⁴ Adresa 2131/25 XI 1915, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 37. Fr. Springer a fost, cel mai probabil, identificat drept placa turnantă a activității de spionaj locale și pus sub supravegherea directă a poliției în februarie 1916.

¹⁵ Plângerea nr. 908/16 III 1916, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 202. A doua zi, șeful Biroului Mobilizării cere Direcției Generale a Telegrafului și Poștelor să permită accesul autorităților la corespondența lor înainte de a fi predată, deoarece scrisorile „sunt de natură a jigni interesele statului nostru”(f. 170).

¹⁶ Nota confidențială 543/8 IV 1916, Brigada Specială de Siguranță, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 203.

¹⁷ Nota nr. 2147/28 XI 1915, Brigada Specială de Siguranță, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 82.

¹⁸ Adresa nr. 2206/7 XII 1915, Brigada Specială de Siguranță, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 88.

¹⁹ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 154.

²⁰ *Ibidem*, f. 174-175.

locuitori spre a răspândi spiritul filo-german”²¹.

Pe 6 septembrie 1915 Germania și Bulgaria semnează un tratat de alianță ce prevedea ca România să piardă Cadrilaterul și sudul județului Constanța, dacă intra în război împotriva Puterilor Centrale, iar Sofia ridică fortificații la graniță și aduce 62 batalioane infanterie, 55 baterii artilerie, 23 escadroane cavalerie, 3 batalioane de geniu și un batalion aruncători de mine ²². În consecință, autoritățile și populația rusă sunt convinse de colaborarea cu România, după cum notează primarul din Lascăr Catargiu, ce arată în octombrie 1915, că „în Ismail domnește credința că statul român va veni în ajutorul Imperiului Rusesc în acest război, ceea ce produce o mare bucurie”, iar dacă nu se va atașa de Rusia, teritoriul nostru urmează să fie călcat de armata rusă în drum spre Bulgaria ²³.

Încă din anul 1912 un raport trimis Șefului de Stat Major, Panaitescu, arăta că unul din negustorii din Odessa ce venea des la Constanța era spion rus ²⁴. Interesele comune, cel puțin temporar, fac ca spionajul rus în Dobrogea să fie mai puțin vizibil, concentrându-se pe strângerea de informații, prin metode diferite.

Una dintre ele este cea a falșilor dezertori, documentată la Isaccea de Brigada Specială de Siguranță ce menționează, pe 9 decembrie 1915, următoarele: „Cei doi soldați, cari se pretind a fi dezertori, nu par a fi de loc soldați deoarece au o înfățișare bună și e posibil să fie grade superioare venite aici pentru spionaj, deoarece suntem informați că înainte de a pleca din Isaccea au făcut un chef mare la un ovrei de acolo cu mai mulți localnici ruși, cari au văzut că au asupra lor o mulțime de bani și că ar fi făcut o mulțime de cheltuieli, interesându-se în același timp de cazarma milițienilor care se află acolo, câți soldați sunt și ce efectiv poate să aibă în timp de mobilizare”²⁵.

O altă metodă implică recrutarea sau influențarea soldaților și ofițerilor români. Poliția orașului Isaccea arată în nota nr. 3065/12 decembrie 1915, cazul caporalului Diaconu Nicolae și soldatului Popescu Dumitru de la Plutonul I Grăniceri, ce au oferit permisiune să treacă frontiera grănicerilor ruși Feodor Popincu, de la pichetul Dumaevschi și Ivan Andrei de la pichetul III Promejit și i-au însoțit la cârciuma lui Spiru Comitatos din Str. Carol, unde au fost găsiți de patrula de poliție ²⁶.

Brigada de Siguranță, folosind informatori civili prezenți la discuții, identifică pe data de 8 Ianuarie 1916 o serie de sublocotenenți, printre care Mihăescu (Batalionul 10 Vânători), Cealic (Cavalerie), Sârdici și Alexe Avramide (Infanterie) ce plănuiau să dezerteze în Rusia sau Franța, datorită următoarelor motive: „Citim cu groază că în Rusia au fost o mulțime de trădători toți acești fiind de origine nemți. Greșeala Rusiei a fost că a primit în armata lor pe cei de origine străină. La noi în România în fruntea armatei întregi stă Regele care e de origine germană; ce o să fie cu armata Română dacă pornim contra Germaniei. Desigur că o să fie predată inamicului”²⁷. În plus, guvernul este acuzat de lipsa sentimentelor naționale și de faptul că ar fi fost vândut germanilor, opinie influențată probabil de slaba pregătire și dotare a armatei și de faptul că Puterile Centrale absorbeau 78% din exportul României la 1915.

Conștiente de iminenta intrare a României în război, autoritățile locale au început să ia în 1916 măsuri ce afectează întreaga populație a provinciei. Ordonanța primăriei Constanța din 23 iunie 1916, de exemplu, decide ca numărul zilelor în care nu se mănâncă carne, necesară efortului de război, să crească de la două la trei zile, interzicând măcelarilor să taie

²¹ Adresa nr. 783/16 III 1916, Poliția orașului Isaccea, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 201.

²² Cătălin Negoită, *Cadrilaterul în timpul primului război mondial (II)*, în „Steaua Dobrogei”, an XIV, Nr. 1-4 (53-56), Decembrie 2012, pp.16-17.

²³ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 10 și 32.

²⁴ Iulia Cristina Bulacu, Paul Dominte, opere citate, p. 128.

²⁵ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 8.

²⁶ *Ibidem*, f. 103.

²⁷ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 23/1915-1916, f. 149.

animale luni, miercuri și vineri²⁸. De asemenea, se cere administratorilor de plasă pe data de 13 mai 1916 să verifice predarea de către marii agricultori a cotelor de grâu necesare consumului populației, ce se ridicau la 1.124 vagoane aparținând la 60 români, 10 bulgari, 10 greci, 5 turci, 4 evrei, 2 germani, 1 armean, 1 rus și 3 bănci particulare²⁹.

Intrarea României în război, pe data de 27 august 1916, a fost însoțită de internarea a numeroși cetățeni, partea bulgară estimând numărul lor la 15-25.000 persoane ce vor ajunge în Moldova, dintre care mulți au murit din cauza epidemiilor și lipsei asistenței sanitare, conform unor surse,³⁰ fără ca autoritățile din Dobrogea Veche să elaboreze o statistică oficială. Ei sunt, în primul rând, ostatici ce garantează liniștea și cooperarea rudelor civile și militare, în timp ce familiile văd arestarea lor drept o regretabilă eroare a administrației române, considerată incompetentă.

De aceea, cererile de eliberare scot în evidență vârsta înaintată, infirmitățile și calitatea de cetățean român, uneori cu stagiul militar efectuat, precum și sprijinul pe care ei îl oferă familiei în lipsa fiilor și ginerilor înrolați, după cum rezultă din cauza pe care Maria Mitef o pledează în fața ministrului de Interne cu următoarele cuvinte: „Soțul meu Nicu Mitef, domiciliat în orașul Măcin, județul Tulcea, a fost ridicat și izolat pentru siguranța statului și aceasta numai pentru că poartă numele de bulgar, căci dacă ar fi un adevărat bulgar nu făcea gestul său ca să dăruiască un bogat mobilier pentru spitalul Crucea Roșie din Măcin, că soțul meu este în etate de 60 de ani, născut în anul 1856 sub dominația otomană (bătrân) astăzi avem un fiu care luptă pe front pentru țara noastră România și care este soldat în Regimentul 7 Călărași Brăila compania 8, Escadronul II, contingent 1916. Vă rog Domnule Ministru ca un părinte al dreptății să binevoiți a dispune ca soțul meu Nicu Mitef să fie liberat și trimes familiei care suntem în cea mai mare groază, și să fie pus sub supravegherea Poliției, și dacă va da vreun semn de a fi periculos siguranței, să sufere toate rigorile legii”³¹.

Ei i se adaugă și alte persoane speriate, cum ar fi Gana Cuțarof, ce solicită clemență pentru soțul ei de 70 de ani, infirm de un picior, cu doi fii și doi gineri în armata română și internat la Galați, sau familia Teodorof, al cărui tată a fost luat ostatic în Ialomița, lăsând familia de izbeliște, în absența a patru fii și a unui ginere mobilizat³².

În urma acestei operații, autoritățile locale raportează o situație ambiguă din care rezultă că populația bulgară este liniștită, dar și periculoasă, în același timp: „Domnule prefect, în referire la ordinul D-voastre No. 8900/916, Am onoarea a vă raporta că populațiunea bulgară e liniștită mai cu osebire în urma trimerii supușilor străini și chiar a celor bănuți de mai a fi ostili nouă; în ceia ce privește pentru otrăvirea fântânilor, s-a luat măsuri serioase la trecerea armatei ruse prin Babadag rechiziționând mai mulți locuitori cu putinele de a căra apă la soldații ruși în tot timpul scurgerii trupelor, iar la fântâni s-a postat numai români de a supraveghea ceia ce vom face și de aici înainte dacă va mai trece armată prin Babadag”³³.

Problema principală a acestor internări, dincolo de rolul lor strategic și ignorarea efectului negativ pe care ele le-au avut asupra populației, o reprezintă lipsa oricărei motivații legale. Unii dintre cei arestați sunt acuzați de fapte clare de spionaj și adunări ilegale, motiv pentru care Grigore Vasilef Dimitrief din Isaccea a fost arestat și închis în arestul preventiv Tulcea, iar alții de corespondență cu inamicul și insulte aduse țării, în cazul lui Cristian Ruf, din Ciucurova și Marcu Haimovici, din Chilia Veche³⁴.

Multe alte documente oficiale aduc în discuție doar o presupusă stare de necesitate

²⁸ D.J.A.N. Constanța, Fond Primăria Constanța, dosar nr. 17/1916, f. 153.

²⁹ D.J.A.N. Constanța, Fond Primăria Constanța, dosar nr. 41/1916, f. 53-60.

³⁰ George Ungureanu, *op. cit.*, pp. 402-403.

³¹ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 47/1916-1920, f. 28.

³² *Idem*, dosar nr. 45/1916, f. 21 și 56.

³³ Raport nr. 87/25 august 1916, Poliția orașului Babadag, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 44/1916, f. 41.

³⁴ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosarele nr. 44/1916, f. 23 și 33 și 45/1916, f. 37.

impusă de război și lipsa oricărei declarații sau a unui proces verbal, sub pretextul că fiind cetățeni români, cei arestați nu au fost interogați. Directorul arestului preventiv Tulcea, Ilie Murgulescu, menționează aducerea a 3 bulgari, doi bărbați și o femeie, din ordinul Garnizoanei sub motivația „ca fiind periculoși siguranței statului,” pe 31 august 1916³⁵.

Istoria se repetă în raportul Companiei de Jandarmi Rurali, ce trimite prefecturii „pe indivizii Gheorghiu Vasilciu și Petre Ivan de națiune bulgari supuși români, Halil Suleiman și Chemal H. Suleiman de națiune turcă supuși români, toți din Comuna Cârjelari, bănuți ca periculoși Siguranței Statului; cel dintâi Gheorghiu Vasilciu are în armata bulgară un cumnat colonel și un frate mecanic”³⁶ și în zecile de reclamații făcute de cetățenii luați cu forța din Tulcea, Babadag și comunele pendinte, despre care poliția orașului Tulcea raportează că au fost arestați la ordinul Ministerului de Interne, în prima zi de mobilizare, fără ca să informeze autoritățile locale despre motivație, exceptând faptul că „știm însă că toți aceștia nutreau sentimente antiromânești și deci periculoși siguranței statului”³⁷.

Treptat, apar la suprafață și neregulile înregistrate în timpul internării. Ignorând ordinele, cu bună știință sau din incompetență, listele cu persoanele vizate includ și pe cei de peste 50 de ani, infirmii și bărbații ce urmau să se prezinte la încorporare, numiți în mod clar „străini” în document, în ciuda cetățeniei lor, o modalitate nefericită de a aliena populația locală de altă origine etnică ³⁸. Conștient de acutizarea tensiunilor etnice și de situația militară catastrofală în provincie, Comandantul Diviziei a X-a, în baza ordinului telegrafic nr. 76556 al Ministerul de Interne, decide să ordone eliberarea doamnelor luate ca ostatice pe 4 septembrie 1916, „după ce mai întâi s-au obligat, prin declarație scrisă, că se vor abține de la orice acte ostile Siguranței publice sau spionaj”³⁹, act ce a avut un impact minor asupra evenimentelor din provincie, dacă ținem seama de modul în care multe femei bulgare s-au comportat în timpul invaziei și ocupației bulgare.

Prefectul Tulcei solicită informații detaliate de la administratorii de plasă, poliție și jandarmi, în privința reclamațiilor privind ilegalitățile funcționarilor însărcinați cu organizarea internărilor, ce „fac presiuni asupra locuitorilor și sub diferite amenințări li se pretind sume de bani” ⁴⁰, iar Ministerul de Interne îi izolează de familiile lor, odată internați în diferite sate, pentru a menține o presiune constantă asupra rudelor și îi acuză de coruperea țăranilor ce le înlesnesc comunicațiile cu cei rămași în urmă, transportând scrisori ce scapă de cenzura oficială. ⁴¹

În paralel, situația militară se deteriorează în Dobrogea mult mai repede decât se aștepta partea română. În timp ce România ataca Austro-Ungaria în Transilvania, Germania, Bulgaria și Turcia îi declară război, punând armatele din Dobrogea sub conducerea generalului Mackensen.

Superioare din punct de vedere al pregătirii militare, dotării și strategiei, trupele inamice obțin victoria de la Turtucaia în perioada 1-6 septembrie 1916, cu prețul a mii de morți și 25.000 de prizonieri români, un eșec brutal ce a scos în evidență lipsa de pregătire a României, pentru un război modern. În Silistra, istoria înregistrează primele conflicte

³⁵ Notă nr. 506/31 august 1916, Penitenciarul Preventiv Tulcea, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 44/1916, f. 46.

³⁶ Raport, Compania Jandarmi Rurali, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 44/1916, f. 74.

³⁷ Raport nr. 14044/28 octombrie 1916, Poliția orașului Tulcea, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 44/1916, f. 85.

³⁸ Ministerul de Interne, Direcția Siguranței Generale, Nota S.30858/23.X.1916, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 45/1916, f. 23.

³⁹ Nota nr. 479/4.IX.1916, Divizia a X-a, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 44/1916, fila 50.

⁴⁰ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 47/1916-1920, f. 29.

⁴¹ Ministerul de Interne, Direcția Siguranței Generale, Adresa nr. 10.797/20.X.1916, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar 45/1916, f. 34.

interetnice sângeroase din Dobrogea, declanșate odată cu retragerea armatei române: „Totul era un iad și ai noștrii se luptau de astă dată nu numai cu armata regulată a dușmanului, dar și cu populația civilă bulgărească a orașului, care se ridicase contra noastră cu arme, cu topoare, cu coase, cu cuțite și ciomege, iar femeile aruncau în ai noștrii cu pietre și apă fiartă, ba mai mult, unele dintre ele, dezarmând pe răniții români, care erau în neputință a se apăra și cu armele acestora și ale celor căzuți și aflați în stare muribundă pe străzile orașului, se angajau în luptă, ajutând pe bărbații lor, care masacrau și mutilau pe ostașii noștri ce îi întâlneau în față și mai ales pe cei răniți grav, care le cereau milă și îndurare”⁴².

Ofensiva inamică a fost oprită temporar de generalul Averescu pe 16-21 septembrie 1916, dar liderii români, prinși în menghina a două fronturi, au decis să întărească trupele din Ardeal, abandonând Dobrogea ocupației bulgare și germane. Disperarea populației este scoasă în evidență de Yvonne Fitzroy, asistentă medicală scoțiană, ce descrie retragerea haotică din Mangalia, în fața înaintării armatelor bulgare: „Era o imagine ce-ți rupea inima să privești oameni ce-și goleau micile lor case și împachetau tot ce puteau în căruțe mici. Femeile plângeau și bărbații încăpățânați și inerti. Pe ici, pe colo de-a lungul drumului, bineînțeles, au fost momente de panică în care își pierdeau autocontrolul. Bărbații, la auzul strigătului că Bulgarii veneau, trăgeau femeile și copii din căruțe ca să poată fugi și chiar, în frica lor, își aruncau proprii copii pe jos când le stăteau în cale”⁴³.

Pe acest fundal apar și primele amenințări adresate românilor de către concetățenii lor în Dobrogea Veche. Petre Ivan, din comuna Topolog, i s-a adresat locuitorului Gh. Rosmanica „A voi Românii v-ați umflat, lasă că dacă vine bulgarii noștri și cu germanii în Dobrogea cu cuțitul ăsta ce am la mine am să tai și eu vreo câțiva români” și Halil Suleiman i-a vorbit lui Ilie Mocănescu, din comuna Traian, că „Românii au dat de dracu cu bulgarii și turcii lor și au să bea cafea la Tulcea”⁴⁴. Administrația plasei Măcin înregistrează comentariile lui Iordan Vălcu, implicat într-o ceartă cu Ion P. Dincă, ce a spus pe stradă „Că în curând va veni stăpânirea bulgărească și atunci îi va lua pielea după el” și „România nu va mai sta mult, era să se ducă până acum, dar s-a întâmplat ceva, și atunci pe lângă el are să mai ia pieile încă la 4-5 din sat”⁴⁵.

Odată cu intrarea trupelor germane și bulgare în Constanța (22 octombrie 1916) și Tulcea (22 decembrie 1916), provincia a intrat sub administrație străină, împărțită în șase subprefecturi, sub conducerea unui guvernator bulgar cu sediul la Constanța. Ulterior, s-a stabilit un condominiu al Puterilor Centrale, în paralel cu refugiarea autorităților, armatei și populației române, la Chilia Veche.

În consecința acestor evenimente, prezența militară străină afectează toate domeniile activității umane din Dobrogea. Monumentele de cultură sunt distruse pentru a anihila tradițiile și spiritul românesc, considerat lipsit de importanță într-o provincie ce urma să aparțină definitiv Bulgariei. Din punct de vedere economic, au loc rechiziții nediscriminatorii, raționalizarea severă a alimentelor, munca forțată pentru toate categoriile de locuitori și prădarea orașelor sub pretextul exploatării eficiente a zonei.

Spre deosebire de ofițerii bulgari, armata germană a insistat asupra unei exploatare eficiente, pragmatice, lipsită de excese emoționale, necesară întreținerii mașinii de război proprii, inclusiv a oamenilor. Ei organizează, în mai 1917, un congres al reprezentanților administrației militare și ai serviciilor de exploatare economică a Dobrogei, ce susține că

⁴² Cătălin Negoită, *Cadrilaterul în timpul primului război mondial (II)*, p. 19.

⁴³ Costel Coroban, *From the fringe of the North to the Balkans: The Balkans viewed by Scottish Medical women during world war I*, în „Revista Română de Studii Baltice și Nordice”, nr. 4, 2012, p. 75.

⁴⁴ Adresa nr. 10739/30 Septembrie 1916, Prefectura Tulcea, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 44/1916, f. 77.

⁴⁵ Raport, Administrația Plasei Măcin, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 44/1916, f. 80.

secerișul va putea fi realizat dacă „se vor scoate la lucru toții oamenii capabili de muncă, precum și orașenii fără ocupație”, iar ogoarele „părăsite trebuiau arendate țăranilor care nu se refugiaseră cu cel puțin 20 lei hectarul, preferențial germanilor, turcilor și bulgarilor”⁴⁶.

Reamenajarea și întreținerea a 512 km de drumuri a implicat 700 de căruțe și 2000 de lucrători dintre muncitorii agricoli fără ocupație, inclusiv femeile, folosite pentru a sparge piatra necesară, iar munca forțată a fost oficializată implicând bărbații de la vârsta de 17 ani și femeile de la 18 ani, în timp ce copiii de 12-16 ani erau destinați cu precădere muncilor agricole⁴⁷.

La nivelul relațiilor interetnice se remarcă mai multe aspecte distincte ale politicii de ocupație bulgară. În primul rând, documentele menționează numeroase încălcări ale legii, sub forma crimelor și violurilor, efectuate de indivizi sau unități militare bulgare, ce vor afecta bărbați, femei și copii deopotrivă, unul dintre cazuri fiind raportat prefecturii la 1919: „Două copile frumoasele ale unui biet român din Tulcea, Ion Olteanu le-au violat și apoi cu forța aduse și batjocorite de fostul primar bulgar Nicolae Stoiu Nedelcu și câțiva ofițeri chiar în casa primarului”⁴⁸.

Valentin Ciorbea menționează uciderea femeilor însărcinate sau a copiilor de 1-2 ani și arată că soldații români din Constanța „au fost masacrați îngrozitor. Unii cu capetele tăiate, alții cu ochii scoși și nasurile tăiate, făcuți bucățele de bandele bulgare au stat neîngropați zece zile pe străzile Constanței. Cei dintâi intrați în oraș au fost bulgarii. Aceștia omorau pe oricine ieșea în cale și nu știau să vorbească limba bulgară sau turcă. Fiecare casă era vizitată, jefuită și femeile ori fetele până la vârsta de 4 ani violate. În starea aceasta de disperare, multe dintre victime au înnebunit, s-au sinucis pentru a pune capăt rușinii”⁴⁹.

Aceste evenimente nu trebuie luate la modul absolut. Este greșit să susținem implicarea întregii comunități bulgare în manifestările ostile sau violente la adresa celorlalți locuitori, dar trebuie consemnat că sechelele publice ale acestor acțiuni vor afecta decisiv relațiile interbelice dintre cele trei comunități.

În al doilea rând, se remarcă încercările de umilire a populației române și a simbolurilor ei culturale, politice și religioase. Conform documentelor păstrate în arhivele tulgene, steagul tricolor, portretele familiei regale și statuile unor personalități locale au reprezentat principalele ținte ale acestei activități, unul din exemplele sugestive având loc chiar în oraș:

„Prima grijă a Comandantului Trupelor de ocupație a fost de a strânge din oraș pe toți dezertorii de origine bulgară, fugiți din armata română, apoi, formând bande din aceștia, sub conducerea unui măcelar, anume Nicolae Șoșoi, la origine bulgar, împărțite în echipe și însoțite de patrule, au mers pe la toate localurile instituțiilor publice și acolo unde au găsit arborat sau așezat tricolorul românesc, l-au ridicat și rupându-l în fâșii, le-au distribuit locuitorilor de origine bulgară spunându-le că le pot întrebuința la orice, deoarece statul român ne mai existând, această cârpă nu mai poate fi întrebuințată decât anumite necesități personale...

Spre batjocură, românii cari erau rămași aici, când erau chemați pentru facerea diferitelor corvezi, erau purtați pe străzi cu unelte la curățenie, purtate în spate și sub conducerea dezertorilor, din care cităm pe Ruse Guvidarschi și M. Zimbal, erau forțați să cânte Deșteaptă-te, Române și La arme ... Patru călugări de la Mănăstirea Cocos fiind internați la Dobrici, au fost bărbierii și purtați pe străzile orașului în huiduielile și batjocura populației bulgare.”⁵⁰

⁴⁶ Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918 și 1944*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 41.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 44.

⁴⁸ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 85/1919, vol. II, f. 324.

⁴⁹ Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 43.

⁵⁰ Raport al Poliției Tulcea nr. 166/24 ianuarie 1919, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar

Ocupația a fost însoțită de numeroase jafuri asupra populației civile, operă a unor comitete mixte de civili și militari bulgari, ce declarau deposeați de averea lor pe toți locuitorii români. În practică, decizia autorităților bulgare a afectat toate comunitățile, jefuite de bunuri și hrană, printre care și lipovenii domiciliați în Tulcea sau turcii din cătunul Omurlai, comuna Mircea Vodă⁵¹.

În mediul rural al județului Constanța, se estimează că au fost distruse peste 4.000 de case, cele mai afectate fiind comunele Sarichioi (Crucea), cu 386 de case, urmate de Boascic (Dunărea), cu 229 de case și Carol I (Nicolae Bălcescu), cu 160 de case⁵². Orașul Constanța a suferit enorm de pe urma războiului și trupelor de ocupație, toate clădirile suferind pagube estimate la 6.466.412,65 lei, valoarea anului 1918⁵³.

Primăriile din județul Tulcea înaintează prefecturii raporturi estimative cu valoarea totală a distrugerilor pe care le-au suferit casele, mobilierul și viile, din care am selectat comunele: Camber (83.000 lei), Niculițel (202.824 lei), Greci (85.000 lei) și Carcaliu (55.130 lei). Cea mai afectată comună a fost însă Văcăreni, unde în anul 1916, 468 locuitori s-au confruntat cu distrugerea completă sau rechiziționarea caselor, uneltelor, mobilei, vitelor și cerealelor, pierderile fiind estimate la 6.207.033 lei, în momentul raportului din anul 1919.⁵⁴

Folosind o practică comună tuturor țărilor implicate în război, Bulgaria a utilizat forța de muncă ieftină oferită de românii din zona ocupată. Postul de Jandarmi Pecineaga înaintează, pe 23.I.1919, către Secția de Jandarmi Cerna, o notă ce menționează internarea a 56 de locuitori, duși peste graniță, timp de 4 luni și împărțiți pentru munca câmpului, la diferiți cetățeni bulgari, în schimbul cazării, lenjeriei, hranei și, uneori, a 25 lei lunar⁵⁵.

Primăria din Ortachioi trimite prefecturii declarațiile lui Gheorghe Tăbăcaru, Ion Popescu, Ion P. Argatu, Vlase Andrei Gligore și Gheorghe Zamfir, ce au fost internați în lagărele din Babadag și Dobriciu. Gheorghe Tăbăcaru menționează că au fost găzduiți prin șoproane, case evacuate și sub cerul liber, primind drept hrană o pâine de 400 gr la 2-3 zile și niciun fel de haine, noi motive pentru care „paraziții înmulțindu-se pe mine stăteam în timpul liber pe furis la soare de mă curățeam”. De-a lungul celor 10 luni petrecute în captivitate, nu au primit nimic de la Crucea Roșie, au fost trimiși să muncească la măturat străzi, ridicarea gunoaielor, săpat tranșee, treierat și transportat laptele la cășărie și erau bătuți cu biciul, dacă nu vroiau să muncească sau nu puteau din punct de vedere fizic⁵⁶.

Alți locuitorii au fost internați sub acuzația de spionaj, documentele menționând pe notarul comunei Camber, preotul Avram din Enisala și preceptorul fiscal Tatariu din Jurilovca și numeroși țărani între 18-70 de ani din satele Sarichioi, Zebil, Camber, Bașchioi, Ciucurova și Enisala, duși la munca câmpului în lagărul Dobriciu, fără a fi plătiți. În orașul Tulcea, românii erau obligați să stea la coada de alimente o zi întreagă și li se spunea să meargă în România Mare să mănânce, atunci când le venea rândul. De asemenea, erau insultați și bruscați de șeful serviciului siguranței în fiecare zi, iar preoții septuagenarii Lebedev și Moruzov au fost forțați să meargă pe jos în Bulgaria, deoarece au ținut predica în limba română.⁵⁷

Cu prilejul rapoartelor privind distrugerile și despăgubirile cerute de locuitori, în urma războiului, prefectura Tulcea strânge un număr impresionant de informații, din care se

nr. 85/1919, vol. I, f. 134-138.

⁵¹ V.A. Aleksandrov, *Letopiseșul tulcean (1846-1941)*, Ed. Kriterion, București, 2002, p. 260-261; D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 144/1920-1921, f. 12.

⁵² Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 50.

⁵³ D.J.A.N. Constanța, fond Primăria Constanța, dosarele nr. 35/1918-1919, f.1-260 și 36/1918-1919, f. 1-242.

⁵⁴ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosarele nr. 60/1917, f. 6-9 și 84/1916, f. 40-48. Serviciul Administrativ estimează că proprietățile județene (clădiri oficiale, cazarmă, șosele, păduri, cantine, grajduri) au suferite furturi și distrugerii în valoare de 21.178.103 lei (Dosar nr. 85/1919, f. 3).

⁵⁵ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 85/1919, f. 16.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 18-22.

⁵⁷ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 85/1919, f. 115 și 134.

desprind datele seci ale modului în care ocupația a afectat toate etniile, cu excepția bulgarilor și turcilor. O statistică personală, bazată pe aceste date, indică 1.463 de internați, 53 de crime, 61 de arestați, 11 persoane amendate, 31 bătute sub diferite pretexte și 48 de femei violate de trupele bulgare și turce⁵⁸.

În județul Constanța, prefectura solicită informații detaliate primăriilor privind situația mișcării populației în anii 1917-1918. În baza arhivelor și a declarațiilor locuitorilor din 41 de așezări, consemnate la 1938, am putut identifica evacuarea completă a comunelor Limanu, Bărăganu, Adamclisi și Baciuc, ocuparea Tuzlei de inamic, refugiarea celor din comuna Peștera în comuna Tătaru, din județul Brăila, în 1917 și revenirea în 1918 și pendularea între cele două județe a unui număr de 10-30 persoane, anual, în restul așezărilor⁵⁹.

Autoritățile române, retrase la Chilia Veche, s-au confruntat cu problemele specifice oricărei administrații, exacerbate de lipsa banilor, alimentelor și a personalului calificat, la nivel birocratic și polițienesc. Anul 1917, de exemplu, înregistrează doar de-a lungul lunilor octombrie - decembrie darea în urmărire a 164 persoane, majoritar evrei (50), unguri (20), germani (19), români (18) și bulgari (15), dintre care se remarcă spionul german Cristache Pandelescu, soldat în detașamentul de poliție al Marelui Cartier General, soldații germani evadați Grizbech Wilhelm și Otto Wilhelm și bulgarii Ivanof Ivan și Prodanof Nicolae, plecați fără aprobare, dintr-un lagăr de internare⁶⁰.

Numărul dezertorilor din armată menționați în documente este constant în fiecare lună și provin din toate etniile prezente în Dobrogea, cu o mențiune specială pentru lipoveni, bulgari și evrei, în nota informativă trimisă Ministerului de Interne în 24 iulie 1917: „În Delta se face propagandă specială și cei mai aprigi agenți sunt lipovenii, ca soldații să nu mai lupte, ca în caz dacă această parte a țării nu va fi și ea ocupată de Bulgari, în tot cazul va rămâne sub Rusia și la aceasta consimt bulgarii chiar pentru toată Dobrogea, numai la români să nu fie reluată. Mai avem relațiuni că prin Regimentele din Basarabia, s-au găsit îmbrăcați în haine soldățești și mânați chiar la front, spioni nemți și în special evrei din Rusia, cari cu această ocazie făceau în liniște propagandă printre trupe în contra războiului și s-a dovedit apoi că tocmai acele regimente nu vroiau a lupta, iar asupra multor soldați căpitanii s-a găsit sute de ruble, cu cari fuseseră cumpărați de acei spioni evrei îmbrăcați în regulă ca soldați”⁶¹.

Necesitățile civile și militare apasă greu asupra populației, supusă rechizițiilor și izolată de România. La Sulina, căpitanul comandor Kirițescu este obligat să intre fără aprobare în magazinul familiei Braunstein, în martie 1917, pentru a acoperi nevoile populației, și armata rusă arendează fânețele locuitorilor sau rechiziționează alimente, băutură, pește și lemne în Sulina, Periprava și C.A. Rosetti, de multe ori fără a lăsa nici o hârtie oficială necesară despăgubirii locuitorilor⁶².

Autoritățile din Chilia Veche și Sulina raportează primirea unui convoi militar ce aduce 40 vagoane grâu pentru pâine, vândută cu 30 de bani kg, prețurile mari cerute pentru legume, fructe și lapte refugiaților de către locuitorii obișnuiți să-și vândă produselor pe sume mari soldaților, ordinul Marelui Stat Major de a scoate țărani bărbăți și femeile fără copii la muncile agricole și invitația guvernului roman adresată refugiaților și evacuaților din Basarabia de a reintra imediat în țară pentru a ajuta cu brațele și vitele lor, evenimente

⁵⁸ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosarele nr. 85/1919, f. 36, 179 și 180 și 109/1919, f. 8-186.

⁵⁹ D.J.A.N. Constanța, fond Primăria Constanța, dosarele nr. 59/1938, f. 4, 22, 39, 46, 60, 69, 84, 155 și 177, 60/1938, f. 55, 91, 108, 130 și 179, 61/1938, f. 35, 52, 66, 75, 107, 120 și 150, 62/1938, f. 73, 76 și 138 și 63/1938, f. 55 și 165.

⁶⁰ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 47/1916-1920, f. 30-113.

⁶¹ Notă informativă nr. 4182/24 iulie 1917, Prefectura Tulcea, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 62/1917, f. 23. Dezertorii sunt menționați și în alte documente, fiind interesați, de obicei, să se reîntoarcă în mijlocul familiilor și mai puțin să plece în Rusia sau în Bulgaria. Ținta lor este Delta Dunării unde sunt ascunși de rude și ignorați de jandarmi, motiv pentru care ajutoarele continuă să sosească în sate ca Gorgova sau Mila 23 (D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosarele nr. 50/1917, f. 4 și 64/1917, f. 28).

⁶² D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar 51/1917, f. 6, 13, 16, 21 și 22.

petrecute doar în luna mai a anului 1917.⁶³

După doi ani de ocupație militară, Dobrogea era o provincie epuizată, sfâșiată de ură și neîncredere, departe de imaginea toleranței și a bunei conviețuiri din epoca anterioară războaielor balcanice. Pe fondul noilor condiții create de relațiile dificile cu aliații germani, nemulțumiți de violențele și anarhia administrației bulgare, guvernul Radoslavov inițiază acțiuni ce urmăreau pregătirea opiniei publice locale și internaționale în vederea acceptării pretențiilor lor asupra provinciei.

Astfel, apar comitetele populare bulgare, printre care Consiliul Popular Central Dobrogean din Babadag, Comitetul de conducere și propagandă din Tulcea și Societatea „Dobrogea”, organizatorul falselor congrese ale dobrogenilor din 1917 și 1918.

Ele profită de prevederile Păcii de la București, încheiată la 24 aprilie / 7 mai 1918 și de ocuparea provinciei de către Puterile Centrale, pentru a-și consolida pozițiile și stabili centre de acțiune, implicate în mișcarea iredentistă bulgară și acțiunile interbelice violente ale comitagiilor.

În negocierile cu Puterile Centrale, guvernul Marghiloman, confruntat cu cererea abandonării definitive în favoarea Bulgariei, încearcă să obțină garantarea unor drepturi pentru românii dobrogeni, referitoare la proprietate, cetățenie, scutirea pe 5 ani de serviciul militar, învățământ în limba română, folosirea limbii proprii în administrație și justiție și dreptul de a ocupa orice funcție publică, pentru cei ce optau să accepte cetățenia bulgară⁶⁴.

După cinci luni, Bulgaria este obligată să capituleze în fața înaintării trupelor Antantei spre Dunăre și Adrianopol, dar armistițiul nu făcea referire la Dobrogea, unde i s-a permis să mențină trupe, până la sfârșitul anului 1918. Locul lor a fost luat de unități militare engleze și franceze ce urmau să protejeze administrația română,⁶⁵ neîncrezătoare în orice persoană de altă origine etnică, reflex al conflictelor deschise din anii anteriori. Numărul persoanelor urmărite pentru originea și opiniile lor politice crește exponențial, listele cuprinzând ajutoari de primari, consilieri comunali, funcționari, negustori și dezertori de origine bulgară și rusă în primul rând, ce și-au cumpărat cu bani livrete militare curate sau au fugit în Bulgaria și Rusia, pentru a scăpa de pedeapsă sau recrutare⁶⁶.

După retragerea trupelor străine, apar nemulțumiri față de amnistierea bulgarilor vinovați de colaborare și conflicte violente între români și bulgari, în Constanța, Tulcea și 17 sate mari, menționate într-o informare emisă probabil de autoritățile bulgare, din care rezultă nivelul ridicat al tensiunilor interetnice⁶⁷.

Intoleranța îmbracă uneori forme extreme. Prima reflecție o regăsim în cererea comisarului Ion Ionescu de la Poliția Mangalia, ce solicită prefectului, pe 28 mai 1919, „în interesul siguranței statului, să putem lua măsuri de a se opri întrebuințarea în localuri publice și pe străzi a limbilor străine uzuale, întrucât limba țării este ignorată cu desăvârșire de locuitori și au posibilitatea de a se sustrage observațiilor noastre. Acest oraș face impresia

⁶³ *Ibidem*, f. 28, 31, 32, 46 și 51.

⁶⁴ Valentin Ciorbea, *op.cit.*, pp. 56-57.

⁶⁵ „Proclamațiune către Locuitorii Dobrogei” Consiliul Interaliat a decis ca administrația bulgărească în Dobrogea să fie înlocuită prin administrația românească, sub protecția și controlul trupelor Aliate. Această schimbare de administrație trebuie să se facă în liniște. Toți locuitorii dobrogeni refugiați în Muntenia și Moldova sunt autorizați a se întoarce în satele lor și a-și relua în posesiune proprietățile. Aceasta însă numai patru zile după instalarea administrației române, adică: În județul Tulcea din ziua de 29 Noiembrie (12 Decembrie); În județul Constanța din ziua de 4/17 Decembrie; În județul Durostor - Silistra din ziua de 9/22 Decembrie; În județul Caliacra din ziua de 14/27 Decembrie; Nici un locuitor, oricare ar fi naționalitatea cărei aparține, nu trebuie să fie supărat sau jignit în drepturile sale. Trupele franco engleze nu vor tolera nici un fel de agitațiune, ori de unde ar veni ele și o vor reprima cu ultima energie. General Berthelot, Șeful Misiunii Militare Franceze” (Proclamația generalului Berthelot, șeful misiunii militare franceze, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 100/1919, f. 7).

⁶⁶ DJTAN, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosarele nr. 128/1919, f. 15 și 24, 87/1919, fila 1, 88/1919, f. 11 și 97/1919, f. 9.

⁶⁷ Raport nedatat al autorităților bulgare, D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 128/1919, f. 114-115.

că aparține Bulgariei, Turciei sau Greciei, însă nici de cum României unde limba țării nu se aude”⁶⁸.

A doua reflecție este menționată de Guvernul Otoman, ce trimite două note verbale Înalțului Comisariat francez, în lunile mai și august 1919. Prima reclamă o „politică de opresiune în contra elementului musulman din Dobrogea”, manifestată prin confiscarea vitelor și semințelor și împiedicarea lor de a-și munci câmpurile, fapt ce va atrage cu sine o emigrație masivă în Turcia, unde guvernul nu le poate asigura resursele necesare instalării. Nota se referă la o serie de sate, cum ar fi Osmancea și Tudor Vladimirescu, unde turcii și tătarii au fost ignorați, la arendarea pământurilor libere, după retrocedarea loturilor confiscate de la românii ce au fugit din provincie, în timpul ocupației ⁶⁹. A doua notă acuză deposedarea unor locuitori din Constanța, cărora tribunalul local „a ordonat închiderea prăvăliilor lor, i-a împiedicat de a exercita comerțul lor, le-a luat mașinile și uneltele lipsindu-i de mijloacele lor de câștig și lăsându-i fără resurse în mizerie” ⁷⁰.

Toate aceste evenimente au provocat sfâșierea țesăturii sociale, culturale și religioase ce a oferit Dobrogei caracterul deosebit, special, în cadrul statului roman. Ura mocnită dintre români și bulgari, vizibilă în acțiunile interbelice ale comitațiilor și emigrarea forțată ce urmează Tratatului de la Craiova, ascensiunea nazismului și comunismului, plecarea a sute de mii de turci, tătari, evrei și germani în țările de baștină, izolarea rușilor lipoveni și lupta politică încrâncenată au lăsat provincia fără apărare, în fața *modernizării și uniformizării* aduse după Al Doilea Război Mondial, de către comuniști.

⁶⁸ Nota nr. 737/28 Mai 1919, Poliția orașului Mangalia, în D.J.A.N. Constanța, fond Prefectura Constanța S, dosar nr. 1/1919, f. 50. O situație asemănătoare o găsim în Murighiol unde administratorul plasei Tulcea a dat un ordin în septembrie 1919 „oprind cu desăvârșire vorbirea altei limbi, mai ales când vin în contact cu autoritățile, decât cea românească, iar în inspecțiile ce le făceam stăruiam și sfătuiam locuitorii mai ales pe români de a nu mai vorbi cu ceilalți străini” (Raport nr. 210/24 Februarie 1920, Administrația plasei Tulcea, în D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, Serviciul Administrativ, dosar nr. 151/1920, f. 2).

⁶⁹ D.J.A.N. Constanța, fond Prefectura Constanța S, dosar nr. 1/1919, f. 134 și 140.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 135-136. Tribunalul Constanța își justifică acțiunea prin dorința de a inventaria bunurilor celor în cauză sub sigiliu, după care urmau să-și reia afacerile, dar nu menționează imposibilitatea acestora de a se întreține în lipsa unui loc de muncă.

MEMORII DE RĂZBOI ALE UNUI OFIȚER DOBROGEAN, ÎN BAZA UNOR DOCUMENTE DE ARHIVĂ

dr. Virgil COMAN

dr. Luminița STELIAN

Rezumat: Articolul prezintă, în baza documentelor de arhivă, modul cum un ofițer al armatei române percepe participarea la bătălia și înfrângerea de la Turtucaia, care a determinat pentru mulți, schimbări majore în viața lor. Relatarea punctează nu numai abuzurile fizice și emoționale ale unui fost prizonier de război în Bulgaria, ci și evidențierea localităților și a lagărelor prin care trece sublocotenentul Iordan Ivanciu, precum și drumul străbătut de acesta.

Cuvinte cheie: memorii, Primul Război Mondial, prizonieri, documente de arhivă, biografie

Abstract: Based on archive documents, the article presents the perception of an officer about the battle and defeat at Turtucaia, that determined major changes in many people's lives. The story emphasizes the physical and emotional abuses of a former war prisoner, Iorgu Ivanciu. He also remembers aspects related to settlements, camps and his route in Bulgaria.

Key words: memoirs, World War I, prisoners, archive documents, biography



În desfășurarea operațiunilor militare ale Primului Război Mondial, analiza luptelor de la Turtucaia și urmările lor ocupă un loc important în istoriografie. Dincolo de analiza de strategie și tactică militară, importante sunt relatările despre experiența și drama personală a

fiecărui ostaș participant. Una dintre aceste relatări este „Memoriul sublocotenentului în rezervă Iordan Ivanciu”, adresat Direcției Personal din cadrul Ministerului de Război, la 1 septembrie 1918.

Din documentele de arhivă aflăm date sumare, că s-a născut la Ostrov, plasa Ostrov, județul Constanța, ca fiu al lui Iordan și al Mariei, fiind de profesie institutor, în viața civilă. Este descris ca fiind de înălțime medie, cu păr castaniu, fața smeadă, ochii căprui, iar ca semne particulare, are calviție. Studiile și le-a făcut la Școala Normală din Câmpulung, iar în ceea ce privește calificarea militară, a urmat Școala de Ofițeri în Rezervă din Constanța, ale cărei cursuri le absolvă în 1914, în calitate de comandant de companie¹.

Campania militară din timpul războaielor balcanice a fost prilejul pentru Iordan Ivanciu de a-și începe cariera militară, ca mobilizat în Divizia 5 rezervă, la data de 15 iunie 1913, iar la 8 august 1913 este demobilizat prin ordinul de zi nr. 611 din 1913.

Conform și propriilor relatări, este avansat sublocotenent la data de 26 septembrie 1914 și repartizat Regimentului 74 infanterie, Batalionul III, compania a 9-a, iar la începutul lui august 1916 se găsea concentrat în satul Musurat (azi Movilița), jud. Constanța, batalionul său fiind susținerea Regimentului 18 artilerie.

Analiza documentelor de arhivă, respectiv „Memoriul”, relevă două direcții pe care s-a axat semnatarul acestuia, de a arăta situația și poziția în care s-a aflat cu compania sa din Regimentul 74 în defensivă capului de pod de la Turtucaia, în bătălia din 23 august 1916, relatarea momentelor următoare predării orașului și luării sale ca prizonier de război, dar mai ales evocarea unor momente dureroase din timpul petrecut în lagărul de prizonieri. Particularitatea acestui document este că autorul său nu se rezumă la a prezenta numai condițiile de prizonierat, ci menționează lagărele de prizonieri ofițeri prin care a trecut și parcurgerea drumului între acestea. În ambele situații, relatarea trece prin filtrul emoțiilor personale și al stării sale de spirit².

La 15 august 1916, prin Înalțul Decret Regal nr. 2484/1916, coroborat cu al Ministerului de Război nr. 2891 și cu Ordinul Corpului 5 Armată nr. 7683, în noaptea de 14 spre 15 august 1916, ora 12, s-a decretat mobilizarea generală, iar cauza se regăsește în proclamația regelui Ferdinand, respectiv de dezrobire a pământurilor locuite de români.

La această dată, efectivele Regimentului 74 Infanterie se aflau mobilizate, având trei batalioane, iar al 4-lea batalion, făcând corp aparte, se afla în județul Bazargic³. Mobilizarea generală fusese dată încă din ziua de 10 august, când începuse concentrarea oamenilor neinstruiți la partea sedentară a Regimentului și astfel, în ziua mobilizării, se aflau la corp cei 1.000 de oameni prevăzuți în instrucțiunile de mobilizare.

Regimentul 74 Infanterie, împreună cu Regimentul 34 Infanterie, formează Brigada 29, aflată sub comanda colonelului Constantin Rășcanu, care se află concentrată în perimetrul Cocioc - Periș, zona Diviziei a 5-a. În zilele de 20-21 august 1916 se fac ultimele pregătiri materiale și tactice⁴, și, așa cum reiese și din documentul de arhivă, trec Dunărea și intră imediat în luptă.

În ziua de 2 august 1916, la Turtucaia, batalionul tânărului sublocotenent, al II-lea din Regimentul 74 Infanterie, împreună cu batalionul I/80, au fost debarcate la miezul nopții, iar dimineață au intrat în dispozitiv, fiind direcționate de către comandantul capului de pod. Batalionul 3/74 a ajuns în rezerva sectorului 3, respectiv „Antimovo”, care era apărat de

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Statului Constanța (în continuare S.J.A.N. Constanța), fond Personal Stanciu I. Ovidiu, dosar nenumărat.

² *Ibidem*.

³ Arhivele Militare Române, fond Registrul Istoric al Regimentului 34 Infanterie Constanța. Jurnalul de operațiuni, nr. 1055, dosar 14, f. 19.

⁴ *Ibidem*, dosar 15, f. 66.

Regimentul 76 Infanterie⁵. Lupta care se dă aici este crâncenă, iar documentele⁶ confirmă scurta relatare din „Memoriul” ofițerului Iordan Ivanciu.

Rolul capului de pod de la Turtucaia în sistemul defensiv românesc era de o importanță majoră, deoarece acestuia îi revenea sarcina de a apăra partea dreaptă a graniței dobrogene, iar capitularea a survenit la capătul a cinci zile de luptă, în care pierderile armatei române au fost estimate la un număr de 462 de ofițeri, 25.000 de soldați, 100 de tunuri și 62 de mitraliere⁷.

Cauzele dezastrului militar al armatei române la Turtucaia sunt complexe și au fost analizate în studii și cercetării de strategie și tactică militară: comasarea a numeroase efective militare într-o localitate izolată de restul armatei, fluviul Dunărea îngreuna accesul; inexistența unei infrastructuri, care să susțină transportul și comunicațiile de legătură cu restul armatei, lipsa organizării unei retrageri eficiente spre Silistra, nerepartizarea eficientă a trupelor sosite în ajutor, crearea de unități militare noi în scurt timp, fără o bună pregătire militară, dotarea modestă, din toate punctele de vedere, a armatei române⁸.

Fără a fi militar de carieră, Iordan Ivanciu a cuprins, în relatarea concisă din memoriul său, această situație de la momentul trecerii Dunării și până la căderea orașului Turtucaia. Se resimte acut din rândurile sale starea de confuzie a militarilor români, inerția, lipsa comunicațiilor, a ordinelor clare, superioritatea numerică și a dotărilor inamicului, în ciuda devotamentului și sacrificiului unora dintre cei aflați în primele rânduri.

În luptele de la Turtucaia, ce s-au dat în zilele de 23 și 24 august 1916, regimentul din care făcea parte Iordan Ivanciu a avut de suferit mari pierderi, iar o parte din cei retrași se vor aduna la Cernica, de unde, sub conducerea lt.-col. Dumitru Mihail, în data de 2 septembrie 1916, se îndreaptă spre Constanța. Lor li se alătură Compania a II-a din Regimentul 34 Infanterie, care fusese delegată anterior cu paza Marelui Cartier General și care primește acum misiunea de apăra capul de pod de la Cernavodă. Ajunși la Constanța, se instalează în tabăra de la Anadolchioi, în vederea reorganizării complete și pentru a aplica ordinul Corpului 5 Armată⁹. Prin Ordinul Marelui Stat Major, nr. 876, urmat de ordinul Marelui Cartier General nr. 325, comunicat cu al Corpului 5 Armată nr. 14, din 2 septembrie 1916, regimentul s-a reorganizat prin constituirea a două batalioane, din Reg. 34 și 74, purtând denumirea de Reg. 34/74¹⁰.

În urma luptelor grele care s-au dat la Turtucaia, tânărul sublocotenent Iordan Ivanciu este luat prizonier și deportat într-un lagăr din Bulgaria, până la încheierea războiului.

Acordurile internaționale au reglementat drepturile și obligațiunile ce reveneau atât prizonierilor de război, cât și țărilor care constituiseră lagăre, totuși, realitatea în ceea ce privește condițiile și comportamentul învingătorilor era cu totul alta, cel puțin în cazul Bulgariei. Conform mărturiilor celor întorși din lagărele bulgare pentru soldați de la Tulovo, Kirdjali, Orhanlia, Sliven, sau cele ale ofițerilor de la Haskovo, Ustovo și Vlahovo, tratamentul aplicat prizonierilor era de epuizare și demoralizare, la care se adăugă abuzuri fizice și psihice, care lezau demnitatea umană și aduceau atingere integrității corporale, precum și calității de ofițer¹¹. În sprijinul acestor afirmații se adăugă mărturia lui Iordan Ivanciu, în al

⁵ Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Serviciul „Istoric”, *România în războiul mondial 1916-1919*, vol. I, Imprimeria Națională București, 1934, p. 509.

⁶ *Ibidem*, pp. 515-521.

⁷ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol I, Editura Institutul de Arte Grafice „România Nouă”, București, 1922, p. 187.

⁸ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, pp. 185-187.

⁹ Arhivele Militare Române, fond Registrul Istoric al Regimentului 34 Infanterie Constanța. Jurnalul de operațiuni, nr. 1055, dosar 13, f. 4-4 bis.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 14, f. 19 bis.

¹¹ Gh. Nicolescu, Gh. Dobrescu, A. Nicolescu, *Calvarul prizonierilor români din primul război mondial: mărturii documentare*, vol. II, Editura Universității din Pitești, București, 2006-2008, pp. 227-228.

căruia memoriu înaintat Ministerului de Război sunt descrise câteva momente din experiența personală din momentul capitulării armatei române la Turtucaia și până la eliberarea din prizonierat și ajungerea în țară¹². Acesta menționează orașele prin care sunt transportați prizonierii de război, precum și lagărele prin care trece: Rasgrad, Raicovo, Ustovo, Vlaicovo, Hascovo, Pasmacli, Sliven, Cârjală, putând practic reconstitui o hartă a calvarului unei părți din armata română.

Iordan Ivanciu este demobilizat, odată cu revenirea sa din prizonierat, din regimentul 74 Infanterie, la 11 iulie 1918, conform ordinului nr. 7050 din 1918, coroborat cu ordinul Diviziei a 5-a nr. 3077 din 1918. Anul 1925 îl găsește pe acesta având gradul de căpitan în rezervă și membru al Uniunii Ofițerilor de Rezervă, secțiunea Constanța, al cărei președinte era colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu¹³, și el, la rândul său, căzut prizonier la Turtucaia și deportat într-un lagăr din Bulgaria¹⁴. Întreaga carieră militară a lui Iordan Ivanciu a fost recompensată cu decorații și medalii: „Avântul Țării” conform Î.D.R. nr. 1083 din 1914, „Corona României” în grad de cavaler, prin Î.D.R. nr. 956 din martie 1923; medaliat cu „Medalia jubiliară” și „Crucea comemorativă”¹⁵.

„Memoriul Sublocotenentului de rezervă Iordan Ivanciu din Regimentul 74 Infanterie,
Batalionul III, Compania a 9-a,
prizonier în Bulgaria din luptele dela Turtucaia

Am fost avansat la gradul de sublocotenent în ziua de 26 septembrie 1914 și repartizat Regimentului 74 Infanterie, Batalionul III, Compania 9. Toate concentrările le-am făcut în acest regiment. Ordinul de mobilizare m’a găsit concentrat cu Batalionul a III-lea - susținerea reg. 18 artilerie - în satul Musurat, jud. Constanța. De aci am fost trimiși la zona de adunare a rezervei generale la Cociuoc - Brătulești sosind în ziua de 19 august 1916. În seara zilei de 21-22 august ora 12-1, dându-se alarma am fost duși în gara Periș, îmbarcați în tren la ora 6-7 a.m. luând direcțiunea sud spre Oltenița, unde am sosit la ora 10-11 noaptea. Aci am stat până a doua zi dimineața, 23 august, ora 7-8, când am fost îmbarcați într-un șlep și trecuți pe malul drept al Dunărei la 1 ½-2 p.m. mai jos de orașul Turtucaia.

De aci am fost îndreptați pe un drum prin vii în partea de sud a orașului Turtucaia la locul numit Seremet. Batalionul nostru era sub comanda Dlui Maior Al. Marcovici. Tot la batalionul nostru se afla Dl. Lt.Colonel Ion Petrescu comandantul regimentului. De la Șeremet am fost îndreptați în spre sud pe șoseaua Turtucaia-Daidâr în care direcțiune am și intrat în luptă în pădurea ce se găsește aci.

Iată modul cum am luptat în ziua de 23 august 1916. Centrele căzuseră în mâna dușmanului.

La marginea de nord a pădurii am primit ordin să desfășurăm plotoanele în trăgători și să așteptăm sosirea inamicului, care se bănuia că a pus stăpânire pe pădure. Cum inamicul nu-și făcea apariția, am trimis patrulele să cerceteze și aducându-ne știrea că încă n’a pătruns în pădure, am primit ordin să înaintăm prin pădure în formațiunea de linii de plotoane prin flanc în direcțiunea sud și spre stânga. Pădurea fiind deasă cu mare greutate am străbătut-o. Ajunși la liziera de sud a pădurii, am fost întâmpinați din partea inamicului cu puternice focuri de șrapnele și obuze grele.

Scăpând de această zonă de artilerie am fost întâmpinați cu focuri de armă și mitraliere foarte vii și concentrate. Am răspândit plutonul în trăgători și ocupat tranșeea ce se găsea la 50-60 m mai la sud de liziera pădurii. Am deschis un foc viu asupra liniilor de trăgători

¹² S.J.A.N. Constanța, fond Personal Stanciu I. Ovidiu, dosar nenumărat.

¹³ *Ibidem*, (fotografia și datele personale apar în carnetul de membru al Uniunii Ofițerilor de Rezervă, filiala Constanța).

¹⁴ Luminița Stelian, *Marin Ionescu-Dobrogianu (1866-1938), personalitate plurivalentă a dobrogenisticii românești*, Editura Muntenia, Constanța, 2014, pp. 43-44.

¹⁵ S.J.A.N. Constanța, fond Personal Stanciu I. Ovidiu, dosar nenumărat.

inamice (bulgari), ce înaintau valuri, valuri (linii dese de trăgători) și i'am silit să se ficeze pe teren la 400-500 de m înaintea noastră, săpându-și întăriri. Am fost ajutați la aceasta și de mitraliera instalată la flancul drept al tranșeei și condusă de Dl. Gh. Saneri [sic!]. Ora intervenirii noastre în luptă era 10 ½-11. În partea dreaptă a tranșeei mele lupta plutonul IV, comandat de plutonierul Oprescu, iar ceva mai jos plutonul I comandat de Dl. Subl. Bărgan. În partea stângă compania 10 și 11, la care se găsea mitraliera condusă de Dl. Locot. Ghica. În tranșee erau soldați amestecați din comp. a 9, 10 și 11 acesta din cauză că comp. a 10 și 11 au ținut direcția sud și la dreapta, iar a 9 sud și la stânga după cum primise ordinul. Intervenind repede în luptă și neavând nici o informație asupra pădurei s'a produs această amestecare de trupe dintr-o unitate întralta.

În timp ce treceam din grupă în grupă să observ și să conduc focurile am dat de Dl. Locot. Dobre Caloenescu comandantul comp. a 7 din Reg. nostru, sub comanda căruia m'a pus și astfel am condus trupa din această tranșee. Focul inamicului n'a slăbit tot timpul cât am stat în tranșee, dar prin această direcțiune n'a mai putut înainta. Către orele 4-5 am început a primi focuri din flancul stânga și am văzut că inamicul pătrunsese în pădure în partea dreaptă, ceva mai departe de locul unde lupta sublocotenent Bărgan și deci erau amenințați a fi înconjurați. În timpul luptei neprimind muniții nici un ordin și nici un răspuns la cele trei rapoarte făcute de Dl. Locot. Dobre Caloenescu, D'sa a ordonat retragerea în spatele pădurei la locul de unde începusem lupta.

Aci am dat de Dl. Lt. Colonel I. Petrescu comand. Reg., Locot. Tudoriu Drăgan, comandantul companiei mele și alți ofițeri, cari refăceau regimentul, pregătindu-l pentru contraatac.

Am intrat din nou în luptă în frunte cu Dl. Lt. Colonel Petrescu și am respins trupele inamice pe o distanță de 400-500 m la stânga pădure în niște porumbiști. Se înnoptase și focurile au încetat și dintr-o parte și dintralta. Am primit ordin să ne retragem iarăși pe locul de unde începusem pentru a doua oră lupta. Aci am luat măsuri de siguranță și format plotoane și companii din soldații diferitelor regimente ce se amestecase cu soldații regimentului nostru.

În dimineața zilei de 24 august 1916 pela 4 1/2-5 am primit informații cum că inamicul se pregătește de luptă. Focurile de armă și mitralieră începând să ne supere, am împărțit compania în două cu Dl. Locot. Tudoriu și am înaintat în direcțiunea sud și la stânga în porumbiștea unde contraatacasem seara pe inamic. Inamicul mai numeros și cu multe mitraliere ne' a răspuns, iar eu cu puțini soldați ce mi rămăsese am pierdut legătura de apropiere cu Dl. Locot. Tudoriu pentru puțină vreme. Împreună cu Sublocotenentul Petre Dimitriu și Turbureanu am organizat o poziție în dreapta șoselei Daidîr și înapoia pădurei cu soldații ce mi rămăsese și cu resturile din alte regimente, mai mulți din reg. 2 grăniceri.

Inamicul respingând trupele noastre ce se aflau în stânga șoselei și înaintau spre Turtucaia noi ne am retras cu mult înapoi și sud de Turtucaia, unde am făcut iarăși legătura cu Dl. Locot. Tudoriu și am opus rezistența inamicului până ce am fost informați că cetatea s'a predat. În tot timpul acestei zile de luptă n'am primit nici un ordin, de ore ce se amestecase trupele tuturor regimentelor ce se găseau la Turtucaia. Am fost informat că Dl. Maior Al. Marcovici trecuse Dunărea la Oltenița pela ora 11-12 a.m.

După ce am fost informați că a căzut cetatea și s'a predat, m'am coborât spre Dunăre la locul de unde fusesem debarcați, aci am fost făcuți prizonieri de santinelele bulgare și duși înspre oraș. Soldații au fost duși la grupul de soldați, iar eu cu Dl. Locot. Tudoriu am fost luați de o santinelă Bulgară călare, care după ce ne'a luat banii ce'i aveam asupra noastră și ceasornicele ne duse prin niște străzi întunecoase ale orașului ca scop să ne omoare și de care ne'a scăpat un ofițer bulgar, înștiințat de o companie de germani ce sosea în oraș. Ofițerul bulgar ne'a condus în localul diviziei pela 10-11 noaptea, unde am găsit 20-30 ofițeri de ai noștri prizonieri, cea mai mare parte din artilerie. A doua zi am fost adunați la un loc cu ceilalți

în cazărmele de la ...

În ziua de 26 aug. după ce mi s'a dat 5 bucăți de pâine uscată, am fost porniți pe jos la Balpunar, iar în ziua de 27 și 28 la Rasgrad. În acest oraș populația civilă ne'a întâmpinat cu injurii și insulte ordinare. Dela Rasgrad am fost imbarcați în tren de vite gramădiți 5 loturi, 78-80 într'un vagon, lipsiți de hrană și de apă și zăvorâți. În chinurile cele mai groasnice am trecut balcanii, ducându-ne în depărtate lagăre. Grupul din care făceam parte am fost duși la Slivăn (n.n. Sliven), unde populația civilă ne întâmpinat cu aceleași manifestațiuni injurioase ca la Rasgrad. Administrația lagărului de aci s'a purtat ceva mai omenos cu noi, dându-ne 6 pături, un cuțit, 6 linguri și pae de așternut pe jos în banca unde dormeam. După o lună am fost iarăși imbarcați în vagoane de vite și transportați la gara Racoski și de aci pe jos la Cârjali. În Cârjali am fost încartiruiți în niște hoteluri părăsite, școli turcești fără geamuri, dormind pe jos fără așternut, neavându-ne nici un vas de apă, nici o mătură cu care să curățim și hrană foarte proastă. După ce am stat aci o lună am fost porniți pe o ploae torențială prin munții Rodopi (n.n. Rhodopi) la Pasmacli. Drumul acesta prin stânci prăpăstioase dormind prin grajduri de catări murdare și pline de păduchi l'am făcu în 4 zile. Am fost opriți în orașul Ustovo, împărțiți în trei grupe și într'una din zile scoși din oraș și anunțați că vom lucra la șosea. Toți și eu am protestat într'un glas și că preferăm să fim împușcați. Atunci am fost despărțiți [...] grupele astfel: grupul I Raicovo, al II Ustovo și al III Vlaicovo.

Din grupul nostru a luat 20-30 de ofițeri și i-a dus la Pasmacli, ca să le aducă multe de lucrat la șosea și cum n'au voit să le aducă au fost bătuți în mod barbar de către santinele din ordinul a doi ofițeri bulgari, care priveau la această scenă de barbarie bulgărească. 12 dintre ei au fost închiși în niște beciuri, iar restul și noi cei rămași din grup am fost aduși și închiși într-o casă părăsită de un turc în timpul Răsboiului balcanic. Căzuse zăpada fiind noembrie și în munți, casa era cu acoperișul desfundat. Pe un frig grozav am fost închiși, lipsiți de pâine și apă timp de 5 zile. În seara zilei a 5-a a sosit de la Cârjalâ comand. lagărului de prizonieri locot. bulgar Chircof, care ne'a spus că vom muri cu toții dacă nu lucrăm. Tot în această seară au adus și pe cei închiși în Pasmacli. Într'o consfătuire ce s'a ținut în această seară după păreri „pentru și contra” lucrului sfătuiți mai ales de cei ce veniseră din închisoarea din Pașmaci s'a ajuns la concluziunea că orice rezistență e zadarnică și că trebuie să lucrăm ca să putem scăpa și să ne răsbunăm pe acest neam de barbari. Cu această deciziune ne'a găsit în a șasea zi de foame comand. lagărului locot. Chircof, cari venea cu un ploton de soldați armați și cu mai mulți catări încărcăți cu lemne cu care au bătut ferestrele. [...] o mulțime de ofițeri despărțiți în două grupe. Am lucrat la [...] șosea cu ½ pâine și biată mâncare pe zi. Într'una din zile a bătut în modul cel mai barbar ce am văzut nici o dată pe trei camarazi sublocot. Petrescu, Tocitu și Constantinescu toți din Reg. 40 Inf. pentru că au fugit din lagăr și au fost prinși. Într'altă zi am fost insultați de un maior care spunea că e din Gernic Oravița. În ziua de 10 Decembrie ne'a purtat la Cârjalî pe același drum și cu aceleași suferințe.

Iarna anului 1916 am îndurat cele mai groasnice chinuri dormind pe jos, lipsiți de mâncare și căldură, insultați și batjocoriți de santinelele bulgare. Hainele ni se rupseseră, cămăși n'aveam. În așa stare ne'a găsit generalul Bulgar Comand. prizonierilor din Bulgaria și care n'a luat nici o măsură de îndreptare. La 12 Iunie ni s'a dat soldă 30 lei pe loc și [...] solda până la venirea în țară. În iarna anului 1917, grație crucei roșii românești care ne'a ajutat cu bani și colete cu alimente, rufe și chiar haine la unii din noi și grație banilor trimiși de familii din țară am trăit ceva mai bine. Multe din colete erau sparte și conținutul luat. La 28 Martie în 1918 am fost aduși la Hascovo, iar în ziua de 12 Iunie tot în 1918, aduși în țară. Starea normală a ofițerilor era de plâns, sdrobiți moralicește și fizicește, cu îmbrăcămintea peticită dădea aparență unei păreri, trăiți în cea mai neagră mizerie.

Sublocot. rezervă Iordan Ivanciu”

ARHIVELE DOBROGENE ÎN VREMEA RĂZBOIULUI (1916 1918)

dr. Constantin CHERAMIDOGLU

Serviciul Județean Constanța al Arhivelor Naționale

Rezumat: Arhivele dobrogene au avut mult de suferit în anii Primului Război Mondial, prin ocupația militară a Dobrogei și refugiul unei mari părți a populației, precum și al instituțiilor. Fie că vorbim de arhivele primăriilor comunale și orășenești, arhiva prefecturii, a poliției, a instanțelor judecătorești, dar și cele ale comercianților din regiune, mai toate au resimțit pierderi importante. Unele au fost abandonate la refugiu, altele au fost distruse de trupele de ocupație, iar alte documente s-au pierdut pe calea refugiului și nu s-au mai readus la instituțiile creatoare. Cert este că istoria Dobrogei suferă de lipsa unei mari cantități de documente din perioada anterioară anului 1920, reconstituirea acelor ani fiind destul de anevoioasă.

Cuvinte cheie: arhive dobrogene, Primul Război Mondial, Dobrogea, refugiu, trupe de ocupație

Abstract: The Dobrujan archives suffered a lot of damage, during World War I, because of the military occupation in the region and the refuge of a great part of population and institutions. Either we speak about the archives in the communes and town mayoralties, or the archives coming from prefect's office, police, court, merchants in the area, all faced important loses. Some of these archives were abandoned at the beginning of the refuge, others were destroyed by the occupying troops and some others were lost during the refuge and were not brought back to the institutions which created them. Obviously, Dobruja's history lacks a large quantity of documents issued before 1920, and their restoration is rather difficult.

Key words: Dobrujan archives, World War I, Dobrogea, refuge, occupying troops

Documentele sunt dovada existenței unei instituții, a unei organizații, a unei societăți și, în cele din urmă, a existenței umane. Distrugerea lor împiedică buna funcționare a acelor instituții, organizații, societăți și, în egală măsură, face mult mai dificilă analiza ulterioară a epocii respective, apropierea istoricului, sociologului, antropologului, de formele diverse ale vieții sociale, economice, culturale, politice etc. De multe ori neglijate, păstrate în condiții precare, arhivele au suferit și mai mult în vreme de război; unele documente au rămas pe loc și au fost distruse de armatele de ocupație, altele au fost transportate în refugiu odată cu funcționarii ce le îngrijeau, dar nu s-au mai întors acasă decât parțial, iar unele au dispărut în chiar acțiunile de război.

Primul Război Mondial avea să aducă și ocupația militară străină, în cea mai mare parte a Dobrogei; aceasta a făcut ca populația românească și administrația să se refugieze dincolo de Dunăre, acolo unde au ajuns, parțial și arhivele administrative. Ce a rămas pe loc a fost, în cea mai mare parte, distrus de ocupanți. Un funcționar al Primăriei Constanța nota în acest sens: „în timpul și din cauza ocupațiunii inamice, a evacuării precipitate produsă în urma incendiilor fostului local de primărie, prin bombardament de aeroplan, în octombrie 1916, care a precedat căderea Constanței, precum și din alte cauze de forță majoră, au dispărut sau s-au pierdut o parte din actele justificative ale gestiunii pe 1916-1917...”¹. Presa străină a comentat și ea efectele ocupării Constanței, inclusiv referitor la documentele de arhivă. Cităm astfel din ziarul francez „Le Gaulois”, apărut la 27 octombrie 1916: „evacuarea orașului s-a

¹ Serviciul Județean Constanța al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.A.N. Cta), fond Primăria Constanța, dosar 9/1919, f. 16.

efectuat duminică, după distrugerea tuturor documentelor importante”².

La întoarcerea administrației române la Constanța, la începutul lunii noiembrie a anului 1918, funcționarii diverselor instituții au încercat să recupereze ce mai rămăsese din arhive, de pe urma trupelor de ocupație. În acest sens, amintim aici adresa prefectului Negulescu, prin care, la 14 decembrie 1918, solicita oameni cu unelte „spre a scoate de sub pământul parapetului din jurul Palatului de justiție dosarele și registrele Tribunalului ce au fost scoase de trupele de ocupație, care se mai găsesc îngropate acolo și se pot salva”³.

Din două documente întocmite în anul 1926, aflăm cum au fost evacuate arhivele Primăriei Constanța, în toamna anului 1916, în urma atacurilor aeriene ale inamicilor. Le redăm în continuare, pentru a avea imaginea reală a acelor evenimente. Primul este memoriul scris de Ștefan Predescu, pe atunci impiegat la serviciul contabilității din Primăria Constanța:

„În anul 1916, fiind cel mai în vârstă dintre funcționarii Serv. Contabilității, am rămas singur la acest serviciu; ceilalți funcționari, mobilizați și plecați pe câmpurile de luptă. D-l C. Purec, fost șef contabil, a căzut pe frontul Mărășeștilor”.

„La evacuarea orașului Constanța, am salvat ce mi-a fost posibil din arhiva contabilității, care, fiind lipită de Banca Comercială, incendiată de bomba aruncată dintr-un avion dușman, a început să ardă. Arhiva astfel salvată în parte, s-a transportat la noul local al primăriei, pe atunci neterminat, de către soldați ruși și diferiți hamali din port, etc., din ordinul decedatului Gr. M. Grigoriu, fost prim ajutor de primar, d-l. primar fiind mobilizat”.

„În drumul meu cu arhiva spre Măcin, am fost ajunși de artileria rusească, care se retrăgea în debandadă. Mi-au lovit căruța puternic, mi-au răsturnat-o în șanțul șoselei, trecând vertiginos înainte. Lada în care pusesem arhiva contabilității, împreună cu conturile de gestiune ale casieriei și diferite acte ce priveau ordonanțe de plată, lucrări recepționate, furnituri dintre care unele în curs, etc., fiind răsturnată și ea și spartă de loviturile artileriei rusești, multe din acte și chiar din ordonanțe desfăcute din dosare pentru verificare și completare cu acte, au fost luate de vânt și risipite pe câmp. Eu cu căruțașul și mai târziu cu trupe românești ce ne-au ajuns din urmă, am adunat ce am mai putut din aceste acte risipite, din care unele, la înapoierea la Constanța, s-au mai putut reface, iar altele nu s-au mai putut din cauză că n-ar mai fi fost posibil, cu toată munca încordată ce am depus în acest scop”.

„Pot mărturisi că am lucrat luni întregi în acest scop și am reconstituit multe din acte, iar pentru cele rămase, a fost imposibil, rămânând ca Înalta Curte de Conturi să aprecieze împrejurările și să decidă cum va găsi legal”.

Iată acum un fragment din al doilea memoriu ce tratează aceeași temă, scris de Gh. G. Tacorian, care la data întocmirii memoriului era casierul municipiului Constanța:

„În anul 1916, primăria orașului Constanța se afla situată pe str. Lascăr Catargiu, alături de Banca Comercială Română pe care, într-o joi, cu două zile înainte de evacuarea oficială a orașului, 9 octombrie 1916, s-a aruncat dintr-un avion, făcând parte dintr-o escadrilă de vreo 8 unități, care a făcut mari ravagii, o mare bombă incendiară. Imediat s-a surpat o parte din clădire și a luat foc, întinzându-se și la acoperișul primăriei, de care era lipită banca”.

„După ce s-a dat semnalul de retragere [a] escadrilei, am ieșit din pivnițele clădirei d-lui Lescovar, unde erau adăpostiți funcționarii primăriei și am văzut incendiul, care luase proporții mari. D-l Gr. M. Grigoriu, pe atunci prim ajutor de primar, acum decedat, a luat dispoziție să se evacueze imediat primăria, în actualul local, pe atunci neterminat. Oameni de pe străzi, soldați ruși, servitori și alți oameni de serviciu ai primăriei, în timp ce pompierii se străduiau cu stingerea focului, care amenința cu proporții mari, au început să care arhivele și registrele primăriei. D-l Penciulescu, pe atunci procuror g-l la Curtea de Apel din localitate, a

² „Le Gaulois”, nr. 4258 din 27 octombrie 1916, p. 1.

³ S.J.A.N. Cta, fond Primăria Constanța, dosar 26/1928, f. 3.

atras atențiunea d-lui Gr. M. Grigoriu, că nu se evacuează astfel o autoritate publică, unde sunt diferite acte de însemnătate și valori; totuși, d-l Gr. M. Grigoriu a luat răspunderea asupra sa și a continuat cu evacuarea”.

„În noul local al primăriei, s-au aruncat arhivele și registrele în dezordine, făcându-se mormane mari, iar în seara de 8-9 octombrie, am primit ordin ca să luăm ce putem din arhive și registre, ceea ce s-a făcut noaptea, sub bubuiturile artileriei inamice, care era aproape de marginea orașului. Localul primăriei huia în mod infernal de aceste bubuituri, care produceau și oscilațiuni puternice, producând panică. În această atmosferă morală, am adunat noi, funcționarii primăriei, de față fiind și d-l Șt. Vlădoianu, secretarul general de atunci al primăriei, arhivele și registrele. Cu această ocazie, în împrejurări cu totul excepționale și sub presiunea, pe de o parte a ordinului secret de evacuare, iar pe de alta a dezordinei în care s-a făcut mutarea arhivelor în timp de noapte și în condițiunile sus arătate, era firesc ca parte din acte să se piardă și să nu se poată reconstitui, din moment ce au trecut peste doi ani până la înapoierea noastră la Constanța”⁴.

Iată un fragment din alt document ce vorbește, sub girul primarului, de soarta arhivelor primăriei Constanța: „în drum spre Măcin, armatele rusești care erau în plină retragere, au răsturnat căruțele în care se transporta arhiva, unde se găseau și actele conturilor de gestiune pe anii 1914/1915, 1915/1916 și 1916/1917, care s-a risipit pe câmp și un funcționar care însoțea căruțele a cerut ajutorul sublocotenentului Georgescu de la coloana Reg. 12 Cantemir și astfel s-a adunat ceva ce s-a putut din acte, cu soldați de la acea coloană. În această stare arhiva a fost dusă la Brăila și instalată în localul Băncii de Credit Român, unde a stat și o parte din timpul ocupației, până în ianuarie 1917, când s-a transportat în localul primăriei Brăila. În iunie 1917, din ordinul Comandamentului German Etapa 262, a fost readusă la Constanța și luată în primire de autoritatea Administrației comunale Germane, care în loc să le păstreze le-a încredințat funcționarilor puși de ei și deci o parte din actele ce s-au putut salva la Brăila, au dispărut fiind readuse la Constanța”⁵.

Cel care efectiv s-a ocupat de transportul arhivei a fost Odisea Stireciu, arhivarul primăriei timp de mai mulți ani, cel care odată cu însărcinarea aceasta primea din partea primarului Virgil Andronescu și un bilet către comandantul podului de la Vadu Oii, ce asigura refugiul spre Ialomița. Iată un fragment din text: „purătorul acestei adrese fiind însărcinat de noi de a transporta de la Hârșova la Brăila arhiva primăriei Constanța, avem onoare a vă ruga să binevoiți a-i permite trecerea pe pod a trei căruțe și a unei trăsură cu caii lor, atât înspre Hârșova cât și înapoi înspre Brăila, pentru a duce la îndeplinire însărcinarea ce i-am dat. Arhiva ce este încărcat a transporta, este împachetată în șapte lăzi”⁶.

Un alt document de arhivă, anume un memoriu întocmit de primarul Virgil Andronescu și adresat Ministerului de Interne, face referire în două rânduri, la arhiva primăriei. Prima dată, atunci când, în urma bombardării și incendierii clădirii vecine, „fiind amenințate scriptele și valorile, s-a dispus mutarea lor în localul în construcție a noului Oșpel Comunal din piața Independenței”. Adăuga apoi și o notă personală: „mutarea arhivelor s-a făcut cu concursul soldaților ruși care știut fiind modelul de procedare, au jefuit din mobilier și au distrus din arhive parte din dosare și acte”. A doua referire la arhivă privește evoluțiile ulterioare: „arhiva comunei în cea mai mare parte a fost salvată și transportată la Brăila, însă după ce din ordin german s-a adus la Constanța, a fost năpustită în beciurile și podurile Comandaturei de Etapă, multe din dosare și acte vândute comercianților pentru ambalaj de mărfuri”⁷.

Arhivele fuseseră aduse înapoi la Constanța, la dispoziția administratorului delegat Ion

⁴ *Ibidem*, dosar 17/1926, f. 11, 12.

⁵ *Ibidem*, dosar 9/1919, f. 15.

⁶ *Ibidem*, dosar 28/1916, f. 91.

⁷ *Ibidem*, dosar 46/1916, f. 153, 155.

Dimitrescu, de către comandantul pompierilor, în iunie 1917, după cum aflăm din documentele de arhivă. Tot acolo găsim un referat întocmit de ofițerul stării civile, I. Andreescu, care ne oferă informații importante despre arhiva serviciului său: „nefiind niciun funcționar numit la oficiul de stare civilă pentru trecerea în registrele respective a actelor de stare civilă, născuți, morți și căsătoriți, cât și pentru aranjatul vechilor registre și îndeplinirea mai multor servicii cuvenite, am fost nevoit să iau trei tineri elevi de liceu (...) și anume Elefterie Naum, George Duma și Ion Iosif, pe care i-am inițiat în lucrări și care își îndeplinesc însărcinarea în mod conștiincios”⁸. Ulterior, după revenirea administrației românești la Constanța, primarul Virgil Andronescu semna un ordin de serviciu la 28 decembrie 1918, prin care „pentru aranjarea și clasarea arhivei comunei” ce se afla în podul clădirii primăriei, se întrebuintau patru funcționari de la diferite servicii, ce urmau să înceapă „lucrarea aceasta imediat”⁹.

Despre soarta arhivelor Tribunalului județului Constanța, informații deosebite avem de la cel direct implicat în păstrarea lor în acele vremuri tulburi. Este vorba de Constantin Lăzărescu, cel care, la un deceniu după război, a scris revista „Reamintiri”, prin intermediul căreia a făcut cunoscut publicului evenimentele la care a luat parte în timpul ocupației orașului. După cum scrie autorul respectiv, activitatea sa la tribunal se desfășura iarna, când nu avea lucrări agricole de făcut, fiind „scriitor la Tribunal, în cabinetul Jude-Sindic, plătit din masa falimentelor”. Fiind infirm de brațul drept și trecut de 50 de ani, președintele tribunalului, pe atunci N. Gane, l-a numit, la 8 octombrie 1916, să se îngrijească de toate arhivele și mobilierul din palatul justiției. Cu doar două ore înainte de ocuparea Constanței, grefierul Săndulescu i-a încredințat lui Lăzărescu „o ladă circa 40 kg, ce conținea recipisele valori ale Tribunalului pe anii 1882/1916, testamentele mistice și registrele corpuri delict și valori 1882/1916”. Această ladă, el a îngropat-o într-o hrubă făcută de el, „înăuntrul unei latrine neuzate de la una din proprietățile mele; deoarece nu putea fi salvată nici arhiva, nici valorile, întrucât președintele se refugiase în ajun, iar grefierul cu puțin înainte de cotropirea inamicului”. Vom reda în continuare din memoriul înaintat de acest funcționar către ministerul de Externe, în anul 1921, cele mai importante rânduri referitoare la situația arhivelor în vremea ocupației Constanței.

„În prima zi după ocupare și anume luni 10 octombrie 1916 (st. vechi) pe la orele 9 dimineața, am rugat pe doi din vecinii mei și anume: Petcu Țeneff, croitor bulgar și S. U. Catz, ovrei, să mă însoțească, spre a-mi servi de tălmăci, căci nu cunosc altă limbă în afară de română, la vre-un comandant bulgar ori german, ca să pună gardă la palatul justiției pentru paza arhivelor”. [este vorba de clădirea folosită astăzi de Judecătoria Constanța, n.n. C.C.] primul rezultat a fost pozitiv: „Polcovnicul bulgar Tzonceff, comandantul Reg. 8 Cavalerie, după ce s-a încredințat personal că nu se află arme și armată în palatul justiției, față de explicațiunile date prin dragoman și a biletului meu de recunoaștere, investit cu sigiliul tribunalului, a ordonat înființarea de patrule, atât la ușa principală din strada Traian cât și la spate, în curte cu fața spre silozuri”¹⁰. În ziua de 14 noiembrie, Constantin Lăzărescu a fost chemat la Comandamentul German, ce se instalase în clădirea tribunalului, spre a fi încunoștiințat că trebuie să mute arhiva tribunalului. „Prin dragoman, am înțeles că d. Josef Michell din firma Frații Michell, atrăsese atențiunea ofițerilor germani, că arhiva este în păstrarea și îngrijirea mea și deci urma să golesc parterul și etajul, umplând subsolurile și podurile”. Cu sprijinul a 12 români aflați în oraș, dar și cu concursul material al unor comercianți din localitate (Michell, Companietz, Jurim, Klein, Penacof, Doicu, etc.), a putut realiza această mutare a arhivei, spre a face loc structurii Etapei germane ce administra această zonă.

⁸ *Ibidem*, dosar 10/1917, f. 104, 112.

⁹ *Ibidem*, dosar 29/1918, f. 30.

¹⁰ „Reamintiri”, an I, nr. 2, 22 martie 1928, pp. 7, 8.

Urmează o perioadă grea pentru acest conștiincios funcționar, acuzat că ar fi ascuns mari valori materiale, fiind arestat și judecat, apoi după 66 de zile, eliberat. La sfârșitul lunii ianuarie 1917 el revine acasă și oarecum liniștit, pleacă apoi să vadă care mai era situația arhivelor de care răspundea. Tabloul redat de el în paginile revistei amintite mai sus, merită citat în totalitate: „Pe lungimea balconului Palatului de Justiție, o mare firmă indica «Deutsche Etappenverwaltung in der Dobrudscha. Feldpost 258», pe rigolele trotuarului străzii Traian, șuvoiul de ape provenite din topirea zăpezii, duceau pe panta spre râpa de la Palatul Comunal din Piața Independenței (Ovidiu), mii de dosare ale Tribunalului. Câmpia dinspre silozuri, de la spatele Tribunalului, avea aspectul unei imense tarla de varză culeasă toamna. În jurul Palatului de Justiție și anume partea stângă cu fațada spre curtea Palatului Regal, se formase un parapet înalt de 1 metru 50 cm pe aceeași lățime, în care printre scânduri se văd registre de notariat și dosare, acoperite cu saci umpluți cu pământ, până în dreptul geamurilor, tot astfel și partea dinspre curtea Tribunalului. În magazia de cărbuni din curtea Tribunalului, dezvelită de vânturi, se afla o grămadă de circa 50 m.c. registre și dosare de tot felul, pe care ploua și din care ȣiganii tătari cărau cu sacii în oraș, vânzând cu un leu, 30 kg. la băcănii, pescari, zarzavagii, etc., etc., iar din dulapurile de pe coridoare în număr de 14 și în special din cel în care se aflau dosarele de tutelă, echipa de lucrători de la Steaua Română, ce venise pentru primirea chenzinei, - luau cu toții, fără să le zică nimeni nimic, atâtea dosare câte le puteau ajunge în brațe, sub cuvânt că le trebuie pentru foc; iar ca [și] culme a tuturor gradelor de porniri spre distrugere a arhivelor, soldații germani, oriunde prindeau pe străzi, prin curți ori case, populație civilă, o ridicau pentru «arbeit», adică, corvezi”.

Față de această situație dramatică, acest simplu funcționar a găsit totuși posibilitățile să salveze mare parte din acea arhivă, așa cum vedem în continuare din mărturia sa: „În astfel de hal, sub astfel de imperii și deplin conștient de urmările ce va avea distrugerea arhivelor, am umplut brațul soției mele, care îngrijată de plecarea mea de acasă, pornise după mine în oraș și întâlnind întâmplător pe bătrânul A. Companietz, acesta ne-a dus la d-l Sidorovitz fost consul austriac în Constanța înainte de război și numit primar de Comandamentul German. Acolo, prin recomandarea și susținerea d-lui Ioan Dumitrescu numit ajutor de primar, am dobândit un bilet de scutire de corvezi, iar prin ajutorul d-lui avocat Ivan Penacof, fost ofițer român, care mi-a dat 50 de lei pentru strângerea arhivei, a d-lui Simon Jurim și Klein, directorii Băncii Generale Române sucursala Constanța, care pe lângă că mi-au dat 200 lei în același scop, a d-lui Josef Michell care mi-a fixat un ajutor nelimitat de 300 lei lunar, etc., etc., am putut ajunge timp de aproape 8 luni, să reculeg de pe piețe și maidane, de pe străzi și prăvălii și să așez în subsolurile Tribunalului și poduri, cărând însumi cu un căruț improvizat cu roatele de la plug, pe lângă mii de acte originale și neridicate de părți de la Notariat și ZECI de metri cubi dosare, tutelă, civile, etc. sortite pieirii cum și o cantitate de peste 500 kg. rolurile de împrumutarea Dobrogei, rolurile de împrumutarea veteranilor 1877-78, a taxelor militare; matriculele ultimului recensământ, patente, etc. ce se aflau într-o prăvălie de pe strada Carol colț cu Plevnei, la un comerciant Elefterie Economu, căruia a trebuit să i le plătesc cu bani, căci așa susținea și care acte făceau parte din arhiva Administrației Financiare”¹¹.

Ceva mai târziu, funcționarul Lăzărescu își întregea amintirile sale legate de arhivele instituțiilor constănțene, astfel că putem reține următoarele date din expunerea sa: „Martie 1917. Odată cu reînapoierea în patrie a refugiaților constănțeni, de la București și Brăila, am primit ajutorul mai multor funcționari de la Tribunal, din care notez pe d-nul Ștefan Vlădoianu fost grefier, Niculae Alexe Papadopol fost registrator al Tribunalului; prin concursul acestuia din urmă, care numai în scop de a servi cauza mea, ceruse și obținuse slujbă de agent sanitar și deci având acces obligatoriu în toate casele și ungherele, sub pretextul că cerceta curățenia,

¹¹ „Reamintiri”, an I, nr 3, 18 iunie 1928, pp. 6-8.

cerceta existența actelor și dosarelor Tribunalului, am putut ajunge să readuc sute de kg. registre și acte de toate felurile”. Iar mai târziu adaugă: „Octombrie 1917. Angajez pe cont personal, plătind din pungă proprie, o echipă de specialiști, formez inventare pe ani și categorii. Scap, amanetând un ceas de aur cu brățară al fetei, cumpărat din 1912 când fata a trecut prima clasă și cu ceasul meu de nichel, întreaga bibliotecă a Tribunalului, ce ar fi fost azvârlite în gunoaie, căci soldații rupeau bucata de piele de la scoarță și o întrebuințau la cârpitul ghetelor. Scap, cu pari de stejari de la împrejmuirea caselor de pe bulevardul Regina Maria nr. 165, 14 dulapuri de pe săli, pe care soldații voiau să le taie și să le pună pe foc, din cauza lipsei de lemne ce se resimțea și la bucătăria excelenței sale Von Unger. Înaintez ministerului Justiției, bineînțeles prin mijlocirea «Civil-Verwaltung-ului German» nefiind altă posibilitate, inventare duble, cu schițe de plan pe care fixează prin hașurare conținutul fiecărui unghi de subsoluri și pod și cer să se trimită o persoană oficială căruia să-i predau după inventar tot ce se află. Arăt că din cauza schingiuirilor suferite în închisoare am devenit impropriu. Că arhiva nu se află în siguranță. Că sunt amenințat prin uneltiri oculte - căci dacă arhiva unui Tribunal, inclusiv Parchet, Instrucție, Portărei, Jude-Ocol, cu toate ramificațiunile: Avocatura Statului, etc. etc., este necesară părții civile, creditorului ori proprietarului, este în același timp, mai ales în timpul tulbure al războiului, un mare inconvenient pentru debitor, pentru condamnat ori uzurpator, care are tot interesul să nu se mai găsească vreo urmă a corpului său delict”. Deși C. Lăzărescu avea să explice în amănunt problemele sale, greutățile întâmpinate, fiind chiar apreciat de fostul procuror general Alexandru Mimi, (atunci când acesta a inspectat situația arhivelor de la Justiție și Domenii), totuși funcționarul constănțean avea să fie acuzat că a colaborat cu bulgarii, „vânzând” arhiva tribunalului... Arhiva avea să o predea la 2 decembrie 1918, noului președinte al tribunalului, Mircea Căpitănescu, iar de acuzele nedrepte avea să fie exonerat în 1920, după ce fusese deja eliberat din serviciu, iar pagubele suferite nu aveau să fie niciodată compensate¹².

Continuăm cu un alt exemplu de arhivă pierdută, datorită războiului: cea a Căpităniei portului Mangalia. La 4 ianuarie 1919, copistul Șerbănescu, care gira atunci conducerea Căpităniei portului Mangalia, descria într-un raport pagubele provocate de anii de ocupație, între altele și arhivei instituției pe care o reprezenta: „Constatăm că din întreaga arhivă dimpreună cu biblioteca, sigiliile de aplicat cu ceară, cu tuș, ștampila de aplicat cu tuș pe frontispiciul corespondențelor de expediat, barometrul și termometrul predate de noi după refugiere, spre păstrare d-lui August Lik, un german așezat cu locuința unde are pământ și vie - situată la un kilometru depărtare spre nord de Mangalia, și ascunse în podul casei sale chiar de noi înșine, lipsesc cu desăvârșire fiind furate de armata bulgară prin partea posterioară a acoperișului casei și toate aruncate într-un puț cu apă nepotabilă, unde a putrezit tot ce a fost hârtie; iar sigiliile, etc., etc., au rămas în nămolul din puț, de unde s-ar mai putea găsi întâmplător când s-ar curăți puțul”¹³.

Tot în luna octombrie a anului 1916, fuseseră evacuate, la Brăila, și serviciile primăriei orașului Medgidia, „cu arhivele și avutul său mobil”, după cum se scrie într-o adresă din 15 iulie 1919, către prefectul de Brăila. De soarta lor nu se știa atunci nimic, iar președintele comisiei interimare de la Medgidia adăuga: „cum astăzi lipsa arhivei și documentelor este foarte mult simțită, cu onoare vă rugăm să binevoiți a da ordin să se cerceteze și să ni se comunice dacă prin cuprinsul aceluia județ, există ceva rămas de la personalul acestei comune ca: documente, vehicule, etc. pentru ca în cazul afirmativ să putem trimite un delegat spre a le ridica”¹⁴.

Arhivele judecătoriale de ocol nu au avut nici ele o soartă mai bună, chiar dacă, inițial,

¹² „Reamintiri”, an I, nr. 4, 30 iunie 1928, pp. 3, 4.

¹³ S.J.A.N. Cta, fond Căpitănia Portului Mangalia, dosar 2/1919. f. 8.

¹⁴ *Dobrogea în arhivele românești 1597-1989*, coord. Virgil Coman, Editura Etnologică, București, 2013, p. 316.

o parte fuseseră trecute dincolo de Dunăre, în jud. Brăila. Exemplificăm cu câteva date privind arhiva Judecătoriei de Ocol rural Ostrov și celor subordonate ei. La 15 februarie 1919, acea instanță se adresa printr-o circulară comunelor din plasa Ostrov, având în vedere reconstituirea dosarelor, spre reluare activității. Iată textul documentului: „în vederea reconstituirii dosarelor de tutelă ce au fost distruse cu prilejul ocupației dușmane, vă invit ca neîntârziat să culegeți datele necesare, de prin actele și lucrările ce vor mai fi existând la primărie, sau în lipsa acestora, prin informații și să înaintați judecătoriei științe în ce privește tutelele definitive, ce existau înființate înainte de 1916 și începând de la anul 1899”...¹⁵.

Astfel, Primăria comunei Bugeac anunța, la 21 mai 1919: „Registrele, actele Judecătoriei împreună cu toate dosarele, au fost lăsate de noi în comuna Urleasca, jud. Brăila, în primirea primarului respectiv, care azi ne răspunde (...) că armatele inamice le-au ars...”¹⁶.

Primăria comunei Esehioi comunica și ea la aceeași dată, că „atât registrele cât și dosarele judecătoriei acestei comune, de la înființarea ei și până la 27 august 1916, când au fost ridicate de noi odată cu arhiva comunei, conform ordinului ce am avut și depuse într-o magazie de tutun din comuna Lipnița, au fost distruse de invazia bulgară prin ardere, nemairămânând nimic din acea arhivă”¹⁷. Judecătoria rurală Canlia, făcea la rândul ei următoarea înștiințare: „Absolut toată arhiva judecătoriei de la 1908 până la 15 august 1916, s-a distrus de inamic în comuna Islazu, jud. Brăila, fără ca să mai rămână vreun dosar sau registru. În arhivă s-au executat cu aproximație 25 registre și 330 dosare”¹⁸. Notarul comunei Parachioi (azi Băneasa), raporta și el la 22 mai 1919: „Întreaga arhivă a acestei judecătorii a fost distrusă, având aproximativ 1000 de dosare civile, penale și autentificări, precum și 15 registre ce aparțineau judecătoriei, de la înființarea ei în 1908”¹⁹.

Primăria comunei Chiragi (azi Cotu Văii) se adresa, la 8 martie 1922, Tribunalului Constanța, anunțând că „registrele de stare civilă până la 1916 inclusiv, au rămas la Primărie și în timpul ocupației au fost distruse de inamic”²⁰.

În luna mai, judecătoria Ostrov se adresa printr-o circulară notarilor de la comunele din circumscripția sa, solicitând „un tablou de numărul dosarelor și registrelor distruse” de la judecătoriile din comunele repective. Dăm și un răspuns, al primăriei comunei Oltina, care susținea că a pierdut din cauza războiului 641 de dosare (civile, penale, de adopții sau cu acte autentice) alcătuite de judecătoria rurală Oltina²¹.

Judecătoria de ocol rural Caramurat (azi Mihail Kogălniceanu), care își reluate activitatea după revenirea din refugiu, se adresa în ianuarie 1919 primarului din comuna Chiorcișme (azi Țepeș Vodă), (ca și altora de altfel) pentru furnizarea de date necesare pentru completarea dosarelor de tutelă ce trebuia reconstituite, „împrejurările de război făcând ca toată arhiva acestei judecătorii să fie distrusă”. Primarul zisei localități informa la rândul său, în luna iunie a aceluiași an, că „din arhiva judecătoriei rurale de la această comună, ce a fost salvată cu ocazia evacuării din 1916, până în prezent nu s-a putut readuce la comună”²².

Răspunzând la o solicitare a administrației de plasă, primarul comunei Almalău informa, la 5 iulie 1919, că planurile comunei și arhiva, în mare parte, se găseau la comuna Plopana din județul Tutova, „care arhivă a fost lăsată de fostul notar Panait Călărășanu, așa că nu s-a putut aduce nici până azi, din cauza lipsei de fonduri”²³. La rândul său primarul comunei Caranlăc (azi Negureni) nota în ianuarie 1919: „localul de primărie devastat și ruinat

¹⁵ S.J.A.N. Cta, fond Judecătoria Ostrov, dosar 2/1919, f. 2.

¹⁶ *Ibidem*, f. 50.

¹⁷ *Ibidem*, f. 49.

¹⁸ *Ibidem*, f.56.

¹⁹ *Ibidem*, f.53.

²⁰ *Ibidem*, fond Tribunalul Jud. Constanța, Secția a II-a, dosar 5/1922, f. 18.

²¹ *Ibidem*, fond Judecătoria Ostrov, dosar 2/1919, f. 30, 47.

²² *Ibidem*, fond Judecătoria M. Kogălniceanu, dosar 8/1919, f. 2, 19.

²³ *Ibidem*, fond Pretura Plășii Ostrov, dosar 1/1919, f. 107.

cu desăvârșire, iar arhiva rămasă la comună s-a distrus de ocupați”. Apoi adăuga că „arhiva și actele mai de seamă ce au fost salvate, au fost aruncate de către ajutorul de primar Enuș Stănică, în satul Trestenic județul Tulcea, unde numitul s-a predat trupelor de invazie, în toamna anului 1916”²⁴.

Primăria comunei Bugeac comunica, la 4 iulie 1919, că „planurile de parcelare ale acestei comuni au fost salvate și, în prezent, se află în păstrare în arhiva acestei comuni”²⁵. Un caz aparte s-a întâlnit în comuna Lipnița; trebuie avut în vedere că acea localitate avea atunci populație preponderent de origine bulgară, iar la acea vreme în Dobrogea acționau trupele aliate franceze și engleze, ce asigurau pacea până la semnarea tratatului de pace. În acest context deci, cităm din adresa întocmită de primarul acelei comune, la 20 februarie 1919: „Ieri 20 curent, cu ocazia percheziției ce s-a făcut în satul de reședință Lipnița, pe la casele locuitorilor, de către șeful postului de poliție francez din această comună, pentru a se descoperi armele ce ar poseda, și pe care l-a însoțit și delegatul nostru, s-a găsit la locuitorul Stoian Gheorghe, ascunse într-un hambar, sub niște porumb, puse într-un sac, mai multe registre și dosare de corespondență, de-ale comunelor Carvăn și Esehioi, dintre care am putut afla mai lămurit următoarele registre: Ale comunei Esehioi, registrele de stare civilă pe anii: 1899 vol. I. un registru; pe anul 1911 un registru vol. I; pe anul 1913, un registru vol. III. Ale comunei Carvăn trei registre de contabilitate pe 1906/1907 și un registru de reclamațiuni agricole pe 1908”.

„La toate celelalte le sunt distruse fețele și nu se pot descifra care a cui sunt. Pentru aceasta vă supun la cunoștința Domniei-Voastre, rugându-vă să binevoiți a dispoza cele legale. Binevoiți a cunoaște, că în cauză am făcut cunoscut și postului de jandarmi local, ca să se drezeze cuvenitele acte pentru darea în judecată a tănuitorului acestor acte”²⁶.

Iată un alt caz interesant, în care funcționarii caută să dea de urma arhivelor rătăcite în timpul războiului. În toamna anului 1919 administratorul plășii Ostrov, este înștiințat de telefonistul serviciului, că în timpul refugiului, acela, împreună cu secretarul de atunci al preturii, „au lăsat în orașul Galați o ladă cu arhiva administrației, în care se aflau și sigiliile și legiurile”. Astfel, administratorul Mihail Bucureanu se adresa atunci omologului său de la plasa Cernavoda, unde acum acel Arghiropol era secretar de plasă, pentru a afla „cum se numește locuitorul la care d-lor au lăsat lada cu arhivă, în ce stradă și nr. locuiește și dacă știe că s-ar mai găsi acea ladă acolo”. Din referatul pe care A. Arghiropol l-a întocmit la 12 noiembrie 1919, aflăm următoarele: „Arhiva administrației plășii Ostrov a fost lăsată de dl. Durzău în casele locuitorului Dună din Galați, însa astăzi acel domn s-a mutat în alte case și nu știu unde. În lada cu arhiva știu că se află sigiliile administrației, afară de acel de tuș pe care l-a luat dl. administrator în buzunar; legiurile, când am fost a doua oară nu le-am găsit în ladă. Ar fi bine să meargă dl. Iacobescu la Galați pentru a aduce acea arhivă și în cazul acesta să treacă prin Cernavoda, pentru a-i da indicațiuni mai precise. Lada este a mea personală”²⁷.

Greutățile pe care le întâmpinau primarii și funcționarii primăriilor, în lipsa documentelor de arhivă, reieșeau în primul rând la întocmirea bugetelor anuale, așa cum putem vedea din raportul semnat de primarul comunei Canlia, în ianuarie 1919: „Cunoașteți cu toții evenimentele prin care a trecut țara și implicit comuna noastră, care a avut nefericirea [de] a fi ocupată de inamic 2 ani și 3 luni, în care timp a fost jefuită și secătuită împreună cu toți locuitorii ei. Știți, că din această cauză localul primăriei este impropriu, că arhiva și mobilierul e distrus, că bazele sigure pentru stabilirea veniturilor nu sunt altele decât un registru partizi venituri din 1911-1912, găsit întâmplător și deci trebuie multă muncă și chibzuință pentru a reclădi și înființa tot ceea ce s-a distrus, făcând astfel să dispară triste

²⁴ *Ibidem*, f. 121.

²⁵ *Ibidem*, dosar 2/1919, f. 53.

²⁶ *Ibidem*, f. 80, 81.

²⁷ *Ibidem*, f. 83, 84.

urme ale ocupațiunei. Situația veniturilor pe ultimele trei exerciții nu putem s-o prezentăm deoarece arhiva e distrusă și nu ne reamintim sumele”²⁸.

Un alt caz. În ianuarie 1919, un anume Spiru Dumitrescu este numit la conducerea percepției nr. 24 Topalu, primind sarcina de a raporta imediat situația rolurilor fiscale, mai precis: „dacă veți găsi registrele de partizi și dacă mai există ceva din arhivă”. Iată și răspunsul sosit peste trei zile: „din mobilierul percepției nu s-a putut salva nimic. Casa de bani a fiscului se găsește și astăzi fărâmată chiar în localul percepției, deschisă, cum s-a lasat de noi. Ca arhivă salvată notez pe verso pagină” și sunt înșiruite 40 de dosare și registre de rol fiscal sau de acte justificative. Interesantă este însă explicația funcționarului: „Cauza care ne-a determinat de a nu putea salva, a fost invazia cu repeziciune a dușmanului și lipsa de concurs a autorităților comunale și polițienești, care ne-au poprit plecarea mai din timp, când o proiectasem”²⁹.

La primăria comunei Băneasa (pe atunci numită Parachioi), situația a fost și mai tragică, așa cum vedem din raportul trimis la 2 ianuarie 1919, de primar, administratorului de plasă: „la sosirea noastră în comună am găsit localul de primărie distrus, lipsă ușile, ferestrele, părți din zidărie, dușumelele, grilaj și curți nu mai există, arhiva arsă toată de către armata germană, cum și întregul mobilier al primăriei...”³⁰.

Probleme apăreau apoi în funcționarea normală a administrației locale, lipsa unor registre din arhivă împiedicând închiderea unor exerciții financiare anterioare și descărcarea de răspundere a edililor. Așa se întâmpla de exemplu la primăria comunei urbane Ostrov, după cum vedem din procesul verbal al ședinței consiliului local, din 24 august 1919: „conturile depuse de dl. casier al comunei urbane Ostrov pe anul financiar 1916-1917 nefiind formate conform cu legea, din cauză că sunt lipsă registre de partizi, venituri cum și alte acte, din cauză că au fost distruse de către armatele ocupante inamice”, primarul cerea și obținea avizul consilierilor spre a solicita avizul consilierilor județeni³¹.

Ceva mai târziu, la 18 aprilie 1920, obștea satului Bazarghian (azi Rariștea) ce depindea de comuna Caranlâc (Negureni), încerca să reentre în normalitate, chiar în condițiile în care arhiva ce documenta vechea activitate nu mai era. Iată un fragment din procesul verbal încheiat la acea dată: „întrunindu-ne cu toții și discutând despre situația vechiului Comitet al Islazului Obștesc din acest sat, care era ales tot de noi din timpul normal, pentru administrația zisului islaz, compus din nouă membri; care cu ocazia actualului război au pierdut toată arhiva cât și parte dintre dâșșii nu s-au mai reîntors la domiciliu și din această cauză au decis alegerea unui alt comitet...”³².

Aceeași situație se înregistra în județul Tulcea, afectat și el în mare parte de ocupația inamică. Din documentele de arhivă aflăm că administratorul Plășii Cataloi, după întoarcerea din refugiu efectua o anchetă privind arhivele și sigiliile primăriilor din subordine. Cităm din constatările sale: „Comuna Câșla, nu are nici un sigiliu deoarece la venirea inamicului, atât notarul cât și primarul au fost capturați, iar arhiva primăriei și tot avutul devastate. (...) Comuna Parcheș, deși toată arhiva și sigiliile au fost lăsate în primire ajutorului de primar Ion Gh. Anton, care susține că arhiva primăriei a fost devastată de armatele bulgare iar sigiliile luate...”³³.

La 5 ianuarie 1919, Vasile Alexandrescu, administratorul Plășii Babadag, inspecta comuna Slava Rusă, constatând: „arhiva și actele de stare civilă distruse de armata de

²⁸ *Ibidem*, f. 216.

²⁹ *Ibidem*, fond Primăria Topalu, dosar 1/1916-1920, f. 2, 3.

³⁰ *Ibidem*, fond Pretura Plășii Ostrov, dosar 5/1919, f. 2.

³¹ *Ibidem*, fond Primăria Ostrov, dosar 2/1919-1921, f. 16.

³² *Ibidem*, fond Primăria Negureni, dosar 5/1920, f. 51.

³³ Biroul Județean Tulcea al Arhivelor Naționale, fond Prefectura jud. Tulcea, dosar 79/1919, 7.

ocupație, numai pe 1916-1917 sunt câteva dosare și registre ce au fost păstrate de primar.”³⁴

La 11 ianuarie 1919, el continua inspecția în comuna Zebil și nota succint: „Arhiva, registrele de stare civilă, cum și sigiliile comunei, judecătoria rurală și poșta rurală, distruse și luate de armatele ocupante.

La rândul său, administratorul Plășii Sulina inspectase, la sfârșitul luni ianuarie 1919, comuna Caraorman și satul Carmen Sylva, notând apoi cele constatate; redăm câteva fraze din procesul verbal încheiat la fața locului: „în localul primăriei din Caraorman, ruinat cu desăvârșire de armatele ruse care au cantonat în comună, deabia a mai rămas o cameră mică în care să poată lucra primarul și notarul”. Găsind la birou doar șase dosare cu arhivă curentă, administratorul nota mai departe: „toate celelalte registre care legalmente trebuie să existe într-o arhivă de primărie au fost arse cu grămadă în fața primăriei, de armatele ruse, care după cum am spus mai sus au fost în cuartir în comună”³⁵.

Dintr-un document înaintat prefectului județului Tulcea, de către administratorul plășii Cataloi, aflăm date despre arhivele și sigiliile primăriilor din subordinea sa. Iată câteva exemple: „Comuna Câșla nu are nici un sigiliu deoarece la venirea inamicului atât notarul cât și primarul au fost capturați, iar arhiva primăriei și tot avutul au fost devastate. Comuna Somova are numai sigiliu de tuș, iar celelalte nu se știe ce s-au făcut de fostul notar C. Simionescu, care actualmente se află ca percepător în județul Akerman, Basarabia. Comuna Parcheș, toată arhiva și sigiliile au fost lăsate în primire ajutorului de primar Ion Gh. Anton, care susține că arhiva primăriei a fost devastată de armatele bulgare, iar sigiliile luate, astfel în prezent comuna n-are sigilii. Comuna Telița în prezent n-are sigilii întrucât la evacuare, s-au luat de fostul notar Scarlat Zamfir, actualmente notar la comuna Somova, care susține că împreună cu alte acte le-a depus Prefecturii Tecuci, sub luare de dovadă, însă la reîntoarcerea în Dobrogea nu le-a putut lua”³⁶.

Căpitanul Genuneanu Dumitru, primarul orașului Babadag scria în 1939 despre perioada războiului, următoarele: „În acest interval a survenit războiul din 1916-1919, când orașul a fost evacuat și primarul cu tot personalul cu scriptele de contabilitate, s-au refugiat la Galați, rămânând toată arhiva de stare civilă și administrativă în localul Primăriei. La înapoiere, în Primărie se găsea un depozit de alimente lăsat de Bulgari; Primarul împreună cu consiliul comunal l-au administrat până la sfârșitul anului 1919. (...) În acest interval adică în anul 1920, Primăria cu întreaga arhivă și ce mai rămăsese din depozitul rămas de [la] Bulgari, a ars până în temelie fapt ce a determinat arestarea primarului și consiliului comunal, procesul deschis s-a judecat”³⁷.

Cercetările făcute de diverse organe administrative aveau să pună în lumină amploarea fenomenului de distrugere a arhivelor de la mai toate instituțiile de la nivel local. Iată câteva exemple în acest sens:

Școala din comuna Agighiol, jud. Tulcea constata că toată arhiva școlii compusă din dosare și registre de la 1890, fusese distrusă. Asemenea, la primăria respectivă, „arhiva de la anul 1879, cuprinzând dosare, registre, acte de stare civilă, este distrusă complet”³⁸.

În anul 1931 Prefectura Tulcea, la cererea ministerului de Externe, demarează o altă cercetare asupra identificării valorilor și arhivelor distruse în anii 1916-1918; iată o parte din răspunsurile primite: „comuna Sarinasuf, nu s-a luat de către trupele bulgare din arhiva comunei, nici de la locuitori, vreun act important de valoare, decât starea civilă pe anii 1917-1918 a fost distrusă (arsă). Agighiol, de la locuitori nu s-a luat niciun act de valoare sau din arhiva comunei, în schimb arhiva a fost distrusă complet. Sarighiol, idem. Murighiol, care a

³⁴ *Ibidem*, dosar 80/1919, f. 13.

³⁵ *Ibidem*, f. 52.

³⁶ *Ibidem*, f. 7.

³⁷ *Ibidem*, dosar 893/1939, f. 46.

³⁸ *Ibidem*, dosar 148/1920, f. 10, 14.

fost în acel timp unită cu Dunavețele, acte de valori nu li s-au luat, iar arhiva a fost distrusă complet”. Primăria orașului Isaccea comunica următoarele: „cu ocazia războiului 1916-1918 s-au luat de către bulgari și mai ales s-au distrus, o mulțime de acte și valori importante. Nu știm însă dacă bulgarii mai păstrează ceva din cele ce au luat. Însă arhiva primăriei a fost complet distrusă, însă nu credem că ar fi fost dusă în Bulgaria”.

La rândul său, primarul Nistor, de la Tulcea, scria: „toate actele, arhiva, titlurile de proprietate, planuri, etc., s-au luat de armata bulgară. Proprietățile imobile, mobile, animale, deasemenea, la înapoierea autorităților noastre s-a găsit numai jaf. Nu s-a respectat nimic din ceea ce a fost românesc, nici al statului, nici al cetățenilor”.

În urma cercetărilor întreprinse, chestorul Poliției Tulcea, raporta: „toate actele de proprietate, planuri, arhive, avere mobilă, aflate la diferite autorități, au fost distruse sau luate de armatele bulgare cu ocazia războiului și în timpul retragerii lor, neputându-se întocmi un tablou detaliat în această privință, întrucât nu s-a lăsat nicio urmă”. Aceeași situație era consemnată și de primăriile comunelor Niculițel și Cășla³⁹.

În anul 1942, de la nivel central se solicita o situația a arhivelor primăriilor comunale, din perioada 1859-1881; firește nu multe localități din Dobrogea dețineau acest gen de documente, din simplul motiv că arhiva administrației otomane fusese evacuată în vremea războiului din 1877-1878. Pe de altă parte însă, mai toate primăriile din județul Tulcea, de la care am găsit corespondența relativă, au răspuns că arhiva anterioară anului 1919 a fost distrusă de armatele de ocupație. Enumerăm astfel de răspunsuri de la primăriile comunelor: Cataloi, I.G. Duca, Principele Mihai, Regina Maria, Ceamurlia de Sus, Mircea Vodă, Topolog, Ostrov, Traian, Luncavița, Cerna, I. C. Brătianu, Ciucurova, Dăieni, Beidaud, Enisala, Beștepe; aceeași situație în orașul Măcin, iar la Nalbant se păstrase un singur registru de nașcuți din anul 1883. Primăria Tulcea avea doar registre de stare civilă de la 1879. Arhiva primăriei Turcoaia fusese și ea distrusă în timpul războiului, cu excepția registrelor de stare civilă, din anii 1878-1916, care fuseseră retrase la Galați de fostul primar Vasile Crișcov și readuse în anul 1919⁴⁰.

Nici administrațiile de ocupație nu au lăsat multe urme documentare asupra activității lor de aici, astfel că perioada ocupației este greu de descris cu argumente documentare. Este semnificativ faptul că atunci când Ministerul de Război a dorit, în anul 1927, să organizeze la Muzeul Militar Național „o secție a ocupației”, a solicitat de la administrațiile locale câte două exemplare de ordonanțe emise de autoritățile militare de ocupație. Ei bine, de la Tulcea nu s-a putut trimite decât o ordonanță în limba bulgară, din anul 1917, ceea ce arată că trupele de ocupație au evitat să lase urme materiale ale activităților desfășurate în Dobrogea ocupată⁴¹.

Situația diferă oarecum în județul Constanța; aici, încă la 31 decembrie 1918, prefectul solicita primarului orașului Constanța, „să se trimită în original ordonanțele și instrucțiunile speciale date pentru oraș de către Administrațiunea militară ocupantă”. Pe de altă parte, se atrăgea atenția să nu se trimită ordonanțele cu caracter general, publicate de ocupanți. Astfel că se solicita: din aceste ordonanțe se va alege tot ce este cu caracter vătămător și merit a împila populația și a jigni autoritățile române sau pe particulari”. La 8 ianuarie 1919, primarul înainta prefectului „două dosare cuprinzând ordonanțele și instrucțiunile date în oraș de administrațiunea militară ocupantă”⁴². Din păcate nu știm nimic azi de soarta acestor documente, plecate din arhiva primăriei Constanța, ceea ce nu ușurează sarcina celor ce studiază epoca ocupației străine la Constanța.

Printre autoritățile care își evacuasera arhiva înainte de ocuparea orașului Constanța, amintim și Biroul de Măsură și Greutăți Constanța, a cărui arhivă a ajuns la Brăila. După război,

³⁹ *Ibidem*, dosar 551/1931, f. 4-15.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 1109/1942, *passim*.

⁴¹ *Ibidem*, dosar 148/1920, f. 11-13.

⁴² S.J.A.N. Cta, fond Primăria Constanța, dosar 22/1918, f. 43,

la 29 ianuarie 1919, șeful instituției solicita sprijinul conducerii gării din oraș, pe lângă aceea din Brăila, spre a obține un vagon cu care să transporte „toate coletele cu arhivă” înapoi la sediu. Vagoane libere se găseau însă foarte greu la acea vreme, parcul de vagoane al C.F.R. suferind din plin efectele războiului, astfel că funcționarii de la acel serviciu se reorientează către transportul pe Dunăre, așa cum aflăm din documentul din care cităm în continuare, datat 14/27 februarie 1919: „în vedere că timpul s-a încălzit, Dunărea s-a eliberat de ghețuri și se speră ca în curând să se înceapă navigația, cu onoare vă rog să binevoiți a ne da cuvenita aprobare ca îndată ce vom găsi timpul prielnic să putem pleca la Brăila spre a lua averea Biroului de la Constanța, fără a mai aștepta altă aprobare...”. Așa se face că verificatorul șef D. Ionescu, șeful Biroului de la Constanța, primește un certificat spre a-i înlesni misiunea sa, aceea „de a transporta de la Brăila la Constanța averea Biroului de Măsură și Greutăți de Constanța, avere compusă din diferite instrumente și aparate și care cu ocaziunea evacuării orașului Constanța în anul 1916, a fost adusă și depozitată la Biroul de Brăila, iar acum urmează a fi transportată la Biroul de Constanța pentru repunerea în stare de funcționare completă a acelui Birou”. Scriptic, Dimitrie Ionescu preluase arhiva biroului său încă din 13/26 septembrie 1918, odată cu biblioteca și toată aparatura biroului, așa cum fuseseră dispozițiile de la centru. Aceasta însuma 68 de registre diverse (de procese verbale, de rol matricular, de înscriere a verificărilor, etc.) și alte documente de valoare documentară mai redusă. Practic, el a sosit la Constanța cu întreaga avere a biroului, la 13 martie 1919⁴³.

Parchetul Curții de Apel Constanța se înființase la 1 aprilie 1914, iar la evacuarea din anul 1916, întreaga arhivă pe care o crease până atunci a fost pierdută, așa cum aflăm dintr-un document ulterior, ce analiza situația fondului de arhivă al acelei instituții. Documentul este sec, fără detalii: „arhiva de la înființare până în anul 1916, când Dobrogea a fost evacuată, a fost distrusă din cauza războiului”⁴⁴.

Într-o relatare a tristelor vremuri de război, publicată în anul 1919, elevul normalist Manea Victor amintea că în seara zilei de 13 octombrie 1916 „s-a dat drumul podului Regele Carol I-iu de la Cernavoda, iar arhiva podului a stat la noi în noaptea aceea”⁴⁵.

Urmele distrugerilor provocate de război s-au văzut încă mulți ani după 1918, iar unele instituții au încercat să compenseze lipsa documentelor din perioada anterioară. Astfel, în septembrie 1931 președintele Camerei de Agricultură a județului Constanța trimitea o circulară la comunele din județ, în acest sens. Redăm o frază din textul documentului: „în interesul tuturor proprietarilor de pământ din raza comunei Dv., vă atragem luarea aminte, că ar fi foarte bine să dispuneți a se scoate o copie pe hârtie de pânză, de pe planurile aflate în arhiva noastră, pentru acele merle din raza comunei Dv. de la care vi s-au pierdut în timpul războiului”⁴⁶.

Distrugerile provocate în acei ani de război au afectat puternic fondul arhivistice dobroghean; multe fonduri de arhivă au pierdut partea de documente creată până atunci, astfel că acum putem studia la instituția deținătoare, de la Constanța sau de la Tulcea, doar dosarele datând de după anul 1919. Vom da câteva exemple în acest sens: Camera de Comerț Constanța, instituție înființată în anul 1880, dar pentru care fondul de arhivă păstrat încă, datează din anul 1920; Căpitănia portului Constanța, pentru istoricul căreia s-a păstrat un singur dosar scris înainte de 1916; Căpitănia portului Mangalia a cărei arhivă începe, din păcate doar din anul 1919; adăugăm aici Judecătoria mixtă Ostrov, a cărei arhivă începe din aceleași motive, doar din 1919, apoi Judecătoria Medgidia sau cea de la Mihail Kogălniceanu, ambele neavând documente anterioare anului 1916. Nu se păstrează documente anterioare anului 1925, nici de la Serviciul sanitar al județului Constanța, dar nici de la Chestura poliției,

⁴³ *Ibidem*, fond Serviciul de Măsură și Greutăți Constanța, dosar 4/1919, f. 26, 57, 74, 91, 92, 118.

⁴⁴ *Ibidem*, fond Parchetul Curții de Apel Constanța, dosar 128/1951, f. 48.

⁴⁵ *Odissea unui sat dobrogean în războiul cel mare*, în „Arhiva Dobrogei”, vol II, 1919, p. 301.

⁴⁶ S.J.A.N. Cta, fond Primăria Valea Neagră, dosar 53/1931, f. 105.

decât din anul 1931. S-au distrus arhivele de la primăriile orășenești și mai ales comunale, unele de către trupele de ocupație, altele pierdute pe drumurile nesfârșite ale refugiului, așa că va fi greu de descris în viitoarele monografii comunale perioada anterioară anului 1919, cercetătorii fiind nevoiți să studieze fondurile centrale de arhivă, sperând ca vor găsi acolo informațiile ce le lipsesc. Dar multe din datele de interes local, din amănuntele deosebite ale istoriei locale, vor fi pierdute pentru totdeauna. Iată o listă scurtă a primăriilor din Jud. Constanța ale căror fonduri de arhivă încep de după 1919: Medgidia, Mangalia, Ostrov, Ovidiu, Crucea, Comana, Adamclisi, Gura Dobrogei, Ion Corvin, Mihai Viteazu, Topalu, Bărăganu, Lumina, etc.

Aceeași situație este și în privința arhivelor județului Tulcea, după cum am văzut și din exemplele arătate mai sus. Din 80 de primării comunale ale căror documente se păstrează la instituția arhivelor de la Tulcea, doar nouă au documente mai vechi de 1919. Firește, cea mai mare pierdere o constituie distrugerea arhivei primăriei orașului Tulcea, la care putem adăuga cele ale judecătoriilor Tulcea, Măcin, Isaccea, Babadag, sau cele aparținând căpităniilor de port din Isaccea, Măcin, Sulina, etc.

Ca o constantă a fenomenului de distrugere a arhivelor respective, remarcăm faptul că funcționarii însărcinați cu refugierea arhivelor au încercat să salveze în primul rând documentele contabile, financiare, apoi planurile parcelare ale localităților. Ceea ce noi considerăm astăzi a avea valoare documentar-istorică deosebită, acele registre de procese verbale ale consiliilor locale, corespondența oficială, etc., în mod firesc, am zice, nu erau avute în vedere atunci când ordinea priorităților era strictă. De aici lipsuri mari în documentarea evoluției societății dobrogene în anii 1878-1918.

Odată cu documentele distruse au dispărut și urmele evenimentelor consemnate în ele, fragmente ale existenței umane pe care cercetătorii de azi și de mâine nu le vor mai găsi, fiind astfel nevoiți să aplice metode comparative, să identifice alte categorii de izvoare, spre a reconstitui existența umană în toate formele ei în perioada anterioară Primului Război Mondial.

AMINTIRI DIN RĂZBOI - 1916 - TURTUCAIA

prof. dr. Iulia-Cristina BULACU
Liceul Teoretic „George Călinescu”, Constanța

Rezumat: Acest articol a ilustrează, pe scurt, modul în care un simplu soldat și-a perceput experiența războiului: drumul spre Turtucaia, bătălia, înfrângerea, retragerea și prizonieratul. În acest mod, contribuim la completarea imaginii din această secvență a istoriei.

Cuvinte cheie: război, bătălie, drum, prizonier, Turtucaia

Abstract: This article will briefly illustrate the way a simple soldier perceived and lived his life: the road to Turtucaia, the battle, defeat, withdrawal, and prison. We want to contribute to completing the image of this sequence in our history.

Keywords: war, battle, road, prisoner, Turtucaia

Turtucaia este o amintire dureroasă pentru armata română, pentru Primul Război Mondial, dar mai ales pentru dobrogeni, care la centenarul acestui eveniment ce a schimbat lumea, comemorează o bătălie care le-a schimbat multora destinul. Dacă este să ne luăm după majoritatea istoricilor, înfrângerea de la Turtucaia a fost un accident nefericit, deoarece armata română era mai numeroasă decât cea bulgărească, avea o poziție strategică și o motivație superioare dușmanilor, dar au pierdut rapid și cu număr foarte mare de victime și de prizonieri. Nu a fost o simplă înfrângere, ci începutul dezastrului, deschizând calea spre cucerirea capitalei de către armatele germano-bulgare.

Data fiind importanța acestui eveniment, precum și discuțiile pe marginea ei, am considerat că este oportun să ne readucem aminte și am preferat amintirile unui participant direct și nu interpretările de peste ani ale celor care nu au trăit așa ceva. Articolul de față are ca subiect central prezentarea însemnărilor unui prizonier de război, care au fost publicate în ziarul *Izbânda*, de către jurnalistul G. Millian Maximin, sub forma unui serial ce cuprinde mai multe articole cu amintirile acestuia. Din enumerarea succintă, pe care o voi face mai jos, reiese că acesta a participat la bătălia de la Turtucaia și ulterior a fost luat prizonier de bulgari. Fiecare articol are titlul generic „ÎN MÂINILE DUȘMANULUI” și un subtitlu, care ne sugerează de la început subiectul abordat: 1. Plecarea din București¹; 2. Spre Turtucaia; 3. Grănicerii; 4. În Luptă; 5. În Retrageră; 6. Spre Port; 7. Prizonier; 8. Pe Drumul Robiei; 9. Coloana Robilor; 10. Spre Balbunar; 11. Spre Sliven.

Astfel putem să urmărim etapele principale, trăirile și să vizualizăm cu ochii minții locurile și scenele cele mai importante. Mi s-a părut interesant și pentru că interlocutorul este un soldat simplu, fără interese politice, care își aduce aminte segmente din viața lui ca simplu participant la un eveniment ce i-a marcat viața, atât lui cât și familiei sale. Toate articolele sunt publicate pe prima pagină a ziarului, ceea ce ne certifică importanța acestora, atât pentru ziar dar mai ales pentru opinia publică. Deși articolele sunt publicate în 1919, la trei ani de la evenimente, sunt destul de apropiate ca timp, mai ales că războiul nu se terminase cu totul și prizonierii abia reveniseră acasă. Materialul are și elemente cu caracter emoțional, datorită

¹ G. Millian Maximin, *În mâinile dușmanului - însemnările unui prizonier - Plecarea din București*, în *Izbânda*, anul I, 12 martie 1919, p. 1.

implicării personale și reflectă impresiile și trăirile unei persoane care a participat direct la evenimentele descrise. Totodată este interesant că nu regăsim sentimente de ură față de superiori, față de guvern, față de rege etc., doar semne de întrebare și nedumeriri firești față de situație în sine.

Societatea românească era încă în întregul său debusolată de ce se întâmplase și aștepta să se termine cu adevărat totul și viața să-și reia cursul firesc. Amintirea și ecourile războiului erau încă vii, toată lumea, de la simplu cetățean, până la cei ce coordonau destinele țării, aștepta cu emoție răspunsuri de la negocierile de pace, pentru a vedea ce se întâmplă cu Dobrogea, acest teritoriu pe care îl revendicau atât românii, cât și bulgarii, fiecare cu propriile argumente.

Revenind la amintirile, pe care le voi prezenta în rezumat, cu mici comentarii, vom observa din toate rândurile așa cum sunt ele scrise, că autorul pare că este încă acolo și re trăiește din nou totul, secvență cu secvență, ca într-un serial modern-realist, reușind să ne inducă starea de coparticipare, cel puțin afectivă. Istoricii admit că printre izvoarele istorice de luat în seamă sunt și memoriile, dacă ele sunt din epoca pe care o avem spre studiu la un moment dat.

Acțiunea debutează la 20 august 1916, la orele 7 dimineața, când „...batalioanele așezate în careu ascultă cuvântarea aprigă a colonelului, călare..... Soldații rezerviști îmbrăcați cu muniție nouă de campanie, ascultă într-o solemnă tăcere. Fiecare, orășean și țăran simte că țara a intrat într'un război adevărat...”. Sunt primele amintiri clare, deoarece, așa cum ne spune chiar interlocutorul, nu mai era vorba de o concentrare sau de războiul din 1913, ci erau în pragul războiului adevărat, cu o miză uriașă, pentru „stat și țară”, ca entități fără de care acest neam nu ar mai fi avut nimic și ar fi riscat totul. Din prezentarea acestuia reiese că oamenii experimentau și trăiau sentimente amestecate, pornind de la teama de necunoscut, teama de sânge și moarte, dragostea față de țară, până la iubirea de familie, toate conviețuind la acel moment și nu se puteau exclude. Un amalgam de sentimente și idei-valori, care mai de care mai diferite, care aveau în comun ideea de supraviețuire: personală, de grup, ca entitate, ca țară, ca popor etc.

Odată cu pornirea în coloană spre ieșirea din București, pornim și noi în periplul nostru, imediat după momentul solemn „...când dintr-un automobil a coborât chiar regele ce a făcut din priviri o inspecție sumară a oamenilor, a armelor și a ținutei soldaților ce plecau pe front în necunoscut. Acesta nu a spus nimic dar a privit „...grav și pătrunzător regimentul care trece...”². O secvență, care ne induce starea de incertitudine a acelor vremuri și ne demonstrează importanța momentului. Din text reiese că doar bucureștenii l-au recunoscut, ceilalți habar nu aveau că acela era „...regele lor, comandantul lor suprem...”. Mulți dintre soldați erau pentru prima dată la oraș și pentru ei regele era mai mult un simbol, un lider de neatins. Coloana aflată în marș „s-a oprit după 12 ore când aproape toți și-au căutat loc de odihnă...”. A doua zi fiind Duminică au fost lăsați să se odihnească. La amiază, toți au fost chemați de colonel, în grupuri de câte zece, pentru a fi trecuți într-un registru „...e cea dintâi și cea din urmă operație birocratică...”, nimeni nu bănuia, cum afirma și povestitorul, ce avea să urmeze și că „...soarta regimentului, soarta noastră să se hotărască așa de fulgerător și atât de jalnic!”³. Luni, la șase dimineața, după ce fiecare primise o cană cu ceai, în mod bizar, după ce au fost încolonați au început să se întoarcă pe drumul pe care veniseră, o situație care pe țăranii și oamenii simpli de la orașe i-a nedumerit și deranjat, mulți au considerat că poartă ghinion și nu era firesc, astfel ei „... vedeau un semn rău în această întoarcere din cale”, dar „...Nimeni nu bănuia, că batalioanele noastre, se îndreaptă spre Turtucaia, spre dezastru”⁴.

La 23 august au continuat marșul pe drumuri străjuite de sate, unde se aflau doar copii, femei și bătrâni. Nu au văzut „...nici un flăcău, nici un bărbat în floare. Tot ce e încă în putere e la

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

oaste,⁵ unii or fi trecut de câteva zile munții, alții stau de strajă la Dunăre...". Totul era ciudat, inclusiv întâlnirea cu jandarmii rurali în zona Brănești, care plecau spre București, părăsind locurile pe care trebuiau să le apere. Cu incertitudine și teamă au plecat la drum și s-au oprit la fel de nedumeriți, la Afumați, la 11 noaptea, unde li s-a dat mâncare, pe care mulți nu au mai apucat s-o ia, fiind prea obosiți de drum, inclusiv soldatul nostru. Abia în zori a apucat să mănânce o ceapă primită de la un coleg. La ora 9.00 coloana s-a repus pe șosea moment în care au aflat unde urmau să ajungă „...Batalionul I a plecat încă de aseară cu automobilele la Turtucaia și a intrat în luptă. Și noi tot la Turtucaia mergem, e încăierare mare”⁶. Zvonistica a început imediat să intre în acțiune, unul susținea că au murit toți, altul că e jale, deși nu aveau de unde să știe cu certitudine ce se întâmplă. Este o dovadă a fricii firești de necunoscut și de moarte a unor oameni, care până atunci avuseseră o viață liniștită, cu bune și cu rele. Acum aveau să dea piept cu inamicul bulgaro-german, mult mai bine înarmat și poate chiar mai motivat, dată fiind campania antiromânească susținută în permanență în Bulgaria, după cele două războaie balcanice.

Omul nostru știa Turtucaia, pe unde mai trecuse în 1913, tot ca soldat. După câteva ore de la aflarea destinației, ostașii au fost luați și îmbarcați în mașinile ce urmau să-i ducă spre „...locul de bătae”.⁷ Drept dovadă că situația era foarte gravă de la București fusese adusă toată gama de automobile „...Mașini elegante de patru persoane, limuzine delicate, imense camioane și ambulanțe automobile...” toate aduse în speranța că se mai putea stăvili „dezastrul implacabil”⁸. Pentru câteva momente, unii dintre soldații, ce nimeriseră mașinile de lux, (mulți urcau prima dată într-un automobil), asemenea unor copii au uitat de primejdie și priveau mândri de norocul lor, spre ceilalți camarazi. La momentul debarcării din mașini, bucuria a trecut, au fost primiți de bubuiturile unui tun, care suna amenințător și drept urmare toți ajung palizi. Împreună cu plutonierul, veche cunoștință, personajul nostru s-a cinstit cu mai multe câni de rachi, date de un „creștin”. Deși absorbit de acest moment de liniște, a observat că toți camarazii erau în continuare încruntați și „nu-și mai dezlipseau ochii de la Turtucaia”, de unde se auzeau bubuituri de tun, până ce unul dintre ei a șoptit tragic „Mare bătae”. Este clar un moment psihologic, cu o încărcătură aparte, deoarece soldații nu reușeau să-și revină din teamă, poate chiar spaimă și astfel ne explicăm reacția personajului central, care cere plutonierului să se cânte „La arme” în încercarea de a-i mobiliza pe viitorii combatanți și implicit de a-și face chiar el curaj.

La începutul cântecului, pe care unii nu-l știau, dar îl cântau așa cum puteau și repetau strofele în încercarea de a-și face curaj, de a se îmbărbăta unii pe alții, un batalion de grăniceri format doar din băieți tineri a trecut în fugă prin fața celor staționați, cu armele în mâini „...râzând, chiuind și strigând: Ura! Ura! Pă ei mă! Pă ei! ...Și era atâta avânt, atâta dor de luptă și nepăsare de moarte, că noi mâna de rezerviști galbeni și posomorâți, ne simțirăm mici și păcătoși (sic!)...”⁹.

O lecție de curaj oferită de tineri, care întotdeauna sunt mai idealști, mai expansivi și mai curajoși, neavând obligații familiale și nici experiența vieții oamenilor maturi. Nu încerc să caut o scuză deoarece frica și teama de moarte există în noi toți, dar vreau să găsesc un răspuns viabil, pentru diferența dintre cele două atitudini diferite total față de același eveniment, ce urma pentru toți să devină realitate. Nu știau ce avea să li se întâmple și că vor ajunge „străpunși de gloanțe și de baioneturi”.

Grănicerii nu apucaseră să vadă „băjanian” de pe drum, cum „...Sute de căruțe de țară, cu cai, mici și prăpădiți ne ies în cale. Femei, copii, perne, scaune, păsări, porci, păuri, mese răsturnate cu picioarele în sus stau grămadă în căruțe, o populațiune întreagă care fuge cu

⁵ Idem, *Spre Turtucaia*, în „Izbânda”, anul I, 13 martie 1919, p. 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Idem, *Grănicerii*, în „Izbânda”, anul I, 14 martie 1919, p. 1.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

spaima zăgărită în ochii turburi...”¹⁰. O lume ce renunța, sub presiunea vremurilor și evenimentelor, la ce avea și pleca spre necunoscut, cu speranța găsirii unui loc liniștit, de unde să se întoarcă cândva, unde era acasă pentru fiecare.

În cele din urmă au ajuns să lupte, fără să realizeze exact momentul de început, neștiind ce-i așteaptă cu adevărat, doar bănuind, deoarece în așteptarea clipei vedeau cum „erau aduși mereu răniți”, unii „...întinși pe brancarde: capete, mâini, picioare, înfășurat în albul pătat de sânge și de praf al bandajelor; alți vin pe picioare sprijiniți de camarazi sanitari, cu bluzele pline de sânge, cu fețele răvășite de durere...”¹¹. Cu siguranță nu era un tablou care să insufle liniște sau optimism, dar la război nimeni nu se așteaptă la altceva, decât durere, efort, sacrificiu și implicit toți iau în calcul inclusiv sacrificiul suprem, ceea ce nu înseamnă că nu exista teama de acest moment și toți în adâncul sufletului sperau să supraviețuiască. Unul mai negru, după cum se exprimă autorul, deși foarte puțin rănit, se tânguia cel mai tare, „M’au omorât bulgarii! M’au omorât”, ceea ce a provocat răsete inițial, „unii din soldații noștri încep să râdă: „- Uite cioroiu ce gălăgie face, parcă l-ar fi tăiat în bucățele!”. În loc să se supere, cum ar fi făcut în vremuri normale, „tuciuriul camarad”, le-a strigat „fraților vă omoară bulgarii!”. Aceeași reacție fatalistă amestecată cu compasiune și durere o au și „...femeile, care ieșeau din case,”-„Sărării de voi, o să vă omoare bulgarii. Maică preacurată ce e dincolo!” Și „Dincolo era Turtucaia”.

Soldații români nu erau doar ținuti în suspans, ci și nepregătiți pentru luptă, psihic, fizic și, ca întotdeauna în istoria noastră, din păcate, slab echipați. Înainte de atacul decisiv în plină noapte soldații au fost urcați pe un platou, unde era frig și ei erau doar în bluze și nu aveau ce pune pe pământul rece și umed. De aceea nu reușesc să se odihnească și mereu ridicau capul de „pe raniță”, înghesuindu-se unii în alții. Dimineața devreme „...soldații sau deșteptat și unii ronțăie pesmeciorii dulci primiți în pachete la Oltenița...”¹². O dovadă clară de lipsă de experiență a conducătorilor, care nu au luat în calcul importanța intrării în luptă cu trupe odihnite, bine hrănite și nu chinuite peste noapte. Astfel „Miercuri 04 August orele 7 dimineața...”¹³ companiile au pornit la atac, care a început cu o culcare rapidă la pământ, pentru a scăpa de urmările unei șarje de bombardament a dușmanului, după care au înaintat cam o sută de metri și ceea ce au văzut prima dată a fost „un balon, un balon captiv...”, de unde dușmanul „dirija tirul artileriei”.

La scurt timp, atacul a continuat cu dese culcări la pământ și cu primele victime în rândul camarazilor „...Moartea a început să secere și din regimentul, din batalionul, din compania, din plutonul nostru...”, era pretutindeni. Soldatul ce lupta în apropiere a fost rănit și lăsat în urmă, bandajat sumar, iar ceilalți și-au continuat înaintarea către dușman „...înaintarea noastră în trăgători, urmează. Suntem learcă de apă. Bluzele încep să se înegrească în spinare.De aproape patru ore ne găsim printre porumburi. Pare că am rămas mai puțini. Lanțul de trăgători e mai neregulat acum. Nu se țin distanțele, unii gâfâind rămân prea în urmă, alții sosesc alergând(sic!)...”. La momentul în care au ieșit într-un final din porumb și se așteptau să dea piept cu dușmanul, în mod surprinzător și derutant totodată au venit peste ei „...pâlcuri de soldați români în dezordine, ce se îmbulzeau în fugă ...”, mulți erau „...fără răniți, unii chiar fără arme, cartușierele le sunt deschise și le curg afară cartușele, pe care nu le mai ridică nimeni(sic!)...”. Este clar un moment de panică, mai ales că toți vorbeau sau strigau mesaje despre retragere, deși nu știau cine a dat ordinul. Cum comandantul regimentului căzuse și nimeni nu dădea ordin de luptă au rămas pe loc neștiind ce să facă, până când un soldat călare le-a strigat: „...Nu mai stați, fraților nu mai stați, vin bulgarii și v’omară...”. Sub impactul acestor cuvinte, și a unui ordin oficial, sub impactul retragerii dezordonate și continue a celorlalți și a lipsei unui lider „...fără

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Idem, Spre Grăniceri*, în „Izbânda”, anul I, 15 martie 1919, p. 1.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Idem, În retragere*, în „Izbânda”, anul I, 16 martie 1919, p. 1.

grabă, încruntați, negri de praf și de sudoare, ne întoarcem și noi nepăsători la bubuiturile, care se întetesc și zguduie văzduhul...”¹⁴.

Între timp continuă lupta, trăgeau și bulgarii, trăgeau și românii aflați în retragere. Este o imagine clară ce reflectă fără posibilitate de tăgadă, lipsa de coordonare și lipsa unei strategii, nu doar pentru că se retrăgeau și nu știau de ce, dar și pentru că retragerea în sine era haotică. Drept dovadă, soldatul nu reușește să găsească un regiment, un comandant, doar camarazi pierduți ca și el, ce nu știau ce să facă, unde să se ducă, cum să mai reacționeze. Dezorientat total, ajunge să se trântescă în mod ciudat la pământ, să se odihnească și își aprinde o țigară, ca și cum totul ar fi fost normal, un gest inconștient și ciudat totodată. Primul camarad, care îl vede astfel, îi sugerează să plece, ca să nu fie omorât de bulgari, al doilea, obosit și la fel de debusolat de situație, s-a așezat lângă el, ca și cum în jur ar fi fost pace, nu război în plină desfășurare. Îi oferă o țigară și scena se mai repetă de câteva ori cu alți camarazi, care vin, întreabă ce se întâmplă, se opresc, unii pleacă alții se așează, își aprind la rândul lor o țigară. La un moment dat, la fel de inexplicabil ca tot ce făcuseră până atunci, s-au ridicat și au plecat mai departe, în necunoscut, cu speranța găsirii companiei sau a unui pluton. La scurt timp au găsit printre porumbi artilleriști români și printre aceștia un ofițer tânăr, care însă nu le-a oferit nici o soluție, ba chiar le-a spus clar „„Grija ta o am eu acum?”...și uite așa s-au văzut nevoiți să plece, orientându-se după bubuituri, cu speranța că acestea îi duc la camarazii lor nu la inamic. Au reușit să dea peste un sergent de grăniceri, la fel „...de bine informat.”, care însă, spre deosebire de anteriorul, i-a luat cu el cu încurajatoarea afirmație „...nimerim noi undeva...”. Au reușit să ajungă la o casă, unde au cerut și primit apă (din păcate sărată). Când sperau mai puțin într-o curte cu o casă prăbușită, ce părea părăsită, au descoperit o văgăună unde „...erau vreo treizeci de soldați, artilleriști, infanteriști, din tot felul de unități...”, ce păreau să țină „...un consiliu de război”. Fiecare își dădea cu părerea încotro să o ia și în tot acest timp „...sute de gloanțe vin cu zumzet de albine și se înfig în crestele văgăunii, făcând să se scurgă câte un fir subțirel de pământ” și nimeni nu se „sinchisește”. Un caporal de grăniceri a încercat în mai multe rânduri să îi miște, dar nu a reușit să convingă decât șase să plece cu el. Din păcate, spre ghinionul lor, au nimerit direct în iureșul luptei, unde gloanțele veneau din toate părțile „...față, din dreapta, din stânga, din spate chiar...”. În cele din urmă au reușit să plece spre port, cu speranța că acolo vor găsi armata noastră.

Au reușit să ajungă în port, unde situația era la fel de neclară „...sub un mal deasupra căruia fluieră gloanțele și zboară obuzele...”¹⁵. Imediat cineva le-a atras atenția să renunțe la arme, ca să nu riște să fie împușcați de bulgari. Pentru prima dată primeau o informație, era clar că românii fuseseră învinși la Turtucaia. Brusc se aflau în fața unui tablou trist „Mii de soldați, descinși, fără arme, unii în picioare, alți trântiți pe jos, privesc aiuriți apele tulburi ale Dunării, flăcările și fumul negru care ies din rezervoarele de petrol de pe malul celălalt aprinse de ghiulele dușmane”. Soldatul nostru se îmbărbătează singur și speră ca ceilalți să fi scăpat și să fie doar „...un episod dintr-un războiu care va fi lung și greu(sic!)...”¹⁶.

Ajunsesse prizonier la nici patru zile de la plecarea din Capitală și la asta se mai adaugă și scurta relatare a unui camarad, care îi spune pe scurt că din cauza temerii că vor ajunge pe mâinile bulgarilor mulți își luaseră zilele: un ofițer se împușcase, alți soldați se aruncaseră în Dunăre. La scurt timp a înțeles aceste comportamente când i-a văzut pe bulgari cum „...lovesc cu paturile armelor, în piepturile, în spinările, în capetele prinșilor. Cruzei, cu priviri sălbătice, nu-i opresc vaetele de durere ale celor loviți(sic!)...”. Totul pentru a obține ceva pradă de război iar prizonierii cuprinși de panică scormoneau în buzunare și aruncau pe jos „...ceasuri, portofele, bricege, inele...” și tot ce mai aveau. Nimeni nu oprea „...această năvală de cruzime și de jaf...”. În toată această nebunie, odată cu lăsarea serii, românii au încercat să se grupeze cu cei cunoscuți

¹⁴ Idem, *Spre Port*, în „Izbânda”, anul I, martie 1919, p. 1.

¹⁵ Idem, *Prizonier*, în „Izbânda”, anul I, 18 martie 1919, p. 1.

¹⁶ *Ibidem*.

sau din zone apropiate celor de acasă, cu speranța că așa le va fi mai ușor în prizonierat, care cu siguranță nu putea să fie ușor, la cum începuse „... Prin întuneric se aduc vocile camarazilor noștri țărani, care încearcă să se adune pe sate, ca să fie mai îndelete să poată începe viața nenorocită de prizonier, între prieteni, între vecini din același sat”. Încă o dată observăm dorința firească de organizare și de apartenență la un grup a soldaților lăsați în voia sorții de către cei care ar fi trebuit să-i conducă în luptă și să valorifice dorința reală a acestora de a-și apăra pământul și familiile de străini.

Acest măcel ar fi putut fi evitat, dacă cei aflați la conducerea armatei din Dobrogea s-ar fi comportat ca soldați adevărați¹⁷. De aceea, opinia publică la 1919 cerea și aștepta un proces public, prin care cei vinovați să plătească, deoarece „...prea a fost mare și neașteptat dezastrul de la Turtucaia...”.

Cu atât mai mult, cei ce au trăit dezastrul¹⁸ și evenimentele de la Turtucaia și urmările acesteia, au simțit nevoia să povestească, să readucă aminte și să ceară explicații, inclusiv pedepsirea vinovaților. Nu durea atât de tare înfrângerea, cât faptul că nu se făcuse totul, pentru a fi evitată. Eroul nostru a avut propria dramă și nu doar personală sau colectivă, ci și una de familie. Imediat după ce a reușit să înțeleagă și să accepte ideea că este prizonier a început să-și caute fratele, care fusese și el luat pe front. În tot acest timp, bulgarii se purtau urât cu prizonierii și se bucurau de victoria nesperată, o victorie zdrobitoare facilitată de lipsa experienței și a dezordinii din rândul armatei noastre. „...Nu departe de noi cânta muzica militară ... da cântă, sunt veseli, bulgarii, ne-au învins, au de ce cânta...”. Optimismul și speranța nu muriseră, drept dovadă vorbele unui bucureștean „o să le iasă cântatul pe nas, bun e Dumnezeu, ... râde mai bine cine râde la urmă”.

Nemții erau altfel, aveau alt comportament, nu râdeau de prizonieri, nu simțeau nevoia să umilească. Bulgarii în schimb umileau în permanență, așa cum fac și când îi obligă pe români să îngenuncheze, ca să-i poată număra mai bine un general sau atunci când promit apă și nu dau nimic soldaților.

O coloană de trei mii de oameni ajunși în robie, după cum spuneau învingătorii¹⁹, care în continuare aveau un comportament inuman, se mișca, când: „...ici acolo se ivește câte o fântână și unii din ai noștri vor să se repeadă să-și umple bidoanele ..., santinelele se aruncă asupra lor urlând și paturile lor de armă cad grele pe capetele, în pepturile și spinările prinșilor”. Românii sufereau de sete, de foame, de două zile nu mai mâncaseră nimic și rănilor erau pline de praf.

După un drum istovitor, cu pauze rare de câteva minute, fără apă și fără mâncare, au ajuns la Balpunar, unde în 1913 armata română avusese cordon sanitar în pădurea Drenova²⁰. Acum învingătorii erau învinși și duși ca un trofeu în piața satului, unde „...toată populația cu cățel și cu purcel a ieșit să ne vadă...”. Acolo, în sfârșit, li s-a dat apă de către mai mulți tineri din localitate. Imediat li s-a oferit și mâncare „câte o pâine la patru inși”, cazonă și uscată, dar care prindea atât de bine la oameni cu „...stomacul lipit de coaste...”. Anterior, unul dintre soldați cumpărase pe drum un pepenăș de la o bulgăroaică, pe care s-a văzut nevoit, sub presiunea privirilor și strigătelor camarazilor, să-l împartă în mai multe bucățele. Situația devenise dramatică, mai ales când fericirii ce primiseră o feliuță au mâncat și cojile, doar doi le-au aruncat și cei care le-au prins, le-au ridicat și mestecat imediat, de teamă să nu fie deposezați de ele. Atât de mare era disperarea și starea lor fizico-psihică, din ce în ce mai degradată.

După scurtul „ospăț” din piață, grupul a fost ridicat și pus în mișcare în liniște. Rar se auzea câte o detunătură de armă, fiind uciși răniții grav, sau cei care păreau că se depărtează de grup²¹. Situația devenea din ce în ce mai greu de suportat, nu doar din cauza mersului pe jos, a

¹⁷ Turtucaia, în „Izbânda”, anul I, 30 martie 1919, p. 1.

¹⁸ G. Millian Maximin, *Pe drumul robiei*, în „Izbânda”, anul I, 23 martie - 5 aprilie 1919, p. 1.

¹⁹ *Idem*, *Coloana robilor*, în „Izbânda”, anul I, 24 martie - 6 aprilie 1919, p. 1.

²⁰ *Idem*, *Spre Balpunar*, în „Izbânda”, anul I, din 25 martie - 7 aprilie 1919, p. 1.

²¹ *Ibidem*.

condițiilor inumane de hrănire, dar și a ostilității bulgarilor civili. Turcii sunt cei care i-au atenționat de la bun început pe români de ostilitatea acestora, încă de la intrarea într-un sat din apropiere de Razgrad. Le-au spus românilor că bulgarii din această zonă îi urăsc, sunt oameni răi și să nu se desprindă de grup, ca să nu fie omorâți. Acolo, într-adevăr, pe la toate porțile erau „...înșirați bărbați, femei, copii, cei dintâi cu ciomege în mână, multe din femei având lângă ele găleți cu apă fiartă”. La această imagine s-au adăugat și urletele „- A, romanski, mamaligarii! Na Sofia, Na Sofia! (sic!)”. Erau reacții de ură pentru implicarea României în războaiele balcanice și luarea Cadrilaterului. Soldații români au încercat să fugă, dar tot au fost loviți și opăriți. Ajunseseră la o „...coloană de 12-15 mii de oameni...”, care a trecut în pas alergător, pe lângă civilii ostili, timp în care însoțitorii bulgari nu au schițat nici-un gest.

Cu totul altfel a stat situația în orașul Razgrad, unde mai multe fete drăguțe le-au întins „...câte o bardacă de apă...”²². Ulterior, în drum spre o nouă locație, câțiva dintre soldații ce reușiseră să păstreze bani asupra lor „au făcut” cumpărături „...unii găsesc câte o bucată de pâine, câte o ceapă, altu cucerește un ardeiu sau chiar o pătlăgea roșie...(sic!)”, un adevărat festin la acel moment. Drumul armatei de prizonieri și-a urmat cursul spre Sliven,²³ pe o vreme ploioasă, care nu ajuta cu nimic. La un moment dat, după ce au trecut de Cotel (un sat bulgar), coloana a fost împărțită în grupuri de câte zece, câte o sută și duse în locuri neștiute²⁴. Cu inimile strânse că nu se vor mai vedea niciodată și nu vor mai ajunge în țară pe la casele lor, cei din coloana povestitorului au întâlnit pe „...câmp, ... pentru întâia oară câțiva prizonieri sârbi, cari muncesc cu sapa în mână”. Aceștia erau „...slabi, galbeni cu haine peticite și ei fără mantale”. S-au privit triști și serioși, pentru o clipă, după care sârbii s-au reapucat de muncă. O imagine tristă, care dădea însă speranță supraviețuirii.

În tot acest timp Dobrogea românească avea de suferit mai ales pierderi materiale și umane „... au distrus toate gospodăriile românești, au pustiit totul, au nimicit satele, au ridicat tot inventarul producătorilor agricoli, au lăsat în urma lor jalea și pustiirea”²⁵. Pur și simplu, după război, cei mai mulți dobrogeni au fost nevoiți să ia viața de la zero, din punct de vedere material.

În schimb, la 1919, ofițerii se „luptau”²⁶ pentru avansări și statul considera că cei mai îndreptățiți au fost cei rămași în spatele frontului și nu cei care au ajuns în prizonierat, care luptaseră cu siguranță pe front și suportaseră un prizonierat dur.

Ofițerii activi erau nemulțumiți că foștii prizonieri cereau și ei avansări, considerând că armata nu este o instituție de filantropie și jertfa pentru țară este un act de normalitate, pentru orice membru al acesteia, indiferent de grad. La aceste cuvinte, prin care își apărau primii gradele, foștii prizonieri au replicat astfel: „...Socotim că cei de la părțile sedentare, dela convoiuri, coloanele de munițiuni, ministerul de război, cartiere și marii cartiere, cu un cuvânt toți cei care n-au auzit glonțul și proiectilele inamice, ne sunt în experiență, incontestabil mult inferior nouă, celor care am stat luni de zile și am comandat numai în prima linie de foc și mai ales în războiul de mișcare, unde se cer mai multe calități ostășești(sic!)”. Explicația continuă prin accentuarea nedreptății ce li se făcea acelora ce au avut ghinionul să cadă prizonieri în timp ce norocoșii rămași acasă sau în spatele frontului nu s-au mulțumit că au scăpat teferi și nu au fost nevoiți să sufere condiții de viață și de prizonierat inumane, au profitat de lipsa celorlalți și au fost primii avansați. Astfel, prizonierul când se întoarce „... află că sedentarul care i-a luat locul (nu pe front) poartă grație numai faptului că a trăit bine două galoane în plus și o altă considerațiune, iar lui, ofițerului ciuruit și bătut de viscole, care a stat în fața avalanșelor de foc, lui i se cer condițiuni speciale, cari numai prin faptul că sunt enunțate constituiesc o jignire (Sic!)!”. Se pare că de o sută de ani nu s-a schimbat nimic în modul în care sunt motivați și răsplătiți oamenii.

²² *Idem, La Razgrad*, în „Izbânda”, anul I, 26 martie - 8 aprilie 1919, p. 1.

²³ *Idem, Spre Sliven*, în „Izbânda”, anul I, 1 aprilie - 14 aprilie 1919, p. 1.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Despăgubiri pentru Dobrogea*, în „Izbânda”, anul I, mai 1919, p. 1.

²⁶ Catul, *Avansarea ofițerilor foști prizonieri*, în „Izbânda”, anul I, nr. 214, 26 aprilie 1919, p. 1.

Tratatul de pace ²⁷ continuau încă și la începutul lunii mai de la Versailles venea vestea bună că se aprobase dezarmarea Bulgariei. Erau însă probleme deoarece nu trebuia dezarmată doar armata, bulgarii făcuseră o demobilizare „anormală”, care arăta că nu renunțaseră la ideea revanșei, deoarece „... toată rezerva a fost lăsată să plece la căminuri cu armamentul și muniția necesară...”²⁸. De aceea România, Grecia și Serbia au cerut la Versailles dezarmarea completă a Bulgariei prin „...ridicarea armamentului de la armată și populație...”. Conform episodului relatat anterior, despre modul crud în care au reacționat civilii bulgari în raport cu prizonierii români înțelegem de ce teama era mare și neîncrederea de asemenea. Mai mult așa cum era și normal au continuat discuțiile, care nu s-au terminat nici până în zilele noastre, privind apartenența de drept a Dobrogei la statul român. Cei de la 1919 încercau să explice înfrângerea de la Turtucaia prin „vicisitudinile războiului” și „trădarea rusească” ²⁹. Mai mult, se vorbea despre argumentele istorice, conform cărora Dobrogea nu a fost niciodată bulgărească și nici majoritari nu au fost vreodată bulgarii aici.

Relatările despre Turtucaia se întrerup cum au început, ca și cum memoria respectivului a reținut doar anumite aspecte, celelalte fiind date uitării, fără explicații și fără concluzii. Noi putem astăzi să concluzionăm că Dobrogea la 1916 a suferit cea mai crunte pierdere și tot ce ne putem dori este ca aceste texte să devină istorie și să nu se mai repete vreodată fapte asemănătoare celor relatate mai sus!

²⁷ M.B., *Dezarmarea Bulgariei*, în „Izbânda”, anul I, nr. 161, 3 mai 1919, p. 1.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Traian Vlad, *Dobrogea*, în „Izbânda”, anul I, nr. 4, 1 Noiembrie 1919, p. 1.

SECȚIUNEA III

VARIA

SCURT ISTORIC AL GERMANILOR DIN DOBROGEA

*„Casa este a mea și totuși nu a mea. După mine vine
altul în ea. Nu este nici a lui”¹*

dr. Josef SALLANZ

Rezumat: Coloniștii germani au venit în Dobrogea, cu puține excepții, din Basarabia, ca și din gubernoratele rusești Cherson, Ecaterinoslav și Taurin. Acești coloniști au fost aduși în principal în 1812, sub țarul Alexandru I, după anexarea Basarabiei în Imperiul Rus, pentru a reconstrui Basarabia, puțin populată în acel timp. Coloniștii germani din Dobrogea nu au venit direct din Germania, în provincia otomană. Cei mai mulți, înainte de venirea lor, au trăit deja la a doua generație în Basarabia și Rusia Nouă. Mulți germani dobrogeni s-au înrolat în armata română, în Primul Război Mondial. Cuvinte cheie: coloniști germani, Basarabia, Dobrogea, Primul Război Mondial, Imperiul Rus

Abstract: German colonists settled in Dobruja, in various stages, beginning with the 19th century, when the region was administrated by the Ottoman Empire. The great majority of German colonists came from Bessarabia and the Russian regions Cherson, Ecaterinoslav and Taurin. They were brought mainly around 1812, under the czar Alexander I, after Bessarabia was annexed to the Russian Empire, in order to re-populate the region. German colonists did not come directly from Germany, in the Ottoman province. Most of them had lived before in Bessarabia and New Russia. Many Germans joined the Romanian Army, in World War I.

Key words: german colonists, Bessarabia, Dobruja, World War I, Russian Empire

Regiunea istorică Dobrogea se întinde între Marea Neagră și Dunăre, mai precis Delta Dunării, în nord și ținutul muntos Ludogorie, în Bulgaria, în sud. Dobrogea formează astăzi

¹„Das Haus ist mein und doch nicht mein. / Es kommt nach mir ein anderer rein. / Ist auch nicht sein.” Versuri pe frontonul unei casei țărănești germane a lui Christian Mayer din Tariverde. Citat după Paul Traeger; *Die Deutschen in der Dobrudscha. Zugleich ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Wanderungen in Osteuropa*, [Germanii din Dobrogea. În același timp, o contribuție la istoria peregrinărilor germane în Europa de Est], Stuttgart 1922 (Schriften des Deutschen Auslands-Instituts Stuttgart. A. Kulturhistorische Reihe, 6), p. 144.

ținutul de graniță între România de sud-est și nord-estul Bulgariei. Ea cuprinde cele două județe administrative, Tulcea și Constanța, ca și cele două districte bulgare, Silistra și Dobrici.

De la sfârșitul secolului al XIV-lea până în 1878, Dobrogea era sub dominația Imperiului Otoman. În 1878 partea nordică mai mare a revenit Regatului România. Partea sudică, bulgară, a regiunii a fost anexată României în 1913, urmare a celui de-al Doilea Război Balcanic și, în 1940 a fost retrocedată Bulgariei. De atunci, regiunea este definitiv împărțită între România și Bulgaria².

Colonizarea Dobrogei

Începând de la mijlocul secolului al XIX-lea, s-au așezat în Dobrogea, care la acel timp era regiune otomană, în mai multe valuri, coloniști germani. Coloniștii germani au venit în Dobrogea, cu puține excepții, din Basarabia, ca și din gubernoratele rusești Cherson, Ecaterinoslav și Taurin³. Acești coloniști au fost aduși în principal în 1812, sub țarul Alexandru I, după anexarea Basarabiei în Imperiul Rus, pentru a reconstrui Basarabia, puțin populată în acel timp.

Coloniștii germani au părăsit Imperiul Țarist, în direcția Dobrogea otomană, din motive economice, cauzate de condițiile de viață înrăutățite, adică mai ales din cauza lipsei de pământ și pierderea privilegiilor, ca, de exemplu, scutirea de la serviciul militar. Ei au părăsit Basarabia, respectiv Rusia Nouă „ca din propria voință și pe propriul risc [...], să caute în altă parte pământ nou și norocul lor”⁴. Primii coloniști germani au ajuns în Dobrogea în 1841⁵. În Dobrogea otomană, slab populată pe atunci, în care s-au așezat în trei valuri - 1841-1857, 1873-1883 și 1890-1892 - coloniștilor germani nu li s-au creat nici un fel de probleme la cumpărarea de pământ și așezării lor, mai ales că acolo agricultura și deținerea de pământ au fost slab dezvoltate⁶. Imperiul Otoman nu a urmărit o colonizare de stat direcționată. Coloniștii au fost în situația să-și aleagă liberi locul unde vor să se stabilească, unde au „putut să ducă o viață nestingherită și liberă”⁷; lor li s-a permis libertatea religiei și li s-a repartizat atât pământ cât puteau să prelucreze ei înșiși și au fost scutiți șase ani de impozite și de serviciul militar⁸. Primele înființări de localități au fost, în principal, localități rezultate din defrișări, în nordul Dobrogei, pe pământ de stat și fără stăpân.⁹ Germanii s-au așezat în nordul Dobrogei începând din anii 40, până la sfârșitul anilor 50 ai secolului al XIX-lea. După o scurtă

² Detalii la istoria Dobrogei cu bibliografie bogată, cf. Andrea Schmidt-Rösler, *Rumänien nach dem Ersten Weltkrieg: Die Grenzziehung in der Dobrudscha und im Banat und die Folgeprobleme [România după Primul Război Mondial: Stabilirea graniței în Dobrogea și în Banat și probleme ulterioare]*, Frankfurt am Main ș.a., 1994 (Europäische Hochschulschriften: Reihe 3, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, 622) pp.17-196; Josef Sallanz, *Bedeutungswandel von Ethnizität unter dem Einfluss von Globalisierung. Die rumänische Dobrudscha als Beispiel [Schimbări ale semnificației etnicității sub influența globalizării. Studiu de caz: Dobrogea românească]*, Potsdam, 2007, pp. 47-91; Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*. Constanța, 1998; Robert Stănciugel, Liliana Monica Bălașa, *Dobrogea în secolele VII-XIX. Evoluție istorică*, București, 2005.

³ În privința așezării coloniștilor germani în Rusia Nouă și Basarabia, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, există (în limba germană) o literatură destul de voluminoasă. Aici pot fi menționați, Alfred Eisfeld, *Die Ru landdeutschen [Germanii din Rusia]*, München, 1992, (Vertreibungsgebiete und vertriebene Deutsche, 2) și Detlef Brandes, *Von den Zaren adoptiert. Die deutschen Kolonisten und die Balkansiedler in Neu ru land und Bessarabien 1751-1914 [Adoptați de țari. Coloniștii germani și din Balcani în Rusia Nouă și Basarabia 1751-1914]*, München, 1993 (Schriften des Bundesinstituts für Ostdeutsche Kultur und Geschichte, 2) cu bibliografie detaliată.

⁴ Cf. Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 31.

⁵ Despre așezarea coloniștilor germani în Dobrogea, cf. Traeger, p. 34 și urm.; Andrea Schmidt-Rösler, *Von Bessarabien in die Dobrudscha. Zur Siedlungsgeschichte der Dobrudschadeutschen [Din Basarabia în Dobrogea. Istoria colonizării germanilor dobrogeni]*, în *Regensburger Hefte zur Geschichte und Kultur im östlichen Europa* 3, 2007, 6, Sonderheft, pp. 53-60.

⁶ Cf. Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 6

⁷ *Ibidem*, „În general, Dobrogea a rămas și pe timpul de sub turci, o regiune slab populată, în care nu s-a dezvoltat nici agricultura și nici proprietatea solidă de pământ.”

⁸ Cf. traducerea a regulamentului de colonizare pentru Turcia, *ibidem*, pp. 220-222.⁹ Cf. Sonderdruck aus Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtum: Dobrudscha [Ediție specială din Dicționarul germanității de graniță și străinătate: Dobrogea], [Breslau] 1940, p. 283.

ședere la Măcin, coloniștii germani și-au înființat, în 1842, prima localitate în regiune și anume Acpunar (germ. Akpunar). Au urmat Malcoci (Malkotsch) lângă Tulcea, Atmagea (Atmadscha), Ciucurova (Tschukurova) și Cataloi (Katalui). Între anii 1873 și 1883, germanii s-au așezat în zona de mijloc a Dobrogei, la Cogealac (Kodschalak), Tariverde, Caramurat (Karamurat; nume actual: Mihail Kogălniceanu) și Făclia (Fachria). În anii 1890, au fost înființate de coloniștii germani, printre altele, Cobadin (Kobadin), Mangea Punarul Mare (Gro -Mandschapunar; nume actual: Costinești), Viile Noi (Neue Weingärten) ca și Palazu Mare (Gro -Pallas) lângă Constanța (Konstanza). La începutul secolului al XX-lea, coloniștii germani au mers mai departe, în sudul Dobrogei, în partea bulgară a regiunii, în Cadrilater. Acolo au trăit răspândiți în mai multe localități. Un număr mai mare de coloniști germani au înființat în Cadrilater localitatea Ali-Anife, numită de ei Kalfa (nume actual: Dobrevu) și Ciobancuius (Tschobankuius; nume actual: Pastir).

Proveniența germanilor din Dobrogea

Coloniștii germani din Dobrogea nu au venit direct din Germania în provincia otomană. Cei mai mulți, înaintea de venirea lor, au trăit deja în a doua generație în Basarabia și Rusia Nouă. Ei înșiși s-au numit, ca și în „patria lor intermediară”¹⁰ Basarabia, pe de o parte „șvabi” (*Schwaben*), pe de altă parte „cașubi” (*Kaschuben*) sau „plați” (*Platten*), situație în care strămoșii așa-zisilor șvabi au venit în principal, prin Basarabia țaristă, din Palatinat, Alsacia, Badenia, Renania, Hesa și Bavaria. Predecesorii așa-zisilor cașubi au venit, de asemenea, prin Rusia țaristă, din diferite zone germane nordice, printre altele și Wartheland.

Numărul germanilor din Dobrogea s-a triplat în 1917, în principal prin creștere proprie. În anul 1935, a crescut la 13.000 persoane, din care 475 coloniști germani în Dobrogea de sud (Cadrilater)¹¹. De altfel, cota parte a germanilor din populația totală a Dobrogei a fost relativ redusă, ei însumau 1,5% din întreaga populație a regiunii. Germanii dobrogeni au trăit aproape numai în mediul rural al regiunii; viața preponderent rurală¹² și situația culturală a coloniștilor germani este descrisă ca un mod de existență sărăcăcios, marcat prin „disciplină severă, stabilită religios”.¹³

Structura localităților

Față de Rusia, în Dobrogea, pe timpul dominației otomane, nu existau prevederi ale autorităților pentru o organizare planificată a localităților. Și mai târziu, când Dobrogea a devenit o regiune românească, prevederile au fost foarte generale și au fost rareori implementate.¹⁴

Numai puține sate din Dobrogea au fost locuite exclusiv de coloniști germani, în cele mai multe localități au trăit diferite etnii. Pe planul satului Cobadin, din 1936, aceasta se vede foarte clar. „Fiecare grupă rămâne strict pentru ea, își trăiește propria viață și își menține cu devotament limba sa și obiceiurile”¹⁵. Pe hartă sunt trecute gospodăriile, după apartenența etnică a proprietarilor gospodăriilor. Este clar vizibil că germanii din Dobrogea au trăit închiși în partea lor din comună, ca și celelalte etnii, de altfel. Astfel, în Cobadin, gospodăriile marcate întunecat, în est și sud-est, au fost ale coloniștilor germani. Această parte a localității mai este numită și astăzi „satul nemțesc”, cu toate că, din 1940, locuiesc acolo, în special aromâni.

Localitățile germane dobrogene au fost asemănător organizate cu cele din Basarabia și

¹⁰ *Ibidem*, p. 285.

¹¹ *Ibidem*, p. 281.

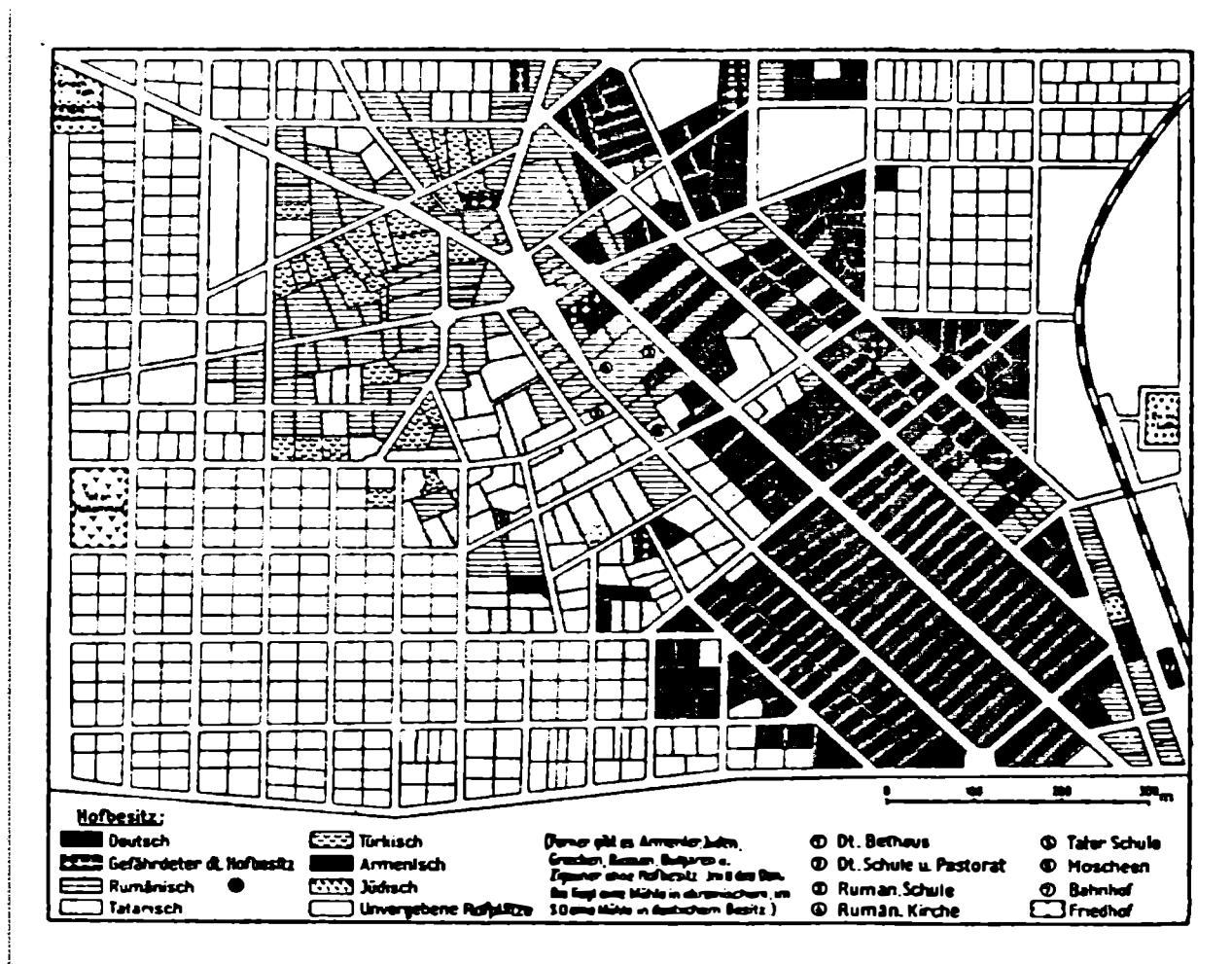
¹² O vedere a formelor de viață și a valorilor culturale a germanilor din Dobrogea ne transmite M. Monika Niemann, *Deutsche Kindheit in der Dobrudscha [Copilărie germană în Dobrogea]*. Marburg, 1996 (Schriftenreihe der Kommission für deutsche und osteuropäische Volkskunde in der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde e.V., 74).

¹³ Cf. Sonderdruck aus Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtum, nota 9, p. 285.

¹⁴ Cf. Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 140.

¹⁵ *Ibidem*, nota 1, p. 16.

Rusia Nouă, pe suprafețe întinse. O stradă principală perfect dreaptă, mărginită de salcâmi, cu o lățime câteodată de 35 metri, ca în Tariverde, trecea prin cele mai multe comune. În mijlocul străzii principale sau într-un alt loc mai ridicat se afla biserica (sau casa de rugăciuni) și, de cele mai multe ori, lângă acestea se afla școala, în care deseori era și locuința învățătorului. În localitățile germane dobrogene se avea grijă ca străzile să aibă copaci.



Planul satului Cobadin, județul Constanța, după etnia proprietarilor de curte, 1936.

Sursă: Sonderdruck aus Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtum: Dobrudscha [Ediție specială din Dicționarul germanității de graniță și străinătate: Dobrogea], [Breslau] 1940, p. 284.

Din mijlocul coloniștilor era ales „primarul satului” (*Dorfschulze*). Această ordine comunitară voluntară a avut stabilitate de durată până la strămutarea germanilor dobrogeni, în 1940, chiar dacă „primarul” nu mai dispunea de aceleași drepturi după revenirea regiunii la România, ca înainte de 1878.

Religia

Creștinii din Dobrogea, pe timpul stăpânirii otomane, își puteau organiza viața religioasă liber.¹⁶ În așezările germane a dominat o „conturare strictă” a credinței, care a

¹⁶ Au existat restricții minore, de exemplu, pentru construirea bisericilor sau numirea de pastori. Cf. Andrea Schmidt-Rösler, *Die deutschen evangelischen Gemeinden in der Dobrudscha [Comunitățile evanghelice în Dobrogea]*, în Christa Stache, Wolfram G. Theilemann (coord.), *Evangelisch in Altrumänien. Forschungen und Quellen zur Geschichte der deutschsprachigen evangelischen Kirchengemeinden im rumänischen Regat [Evanghelic în Regat. Surse și cercetări pe istoria parohiilor evanghelice de limbă germană în Regatul Vechi]*. Hermannstadt/Sibiu, Bonn, 2012 (Veröffentlichungen des Evangelischen Zentralarchivs in Berlin, 9; Miscellanea ecclesiastica. Veröffentlichungen des Zentralarchivs der Evangelischen Kirche A.B. in Rumänien, 9), p. 100.

împiedicat amestecarea cu ceilalți locuitori de altă credință și prin aceasta a contribuit „în mod esențial la păstrarea germanității lor”¹⁷.

Majoritatea germanilor dobrogeni au fost de credință evanghelică de Confesiune Augustană (1935: 55,3%)¹⁸. Ei au fost sub ocârmuirea Consiliului Superior al Bisericii Evanghelice din Berlin (*Evangelischer Oberkirchenrat zu Berlin*), care a trimis și preoți. Astfel, în toate bisericile evanghelice s-a predicat numai în germană, pentru că membri bisericii luterane din Dobrogea au fost aproape exclusiv coloniști germani. Prima comunitate bisericească evanghelică a fost înființată în 1849, în Atmagea¹⁹. Parohia a fost foarte mare și a cuprins mai multe comune. Drept urmare, din cauza distanțelor mari, preotul ajungea numai în câteva comune, la slujba religioasă. Din acest motiv, în cele mai multe comune, rugăciunile au fost ținute de învățător (în măsura în care exista) sau de un țăran. Asistența religioasă de către un pastor a avut loc numai la intervale neregulate, ceea ce, nu de puține ori, a dus la faptul că între țăranii evanghelici s-au format grupe speciale²⁰ și au apărut și s-au dezvoltat și secte. Deosebit succes printre germanii dobrogeni l-au avut baptiștii (11%). Scindările în comunele germane dobrogene au dus, nu de puține ori, „la dușmănie deschise” printre coloniști, ceea ce a dus și la faptul că relativ mulți baptiști au emigrat în America, la începutul secolului al XX-lea²¹. De asemenea, între coloniștii germani s-au aflat și adventiști, aceștia au reprezentat între germanii dobrogeni circa 1,1%²². Reprezentanți ai altor biserici neoprotestante au fost în număr și mai mic.

32,5% din germanii dobrogeni făceau parte, în 1935, din biserica romano-catolică²³. Comunele romano-catolice din Dobrogea au fost, până în 1883, sub jurisdicția Episcopiei Nicopole, după aceea erau conduși de Arhidieceza București, care a avut grijă ca măcar parțial, în comune, să slujească preoți care vorbeau limba germană. La această decizie, Arhidieceza București s-a orientat după apartenența etnică a credincioșilor săi, că majoritatea catolicilor din Dobrogea erau coloniști germani, cu toate că, în regiune, de exemplu, au mai trăit italieni, care, de asemenea, au fost romano-catolici. Desigur, comunele romano-catolice au avut, comparativ cu alții, personal duhovnicesc destul de mare, astfel, Tulcea și Malcoci au primit deja în 1887, un preot, la fel Caramurat (Mihail Kogălniceanu) și Colelia (germ. Kulelie) au avut câte un preot, Mängea Punarul Mare (Costinești) a fost asistat de Constanța.²⁴

Protestanții și catolicii au trăit în Dobrogea, de cele mai multe ori separați, în diferite așezări. Relația lor reciprocă este caracterizată de Hans Petri ca „o conviețuire pașnică”, pe când, față de baptiști, s-a iscat „câteodată o relație încordată”²⁵. Prin religie, protestanții și catolicii au reușit să se delimiteze de cei din jur, de altă religie și altă limbă, astfel, apartenența religioasă a devenit „un dig de protecție pentru păstrarea germanității”²⁶.

Economia

80% din coloniștii germani din Dobrogea s-au ocupat de agricultură; numai 14% au fost meseriași. În special după Primul Război Mondial, au fost înființate întreprinderi, printre

¹⁷ Cf. Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums, nota 9, p. 288.

¹⁸ *Ibidem*, p. 281.

¹⁹ Despre istoria comunităților evanghelice germane, cf. Christa Stache, *Die deutsche evangelische Kirchengemeinde in Atmagea. Eine preu ÷sche Gemeinde im Osmanischen Reich [Parohia protestantă germană din Atmagea. O parohie prusiacă în Imperiul Otoman]*, în Stache, Theilemann (coord.), *Evangelisch in Altrumänien*, nota 16, pp. 122-144.

²⁰ Și unele comunități romano-catolice s-au format, asemănător cu asociațiile frățești în comunitățile evanghelice, în special grupuri, denumite „Frații Maria” (*Maria-Brüderschaften*), care pentru ei țineau adorații proprii. Cf. Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 168.

²¹ *Ibidem*, p. 167.

²² Cf. Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtum, nota 9, p. 281.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Cf. Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 167.

²⁵ Cf. Hans Petri, *Geschichte der deutschen Siedlungen in der Dobrudscha [Istoria așezărilor germane în Dobrogea]*, München, 1956, p. 33.

²⁶ *Ibidem*, p. 34.

germanii din regiune.

Cu toată fertilitatea favorabilă a solului, rata mare de nașteri printre germanii dobrogeni a făcut ca împărțirea reală obișnuită a pământului să producă o sărăcire crescută între coloniști. Astfel, la coloniștii germani din regiune, nașterile au fost de trei ori mai multe decât decesele.²⁷ Terenurile devenite din ce în ce mai mici, nu mai puteau hrăni pe proprietarii lor, ceea ce a reprezentat o problemă socială din ce în ce mai mare, pentru că deja 40% dintre germanii dobrogeni au fost, în anul repatrierii din 1940, țărani fără pământ. De regulă, trebuiau să-și asigure traiul din lucrări întâmplătoare, ca zilieri, pentru că nu au învățat vreo meserie și pe timp de iarnă rămâneau, de cele mai multe ori, fără muncă.

După alipirea Dobrogei la România, în 1878, viața publică din regiune a fost româniată prin reglementări legale și au fost create noi structuri administrative de stat. Foarte problematic pentru coloniștii germani s-a dovedit legea dobândirii pământului, din 3 aprilie 1882. Conform acesteia, pământ puteau cumpăra doar cetățenii români, chiar și mulți coloniști germani, așezați în Dobrogea, înainte de 1878, nu au fost încă cetățeni români în anii 1880. Cetățenia română putea fi solicitată abia după o perioadă de zece ani de rezidență în țară. Astfel, numai un sfert din agricultorii dobrogeni germani posedau între două și cinci hectare de pământ. Proprietarii mari de pământ, cu peste 50 de hectare, erau rari printre țăranii dobrogeni germani.

Industria din Dobrogea a fost slab dezvoltată, până la jumătatea secolului al XX-lea. Corespunzător, numai puțini germani dobrogeni au lucrat ca tâmplari, șelari sau fierari. În posesia germanilor dobrogeni se aflau 23 mori, ca și câteva fabrici de cărămizi și două întreprinderi textile mici.²⁸ În rare cazuri se ocupau și de stupărit, ca activitate principală. Creșterea de animale era slab dezvoltată și servea, în principal, nevoilor proprii. În câteva localități lângă Constanța s-au produs, de altfel, lapte și smântână, în cantități mai mari.²⁹ Instituțiile economice ale coloniștilor germani, ca de exemplu bănci sau organizații agricole, au lipsit cu desăvârșire.

Școala

În aproape toate localitățile germane din Imperiul Rus au existat școli, finanțate din fonduri proprii. După plecarea lor, coloniștii au încercat și în Dobrogea să înființeze școli, în fiecare din localitățile lor. Din cauza faptului că așezările mici, izolate ale coloniștilor germani nu au fost în situația să finanțeze un învățător calificat, acest post a fost preluat de multe ori de un țăran, din propriile rânduri. Deseori au trecut ani până când, în localitățile germanilor dobrogeni, a putut fi angajat un învățător calificat și un preot, pentru instruirea copiilor, să întocmească liste ale comunei și să facă înregistrări de stare civilă.

Când comuna avea o situație economică mai bună, s-a încercat angajarea unui învățător. Din cauza retribuirii, aceste posturi nu au fost deosebit de dorite³⁰. Salariul învățătorului a fost plătit în principal în produse naturale. Fiindcă între germanii dobrogeni nu a existat o pătură intelectuală, învățătorii veneau din Basarabia, Ardeal, Banat, Germania și Elveția.

Cu toate că existau „posibilități legale pentru învățământul minorităților”, în regiune a fost numai o singură școală privată în limba germană, la Constanța, care a funcționat din 1892

²⁷ Cf. Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 132.

²⁸ Cf. Petri, *op. cit.*, nota 25, p. 19.

²⁹ Cf. Sonderdruck aus Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums, nota 9, p. 288.

³⁰ Situația salariului învățătorului a fost concluzionată de Johann Straub, ca șef al cadrelor didactice germane dobrogene, în 1934, astfel: „Am primit un salariu ceva mai mare anul trecut. [...] Pentru moarte prea mult, pentru viață aproape prea puțin.” În urma mea am lăsat o viață de muncă, atât spirituală cât și fizică. Perspectivile pentru bătrânețe fără griji sunt aproape nule. Aceasta este soarta învățătorilor dobrogeni bătrâni. Fie ca să le meargă mai bine colegilor tineri care ne ocupă locul.” Citat după Otto Klett, *Vom Schulwesen der Dobrudschadeutschen [Despre învățământul germanilor dobrogeni]*, în *Südostdeutsche Vierteljahresblätter*, 15, 1966, 1, p. 24.

până în 1944. În spațiul rural, unde a trăit majoritatea populației germane, mult timp după înființarea localităților, din motive financiare, instruirea a fost făcută de locuitori ai comunei. Aceasta a făcut imposibilă continuitatea. Nu de puține ori, în timpul verii, s-a învățat deseori numai duminica, în schimb, pe timp de iarnă, toată ziua. Astfel, învățătorul Louis Horn din Atmagea a constatat: „Ceea ce copiii au învățat iarna, se pierde din nou vara”³¹.

Pe timpul domniei otomane, coloniștii germani nu au avut nici o restricție în domeniul învățământului, dar trebuiau în schimb să finanțeze singuri clădirea școlii și cadrele didactice. După revenirea Dobrogei la România, la începutul anilor 1880, s-a început folosirea învățătorilor români de stat în localitățile germane din Dobrogea³², dintre care cei mai mulți (de obicei) nu cunoșteau limba germană. Și în comune unde erau aproape numai elevi germani, în școlile de stat, nu au fost înființate clase cu limba de predare germană, toate disciplinele au fost predate exclusiv în limba română. Învățătorii germani mai aveau voie să predea în limba maternă, doar germana și religia, cu un volum de instruire de maxim două ore pe zi. Mai târziu, în cele mai multe comune au fost ridicate școli de către stat. În multe localități, s-a renunțat la instruirea în limba germană. Și în comuna Caramurat (Mihail Kogălniceanu), unde copii proveneau în principal din familii germane, din 1902 nu a mai fost instruire în limba germană³³. Dar în cele mai multe localități, coloniștii au încercat să mențină învățământul în limba germană și să finanțeze cadre didactice de limba germană.

Pentru anul școlar 1938/1939, în *Deutsches Volksblatt* (Tarutino, Basarabia) din 13 ianuarie 1940, se arată că, în 67 localități din Dobrogea, locuite de germani, numai în 28 de comune a existat o „viață comunitară germană” și din acestea, numai în 20 de comune mai există învățământ în limba germană. „Un învățământ neplanificat, deseori sărăcăcios în limba germană” se scrie mai departe, „a fost mai mult sau mai puțin regulat în 20 de comune, 15 evanghelice și 5 catolice. În restul de 8 a lipsit în totalitate”.

Aceasta a avut drept urmare că acești copii ai coloniștilor germani au învățat deseori să scrie numai în română și limba germană li s-a transmis doar de acasă. Instruirea în limba germană a rămas numai pe umerii preotului, în *Heimatsbuch der Dobrudscha-Deutschen 1840-1940* [Cartea germanilor dobrogeni 1840-1940 (Heilbronn 1986)] se descrie ca de loc „roză”. Abia în anul 1940, cu câteva luni înainte de strămutare, s-a reușit, în Cobadin, să se deschidă o școală proprie, în limba germană. Și în istoriografia română s-a constatat că regimurile României nu au rezolvat învățământul cu predare în limba maternă, pentru germanii din Dobrogea³⁴.

Școlile din așezările germane dobrogene au fost „zeci de decenii numai caz de nevoie”³⁵, nu au avut nici un sprijin din partea Germaniei, cu excepția Școlii Germane din Constanța, care, bineînțeles, nu a fost de ajutor localităților mai îndepărtate. Astfel, după Primul Război Mondial, prin donații din partea Reichului German, au fost înființate biblioteci populare în nouă localități germane și o bibliotecă a Uniunii învățătorilor; în schimb, instituții pentru formarea adulților au lipsit³⁶.

Primul Război Mondial și germanii din Dobrogea

Germanii dobrogeni erau loiali față de statul român, mulți dintre ei au fost în armata română, în timpul Primului Război Mondial. Totuși, în afara membrilor Puterilor Centrale, cca.

³¹ Citat după Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 162.

³² Numai în localitățile Caramurat (Mihail Kogălniceanu) și Colelia, locuite de germani dobrogeni catolici, abia după vizita Regelui Carol I, pe baza unei aprobări din 1905, au fost finanțați de la stat învățători cunoscători de limba germană. Cf. *Sonderdruck aus Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums*, nota 9, p. 289.

³³ Cf. Traeger, *op. cit.*, nota 1, p. 162.

³⁴ Cf. Vasile Ciobanu, *Date noi privind germanii din Dobrogea în perioada interbelică*, în Valentin Ciorbea (coord.), *Germanii dobrogeni - istorie și civilizație*, Constanța 2006, p. 191.

³⁵ Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 215.

³⁶ Cf. *Sonderdruck aus Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums*, nota 9, p. 289.

200 de germani dobrogeni au fost internați³⁷, ca „bănuiți de autoritățile române”³⁸. Astfel, și preotul german din Malcoci a fost internat de români, ca „ostatec”³⁹. În continuare, a fost interzisă folosirea limbii germane și Școala Germană din Constanța a fost pusă sub control român. Proprietatea obștească a germanilor dobrogeni a fost confiscată de stat, ca proprietate a Reichului German. Internarea cetățenilor germani și austrieci ca inamici de război, care au sprijinit germanii din Dobrogea, ca învățători, ca și în economie și biserică, a dus la sfârșitul brusc al vieții comunității germane.

După ocuparea Dobrogei, în 1916, de către trupele germane⁴⁰, bulgare și turcești, prin preoții militari și soldații germani, au reînceput să se țină slujbele religioase, precum și învățământul în limba germană. Între 1916 și 1918, Administrația Germană de Etapă a editat ziarul *Dobrudscha-Bote*, singura publicație periodică în limba germană, din regiune. Mai târziu, ca anexă la *Deutsche Zeitung Bessarabiens* (Ziarul German Basarabiei) a apărut *Dobrudscha Nachrichten* (Știri Dobrogene). Doi ani mai târziu, a fost publicată din nou ca anexă bilunară a ziarului basarabean *Deutsches Volksblatt* (Ziar popular german) din Tarutino⁴¹. În localitățile germane dobrogene au fost citite ziarele germane și revistele din București și Arad⁴².

Politica

O viață politică proprie s-a dezvoltat relativ târziu, la germanii dobrogeni. Abia în 1913, cu puțin timp înaintea izbucnirii Primului Război Mondial, a fost creată prima organizație germană dobrogeană în regiune, Uniunea germano-română a coloniștilor (*Deutsch-rumänischer Kolonistenverband*), care a intervenit la autorități, pentru problemele economice și „păstrarea obiceiurilor și tradițiilor germane”, în Dobrogea.⁴³ În anul 1918, a fost înființată Asociația Germanilor din Dobrogea (*Verein der Deutschen aus der Dobrudscha*), care, pe lângă interesele etnice, s-a ocupat și de interesele economice și de problemele emigrării, acolo unde era vorba de „reîntoarcerea planificată pentru păstrarea germanilor pentru germanitate”⁴⁴. În final, în 1924, după ce Transilvania, Banatul, Basarabia și Bucovina au fost alipite României, a fost înființată Uniunea cetățenilor români de origine germană din Dobrogea (*Verband rumänischer Bürger deutscher Abstammung in der Dobrudscha*). Această asociație a avut ca scop reprezentarea intereselor politice ale germanilor din Dobrogea, față de stat. Pentru că asociația nu a reușit să-și trimită reprezentant în parlament (și nici pe liste de partid), s-a impus, fără succes, de exemplu, atribuirea fiecărei parohii a 10 hectare, angajarea de cadre

³⁷ Cf. Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 138.

³⁸ Cf. Friedrich Steinmann, *Interniert [Internat]*, în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 6, 1961, pp. 136-143, aici p.136. Și Gottlieb Steinmann, care s-a așezat în localitatea germană dobrogeană Căcoși (germ. Horoslar; nume actual: Poiana), a fost internat în 1916, cu toate că avea cetățenia elvețiană, și abia după 11 ½ luni a putut pleca în Elveția. În 1918 s-a întors iarăși în gospodăria lui din Dobrogea. Tot așa a fost internat primarul din Malcoci Josef Tuchscherer. Cf. Rochus Tuchscherer, *Aus dem Leben eines Malkotschers [Din viața unui malcocean]*, în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 6, 1961, p. 147.

³⁹ Cf. Traeger, *Die Deutschen in der Dobrudscha*, nota 1, p. 50.

⁴⁰ Administrația Germană de Etapă a editat mai multe broșuri despre Dobrogea, care au descris administrația, relațiile economice, transportul, sistemul de sănătate, sistemul bancar din regiune și multitudinea etnică dobrogeană. Cf. *Denkschrift der Deutschen Etappenverwaltung in der Dobrudscha. Abgeschlossen Mitte April 1917 [Memoriu al administrației Germane de Etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lunii aprilie 1917]*. O ediție bilingvă germano-română a Memoriului al administrației Germane de Etapă din Dobrogea a apărut la Constanța în 2012, ca și: *Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918, herausgegeben von der Deutschen Etappenverwaltung der Dobrudscha [Imagini din Dobrogea, editat de Administrația Germană de Etapă]*, Constanța 2018. Ediția în limba română (tradusă de Gustav Rückert) cuprinde o bibliografie vastă a istoriei coloniștilor de Vasile Ciobanu, *Bibliografia germanilor din Dobrogea, în Imagini din Dobrogea 1916-1918*, Constanța 2011, pp. 337-374.

⁴¹ Cf. Sonderdruck aus Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums, nota 9, p. 289.

⁴² Cf. Karl O. Kurth, *Handbuch der Presse der Heimatvertriebenen. Hrsg. im Auftrag des Göttinger Arbeitskreises [Manual de presă al expulzaților germani, editat la comanda Cercului de lucru Göttingen]*, Kitzingen/Main 1953 (Der Göttinger Arbeitskreis, 76) p. 211.

⁴³ Cf. Ortfried Kotzian, *Die Umsiedler. Die Deutschen aus est- olhynien, Galizien, der Bukowina, Bessarabien, der Dobrudscha und in der Karpatenukraine [Repatriații. Germanii din Volânia de vest, Galiția, Bucovina, Basarabia, Dobrogea și Ucraina subcarpatică]* München 2005 (Studienbuchreihe der Stiftung ostdeutscher Kulturrat, 11), p. 263.

⁴⁴ *Ibidem*.

didactice de limba germană sau construirea de școli în localitățile germane. Aceasta s-a unit cu Uniunea Germanilor din România (*Verband der Deutschen in Rumänien*) în 1931. După preluarea conducerii Uniunii din Dobrogea de către Johannes Klukas, acesta a fost, în 1934, mai întâi președinte al consiliului popular și după renumire, a devenit *Gauobmann* (șef de regiune) în cadrul *Volksgemeinschaft* (Comunitatea populară). Cu puțin timp înaintea repatrierii, Klukas a fost înlocuit de la conducerea Uniunii Germane din Dobrogea de adversarul său politic, Paul Unterschütz. În toamna anului 1938 a fost creată, la presiunea Berlinului, unitatea germanilor din România, ceea ce a devenit Grupul Etnic German din România (*Deutsche Volksgruppe in Rumänien*).

Repatrierea

Deja din 1918 s-a încercat să se contacteze mai strâns Germania privind interesele etnice și economice. Discuțiile pentru repatrierea (*Umsiedlung*) planificată în Germania s-au întezit, la sfârșitul anilor 1930 și subiectul era în principal problema de supraviețuire a grupului etnic. Pentru că viața politică a germanilor din regiune, care s-au așezat în principal în Dobrogea românească, a fost relativ slab dezvoltată, greutățile coloniștilor germani în Dobrogea deveneau din ce în ce mai mari. Dobândirea de pământ de către coloniști germani, care trăiau preponderent în familii cu mulți copii, n-a mai fost posibilă; familiile tinere „nu puteau să-și întemeieze o bază de existență”⁴⁵. Din acest motiv, Klukas a propus, în 1938, conducătorului pe țară al Grupului Etnic German, Fritz Fabritius, ca 300 până la 400 de familii mai sărace să fie repatriate în Germania⁴⁶. Fabritius a fost de acord cu această acțiune și astfel, de la începutul anului 1939, până în vara anului 1940, în cadrul așa zisei „pre-repatriere” (*Vorumsiedlung*), au fost repatriați cca. 1.600, până la 1.700 germani dobrogeni, în Reichul German⁴⁷.

Situația economică și culturală grea a multor germani dobrogeni a făcut ca, în rândul populației fără pământ, să se instaleze dorința de repatriere, astfel încât *Gauleiter*-ul Johannes Klukas, conducătorul politic al ținutului Dobrogea în cadrul Grupului Etnic German, cu politica sa „acasă în Reich” (*heim ins Reich*) nu a întâlnit greutăți serioase⁴⁸. Informațiile pozitive ale presei germane din România despre al Treilea Reich au întărit tendințele de emigrare la mulți germani dobrogeni, ceea ce, conform unui raport al consulului german Lörner, din Galați, către Ministerul de Externe din Berlin, s-a dezvoltat „o psihoză de emigrare”⁴⁹. Efectiv, lui Klukas i s-a făgăduit deja, în toamna lui 1939, repatrierea germanilor dobrogeni de către Lorenz, șeful Centrului pentru Etnicii Germani (*Volksdeutsche Mittelstelle*) - autoritatea care îndeplinea țintele politice ale nazismului, referitoare la etnicii germani (*Volksdeutsche*) - în prezența consulului Lörner⁵⁰.

Germanii din Dobrogea au fost catalogați ca „așchie nesustenabilă” (*nichthaltbarer*

⁴⁵ Cf. descrierea fostului *Gauleiter* a Dobrogei Johannes Klukas, *ie es zur Umsiedlung der Dobrudschadeutschen gekommen ist* [Cum s-a ajuns la repatrierea germanilor dobrogeni], în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 16, 1971, pp. 41-42.

⁴⁶ Cf. Dirk Jachomowski, *Die Umsiedlung der Bessarabien-, Bukowina- und Dobrudschadeutschen. Von der Volksgruppe in Rumänien zur „Siedlungsbrücke” an der Reichsgrenze* [Repatrierea germanilor din Basarabia, Bucovina și Dobrogea. De la grupul etnic din România la „puntea de colonizare” la granița Reichului], München, 1984 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, 32), p. 27.

⁴⁷ Cifre conform, „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 2, 1957, p. 178, cf. și Otto Klett, *Die Umsiedlung der Dobrudschadeutschen im Jahre 1940* [Repatrierea germanilor dobrogeni în anul 1940], în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 1, 1956, p. 21.

⁴⁸ Astfel a scris Johann Adam, originar din Ciucurova, în jurnalul său: „Totul se petrece fără împotrivire, că potrivit repatrierii nu au putut să vorbească. Unul, care totuși îndrăznește să se împotrivescă, este vizitat și prelucrat de întreaga comisie. Vine și acesta.”, în *Die Umsiedlung und ihre Folgen. Aus dem Tagebuch von Johann Adam* [Repatrierea și urmările. Din jurnalul lui Johann Adam], în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 1, 1956, p. 45.

⁴⁹ Cf. Jachomowski, *Die Umsiedlung*, nota 46, p. 27.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 50. Gândurile politicianului german din România Hans Otto Roth sau a inspectorului școlar din Sibiu Gustav Rösler de a coloniza pe germanii dobrogeni în Ardeal, nu au fost urmărite de partea germană, pentru că cele propuse de sașii erau contrare planurilor din Berlin, *ibidem*, pp. 50-52.

Splitter),⁵¹ a cărei capacitate de supraviețuire ca etnie în regiune nu este dată. Hotărârea repatrierii a fost luată, în final, la Berlin; germanii din Dobrogea nu au participat direct la încheierea Convenției între Guvernul Regal Român și Guvernul Reichului German, privitoare la repatrierea populației de origine germană din Dobrogea (și Bucovina de Sud), în Germania, care a fost semnată la 22 octombrie 1940, la București.

În numai câteva săptămâni, comisarii locali și reprezentanții guvernamentali locali au inițiat organizarea, cu ajutorul traducătorilor și medicilor din regiune. Sub presiunea considerabilă a timpului, comisarii cunoscători ai localităților au evaluat valorile averilor. Rezistența împotriva repatrierii a venit mai degrabă din exterior, mai puțin de la cei în cauză. În timp ce guvernul român a negociat atent și a venit în întâmpinarea părții germane, Ordinariatul arhiepiscopal romano-catolic din București a fost împotriva repatrierii catolicilor germani din Dobrogea.

Cei mai mulți germani dobrogeni au salutat repatrierea, chiar dacă mulți plecau cu inima grea din Dobrogea, din plaiul lor natal. În amintire, repatrierea a fost descrisă ca „izgonire din paradis”⁵². De altfel, s-au alăturat aproape toți plecării, să nu rămână singuri ca germani în regiune.

Germanii au fost duși cu trenul până la Cernavodă, de unde drumul lor a început cu îmbarcarea lor pe Dunăre, până la Semlin, lângă Belgrad și de acolo a continuat, cu trenul, mai departe, în Reichul German. Ultimul transport cu germani din Dobrogea a trecut granița Reichului pe 13 decembrie 1940. Urmare a politicii naziste, așezările germane din Dobrogea au încetat să mai existe.

Noua colonizare în „Est”

Pentru cei 15.454 emigranți germani din Dobrogea⁵³ - inclusiv mai mult de 500 persoane din Bulgaria, care au fost repatriați în 1943 - a început o viață de lagăr. Germanii dobrogeni au fost repartizați în lagăre, în regiunile din Reich Mainfranken și Niederdonau, înainte ca cei mai mulți să fie colonizați, în 1942, deci după doi ani petrecuți în lagăr, în principal în Warthegau (Polonia ocupată) și Protectoratul Boemia și Moravia. În ultimele luni de război, 1.271 dobrogeni se mai găseau în lagăr⁵⁴.

Cei mai mulți emigranți au preferat să fie colonizați în Est, pentru că, prin aceasta, conform prezentărilor curente, nu s-ar fi menținut numai comunitatea satului din Dobrogea, ci se spera, de asemenea, la o compensație cu terenuri agricole. Un domiciliu în Reichul vechi nu era dorit de cei mai mulți germani dobrogeni, pentru că acolo, la dispoziția emigranților nu stăteau gospodării, ca obiect compensatori, țărani ar fi trebuit să se angajeze în Reichul vechi.

Cu cât germanii dobrogeni trebuiau să aștepte colonizarea lor, cu atât mai mari au fost criticile, care se îndreptau, în mare măsură, împotriva modului procesului de repatriere, în special, dar și împotriva ruperii colectivității comunei constituită în Dobrogea⁵⁵.

Multe iluzii s-au pierdut repede ⁵⁶. Pentru că tradiții străvechi și concepția existentă despre valoare nu și-au găsit considerație la noua colonizare, pe o proprietate expropriată ilegal de la polonezi și cehi, cum repede a fost remarcat de germanii din Dobrogea și pentru că

⁵¹ *Ibidem*, p. 52.

⁵² Cf. Mathilde Klein, *Von Malkotsch nach elbsleben. Eine Dobrudscha-Deutsche erzählt ihr Leben [Din Mălcoci la elbsleben. O germană din Dobrogea povestește viața ei]*, Norderstedt, 2009, p. 22 și urm.

⁵³ Cifra după Jachomowski, *Die Umsiedlung*, nota 46, p. 191, conform raportului (1 iunie 1944) despre repatriere și colonizare (Stabshauptamt RKF). Bundesarchiv R49/469/196-197. În 1941, în Dobrogea de Nord mai erau 1.693 germani. Cf. *ibidem*, p. 100.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 189.

⁵⁵ Cf. Johann Florian Müller, *Ostdeutsches Schicksal am Schwarzen Meer [Soarta estgermană la Marea Neagră]*, Donzdorf, 1981, pp. 248-256.

⁵⁶ Wilhelm Brenner, din Făclia, a scris 20 de ani după repatrierea (*Umsiedlung*): „Cei mai mulți dintre membrii comunei se mai gândesc și astăzi cu emoție interioară la ziua hotărâtoare, care ne-a adus pe lângă puține bucurii, multe deziluzii.”, în: „Jahrbuch der Dobrudscha-Deutschen”, 5, 1960, p. 96.

deseori proprietățile noi primite nu avea aceiași valoare, ca cele din Dobrogea.⁵⁷

Repatriații în 1940 au devenit între timp cetățeni ai Reichului German. Cu plecarea lor ca urmare a Convenției, au pierdut cetățenia română și au obținut după scurt timp în Reichul German, cetățenia germană. Cu toată reglementarea specială pentru strămutați, o mare parte din bărbați au fost înregimentați în armată, respectiv la *Waffen SS* și erau trimiși pe front⁵⁸.

Refugiere

Cu începere din a doua jumătate a lunii ianuarie 1945, populația germană din Est, deci și repatriații din Dobrogea, au primit ordinul de evacuare⁵⁹. Multe convoaie au luat drumul spre vest, prin zăpadă și gheață.⁶⁰ Repatriații care nu s-au putut refugia la timp în vest, au fost eliberați în parte abia în 1950, din Polonia în Germania.

Cca. 2.000 până la 3.000 de germani dobrogeni⁶¹ care au fost colonizați în Boemia și Moravia, au ajuns în 1945 în condiții aventuroase, înapoi în România⁶². Acolo, în localitățile lor, în fostele lor case, au întâlnit aromâni din Dobrogea de Sud, care în 1940 au fost colonizați în fostele localități germane și bulgare din Dobrogea de Nord, urmare a Tratatului de la Craiova⁶³. Cu toate că nu puțini români au salutat la fața locului întoarcerea germanilor dobrogeni⁶⁴, cei mai mulți din cei întorși au fost deziluzionați de posibilitățile oferite lor și au părăsit în mare parte Dobrogea, în 1947, din nou în direcția Germania.

Început nou în Apus

După război, în Germania s-a început imediat înscrierea în registrul localităților a foștilor locuitori ai zonelor de repatriere și refugiu (*Heimatortskarteien*), pentru a face posibilă reunificarea familiilor. După prelucrarea statistică a materialului existent, din 1964, au fost numărați pentru perioada de dinainte de sfârșitul războiului, 15.718 germani din Dobrogea română și bulgară. Dintre germanii dobrogeni cunoscuți înainte de sfârșitul războiului, au fost „constatați a fi în viață” 13.489 persoane.⁶⁵ Cei mai mulți germani dobrogeni s-au refugiat, după al Doilea Război Mondial, în Germania de sud. Unii au preferat să se refugieze mai departe, în SUA și Canada.

Pe teritoriul Republicii de la Bonn de mai târziu (inclusiv Berlinul de Vest), au venit

⁵⁷ Cf. raportul detaliat a Irmgard Gerlinde Stiller, *Heimat - Umsiedler, Ansiedler, Flüchtling, Neubürger* [Patrie - repatriat, colonist, refugiat, cetățean nou], în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 5, 1960, pp. 31-94.

⁵⁸ Friedrich Schmolke din Palazu Mare descrie întâmplarea 20 de ani mai târziu, astfel: „În anul 1942 s-a trecut la colonizare în Wartheland. Cea ce s-a petrecut acolo a fost cu totul împotriva voinței noastre. Am fost obligați să ne înrolăm în SA. Asta n-a fost bine. Pentru toate a trebuit să ne prezentăm, am fost tot timpul chinuți. Nu cunosc pe niciunul din consătenii mei care nu ar fi participat acolo în silă.” Cf. Friedrich Schmolke, *Kurzer Bericht über meine Erlebnisse im Jahre 1945* [Scurt raport despre întâmplările mele în anul 1945], în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 5, 1960, p. 108.

⁵⁹ Cf. Therese Erker, *Unsere Flucht 1945 - als Flüchtlinge in Österreich* [Refugierea noastră 1945 - ca refugiați în Austria], în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 6, 1961, p. 149-181; Karl Rüb, *Erinnerungen an die Notjahre 1945-1948* [Amintiri în anii de sărăcie 1945-1948], în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 7, 1962, pp. 43-61.

⁶⁰ Cf. Emanuel Schlaps, *Aus dem Tagebuch meines Vaters (Schluss)* [Din jurnalul tatălui meu (Sfârșit)], în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 15, 1970, pp. 38-42.

⁶¹ Cf. Vasile Nicoară, *Dobrogea. Spațiu geografic multicultural*, Constanța, 2006, p. 152.

⁶² Despre refugierea din România și situația întâlnită acolo, ca și condițiile întoarcerii în Germania, cf. raport al Reginei Mayer din Tariverde, în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 5, 1960, pp. 111-125, și de Johannes și Katharina Ternes din Caramurat (Mihail Kogălniceanu), în Müller, *Ostdeutsches Schicksal*, nota 55, pp. 257-259.

⁶³ Tratatul de la Craiova(1940), prin care Dobrogea este împărțită definitiv în partea de nord, română și partea de sud, bulgară, a dus la separarea etnico-teritorială a bulgarilor și românilor în regiune, care cu eufemism diplomatic a fost descris ca „schimb de populație”. În termen de trei luni, 100.000 români, printre care și aromâni, au trebuit să părăsească Dobrogea de sud și cca. 61.000 bulgari partea de nord a Dobrogei. Aromânii au fost colonizați după războiul balcanic din 1913, în Dobrogea de sud (după ce Cadrilaterul a fost anexat de România), preponderent din Macedonia, Grecia și Albania, pentru a înlocui în parte tătarii și turcii emigrați în Turcia, dar și să întărească grupul de populație român existent în număr mic. Cf. Sallanz, *Bedeutungswandel von Ethnizität*, nota 2, pp. 68-72.

⁶⁴ Cf. raportul lui Hieronymus Menges, *Die Rückkehrer des Jahres 1945* [Persoanele care s-au întors în anul 1945], în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 15, 1970, pp. 71-74, aici p. 74.

⁶⁵ Cf. Jachmowski, *Die Umsiedlung*, nota 46, p. 203.

8.559 și în RDG de mai târziu (inclusiv Berlinul de Est), 2.318 germani dobrogeni. În Europa apuseană (mai ales în Austria), au ajuns 384 și în America 1.476 persoane; în zonele colonizate din est au rămas 31 dobrogeni. În România au trăit 721 dobrogeni germani⁶⁶.

În Republica Federală Germania s-a înființat, în mai 1950, Asociația Germanilor din Dobrogea⁶⁷; în iulie 1955, pe baza cererii germanilor din Bulgaria, Asociația a fost redenumită în Asociația Germanilor din Dobrogea și Bulgaria (*Landmannschaft der Dobrudscha- und Bulgariendeutschen*). Germanii dobrogeni din RDG, din motive politice, nu au putut să se organizeze în asociații.

Foarte mulți germani dobrogeni s-au așezat în județul Heilbronn din Badenia-Württemberg, în sudul Germaniei⁶⁸. Astfel, de exemplu, la Nordhausen, lângă Heilbronn, germanii dobrogeni au format un cartier care, în 1955, a primit numele de cartier „Fachria”, după localitatea din Dobrogea în care au trăit germani dobrogeni (rom. Făclia)⁶⁹. Locuitorii s-au adaptat la noile condiții, dar nu rareori duceau dorul după activitatea lor agricolă în „vechea patrie”: „O patrie nu mai găsim, așa cum ne-am imaginat-o. Un țăran liber, pe pământ liber”⁷⁰.

În anul 1954, orașul Heilbronn a preluat patronatul germanilor dobrogeni. Astfel, Asociația Germanilor din Dobrogea și Bulgaria avea, timp de cinci decenii, sediul ei, în orașul de pe Neckar, în partea de nord a landului Badenia-Württemberg. Heilbronn a fost centrul cultural a germanilor dobrogeni; acolo avea loc întâlnirea anuală, de Rusalii.

Din 1956 până în 1977, în Germania a editat Otto Klett⁷¹, *Jahrbücher der Dobrudscha-deutschen* (Anuarul germanilor dobrogeni), cu care vroia să dea „cronicarului” documente pentru cercetarea germanilor din Dobrogea și a regiunii întregi, în multitudinea etnică și culturală⁷². După decesul lui Otto Klett, Asociația a editat, din 1977, până în 2008, *Der Dobrudschabote* (Curierul dobrogean).⁷³ Timp de 40 de ani, din 1949 până în 1989, a existat revista *Rundbrief der Dobrudschadeutschen* (Scrisoare circulară a germanilor dobrogeni), pe care pastorul Herbert Hahn a publicat-o lunar, și începând din 1985, a fost editată bilunar de către fiica sa, Karin Kröner⁷⁴.

Germanii din Dobrogea după 1989

După evenimentele politice din decembrie 1989 din România, clădirea Școlii evanghelice germane din Constanța a fost pusă la dispoziția Comunității evanghelice a germanilor, a fost renovată cu sprijinul financiar din Germania și deschisă ca *Begegnungsstätte*

⁶⁶ Cifrele cuprind persoanele în viață după sfârșitul războiului, cf. *ibidem*, p. 203.

⁶⁷ Asociația „urmărește exclusiv și direct scopuri umanitare [...], și anume în special prin cunoașterea, promovarea și reprezentarea tuturor intereselor economice, culturale și sociale a germanilor din Dobrogea și Bulgaria”. Cf. § 2 a statutului asociației, în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 7, 1962, pp. 65-66. Detalii despre organizațiile și instituțiile germanilor dobrogeni, cf. Kotzian, *Die Umsiedler*, nota 43, pp. 278-281.

⁶⁸ Despre anii de început ai germanilor dobrogeni, în Germania de sud, cf. Karl Rüb, *Erinnerung an die Notjahre [Amintiri despre anii de sărăcie 1945-1948]*, în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 7, 1962, pp. 43-61.

⁶⁹ Cf. Theophil Hopp, *Von Fachria in der Dobrudscha zur Fachria-Siedlung in Nordhausen im Kreise Heilbronn [Din Făclia din Dobrogea în cartierul „Fachria” din Nordhausen în județul Heilbronn]*, în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 6, 1961, pp. 182-186.

⁷⁰ Cf. Wilhelm Brenner (din Făclia), *Als Umsiedler zwischen 1940 und 1945 [Ca repatriat între 1940 și 1945]*, în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 7, 1960, p. 107. Dorul după „vechea patrie” formulează Brenner în același raport (pp. 96-97) astfel: „Dintre vecinii mei [din Făclia, J.S.] nu am pe nimeni în apropiere. În blocul nostru folosim cincisprezece familii aceiași intrare, dar nimeni nu vizitează pe nimeni, abia dacă ne cunoaștem și nu este nimeni interesat de viața altuia. Cu totul altfel ar fi dacă ar locui cincisprezece familii dobrogene împreună, ar fi fost imediat o comunitate închisă proprie.

⁷¹ Despre Otto Klett (1910-1977), originar din Cobadin, cf. Müller, *Ostdeutsches Schicksal*, nota 55, pp. 315-318.

⁷² Cf. Otto Klett, *Vorwort [Cuvânt înainte]*, în „Jahrbuch der Dobrudschadeutschen”, 1, 1956, pp. 5-6.

⁷³ Asociația Germanilor din Dobrogea și Bulgaria a mai editat două albume voluminoase cu fotografii, *Landmannschaft der Dobrudscha- und Bulgariendeutschen*, (coord.) *Heimatsbuch der Dobrudschadeutschen 1840-1940 [Cartea germanilor dobrogeni 1840-1940]*, Heilbronn [1986]; Albert Stiller, Gerlinde Stiller-Leyer (coord.), *Lebensweg der Dobrudschadeutschen in Bildern. 1840-1940-1990 [Viața germanilor dobrogeni în fotografii. 1840-1940-1990]*, Heilbronn 1992.

⁷⁴ Cf. Müller, *Ostdeutsches Schicksal*, nota 55, pp. 319-320.

der Deutschen (Centru de întâlnire a germanilor). În clădire își are sediul Forumul Democrat al Germanilor din Constanța; până în 2006, clădirea a adăpostit de asemenea, și „Grădinița română-germană,” ca și „Biblioteca germană”.

Conform recensământului populației din 2011, în Dobrogea românească mai trăiesc 166 germani, care în mare majoritate au venit din Banat și Ardeal, în orașele Constanța și Tulcea, de cele mai multe ori, din motive profesionale și, în special, în perioada comunistă⁷⁵.

Câteva biserici și cimitire ale coloniștilor germani din regiune s-au păstrat de-a lungul deceniilor, deseori datorită sprijinului germanilor dobrogeni (*deutsche Dobrudschaner*), cum se numesc ei cu mândrie, din vest, prin intermediul Asociației lor.

Asociația Germanilor din Dobrogea și Bulgaria a ridicat, din 2002 până în 2007, în câteva foste localități germane din regiune, pietre comemorative, în amintirea istoriei de aproape 100 de ani a germanilor în Dobrogea, respectiv în: Cobadin (germ. Kobadin), Lumina (Kodschalie), Cogealac (Kodschalak), Tariverde, Făclia (Fachria), Ciucurova (Tschukurowa), Malcoci (Malkotsch), Mihail Kogălniceanu (Karamurat) și Schitu (Klein-Mandschapunar).

În anul 2009, Asociația Germanilor din Dobrogea și Bulgaria, datorită structurii de vârstă și a reducerii de membri, a fuzionat cu Asociața Germanilor din Basarabia (*Bessarabien-deutscher Verein*) din Stuttgart.

⁷⁵ Cf. <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>. Tabela 8, ca și interviul cu Walter Rastätter, care până la începutul anului 2014 a fost președintele Forumului Democrat al Germanilor din Constanța, în Josef Sallanz (coord.), *Die Dobrudscha. Ethnische Minderheiten - Kulturlandschaft - Transformation. Ergebnisse eines Geländekurses des Instituts für Geographie der Universität Potsdam im Südosten Rumäniens [Dobrogea. Minorități etnice - peisaj cultural - transformări. Rezultatele unui curs pe teren a Institutului pentru Geografie a Universității din Potsdam în sud-estul României]*, Potsdam, 2005 (Praxis Kultur- und Sozialgeographie, 35), pp. 96-99.

LITERATURĂ ȘI RĂZBOI: GEORGE TOPÎRCEANU PE FRONTUL DOBROGEAN ECOURI MEMORIALISTICE

Corina Mihaela APOSTOLEANU

Rezumat: Primul Război Mondial a adus după sine transformări importante în viața socială a României. Deși la începutul Marelui Război exista un idealism al tinerilor care își doreau să lupte pentru Ardeal, pentru idealul românesc al națiunii întregite, confruntarea militară extrem de aspră, numărul mare de victime, suferința îndurată pe front sau în prizonierat, aveau să ducă aceeași tineri pe un drum al schimbării mentalităților, odată cu metamorfoza imperiilor și a națiunilor. Mari scriitori români ai perioadei interbelice au participat activ la război, inclusiv pe front, în teritoriul dobrogean și au lăsat o memorialistică interesantă, despre aceste momente, ori au scris pagini de literatură de mare impact.

Cuvinte cheie: Marele Război, Dobrogea, scriitori români, perioadă interbelică, memorialistică

Abstract: World War I brought about important changes in Romania's social life. Though at the beginning of the war, young people were idealistic, as they wanted to fight for Transylvania, for the Romanian ideal of a complete nation, the military confrontations were very harsh with a great number of victims and much suffering, on the front or in captivity; therefore, the same young people followed the path of new mentalities, under the circumstances of the metamorphosis of empires and nations. Important interwar writers took an active part to the war, including the front in Dobruja and they wrote interesting memoirs on the matter or they wrote literary pages of great impact.

Key words: The Great War, Dobruja, Romanian writers, interwar period, memoirs

Evenimentele istorice de mare anvergură, asemeni Primului Război Mondial, au consecințe importante asupra mentalului colectiv al popoarelor, în general, și produc transformări în conștiința individuală. Oamenii de toate condițiile sociale parcurg trauma războiului cu maximă intensitate, reușind să se elibereze de ea, pe parcursul vieții, în grade diferite. La rândul lor, scriitorii au traversat experiența aspră a războiului și au lăsat pagini impresionante, care să amintească generațiilor viitoare întâmplări dramatice, portrete ale unor camarazi de arme, într-un cuvânt realități istorice necesar a fi cunoscute.

Între numele cele mai cunoscute de scriitori români participanți la Primul Război Mondial se află și Cezar Petrescu, al cărui roman, *Întunecare*, este reflexia participării sale la operațiunile militare, pe frontul din Moldova. Drama lui Radu Comșa, personajul central al romanului, este, în fond -, drama tuturor celor care au trecut prin experiența războiului. Cezar Petrescu a scris romanul, timp de trei veri, după război, la începutul anilor 1920, când toate cele văzute și trăite erau foarte proaspete, în mintea sa. Scrisul era un fel de eliberare de toate realitățile dramatice pe care le-a trăit. La începutul mării Conflagrații Mondiale, exista un idealism al generației tinere, care îndemna la acte de vitejie. Se spunea, după cum spun și personajele lui Cezar Petrescu: va fi un război pentru Ardeal, pentru drepturi și dreptate românească. Astfel se explică și plecarea ca voluntar, pe front, a avocatului Radu Comșa, care este grav rănit, în confruntarea sângeroasă de la Oituz. Foarte tânărul, aproape adolescent, Mihai Vardaru, își va pierde viața, tot la Oituz.

Publicarea romanului în anii 1927-1928 a declanșat o reacție emoțională, din partea publicului. Oamenii au regăsit în paginile cărții propriile experiențe de război, destinul unor familii, prieteni sau cunoștințe. Trecute prin filtrul literaturii dramele existențiale au putere de generalizare, așa încât, indiferent de spațiul în care s-au desfășurat luptele, putem recunoaște aceleași suferințe și aceleași traume lăsate în urmă, de război. Pacea și liniștea dinainte nu vor mai reveni niciodată. Este evidentă că o lume se desfăcea în bucăți, spre a face loc alteia, în care mulți nu se mai regăseau. A fost nevoie de aceste sacrificii, pentru ca lumea să își schimbe fața și să meargă pe drumul istoriei, într-o direcție a metamorfozei popoarelor, dar mai cu seamă a mentalităților.

Camil Petrescu, cu grad de sublocotenent, a lupta în compania a 8-a din regimentul 16 Infanterie Suceava, aflat în subordinea Diviziei 7 Infanterie. Participând la luptele grele de la Oituz, a fost rănit, în 26 iulie 1917. A fost luat prizonier și a fost internat în lagăre din Ungaria și Boemia, de unde s-a întors abia în aprilie 1918. Experiența războiului va fi baza romanului *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, publicat în anul 1930. În același Regiment Suceava s-a aflat și Mihail Sadoveanu, care, fiind mobilizat, a condus un important ziar al epocii, *România*-organ al apărării naționale, alături de Nicolae Iorga, Octavian Goga, Ion Minulescu, Onisifor Ghibu. Gib Mihăescu era refugiat în Moldova, unde a absolvit și Școala de Ofițeri de Infanterie de la Iași. Experiența războiului își găsește ecoul în romanul său, *Donna Alba*.

Această trecere în revistă a experienței scriitorilor care au traversat războiul, pe diferite fronturi, se constituie într-un preambul al memoriilor de război ale lui George Topîrceanu, care a luptat la Turtucaia, într-unul dintre momentele cele mai dificile pentru armata română, în timpul Marelui Război. Topîrceanu își va publica în anii imediat după război, 1918, 1920, dar și mai târziu, în 1936, amintirile din război și din perioada de prizonierat. Acestea constituie valoroase mărturii ale unui timp istoric ale cărui efecte au schimbat înfățișarea Europei. Amintirile despre luptele de la Turtucaia sunt precedate de un *motto* edificator pentru gândurile poetului despre Marea Conflagrație: *Pentru cei ce nu s-au mai întors și pentru familiile celor cari au pierit. Camarazilor de la Turtucaia le închin aceste mohorâte rânduri.*

Bulgaria declarase război României la 15/28 august 1916, astfel că la 2 septembrie același an, trupele bulgare au intrat pe teritoriul Dobrogei de Sud și au avansat către fortificațiile de la Turtucaia.¹ Unitatea militară de artilerie în care lupta George Topîrceanu se afla în vecinătatea satului Kosui Bulgar. Erau acolo aproape 39.000 de soldați români. Lipsa unei coerențe strategice aduce un dezastru armatei române și astfel frontul se prăbușește, în aproximativ două zile de atac susținut al trupelor bulgaro-germane. Numărul românilor luați prizonieri este impresionant de mare: 28.000 soldați și peste 400 de ofițeri. Poetul George Topîrceanu se numără printre aceștia.

În prima parte sunt descrise lucrările defensive principale care apărau Turtucaia, tranșeele, dar și peisajul care pare idilic, în total contrast cu duritatea absolută a războiului:

Corturile și adăpostul nostru erau lângă creasta unei coline, care cobora cu un capăt în Dunăre. De o parte, se adâncea o vale îngustă, cu un pârâiaș umbrat de sălcii, de unde porneau spre Turtucaia, livezi bogate, țărini și vii cu poamă crudă. De cealaltă, tăpșanul lin cobora într-o vale mai largă, cu așezări gospodărești, lângă un iaz bogat în pește, deasupra căruia se ridica o coastă pleșuvă de deal, apoi tufăriș mărunt și imașuri pustii, luminate de soare.²

Ostașii români știu că dinspre acele locuri *luminate de soare* va veni dușmanul și că momentele de calm se vor termina curând.

¹ Vezi Prefața semnată de Daniel Cain la vol *Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina (episoduri tragice și comice din captivitate)*. Memorii de război. G. Topîrceanu. București, Humanitas, 2014, p. 12

² G. Topîrceanu. *op. cit.*, p. 20

Portretul infanteriștilor alături de care Topîrceanu va împărți timpul aspru al prizonieratului este unul cât de poate de atent lucrat, cu detaliile pe care scriitorul le observa și le va reține, pentru amintirile de mai târziu. Fiecare dintre ei se întorcea mereu cu gândul către casă, acolo unde se aflau familii și griji multe ale unei vieți civile, pline de îngrijorări. Topîrceanu le vede ezitățile, neliniștile, temerile și se întreabă dacă vor putea înfrunta răul și mai mare adus de război. Patriotismul vorbelor și al declarațiilor patetice ale celor ce au putere a hotărî destine nu creează vreo legătură cu oamenii aceștia care dau piept cu frontul:

Dar, mă gândeam: de unde să aibă ei, în sufletul lor întunecat și amărât, lumina iubirii de țară, care singură ar mai putea da un înțeles suferințelor războiului și dezlănțui avântul? Pentru care scop, priceput și primit de ei cu dragă inimă și de la cine ar fi putut să învețe uitarea de sine? Dar au încercat măcar cei cari au pus la care acest război în incinta orașelor să se coboare până la ei, să-l lămurească și să-i întrebe?... Iar acum întunecați și amărâți, trebuia să își dea viața pentru scumpa lor patrie.³

Ironia lui Topîrceanu își găsește locul, în contextul deja cunoscut și mult discutat de istorici al pregătirii insuficiente a trupelor române și a dotărilor slabe, total în urma inamicului.

Câteva glume spuse la lumina lunii care aduce strălucire Dunării, mirosul înțepător de fân și de câmp, noaptea care pare liniștită, gândurile care aleargă neconținut și câteva clipe de visare alungă pentru moment războiul din realitate. Vestea despre atacurile bulgare transformă imaginea plăcută a dimineții, cu incendiul soarelui care se ridică, triumfător, pentru o nouă zi, într-un moment de teamă profundă, născută din presimțirile rele care vin odată cu bubuiturile neconținute ale tunurilor inamice. Ostașii încep să se teamă: tunurile românești nu sunt așezate încă, iar puștile *sistem vechi* nu îi încurajează prea mult.

Primirea ordinului de a incendia satul din apropiere îi conștientizează de fapta grozavă pe care trebuie să o săvârșească. Locotenentul Z care îi comandă, om gospodar și cu suflet înțelege că a da foc agoniseli oamenilor este o crimă la fel de mare, ca oricare ucidere. Poetul însuși așteaptă momentul cu inima strânsă:

Un hreamăt se ridică deodată, din capătul satului, unde răsar fără veste câteva lumini, care se măresc văzând cu ochii. Și zvonul crește, se apropie se răspândește în tot satul. Umbre speriate aleargă de-a lungul gardurilor, prin ogrăzi, pe uliți. [...] Iar focul se întinde, cuprinde casele una după alta. Și, cu încetul, o ceată mare de oameni se alege sub marginea satului, sub deal. E furnicare de umbre nelămurite, ce se zbat, se frământă, se amestecă cu gloata gălăgioasă, care sporește mereu cu cei întârziați.[...]. Apoi un capăt de convoi mohorât se formează pe coasta dealului din față, se lungește, se târăște la deal ca o omidă.... Au pornit. Unde?⁴

Locotenentul Z spune, precum cronicarul în vechime: *Mare ticăloșie e războiul.*

Descrierea cu amănunte a asaltului din 22 august/4 septembrie 1916 este simbolică pentru întreaga confruntare de un dramatism, fără precedent. Ostașii români se află în tensiunea așteptării, cu auzul tulburat continuu de zgomotul sinistru al tunurilor, în vecinătatea satelor incendiate, ale căror ruine sinistre aduc un plus de teamă. Topîrceanu completează amintirile cu reflecții asupra războiului, pe care le consideră oarecum explicative, pentru ceea ce a trăit:

Și, lucru straniu: lupta e în toiul ei, dar cât vezi cu ochii împrejur și în față, niciun singur om nu se zărește. Dacă n-ar fi urletul acesta neîntrerupt al artileriei, te-ai crede în mijlocul unor imașuri pustii luminate puternic de soare. Dar oamenii sunt ascunși ca râmele în pământ. De acolo se pândesc unii pe alții, de acolo își trimit prin văzduh focul ucigător. Războiul modern! Stai în tranșee cu brațele încrucișate și cu spatele încovoiat, cât timp durează pregătirea și

³ *Idem*, p. 21

⁴ *Idem*, p. 30-31

aștepți, fără nicio putere să plesnească deasupra ta o mașină azvârlită de altă mașină. Oamenii se bat cu mașinile-e o concurență de răbdare. Pânda vicleană, nervii tari și calculul rece înlocuiesc avântul de odinioară și stropul de poezie al luptelor deschise, în care era cel puțin o dezlănțuire de energie tinerească, o măsurare cavaleriească de putere fizică și de curaj. Dar războiul modern trebuie să fie așa-prozaic, senil și mohorât, ca și cea mai mare parte a scopurilor materialiste pentru care se urmează îndepărtatul Apus: comerț, debușeuri, parale...⁵

Scopurile războiului sunt foarte diferite, la fiecare nivel de la care este privit acest episod istoric: de la un idealism absolut, la un pragmatism complet și atunci devine clară ruptura între ostași, aduși mai cu seamă de prin satele Munteniei și ale Moldovei și decidenții departe de frământările cotidiene ale acestor oameni. Confruntarea om-mașină, grea și cu șanse minime pentru ostași este nedreaptă, până la revolta totală a scriitorului. Cât despre atacul la baionetă, care urmează *focurilor*, acesta devine barbaria absolută, odată ce inamicii fuseseră până nu demult vecini, peste drumul de ape al Dunării.

Vine rândul altor săteni să plece în refugiu, și nu mai contează graiul în care se exprimă sau portul: suferința grozavă e aceeași:

De-a lungul Dunării, pe sub malul râpos și înalt, era un furnicar neastâmpărat, o gloată care se rostogolea în goană pe drumeagul pietros și îngust, un amestec înfrigurat de căruțe cu bagaje, de chesoane, de soldați negri și prăfuiți, de cai slobozi, cari alergau pe margini și de oameni răniți, care se târau cum puteau spre Turtucaia. Și convoiul acesta frământat sporea mereu cu fugarii care coborau din râpile malului, de prin vii și se îndreptau spre pontoanele de lângă oraș, în nădejdea că vor găsi un pod sau vase care să îi treacă dincolo. Mulți își păstrau încă arma și nu vedeai nicio raniță aruncată pe marginea drumului. Mergeau în tăcere, fără să privească în lături. Nu auzai decât tropotul grăbit la picioarelor și huruitul căruțelor⁶.

Osteneala a trei nopți nedormite, moartea camarazilor, sângele care gâlgâie în răni, focurile care se întetesc, căderea frontului, în multe locuri strâng inimile și slăbesc cugetele. Nimic bun nu are cum să urmeze. Bătălia decisivă din 24 august avea să aducă finalul grozav: căderea Turtucaiei.

Unii dintre ostași încearcă să scape de urgia focului cufundându-se în apele întunecate al Dunării, dar soarta lor nu este mai bună: sunt totuși împușcați de trăgători sau nu rezistă apei reci. Prea puțini reușesc.

În cele din urmă, Dunărea fu limpezită de acest furnicar omenesc. Bateria de deasupra noastră începu să bombardeze linia ferată și gara din față: două obuze dărâmand un părete, făcând explozie înăuntru. Alte obuze izbiră în cele câteva șlepuri rămase în fața gării-un cazan mare cu petrol luă foc, înălțând de pe șlep un trâmă de fum negru. [...] Priveam cu inima împietrită. Soarele în paus trimitea raze piezișe pe câmpiile din față, pustii ale ării. Strângeam revolverul în mână și-mi cumpăneam hotărârea între viață și moarte. Într-un târziu simții o mișcare în jurul meu. Ridicai capul. Sus, pe creasta malului râpos, un soldat bulgar ne făcea semn cu șapca să pornim într-acolo.⁷

Pentru artileriștii camarazi ai poetului, dar și pentru Topîrceanu începea urcușul greu, pe Golgota prizonieratului, așa cum aveau să denumească urmașii experiența ostașilor români din Primul Război Mondial, după înfrângerea de la Turtucaia.

Sensibilitatea poetului, trecut prin asprimită războiului avea să rețină în detaliu toate aceste momente și, în timp, ele aveau să își arate chipul urât, din ce în ce mai mult. Numai scrisul putea ostoi chinul:

Doi ani aproape au trecut de atunci. Toate însemnările câte le făcusem zi cu zi pe hârtie mi s-au pierdut. Multe amănunte s-au șters din amintirea mea, unele mi-au rămas prea confuze

⁵ *Idem*, p. 34-35

⁶ *Idem*, p. 38

⁷ *Idem*, p. 59

și poate că le-am uitat ordinea în care s-au petrecut, dar multe mi s-au întipărit pentru totdeauna în suflet, vii și clare, parcă le-aș fi trăit ieri. Mai târziu, oameni de specialitate vor face, desigur, o expunere tehnică și generală a luptelor de la Turtucaia. Eu n-am vrut decât să dau o serie de icoane, schițate în fugă, o poveste sumară și obiectivă a celor ce s-au petrecut numai în jurul meu și la care am luat parte. Dar povestirea acelor întâmplări crâncene au adus, firește, multă durere inimii tale de român, cetitorule. D-apoi mie!⁸

Spune Topîrceanu că ar fi fost bine poate să fie lăsate în uitare, cu obișnuința cu care omul trece întotdeauna peste lumina brutală a realității, dar este vorba despre amintirea vie și caustică a unei nenorociri, pentru care nu poate exista uitare. Ea arde sufletul oricui o știe.

Cu toate acestea, Topîrceanu consideră că: Înfrângerea de la Turtucaia, oricât de dureroasă, nu poate avea nicio semnificație în privința neamului nostru, care și-a făcut proba de-a lungul veacurilor.⁹

Un singur ostaș a rămas dintr-o baterie, alături de tunul lui. Bulgarii i-au cruțat viața, recunoscând curajul absolut de a se luptat singur, fiind cuprins, din toate părțile, de dușmani. Topîrceanu exclamă, la finalul amintirilor:

De i-ar da Dumnezeu numai oameni de aceștia țării mele-tari la suflet ca granitul din care Istoria uită adeseori să le taie monumentele.¹⁰

Monumentele s-au ridicat, după război, în fiecare localitate dobrogeană.

Cu siguranță că Topîrceanu a avut în gândul său monumentul de neuitare care li se cuvinte ostașilor Primului Război Mondial, dincolo de memoria pietrei.

Amintirile poetului sunt acea parte de istorie care are avantajul de a se păstra, dincolo de vremelnicele și subiectivele interpretări ale faptelor istorice.

Bibliografie:

Negoită, Cătălin. „Dezastrul de la Turtucaia” oglindit în cotidienele vremii. În: *Presa Primului Război Mondial*/coord. Cătălin Negoită, Zafir Ilie. București, Tritoni; Galați, Axis Libri, 2015
Petrescu, Cezar. *Întunecare*.

Topîrceanu, George. *Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina (episoduri tragice și comice din captivitate)*. București, Humanitas, 2014

Topîrceanu, George. *Scrieri. Proză literară. Jurnale. Articole. Corespondență*. Vol II. București, Minerva, 1983

⁸ *Idem*, p. 60

⁹ *Ibidem*

¹⁰ *Idem*, p. 61

SECȚIUNEA IV

DOCUMENTE FOTOGRAFICE



CĂRȚI POȘTALE ILUSTRATE ȘI FOTOGRAFII REALIZATE DE TRUPELE DE OCUPAȚIE ÎN DOBROGEA, ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

arh. Radu CORNESCU

Marele Război (1914-1918), așa cum a mai fost denumit Primul Război Mondial, a cauzat multe pierderi de vieți omenești și distrugeri materiale în Europa. Provoocat de Germania, împreună cu aliații ei din Puterile Centrale (Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria), acest război s-a propagat rapid în vestul Europei, dar s-a întins atât în est, cât și în sud. România a stat neutră primii doi ani, dar visul înfăptuirii unui mare ideal - unirea tuturor românilor, a făcut ca țara noastră să intre în război în 1916, alături de Antanta (Anglia, Franța și Rusia). Deși acest război a dus la pierderi foarte mari de vieți omenești printre români, la sfârșitul lui, datorită atât victoriilor aliaților noștri de pe frontul de vest, cât și contraofensivei din Moldova a armatei române, au fost izgoniți dușmanii din țară și, chiar mai mult, s-a realizat unirea cu Transilvania, Bucovina, Basarabia și Banatul. Un episod tragic pentru noi a fost ocuparea Dobrogei de către trupele Puterilor Centrale, în 1916. Majoritatea populației de aici a trebuit să se autoexileze, strămutându-se în Muntenia și Moldova, iar cei rămași au fost persecutați. După terminarea

războiului, cei întorși acasă și-au găsit casele și gospodăriile devastate și au curs mulți ani, pentru ca lucrurile să revină la normal.

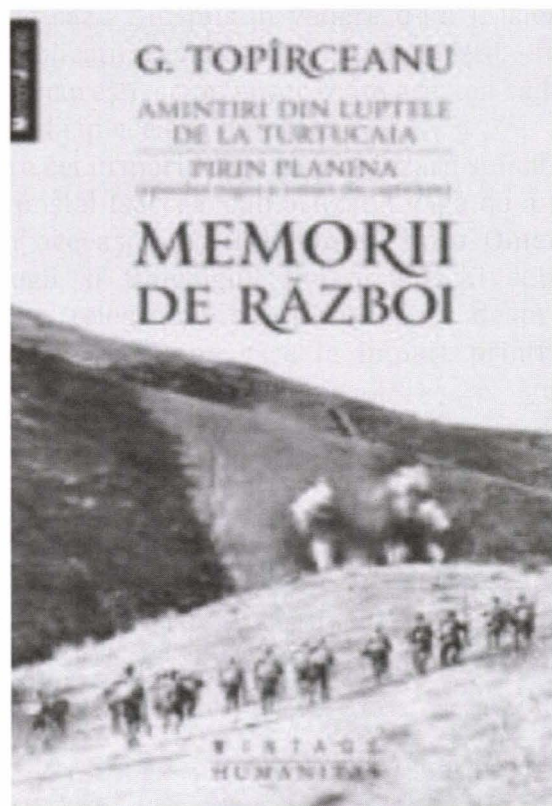
Din timpul ocupației Dobrogei au rămas mărturii documentare, atât din partea inamicului, cât și din partea românilor, care au luat parte la evenimentele nefericite petrecute în acea perioadă. Există, de atunci, și fotografii (majoritatea lor fiind transpuse pe cărți poștale), care ne arată cum arăta teritoriul nostru în timpul ocupației.

Marea majoritate a ilustratelor sunt germane și doar câteva bulgărești, rusești și românești. Multitudinea de imagini surprinse de nemți se explică prin faptul că fiecare batalion al armatei germane avea fotografia propriu și o tipografie ambulantă. Cărțile poștale erau realizate atât pentru propagandă, dar și pentru uzul militarilor. Astfel, oricare ostaș putea transmite către casă imagini cu el, cu colegii, dar și cu împrejurimile frontului. Articolul prezent caută să redea cât mai fidel, prin prezentarea unor cărți poștale și fotografii, situația din Dobrogea, în timpul ocupației. Majoritatea imaginilor provin din colecția personală.

Totul începe la Turtucaia, când, în fața atacului energetic al inamicului, frontul se prăbușește în mai puțin de 48 de ore. Declanșată la 22 august / 4 septembrie, la orele 8.00, ofensiva bulgaro-germană împotriva fortificațiilor românești se soldează cu capitularea garnizoanei de aici, pe 24 august / 6 septembrie, la orele 15.30. Un total de 28.000 de soldați și 450 de ofițeri sunt luați prizonieri. Printre ei și sergentul George Topîrceanu, poetul nostru, care nu s-a aflat în sectorul cel mai expus atacului inamic. Din cauza panicii și a proastei organizări, doar câteva mii de soldați români reușesc să se salveze pe malul celălalt al Dunării.



Sergentul George Topîrceanu
și cartea apărută la editura Humanitas

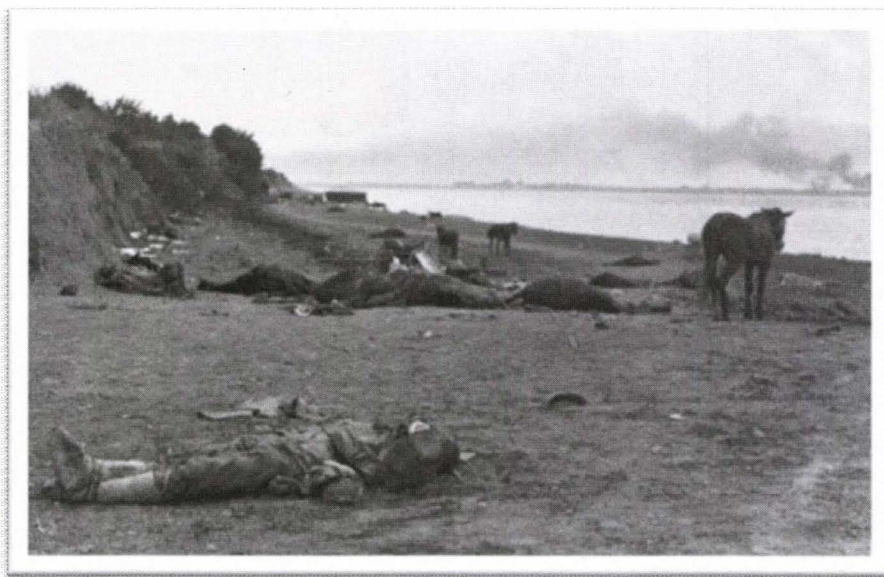


Câteva rânduri scrise de Topîrceanu ne redau grozăvia situației - scrise în volumul „Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina”:

„Șrapnelele trosneau întruna, dar gloanțele lor mari, care cădeau pieziș, rareori ajungeau până în flancul stâng, unde eram eu. Totuși, la fiecare bubuitură mai apropiată, instinctiv, ne vâram capul între umeri, parcă ne-am fi apărut de pietre. Multe obuze se spărgeau departe, la spatele nostru. Era un foc de „baraj” care, din pricina lungimii frontului nostru, nu putea să ne taie retragerea. Când întorsei capul, văzui că vecinul din dreapta a rămas în urmă.

- Ce, nu mai vii? îl întrebai. Iar el, cu fața-n soare, se strâmba urât, parcă i-ar fi fost scârbă tare de ceva.
- Gâlgâie, domnule! îmi zise.
- Ce gâlgâie?
- Sângele... M-a lovit... Trage-mă undeva la adăpost, că pe urmă mă târăsc eu cum oi putea.

M-aplec și-l ridic de-o subțioară. Era lovit deasupra genunchiului... Dar de-abia facem câțiva pași, și-l simt că-și pune capu-n piept, c-un sughiț scurt, și se lasă greu: îl lovise al doilea glonț, în ceafă... L-am lăsat jos, m-am întors. «Fiiit, pe la urechea asta» îmi veni iar în minte, ca o obsesie. Vedeam plopilor de lângă poartă, în amurg, și pe badea Mihai cu luleaua... Am ajuns lângă dâmbul de pământ din față. În iarba lui arsă de soare, gloanțele foșneau scurt, ca niște șopârle. Împușcăturile bulgarilor, mai dese decât ale noastre, se auzeau limpede și prelung - un șir de răpăituri neregulate...”



Imaginile care au circulat, după război, cu soldați și cai morți la Turtucaia, au dezvăluit tragismul de pe front. Confruntarea armatei romane cu trupele germano-bulgare la Turtucaia s-a soldat cu un eșec, dezastrul fiind considerat o catastrofă națională, pentru că practic aproape întregul efectiv angajat în luptele din acest perimetru a fost capturat, alături de un imens material de război.





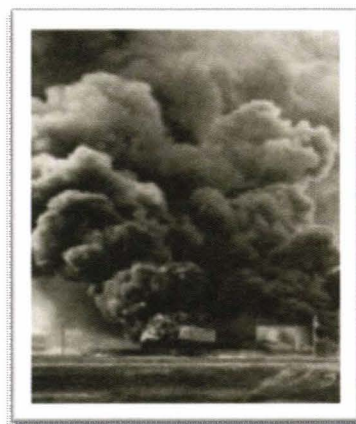
Orașul Turtucaia și o imagine după luptele pentru apărarea orașului

Au urmat alte atacuri ale armatelor aliate inamice, liniile frontului urcând spre Dobrici, apoi spre Mangalia, oprindu-se câteva zile pe linia Topraisar - Tuzla, după un atac greu al artileriei. Biserica din Topraisar a fost grav avariată.



Biserica din Topraisar, avariată în 1916, și o imagine din zilele noastre

Constanța fusese bombardată de aviația germană, chiar din primele zile de război. La începutul lui septembrie, valuri de hidroavioane au bombardat orașul, cu precădere în port. Populația - majoritar românească - a început să-și facă bagajele și să ia drumul pribegiei.

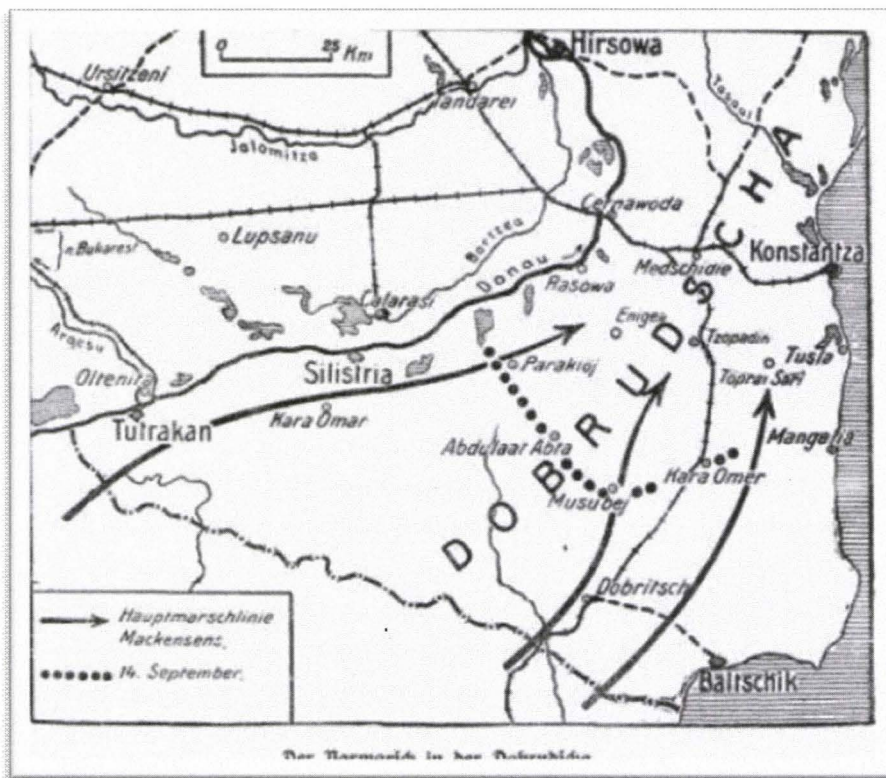


Rezervoarele din Portul Constanța, bombardate

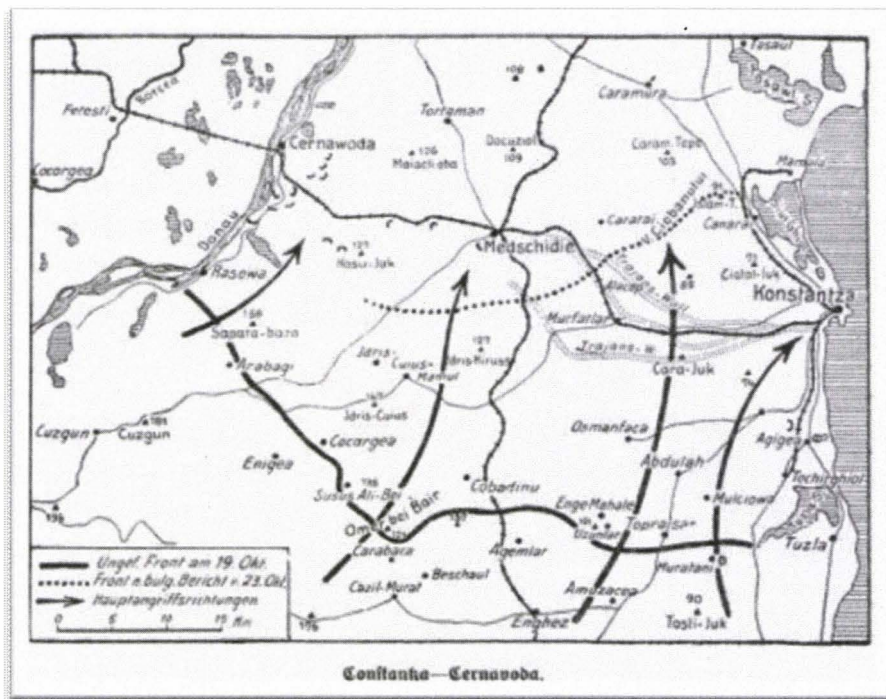
Elocvente sunt câteva rapoarte aflate în Arhivele Militare ale României. Iată câteva fragmente care se apleacă asupra acestor evenimente: „Cetățenii continuă a părăsi orașul în masă. (...) Spaima de aeroplane și zgomotul bubuiturilor de tun, luptele fiind la 25 km, ce se aud bine, i-a îngrozit. (...) Panica în populația civilă a ajuns la apogeu, toți se grăbesc de plecare și fiecare luând din casă câte un cufăr caută să plece cu trenul; gara este literalmente

plină și de abia reușește a primi lumea aceasta, formând 2 trenuri cu vagoane de marfă și unul cu un vagon de persoane.”

Cavaleria inamică a ocupat apoi Techirghiolul, Agigea și Topraisarul. Retragera trupelor româno-ruse s-a făcut spre linia ferată Constanța - Cernavoda. Aici, pe calea ferată sau pe șoseaua paralelă cu ea, treceau amestecate trenurile regimentare cu convoaiele de trăsură și căruțe ale populației evacuate din calea invaziei și, deseori, coloanele se divizau în toate părțile, căci avioanele germane le atacau din văzduh.



Două hărți privind atacurile din Dobrogea, apărute într-o biografie a lui von Mackensen





Rezervoarele din Portul Constanța, bombardate (imagine apărută într-un ziar german)

„La această extraordinară panică a contribuit și faptul că vasele rusești aflate în port - probabil din cauza știrilor defavorabile de pe front - au început a-și îmbarca tot materialul așa ca să poată părăsi portul la prima ocazie. Cum parte din această pripită și ascunsă îmbarcare se face noaptea, pe furiș, poporul i-a dat o semnificație și mai mare. De aceeași panică au fost cuprinse și chiar autoritățile noastre deoarece multe din ele ca de exemplu: Primăria, Administrația financiară, Tribunalul, Judecătoria, etc. s-au închis deoarece toți funcționarii respectivi au fugit de la datoria lor. Moralul populației este foarte scăzut și la aceasta au mai contribuit încă câteva persoane cu sentimente patriotice dubioase care parcă își fac o plăcere în a teroriza publicul, răspândind zvonuri alarmante.”

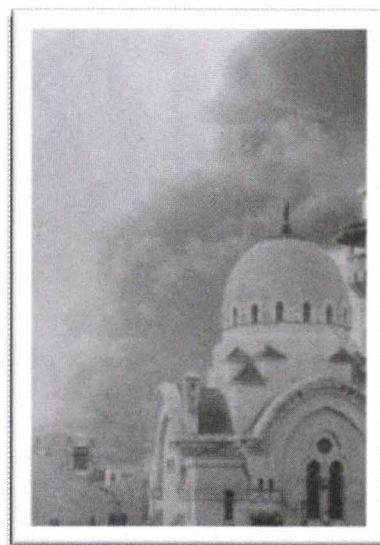
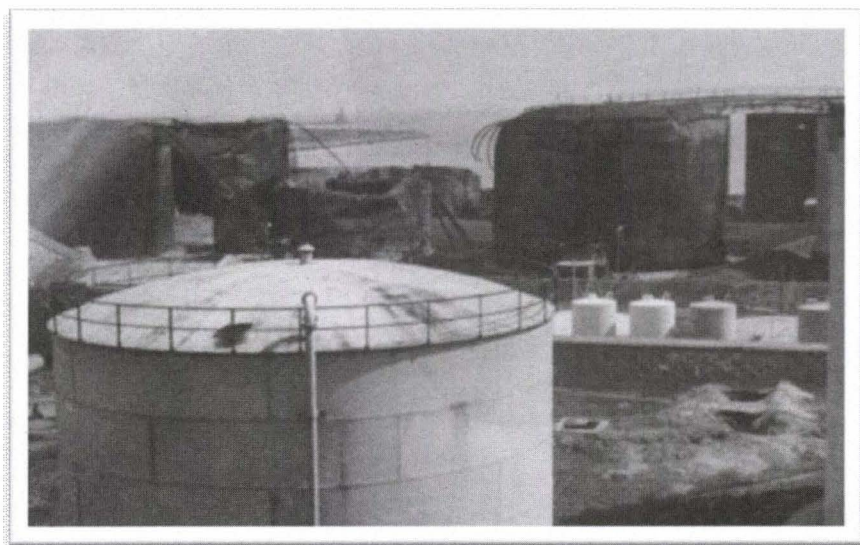


Ostașii români pe front

În noaptea de 8 spre 9 octombrie 1916, autoritățile constănțene au pus afișe în tot orașul cu titlul „PUBLICAȚIUNEA DE EVACUARE”, prin care se cerea cetățenilor să „primească această știre cu o deosebită liniște, deoarece nu era nici un pericol iminent”! Ordinul de părăsire a orașului a fost dat de generalul A. M. Zaionciovsky, comandantul corpului militar aliat rus, în dimineața zilei de 9/22 octombrie, doar cu câteva ore înainte de intrarea inamicului în Constanța. La ora 14, orașul era ocupat de trupele de infanterie germano-bulgare și cavaleria bulgară. Evacuarea s-a făcut în mare grabă, ultimele eforturi s-au făcut pentru a salva arhivele consiliului comunal și răniții. La ocuparea orașului Constanța, aproape toată populația românească a fugit, rămânând aici mai ales cetățeni de etnie bulgară și turcă. Mulți dintre aceștia s-au apucat imediat să jefuiască casele celor refugiați. Deși se instituise - dintre cetățenii care au rămas în oraș - o autoritate comunală, care urma să mențină ordinea și să prevină eventualele devastări, ocupanții au instalat imediat un regim dur și brutal, exercitat în special de către armata bulgară.

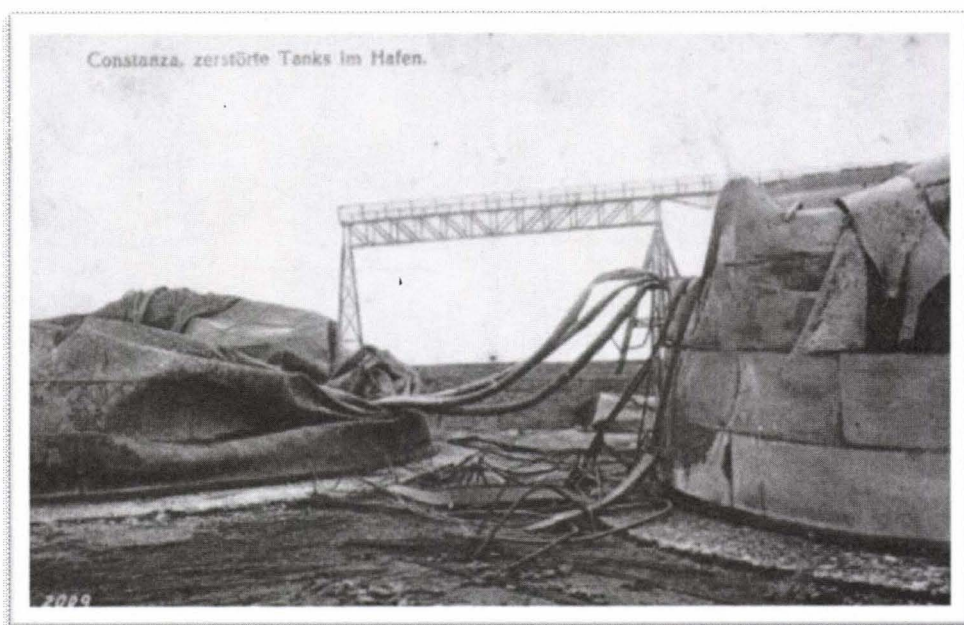
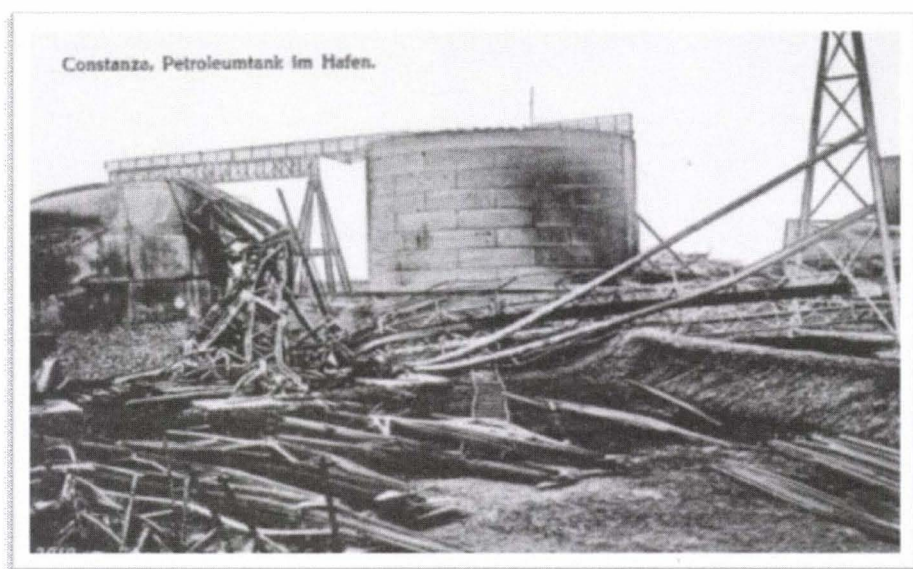


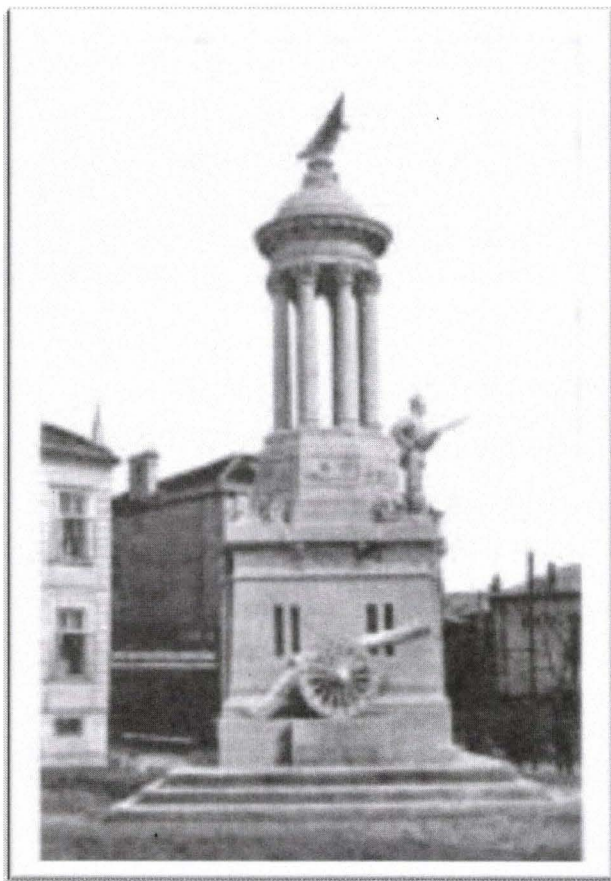
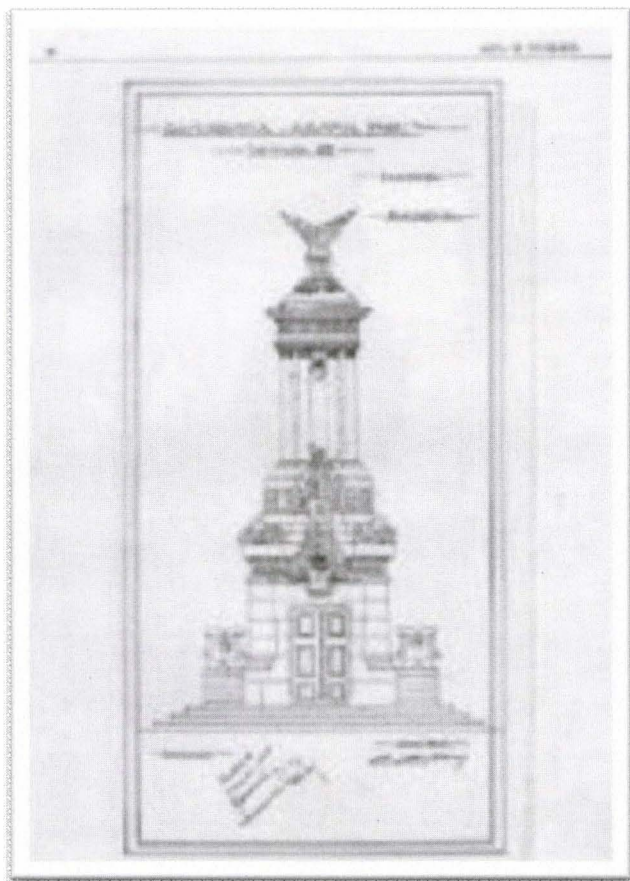
Constanța bombardată - (carte poștală apărută în ediție bilingvă - germană și bulgărească)



Constanza, Petroleumtank im Hafen

Imagini cu rezervoarele din Portul Constanța după bombardament și o poză luată dinspre Piața Ovidiu, în care se observă fumul gros provenit de la bombardamente

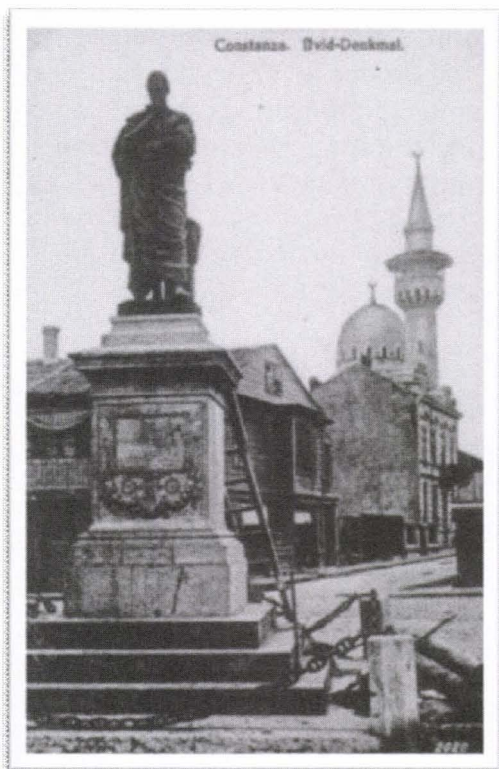
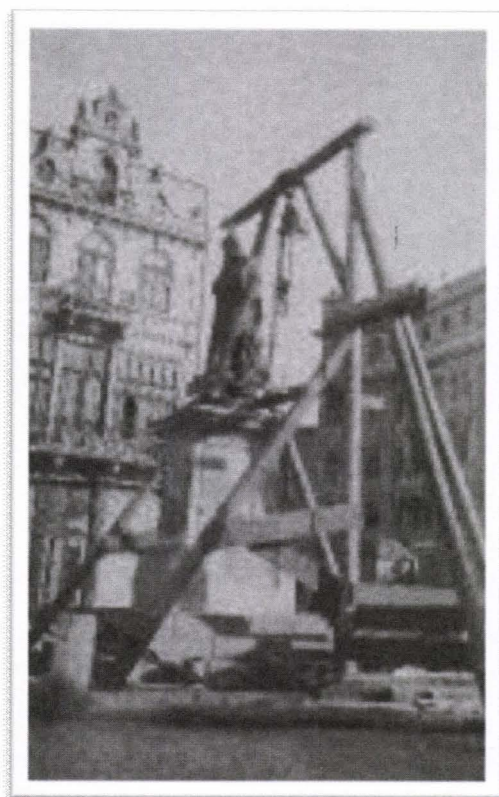




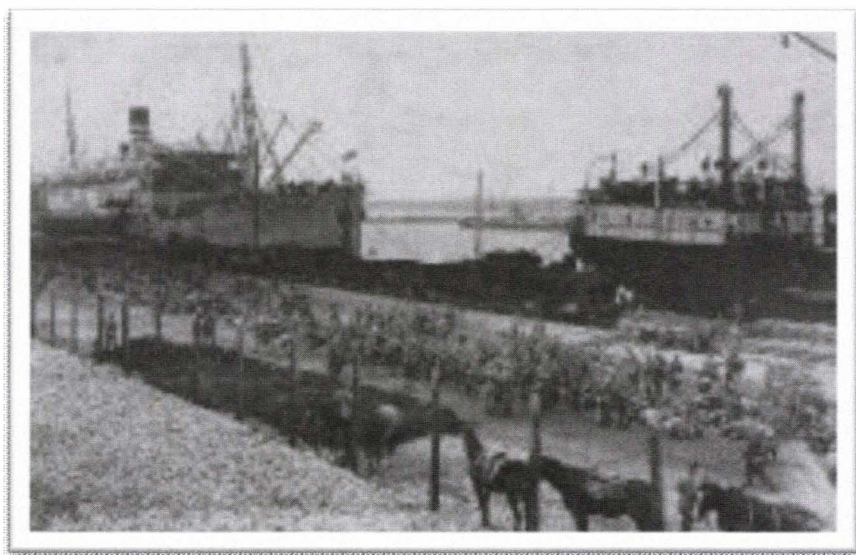
Soldații bulgari nu s-au dat numai la fapte de violență, ci au distrus statuia Avântul Țărei, din fața Palatului Regal, iar Statuia lui Ovidiu au doborât-o, cu ajutorul unor frânghii trase de doi bivoli și, dacă nu erau opriți de către nemți, și acesta ar fi fost distrusă. Ofițerii nemți au dat ordin ca statuia să fie repusă pe soclul ei, lucru care s-a executat, soldații germani construind un sistem din bârne de lemn de care au agățat scripeți și cu frânghiile au legat statuia și l-au pus pe Ovidiu la locul lui.



Monumentul Avântul Țărei, înainte de a fi distrus de bulgari

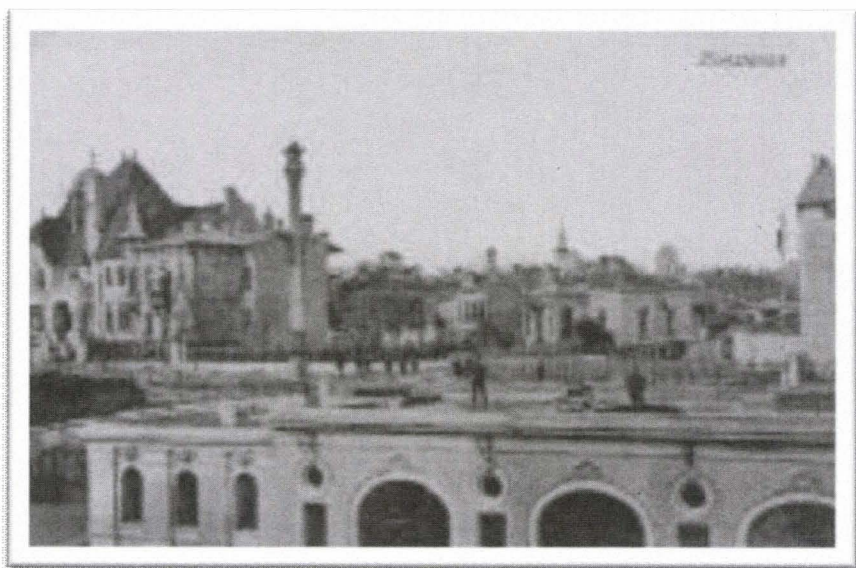


Statuia lui Ovidiu în diferite ipostaze: înainte de război, dărâmată de bulgari, repusă pe soclu de nemți



Vase germane care au adus
trupe și armament
în Portul Constanța

Situația din timpul Primului Război Mondial în Dobrogea (1916-1918) ne este redată, destul de fidel (dar și subiectiv) de „Rapoartele de Război din Marele Cartier General German”. Aceste rapoarte, împreună cu studii făcute de cercetători germani însoțitori ai trupelor de ocupație nemțești (Friedrich Cavaler de Huene, Robert Cavaler de Dombrowsky, Dr. R. Marcus, Dr. H. Sudhof, Dr. Cari Schuchhardt) se regăsesc într-un volum editat la Constanța în anul 1918 - „Bilder aus der Dobrudscha 1916-1918” („Imagini din Dobrogea 1916-1918”), tradus în românește de editura Ex Ponto, în anul 2011, sub îndrumarea și comentariul a doi istorici constănțeni - Valentin Ciorbea și Constantin Cheramidoglu



Soldați germani din trupele
de ocupație, la pavilionul
din fața Cazinoului (sus)
și pe digul portului (alături)

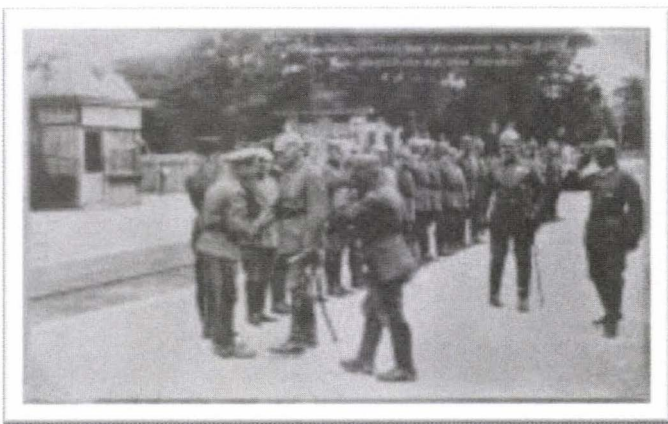


Dintre imaginile care arată Constanța ocupată, semnificative sunt cele cu defilarea trupelor germane și bulgărești, în Piața Ovidiu, onorurile făcute de către ofițerii germani, în gara Constanța, General-Feldmareșalului August von Mackensen, traseul urmat de Mackensen, de la gară până la Palatul Regal (transformat în sediul Comandamentului Militar German) și defilarea armatelor inamice pe str. Traian. În alte ilustrate germane, dar și bulgărești, descoperim Piața Ovidiu în anul 1917, în urma unei vizite a regelui Ferdinand al Bulgariei. Cărțile poștale nemțești ne fac să descoperim nu numai aspectele propagandistice, ci și imaginile din oraș în timpul ocupației. Sunt numeroase imagini cu Piața Ovidiu, cu fațada Cazinoului, din port. Pe chei sunt elocvente imaginile cu vaporul „General”, cu care au sosit noi batalioane pentru continuarea războiului în Dobrogea, cât și cele în care sunt descărcate armament și mijloace de transport, inclusiv caii de cavalerie. Alte imagini ne arată Cazinoul bombardat, văzut și din interior și din exterior.

Cazinoul, de când începuse războiul din Dobrogea, fusese transformat în spital de campanie și i se pusese pe acoperiș o pânză cu simbolul Crucii Roșii. Înăuntru, mobilierul adecvat sălilor jocurilor de noroc și restaurantelor fusese realocat la subsol, făcând loc paturilor pentru militarii răniți. Cu toate acestea, Cazinoul a fost bombardat și se pare că au murit 10 oameni, conform unor documente



Von Mackensen pe peronul gării
din Constanța



General-Feldmareșalul
August Von Mackensen, primit de ofițerii
trupelor de ocupație din Constanța

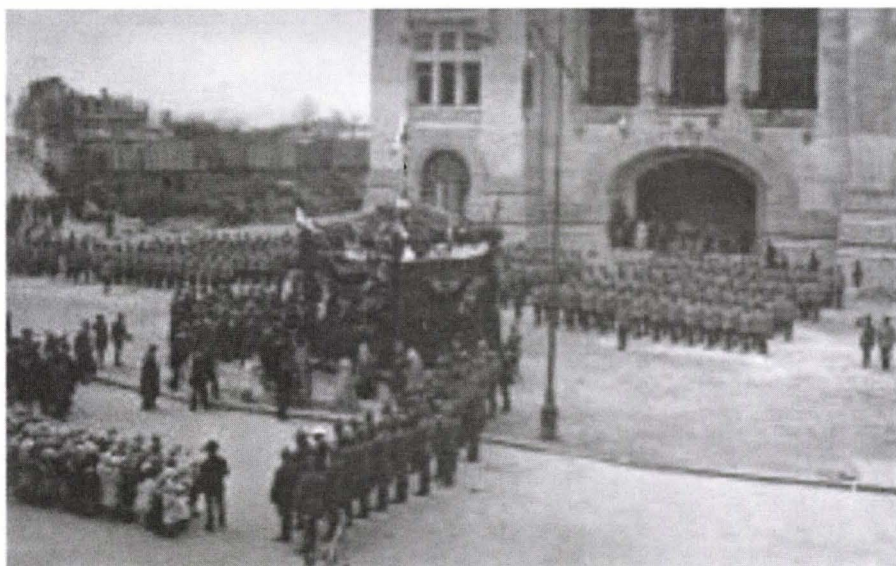


Prezentarea trupelor
germane și bulgărești
General-Feldmareșalului
August von Mackensen,
pe drumul de la gară,
până la Palatul Regal

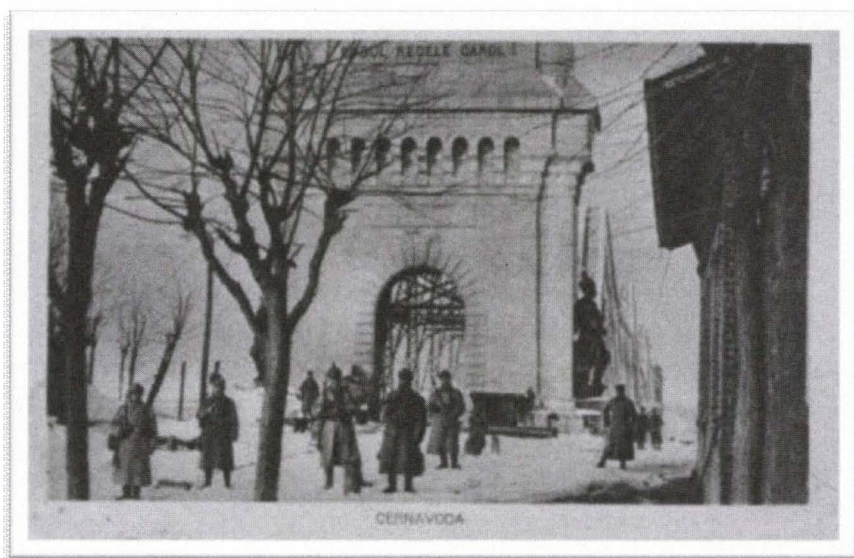




Diferite manifestări
ale trupelor de ocupație,
în Piața Ovidiu



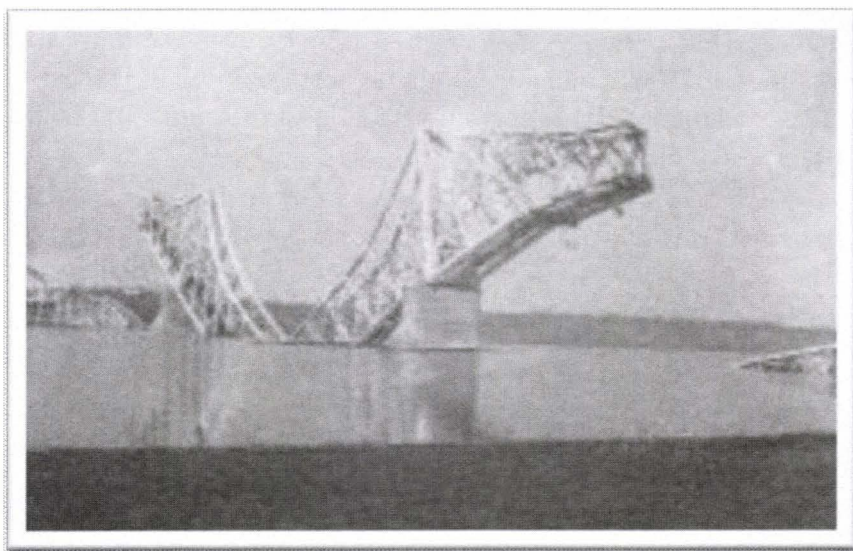
Luptele armatelor inamice au continuat spre Cernavodă și spre nord. Armata română, în retragere, a dinamitat podul peste brațul Borcea, de lângă Fetești, ca să oprească înaintarea spre București, pe această cale. Imaginile luate din acea perioadă ne arată trupele bulgărești și germane, la intrarea pe podul de la Cernavodă, soldați germani patrulând pe cheul Dunării de aici, dar și imagini ale podului distrus de la Fetești.



Cărți poștale
bulgărești și nemțești.
Sus: armata bulgară
cantonată în Dobrogea.

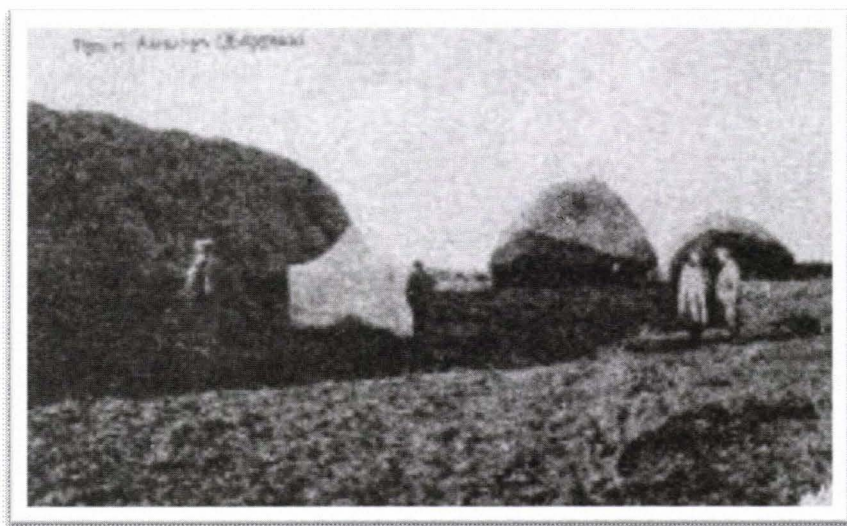
Lateral și jos: trupe germane
la Cernavodă





Așa arăta podul peste Dunăre (brațul Borcea, lângă Fetești), pod aruncat în aer de către români, pentru a opri înaintarea inamicului

Carte poștală bulgărească din timpul campaniei din Dobrogea.



Generalul-Feldmareșalul August von Mackensen întâlnindu-se la gară cu ofițerii bulgari

Fotografie cu
Mitropolitul Simeoni,
sosit în gara Constanța,
pe 9 mai 1917.



Trupele inamice au înaintat spre nord, ocupând Babadagul și Tulcea. Luptele s-au purtat și pe mare, apoi pe Dunăre. Ultimele vase rusești, care mai staționaseră la Gurile Dunării au fost nevoite să se retragă. Nava de război germană „Breslau” a bombardat escadra rusă, în retragere din Dobrogea și farul de pe Insula Șerpilor.

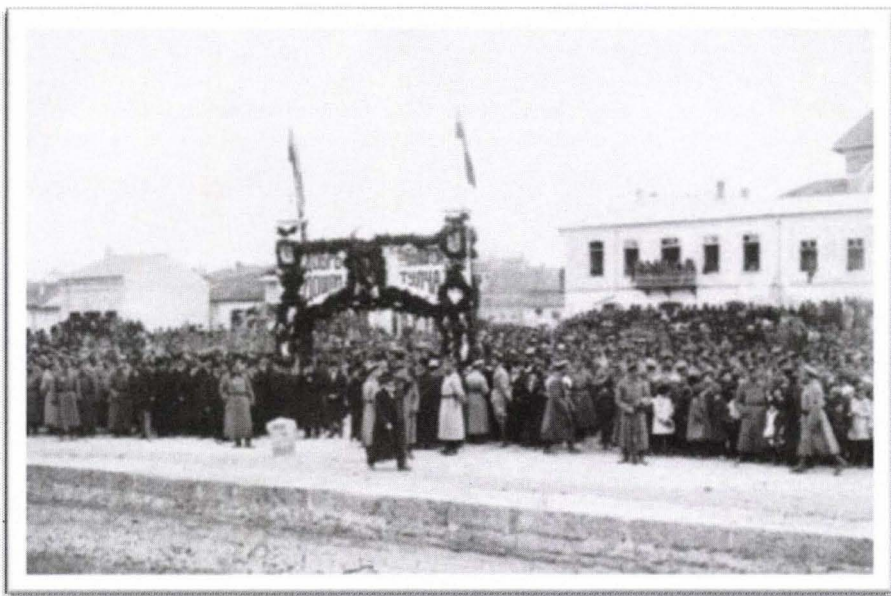
Trupe germane
pe frontul
din Dobrogea.

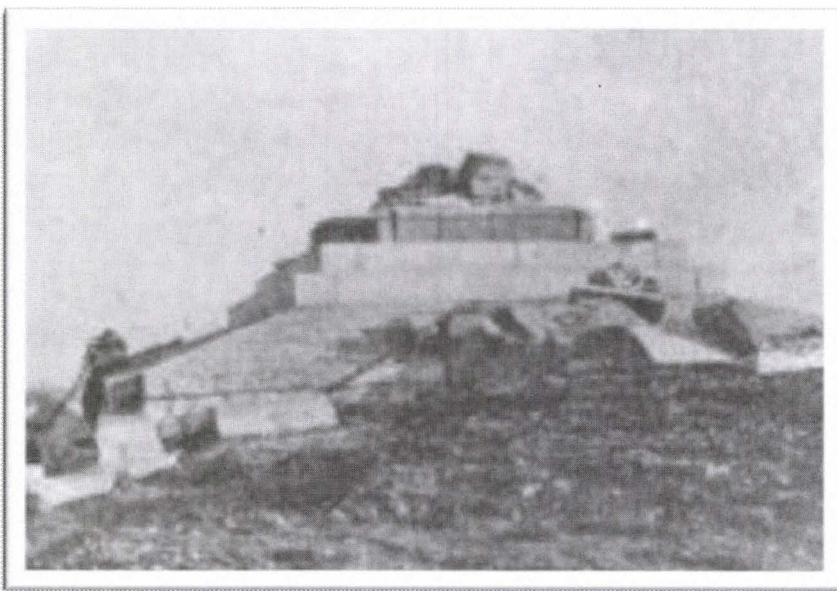


Imaginile luate din județul Tulcea ne descriu situația din timpul ocupației. Unele sunt imagini de pe front, altele cu soldați sau ofițeri bulgari, în Babadag sau Tulcea. Și în Tulcea, bulgarii s-au dedat la acte de violență și distrugeri, mai ales a ceea ce însemna simboluri românești. Au distrus Monumentul Independenței, statuia lui Mircea cel Bătrân și bustul fostului prefect Ioan Nenițescu. Despre ce s-a întâmplat acolo, după invazia bulgară, colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu a descris într-un articol intitulat „Invazia barbară din 1916-1919 din Județul Tulcea”, articol apărut în periodicul „Arhiva Dobrogei”, volumul II din 1919. Un fragment din acest articol ne arată situația teribilă de atunci:

„Orașul Tulcea a fost ocupat de armata bulgară în ziua de 22 Decembrie 1916, la orele 3.20. Prima patrulă era comandată de locot. Nanof. Comandant militar al orașului a fost numit colonelul Mihailof, care lucra sub ordinele generalului Colef. (...) Numaidecât administrația noastră a fost înlocuită cu cea bulgară. Românii au fost luați ca ostateci și mai ales preoții din sate, cari au fost supuși unui tratament sălbatec: au fost culcați în grajduri și lăsați să sufere de foame. Noaptea nimeni n-avea voie a ieși afară pentru trebuințe, pe care și le făceau acolo unde locuiau. (...) S-au internat nu numai bărbații, ci și femeile și copiii, cari erau supuși la lucrări peste puterile lor. Munciau numai pentru o hrană mizerabilă și insuficientă, iar în caz de refuz, li se suprima mâncarea și erau bătuți până la sânge.”

Imagini din Tulcea ocupată de armata bulgară.





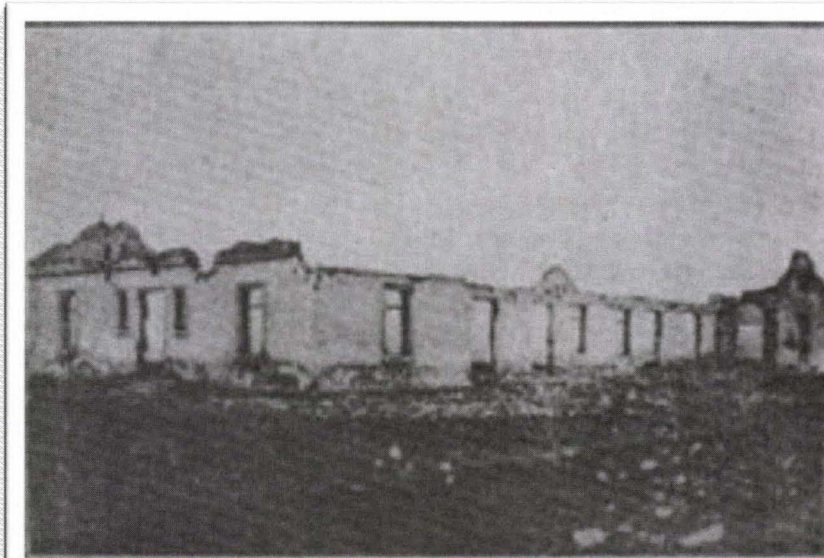
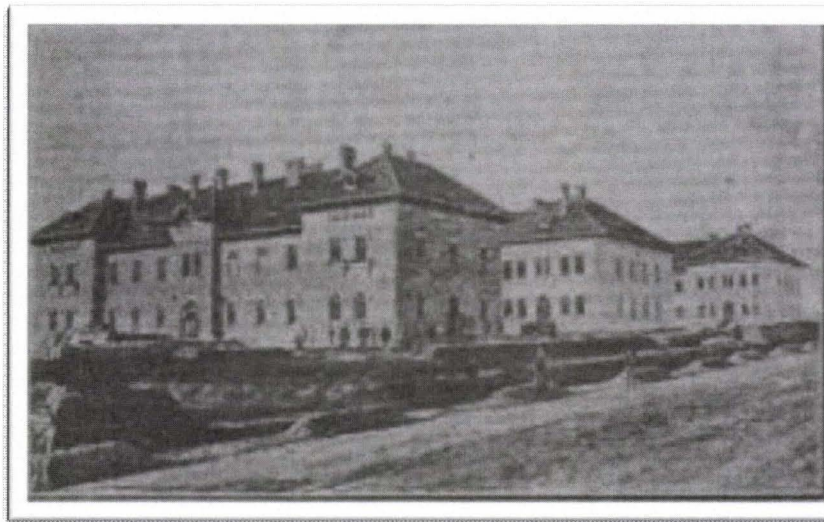
Monumentul Independenței,
înainte și după
distrugerea lui.



Imagini din Tulcea ocupată
de armata bulgară.

Statuia lui Mircea cel Bătrân,
înainte și după distrugerea ei.





Cazarma vânătorilor din Tulcea, înainte și după ce a fost devastată.
Imaginile acestea, cele cu Monumentul Independenței și cu statuia lui Mircea cel Bătrân,
sunt luate din articolul lui M. Ionescu-Dobrogianu, apărut în Arhiva Dobrogei, 1919



Carte poștală
realizată înainte de război,
în care ni se prezintă
bustul prefectului
Ioan Nenițescu

La sfârșitul războiului, când românii refugiați s-au înapoiat în Dobrogea, și-au găsit casele și ogoarele devastate sau distruse. În același periodic, Constantin Brătescu consemnează un editorial din care redau un fragment:

„Când ne-am pornit în toamna anului 1918 din pământul de rezistență eroică al Moldovei iarăși către râurile Mării Negre, spre a ne regăsi căminurile părăsite, noi știam de mai înainte că vom afla multă jale și pustiu în frumoasa noastră provincie dobrogeană. Dar realitatea a întrecut cu mult așteptările noastre.

Stâlpii uriași ai podului de peste Borcea, lipsiți de cununa lor dantelată de oțel, peste care alergau din largile câmpii ale țării spre valurile Mării și avuția și sufletul românesc, mărturiseau acolo, ca un simbol dureros, ruptura vremelnică a Dobrogei de trupul patriei-mame. Am trecut fluviul și lacrimi amestecate cu ură au răscolit sufletul nostru. Orașele noastre nu mai erau orașele însuflețite și pline de zvonul vieții de odinioară, ci ne priveau ca niște hârci uscate cu ochii scoși, din zidurile ruinate, din ferestrele și ușile oarbe, din ferăriile răsucite de dogoarea focului, din murdăria vremii așternută peste ele. Satele noastre nu mai erau satele mulțămite și fremătând de hărnicia zilelor de lucru și de bucuria zilelor de sărbătoare; ci multe din ele, cele mai multe, stau aproape pustii, ca niște cimitire învechite; cu albele și curatele căsuțe dărâmate, ele care erau căminuri fericite de veterani, colonii de albine neobosite, puternice și întinse comune de vechi dobrogeni cu grai romanic. Și pe mulți dintre aceia cari, prea legați de vatră, au rămas să îndure jugul unui dușman sălbatec, însuflețit de ură, de invidie neagră și de duhul distrugerii, nu i-am mai regăsit bucurându-se de lumina curată a cerului dobrogean; ci au răposat blajini sub mâini de fiară, sporind numărul martirilor pentru patrie. Am regăsit ogoarele năpădite de burueni sălbatece, căminurile sparte, mii de orfani rămași pe drumuri, averile risipite și prădate, frigul și vânturile triste ale mării șuerând peste stepa pustiiță printre ruine.

Am simțit atunci că barbaria ce a trecut peste cea mai nefericită dintre provinciile românești, ne-a întors până aproape de anul 1877 și că ni se cere o noua muncă titanică spre a reda României grădina fericită de odinioară.”

Mărturiile celor care au participat, de voie-de nevoie, la acest război și la perioada de ocupație ne fac să înțelegem grozăviile Primului Război Mondial în Dobrogea, iar fotografiile luate atunci de ambele tabere întregesc tabloul care ne amintește de situația tragică la care au fost supuse populația și localitățile acestui pământ strămoșesc.

Notă: Articolul despre comportamentul soldaților bulgari în timpul Primului Război Mondial în Dobrogea nu are conotații politice sau tendențioase cu referință la situația de astăzi. Actualmente relațiile româno-bulgare sunt foarte bune și dobrogenii au tot respectul față de bulgari. Primul Război Mondial i-a pus pe români și bulgari în tabere beligerante opuse, iar situația de după cel de-al Doilea Război Balcanic, după ce România a anexat Cadrilaterul, a influențat caracterul revanșard al bulgarilor. Tendința lor de a anexa Dobrogea i-a condus în multe cazuri la atrocități.

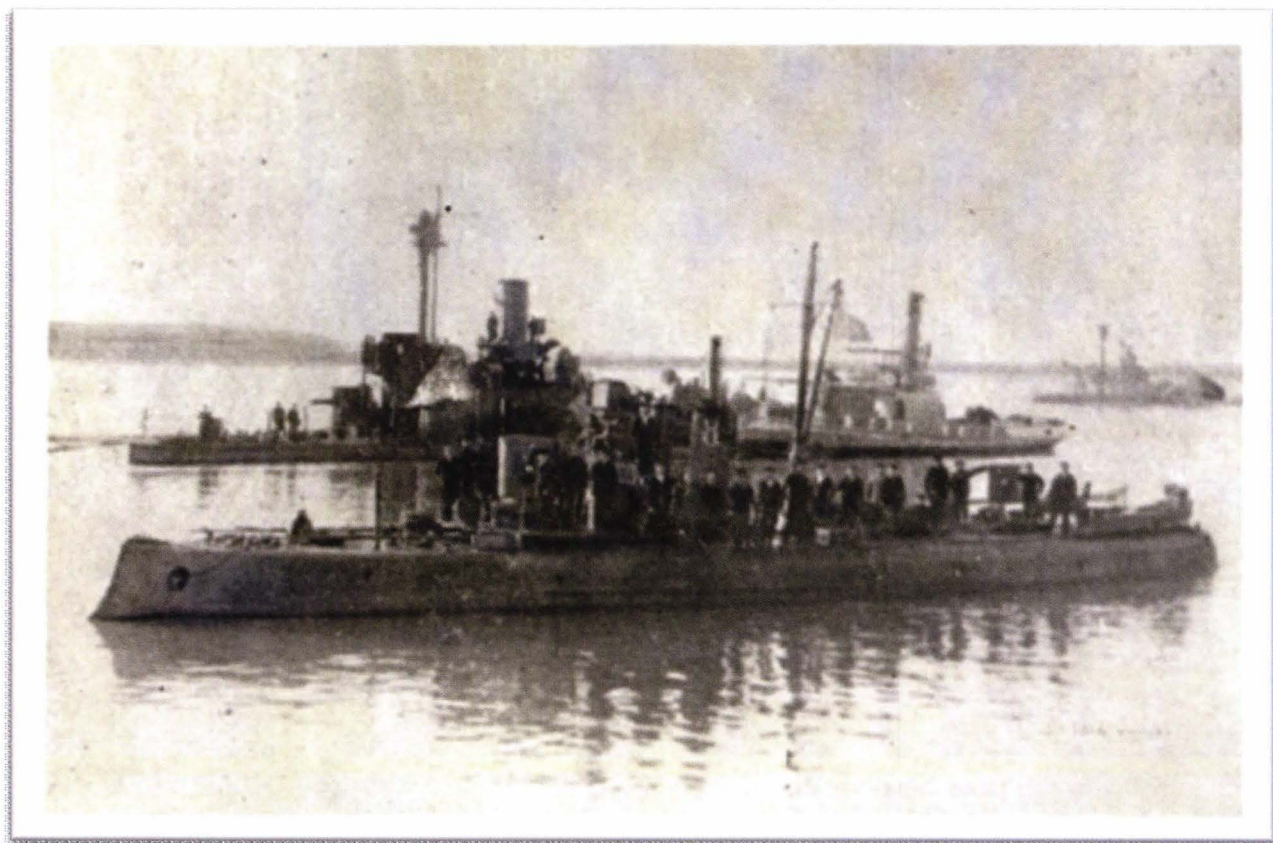


Constanța - Monumentul eroilor Regimentului 34 căzuți în Primul Război Mondial

MARINA ROMÂNĂ ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ÎN IMAGINI DE EPOCĂ

MUZEUL MARINEI ROMÂNE

Grup de nave ale Flotei de operațiuni române pe Dunăre, în 1916





Monitorul „Mihail Kogălniceanu” în misiune, 1916



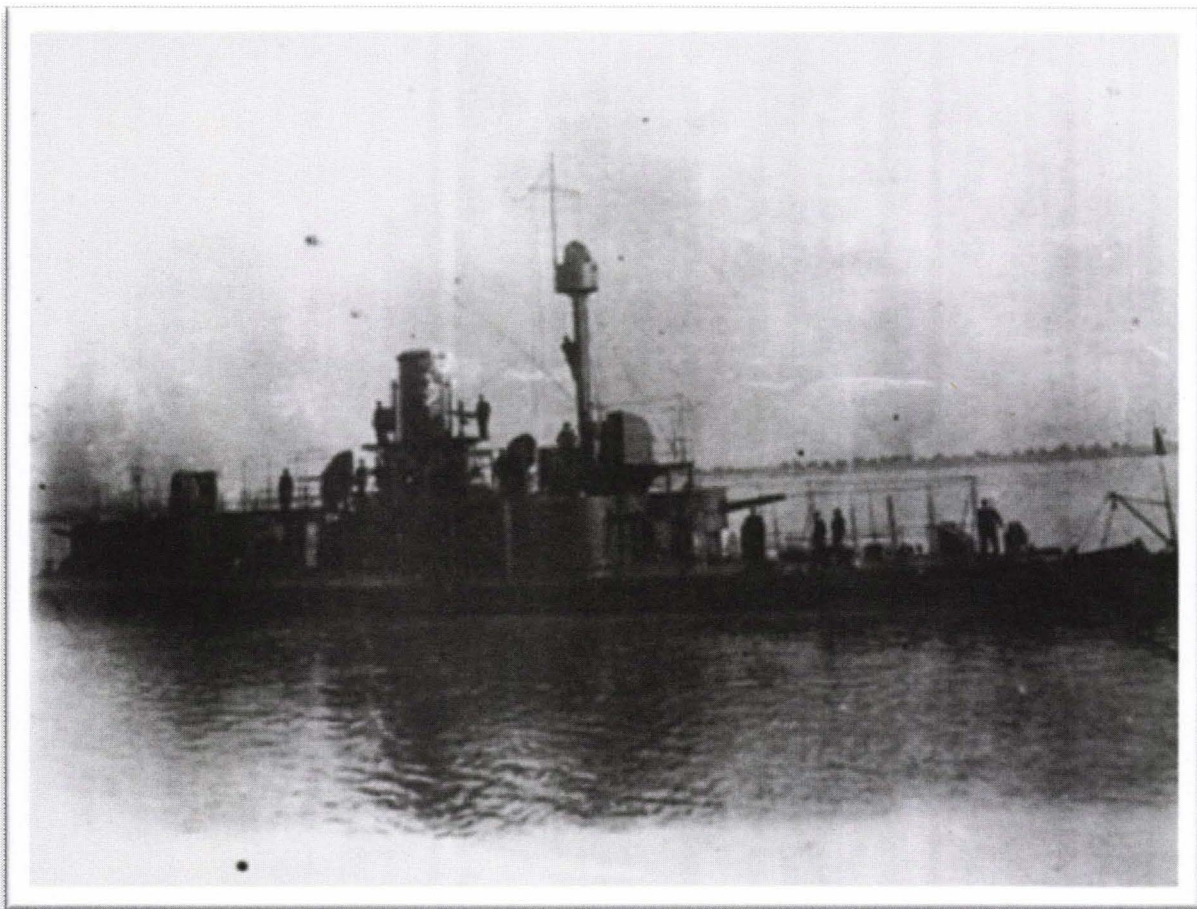
Monitoare la adăpost, pe Dunăre



Monitor camuflat, pe Dunăre, în 1916



Monitor în staționare pe Dunăre, în Primul Război Mondial



Monitor tip „Kogălniceanu”, pe Dunăre



Punctul de comandă al bateriei de 150 m/m de la Oltenița, august 1916

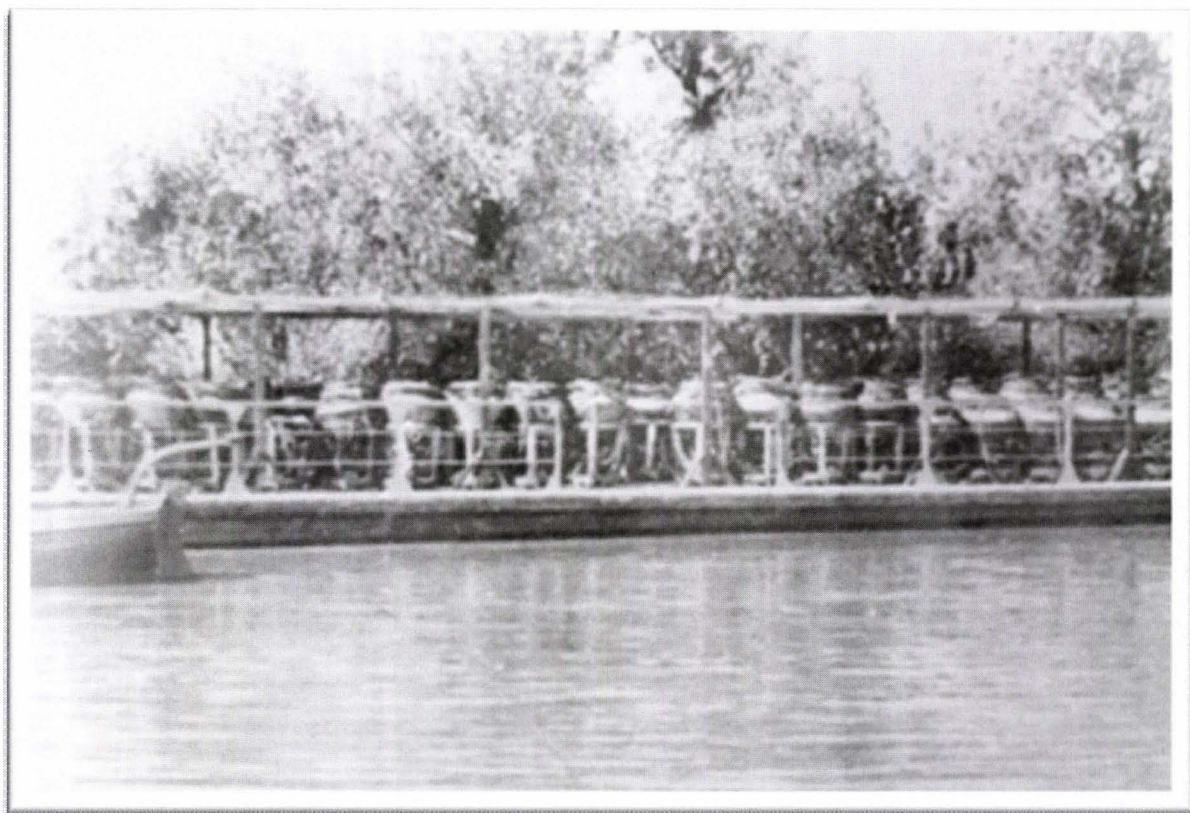


Tun anti-aerian de 47 mm pe monitorul „Kogălniceanu”, 13 mai 1917

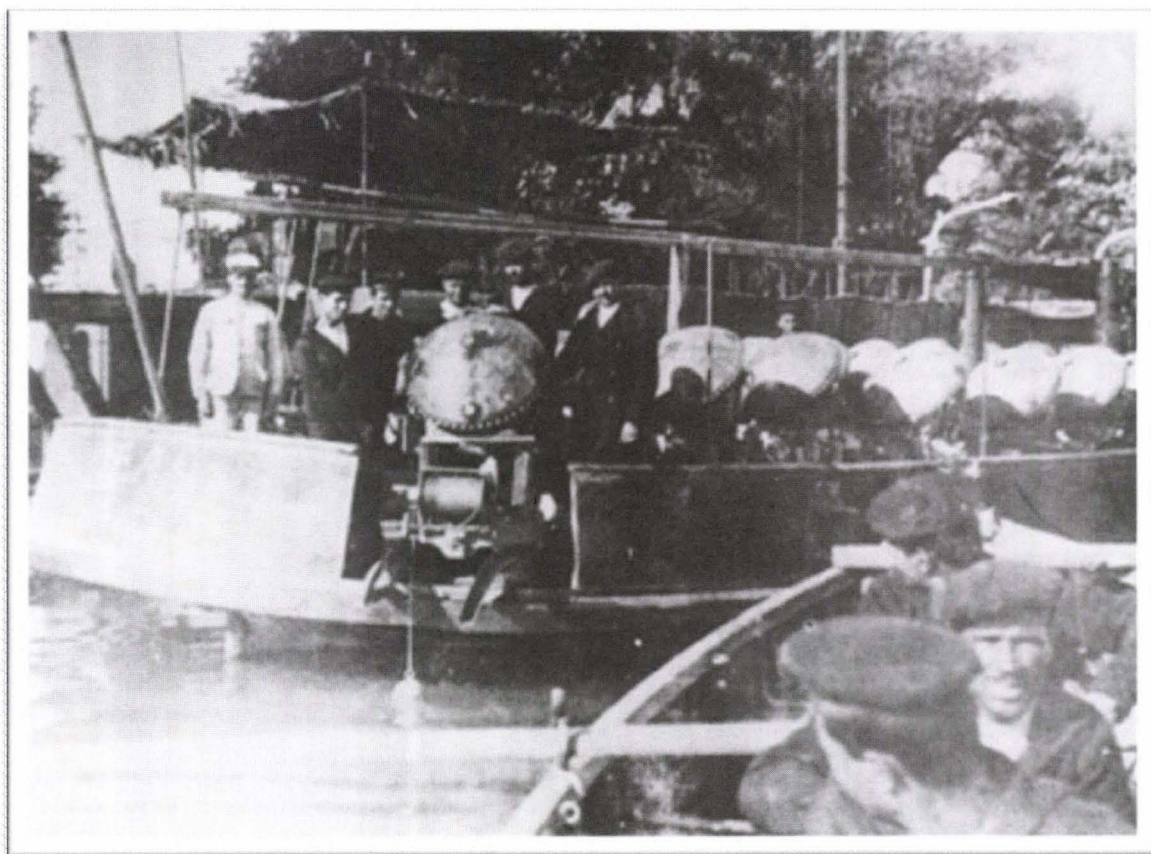


1916

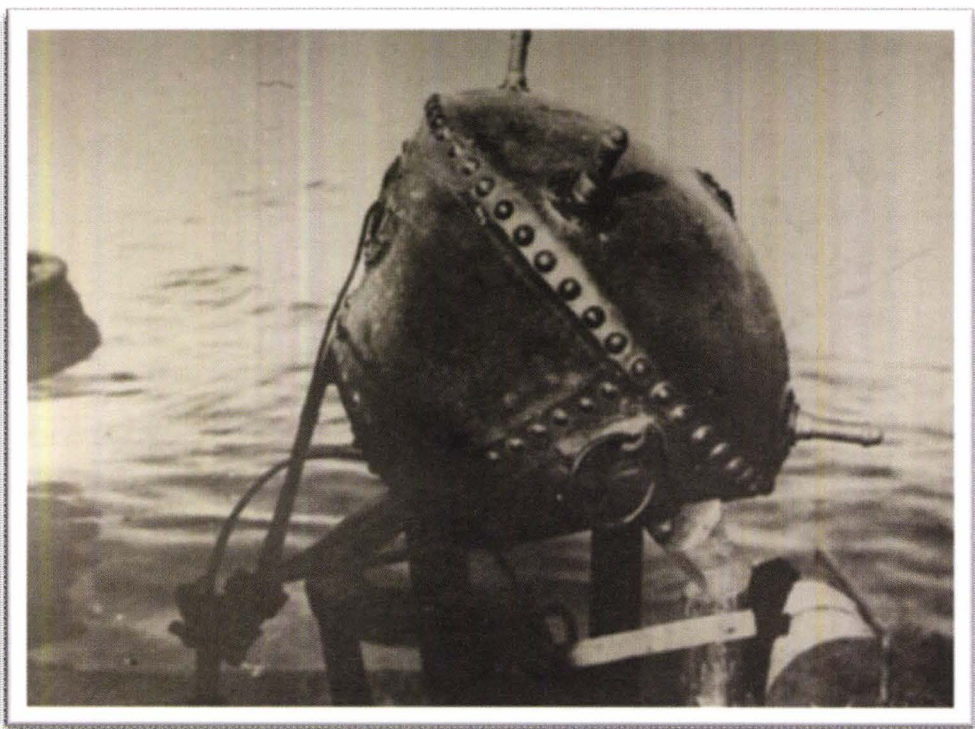
383



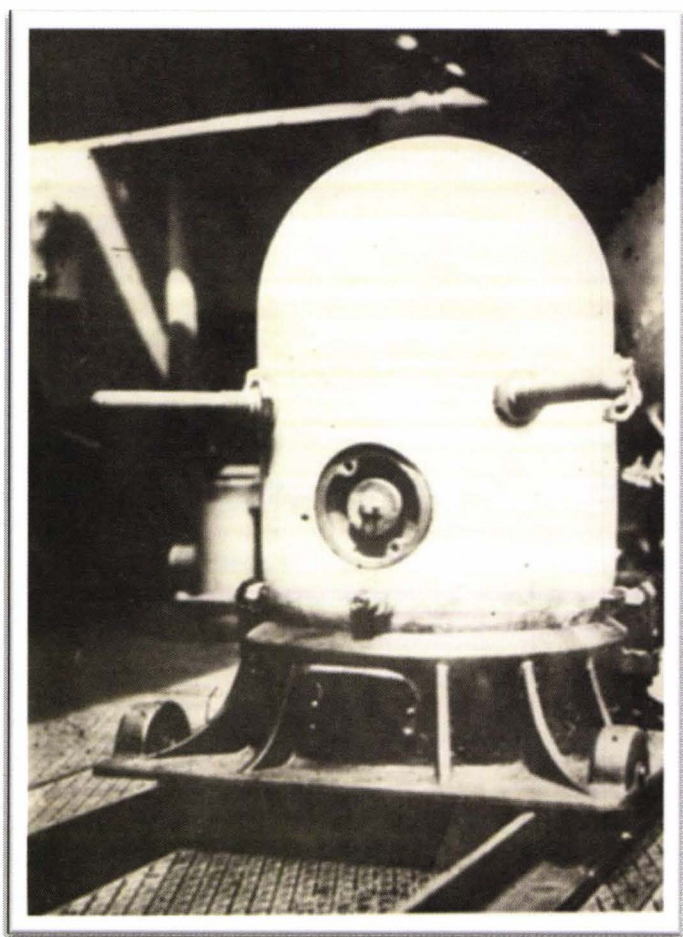
Șlep încărcat cu mine „Hertz”, în timpul Primului Război Mondial



Remorcherul „Jean”, încărcat cu mine „Hertz”, pe Dunăre,
în timpul Primului Război Mondial



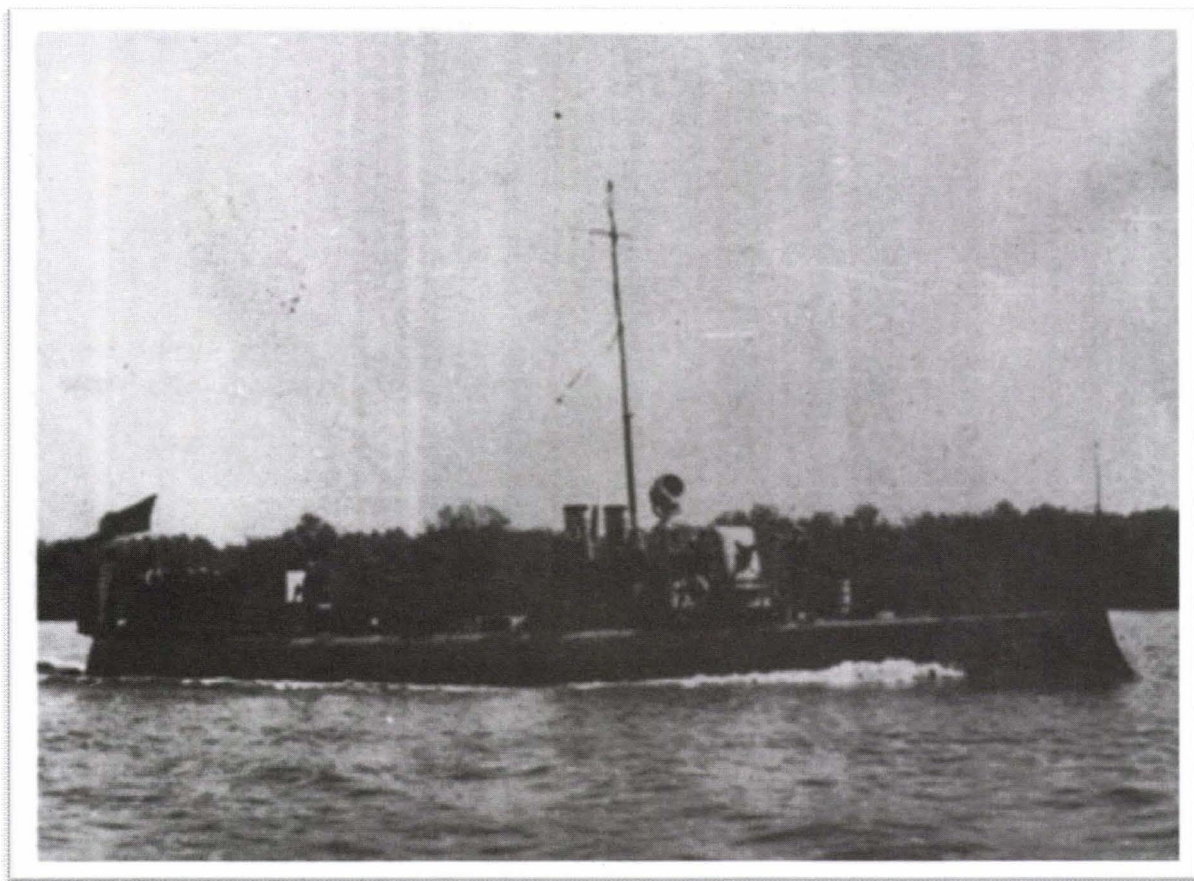
Mină sistem „Hertz”, din dotarea Marinei Militare Române, care s-a folosit și în timpul Primului Război Mondial



Mină magnetică, 1916



Trecerea trupelor române peste Dunăre, Flămânda, 1916



Vedeta de siguranță „N. Grigore Ioan”, 1916



Cpt. Constantin Dumitrescu, comandantul vedetei „N. Grigore Ioan”,
căzut la Turtucaia, la 24 august 1916



Frații Romulus și Remus Lepri stând pe bancă - Eroi ai Primului Război Mondial
Remus Lepri, locotenent de marină, a murit la 6 septembrie 1916, în ostrovul Mecica,
în explozie de mine. Donată de Traian Lepri



Sublocotenent Axente Alexandru, căzut în noiembrie 1916 pe vedeta nr. 8 „Walter Mărăcineanu”, în urma exploziei unei mine pe canalul Alionte



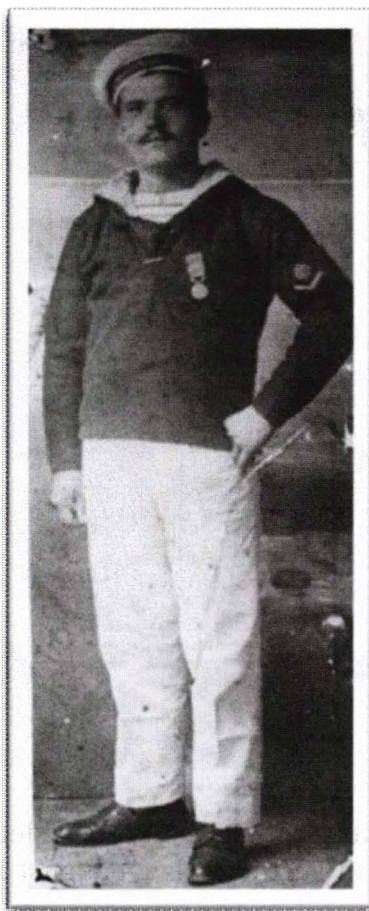
Sublocotenent Axente Alexandru, mort pe vedeta „Walter Mărăcineanu”, la 20 noiembrie 1916, din cauza lovirii vedetei de către o mină



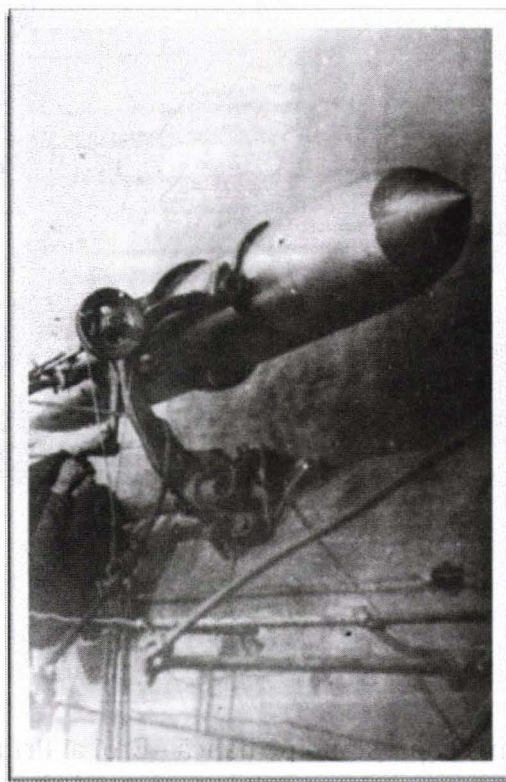
Căpitan Alexandrescu Gh. Ión, mort în decembrie 1916,
în timpul trecerii șalupei canoniere „Smârdan” prin fața bateriilor inamice de la Isaccea,
în perioada când era elev la Școala Militară



Sublocotenent Vârtosu Constantin, mort eroic la 24 decembrie 1916,
pe o șalupă tip „Smârdan”, scufundată în dreptul Isacței, de bateriile inamice
În momentul morții, avea gradul de locotenent



Sergent Luca Vasile, căzut eroic la Isaccea, la 5 ianuarie 1917



Torpilă la post, pe o vedetă torpiloare, în Primul Război Mondial



Sublocotenent Alexandru Isvoranu, comandantul artileriei de debarcare din Ostrovul Ciughinele, căzut la datorie la 25 septembrie 1916, în luptă cu inamicul



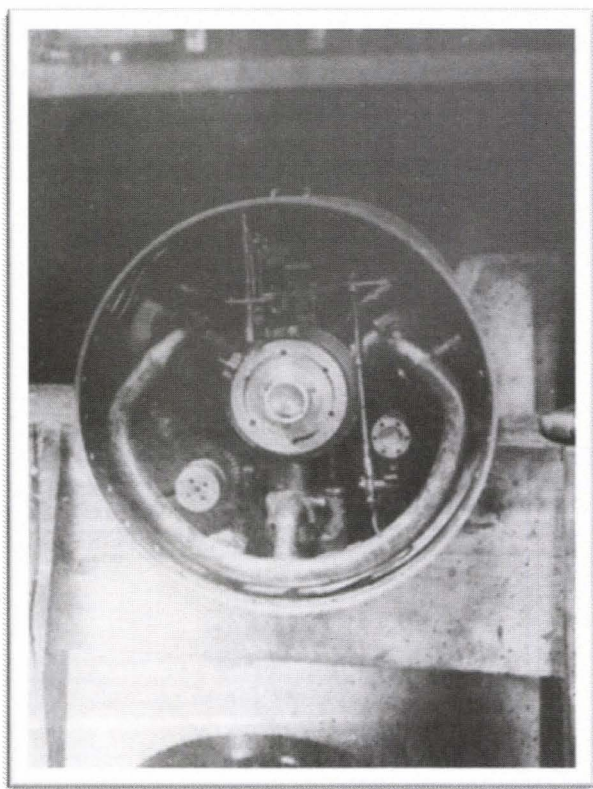
La bordul crucișătorului „Elisabeta”, cu ocazia doborârii unui hidroplan german de către una din bateriile grupului Sulina Printre ofițeri, locotenent Bardescu Alexandru, cpt. Niculescu Radu, cpt. Popovici și prizonieri germani



Canonierele rusești „Karetz” și „Kubanetz”, care au cooperat cu flota română în 1916



În grup - Sublocotenent Dorian Dumitru, observator aerian, care a doborât primul avion inamic german în campania 1916-1917, cu un avion de recunoaștere



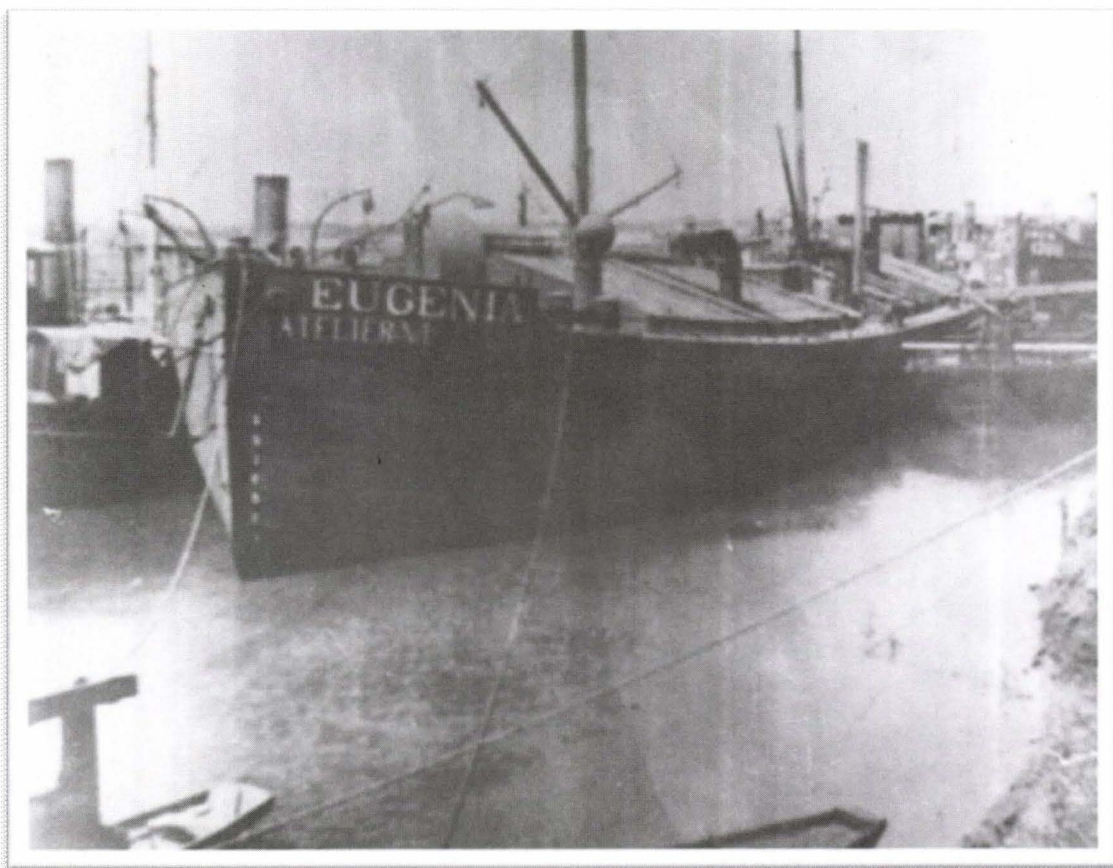
Mecanismul unei torpile automate - 1917



Comandor Școdrea Vasile, comandantul Flotei de operațiuni pe Dunăre, amiral Bălescu Constantin și cpt. Comandor Gheorghe Mărgineanu, Bârlad, 1917



Contraamiralul Școdrea Vasile, la bordul unei canoniere, cu ofițerii ruși, în 1917, primind ofițerii francezi



Parcul de nave comerciale și auxiliare evacuat la Chilia, în Primul Război Mondial



Monumentul marinarilor români, morți în luptele de la Rasova, 8 septembrie 1916

MONUMENTE COMEMORATIVE ÎN LOCALITĂȚI DOBROGENE

col.(r) Remus MACOVEI

23 AUGUST - MONUMENT OBELISC

Monumentul eroilor

Inaugurat în 1961, monumentul este dedicat eroilor morți în cele două războaie mondiale. Este amplasat în fața sediului poliției, fiind realizat din mozaic, marmură și aluminiu. Numele celor 16 eroi sunt immortalizate pe monument, în semn de recunoștință veșnică.



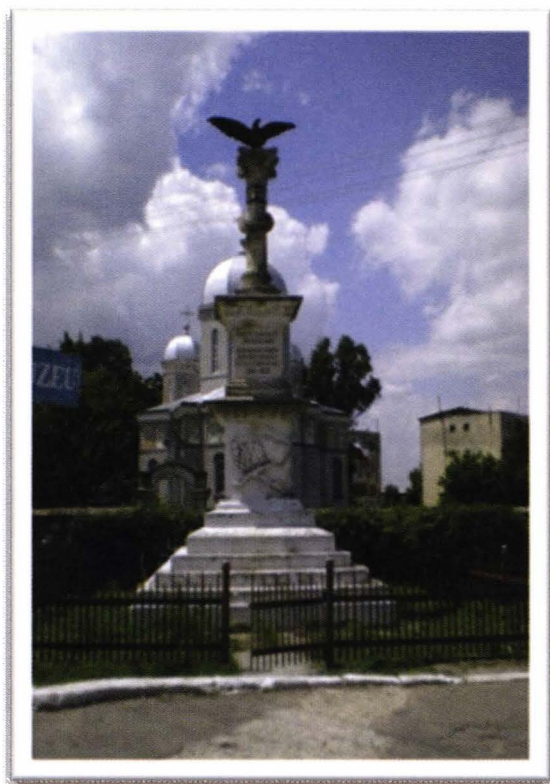
ADAMCLISI

Monumentul eroilor

Construit din inițiativa Societății Culturale Traian, cu sprijinul întregii populații a plasei Traian, monumentul a fost inaugurat la 30 iunie 1921. Monumentul are o înălțime de aproximativ 8 m, este construit din piatră masivă și marmură; se termină cu un vultur din bronz cu crucea în cioc (inițial era din aramă).

Pe fața monumentului este gravat un vers din Horatio: „Dulce et decorum est pro patria mori”, iar dedesubt: „Eroilor morți pentru reîntregirea neamului 1916-1917. Patria recunoscătoare”.

La baza monumentului a fost îngropat un sicriu cu osemintele militarilor găsite în localitățile plasei Traian. Monumentul a fost renovat în anul 1941, prin grija și cheltuiala primarului localității, Nicolae Georgescu.



ADAMCLISI - ZORILE

Ansamblul monumental este constituit din 29 de cenotafe ale locuitorilor localității, care s-au jertfit pe câmpurile de luptă în perioada 1916-1919 și 1941-1945.

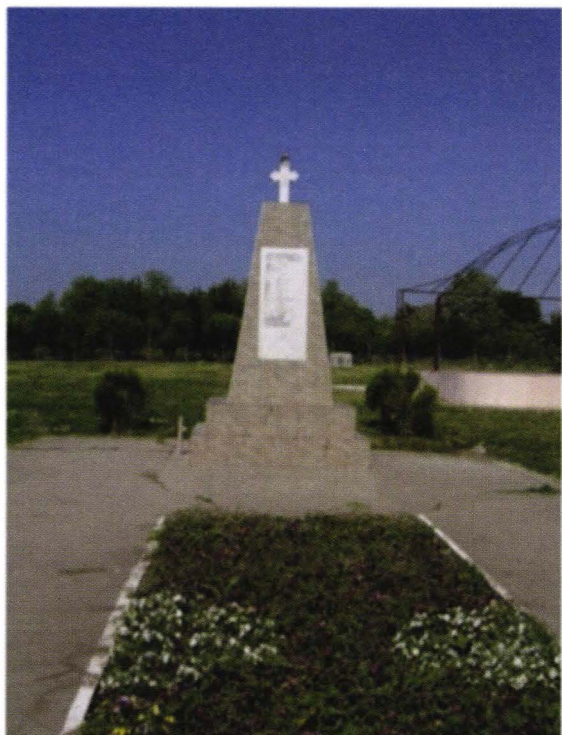


ALBEȘTI

Inaugurat în 1921, în curtea bisericii, pe monument erau înscrise inițial numele eroilor din Primul Război Mondial.

Este dispus în parcul central al localității, fiind realizat din piatră și marmură.

Pe noul monument sunt înscrise numele a 27 de eroi din cele două războaie mondiale (19 români și 8 musulmani).



ALBEȘTI - COTUL VĂII

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat în anul 1937, dispus în centrul localității, este realizat din piatră.





AMZACEA (GENERAL SCĂRIȘOREANU)

Bust general Scărișoreanu

Inaugurat în anul 1978, este situat în centrul localității. A fost realizat din piatră și bronz, având următoarele dimensiuni:

soclu: 0,20 x 1,70 x 1,70 m;

obelisc: 4,20 x 0,81 x 0,75 m.

AMZACEA (GENERAL SCĂRIȘOREANU)

Construit prin contribuția Consiliului Județean Constanța și a Consiliului Local Amzacea, a fost inaugurat la 31 mai 2008.

Ridicat în memoria eroilor localității din Primul și al Doilea Război Mondial.



BĂNEASA

Grup funerar

Dispus în cimitirul comunei, este format din 35 cenotafe ale eroilor morți în Primul și al Doilea Război Mondial, dintre care 9 sunt ale unor eroi musulmani.



BĂRĂGANU

Monumentul eroilor

Inaugurat în anul 1927, monumentul era dedicat eroilor morți în Primul Război Mondial.

A fost renovat din inițiativa șefului postului de Poliție, plt. adj. Zaharia Aelenei, fiind reînscrisat la 1 iunie 1997, cu ocazia sărbătoririi Zilei Eroilor.

Este realizat din piatră, marmură, oțel și fontă. Pe plăcile de marmură au fost adăugate numele eroilor din al Doilea Război Mondial și ale veteranilor de război.

Fondurile au fost asigurate de plt. adj. Zaharia Aelenei și prin sponsorizări obținute de la diverse societăți comerciale.



BĂRĂGANU

Grup funerar

Situat în parcul amenajat în fața bisericii, este format din cenotafe ale eroilor comunei din Primul și al Doilea Război Mondial



CERCHEZU

Monumentul este închinat eroilor din Primul Război Mondial, fiind dispus în centrul comunei.

A fost inaugurat în anul 1936, fiind realizat din piatră.



CERCHEZU (VIROAGA)

Monument. Obelisc. 1916-1918 Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Monumentul, inaugurat în anul 1936, este dedicat eroilor comunei, jertfiți în Primul Război Mondial (1916-1918). Sunt immortalizați 11 eroi, 2 eroi necunoscuți.

Este situat în curtea bisericii, fiind realizat din piatră.

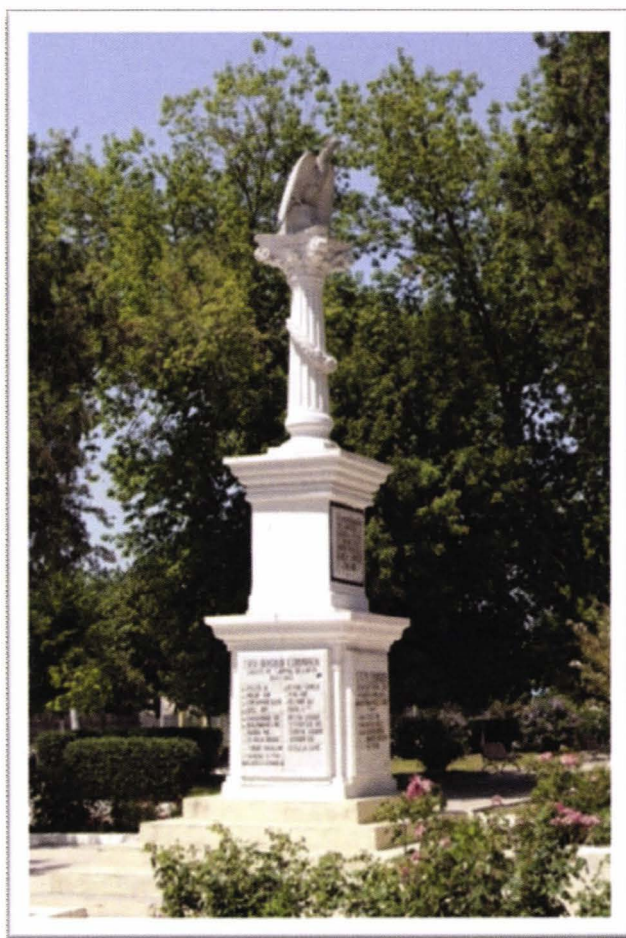
CERNAVODĂ

Monumentul eroilor

Inaugurat în anul 1924, pentru cinstirea memoriei eroilor morți pentru întregirea neamului, 1916-1918, monumentul este creația sculptorului cernavodean, de origine italiană, Pietro D'Elia.

Este construit din piatră albă și mozaic, având o înălțime de 7,35 m.

În timpul lucrărilor la Canalul Dunăre - Marea Neagră, din anii '50, monumentul a fost grav deteriorat, dar în 1974, printr-o altă inițiativă cetățenească, a fost restaurat complet de către Antonio D'Elia, fiul lui Pietro D'Elia. Tot atunci, au fost adăugate pe monument și numele eroilor cernavodeneni decedați în cel de-al Doilea Război Mondial.



CERNAVODĂ

Monumentul eroilor marinari

Inaugurat la 10 octombrie 1933, monumentul era ridicat în memoria marinarilor căzuți în luptele de la 8 septembrie 1916, de la Rasova. Dispus în localitatea Rasova, a fost distrus de nemți în cel de al Doilea Război Mondial. A fost refăcut, în incinta U.M. 02030 Hinog, în anul 1975.



CHIRNOGENI

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat la 28 octombrie 1928, este creație a sculptorului Ion Jalea. Este dispus în centrul comunei, fiind realizat din piatră și marmură.



CHIRNOGENI (PLOPENI)

Monumentul eroilor

Inaugurat în anul 1947, monumentul este dedicat eroilor morți în cele două războaie mondiale.

Este realizat din piatră și marmură, fiind dispus în centrul localității.

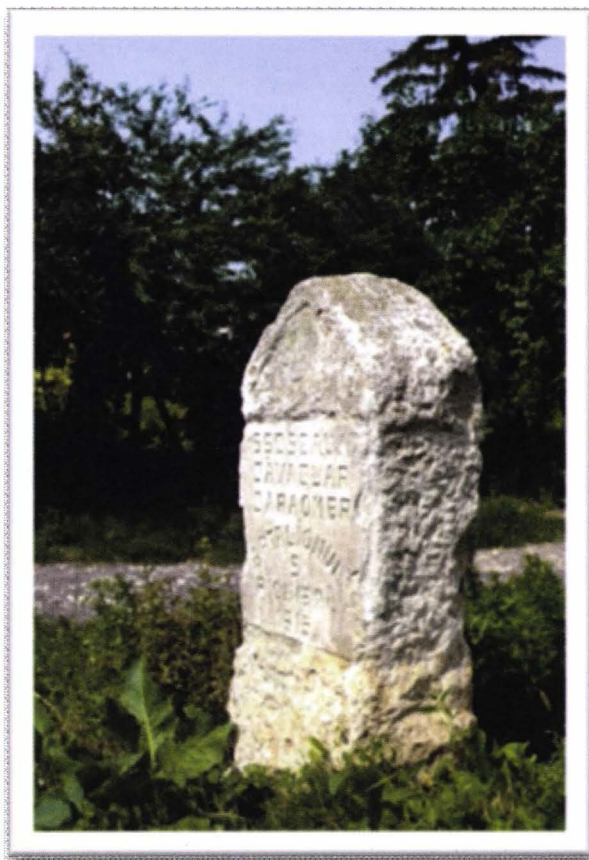
A fost renovat în anul 2009, cu fonduri asigurate de Consiliul Local și Consiliul Județean Constanța.

CHIRNOGENI

Monumentul pionierilor

Inaugurat în anul 1924, este ridicat pentru cinstirea memoriei militarilor din B 5 Pi., care s-au jertfit în Primul Război Mondial.

Este dispus la ieșirea din localitate, la șosea.



CIOBANU

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Monumentul a fost inaugurat în anul 1930, din inițiativa: I. Ghenu - învățător; M. Neagu - primar; V. Crăciun, T. Andrei; Pr. Popescu; M. Lefter; M. Buzică; M. Nedelcu.

Monumentul este situat în centrul comunei și are inscripționate numele celor 99 eroi ai comunei, morți în perioada 1916-1919.

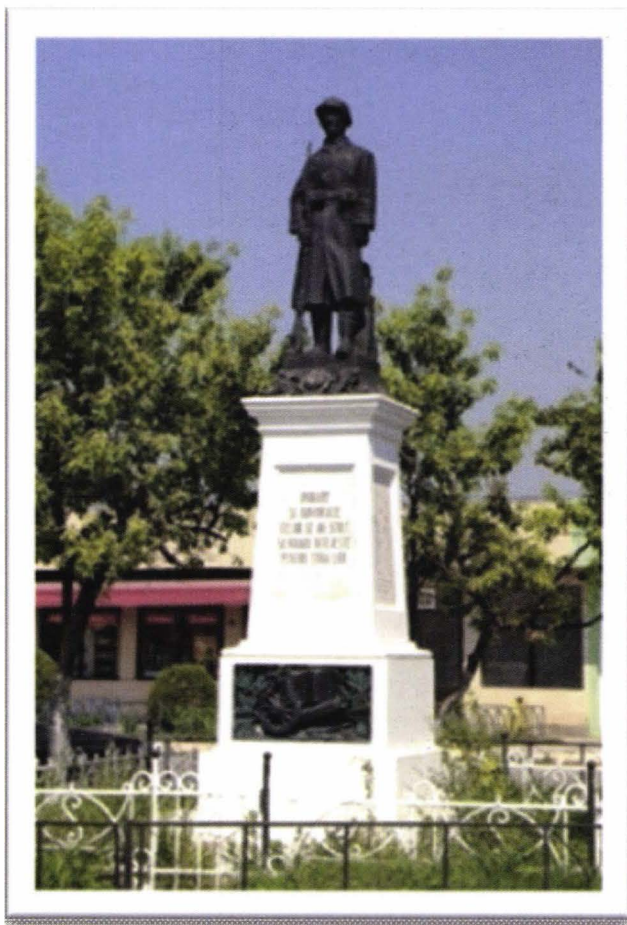
COBADIN

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Este ridicat în memoria celor 48 eroi ai comunei, jertfiți pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial, și a ostașilor din Divizia 1 de Voluntari Sârbi care, în septembrie 1916, au apărat localitatea Cobadin.

Fondurile necesare construcției monumentului au fost adunate prin contribuția tuturor cetățenilor localității.

Monumentul este creația lui F. Istvan și a fost inaugurat în 1927. Este realizat din piatră, mozaic.



COBADIN

Grup funerar militari germani

Situat în Cimitirul Ortodox, este format din 9 însemne de căpătâi ale militarilor germani morți în Primul Război Mondial. Rămășițele acestora au fost centralizate la Cimitirul Internațional de onoare din Mircea Vodă.



CIOBANU (MIORIȚA)

Dispus în curtea bisericii din localitate, este dedicat eroilor din Primul și Al Doilea Război Mondial.

A fost inaugurat în anul 1998.



COBADIN (CONACU)

Monumentul, construit în anul 1936, prin grija copiilor văduvelor de război, este dedicat eroilor căzuți în Primul Război Mondial, 1916-1918.

Este amplasat în apropierea sediului Asociației agricole din localitate.

Este construit din piatră, având următoarele dimensiuni:

soclu: 1,40 x 0,70 x 2,50 m

cruce: 1,00 x 0,70 x 0,70 m



COGEALAC

Monumentul eroilor, 1916-1919

A fost inaugurat la 21 noiembrie 1937, fiind realizat cu fondurile donate de cetățenii din Cogeaalac și Tariverde.

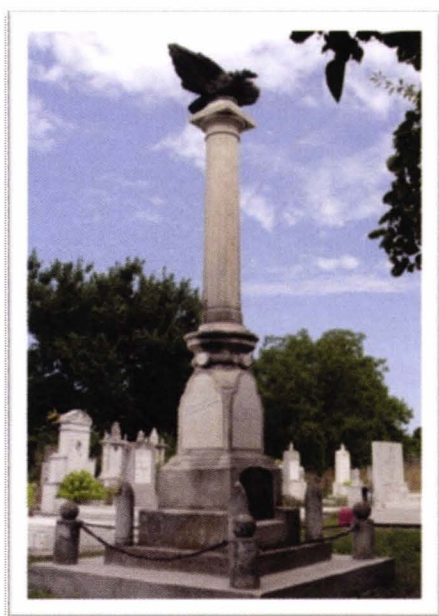
Este creația sculptorului F.A. Istvan, iar în anul 1971 a fost restaurat de arhitectul col.(r) Gh. Gheorghiu Zoanel.

A fost realizat din piatră, având dimensiunile:

soclu: 1,30 x 2,50 x 2,20 m

obelisc: 5,25 x 1,55 x 1,32 m.

Este dispus în parcul central al comunei.



CONSTANȚA

MONUMENTUL EROILOR EVREI

Dispus în Cimitirul evreiesc din Constanța, monumentul este realizat din piatră, marmură și bronz, fiind dedicat celor 18 cetățeni români, de naționalitate evreiască, care au „murit pentru Patrie” în Primul Război Mondial.

A fost realizat de Esther și Avram Companeitz.

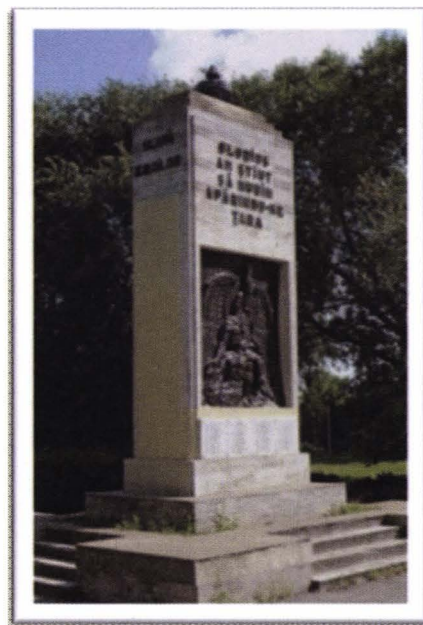
CONSTANȚA

MONUMENTUL EROILOR REGIMENTULUI 34 INFANTERIE

Inaugurarea monumentului a avut loc inițial în septembrie 1938, în curtea Regimentului 34 Infanterie, pe strada Mircea cel Bătrân.

Autorul proiectului este locotenentul Zoanel Gheorghiu, care participase ca cercetaș sanitar voluntar la luptele de la Mărășești, în vara anului 1917.

Fondurile necesare - 200.000 lei - au fost asigurate de Societatea Cultul Eroilor și de către un comitet de sprijin înființat de episcopul Gherontie.



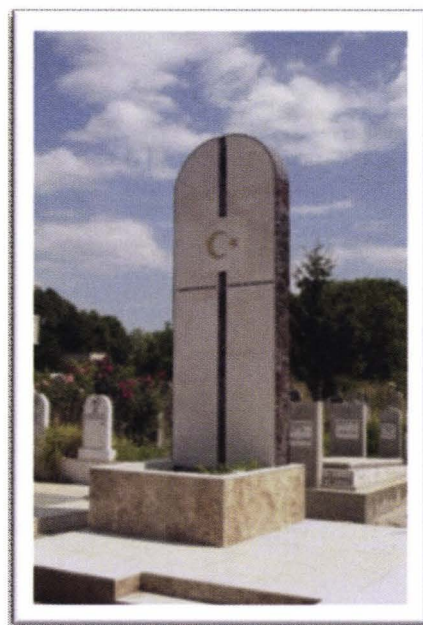
CONSTANȚA

MONUMENTUL EROILOR MUSULMANI

Inaugurat la 13 decembrie 2010, monumentul este dedicat cetățenilor de religie islamică ce și-au jertfit viața pentru România, în cele două războaie mondiale, precum și celor care au fost închiși în lagărele de concentrare în perioada comunistă.

Valoarea investiției a fost de 50.000 lei, bani care au fost alocați de către Ministerul Culturii, ca urmare a demersurilor întreprinse de deputatul Uniunii Democrate a Tătarilor Turco-Musulmani din România, Aledin Amet.

Monumentul este situat în curtea Cimitirului Central Musulman din Constanța.

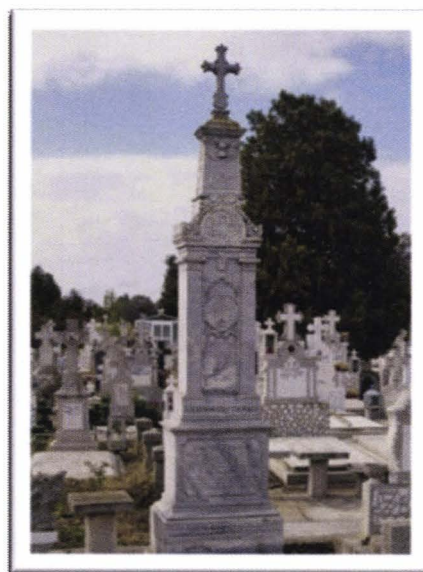


CONSTANȚA

MONUMENTUL EROILOR ELENI MORȚI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Este dispus în Cimitirul Central Constanța, fiind realizat din piatră și marmură.

Este destinat cinstirii memoriei a doi militari greci, Cristos Stavridis și A.M. Vlasteros, morți pe teritoriul Dobrogei în anul 1919.



CRUCEA

Placa înrămată, cuprinzând numele eroilor din Primul Război Mondial, se păstrează în biserica ortodoxă



CRUCEA (CRIȘANI)

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial. Inaugurat în anul 1920, este dispus în curtea bisericii.

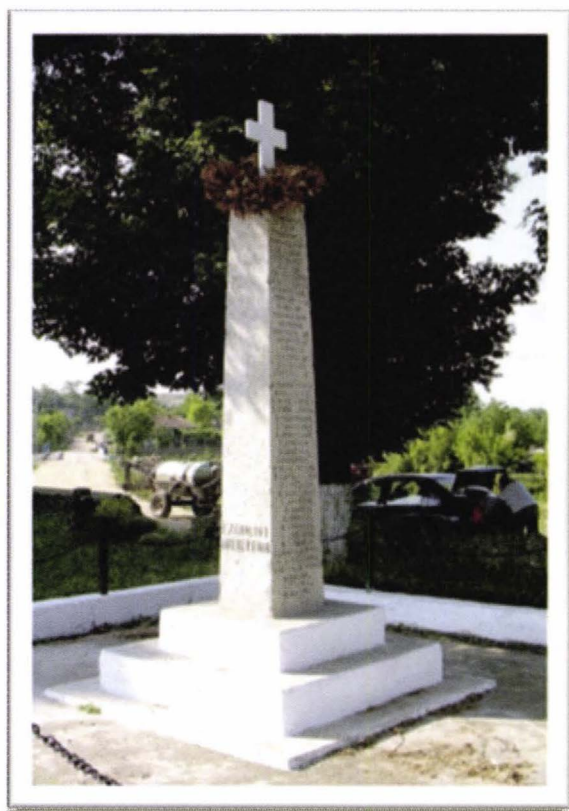
Este construit din piatră și are inscripționate numele eroilor căzuți în Primul Război Mondial, 1916-1918.

CUMPĂNA

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial



Monument inaugurat în octombrie 1919, în amintirea militarilor din această comună, căzuți pentru patrie, în campania 1916-1918. Monumentul a fost ridicat prin grija unui comitet format din autoritățile comunale: Alecu Trandafir (primarul localității și președintele comitetului), Alexandru Dumitrescu (învățător), Panait N. Lae (șef post jandarmi) și Cristiu Melide (notar). Este construit din piatră, cu o placă comemorativă, pe care sunt înscrise numele celor 25 eroi care s-au jertfit pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial



CUZA VODĂ

Monumentul, dedicat celor 32 locuitori ai comunei care s-au jertfit în Primul Război Mondial, 1916 -1918, a fost inaugurat în anul 1929.

A fost construit de antreprenorul L. Zanolini, iar fondurile au fost asigurate de Banca Populară Albina, de proprietarul C.C. Golea și prin contribuția locuitorilor comunei.

Este situat în curtea școlii din comună.

DELENI

Monumentul eroilor

Inaugurat în 2005, monumentul este realizat din inițiativa Consiliului local, pentru a cinsti memoria eroilor comunei, căzuți pe câmpul de luptă, în Primul și al Doilea Război Mondial.

Este realizat din beton și marmură.



DELENI (PIETRENI)

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat la 26 octombrie 2006, în curtea bisericii din Pietreni.

Construit din inițiativa și cu susținerea financiară a domnului Claudiu Iorga Palaz.

Operă a arhitectului Dan Dilancea, monumentul este realizat din beton și marmură.





DOBROMIR (VĂLENI)

Obelisc în memoria eroilor din Primul Război Mondial

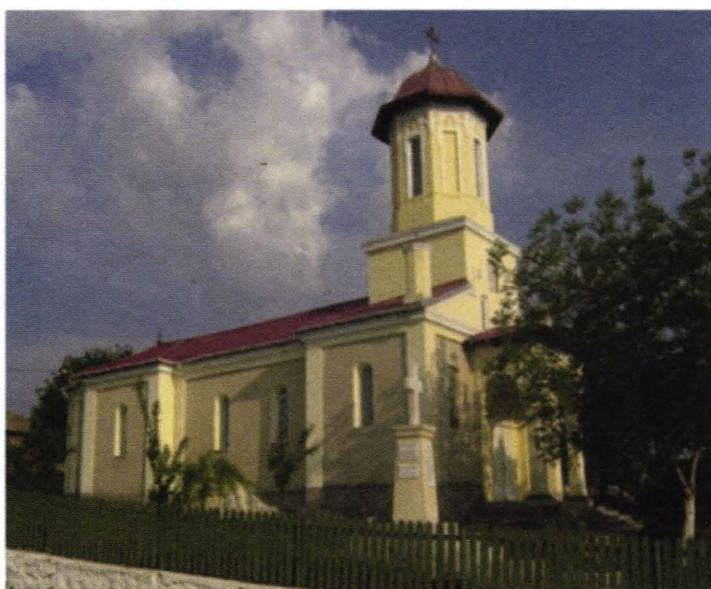
Ridicat de Primăria comunei Dobromir, în anul 1925. Inaugurat în același an, realizat din piatră, este dispus în fața școlii, fiind într-o avan-sată stare de degradare.

DOROBANȚU

Monumentul eroilor

A fost inaugurat în anul 1931, în memoria celor 32 eroi care și-au jertfit viața în Primul Război Mondial, fiind realizat prin stăruința și inițiativa șefului statului major al Corpului V Armată.

În anul 1993, monumentul a fost completat cu o placă metalică, pe care sunt înscrise numele a 24 eroi căzuți în luptele din cel de-al Doilea Război Mondial, aceasta fiind realizată din inițiativa a doi veterani de război - Radu Vîlsan și Ion Ieremia.



DUMBRĂVENI (OLTENI)

Monumentul eroilor

Monumentul a fost inaugurat la 24 mai 2012, de Ziua Eroilor.

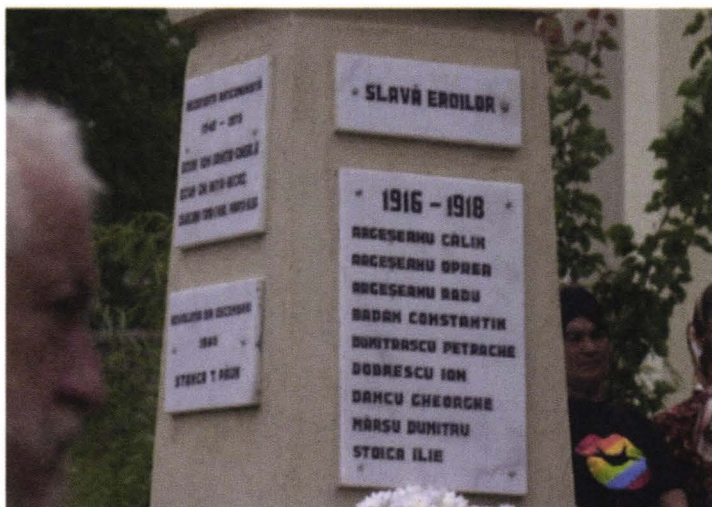
La 26 mai 2009, din inițiativa domnului Anghel Constantinescu, a fost constituit un comitet de inițiativă pentru realizarea monumentului.

Proiectul a fost realizat de către prof. univ. dr. Gheorghe Caruțiu. Senatorul Nicolae Moga a donat 6.000 lei, celelate fonduri fiind asigurate de către cetățenii localității.

DUMBRĂVENI (OLTENI)

Monumentul este situat în curtea bisericii

Pe plăcile de marmură sunt înscrise numele 17 eroi, jertfiți în cele două războaie mondiale, ale celor 3 luptători anticomuniști și al unui erou martir al Revoluției din Decembrie 1989.



EFORIE SUD

Monumentul eroilor musulmani

Monumentul este amplasat în curtea Geamiei din Eforie Sud.

A fost inaugurat la 30 septembrie 2011, din inițiativa și după proiectul realizat de Nedret Abduraman, președintele filialei locale a UDTTMR.

GÂRLICIU

Monumentul eroilor 1916-1919

A fost inaugurat în anul 1930, fiind ridicat prin contribuția tuturor cetățenilor.

Realizat din inițiativa primarului S. Oprea și a preotului N. Popescu, a fost construit din piatră și marmură, având următoarele dimensiuni:

soclu: 0,36 x 1,32 x 1,32 m

obelisc: 3,02 x 0,65 x 0,50 m





GRĂDINA

Monumentul eroilor

A fost inaugurat la 10 noiembrie 2011.

Monumentul s-a construit din inițiativa d-nei primar Gabriela Iacobici și a profesorilor Bardac Anghel, și cdor.(r) Tudor Leonte, cu fonduri asigurate de Consiliul județean Constanța și Consiliul local Grădina.

Pe laturile monumentului sunt înscrise numele celor 3 eroi din Primul Război Mondial și a celor 66 din cel de al Doilea Război Mondial.

Monumentul este amplasat în parcul din fața Căminului Cultural

HORIA (TICHILEȘTI)

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

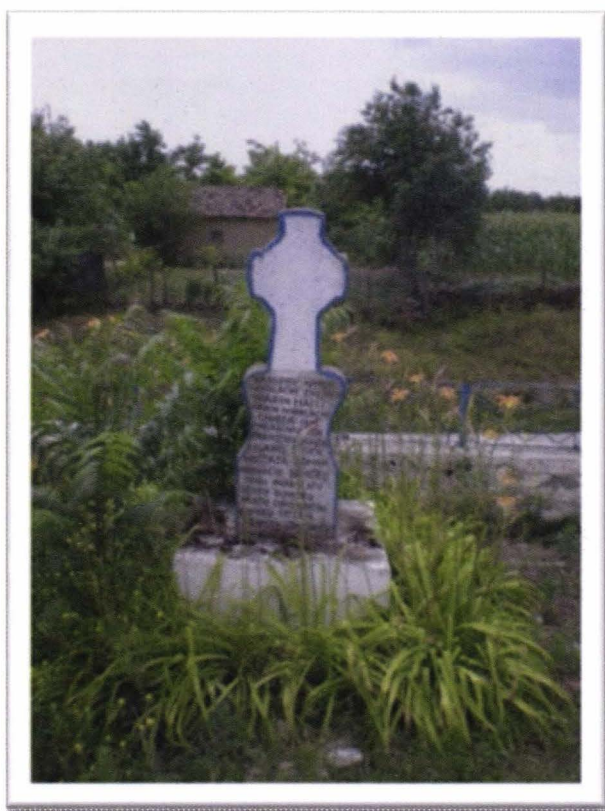
A fost inaugurat la 21 mai 1936, fiind realizat din inițiativa unui comitet, în frunte cu preotul N. Vasilescu.

Este situat în fața bisericii și are inscripționate numele celor 15 eroi din localitate, căzuți în luptele din 1916-1919.

Realizat din piatră, are următoarele dimensiuni:

soclu: 0,45 x 0,40 x 0,60 m

cruce: 1,20 x 0,45 x 0,25 m



HORIA

Monumentul pentru cinstirea eroilor

Primul monument a fost inaugurat în anul 1925, fiind dedicat eroilor din Primul Război Mondial.

La 28 mai 1998, în curtea bisericii, a fost inaugurat un nou monument, care are inscripționate numele celor 10 eroi din Primul Război Mondial și a celor 17 eroi din al Doilea Război Mondial.

Este construit din piatră și marmură, fondurile necesare fiind asigurate de Consiliul local.



INDEPENDENȚA (MOVILA VERDE)

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Dispus în curtea bisericii, este realizat din beton, are forma unei cruci memoriale cu următoarele dimensiuni: 1,50 x 1,30 x 1,20 m



INDEPENDENȚA (MOVILA VERDE)

Grup funerar

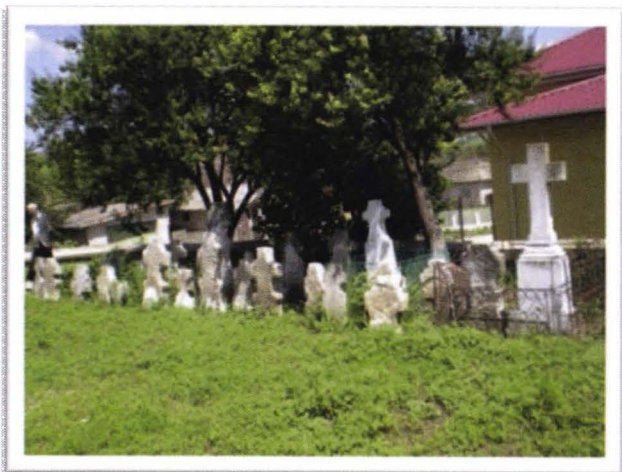
Dispus în curtea bisericii, este format din 11 cenotafe ale eroilor localității din Primul și al Doilea Război Mondial

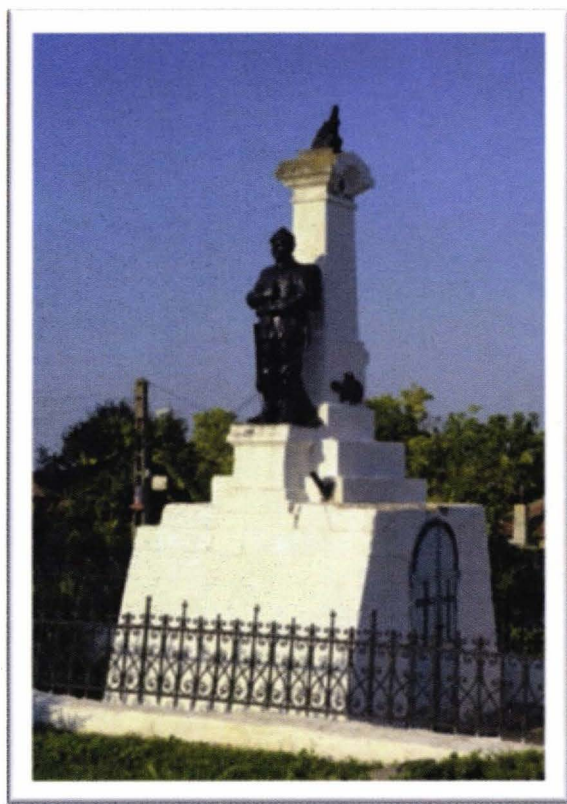


ION CORVIN

Grup funerar

Dispus în curtea bisericii, conține cenotafe ale 41 eroi ai comunei, morți în Primul și al Doilea Război Mondial.

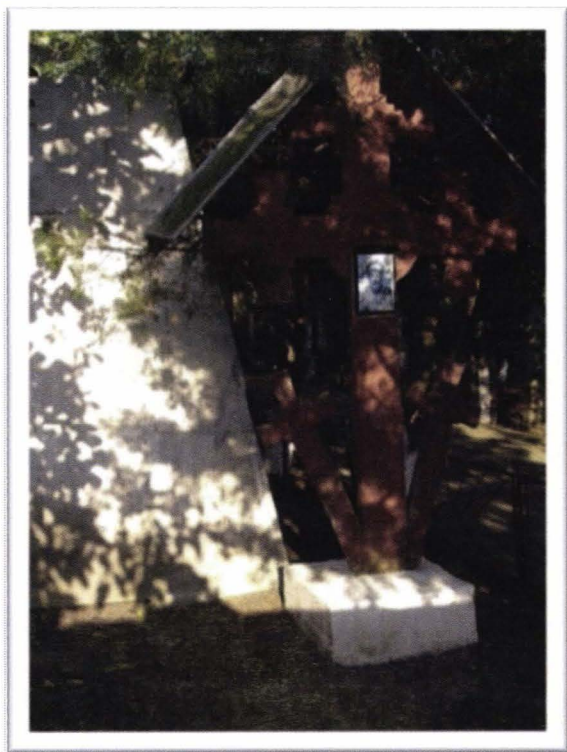




LIMANU

Grup funerar

Dispus în curtea bisericii, este format din 25 cenotafe ale eroilor localității, morți în cele două războaie mondiale.



LIMANU

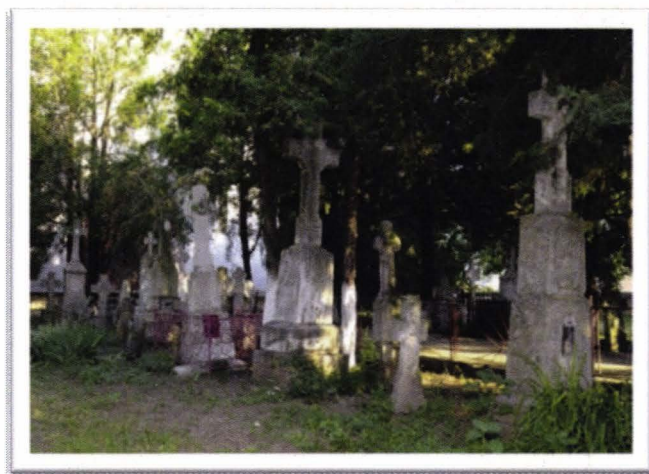
Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat în anul 1933, monumentul se află amplasat în centrul localității.

Este realizat din calcar, piatră și bronz, având următoarele dimensiuni:

soclu: 2,10 x 2,35 x 2,10 m

obelisc: 3,27 x 0,63 x 1,60 m.



LIMANU

Troia eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurată în anul 1937, este dispusă în curtea bisericii.

Are următoarele dimensiuni:

soclu: 0,70 x 0,70 x 0,50 m

troiță: 2,5 x 1,7 x 1,70 m.

LIPNIȚA (CANLIA)

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat în mai 1926, prin contribuția întregii comunități, monumentul este situat în centrul localității, fiind dedicat celor 31 de eroi morți în Primul Război Mondial. Monumentul este realizat din piatră.



LIPNIȚA (GĂRVAN)

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat în 1925, în cinstea celor 17 eroi morți în Primul Război Mondial, este realizat din beton, fiind dispus în centrul localității.



LUMINA

Monumentul eroilor

A fost inaugurat în 1993, în curtea bisericii ortodoxe, în memoria eroilor căzuți în cele două războaie mondiale. Este construit din piatra și marmură.

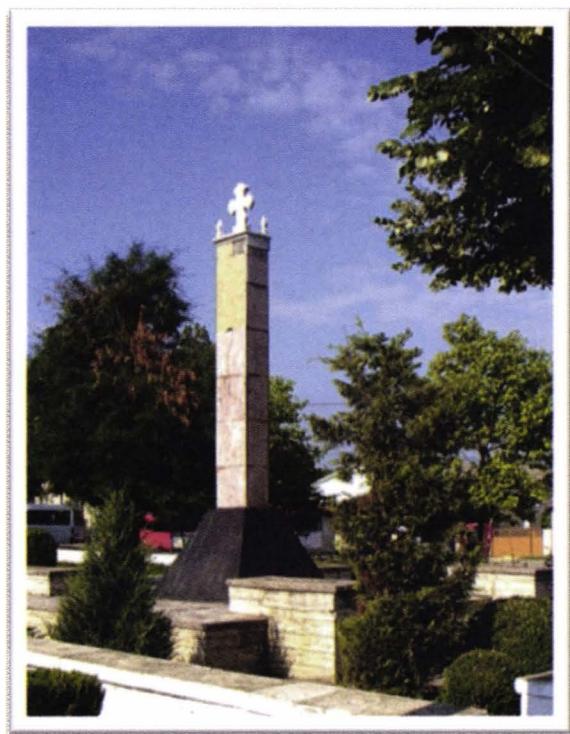


MIHAIL KOGĂLNICEANU

Eroilor Regimentului 36 Infanterie

Monumentul, construit din inițiativa comandantului Regimentului 36 Mecanizat, locotenent colonelul Remus Macovei, prin contribuția financiară a tuturor cadrelor unității. Autorul monumentului, colonelul în vârstă de 93 de ani, Zoanel Gheorghiu, a început lucrul în luna martie 1993, fiind ajutat de cadre și militari în termen ai unității. Este realizat din piatră și travertin.

Dezvelirea monumentului a avut loc la 6 iunie 1993, de Ziua Eroilor, sfințirea fiind efectuată de IPS Lucian Tomitanul.



MIHAIL KOGĂLNICEANU

Eroilor comunei din cele două războaie mondiale

Monumentul este placat cu marmură și este amplasat în parcul din fața Primăriei. A fost construit la inițiativa primarului Mircea Zlotea, în anul 1982, cu fonduri asigurate de Consiliul local.

Dimensiuni:

soclu: 1,10 x 7,50 x 6.10 m

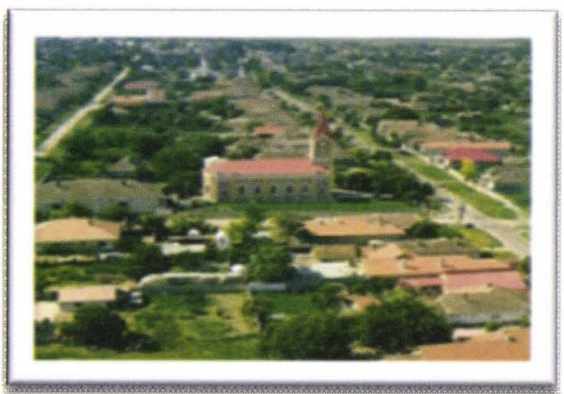
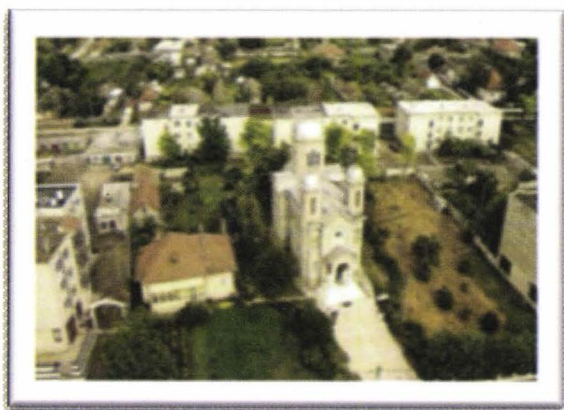
obelisc: 6,3 m

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Placă comemorativă

Placă de marmură, dispusă în interiorul Bisericii Ortodoxe Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, construită în stil bizantin în perioada 1912-1935. Are inscripționate numele a 4 ofițeri și 60 de soldați ai comunei, căzuți în Primul Război Mondial, 1916-1919.

Sfintirea plăcii a avut loc la 26 octombrie 1937.

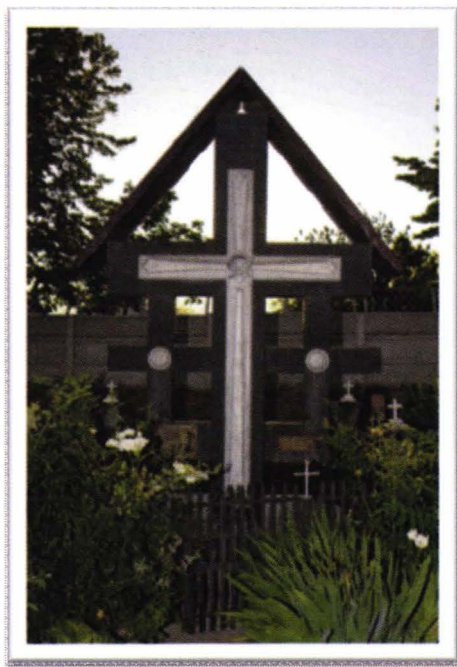


MIHAIL KOGĂLNICEANU

Placă comemorativă

Placa de marmură, dispusă în interiorul Bisericii Catolice Sfântul Anton, construită între 1912-1913, are inscripționate numele a 2 eroi din cel de al Doilea Război Balcanic și numele a 15 eroi din Primul Război Mondial.





MANGALIA

Troița din curtea bisericii Sfântul Gheorghe a fost realizată în anul 1996, cu contribuția enoriașilor acestei parohii. A fost ridicată în semn de recunoștință față de eroii țării, care s-au jertfit în cele două războaie mondiale și în Revoluția din Decembrie 1989.

MEDGIDIA

Monumentul Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni”

A fost inaugurat în anul 1986, cu ocazia aniversării a 70 ani de la înființarea Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni”, în centrul cazărzii acestei unități. Construcție: monolit prismatic dreptunghiular, din calcar dobrogean, așezat cu latura lungă pe un soclu din beton, în mijlocul unui platou circular asfaltat, cu alei de acces străjuite de arbuști ornamentali.



MEDGIDIA

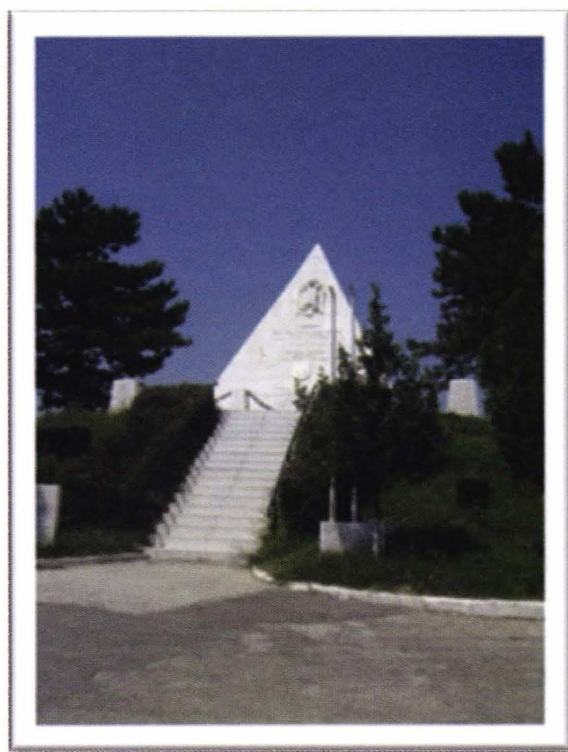
Monumentul dedicat eroilor sârbi căzuți în Dobrogea

A fost inaugurat la 8 septembrie 1926, fiind dedicat memoriei militarilor Diviziei 1 Voluntari Sârbi, care au murit în 1916 apărând Dobrogea. Realizat din marmură din cariera Ventchatz (Serbia), sub forma unei piramide osuar, monumentul are următoarele dimensiuni:

60 x 6,12 x 6,12 m.

A fost renovat în anul 2006, cu fonduri asigurate de guvernele României și Serbiei.

În anul 2007, a fost adăugată o placă de marmură din partea Ligii de prietenie româno-sârbe.



MERENI

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat la 10 octombrie 1927, monumentul este dedicat celor 23 eroi ai comunei, morți în Primul Război Mondial. Realizat din piatră, este situat în curtea bisericii. Fondurile necesare au fost obținute din donații.



MERENI (OSMANCEA)

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat la 1 octombrie 1926, monumentul este dispus în curtea bisericii.

Este realizat din piatră, având următoarele dimensiuni:

soclu: 1,90 x 1,90 x 1,90m

obelisc: 1,89 x 0,40 x 0,40m.



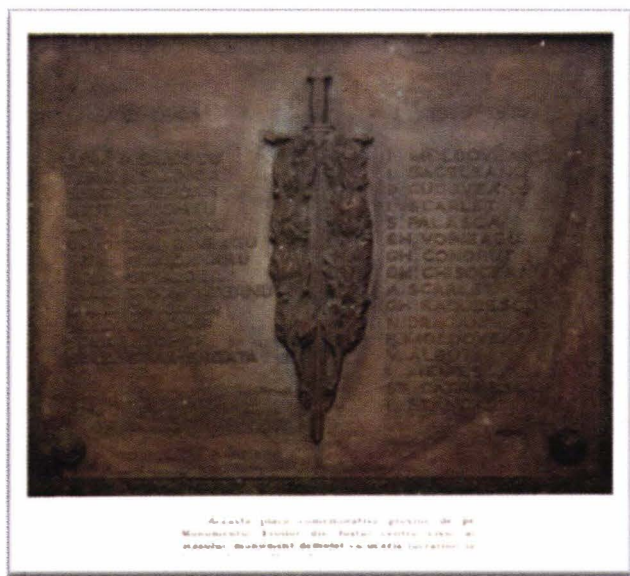
MURFATLAR

Monumentul eroilor

Inaugurat în anul 1994, în parcul din zona gării, este realizat în memoria eroilor din Primul și al Doilea Război Mondial. În anul 2004 a fost adăugată o placă din bronz cu numele slt. p.m. Ionel Gheorghită Drăgușanu, căzut la datorie în Afganistan.

Construit din inițiativa și cu fondurile Consiliului local, este realizat din piatră, marmură și bronz.





NICOLAE BĂLCESCU

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

A fost inaugurat în anul 1926, fiind realizat din inițiativa familiei Pricop Iordache, în memoria celor 3 eroi morți pe câmpul de luptă, dar și a 10 locuitori care și-au pierdut viața pe timpul ocupației sau refugiului, în perioada 1916-1919. Dispuns inițial în fața bisericii, a fost mutat, în anul 2002, în fața primăriei din localitate.



MURFATLAR

Placă de bronz

În anul 1930 a fost inaugurat monumentul eroilor din Primul Război Mondial, care era dispus în cimitirul comunal. Reamplasat în parcul din zona Primăriei în 1948, a fost distrus odată cu construcția canalului Dunăre - Marea Neagră. Placa din bronz a acestui monument, realizată de Ion Jalea, a fost salvată și se află acum expusă pe holul principal al primăriei.



NEGRU VODĂ

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat în anul 1922, monumentul era dispus în curtea bisericii, iar după 1990 a fost reamplasat în centrul localității.

Este realizat din piatră, având următoarele dimensiuni:

soclu: 0,70 x 1,50 x 0,90 m

cruce: 2,75 x 1,10 x 0,55 m.

OLTINA

Monumentul eroilor

A fost inaugurat în 1995, fiind realizat de Consiliul local. Este dedicat eroilor comunei, morți în cele două războaie mondiale și se află dispus în apropiere-rea Școlii generale.

A fost realizat din piatră și marmură.



OSTROV (ALMALAU)

Monumentul este dedicat eroilor din Primul Război Mondial 1916-1918.

A fost inaugurat în 1925, fiind amplasat în curtea bisericii. Este realizat din piatră.



OSTROV

Monumentul dedicat eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat în mai 1927, a fost distrus pe parcursul timpului.

În anul 2002, din inițiativa viceprimarului Ghiță Constantin Coleașă, cu sprijinul Consiliului local, monumentul a fost refăcut, el fiind dedicat tuturor locuitorilor comunei căzuți la datorie în cele două războaie mondiale.

Este amplasat în parcul din apropierea Primăriei, fiind realizat din piatră și plăci de marmură. Pe fațetele laterale sunt amplasate 2 basoreliefuli din bronz care prezintă scene de luptă din cele două războaie mondiale.

Pe plăcile de marmură sunt inscripționate numele celor 123 de eroi care s-au jertfit pentru țară.





PANTELIMON

Grup funerar

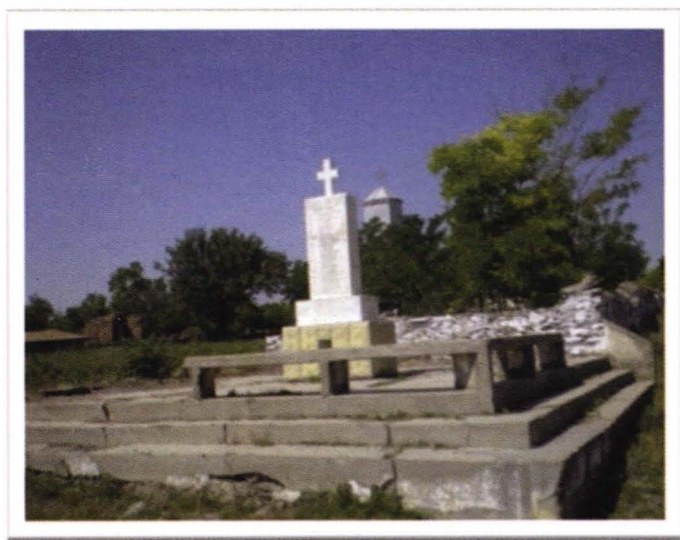
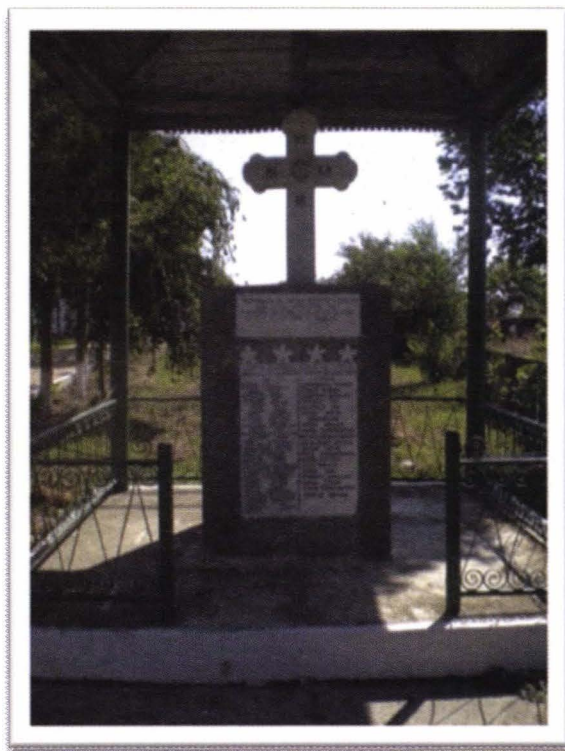
Dispus în curtea bisericii, este format din 6 cenotafe ale eroilor din al Doilea Război Mondial și un cenotaf al unui erou din Primul Război Mondial.

PANTELIMON DE JOS

Troiță

Inaugurată în anul 1994, prin grija domnului Zelca Gheorghe, este ridicată în memoria celor 34 eroi din Primul Război Mondial și a celor 20 eroi din al Doilea Război Mondial.

Este dispusă în curtea bisericii, fiind construită din piatră și mozaic.



PANTELIMON (RUNCU)

Monumentul eroilor

Inaugurat în anul 2005, din inițiativa domnului Ion Belu și cu contribuția a 16 foști și actuali locuitori ai satului, în locul troiței construite în anul 1937.

Realizat din marmură, are înscrise numele a 7 eroi din Primul Război Mondial și a 20 de eroi din al Doilea Război Mondial.

SARAIU

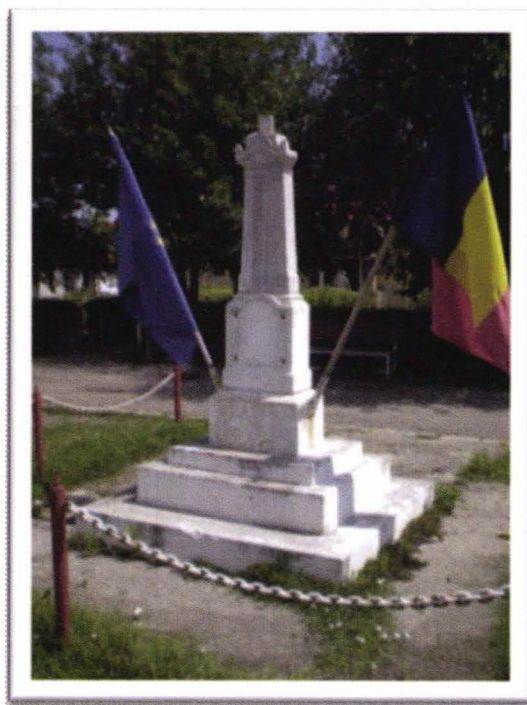
Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

A fost inaugurat în anul 1925, fiind dispus inițial în curtea bisericii. În prezent a fost mutat în fața Primăriei.

Este realizat din beton, piatră și marmură, având următoarele dimensiuni:

soclu: 0,44 x 1,12 x 1,12 m

obelisc: 2,32 x 0,40 x 0,28 m.

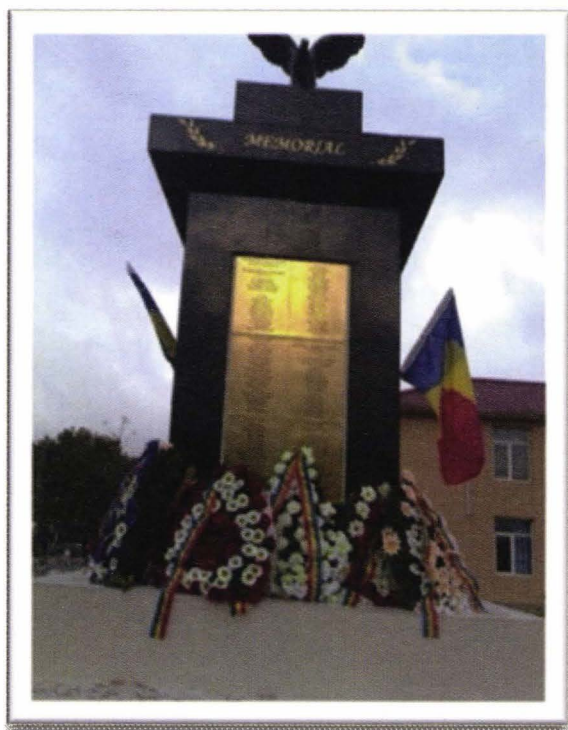


SARAIU

Monumentul eroilor

A fost inaugurat la 13 octombrie 2012. Este dedicat celor 95 de eroi ai comunei, jertfiți în cele două războaie mondiale. A fost realizat din inițiativa primarului comunei Saraiu, doamna Dorinela Irimia, cu sprijinul unor oameni de afaceri.

Monumentul, placat cu marmură neagră, se află dispus în Parcul central.

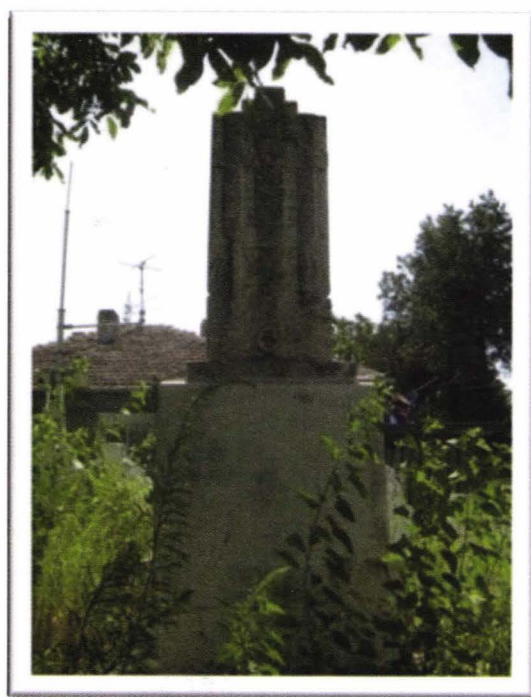


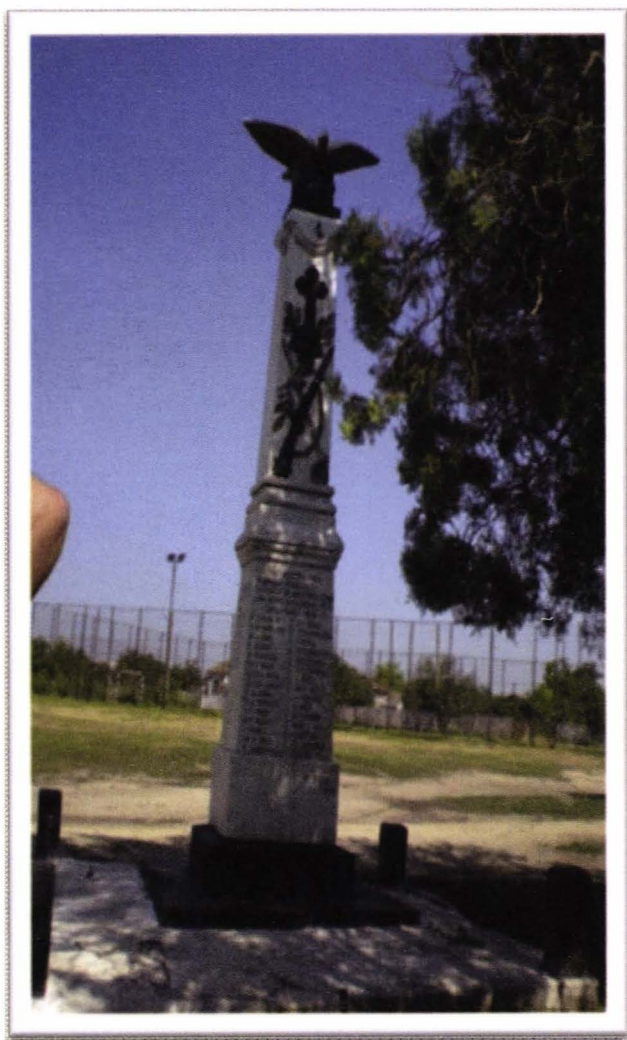
SEIMENI

Troița eroilor

Realizată din lemn și piatră, a fost construită în memoria locuitorilor comunei morți în Primul și al Doilea Război Mondial. Partea de lemn s-a distrus pe parcursul timpului.

Este amplasată în curtea bisericii.





SILIȘTEA

Monumentul eroilor

Monumentul eroilor a fost inaugurat în anul 1924, fiind realizat cu fondurile donate de 49 locuitori ai comunei.

Inițial, pe monument erau înscrise doar numele celor 30 de eroi din Primul Război Mondial, dar ulterior au fost inscripționate și numele celor 7 eroi din al Doilea Război Mondial.

Monumentul, dispus în centrul comunei, este realizat din piatră și are următoarele dimensiuni:

soclu: 0,20 x 1,70 x 1,70 m

obelisc: 4,20 x 0,81 x 0,75 m.

SILIȘTEA (ȚEPEȘ VODĂ)

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat în anul 1923, în memoria celor 44 de eroi morți în Primul Război Mondial. Realizat din piatră, este opera sculptorului A. Petraru și se află dispus în curtea școlii.



SILIȘTEA (ȘTEFAN CEL MARE)

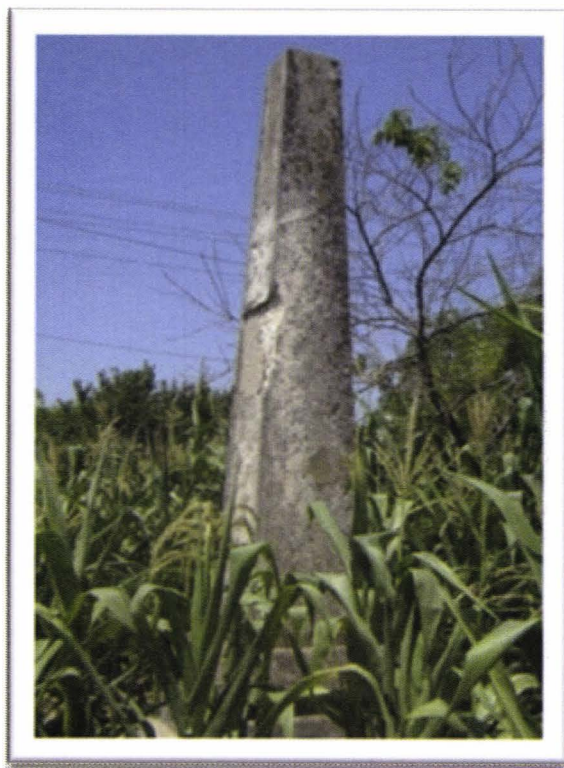
Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat în anul 1928, în memoria eroilor morți în Primul Război Mondial, se află dispus în curtea unui locuitor al satului.

Realizat din piatră, are următoarele dimensiuni:

soclu: 0,40 x 1,20 x 1,20 m

obelisc: 3,50 x 0,60 x 0,60 m.



TECHIRGHIOI

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial 1916-1919

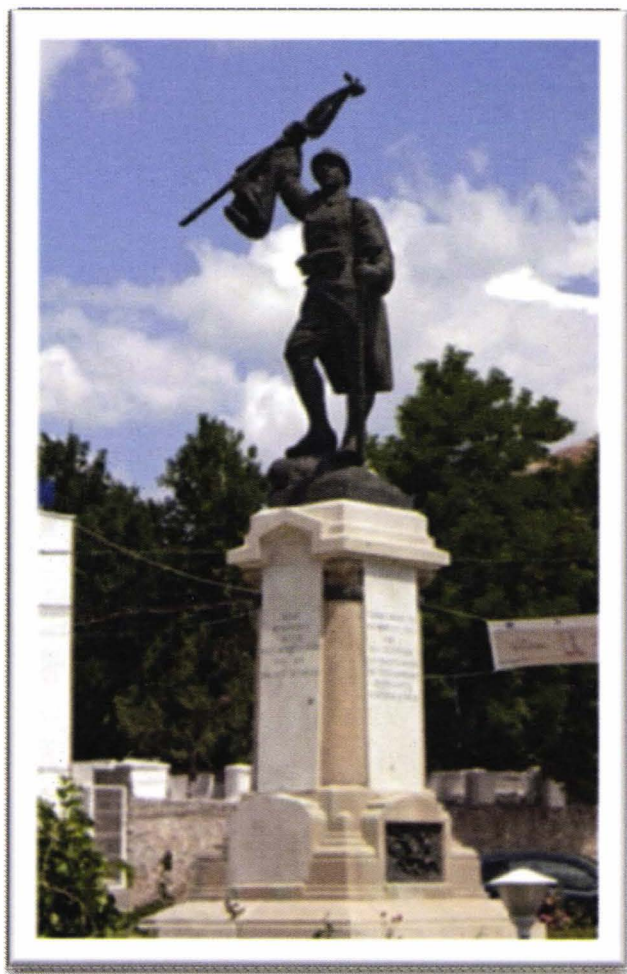
Monumentul a fost realizat din inițiativa unui comitet de veterani, prin colectă publică. A fost inaugurat la 16 august 1931, fiind amplasat în parcul central.

Autor: sculptorul Dumitru Mățăoanu.

Construit din piatră (calcar) și bronz, are următoarele dimensiuni:

soclu: 1,10 x 1,81 x 1,481 m

obelisc: 3,10 x 1,20 x 1,20 m

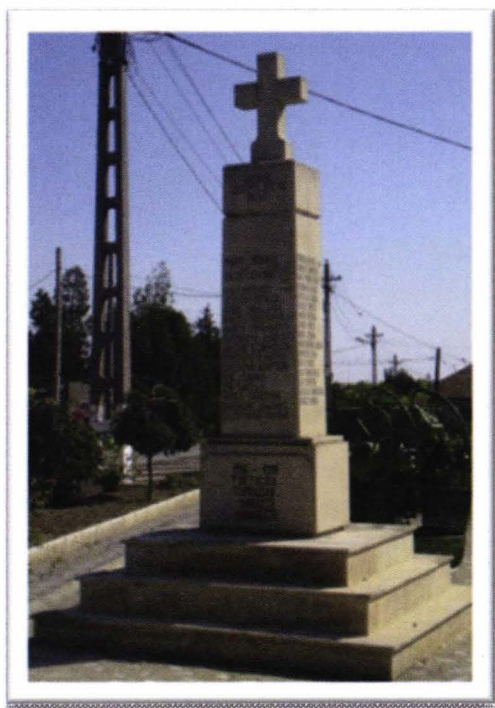


TÂRGUȘOR

Grup funerar

Dispus în curtea bisericii, în apropierea vechiului monument, este format din 2 cenotafe ale eroilor din Primul Război Mondial.





TĂRGUȘOR

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

Inaugurat în anul 1929, monumentul a fost construit din beton, pentru cinstirea memoriei celor 49 eroi din comună, morți în Primul Război Mondial.

În anul 2005, cu sprijinul Consiliului local, a fost construit un nou monument, din beton și marmură, având inscripționate numele celor 49 de eroi.

Monumentul este dispus în curtea bisericii.

TOPALU

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

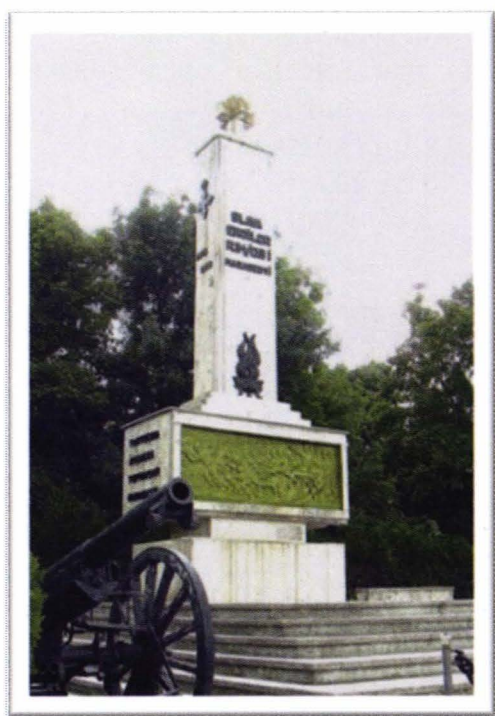
A fost inaugurat în 1921, fiind dispus în fața Primăriei.

Este realizat din beton, piatră și marmură, având următoarele dimensiuni:

soclu: 0,54 x 2,60 x 2,60 m

obelisc: 1,25 x 0,50 x 0,70 m.

Are inscripționate numele celor 49 de eroi ai localității, morți pe câmpurile de luptă, în perioada 1916-1919.



TĂRGUȘOR

Monumentul Regimentului 34 Infanterie

Inaugurat la 23 mai 1994, cu ocazia aniversării a 100 ani de la înființarea unității, monumentul, realizat din inițiativa lt. col Sandu Crintea, comandantul unității, este creația sculptorului col.(r) Zoanel Gheorghiu.

A fost construit de UM02647 Constanța, fondurile fiind asigurate prin contribuția întregului personal al unității și prin sponsorizări obținute de la societățile comerciale: Toplacer, Cellam, Deltamar și Ceres.

Este amplasat la intrarea în cazarma regimentului din Topraisar.

TOPRAISAR

Crucea lui Mackensen

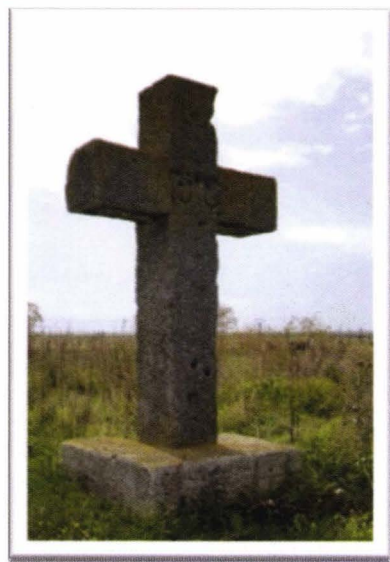
Monumentul, realizat din piatră, este dispus pe movila Muratan, având următoarele dimensiuni:

soclu: 0,53 x 1,60 x 1,60 m

cruce: 3,80 x 0,51 x 0,50 m.

Era amplasat în Cimitirul Eroilor germani, morți în timpul luptelor din septembrie-octombrie 1916, pentru cucerirea localității Topraisar.

Este amplasat la intrarea în cazarma regimentului din Topraisar.

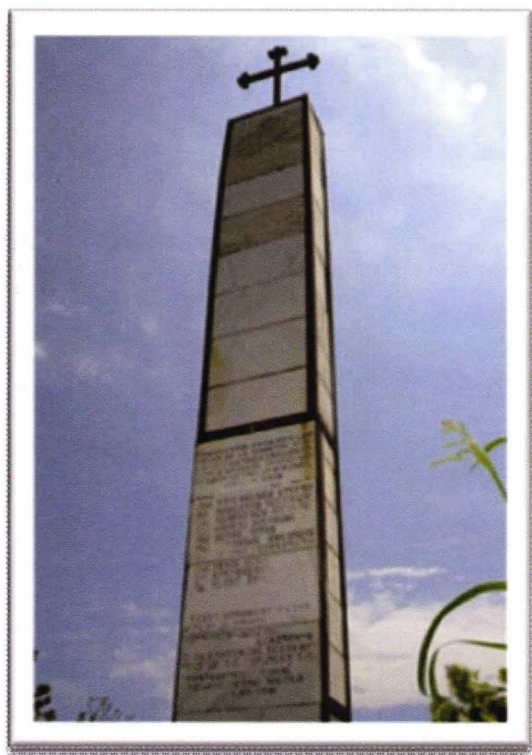


TOPRAISAR

Monumentul eroilor - Muratan

Monumentul (realizat în perioada interbelică) fiind deteriorat, primăria Topraisar a luat măsuri pentru construirea altui monument, pe același amplasament. Monumentul a fost realizat cu sprijinul financiar al societății comerciale Toplacer, cu materiale și mână de lucru asigurate de Regimentul 34 Mecanizat, fiind inaugurat la 1 decembrie 1991.

Realizat din piatră și marmură, monumentul este dedicat memoriei eroilor români care au murit în luptele pentru apărarea Topraisarului, în perioada septembrie-octombrie 1916.



TORTOMANU

Monumentul eroilor

Inaugurat în anul 1937, monumentul era ridicat în memoria celor 42 de eroi ai comunei, morți în Primul Război Mondial, ale căror nume erau înscrise pe o placă de marmură.

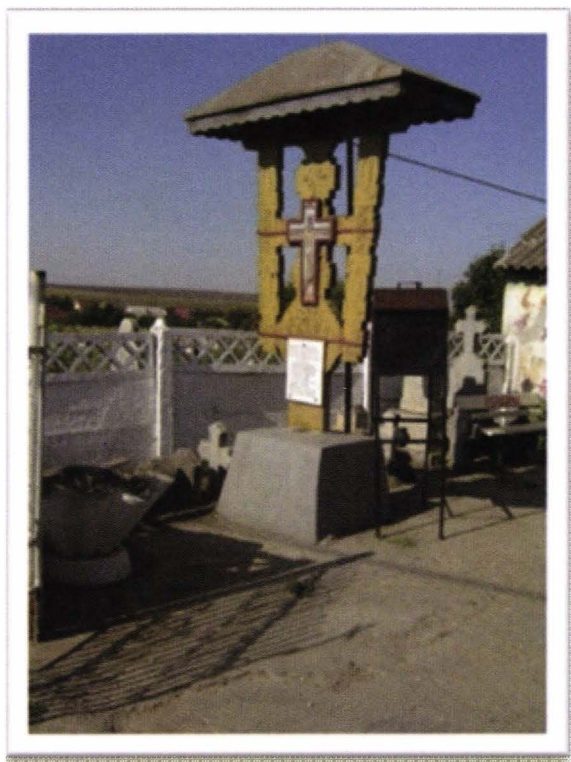
În anul 2000, din inițiativa Consiliului local, a fost adăugată o placă de marmură cu numele a 18 locuitori ai comunei, morți în al Doilea Război Mondial.

Monumentul este dispus în fața Primăriei, fiind realizat din piatră și mozaic, având următoarele dimensiuni:

soclu: 2,00 x 2,00 x 0,55 m

obelisc: 3,65 x 0,68 x 0,68 m.





VALU LUI TRAIAN

Troița eroilor

A fost construită în memoria locuitorilor morți în Primul Război Mondial, 1916-1918.

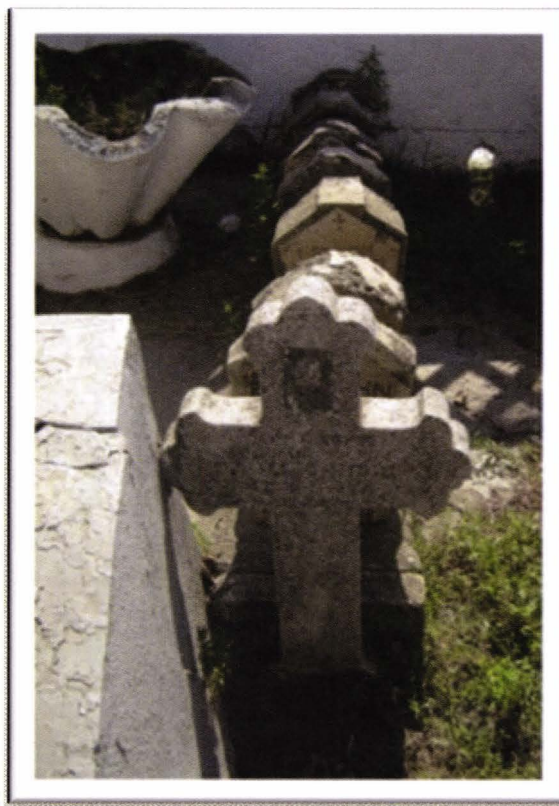
Dispusă inițial în centrul localității, a fost dezafectată odată cu construirea postului de miliție.

În anul 1989, a fost reabilitată și reamplasată în cimitirul comunei.

VALU LUI TRAIAN

Grup funerar

Dispus în cimitirul comunei, este format din 14 cenotafe (12 ale eroilor căzuți în Primul Război Mondial și 2 ale eroilor din al Doilea Război Mondial). O parte dintre cruci au înscrisurile în limba germană.



VULTURU

Monumentul eroilor din Primul Război Mondial

A fost inaugurat în 1929, fiind situat în fața bisericii.

A fost realizat în memoria eroilor comunei căzuți în luptele din Primul Război Mondial, din inițiativa primarului Anton Popescu și a preotului Ghiță Pârvu.

Este realizat din piatră și bronz, având următoarele dimensiuni:

soclu: 2,00 x 0,60 x 0,60 m

obelisc: 1,80 x 0,50 x 0,50 m

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL - ANUL 1916
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

dr. Angela-Anca DOBRE
dr. Luminița STELIAN

- Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003
- Anastasiu, Ioan, *Războiul pentru întregirea neamului. Studiu critic*, București, 1936
- Antip, Constantin (editor), Lya, Benjamin (editor), Herivan, Dorina (editor), *Evreii din România în războiul de reîntregire a țării (1916-1919). Documente*, Editura Hasefer, București, 1996
- Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol I, II, Editura Albatros, București, 1993
- Apostol, Vasile, Giurcă, Ion, Baltă, Corneliu, *Comandamentele strategice române în acțiune (1859-1947)*, Editura Tipo-Lith, București, 2000
- Atanasiu, Victor, Iordache, Anastasie, Iosa, Mircea et alii, *România în Primul Război Mondial*, Editura Militară, București, 1979
- Averescu, Alexandru, *Notițe zilnice din război*, vol I, II, Editura Militară, București, 1992
- Bârzotescu, Laurențiu, *O amintire. Operațiunile inițiale din Dobrogea în anul 1916*, București, 1926
- Blondel, Yvonne, *Jurnal de război. 1916-1918. Frontul de sud al României*, Editura Institutul Cultural Român, București, 2005
- Boia, Lucian, „Germanofili”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Editura Humanitas, București, [2009]
- Botos, Ioniță, Obogeanu, Matei, *Intendența armatei române de-a lungul timpurilor*, Editura Militară, București, 1992
- Brătianu, Gheorghe Ion, *File rupte din cartea războiului*, Editura Scripta, București, 2006
- Brătianu, Traian, *Politică și societate în Dobrogea. O istorie a partidelor politice și a administrației publice dobrogene (1878-2009)*, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, Constanța, 2010
- Brendon, Vyvyen, *Primul război mondial (1914-1918)*, Editura All, [București], 2006
- Brussilov, A. A., *Memoires du General Brussilov, Guerre 1914-1918*, Paris, 1929
- Bulei, Ion, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Meronia, București, 1996
- Campus, Eliza, *Din politica externă a României, 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980
- Campus, Eliza, *Mica înțelegere*, Editura Academiei Române, București, 1997
- Campus, Eliza, *State mici și mijlocii din centrul și Sud-Estul Europei în relațiile internaționale. Prima jumătate a secolului al XX-lea*, Editura Politică, București, 1988
- Cartier, Raymond, Cartier, Pierre, *La première guerre mondiale*, vol I, (1914-1915), Editura Presses de la Cité, Paris, 1982
- Christescu, Constantin, *Elemente de tactică generală*, București, 1912
- Churchill, Winston, *La crise mondiale*, vol I-III, Editura Payot, Paris, 1925

- Ciobanu, Nicolae et alii, *Enciclopedia primului război mondial*, Editura Teora, [București], [2000]
- Ciorbea, Valentin (coord.), *DOBROGEA: 1878-2008: Orizonturi deschise de mandatul european*, Editura ExPonto, Constanța, 2008
- Ciorbea, Valentin (editor), Cheramidoglu, Constantin (editor), Rastätter, Walter (editor), *Denkschrift der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha. Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea: Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012
- Clemanceau, Georges, *Măreția și amărăciunile unei victorii. Memorii*, Editura Cartea Românească, București, f. a.
- Constantin, Luca I., *Căramizi de temelie nouă. 1916-1921*, Editura Axy, București, 2005
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997
- Covacef, Petre, *Povestea farului genovez*, Editura ExPonto, Constanța, 2003
- Cupșa, Ion, *Armata română în campaniile din anii 1916-1917*, Editura Militară, București, 1967
- Cupșa, Ion, *Mărăști, Mărășești, Oituz*, Editura Militară, București, 1967
- xxx *Curs de istoria artei militare*, vol. II, Editura Militară, București, 1990
- Dabija, G. A., *Armata română în războiul mondial (1916-1918)*, Editura Hertz, București, 1936
- Dafinescu, Traian, Boață, Ioan, *Serviciile armatei române*, Editura Militară, București, 1989
- Deac, Augustin, *Caracterul participării armatei române în primul război mondial*, Editura Politică, București, 1973
- Diamandy, G., *Cauzele războiului european și interesele României*, Editura Imprimeria „Independența”, București, 1915
- Dobrovici, Gh. M., *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României (1823-1933)*, București, 1934
- Duca, I. G., *Memorii*, vol. I, II, III, Editura Expres, București, 1992
- Dumitru, Constantin -Zamfir, *Presa dobrogeană: (1879-1980): Bibliografie adnotată și comentată*, s.n., 1985
- Dumitrescu, Toma, *Războiul național, (1916)*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999
- Durandin, Catherine, *Istoria românilor*, Editura Institutul European, Iași, 1998
- Estado Mayor Central, *La guerra y su preparacion*, s. n., Madrid, 1917
- Falkenhayn, Erich von, *Campania Armatei a 9 - a germane împotriva românilor și rușilor (1916-1917)*, București, 1934
- Fontaine, Marcel, *Journal de guerre. Mission en Roumanie. Novembre 1916-avril 1918*, Editura Academiei Române, București, 2009
- Galbiati, Manuel, Seccia, Giorgio, *Dizionario biografico dell a Grande Guerra*, 2 vol., Editura Nordpress Edizioni, [Chiari], [2009]
- Glăvănescu, Constantin, *Războiul nostru pentru întregirea neamului*, Editura Coresi, București, 1993
- Glodarenco, Olimpiu Manuel, *Operațiunile navale ale primei conflagrații mondiale*, Editura Sitech, Craiova, 2012
- Haines, Gregory, Coward, B. R., *Battleship, Cruiser, Destroyer*, The Promotional Reprint Company, [Leicester], [1995]
- Hogg, Ian Vernon, *Dicționarul Primului Război Mondial*, Editura Niculescu, [București], 2007

- Iliescu, Dumitru, *Documente privitoare la războiul pentru'n întregirea României*, București, 1924
- Ioanițiu, Alexandru, *Războiul României, 1916-1918*, București, f. a.
- Ionescu, Emilian, Ionescu, Alexandru, *1914-1920. Pagini de istorie contemporană*, Tipografia Capitalei, București, 1929
- Iorga, Nicolae, *Războiul nostru în note zilnice, 1914-1918*, vol. I, II, III, Craiova, 1921
- xxx *Istoria artileriei române*, Editura Militară, București, 1977
- xxx *Istoria militară a popului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1988
- xxx *Istoria trupelor române de grăniceri*, Editura Militară, București, 1987
- xxx *Istoricul Școalei Superioare de Război 1889-1929*, București, 1939
- Kissinger, Henry, *Diplomația*, Editura All, București, 1998
- Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989
- De Launay, Jaques, *Istoria secretă. Mari controverse ale contemporaneității*, Editura Științifică, București, 1970
- Ludendorf, Erich, *Amintiri din război*, vol. I, Editura răspândirii culturii, București, 1919
- Ludendorf, Erich, *Meine Kriegserinnerungen, 1914-1918*, Berlin, 1919
- Ludendorf, Erich, *Conduite de la Guerre ET Politie*, Paris, 1922
- Lupu, Mihai, *Evoluția portului Constanța între anii 1896-1948. Aspecte economice și sociale*, Editura Muntenia, Constanța, 2006
- Macovei, Remus, *Eroi musulmani în armata română*, s. n., Constanța, 2013
- Maghiar Nicolae, Dănilă, Ion, Moise, Leonida, *Cuvânt pentru întregirea neamului românesc*, Editura Metropol, București, 1994
- Marghiloman, Alexandru, *Note politice*, vol I-IV, Editura Eminescu, București, 1927
- Mihalache, Vasile, Suci, Ioan P., *Pagini dintr-o istorie nescrisă. Jandarmeria română. 1850-1949*, Editura Ministerului de Interne, București, 1993
- Milza, Pierre, Berstein Serge, *Istoria secolului XX*, vol. I, Editura All, București, 1998
- Moise, Leonida, *Confruntări militare în Dobrogea. Operațiunile Armatei a 3-a Române pe frontul din Dobrogea în campania din anul 1916*, Editura Paideia, [București], [2002]
- Moșoiu, Traian, *Memorial de război*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997
- Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983
- Nastovici, Ema, *România și Puterile Centrale în anii 1914-1916*, Editura Politică, București, 1979
- Nădejde, V., *Centenarul renașterii armatei române (1830-1930)*, s.n., Iași, 1930
- Nazaria, Sergiu, *O istorie contra miturilor. Relațiile internaționale în epoca războaielor mondiale (1914-1945/1947)*, s. n., Chișinău, 2012
- Negru, Mihai, *Viața României pe Mare și pe Dunăre. Studii și informațiuni*, Tipografia de artă și editură Leopold Geller, București, 1935
- Nuțu, Constantin, *Desăvârșirea unificării statului național român*, Editura Academiei, București, 1968
- Olteanu, Constantin, *Evoluția structurilor ostășești la români*, Editura Militară, București, 1986
- Oncescu, Iulian, Stanciu, Ion, *Introducere în istoria modernă a românilor (1821-1918)*, Editura Cetatea de Scaun, [Târgoviște], [2009]
- Oncescu, Iulian, Stanciu, Ion, *Texte și documente privind istoria modernă a românilor (1774-1918)*, Editura Cetatea de Scaun, [Târgoviște], [2011]
- Otu, Petre, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005

- Panaiteescu, Scarlat, *Turtucaia în războiul mondial*, Tipografia Școalei Speciale de geniu, București, 1924
- Pavelescu, Ion, Pandea, Adrian, Ardeleanu, Eftimie, *Proba focului. Ultima treaptă spre Marea Unire. Dosare ale participării României la primul război mondial*, Editura Globus, București, 1991
- Petrescu, Nicolae, C., *Cu tricolorul la catarg. Comandanți ai Marinei Militare în Războiul pentru Întregirea României*, Editura [Europroduct], Pitești, 2002
- Pétin, Philippe, *La drame roumain. 1916-1918*, Editura Payot, Paris, 1932
- Popa, Mircea N., *Primul război mondial. 1914-1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979
- Popian, Constantin C., *Amintiri din viața militară. Jurnalele de război și din prizonierat*, Editura Militară, București, 2007
- Preda, Dumitru (coord.), *Berthelot și România. Album*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997
- Preda, Dumitru, *România și Antanta. Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție, 1916-1917*, Editura Institutul European, [Iași], 1998
- Preda, Dumitru (coord.), *La Roumanie et sa guerre pour l'union nationale. Campagne de 1918-1919*, Editions Encyclopédique, Bucarest, 1995
- Procopiu, Gr., *Parlamentul în pribegie. 1916-1918*, Editura Universitaria, București, 1992
- xxx *Proiecte și planuri de operații ale Marelui Stat Major*, Tipografia Militară a Ministerului Apărării Naționale, București, 1992
- Protopopescu, George Alfons, *Arta militară românească în anii primului război mondial (1916-1917)*, Cluj, 1973
- Răcilă, Emil, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial, 1916-1918*, s. n., București, 1992
- Rădulescu, Adrian, Bitoleanu, Ion, *Istoria Dobrogei*, Editura ExPonto, Constanța, 1996
- Renouvin, Pierre, *Le crise europeene et la premiere guerre mondiale*, Paris, s. a.
- Renouvin, Pierre, *Primul război mondial*, Editura Corint, [București], 2003
- Romanescu, Gheorghe, Tudor, Gheorghe, Cucu, Mihai et alii, *Istoria infanteriei române*, vol II, Editura Militară, București, 1985
- Romanescu, Gheorghe, *Marile bătălii ale românilor*, Editura Sport-Turism, București, 1982
- xxx *România în anii primului război mondial*, Editura Militară, București, 1987
- xxx *România în războiul mondial. 1916-1919*, vol. I, Editura Imprimeria Națională, București, 1934-1936
- xxx *România în relațiile internaționale 1699-1939*, Editura Junimea, Iași, 1980
- Rudeanu, Vasile, *Memorii din timp de pace și de război*, Editura Militară, București, 1989
- Rükert, Gustav (trad.), *Bilder au der Dobruscha. 1916-1918. Imagini din Dobrogea. 1916-1918*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2011
- Sandovici, C. M., *Destăinuirile unei generații. Promoția războiului*, s.n., București, s. a.
- Sazonov, Serghei, *The Fateful Years 1909-1916*, s. a., New York, 1928
- Sârbu, Marian, *Marina Română în primul război mondial. 1914-1918*, Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân”, Constanța, 2002
- Sbârnă, Gheorghe, Stanciu, Ion, Miloșiu, Silviu, et alii, *Documente privind istoria modernă și contemporană a României*, Editura Cetatea de Scaun, [Târgoviște], [2006]
- Scărișoreanu, Romulus, *Fragmente din războiul 1916-1918. Istorisiri documentate*, Tiparul cavaleriei, București, 1934
- Șeicaru, Pamfil, *România în Marele Război*, Editura Eminescu, [București], 1994
- Sichitiu, Ioan, Ioanițiu, Alexandru, *Elemente de strategie*, București, 1936

- Stanciu, Ion, *Aliți fără alianță. România și SUA, 1914-1920*, Editura Albatros, București, 1992
- Stanciu, Ion, Oncescu, Iulian, *Românii în timpurile moderne. Reperele unei epoci*, Editura Cetatea de Scaun, [Târgoviște], [2004]
- Stănculescu, I., *Hidroaviație*, s. n., s. l., 1929
- Stănculescu, Victor, Ucrain, Constantin, *Istoria artileriei române în date*, Editura Militară, București, 1988
- Stănescu, Marin C., *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, 1917-1919*, Editura ExPonto, Constanța, 1999
- Stănescu, Raymond, Crăciunoiu, Cristian, *Marina română în primul război mondial (1914-1918)*, Editura Modelism, [București], 2000
- Strachan, Hew, *The Oxford Illustrated History of the First World War*, Oxford University Press, [Oxford], [2000]
- Șeicaru, Pamfil, *Istoria presei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007
- Teodorescu, Constantin, *Turtucaia. Studiu tactic și cauzele înfrângerii*, Brașov, 1922
- Țenescu, Florea, *Cunoștințe generale asupra războiului și studiul lui*, București, 1936
- Urdăreanu, Tiberiu, *Factorul tehnic în războaiele României moderne*, Editura Militară, București, 1994
- Vicol, Nicolae, *Serviciul sanitar militar în timpul războiului de întregire*, București, 1936
- Zagorit, Constantin, *Turtucaia*, Editura Institutului de arte grafice „Concurența”, Ploiești, 1939
- Zamfir, Zorin, Banciu, Jean, *Primul război mondial*, s. n., Craiova, 1995

Studii și articole

- Atanasiu, Carmen-Irène, *În primejdie de moarte. Flota maritimă-comercială română (1917-1918)*, în „Dosarele istoriei”, an VI, nr. 3, mar 2001, pp. 4-7
- Brătescu, Constantin, *Două statistice etnografice germane în Dobrogea*, în „Arhiva Dobrogei”, vol. 2, nr. 1, ian-apr 1919, pp. 60-71
- Cazan, Gheorghe, *Evoluția relațiilor economice româno-austro-ungare*, în „Revista de Istorie”, nr. 3, 1971
- Ciorbea, Valentin, Sârbu, Marian, *Aspecte privind acțiunile navelor Puterilor Centrale pe coasta litoralului românesc în perioada 1914*, în „Analele Dobrogei”, an VI, nr. 1, 2000, pp. 266-269
- Colesniuc, Sorin Marcel, *Frontul românesc din Dobrogea a fost străpuns de forțele Puterilor Centrale: octombrie 1916*, în „Șansa”, an II, nr. 84, 20 oct 1999, p. 2
- Covrig, Cătălin, *Groapă comună în curtea bisericii [din Adamclisi, jud. Constanța]*, în „Cuget liber”, an XII, nr. 2995, 22 mai 2000, p. 5
- Moise, Leonida, *Importanța frontului de sud în planul de campanie adoptat la intrarea României în primul război mondial*, în „Analele Dobrogei”, an VI, nr. 1, 2000, pp. 270-276
- Negru, Marian, *Drame ale Primului Război Mondial: Dobrogea sub ocupație*, în „Acum” (Tulcea), an VII, nr. 1770, 13 apr 2011, p. 4
- Otu, Petre, *Averescu-Prezan, dispute în vreme de război*, în „Străjer în calea furtunilor: Magazin al Fundației „Mareșal Alexandru Averescu”, an III, nr. 5-9, mar 2009, pp. 5-12, 23-30
- Ungureanu, George, *Șapte ani dramatici din istoria Dobrogei (1912-1919)*, în *Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008, pp. 390-407
- Ursu, Nicolina, *Aspecte din istoria orașului Constanța în vremurile zbuciumate ale anilor 1916-1919*, în *Studii istorice Dobrogene*, Ovidius University Press, Constanța, 2003, pp. 171-181

Colecția GeoPolitică

<i>Seyed A. (Vahid) Akbar</i>	Geopolitical Functions of Tourism and Its Impacts to Iran and Persian Gulf Region
<i>Cristina Alexandrescu</i>	Afganistan între mit și realitate
<i>Constantin Anechitoae</i>	Geopolitica sistemelor maritime
<i>Cristian Barna</i>	Al-Qaida vs. Restul lumii: după 10 ani
<i>Cristian Barna</i>	Cruciada Islamului? (<i>ediția a II-a</i>)
<i>Cristian Barna</i>	Jihad în Europa (<i>ediția a II-a</i>)
<i>Cristian Barna</i>	Jihad în Europa. În numele Califatului terorii! (<i>ed. a III-a reviz. și adăug.</i>)
<i>Cristian Barna</i>	Terorismul, ultima soluție? (<i>ed. a II-a, revizuită și adăugită</i>)
<i>Cristian Barna</i>	Terorismul, ultima soluție? Mărirea și decăderea Al Qaïda
<i>Cristian Barna (coord.)</i>	Sfârșitul terorismului și noua (dez)ordine mondială
<i>Alex Berca</i>	Ucraina - un punct de vedere geopolitic
<i>Anna Eva Budura</i>	Triumful Dragonului (<i>ediția a II-a, revizuită și adăugită</i>)
<i>Anna Eva Budura</i>	Diplomația chineză - premise istorice și spirituale (<i>ediția a II-a</i>)
<i>Cornel Caragea</i>	Europa - între integrare și fragmentare. „Precedentul Kosovo”
<i>Irena Chiru, Cristian Barna (coord.)</i>	Contraterorism și securitate internațională
<i>Ionuț Constantin</i>	Evoluții geopolitice în Asia Centrală
<i>Ionuț Constantin</i>	Noi evoluții geopolitice în Asia Centrală
<i>Ionuț Constantin</i>	Rusia: paradigma eurasiatică, între teorie și realități geopolitice
<i>Maria Cristina Chiru, Irena Chiru</i>	Femei kamikaze - terorism la genul feminin
<i>Ezzatollah Ezzati</i>	Geopolitica în secolul XXI
<i>Teodor Frunzeti, Sebastian Opreșcu</i>	Lumea marilor puteri (2011-2013)
<i>Stelian Gomboș</i>	Vorbirea despre Biserică și Stat - între curs și discurs
<i>Iqbal Hajiye</i>	Geopolitica spațiului Caspic și Central - Asiatic (1991-2003)
<i>Iqbal Hajiye</i>	Reviving the Great Silk Road - The Case of Azerbaijan
<i>Florentina Hăhăianu</i>	Explorarea competenței socio-emoționale în domeniul Intelligence
<i>Mihai Hotea</i>	Conflicte rasiale - o perspectivă geopolitică a lumii în care trăim
<i>Ioana Ionescu, Imanuela Ionescu</i>	Federația Rusă și uniunea Europeană la începutul secolului XXI
<i>Faxri Karimli</i>	Relațiile dintre Republica Azerbaidjan și România (1993-2004)
<i>Iulian Lăzărescu</i>	Valențele complexului fluvio-maritim asupra securității regionale
<i>Liviu Luca, Roxana Dumitrache</i>	Criza unui model de dezvoltare - România 2010
<i>Silviu Nate</i>	Geopolitica unei lumi imperfecte
<i>Nicolae Nițu</i>	Destrămarea Iugoslaviei
<i>Alba Iulia Catrinel Popescu</i>	Ce se ascunde în spatele Boko Haram?
<i>Maria Postevka, Vladimir Zodian</i>	Ucraina, trasee energetice alternative și relațiile cu statele din Europa Centrală și Zona lărgită a Mării Negre
<i>Maria Postevka</i>	Politică și energie în Est - cazul Ucrainei
<i>Tabriz Qarayev</i>	Relația României cu statele din Caucazul de Sud
<i>Vasile Simileanu</i>	Asimetria fenomenului terorist
<i>Vasile Simileanu</i>	Conflicte asimetrice
<i>Vasile Simileanu, Radu Săgeată</i>	Geopolitica României (<i>ediția a II-a</i>)
<i>Vasile Simileanu</i>	Geopolitica spațiului carpato-danubiano-pontic
<i>Vasile Simileanu</i>	Geopolitică și centre de putere
<i>Vasile Simileanu</i>	Radiografia terorismului
<i>Vasile Simileanu</i>	România în „ochiul Uraganului”
<i>Vasile Simileanu</i>	România. Tensiuni geopolitice
<i>Vasile Simileanu</i>	Geopolitica spațiului islamic
I. Statele islamice, actori geopolitici contemporani	II. Centre de putere și actori islamici regionali
III. Spațiul islamic - geopolitică aplicată	IV. Crizele și conflictele spațiului islamic
V. Spațiul islamic și globalizarea	VI. Civilizația islamică și cultura globală
<i>Marcela Săgeată</i>	Lumea islamică: o rețea dinamică de sisteme
<i>Constantin Vlad</i>	Solilocvii, Solilocvii 2
<i>Corneliu Vlad</i>	Iranul, la rece
<i>Corneliu Vlad</i>	Cuba - zece sfidări
<i>Corneliu Vlad</i>	Rusia, după URSS...
<i>Corneliu Vlad, Radu Globan</i>	Holograma Europa
<i>Emil Vlad, Sebastian Opreșcu, Șerban Zodian</i>	Gânduri despre lume. 2017

Colecția GeoIntelligence

<i>Consuela Avram</i>	Intelligence și arta guvernării
<i>Florentina Hăhăianu</i>	Explorarea competenței socio-emoționale în Intelligence

Colecția GeoEconomie

<i>Daniela Antonescu</i>	Dezvoltarea regională - tendințe, manifestări, instituții
<i>C. Arion (coord.), S. Oprescu, R. Dumitrache</i>	Politici de creștere și dezvoltare
<i>Dan Marcel Bărbuț</i>	Strategia energetică în contextul securității moderne
<i>George Dumitrache</i>	Puterea petrolieră în România și Uniunea Europeană
<i>George Dumitrache</i>	Strategii petroliere în România
<i>Radu Globan</i>	România: alternative la corsetul UE
<i>L. Luca (coord.), R. Dumitrache, T. Verbschi</i>	Modelul social european în impas?
<i>Dorinel Mihai Mucea</i>	Piața energiei electrice din România
<i>Dorinel Mihai Mucea</i>	Privatizare în domeniul utilităților publice
<i>Dorinel Mihai Mucea</i>	Strategii și mecanisme economice pentru creșterea rolului României pe piața europeană de energie regenerabilă
<i>S. Oprescu (coord.), L. Toader, R. Dumitrache, M. V. Zodian, T. Verbschi</i>	Dezvoltare durabilă, politici publice și administrație în România
<i>Liviu Rotaru</i>	Politici și strategii de dezvoltare la începutul mileniului III
<i>Liviu Toader</i>	Politica financiară, fiscală și bugetară

Colecția GeoStrategie

<i>Luminița Ludmila Cîrnici (Anica)</i>	Terorismul european și impactul asupra securității naționale
<i>Marin Cruceru, Carmen Mureșan</i>	Bioterrorismul și pandemiile - riscuri majore de securitate în sec. XXI
<i>Gheorghe Nicolaescu</i>	Gestionarea crizelor politico-militare
<i>Marius Roșu</i>	Migrații versus Terorism: impact regional și global

Informații. Management. Putere

<i>Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu</i>	I. Managementul sistemelor informaționale
	II. Războiul informațional
<i>Gheorghe Iliescu</i>	III. Conexiuni între procesele socializante și securitatea națiunii
<i>Dan Mircea</i>	IV. Managementul influențării sociale în conflictele moderne

Colecția Academica

<i>Răzvan Constantin Caratânase</i>	Gravura ca artă majoră
<i>Eda Maliche Ciorabai</i>	Suicidul
<i>Eda Maliche Ciorabai</i>	Tratat de Psihiatrie
<i>Eda Maliche Ciorabai</i>	Tratat de Psihologie medicală și elemente de psihopatologie
<i>Institutul de istorie A. A. Bakihanov, al Academiei Naționale de Științe din Azerbaidjan</i>	Hanatul Irevan
<i>Institutul Național de Optoelectronică</i>	Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena - Măgurele
<i>Institutul Național de Optoelectronică</i>	Biserica „Adormirea Maicii Domnului” - Mănăstirea Tismana, jud. Gorj
<i>Victor Lotreanu</i>	Actualități în imunologie
<i>Aliodor Manolea</i>	Dinamica grupurilor
<i>Aliodor Manolea</i>	Prelucrarea informatizată a datelor
<i>Aliodor Manolea</i>	Psihologia muncii
<i>Aliodor Manolea</i>	Psihologia stărilor amplificate ale conștiinței. Influența psihoinfo-emoțională distală
<i>Nicolae N. Pușcaș</i>	Lasere
<i>Radu Ștefan Vergatti</i>	Din problematica umanismului românesc

Cursuri editate în colaborare cu Editura Universității de Apărare:

<i>Gheorghe Nicolaescu, Vasile Simileanu</i>	Războiul informațional	Sistemul informațional
	Lupta informațională	Sisteme de management
	Globalizarea informației	Restructurarea sistemelor informaționale
	Comunicarea în cadrul sistemelor informaționale	
<i>Gheorghe Nicolaescu</i>	Sisteme de management	Globalizarea informației
	Informații și rețele	Aspecte metodologice ale războiului informațional

Colecția Sociologie

<i>Cristina Alexandrescu</i>	Divorț prin SMS
<i>Irena Chiru</i>	Imaginea României în lume
<i>Ioana Veturia Ciupercă</i>	Nicolae Titulesco - L'européen avant l'heure
<i>Silviu Dumitrache</i>	Muncă și capital în Uniunea Europeană și România
<i>Silviu Dumitrache, Tania Verbschi</i>	România - Probleme economico-sociale (2004-2011)
<i>T. Ivanova, M. Văcărelu, E. Zhuravleva</i>	Corporate Culture and Company Effectiveness
<i>M. Carmen Răceanu Negrutzi</i>	Bănci și societate în România
<i>Meda UdROIu</i>	Tinerii din România și terorismul

Colecția Juridică

<i>Namik Aliiev</i>	Dreptul internațional și conflictul din Nagorno-Karabakh
<i>Constantin Anechitoae</i>	Introducere în drept internațional maritim
<i>Constantin Anechitoae, Felicia Surugiu</i>	Organizații și Convenții Maritime Internaționale
<i>Constantin Anechitoae, Felicia Surugiu</i>	Organizații Maritime Internaționale
<i>Corina Andreea Baci</i>	Rezerva proprietății în dreptul internațional privat
<i>Gabriel Catalan</i>	Organizarea, funcționarea și reformarea Consiliului de Securitate al ONU
<i>Ikbal Sibel Safi</i>	Evaluation of Human Rights in Turkey
<i>Marius Văcărelu</i>	Stat, proprietate și administrație

Colecția Geolstorie

<i>Anna Eva Budura</i>	China - vieți în vâltoarea istoriei
<i>Mustafa Ali Mehmet</i>	Türk Tarihinden Sayfalar (Hunlardan Günümüze kadar)
<i>Ramiz Mehtiev</i>	Zece ani care au schimbat Azerbaidjanul: 2003-2013
<i>Constantin Nicolae</i>	Dunărea de Jos și Nordul Pontic: interferențe istorice (cu privire specială în secolele IV-VII)
<i>Călin Vlad</i>	România și Marile Puteri: 1944-1947. De la Convenția de Armistițiu la Tratatul de Pace
***	Dobrogea în contextul Primului Război Mondial

Colecția Artă Militară

<i>I. Bălăceanu, D. Dumitru, I.C. Ioana</i>	Potențialul de luptă al forțelor terestre în context NATO
<i>Ion C. Ioana</i>	Aspecte militare și cerințe ale luptei împotriva terorismului și crimei organizate
<i>I.C. Ioana, D. Dumitru, I. Martin</i>	Tipologia operațiilor desfășurate de Forțele Terestre în mediul intern și internațional

Colecția Geografie Politică

<i>Nicholas Dima</i>	Jurnal etiopian
<i>Silviu Costachie</i>	Evreii din România. Aspecte geografice
<i>Silviu Costachie</i>	Evreii din România. Aspecte etnogeografice
<i>Dănuț-Radu Săgeată</i>	Modele de regionare politico-administrativă
<i>Dănuț-Radu Săgeată</i>	Deciziile politico-administrative și organizarea teritorială

Colecția Geografie

<i>Nicolae Geantă</i>	Dinamica populației în arealul adiacent municipiului Câmpina
<i>Nicolae Geantă</i>	Dinamica industriei petroliere în arealul adiacent municipiului Câmpina
<i>Nicolae Geantă</i>	Dinamica urbană a municipiului Câmpina și impactul său în arealul de influență
<i>Nicolae Geantă</i>	Dinamica restructurării postdecembriste în municipiul Câmpina și arealul său adiacent
<i>Elena Matei</i>	Ecoturism

Proceedings

***	Conflicte înghețate și asimetrice - diplomație, drept umanitar, geopolitică, strategii de securitate
***	Democratizarea statelor musulmane ca efect al „Primăverii Arabe”
***	Despre OSCE și provocările lumii actuale
***	Dialogul Occident - Orient: abordări geopolitice
***	Dreptul internațional umanitar în epoca globalizării
***	Evoluții geopolitice în spațiul islamic
***	GeoIntelligence și securitate în mediul global
***	Geopolitica Turciei pe noul Drum al Mătăsii - diplomație, strategii de securitate, competitivitate
***	Gestionarea crizelor politico-militare și umanitare
***	Gestionarea imaginii de țară
***	Implicațiile migrațiilor și conflictelor din Orientul Mijlociu asupra Turciei
***	Marea Neagră - Transformări geopolitice
***	Moștenirea culturală turcă în Dobrogea.
***	Noile dimensiuni ale strategiilor energetice în Orientul Mijlociu și Nordul Africii
***	Orientul Mijlociu - provocări și certitudini
***	Priorități în domeniul comunicării inter-instituționale dintre structurile de apărare, ordine publică și siguranță națională, în perioada post-aderare
***	Războiul resurselor: geopolitică și strategii de securitate
***	Strategiile de securitate ale Turciei în Orientul Mijlociu
***	Terorism și protecție antiteroristă
***	Terorismul - cauze și implicații de ordin geopolitic
***	Turcia de la Atatürk la Uniunea Europeană

Mădălina Virginia Antonescu
Alex Bacall
Ioana Balu
Ioana Veturia Ciupercă
Stelian Gomboș
Stelian Gomboș
Horia Gârbea
Stancu Lică
Sava Lițoiu
Sava Lițoiu
Victor Lotreanu
Loredana Tifiniuc
Carmen Lidia Tocaiuc

Metropola sec. XXI din perspectiva creștin-ortodoxă
Ayahuasca
Captivă între lumi
Le Triptyque de L'amour
Oameni și cuvinte - portrete și descrieri
Vorbire și convorbire cu oameni aleși
Azerbaidjan - Focul viu
Spre grădina poeziei
Eu sunt cel condamnat la moarte
Nu trageți, vă rog, în poet
Confesiuni în alb
Spectacolul din culise
Soarele și Regina Noptii

Revista GeoPolitica

- | | |
|---|--|
| nr. 1 Integrarea României în NATO | nr. 39 Axa ponto-danubiană - axă strategică |
| nr. 2 -3 Integrare Euro-Atlantică | nr. 40 Azerbaidjan - actor geopolitic regional |
| nr. 4 -5 Geopolitica minorităților | nr. 41-42 Axa Ponto-Baltică |
| nr. 6 Geopolitica spațiului ponto-danubian | nr. 43 Criza unui sistem? - de la „Primăvara Arabă” la „Occupy Wall Street” |
| nr. 7 -8 Geopolitica conflictelor sfârșitului de mileniu | nr. 44-45 Noua (dez)ordine mondială |
| nr. 9 -10 Incursiune în Islam | nr. 46 Regiunea Golfului - o perspectivă geopolitică |
| nr. 11 Tensiuni geopolitice induse de ținuturile istorice | nr. 47 Irak - strategii energetice și de securitate |
| nr. 12 Terorism și mass-media | nr. 48 Turcia - Diplomatie și putere |
| nr. 13 Uniunea Europeană..., încotro? | nr. 49-50 Europa la răscruce. |
| nr. 14-15 Marea Neagră - confluențe geopolitice | De la Statul Național la federalizare |
| nr. 16-17 Spațiul ex-sovietic - provocări și incertitudini | nr. 51 Strategii nucleare și de securitate |
| nr. 18 România - <i>Terra Daciae</i> | nr. 52 Washington - Beijing - Moscova: |
| nr. 19 Falii și axe geopolitice | Triunghiul geopolitic al viitorului |
| nr. 20 Regiuni de cooperare transfrontalieră - surse de conflict sau de stabilitate? | nr. 53 Cyber Security - Informația este o armă! |
| nr. 21 Provocarea dragonilor - miracolul chinez | nr. 54-55 Lumea în mișcare (Redesenând harta lumii...?!) |
| nr. 22 The Iran Geopolitical Perspectives | nr. 56 Noul Drum al Mătăsii - provocări și certitudini |
| nr. 23 Asimetria resurselor energetice | nr. 57 Gambitul Reginei: geopolitică la Marea Neagră |
| nr. 24 Noua geopolitică a Rusiei | nr. 58 GeoIntelligence: geopolitica informațiilor |
| nr. 25 Turcia: punte euro-asiatică | nr. 59 Ascensiunea Arabiei Saudite - de la regional la internațional |
| nr. 26 Globalizarea relațiilor intercivilizatoare | nr. 60 Fațetele Democrației |
| nr. 27 Infrastructuri critice - Strategii Euro-Atlantice | nr. 61 Securitatea cibernetică: geopolitică, riscuri, strategii |
| nr. 28 Conflicte înghețate în spațiul Euro-Asiatic | nr. 62 Target: Europe! |
| nr. 29 Criza mondială | nr. 63 MENA - între terorism și securitate |
| nr. 30 Marea Mediterană | nr. 64-65 Provocări geostrategice în estul Europei |
| nr. 31 România între Imperii | nr. 66 Resetarea Uniunii Europene |
| nr. 32 Axa Ponto-Caspică | nr. 67 Muntenegru - geopolitică și securitate |
| nr. 33-34 Orientul Mijlociu Extins | nr. 68-69 Caucaz - reconciliere și reconstrucție |
| nr. 35 Africa | nr. 70 Proiecții geopolitice pe Falia Eurasiatică |
| nr. 36-37 Geopolitica SUA | nr. 71 Orientul Mijlociu - diplomatie, geopolitică, securitate |
| nr. 38 Ucraina, între Est și Vest | |

Comenzi și abonamente la:

Editura Top Form

București, str. Turda 104, sect. 1,
tel. 0314 298 400, 0722 207 617, 0722 704 176
editura.topform@yahoo.com; editura.topform@gmail.com geopolitica.magazine@yahoo.com

„În luptele din August și Septembrie, ca și în cele noi, plătim încă odată această Dobroge, care e, pentru existența economică și politică a țerii noastre, o necesitate, o elementară și o absolută necesitate”.

Nicolae Iorga
Războiul nostru în note zilnice, vol. II

„Ocupația de doi ani a Dobrogii a dat înapoi cu mulți ani înfloritoarea noastră provincie, semănând, pe toată întinderea ei, pustiul și sărăcia. A fost un episod din epoca năvălirilor barbare, rupt din istoria evului mediu, spre a fi transportat în plin secol al douăzecilea”.

Constantin Kirițescu
*Istoria războiului:
Pentru întregirea României 1916-1919,
Vol. II*



Editura Top Form

Abilitată de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare
Comisia pentru Științe Militare, Informații și Ordine Publică, Categoria Edituri A2, poziția 16



ISBN: 978-606-8550-54-1